МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ

Кафедра кримінального права і процесу

Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

м. Львів, 25 жовтня 2018 року

Львів – 2018

УДК 343.1; 343.2-9

Відповідальні за випуск матеріалів конференції:

Гумін О.М. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»;

Несімко О.Д. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка».

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» (Протокол №9/18 від 26 квітня 2018 року)

«Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір» (2018 ; Львів).

Матеріали Всеукраїнської конференції "«Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір» ", 25 жовтня 2018 р. ; кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка». – Львів :

Вміщено тези виступів учасників Всеукраїнської конференції щодо вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції.

Для науковців, науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів, наукових установ, студентів, аспірантів, докторантів, практичних працівників.

Тези подаються у авторській редакції.

Відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори

ЗМІСТ

Вітальне звернення до учасників конференції……..17

Ортинський В. Нормативно-правові гарантії прав і свобод людини в Україні……...……...18

Гарасимів Т. Міжнародно-правові стандарти субктивних прав і свобод в українському просторі…….……. 21

Гумін О., Бойсан М. Деякі питання детермінант наркотизму неповнолітніх…….……26

Аврамишина Д., Канцір В. Міжнародне співробітництво у сфері кримінальних правопорушень: теоретико-правовий аспект…….……31

Аврамишина Д., Бойсан М. Сучасні зарубіжні моделі протидії незаконного обігу наркотичних речовин та їх аналогів…….35

Андрусишин Ю., Гула Л. Поняття та форми комплексної судової експертизи…….……..40

Антонюк І., Якимова С. Сучасний зміст предмета кримінології……..44

Бабич С., Цилюрик І. Необхідна оборона, як одна з обставин, що виключають злочинність діяння…….47

Базарник Б. Доброчесна поведінка судді: імплементація досвіду зарубіжних країн…….51

Базарник М. Правова еліта як основа модернізації українського соціуму…….56

Бараняк В. Негативний висновок експерта як підстава для закриття кримінального провадження…….60

Барашкова Т.,Гула Л. Роль криміналістичної техніки в розслідуванні злочинів……...65

Барашкова Т., Бойсан М. Детермінанти вчинення насильства в сімї……...69

Батлюк В., Гузела М. Мета та завдання судово-психологічної експертизи……...74

Батлюк Р.,Гузела М. Судово-експертні установи в Україні…….....78

Батюк Т., Несімко О. Судово-медична експертиза раптової смерті.……81
Блавацька-Калінська О. Дефініція злочину у вченні Франца фон Ліста: філософсько-правова рефлексія…….....85
Бобиляк М., Марисюк К. Приховування злочину та його відмежування від співучасті у злочині.....88
Болібрух Н. Про шляхи використання кримінологічної моделі студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності……92
Бровчук С., Несімко О. Порядок залучення судово-медичного експерта……...95
Бубенко М.,Грабар Н. Законодавчо-правове закріплення гарантій адвокатської діяльності……99
Бундз Р., Ортинський В. Кримінологічне дослідження злочинності неповнолітніх…….....104
Береза П., Несімко О. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні……...107
Бєгалов Є.П. Слідова картина незаконного переправлення осіб через державний кордон України…….112
Бігоцька Д., Якимова С. Перспектива розвитку кримінології……..117
Білоус О.Д. Особливості здійснення виклику особи під час досудового розслідування…….....120
Ватаманюк Л. Інститут правосуддя як надійний гарант забезпечення прав і свобод людини……..124
Ваврик Х. Доступність правосуддя як принцип організації та діяльності правосуддя……128
Верба-Сидор О. Етапи виконавчого провадження у цивільних справах……...132
Вереша Р.Суб'єктивна сторона складу злочину та суб'єктивні ознаки злочину:основи визначення змісту та юридичне значення……..136

Вовкович М., Гузела М. Кримінальна політика щодо неповнолітніх в Україні(1991-2001рр.): історико-правові аспекти…….138
Вовкович М., Сорока С. Медіація як вид адвокатської діяльності……..142
Волинець Ю., Гула Л. Передмови виникнення та розвитку криміналістики…….147
Волинець Ю., Якимова С.Перспективи використання методу екстраполяції у кримінології……..151
Волошин І., Несімко О. Загальні положення судової експертизи…….156
Волошин Р., Цилюрик І. Кримінальна відповідальність юридичних осіб у зарубіжному законодавстві…….159
Вороновська В., Мартьянова Т. До питання про суб'єкт грабежу……..163
Габуда А. Поняття шантажу у кримінальному праві України…….....166
Гавц А.-М., Слотвінська Н. Поняття особи та установи, що мають міжнародний захист згідно ст.444 КК України…….169
Гамалюк Б. М. Правове регулювання господарсько-торговельної діяльності……..174
Гап`як С., Сибірна Р. Державне бюро розслідувань як приклад європейської інтеграції правоохоронної системи України…….178
Гарасимів Б.Т. Вектори трансформації ціннісних орієнтацій сучасної української молоді у контексті забезпечення прав та свобод людини…….....181
Гей К., Ортинський В . Деякі питання запобігання злочинам у інформаційній сфері: український та зарубіжний досвід.....186
Герило А., Коваль М. Матеріально-побутове забезпечення осіб засуджених до позбавлення волі.....190
Годлевська-Коновалова А., Nowicki Н. Щодо деяких причин і умов, які сприяють непокорі засуджених адміністрації установ виконання покарань.....195
Гриб І., Цилюрик І. Сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні.....198

Гузела М. До питання про сутність кримінального переслідування та його законодавче закріплення.....201
Гузела Н., Гузела М. До питання про застосування судоми України норм міжнародного права.....205
Гук І., Максимів Л. Проблемні питання проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.....208
Гула Л. Гарантії прав і свобод людини в процесі протидії злочинності.....211
Гулей О., Коваль М. Непрямі докази у кримінальному процесі України.....215
Данченко К., Широкова А. Актуальність введення смертної кари в умовах Євроінтеграції.....220
Данченко К., Дмуховська А. Особливості девіантної поведінки неповнолітніх.....224
Деркач М., Марисюк К. Військові злочини у кримінальному законодавстві Чеської республіки та України.....228
Добровольська Я, Бойсан М. Роль громадськості у запобіганні злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.....233
Добровольська Я., Канцір В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони.....236
Dzhamadze T., Боровик А. Щодо місця та ролі профілактики відвернення у запобіганні корупційним злочинам.....242
Дутко А. Загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.....245
Дучимінська Л., Panasiuk A. Про деякі заходи запобігання злочинам у місцях позбавлення волі.....249

Журавський Р., Гузела. Проблемні питання протидії організованій злочинності в Україні.....251
Заплатинська У., Сорока С. Розумні строки – засада кримінального провадження.....255
Заставна М., Несімко О. Судова експертиза в судочинстві України.....259
Зеленюх О. Злочинність та безробіття.....262
Иванчина О. Тренды в современной криминологии.....265
Иолдашов А., Шиян Д. Вина наруги над могилою, іншим місце поховання або над тілом померлого.....268
Іванишин Т. Правове утвердження особи в умовах інтеграції України.....272
Іващенко В. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні.....277
Ієрусалимов В., Ієрусалимов І. Сучасний стан і перспективи правового забезпечення боротьби з домашнім насильством.....281
Ільків Н. Обліково-кадастрові системи природніх ресурсів як засіб запобігання екологічній злочинності.....285
Каліновська М. Особливості застосування запобіжних заходів при здійсненні спеціального досудового розслідування.....287
Кельман Р., Канцір В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вбивств на замовлення.....291
Канцір В., Рубцов В. Застосування механізмів стримування неправомірної поведінки окремих фігурантів кримінального провадження.....294
Каптур В., Якимова С. Кримінологічна віктимологія: особливості та перспективи розвитку.....301
Карпінець Т., Несімко О. Судово-медична експертиза трупів новонароджених.....304
Касперевич М., Гула Л. Судово-психологічна експертиза в кримінальних провадженнях про вбивства.....308

Кіндрацька І., Марисюк К. До питання про поняття та суть складу злочину.....313
Кіт І., Мартьянова Т. Предмет злочину «крадіжка».....315
Кіт М., Слотвінська Н. Загальна характеристика діяння, передбаченого ст. 149 КК України.....319
Климчук М., Керевич О. Реалізація взаємовдії слідчих та оперативних підрозділів у формі доручення на проведення слідчих (розшукових) дій.....324
Коваленко В., Руденко В. Про вплив кримінальної субкультури на формування механізму вчинення злочинів серед засуджених.....328
Коваль Н., Кушпіт В. Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб.....331
Коваль М. Евтаназія у кримінальному праві.....335
Ковальчук О. Шляхи вдосконалення проекту виборчого кодексу України.....339
Колб І., Затко Й. Про деякі проблеми, що виникають при застосуванні сили до неповнолітніх засуджених, позбавлених волі.....344
Колб О., Поліан П. Про забезпечення прав неповнолітніх при застосуванні засобів приборкання у сфері виконання покарань.....348
Колб С., Sitarz М. Про деякі детермінанти та детермінацію злочинів у сфері виконання покарань.....350
Колб Р., Grzeszczuk М. Щодо місця кримінологічної профілактики у діяльності запобігання злочинів.....354
Колякіна В., Савчин Г. Необхідні зміни у кримінальному законодавстві щодо захисту прав дитини.....357
Комісар І., Бараняк В. Дослідження сильнодіючих речовин в алкогольних напоях методом тонкошарової хроматографії.....361

Конюшенко Я. Деякі питання щодо тимчасового доступу до речей і документів в контексті євроінтеграції кримінального процесуального законодавства України в європейський простір.....365
Копотун І., Балабанов В. Про проблеми забезпечення особистої безпеки засуджених у місцях позбавлення волі.....368
Корольова І., Гула Л. Завдання судово-товарознавчої експертизи товарів та послуг.....370
Коростіль В., Шай Р. Теоретико-правовий аналіз розуміння корупції в Україні.....375
Крижановська В., Крижановський А. Поняття попередження злочинності серед неповнолітніх осіб.....377
Криленко М., Марисюк К. Соціальна обумовленість криміналізації катування та загальна характеристика складу злочину, передбаченого ст. 127 КК України.....381
Крушинський С. Окремі аспекти визначення порядку та обсягу дослідження доказів в суді першої інстанції.....386
Кузнецова О. Для безпеки журналістів та викорінення безкарності за злочини проти них необхідні кодифіковані правові норми.....390
Кухар С., Гузела М. Роль верховенства права в системі засад кримінального провадження.....394
Кухар С., Сорока С. Теоретико-правові аспекти адвокатської тамниці.....397
Кушпіт В. Обшук за новими правилами.....402
Лесько Н. Міністерство соціальної політики України як суб'єкт захисту дітей від насильства.....407
Литвинова В., Леоненко Т. До питання про кримінальну відповідальність за злочин у сфері віросповідання.....411
Лимар М., Слотвінська Н. Поняття «насильство над населенням» у контексті ст.433 КК України.....416

Максимів О., Ісакова В. Сучасний стан інституту звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх.....419
МакухА., Філей Ю. Правова природа взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень…..422
Мамедов Р. Понятие перевода на другую работу в современном трудовом праве Азербайджанской Республики.....425
Марисюк К. Ще раз про поняття та суть криміналізації.....429
Мартиник Л., Бойсан М. Структурні особливості злочинності неповнолітніх.....433
Мартьянова Т. Механізм кримінально-правового регулювання: поняття та стадії.....436
Мельничук В., Якимова С. Особливості насильницької злочинності жінок та її характеристика.....440
Мигаль Р., Коваль М. Профілактика запобігання катування.....443
Мисик О., Сибірна Р. Окремі гарантії права учасників кримінального провадження на проведення судової експертизи.....446
Мисик О., Гула Л. Криміналістичне забезпечення прав і свобод людини під час досудового розслідування злочинів.....450
Михалюк О., Гула Л. Види судово-бухгалтерської експертизи та їх завдання.....455
Михнич М., Несімко О. Судово-медична експертиза та її об'єкти.....459
Мілешко А., Марисюк К. Загальна характеристика складу злочину, передбаченого ст. 141 КК України.....463
Мішин Ю., Ортинський В. Антропологічна теорія Чезаре Ломброзо.....469
Міщук О., Савчин Г. Європейський суд з прав людини як механізм захисту прав людини в Україні.....472
Мороз А., Ортинський В. Злочинність серед неповнолітніх: основні заходи попередження в Україні та за кордоном.....475

Мороз А., Якимова С. Запобігання злочинам у системі протидії злочинності.....480
Мусій С., Мартьянова Т. Суб'єкт складу злочину «розбій».....484
Назаров В. Сучасні проблеми дотримання прав людини в кримінальному провадженні.....487
Несімко О. Професіоналізм юриста як одна із компонентів юридичної діяльності в умовах інтеграції в Європейський простір.....490
Новосад Ю., Джуджа О. Роль та місце профілактики захисту у запобіганні злочинам.....495
Нургалиев К. Суд биев и его влияние на формирование судебной системы республики Казахстан.....498
Озаренко В., Коваль М. До питання про поняття «ресоціалізація засуджених».....501
Олексишин С., Несімко О. Методи визначення давності настання смерті.....504
Ольховська А.-М., Канцір В. Розгляд кримінальної справи по суті: поняття та особливості.....507
Ольховська А., Бойсан М. Поняття особи злочинця у сучасному суспільстві.....512
Оперук В. Основні виклики криміналістики в умовах розвитку науково-технічного прогресу.....514
Ортинський В. Нормативно-правові гарантії прав і свобод людини в Україні.....517
Павленко К., Слотвінська Н. Поняття «доведення» у контексті ст. 120 КК України.....520
Палюх А. Оцінка прокурором окремих видів доказів.....525

Панько М. Стан теоретичного дослідження питань доказування обставин, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.....529
Парасюк М. Дискусійні моменти мети примусових заходів виховного характеру.....533
Парасюк В., Парасюк Н. Обмежувальні заходи у кримінальному законі: зміст законодавчих новел.....536
Пащук А., Канцір. Стан теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.....541
Пелех Х., Гула Л. Судово-медична експертиза у кримінальних провадженнях за злочинами проти життя і здоров'я особи.....544
Перів І., Марисюк К. Загальна характеристика діяння, передбаченого ст. 442 КК України.....548
Penot Kh. Les tribunaux en France.....553
Петрик В., Кушпіт В. Вчинення злочину у співучасті.....556
Петришин В., Кушпіт В. Теоретичні проблеми суб'єктів злочинів.....560
Пиль Н., Савчин Г. Розвиток правових механізмів забезпечення та захисту прав, свобод людини і громадянина в умовах сучасної глобалізації.....565
Підюков П., Устименко Т. Проблеми соціального захисту українського суспільства в умовах євроінтеграції й посилення відповідальності за шкоду, заподіяну корупційними та іншими протиправними діяннями.....569
Пірко О., Якимова С. Латентна злочинність та її окремі аспекти.....573
Плавуцька Б., Несімко О. Відповідальність медичних працівників за професійні злочини.....577
Плавуцька Б., Сорока С. Суб'єкти кримінального провадження.....580
Поліщук О., Якимова С. Смертна кара чи довічне позбавлення волі.....586

Процюк О. Вплив кримінального процесуального статусу неповнолітнього підозрюваного на нормативно-правову регламентацію допиту.....590
Пушка М., Несімко О. Забезпечення захисту прав пацієнтів.....594
Пушка М., Сорока С. Фальсифікація доказів: вітчизняний та зарубіжний досвід.....597
Пясковський В., Яковіна О. Особливості планування розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми.....603
Римарчук Р., Римарчук Г. Теоретико-правові основи детермінації злочинності.....606
Рогуля А., Марисюк К. Ідеальна сукупність як вид сукупності злочинів.....610
Рогозянський В., Гузела М. До питання про криміналістичну характеристику та розслідування «побутового» шахрайства.....613
Романцова С. Форми прояву сексуального насильства щодо дітей на теренах європейського простору.....617
Рудницький І., Ортинський Л. Характеристика контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.....620
Савчин Г. Громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань.....624
Савчук М., Ортинський В. Сучасні вибухові пристрої, що використовуються при вчиненні терористичних актів.....627
Садов'як Т., Цилюрик І. Поняття стану сильного душевного хвилювання.....630
Сибірна Р., Сибірний А. Захист прав громадян при використанні смартфонів у судово-медичній діяльності.....633
Сидорова І.-Н., Бараняк В. Особливості методики експертного дослідження сильнодіючих отруйних речовин.....636
Слотвінська Н. Питання безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України.....640

Сорока С., Марко С. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.....644
Сорока С. Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні.....647
Сорочкіна О., Гузела М. Особливості застосування примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітніх в Україні.....651
Степанюк Р., Лапта С. Розвиток наукових уявлень про природу криміналістики в Україні в умовах інтеграції в європейський простір.....654
Стиранка М. Система складів злочинів, які регламентують кримінальну відповідальність за сепаратизм.....657
Строцький Р. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення прав і свобод дитини.....661
Токарська А. Правова комунікація у забезпеченні прав людини і громадянина в інформаційній сфері.....662
Тимків С., Сорока С. Угоди у кримінальному провадженні.....665
Устрицька Н. Наявність судимості за попередній злочин як ознака рецидиву злочинів.....669
Фігель Н., Ортинський В. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх.....672
Фоміна А., Леоненко Т. Відмінність малозначного діяння від злочину невеликої тяжкості.....676
Хомицький Д., Гула Л. Характеристика судово-балістичної експертизи.....680
Хомів О., Решетило Л. Інформаційні технології освіти у підготовці фахівців правоохоронної та правозахисної сфери.....684
Цилюрик І. Поняття і сутність слідчих помилок.....688
Цуняк А., Якимова С. Профілактика злочинності в Україні та зарубіжний досвід.....692

Чорнописька В. Проблема реабілітації особи в контексті забезпечення прав та свобод громадянина України.....695
Чурікова І., Гаврилюк Л. Залучення експерта для проведення експертизи в кримінальному провадженні.....699
Швед І., Кушпіт В. Кримінальна відповідальність за злочини вчинені в стані сп'янінна.....702
Шиманська І., Несімко О. Поняття, концепції та ознаки смерті.....706
Шмілик О., Цилюрик І. Кримінальна відповідальність за реалізацією підакцизних товарів.....709
Щербай І., Канцір В. Законодавче обмеження принципу гласності і відкритості судового провадження та повне фіксування технічними засобами засідання і процесуальних дій.....711
Юзьків С., Савчин Г. Забезпечення реалізації прав громадян на працю та трудові злочини.....717
Юринець С., Лесько Н. Правове регулювання захисту прав дітей в соціальних мережах.....721
Юринець С., Кушпіт В. Зворотна дія кримінального закону у часі.....725
Якимова С. Кримінологічний аналіз у діяльності підрозділів національної поліції в Україні.....729
Яронь Б., Габуда А. Проблеми врахування пом'якшуючих та обтяжуючих обставин при призначенні покарання.....732
Ященко О., Шиян Д. Мотив доведення до банкрутства.....736
Niczyporuk J., Батюк О. Захист прав ув'язнених осіб згідно практики рішень європейського суду з прав людини.....740
Jasiński W., Канцір В. Апроксимація вітчизняного законодавства та судової практики до міжнародних стандартів розуміння презумпції невинуватості.....743

Вітальне слово до учасників міжнародної конференції

Шановні колеги, аспіранти та студенти, як нашої країни так і країн учасники яких прийняли участь у міжнародній конференції, щодо наукового забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір!

Щиро вітаю Вас з відкриттям міжнародної науково-практичної конференції, яка відбувається на базі кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська політехніка»! Для більшості з Вас це не перша в житті наукова конференція. Враховуючи те, що будь-яка наукова конференція є не тільки можливістю обміну думками та апробуванням своїх теоретичних напрацювань її учасниками, але і прекрасною нагодою для нових знайомств, сподіваюся, що у вас буде можливість для неформального спілкування, отримання незабутніх вражень. Це важливо для молоді, зокрема для аспірантів, з метою їх становленні як дослідників юридичної науки і гідних громадян своєї країни. Тому, проведення подібних наукових конференцій, буде активно підтримуватися, буде розширюватися і географія місць проведення таких наукових форумів.

На завершення я хотів би щиро побажати Вам плідної дискусії, тому що, на мій погляд, це тема для глибокого, серйозного, а найголовніше – публічного обговорення. Добре, що матимуть можливість виступити різні точки зору на цю проблему, і це є нормально.

Бажаю всім учасникам конференції творчої наснаги, наполегливості у шляху до обраної мети, подальших успіхів у науковій та практичній діяльності.

З повагою,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного Університету «Львівська політехніка»
доктор юридичних наук, професор **Гумін О.М.**

Ортинський В.Л.

директор
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

В умовах формування нових засад демократичного суспільства особливої актуальності набувають питання, що стосуються гарантій прав і свобод людини та громадянина. Усвідомлення людиною своєї свободи, можливості реалізувати свої права нерозривно пов'язані з конкретними умовами, які склались у певному суспільстві. Тому в останні роки вчених і практиків, насамперед у галузі юриспруденції, а також і громадян турбує питання: якою повинна стати модель української держави, яка модель держави більшою мірою здатна гарантувати громадянам їх права і свободи? І це обумовлює потребу з'ясування сутності «гарантій прав і свобод людини та громадянина».

Звичайно, це питання є предметом вивчення і дослідження учених, політичних діячів, правознавців, про що свідчать публікації в наукових виданнях та засобах масової інформації. Але у більшості оприлюднених думок гарантії прав і свобод людини висвітлюються без аналізу їх витоків, особливостей розвитку, а розглядаються як давно зрозумілі речі. У науковій літературі не так часто можна простежити розкриття змісту гарантій, їх витоків та багатьох інших, пов'язаних із цим складним явищем, проблем.

Під нормативним закріпленням утвердження і забезпечення прав та свобод людини слід розуміти діяльність компетентних державних органів, що спрямована на прийняття, зміну чи скасування певних нормативно-правових актів із метою законодавчого регулювання утвердження і забезпечення прав та свобод людини. Від ефективності цієї діяльності залежить рівень здійснення головного обов'язку держави.

Що стосується елементів системи функціонування державної влади, то до них належать: наявність писаної конституції, дія якої не може бути призупинена довільно, а також жорстка процедура її формальної дії; надійне законодавче забезпечення користування правами і свободами; визнання державною владою конституції як джерела цієї влади і умови її легітимності; конституційні гарантії проти надмірного посилення виконавчої влади у вигляді системи розподілу влад; наявність компетентних і ефективних чинних органів представницької влади; закріплення у Конституції прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів; наявність незалежної судової влади, а також компетентного високоефективного та авторитетного органу конституційного контролю.

У системі нормативно-правових актів, що направлені на утвердження і забезпечення прав та свобод людини, найвищу юридичну силу має Конституція України. Саме вона закріплює основні права людини, визначає принципи їх реалізації. Інші закони, підзаконні нормативно-правові акти спрямовані на деталізацію і конкретизацію механізму забезпечення.

Особлива роль у забезпеченні прав і свобод належить правоохоронним органам, які відповідають за їх правовий захист. Такий захист охоплює діяльність, спрямовану на запобігання правопорушенням, захист прав і свобод особи та поновлення порушених прав і свобод людини та громадянина. На виконання зазначеного держава наділила правоохоронні органи повноваженнями, реалізація яких передбачає різні форми втручання у життя людей[1].

Цьому прогресивному поступу України на шляху забезпечення прав та свобод людини й громадянина передував власний державно-правовий розвиток і розвиток інституту прав людини в інших державах та на рівні міжнародного співтовариства.

З цього приводу можна сказати, що визначними віхами на цьому історичному шляху є прийняття Загальної Декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.,

Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії і переконань 1981 р. та інших міжнародно-правових документів щодо прав людини[2].

Вказані міжнародні нормативно-правові джерела є тими, що надихають національні та міжнародні зусилля на заохочення й захист прав і свобод людини. У них визначаються напрями усієї подальшої діяльності в галузі прав людини. Вони є філософською основою для багатьох інших, що мають обов'язкову силу, як міжнародних, так і національних правових актів, що спрямовані на забезпечення прав та свобод людини й громадянина.

Можливість і ефективність гарантування прав і свобод людині певною мірою залежать від багатьох чинників, серед яких можна назвати: рівень розвитку правових принципів та інститутів демократії у механізмі державної влади; стан економіки та засобів розподілу життєвих благ, правотворча атмосфера у суспільстві; рівень правового виховання і культури; ступінь суспільної злагоди; наявність певних елементів у системі функціонування державної влади.

Питання нормативно-правового забезпечення дотримання прав та свобод людини в ході правоохоронної діяльності є невід'ємними від питань правомочності її суб'єктів.

У частині 3 ст. 27 Конституції України містить норму про право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Так, кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

Наступне, не менш важливе право кожної особи, – право на повагу до її гідності. Порушення цього права може виявлятися у катуванні, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність певної особи, поводженні чи покаранні. Ці дії суворо заборонені у ч. 2 ст. 28 Конституції України. В такому разі «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати

від неї або третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа, чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. До цього терміна не належать біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково (ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання) [3].

В підсумку необхідно зазначити, що ст. 28 Конституції України є віддзеркаленням Європейської конвенції про запобігання тортурам, нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, що є частиною національного законодавства.

1.Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, 1983 року: Закон Верховної Ради України від 22.02.2000 р. № 1484-Ш // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 13. – Ст. 111.

2.Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій / упоряд. Т. Яблонська. – Амстердам-Київ: Сфера, 1999. – С. 341.

3.Дотримання прав людини в Україні у 1998 році Доповідь Держдепартаменту США про дотримання прав людини в Україні у 1998 році / Харківська правозахисна група. – Х.: Фоліо, 1999. – 25 с.

ГарасимівТ.З.

Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
заступник директора з наукової та міжнародної діяльності
доктор юридичних наук, професор
кафедри теорії та філософії права

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Вплив міжнародних норм, принципів і стандартів міжнародного права на становлення, удосконалення і розвиток національної системи права постійно зростає. Процес утвердження пріоритету прав людини, перетворення їх гарантій на реально існуючі, а не декларативні є важливою гарантією становлення демократії в Україні, адже «принципи справжньої демократії, прав людини і верховенства права як основоположні європейські ідеали належать до цінностей, що становлять спадщину європейських народів», до яких належить і Україна.

Сучасний етап розвитку національних правових систем світу засвідчує продовження тенденції до їх зближення та подальшого взаємного проникнення. Важливим каталізатором цього процесу є усвідомлення та визнання основоположних прав і свобод людини як наднаціонального та універсального явища, що перебуває поза межами волі держав. Напрацювання світовою спільнотою міжнародних стандартів прав і свобод людини зумовлює необхідність вирішення низки важливих теоретичних проблем, зокрема проблеми визначення місця міжнародних стандартів прав і свобод людини у національній правовій системі, їх співвідношення з внутрішньодержавними правовими нормами [1, с. 54].

Права людини, маючи універсальний характер, поширюються на всіх людей, застосовуються в усіх країнах, які прагнуть належати до розвинених держав з демократичним правовим режимом. Україна – одна з країн - засновниць ООН, яка в 1945 р. підписала (в особі УРСР) Статут цієї організації, де було проголошено, що однією із цілей діяльності ООН є міжнародне співробітництво для сприяння загальній повазі та дотриманню прав людини і основних свобод для всіх. Ще тоді Україна, відповідно до ст. 55 Статуту ООН, узяла на себе ці зобов’язання [2]. Міжнародні стандарти за своїм змістом є тією золотою серединою, що її вдалося виробити державам, працюючи спільно у сфері прав і свобод людини. Саме на такій основі були розроблені й прийняті основні міжнародні документи, які регламентують права і свободи людини.

Говорячи про міжнародні стандарти й національні норми в галузі прав і свобод людини в порівняльному аспекті, слід зазначити, що тут існують деякі проблеми. По-перше, стосовно співвідношення міжнародного і внутрішнього права з національного законодавства, а саме – легалізація і реалізація на практиці однієї з існуючих доктринальних теорій із цього питання. По-друге, це наявність у міжнародного співтовариства запобіжних заходів, що застосовуються до держав, які взяли на себе зобов'язання з міжнародних нормативних актів і порушили їх. Слід зазначити, що міжнародне співтовариство не має права на втручання у внутрішні справи конкретної держави, а також не має права диктувати останній, які міжнародні норми вона повинна імплементувати в національне право. Якщо держава відмовляється від включення якоїсь норми, її ніхто не може примусити. Єдиною «зброєю» в арсеналі міжнародного співтовариства із цього питання є суто політичний чи економічний тиск, але жодним чином не правовий [3, с. 93].

Для вирішення питання співвідношення законодавства України з міжнародним правом першочерговим є з'ясування загальновизнаних стандартів з прав людини. Сьогодні основні права і свободи людини вже не є об'єктом внутрішньої компетенції лише держави, а стали справою всього міжнародного співтовариства. Ці основні права і свободи знайшли відображення у низці найважливіших міжнародно-правових актів, що встановлюють загальнолюдські стандарти прав і свобод особистості. Такими міжнародно-правовими актами є Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Факультативні протоколи до нього, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Конвенція про статус біженців (1951 р.), Міжнародна конвенція ліквідації всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Конвенція МОП № 111 про дискримінацію в

галузі праці і занять (1960 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.), Конвенція МОП № 169 про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах (1989 р.), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989 р.), Документ Копенгагенської наради-конференції з людського виміру НБСЄ (1990 р.). У сукупності ці акти утворюють так звану Міжнародну хартію прав людини.

Приєднання до них або ж визнання їх юридичної сили має безпосередній вплив на національне законодавство. Відповідно до зазначених актів усі особи, які проживають у державі-учасниці актів або на яких поширюється юрисдикція такої держави, отримують можливість користуватися правами, передбаченими цими актами, без обмежень за будь-якими ознаками [4, с. 140–141].

Отже, міжнародні стандарти прав і свобод людини проникають до національної правової системи України через міжнародні конвенції та пакти, а також через рішення національних і міжнародних судових установ, організацій, діяльність яких спрямовується на захист прав і свобод людини.

Визначення місця міжнародних конвенцій та пактів у національній правовій системі України має велике наукове та практичне значення, оскільки дозволяє розв’язати питання про їх юридичну силу. Для цього необхідно розглянути такі аспекти даної проблеми: 1) місце і роль міжнародних договорів з прав людини у системі національного законодавства; 2)механізм імплементації норм міжнародних договорів з прав людини, форми застосування норм міжнародного права у процесі врегулювання внутрішньодержавних правовідносин [5, с. 55].

Проблема співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права щодо прав людини охоплює питання впливу міжнародного права на формування норм національного права, співвідношення міжнародних договорів та внутрішнього законодавства держави, а також «роль міжнародного права у

прийнятті конкретного рішення, що ґрунтується на існуючих державних законах, ефективність контролю та можливість санкцій міжнародного права, внутрішньої юрисдикції держави» [6, с. 3].

Україна почала інтеграцію у світове демократичне співтовариство. У сучасних умовах формується демократична правова держава, в якій мають бути забезпечені всі без винятку основні права і свободи людини та громадянина. Конституція України визнала широкий перелік прав і свобод людини та громадянина, який сформувався під впливом міжнародних стандартів.

Порівняльний аналіз положень міжнародних актів у сфері прав людини і положень Конституції України свідчить про те, що більшість прав і свобод, закріплених у цих актах відображені в Конституції України. Соціалістичне минуле України певним чином впливає на сьогодення, особливо у сфері соціальноекономічних прав. Порівнюючи закріплення прав і свобод у Конституції України і міжнародно-правові акти у галузі прав людини, слід зазначити, що найбільш помітні відмінності в закріпленні саме соціально-економічних прав і свобод. Серед них – право на працю, право на відпочинок, право на житло, право на соціальне забезпечення.

Цілком очевидно, що потрібно не лише законодавче закріплення прав, а й створення необхідних умов, гарантій, механізмів реалізації прав людини і насамперед соціально-економічних та особистих на національному і міжнародному рівні. Саме на це повинні бути спрямовані зусилля національної і міжнародної правової політики.

За нашими підрахунками, каталог прав і свобод, закріплений у Конституції України, є більше на п’ять положень, ніж перелік прав і свобод у Міжнародній хартії прав людини та Європейській конвенції, взятих разом (Додаток Б). Слід зауважити, що перелік у Конституції України і міжнародних документах основних прав і свобод не можна розцінювати як заперечення або применшення інших загальновизнаних прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, для здійснення ефективної політики у сфері прав і свобод людини потрібно переглянути визнані Україною міжнародно-правові стандарти суб'єктивних прав і свобод та конституційні права і свободи стосовно їх узгодженості та усунення суперечностей. Наведене дає можливість зробити висновок, що успішне правове регулювання внутрішньодержавних відносин у наш час все більше стає залежним від узгодженості норм національного права з міжнародним, що, у свою чергу, диктується усвідомленням пріоритету загальнолюдських цінностей, повагою до прав людини, необхідністю підтримувати міжнародний мир, безпеку, демократію, завданням збереження довкілля, інтернаціоналізацією виробництва, техніки і науки.

1.Руднєва О. М. Проблеми співвідношення внутрішньодержавного права та міжнародних стандартів прав і свобод людини. Право і суспільство. 2010. № 4. С. 54–59.

2.Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні, 2000 рік. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=ukr&id=1704&id_book

3.Баймуратов М. Правовий статус людини і громадянина в конституціях держав Східної Європи: порівняльно-правовий аналіз конституцій та їх співвідношення з міжнародними стандартами. Вісн. Центр. виборчої комісії. 2006. № 1 (3). С. 89–93.

4.Совгиря О. В., Щукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2012. 544 с.

5.Руднєва О. М. Проблеми співвідношення внутрішньодержавного права та міжнародних стандартів прав і свобод людини. Право і суспільство. 2010. № 4. С. 54–59.

6.Грищук О. Принципи співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права щодо прав людини. Вісн. Львів. ун-ту. Серія юридична. 2006. Вип. 42. С. 3–9.

Гумін О.М.

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри кримінального права і процесу,
д.ю.н., професор
Бойсан М.Я.

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
асистент кафедри кримінального права і процесу

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕТЕРМІНАНТ НАРКОТИЗМУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Будь-яке соціальне явище, в тому числі і наркотизм неповнолітніх, обумовлено існування низки детермінант. Використання детерміністичного підходу дозволяє кримінології виділити три види детермінант злочинності - причини, умови та фактори [1, с.145-146].

Н.С. Юзікова під детермінантами розуміє сукупність тих явищ, процесів чи факторів, що сприяють вчиненню злочинів та впливають на злочинність, це об'єктивна залежність явищ від факторів, що впливають на злочинність в цілому [2, с. 42].

Криміногенні детермінанти – це класифікація причин та умов злочинності – система соціальних явищ та процесів, які детермінують злочинність як свій наслідок, і виражаються у двох основних видах – спричинення (генетичний зв'язок, продукування злочинності) та обумовлення злочинності (зв'язок вчиненого, створення сприятливих можливостей для формування та для виявлення реалізації причин) [3, с. 47].

Одне і те ж явище може бути одночасно і причиною, що породжує злочинність і умовою, що сприяє формуванню такої причини або її прояву або фактором, що створює сприятливий криміногенний фон для здійснення наркозлочинів. Напиклад, високий рівень наркотизму в районі проживання підлітка виступає причиною, а відсутність у підлітка ресурсів протистояти наркотизму - умовою його залучення до наркотизму. Однак, в свою чергу, відсутність у підлітка ресурсів протистояти наркотизму також є причиною його наркотизації. Тому для позначення причин і умов наркозлочинності , на нашу думку, найбільш доцільним використання терміну «детермінанта» (від лат. Determinino - визначаю).

Важливим, для аналізу детермінант злочинності, пов'язаної з наркотизмом неповнолітніх, є питання про класифікацію цих детермінант. В кримінологічній літературі класифікація причин злочинності здійснюється за різними підставами: за природою походження (об'єктивні, суб'єктивні, змішані), за сферами дії (діючі в економіці, політиці, духовно-моральній сферах), за детермінуючою дією (основні та другорядні) за джерелом походження (внутрішні, обумовлені протиріччями в самому суспільстві та зовнішні, обумовлені впливом на суспільство інших держав) і т.д.

Н.Ф. Кузнєцова виділяє криміногенні детермінанти, що діють на рівні суспільства, спільнот та індивідуумів [3,с.52]. В. Н. Кудрявцев вважає, що розгляд причин злочинної поведінки потрібно здійснювати на трьох рівнях: філософському, де формується загальна концепція детермінант злочинності в суспільстві, розглядаються існуючі в ньому протиріччя; соціологічному, на якому аналізується соціальна структура суспільства, конкретні процеси і явища в економічній, політичній, соціальній та духовних сферах життя, що викликали злочинність; на психологічному, на якому розглядається індивідуальна активність особистості, вивчається процес неузгодженості особистості з середовищем [4,с. 11-21].

Детермінанти наркотизму неповнолітніх можна розглядати на рівні макросистеми, мікросистеми та на індивідуальному рівні.

Макросистема - це соціальне оточення індивіда в найширшому сенсі цього слова. Вона включає в себе групу детермінант, пов'язаних з економічною ситуацією в країні, її географічним розташуванням, політичними процесами, що протікають у суспільстві, соціальними кризами, рівнем розвитку правової сфери, ідеологією, мораллю і традиціями даної культури, а також недоліки реалізованої антинаркотичної і ювенальної політики.

Зв'язок між зловживанням наркотиками та економічним зростанням намагаються довести деякі зарубіжні вчені, які передбачають збільшення

зловживання наркотичними засобами в періоди економічного занепаду, а в періоди зростання - зниження (теорія депресії), або навпаки (теорія експансії). Негативні тенденції розвитку економічних відносин тісно пов'язані з духовно-моральним станом суспільства, що формують соціальне середовище, перенасичене протистояннями, конфліктами, відтворюють соціальні відхилення і патологію (маргіналізація населення та ін.) , провокують пристосування населення до нових умов через девіантну поведінку, психологічну компенсацію стресових ситуацій за допомогою певних видів наркотизму. Причинами наркотизму неповнолітніх є негативна соціально-економічна обстановка в країні, втрата соціальних цінностей і невіра в можливість своєї самореалізації, які проявляються в кризі моральних цінностей, аполітичності, бездуховності, падіння престижу чесної праці тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, на макросоціальної рівні можна виділити наступні причини наркотизму:

- економічні: відкритість кордонів; відсутність коштів на боротьбу і профілактику ; надвисокі прибутку наркобізнесу та ін .;

- політичні: формалізація боротьби з незаконним обігом наркотиків; корумпованість держслужбовців усіх рівнів та ін .;

- соціальні: неготовність суспільства протистояти наркотизації та ін .;

- правові: недосконаліть антинаркотичного законодавства; відсутність єдиної правозастосовчої практики та ін .;

- ідеологічні (культурологічні): агресивна пропаганда наркотиків в ЗМІ; відсутність виробленої у державі антинаркотичної політики та ін;

- науково-технічні: Інтернет, азартні ігри, комп'ютерні ігри та ін.

Мікросередовище - найближче оточення людини, його становище в сім'ї, у робочому або навчальному колективі, у молодіжній субкультурі та інші явища, які утворюють причини злочинності на мікросоціальному рівні. Таким чином, обстановка в сім'ї та школі - це провідна детермінанта наркотизму серед молоді.

Неповні та соціально неповноцінні сім'ї, пияцтво батьків, спадкова обтяженість, мінливість шлюбних відносин, ранні вагітності, багатодітність, часто незаконні джерела матеріального забезпечення, антигромадський спосіб життя - деякі з основ наркотизації дітей. Бездоглядність і безпритульність одних дітей і підлітків, відсутність уваги і взаєморозуміння до інших дітей в благополучних сім'ях, наявність вільних грошей і емоційна холодність, зневага до особистості і переживань дитини, відсутність належного контролю з боку батьків - сприятливий грунт для наркотизму неповнолітніх.

Таким чином, можна констатувати, що до мікросоціальних детермінант наркотизму належать:

- сімейні (економічне та соціальне неблагополуччя, сімейна схильність до асоціальної поведінки, неправильні форми виховання);

- педагогічні;

- дозвільні (в тому числі субкультурні).

Третій рівень детермінант - індивідуально-психологічний, пов'язаний з особливостями психології та особистого досвіду, які обумовлюють неповноцінний спосіб життя. Індивідуально-психологічні детермінанти утворюються в результаті фіксації (затримки або зупинки в певний момент психічного розвитку), що призводить до порушення нормального розвитку індивіда.

У кримінологічній науці твердо усталилася думка, що причини наркотизму мають своїм глибинним першоджерелом систему суспільних відносин. Динамізм та непостійність явищ суспільного життя, зміна соціально-економічних, політичних, духовних потреб та умов життя диктують необхідність постійної розробки нових, доповнення або зміни старих підходів до протидії наркотизму.

1 Прозументов Л. М. Криминология. Общая часть / Л. М. Прозументов, Л. В. Шеслер. Красноярск: Высш. шк. МВД РФ, 1997. - 256 с.

2.Зелинский А.Ф Криминология: Курс лекций. – Харьков: Прапор, 1996. – 260 с.

3.Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации / II. Ф. Кузнецова. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. - 208 с.

4.Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования / В. Н. Кудрявцев. - М.: Инфра-М, 1998. - 216 с.

Аврамишина Д. О.

студент
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка».
Канцір В. С.

доктор юридичних наук, професор,
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри кримінального права і процесу.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ТЕОРЕТИКО - ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Будь-яка держава, її правова система не може нормально функціонувати, а тим більше розвиватися без взаємозв'язку з іншими державами. В процесі активної глобалізації, яка притаманна всім сферам суспільного життя, швидкими темпами розвиваються і різні види злочинної діяльності. Глобальність даної проблеми полягає в тому, що вона охоплює не лише окрему країну чи конкретне коло суб'єктів, а вона проникла у всі сфери на всі соціальні щаблі суспільства і не має територіальних меж. Тому ми спостерігаємо наступну тенденцію в світі: примноження кількості транснаціональних злочинних угрупувань. Зважаючи на це, міжнародне товариство розробляє і удосконалює систему міжнародних норм з метою здійснення зовнішнього контролю за злочинами.

Варто зазначити, що важливим є співпраця країн світу у сфері боротьби зі злочинністю. Це пов'язано із характером поширення даного явища, яке вже набуло транскордонних форм. Передумовами розвитку злочинності, на нашу думку, є: по-перше, розвиток інтеграційних процесів, які до мінімуму спростили процедуру перетину кордонів; по-друге, активна розробка і впровадження інноваційних технологій, за допомогою яких ведеться тіньова діяльність, до прикладу, незаконний обіг наркотичних засобів через мережу Інтернет,

кіберзлочини тощо. Саме ці чинники спонукають світову спільноту до об'єднання сил правоохоронних органів різних держав задля розробки і здійснення спільних заходів у ході розслідування злочинів.

Що ж стосується нашої держави, то варто сказати, що Україна, ще з часів прийняття незалежності, розпочала політику налагодження стосунків з іншими державами у галузі протидії злочинності. І законодавець значну увагу приділяє питанню міжнародної співпраці, адже для декриміналізації суспільства необхідно створити розвинуту систему міжнародного співробітництва, яка забезпечить законне та обґрунтоване досудове розслідування, розгляд у суді кожного кримінального провадження та виконання інших завдань кримінального судочинства [1, с. 56-57]. Але, враховуючи той факт, що у зв'язку із підвищенням небезпечності вчинюваних кримінальних правопорушень, впровадження нових принципів та норм в національне законодавство недостатньо, то необхідно вдосконалювати національне законодавство і з огляду на міжнародну практику.

Зважаючи на те, що в Україні визнано перевалювання міжнародного права над національним, побудова системи норм повинна базуватися на принципі гармонізації національного законодавства з вимогами встановленими міжнародною спільнотою. При цьому найбільш яскраво такий влив проявляється в нових або оновлених галузях права, однією з яких є кримінальне процесуальне право. Так, відповідно, до аналізу відносно нового Кримінального процесуального кодексу від 2012 року міжнародному співробітництву приділено неабияку увагу і присвячено XI розділ Кодексу. Відповідно, до статті 542 «міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у

Кримінальному процесуальному кодексі, форми співробітництва під час кримінального провадження» [2].

Однак Омаров А.А. висловив думку про те, що правове положення згадане вище, недосконале, посилаючись на суть міжнародного співробітництва, яка розкривається виключно через форми здійснення конкретних процесуальних дій, а дефініцією не закріплені ключові особливості даного поняття. Тому, на нашу думку, доцільніше було б застосувати наступне: «міжнародне співробітництво – це діяльність, здійснювана слідчим, прокурором, судом відповідно до вимог законодавства, яке регулює кримінальне провадження, узгоджене з відповідними компетентними органами іноземної держав, а також міжнародними організаціями щодо отримання та надання допомоги в досудовому провадженні, судовому розгляді, а також при прийнятті інших заходів, необхідних для правильного вирішення кримінальних справ» [3, с. 251]. Можна зробити висновок, що основним напрямком міжнародного співробітництва є специфічна діяльність відповідних органів, правова допомога держав у вирішенні колізій.

Правовою основою міжнародного співробітництва України у сфері кримінальних правопорушень є міжнародні конвенції, резолюції договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Міжнародно-правові документи можуть стосуватись як питань попередження вчинення злочинів, протидії певним різновидам злочинної діяльності, яка має транснаціональний характер (торгівля людьми, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом), та стосуються особливостей певних різновидів міжнародної правової допомоги, наприклад, перейняття кримінального провадження. Зокрема, міжнародне законодавство налічує кілька десятків конвенцій, спрямованих на врегулювання основних аспектів надання правової допомоги. Розгляд і вивчення цих аспектів, а також застосування їх у національному законодавстві стимулює Україну до належного виконання її міжнародних зобов'язань [1, с. 59].

Так, українські органи досудового розслідування упродовж 2012 року зверталися із запитами про міжнародну правову допомогу в кримінальних провадженнях до компетентних установ 47 держав світу, найбільше – до Російської Федерації (396), Республіки Білорусь (32), ФРН (20), Італійської Республіки (19), Латвійської Республіки (17), США (12) та інших (Ізраїлю, Французької Республіки, Азербайджанської Республіки, Грузії тощо) [4, с. 213].

Уповноваженим органом із питань міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розгляду запитів іноземних компетентних органів є Генеральна прокуратура України, а саме Головне управління міжнародно-правового співробітництва та Міністерство юстиції України – під час судового розгляду [2].

Визначення міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні розглядається з двох сторін, з однієї сторони – це окрема форма міжнародного співробітництва, і ншої – комплексний міжгалузевий інститут, який об'єднує декілька форм співпраці держав [4, с. 214]. Необхідно зазначити, що відповідно до положень міжнародних договорів і Кримінального процесуального кодексу України міжнародна правова допомога здійснюється шляхом направлення запиту про проведення допиту особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого (ч. 3 ст. 552 КПК України), про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій (ч. 4 ст. 552 КПК України), що є однією з найбільш поширених дій у межах міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні.

Згідно із статистичними даними в 2012 році управлінням правової допомоги та екстрадиції Головного управління міжнародно-правового співробітництва розглянуто 1690 запитів про міжнародне співробітництво під час кримінального провадження, в порівнянні з 2011 роком це на 30 запитів більше, із яких 712 клопотань українських органів досудового розслідування (1 030) і 978 клопотань іноземних компетентних органів (939). Зі вказаної кількості запитів розглянуто

1114 клопотань про надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій (у 2011 році – 1 206), 165 – про перейняття кримінального провадження (164), 411 – про видачу (екстрадицію) осіб (599) [4, с. 215].

Отже, з усього вище викладеного можна висновувати, що міжнародне співробітництво у сфері кримінальних правопорушень є важливим аспектом розвитку кожної держави, який забезпечує як внутрішній державний правопорядок так і міжнародний. Така співпраця проявляється у консолідації різних органів, зокрема правоохоронних у розслідуванні кримінальних правопорушень та допомозі у разі виникнення колізійних питань з приводу тієї чи іншої справи. Також, варто згадати, що Україна звертає особливу увагу на питання міжнародного співробітництва, аби протистояти поширенню такого антисуспільного явища як злочинність.

1.Карпенко М.І., Швець О.О. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні / М.І. Карпенко, О.О. Швець // Юридична наука. – 2013. – № 8. – С.56-68

2.Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012р. // Відомості Верховної Ради. – 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88

3.Омаров А.А. Проблемні питання застосування інституту підслідності при здійсненні окремих форм міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства / А.А. Омаров // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 3. – С. 250-253

4.Мудряк Т., Потомська Н. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів / Т Мудряк, Н. Потомська// Юридичний вісник «Україна і світ». – 2014. – № 6. – С. 211-216.

Аврамишина Д. О.

студентка
Інституту права та психології
Національний університет «Львівська Політехніка»
Бойсан М.Я.

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
асистент кафедри кримінального
права і процесу

СУЧАСНІ ЗАРУБІЖНІ МОДЕЛІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ

Активні процеси глобалізації, які ми можемо спостерігати практично у всіх сферах життя суспільства є, безперечно, позитивним явищем. Проте, зміни у ході даного процесу тягнуть за собою і несприятливі наслідки, до яких можна віднести розвиток видів діяльності, які заборонені законом, наприклад, обіг наркотичних препаратів та речовин, їх аналогів, утворення транснаціональних терористичних організацій тощо.

Однією із найбільш поширених хвороб суспільства є наркоманія, яка з кожним днем набирає обертів. Причиною розповсюдження такої «хвороби» є діяльність, яка набуває все більшої популярності – наркобізнес, тобто збільшення незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. На нашу думку, пов’язано це, насамперед, з бурхливим застосуванням різних інтеграційних процесів, які значною мірою спростили процедуру перетину кордонів. Також не менш значущою прогалиною у даному питанні є розбіжності у переліку наркотичних засобів і препаратів заборонених на території держави, встановлений урядом. І у зв’язку з такими розбіжностями злочинні організації мають змогу розвиватися на території держав, де це найбільш вигідно. Ще одним чинником поширення даної проблеми є протиправні діяння у сфері обігу наркотичних речовин, які реалізовуються за допомогою корупційних схем, не без участі органів державної влади, найчастіше з метою відтворення процедури незаконного «відмивання грошей». Цей факт є очевидним, адже провадити діяльність з виробництва і реалізації наркотиків на міжнародній арені неможливо без сприяння різнорівневих гілок влади [1, с.18].

Варто звернути увагу на те, що проблема обігу наркотичних речовин не є локальною. Наркобізнес є одним з найнебезпечніших видів організованої злочинності, що загрожує безпеці не однієї країни, а зачіпає всі держави. За даними спостережень і моніторингу даної сфери, понад 130 країн світу, незалежно

від рівня розвитку, мають проблему з обігом наркотичних препаратів. З досліджень ООН бачимо, що вже в кінці XX століття наркотики вживало близько 180 мільйонів людей у віці від 15 років, це майже 5 відсотків жителів планети. Сучасні дослідження показали, що річний обсяг доходів від торгівлі наркотиками посідає друге місце після торгівлі зброєю, і становить 400 млрд дол. США, випередивши торгівлю нафтою [2, с.206]. З цього і випливає глобальний характер проблеми наркотиків, і змушує владний апарат всіх держав та міжнародних організацій виносити на порядок денний питання про вдосконалення національних та міжнародних механізмів боротьби та протидії вказаної проблеми.

Міжнародне співробітництво в сфері протидії обігу наркотичних речовин, психотропних засобів та їх аналогів розпочалося наприкінці XIX століття зі спроби обмежити обіг опію. У 1912 році було укладено Міжнародну конвенцію з опіуму, це був перший міжнародний документ щодо контролю над лікарськими засобами. Конвенцією було закріплено основоположні принципи використання наркотичних речовин лише в медичних і наукових цілях. У 1924-1925 роках проводився ряд конференцій, які присвячувались проблемам обмеження окремих лікарських препаратів, які в своєму складі містили наркотичні домішки. І, на одній з таких конференцій 19 лютого 1925 року було укладено Угоду про заборону виробництва, внутрішньої торгівлі та використання очищеного опіуму. Суть згаданого документа полягала в тому, що виробництво та торгівля наркотиками здійснювалась виключно для потреб держави.

Першим суттєвим кроком для контролю виробництва та протидії незаконному обігу наркотичних речовин було прийняття 13 липня 1931 року в Женеві X Асамблеєю Ліги Націй Міжнародної Конвенції про обмеження виробництва і регламентацію розподілу наркотичних засобів. Конвенція встановила нову, більш досконалу систему підрахунку потреб у наркотичних речовинах та їх аналогах. В тому ж 1931 році 2 листопада було підписано документ про заборону куріння опіуму. Прогалиною вище перелічених

міжнародно-правових документів було те, що в них не встановлювались норми, які б повною мірою надавали можливості для кримінального переслідування осіб, які порушують антинаркотичне законодавство [3, с. 98]. Тому світове товариство 26 червня 1936 року уклало Конвенцію про боротьбу з нелегальною торгівлею сильно дійними засобами. Важливим є те, що даним документом було прописана можливість переслідування особи-злочинця, також встановлювались суворіші санкції за недотримання антинаркотичного законодавства.

Більш прогресивним етапом у протидії наркобізнесу вважається період з моменту створення ООН. З 1946 року при ООН діє комісія з наркотичних засобів, а в 1961 році цією комісією ухвалено Єдину конвенцію про наркотичні засоби [4]. Такі дії дали можливість створити систему правових норм і полегшити міжнародне співробітництво у даній сфері. 1971 рік ознаменувався підписанням у Нью-Йорку Конвенцію про психотропні речовини, яка має рекомендації щодо використання заходів контролю над наркотичними речовинами, їх виготовленням, реалізацією, збереженням тощо.

З наведеного вище, можна сказати, що на теоретичному рівні, боротьба з наркозлочинністю набирає обертів, адже з кожним роком збільшується нормативна база у даній сфері. Але діяльність пов’язана з попередженням і запобіганням злочинів у сфері обігу наркотичних речовин вимагає і вдосконалення, впровадження нових прогресивних форм протидії правоохоронними органами. Зважаючи на досвід держав всього світу та на комплекс засобів, що розробляються в середині них для боротьби з незаконним обігом наркотиків, можна класифікувати держави на три групи протидії наркобізнесу.

«Група жорстокої політики» – країни, де боротьба з наркобізнесом ведеться найжорстокішими засобами, аж до смертної кари. До цієї групи відносять Малайзію, Іран, Пакистан, Китай. До прикладу, у Гонконзі довічне позбавлення

волі призначається особі, викритій у торгівлі у торгівлі одним з 97 видів наркотиків.

Друга група країн – «ліберальна». В країнах цієї групи дозволені конкретно визначені види «легких» наркотиків. Яскравим представником другої групи є Нідерланди. Якщо, звернути увагу на законодавчу базу, що стосується даного питання та практику протидії обігу наркотичних засобів, можна сказати, що країна немає досвіду у боротьбі з наркоманією й обігом наркотиків. Більш того Нідерланди, зокрема Амстердам називають «наркотичною ямою Європи».

Третя група – «група жорстокого контролю». До цієї групи входять здебільшого постіндустріальні, високорозвинені країни, такі як США, Великобританія, Франція тощо. У країнах третьої групи боротьба з наркобізнесом здійснюється органами державної влади, ведеться жорсткий контроль за обігом всіх наркотичних речовин та їх аналогів. Відмінністю даної групи країн від групи жорстокої політики є те, що в даному випадку найбільш радикальні заходи не застосовуються. Наприклад, у законодавстві США прописані санкції не тільки за виробництво і зберігання наркотиків, але й за спробу їх придбання. У свою чергу в Франції та Англії наркоманів за рішенням суду відправляють на примусове лікування [5, с. 193-194].

Проаналізувавши вище викладене можна дійти до наступних висновків. Наркоманія – глобальна проблема суспільства, яка потребує якнайшвидшого вирішення. Міжнародне товариство намагається зменшити масштаби незаконного обігу наркотичних речовин та їх аналогів, шляхом прийняття міжнародних нормативно-правових документів, для встановлення більш жорстких заходів протидії наркобізнесу, для здійснення планетарного контролю за розподілом і використанням наркотичних засобів в наукових або медичних цілях, для викриття схем «відмивання» грошей на різних щаблях влади.

1.Головня І.І. Контроль над обігом наркотиків на міжнародній арені / І.І. Головня // Основні напрями та проблеми протидії наркоманії: матеріали круглого наркоманії. – Івано-Франківськ: Нац. акад. внутр. Справ, 2017. – с. 122

2.Черниш Р.Ф. Діяльність міжнародних організацій щодо припинення незаконного обігу наркотичних засобів та її нормативно-правове забезпечення / Р.Ф. Черниш // Право і суспільство. – К., 2012. – №6. – С. 205-210.

3.Сьомик Т.В. Механізм міжнародного контролю за незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин / Т.В. Сьомик // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – № 7(13). – 2002р. – С. 96-108.

4.Про наркотичні засоби: Конвенція ООН від 30 березня 1961 року – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_177

5.Погорецький М.А. Міжнародно-правовий досвід у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків / М.А. Погорецький // Право і суспільство. – 2012. – № 6. – С. 192-196.

Андрусишин Ю. О.

магістр Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ КОМПЛЕКСНОЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В умовах протидії правопорушенням в судово-експертній практиці ефективним визначається комплексний підхід до експертного дослідження речових доказів та інших інформативних джерел у кримінальному провадженні та розгляду цивільних і адміністративних справ [1, с.11], так як висновок експерта належить до джерел доказів, однак не має наперед встановленої сили.

Комплексна експертиза, це експертне дослідження, яке здійснюють експерти різних спеціальностей, коли для вирішення поставлених питань потрібні знання з різних галузей науки, техніки, мистецтвознавства або ремесла. Якщо це комісійна експертиза, то кожен з експертів має однакові процесуальні права і несе персональну відповідальність за обґрунтованість висновків. Комісійна експертиза

може проводитись одним експертом, якщо він офіційно володіє знаннями в кількох галузях, наприклад, медико-психологічне дослідження [2, с.258].

Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань.

У випадках, коли в справі щодо одного й того ж предмета проведено декілька експертиз, у тому числі комплексну, комісійну, додаткову чи повторну, суд повинен дати оцінку кожному висновку з точки зору всебічності, повноти й об'єктивності експертного дослідження. Такій оцінці підлягають також окремі висновки експертів – членів комісійної чи комплексної експертизи, які не підписали спільний висновок.

Необхідно зазначити, що поняття «комплексна експертиза», «комплекс експертиз», «комплекс досліджень в рамках однієї експертизи» в гносеологічному плані рівнозначні, з чого випливає висновок про допустимість всіх трьох форм комплексування при провадженні судових експертиз. У судочинстві ж поняття комплексної експертизи є виключно процесуальним, і розуміється як об'єднання в ході експертного дослідження різних компетенцій, хоча і не має варіанту їх комплексування, який не може бути відомий спочатку, на етапі призначення експертизи. З цього, однак, не випливає, що призначення комплексної експертизи може зводитися до простого поєднанню довільного набору фахівців, об'єднання яких в рамках єдиного дослідження має підкорятися принципом потенційної можливості інтеграції їх спеціальних пізнань. Така можливість задається єдністю об'єкта дослідження, що визначається, по-перше, перетином суміжних пізнань, по-друге, специфікою експертного завдання[3, с.8].

До предмету комплексної експертизи входить встановлення обставин, що перебувають у тісному й безпосередньому зв'язку із завданнями доказування, шляхом інтегрування даних різних класів і родів судових експертиз при вирішенні суміжних для них питань. При призначенні й проведенні комплексної експертизи цілісне наукове дослідження властивостей об'єкта, котрі повинні вивчатися не

окремо, а одночасно експертами різних спеціальностей, передбачає досягнення єдності описання та пояснення деяких сторін явищ шляхом інтеграції знань суміжних наук. Важливою ознакою, що характеризує комплексну експертизу, є спільність об'єкта дослідження. Експерти різних спеціальностей досліджують ті самі об'єкти, котрі являють собою багатозначну й багатомірну систему властивостей і відносин предметів і явищ об'єктивної дійсності, що відображають в слідах або частинах цілого інформацію про подію, яка досліджується[4, с.149].

Відомі дві основні форми комплексної експертизи 1) спільне проведення дослід, експертами і підписання ними загального акта експертизи; 2) роздільне проведення дослід, з наступним синтезуванням проміжних результатів. Перша форма передбачає, що кожний з експертів володіє даними інших галузей знань у такому обсязі і такою мірою, які дозволяють їм брати на себе відповідальність за правильність загального висновку. У здійсненні другої форми. наявність комплексних знань обов'язкова лише для тих з експертів, які підписують спільний акт експертизи. Інші експерти можуть складати за результатами проведених ними досліджень окремі акти або відповідні розділи основного акта. В цьому разі експерти які підписують спільний акт, посилаються на результати проміжних досліджень, як на одну з підстав свого висновку. Найчастіше призначають комплексну медико-криміналістичну і медико-автотехнічну експертизи. Основні об'єкти дослідження - сліди травм на тілі людини, знаряддя, якими вони заподіяні. Вирішувані питанні пов'язані переважно з установленням виду знаряддя яким завдано травму (іноді ідентифікацією цього знаряддя), взаємного положення потерпілого та об'єкта, яким заподіяно травму, у момент їх контакту; а також визначення деяких ін. параметрів механізму події (відстань і напрям пострілу тощо). Якщо травму спричинено транспортним засобом, призначають медичну і автотехнічну експертизу, а в решті випадків – медичну та криміналістичну [4, с.220].

До основних ознак комплексних експертиз зазвичай відносять такі:

1) наявність єдиного об'єкта дослідження;

2) відмінність його предмета, що, зокрема, виражається в розходженні методів дослідження;

3) відмінність компетенції взаємодіючих експертів при чіткому поділі їх функцій;

4) подібність або ідентичність системи інформаційних одиниць, що створюють можливість обопільного взаєморозуміння, контролю та оцінки;

5) можливість формулювання єдиного виведення на основі інтеграції отриманих різнорідних даних шляхом їх спільної оцінки всіма експертами.

Сьогодні, основна тенденція розвитку судової експертизи є широке впровадження комплексності в процеси створення новітніх методик експертного дослідження. За окремими дослідженнями доведено, що сучасні потреби слідчої та судової практики з питань широкого впровадження комплексності в процес утворення нових комплексних галузей судової експертизи більш високого наукового рівня, визначили таке положення: комплексна експертиза та комплексне дослідження є одним із головних каналів, через який досягнення науково-технічного прогресу потрапляють у сферу кримінального, цивільного та адміністративного процесів. На наше переконання формування теоретичних основ правозастосовної практики з питань використання комплексності є зараз особливо актуальним і потребує інноваційних підходів до вирішення цієї проблеми.

1.Сімакова-Єфремян Е.Б. Теорія і методологія комплексної експертизи контактно слідової взаємодії об'єктів: монографія / Е.Б. Сімакова-Єфремян. – Х.: ВКФ «Грифон», 2004. – 176 с.

2. Словник юридичних термінів. Начальний посібник. За ред.. проф. В.Г. Гончаренка та З.В. Романовської. – К.: Юстініан, 2013. – 600 с.

3.Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: Учебно-метод. пособие. – Х., 2005. – 544 с.

4.Міжнародна поліцейська енциклопедія. ! 10 т. Від. редактори: Є.М. Моісєєв, В.Я. Таційй, Ю.С. Шемшученко. К.: Атіка, 2009. – Т 5. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. – 1008

Антонюк І.
студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Якимова С.В.,
к.ю.н., доц. – доцент кафедри КПП
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ПРЕДМЕТА КРИМІНОЛОГІЇ

Кримінологія, як наука основним завданням якої є здобуття достовірних знань про злочинність і способи попередження злочинів, сформулювалась достатньо давно. Зі становленням даної науки розвивався і її предмет. На даний час важливим з′ясувати тенденції розвитку предмету кримінології.

Сучасні кримінологічні дослідження, в основному, були присвячені теоретичним та прикладним проблемам запобігання таким видам як комп'ютерна, екологічна, транснаціональна злочинність; особливості злочинної поведінки, у зв'язку з пияцтвом, наркоманією, проституцією, організованою злочинністю та іншими негативними явищами, що набули поширення в українському суспільстві [1, с.34].

Предметом кримінології є дослідження закономірностей, законів, принципів, властивостей, проявів розвитку суспільних відносин, які становлять об'єкт кримінології. Розвиток суспільних відносин визначає потребу в проведенні відповідних кримінологічних досліджень.

В цілому, предмет кримінології характеризує загальний зміст науки кримінології, визначає напрями та завдання наукового дослідження. Проблеми, що перебувають в центрі кримінологічного вивчення можуть мати як прикладне, так і допоміжне значення та стають умовою чи засобом глибокого й усебічного пізнання [2, с.29].

Традиційно кримінологічна наука виділяє чотири найбільш характерні елементи предмета кримінології, а саме: злочинність як соціальне явище; детермінанти злочинності; особу злочинця; запобігання злочинам [3, с. 238;4, с. 33].

У науковій літературі зустрічаються й інші визначення предмета кримінології В деяких працях воно дається ширше, в інших – вужче. Розходження у трактуванні предмета кримінології викликані різним розумінням суті предмета даної науки. Показовим тут є погляд, згідно з яким "все, що вивчає та чи інша наука, входить до її предмета" [5, с. 44]

При такому підході предмет кримінології визначається дуже широко, фундаментальні проблеми стають поряд з другорядними.. Щоб повніше, глибше й ефективніше вирішувати завдання, які стоять перед кримінологією, вона вивчає і проблеми, що безпосередньо не входять до її предмета. Коротко можна їх сформулювати таким чином: прогнозування розвитку злочинності, а також планування протидії їй, кримінально-правова статистика, методика вивчення злочинності, супутні злочинності негативні соціальні явища, жертва злочину, суїцидальна поведінка[6, с. 54]

В юридичній літературі є дискусійним питання. Так, професор В.Г. Лихолоб, зокрема, зазначав, що для того, щоб повніше, глибше й ефективніше вирішувати завдання, які стоять перед кримінологією, вона вивчає і супутні злочинні негативні соціальні явища (п'янство, алкоголізм тощо), які в кримінології іменуються фоновими; а в соціології – асоціальними безпосередньо не входять до її предмета. Академік А.П. Закалюк вважає, що до складових предмету кримінології слід включити ті, які дають можливість глибше вивчити її сутність. До предмету кримінології слід віднести: методологію кримінології, організаційні та методичні засади кримінологічного дослідження, кримінологічну інформацію, в тому числі історію кримінології як джерело одержання кримінологічних знань. [7, с. 26]

Останнім часом спостерігається тенденція до розширення меж предмета кримінології. Предмет кримінології – це складові частини її об'єкта, фундаментальні проблеми даної науки. Предмет кримінології відповідає на запитання: чим конкретно займається ця наука, в чому її зміст? Вчений Головкін Б. М вважає що, предметом кримінологічної науки є встановлення закономірностей: 1) злочинності, 2) формування і функціонування злочинного співтовариства; 3) детермінації злочинності;4) формування особи злочинця ; 5) програмування та здійснення запобігання злочинності. [8, с.35]

Можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку кримінології чітко сформульовані чотири основні елементи предмета даної науки, а саме: злочинність як соціальне явище, детермінанти злочинності, особу злочинця, проблему протидії злочинності. На базі цих складових розвиваються усі інші складові, що забезпечує подальшу інтеграцію кримінологічних знань.

1.Федоров М. П. Кримінологія : навчальний посібник / М. П. Федоров. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2014. – 365 с

2. Іванов Ю. Ф. І-20 Кримінологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов., О. М. Джужа. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. - 264 с.

3.Фіалка М. І. До проблеми визначення змісту терміна «Кримінологічна характеристика злочинисті» / М. І. Фіалка // Вісник кримінологічної організації України. - 2015. - № 1 (9) - С. 237-246

4.Кримінологія:питання та відповіді / Кол. авторів: Авдеев О. О., Васильєв А. А. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. – Х.: Золота миля, 2015. – 324 с.

5.Кримінологія. Альбом схем (загальна і особлива частини): Навчальний посібник / Під заг. ред. Джужи О.М.– К. - 2000р.-368 с

6.Кримінологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.М.Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко, та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 558 с.

7.Кримінологія: Підручник / За заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. – К.: Національна академія управління, 2010. – 496 с.

8.Головкін Б. М.Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку / Головкін Б. М. // Питання боротьби зі злочинністю. - Випуск 28 . – 2014р. -С. 59-68.

Бабич С.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Цилюрик І.І.

асистент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

НЕОБХІДНА ОБОРОНА, ЯК ОДНА З ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Діючий Кримінальний кодекс України виділяє такі обставини, що виключають злочинність діяння : необхідна оборона (ст. 36), уявна оборона (ст. 37), затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38), крайня необхідність (ст. 39), фізичний або психічний примус (ст. 40), виконання наказу або розпорядження (ст. 41), діяння, пов’язане з ризиком (ст. 42), виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43).

Характерними ознаками обставин, що виключають злочинність діяння, є:

1) те, що дії за наявності таких обставин вчиняються з метою відвернути небезпеку заподіяння тяжкої шкоди правоохоронним об'єктам;

2) те, що таке відвернення вчиняється, в одному випадку, шляхом заподіяння шкоди тому, хто умисно вчиняє злочин, в іншому, - шляхом спричинення шкоди одним цінностям, що охороняються законом, для відвернення небезпечної шкоди, що загрожує іншим, більш важливим цінностям;

3) те, що дії, вчинені за названих обставин, мають зовнішню схожість з діями та їх наслідками, зазначеними в нормах кримінального закону як такі, що входять до певного складу злочину;

4) те, що такі дії за наявності обставин, про які йдеться, визнаються правомірними, або інакше - зазначені обставини виключають злочинність діяння.[1, с.186]

Однією з таких обставин є необхідна оборона. Природньо людині дано право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, згодом таке право було закріплено і в Конституції України, також це було відбито і в Кримінальному кодексі під назвою «необхідна оборона». Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно – небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.[4, с. 14]

Необхідна оборона є правомірною за наявності певних умов:

а) стосовно цінностей, що захищаються від посягання;

б) стосовно суспільно небезпечного посягання;

в) стосовно захисту.

Щодо благ і цінностей, які при необхідній обороні захищаються від суспільно небезпечного посягання, то такими можуть бути:

- особисті (природні) блага людини (життя, здоров'я, честь, гідність, воля), будь-які її права та законні інтереси;
- особисті блага, права та законні інтереси іншої людини;
- цінності організацій незалежно від форм власності, цінності держави.

Інакше кажучи, будь-яке благо людини (природне або соціальне), будь-яка матеріальна чи духовна цінність, що охороняється правом, являють собою предмет захисту від злочинного посягання з боку іншої людини та від суспільно небезпечного посягання з боку душевнохворої (неосудної) людини чи з боку особи, що не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Ступінь важливості певних цінностей, які піддаються руйнівному посяганню, має значення для застосування відповідного максимуму або мінімуму сил, засобів та знарядь, необхідних для відвернення або запобігання посяганню через заподіяння певної шкоди особі нападника, тобто для визначення обсягу захисту.[1, с.187-188]

Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

Необхідна оборона – найбільш поширена на практиці обставина, що виключає злочинність діяння. Вона є ефективним засобом боротьби зі злочинністю, яким держава дає право користуватися кожному, незалежно від підготовки та статусу потерпілого. Ще у стародавні часи найперші юристи вказували на те, що попередньо людині був даний самозахист природою і лише потім це відобразилося у законодавстві.

Умови правомірності необхідної оборони, що характеризують суспільно небезпечне посягання. Суспільно небезпечне посягання має бути :

1) дією,що передбачена кримінальним законом як злочин, або суспільно небезпечною дією особи, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, або небезпечною дією з боку душевно хворої (неосудної) людини;

2) об’єктивно наявним, реальним;

3) діянням, пов’язаним із заподіянням шкоди або спрямованим на заподіяння шкоди потерпілому;

4) дією, що викликає негайну потребу з боку потерпілого, іншої особи або представника влади зараз же відвернути або припинити небезпечне посягання.

Стан необхідної оборони має місце й тоді, коли дії самозахисту сталися безпосередньо після небезпечних дій, навіть якщо напад закінчився, але за

обставинами події для того, хто захищався, не був зрозумілий момент закінчення нападу.

Перевищення меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця) та 124 (умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання). Перевищенням меж необхідної оборони (ексцес оборони) свідчить про те, що особа, яка обороняється, перебуваючи у стані необхідної оборони, порушила вимогу про співрозмірність оборони. Із закону очевидно, що ексцес оборони можливий там, де заподіяно нападникові тяжку шкоду (смерть або тяжкі тілесні ушкодження), що явно не відповідала або небезпеці посягання, або обстановці захисту. Явність такої невідповідності перш за все, означає, що заподіяння нападникові тяжкої шкоди має об'єктивно перебувати в очевидній, різкій невідповідності з небезпекою вчиненого посягання або із обстановкою захисту, що склалася для того, хто обороняється. У той же час і особа, яка обороняється, повинна суб'єктивно усвідомлювати явну невідповідність тяжкої шкоди, що заподіюється нападникові. Вирішальним тут є суб'єктивне ставлення особи, що обороняється, до заподіяної шкоди. Звідси також випливає, що перевищення меж необхідної оборони може мати місце лише за наявності умислу. Тому не є ексцесом оборони заподіяння тяжкої шкоди з необережності.[3, с. 293]

Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту. Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосуванням зброї або будь – яких

інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєнної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.[4, с.14-15]

Отже, у кримінальному праві Україні, необхідна оборона розглядається як дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

1.Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. – К. : Центр учбової літератури, 2012 – 320 с.

2.Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року зі змінами та доповненнями згідно із Законами України «Про внесення змін до Конституції України» №2222- IV. – Харків : ФОП Співак Т. К., 2010 – 48 с.

3.Кримінальне право України : Загальна частина : Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація – 2-е вид. перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005 – 480 с.

4.Кримінальний кодекс України :чинне законодавство із змінами та допов. На 10 вересня 2015 року : Офіц. Текст. – К. : Алерта, 2015 – 200 с.

Базарник Б.

аспірант
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ДОБРОЧЕСНА ПОВЕДІНКА СУДДІ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Інтенсивний розвиток правових норм, спрямованих на захист прав і свобод особи в усьому світі, прийняття важливих міжнародних документів (Загальної декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та ін.), створення Міжнародної асоціації юристів

(1947 р.), що викликало підвищення моральних вимог до судових і правоохоронних органів, а також адвокатури в державах-учасницях і поступово привело до утвердження юридичної етики. У складі останньої виникли окремі галузі, що досліджують роль і вплив моральних процесів у галузях основних правових спеціалізацій: слідстві, судочинстві й адвокатурі. Появилися перші фундаментальні наукові праці з питань доброчесної поведінки суддів [1].

Вимоги доброчесної поведінки до професійної діяльності та позаслужбової поведінки судді становлять зміст міжнародних стандартів суддівської професії [2, с. 77]. Ці стандарти містяться у міжнародно- правових актах різної юридичної сили, які ухвалені уповноваженими органами чи інституціями міжнародних універсальних (ООН) або регіональних (передусім Рада Європи, Європейський Союз) організацій, а також міжнародними професійними асоціаціями суддів.

Серед основних універсальних міжнародних стандартів діяльності суддів слід виокремити:

1) Основні принципи незалежності судових органів, прийняті сьомим Конгресом ООН з профілактики злочинності і поводження з правопорушниками у 1985 р. та схвалені резолюціями N° 40/32 та 40/146 від 29 листопада 1985 р. та 13 грудня 1985 р. Генеральної Асамблеї ООН [2, с. 13-18];

2) Бангалорські принципи поведінки суддів,затверджені Резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН № 2006/23 від 27 липня 2006 р. [2, с. 28-34].

3) Європейська хартія про закон «Про статус суддів», схвалена 10 липня 1998 р. учасниками багатостороннього семінару, організованого Радою Європи, Рекомендація Rec (81)7 Комітету міністрів Ради Європи державам- членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя [2, с. 91-95],

4) Рекомендація CM/Rec (2010)12 щодо суддів: незалежність, ефективність та обов’язки, схвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. [3], яка замінила собою Рекомендацію Яее (94)12 щодо

незалежності, дієвості та ролі суддів та стала найбільш ґрунтовним європейським документом у цій сфері.

5) Загальна (універсальна) хартія судді, схвалена Міжнародною асоціацією суддів 17 листопада 1999 р. [2, с. 35-38];

6) Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів (зокрема, «Відповідальність суддів», 24-25 жовтня 1980 р. [2, с. 39-40],

7) Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та дотримання, 31 жовтня - 4 листопада 2004 р. [2, с. 74].

8) Європейський статут судді, затверджений асамблеєю Європейської асоціації суддів 20 березня 1993 р. [2, с. 180-181];

9) Висновки Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи, зокрема Висновок № 3 (2002) «Про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість» від 19 листопада 2002 р. [2, с. 130-147].

Докладний аналіз нормативних вимог суддівської етики, які містяться у названих документах дає змогу зробити висновок, що одним із ключових міжнародних актів, який має на меті «встановлення стандартів етичної поведінки суддів», є так звані «Бангалорські принципи». У преамбулі цього документа зазначається, що довіра суспільства до судової системи, а також до авторитету судової влади у питаннях моралі, чесності та непідкупності судових органів займає першочергове місце в сучасному демократичному суспільстві, а підтримання високих стандартів поведінки суддів є безпосереднім обов'язком судових органів кожної держави. «Бангалорські принципи» визначають шість критеріїв (показників) етичних принципів поведінки судді:

1) незалежність;

2) об'єктивність;

3) чесність та непідкупність;

4) дотримання етичних норм;

5) рівність (рівне ставлення до всіх сторін судового засідання);

6) компетентність та старанність [2, с. 29-34].

Зазначені принципи можуть слугувати моделлю для нашої країни при впровадженні власних кодексів етики та етичних настанов, зокрема і в час нинішньої реформи судової влади концептуальною метою якої визначено очищення судової влади та збільшення довіри населення до цієї гілки влади.

Основу доброчесної поведінки судді становлять вимоги незалежності, неупередженості та об'єктивності судді. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи, підсумовуючи вимоги до незалежності судів як основного принципу їх діяльності, наголошує, що «незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади загалом. Це є основним принципом верховенства права» [3]. Підкреслюється, що незалежність не є прерогативою чи привілеєм, спрямованим на задоволення власних інтересів суддів [2, с. 16].

Важливу роль у формуванні стандартів доброчесної поведінки суддів відіграє практика Європейського суду з прав людини, яка застосовується в Україні як джерело права (що передбачено ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. та визнано в інших актах національного законодавства України, зокрема ч. 2 ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р.). У своїх прецедентних рішеннях за ст. 6 Конвенції, які визначають стандарт незалежного та неупередженого суду (справи «Кемпбеллта Фелл проти Сполученого Королівства», «П'єрсак проти Бельгії», «Морріс проти Сполученого Королівства» та ін.) Суд указав, що загальна формула незалежності суду вимагає його незалежності від виконавчої влади та від сторін. Вимога безсторонності (неупередженості) суду частково перетинається з принципом незалежності, зокрема незалежності від сторін у справі [4, с. 242-245]. При цьому, як слушно зауважує Л. Тацій, коментуючи зазначені рішення, незалежність є необхідною попередньою умовою для об'єктивності. Так, незалежний суддя може бути

упередженим, необ'єктивним, у той самий час суддя, який не є незалежним, не може бути об'єктивним [5, с. 83].

Європейський суд з прав людини встановив подвійний критерій визначення безсторонності суду, який охоплює два основних елементи:

1) суб'єктивний критерій, тобто чи були члени судової установи особисто безсторонніми;

2) об'єктивний критерій, тобто чи сприймався суд з об'єктивного погляду достатньо неупередженим і чи були гарантії безсторонності достатніми в даній конкретній ситуації для виключення будь-якого обґрунтованого сумніву щодо нього. У справі «Морріс проти Сполученого Королівства» Суд пояснив: «Щодо питання "безсторонності" існують два аспекти цих вимог. По-перше, суд має бути суб'єктивно вільним від особистої упередженості чи необ'єктивності. По-друге, він має також бути безстороннім з об'єктивного погляду, для чого він має надати істотні гарантії, або виключити будь-які обґрунтовані сумніви стосовно цього». Іншими словами, Суд вивів важливу формулу: «правосуддя не тільки має здійснюватись - має бути видно, що воно здійснюється» [4, с. 244].

Отже, можемо зробити висновок, що особливості правового регулювання доброчесної поведінки суддів на міжнародному рівні полягають в тому, що міжнародні стандарти етики та професійної поведінки судді складають систему принципів, правил та обов'язків судді, які не суперечать один одному, а тісно перетинаються та доповнюють, уточнюють, розширюють відповідні вимоги. Вони викладені як на міжнародному рівні так і на рівні субрегіональних утворень, які ухвалені в межах указаних вище міждержавних організацій, а також міжнародних професійних (суддівських) асоціацій. Міжнародні стандарти суддівської етики, схвалені в межах міждержавних організацій, містяться переважно у резолюціях, деклараціях, рекомендаціях, директивах їх уповноважених органів та мають рекомендаційний характер. Однак вони, як це вказано у преамбулах цих актів, ухвалені з метою сприяння реалізації юридично обов'язкових договорів, які мають

засадничий характер, - Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародних пактів про громадянські та політичні права, а також про економічні, соціальні і культурні права та ін. У свою чергу, документи, що ухвалюються у межах професійних міжнародних організацій, містять корпоративні стандарти, які поширюються на суддівську спільноту та беруться до уваги державою при виробленні загальнообов'язкових принципів та норм суддівської діяльності на національному рівні.

Таким чином, міжнародні стандарти суддівської етики та професійної поведінки, з одного боку, містять рекомендації, які прямо адресуються суддям та мають дотримуватися ними через повагу до суддівської професії, з другого - накладають обов'язки на державу щодо їх інкорпорації у національну правову систему, зокрема, впровадження у національне законодавство, систему спеціальної підготовки суддів та підвищення їх кваліфікації, що в більшості будуть сприяти дотримання доброчесності в діяльності судочинства.

1.Проблемы судебной этики. М. С. Строгович, Ю. В. Кореневский, Е.А. Зайцев, Я. С. Киселев ; под ред. М. С. Строговича. М. : Наука, 1974. 272 с.

2.Міжнародні стандарти незалежності суддів : зб. док. К. : Поліграф-Експрес, 2008. 184 с.

3.Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки: рекомендація Ком. міністрів Ради Європи від 17.11.2010 р. № R(94) 12. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_a38

4.Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. К. : Реферат, 2007. 640 с.

5.Тацій Л. Етика судді та особливості її нормативної регламентації. Вісник Національної академії правових наук України. № 1 (76). 2014. С. 75-85.

Базарник М.

аспірант
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРАВОВА ЕЛІТА ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Суспільні трансформації в Україні, реалізація стратегії сталого розвитку формують соціальне замовлення на новий тип правової еліти. За слабкої структурованості сучасного українського суспільства, відсутності стійких масових соціальних верств зі своїми усвідомленими інтересами та усталеною політичною й ідеологічною орієнтацією саме дії елітних груп визначають напрям суспільного розвитку, сприяють формуванню конкретних потреб розвитку держави, її національних пріоритетів. За таких умов дослідження проблеми рушійних сил і суб'єктів трансформації соцієтального буття українців набуває особливої актуальності.

Історичний досвід та сучасна практика свідчать, що відбутися як самобутня нація може лише соціально розвинений народ, що має власну провідну верству, життєздатну еліту. Відсутність цього соціального прошарку вже не раз приводила Україну до втрати її незалежності, не заперечуючи при цьому й трагічного впливу зовнішніх чинників.

Історична трагедія українців полягає в тому, що постійно обривається зв'язок елітних поколінь, втрачається традиція відданого служіння своєму народові, високі поняття честі, моральності, патріотизму. Правова еліта – це продукт селекції, з якою пов'язане життя кожної людини. У державі з багатовіковою традицією правова еліта – це прошарок суспільства з відповідними традиціями, навичками, навіть секретами, які, як мудрість, передаються від покоління до покоління. Посідаючи стратегічно важливі позиції в суспільній системі, правова еліта виступає одним із «локомотивів історії», «фіксаторів соціального порядку».

Євроінтеграційна стратегія України, наше природне прагнення піднятися до західного рівня життя й добробуту, побудувати в себе Європу – це не лише відповідні принципи державотворення, економічної та соціальної політики, а й глибока європеїзація середнього класу, який має спрямовувати зазначені трансформації, визначати їхні механізми, забезпечувати їх утілення в життя.

Однак найбільш гальмівною ланкою євроінтеграційного процесу є, на наш погляд, низька якість правової еліти, її провінціалізм, зверхність та самолюбство, брак таких необхідних в умовах перехідного суспільства толерантності та конструктивізму. Українське суспільство й досі залишається поза межами конструктивного діалогу. Нам бракує європейської культури і вміння, залишаючись різними, знаходити компроміс і не тільки співжити, а й бути конкурентним проектом у глобальному світі.

Ми поділяємо думку Г. Щокіна про те, що «теперішній історичний момент у житті України є, напевно, найнижчою точкою вичерпуваного соціального циклу й характеризується найгострішими суперечностями, а деколи навіть асоціальною, часто криміналізованою елітою. Застосовувані сьогодні до речі й не до речі авторитарні методи політичного управління треба скеровувати на недопущення, з одного боку, охлократії з її незмінною трансформацією в тиранію, а з другого, – на соціальне «витіснення» кримінально забарвленої олігархії з політичної авансцени і заміни її на духовно орієнтовану інтелігенцію. Саме такі умови можуть забезпечити поступовий прихід до соціального управління української меритократії, найпридатнішої з огляду на історичну перспективу» [1, с. 4].

Перша, визначальна необхідна зміна полягає в тому, щоб відтворити в Україні національно-правову еліту, яка б ставила на перший план саме ідею служіння своєму народу. Друга зміна зводиться до вироблення єдиної ідеології і мети правового курсу, котрі об’єднають усі групи і верстви суспільства, класи та партії, що відображають їхні професійні, національні, територіальні інтереси, здатні відродити стимули до праці, спрямувати їх на створення громадянського суспільства, в якому діє система соціального діалогу. Підґрунтя такої ідеології мають становити: по-перше, філософія поєднання інтересів особистості, підприємства, регіону, держави, а не підпорядкування їх корпоративно-клановим інтересам, що стали монопольними; по-друге, – подолання пріоритетності

економізму над гуманітарним мисленням, узгодження принципів економічної ефективності та соціальної справедливості [2, с. 326–327].

Успішна реалізація правовою елітою функції суб'єкта суспільних трансформацій, якісних змін можлива лише за певних умов, а саме: наявності політичного плюралізму, зміни виборчої системи з метою гарантування рівноправної конкуренції потенційних еліт; розширення системи каналів і принципів політичного елітогенезу, формування переважної більшості правової еліти не шляхом призначень, а в результаті загальних виборів і конкурентного відбору; забезпечення певної рівноваги, компромісу, балансу різних соціальних сил, тобто формування консенсусно-об'єднаного типажу правової еліти; максимальної відкритості формування еліти на всіх рівнях, упередження можливості її трансформації у «новий клас», постійне поповнення її професійно підготовленими і функціонально здібними людьми; оновлення менталітету правової еліти, усвідомлення того, що суспільні зміни потребують серйозного інформаційного супроводу, а також урахування думки народу, інституцій громадянського суспільства; наявність постійного демократичного контролю за діяльністю владних структур з боку громадськості, ЗМІ, політичних партій та організацій; згуртованості різних верств суспільства, гармонізації їхніх соціальних інтересів, досягнення співробітництва і тісної взаємодії всіх сил у суспільстві; чіткого дотримання законності, демократичних норм і процедур, необхідних і обов'язкових для нормального функціонування правової держави і громадянського суспільства.

Дотримання зазначених вимог, на нашу думку, сприятиме створенню стабільної правової системи, формуванню ефективної еліти, здатної реалізовувати національні інтереси і, найголовніше, досягати стабільності, динамічного розвитку українського суспільства і держави. Сучасна українська еліта має бути відповідальною за відродження української нації, за розбудову громадянського суспільства в Україні. Її діяльність мусить спонукати громадян до активних і

солідарних дій, гармонізувати потреби розвитку особистості та вимог сталості функціонування суспільства. З цього приводу І. Белебеха слушно зазначає: «Українська еліта зобов'язана вести націю до високої самоорганізації. Саме еліта покликана «запліднити»… національну людність таким світобаченням, щоб кожна людина відчувала себе державотворцем… наповнилася почуттям відповідальності за долю нації» [3, с. 504]. Зрештою українська правова еліта має стати складовою європейської ліберально-демократичної еліти, ідентифікувати себе з відповідними цінностями.

Відтак, сучасне українське суспільство відчуває гострий дефіцит якості еліти, що дається взнаки як всередині країни, так і у відносинах із зовнішнім світом. Тому має розпочатися реальний процес елітаризації правового класу (юристів) через його оновлення, поповнення насамперед молоддю, що потребує поступових й еволюційних перетворень. Елітаризація правового класу має розглядатися не лише як важливий атрибут державного будівництва, а й як основа модернізації українського суспільства загалом і тому потребує осмисленої загальнодержавної політики.

1.Щокін Г. Концепція соціального розвитку: висновки для України. Сільські вісті. 2002. 27 груд. С. 3–4.

2 Гальчинський А. С. Лібералізм: уроки для України : наук.-попул. Есе. К. : Либідь, 2011. 288 с.

3.Белебеха І. Національне прозріння українців. Х. : ФОП Здоровий Я. А., 2012. 580 с.

Бараняк В. М.

Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»,
доцент кафедри кримінального права і процесу
кандидат хімічних наук, доцент

НЕГАТИВНИЙ ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Новим КПК суттєво змінено визначення поняття висновку експерта та його змісту. Зокрема, статтею 101 КПК [1] встановлено, що висновок експерта – це

докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Стаття 102 містить перелік основних складових змісту висновку експерта, серед яких пунктом 6 зазначено, що у висновку повинно бути зазначено докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка.

Суттєвим позитивним нововведенням у новому КПК є також скасування дослідчої перевірки матеріалів про вчинення злочину, що вирішило багаторічну дискусію про можливість призначення експертизи до порушення кримінальної справи. Якщо раніше підставою проведення експертизи була постанова органу дізнання та слідчого, яка виносилась після порушення кримінальної справи, то у новому процесі судова експертиза може бути призначена одразу ж після внесення інформації про кримінальне правопорушення в Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У кримінально-процесуальному значенні найважливішим є поділ висновків експерта за ступенем їх визначеності – на категоричні та ймовірні. Категоричні висновки – це висновки експертів, у яких формуються ствердження або заперечення тотожності. За своїм змістом вони поділяються на позитивні та негативні. Категоричний висновок експерта є джерелом доказів, а фактичні дані, викладені у висновку, - доказами у справі. Кожний висновок експерта має відповідати вимогам належності, достовірності, допустимості та достатності і по можливості бути категоричним. Як свідчить судово-слідча та експертна практика, здебільшого експерти надають обґрунтовані категоричні висновки, які мають найбільшу доказову цінність для органів досудового розслідування та суду. Однак на практиці через певні причини не завжди можна дійти таких висновків. Коли перед експертом ставиться питання про підтвердження якогось факту, то він, провівши дослідження і дійшовши ствердувального висновку, робить

категоричний чи ймовірний позитивний висновок або надає відповідь на запитання органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді чи суду про неможливість провести таке дослідження, і навпаки. У зв’язку з цим актуальним залишається питання про визначення доказової сили фактичних даних, що містяться у висновку експерта (залежно від форми, в якій його надають). Безумовно, допустимість і доказове значення категоричних висновків (як позитивних, так і негативних) не викликає сумніву [2].

Водночас категоричний висновок – це не завжди гарантія об’єктивного пізнання, адже об’єктивні факти існують незалежно від глибини і достовірності нашого пізнання [3, с. 158-159]. Науковці, які наполягають на тому, що висновок експерта завжди повинен бути викладений у категоричній формі, відстоюють думку про те, що в іншому випадку експерт зобов’язаний повідомити про неможливість надати відповідь на поставлене перед ним запитання чи неможливість надання висновку [4, с. 34; 5, с. 119].

На досудовому слідстві тільки слідчий має право оцінювати доказову силу висновку експерта. Навіть категоричний висновок експерта згідно із чинним законодавством (ч.10 ст. 101 Кримінального процесуального кодексу України) не є обов’язковим для слідчого як доказ. Це також стосується й суду, який оцінює вже на стадії судового розгляду справи. Тому остаточно вирішуватиме питання про вірогідність висновку експерта та перевірятиме його правильність особа, яка проводить досудове розслідування, прокурор, слідчий або суд під час оцінки доказів.

Важливий тактичний аспект, пов'язаний з виконанням експертизи, полягає в присутності слідчого під час її проведення (ст. 102 КПК). Будучи присутнім під час проведення експертних досліджень, слідчий може не тільки отримувати роз'яснення з приводу здійснюваних дій, але і законним чином спрямовувати хід досліджень, ставлячи необхідні додаткові питання.

Новим КПК також встановлено норму, згідно якої до процесуальних джерел доказів поряд із висновком експерта віднесено й його показання, надані в усній чи письмовій формі під час допиту (статті 84, 95, 356 нового КПК), що також забезпечить повноту дослідження доказів та удосконалить процедуру оцінки висновку експерта у суді.

Як приклад з експертної практики щодо надання експертом категоричного негативного висновку можна навести дослідження наркотичних засобів рослинного походження.

На експертизу були надані сильно зволожена подрібнена рослинна маса світло-коричневого кольору, ганчірки з залишками подрібненої речовини світло-коричневого кольору і запахом розчинника, кухонний посуд із залишками речовини темно-коричневого кольору і запахом розчинника.

На вирішення експертові було поставлено запитання:

1. Чи є надана на експертизу рослинна маса світло-коричневого кольору наркотичним засобом, і якщо так, то яка саме?

Чи є залишки наркотичних засобів на внутрішніх стінках кухонного посуду?

2. Внаслідок зовнішньої подібності наданої на дослідження рослинної маси та речовини з поверхні ганчірок на макову солому дослідження проводили мікроскопічним та хімічним методами.

Мікроскопічний метод дослідження

Зразки досліджуваної рослинної маси розглядали в полі зору мікроскопу МБС-2 із збільшенням 16 крат. Під час мікроскопічного дослідження в значній кількості виявлені характерні для макових коробочок частинки зовнішньої і внутрішньої епідерми, а також залишки стебла, що є підставою відносити досліджувані об’єкти до макової соломи.

Хімічний метод дослідження

0,5 грам наданої на дослідження і попередньо висушеної соломи маку екстрагували 5 мл суміші етанол:хлороформ 1:2, що містить 0,1% триетиламіну і нагрівали до початку кипіння при постійному перемішуванні. 2 мкл отриманих екстрактів наносили на

хроматографічну пластинку «Silufol UV – 254». На цю ж пластинку наносили стандартні 0,4% - ні спиртові розчини морфіну і кодеїну. Хроматографування здійснювали в системі розчинників бензол:етанол:триетиламін 9:1:1. Після закінчення хроматографування пластинку сушили, вивчали в ультрафіолетовому промінні кварцевої лампи, відмічаючи виявлені зони. Після цього хроматограму проявляли реактивом Маркі.

В результаті дослідження встановлено, що надана на дослідження макова солома не містить наркотично активних алкалоїдів опію, і, отже, не є наркотичним засобом.

Зовнішній вигляд макової соломи, її колір і запах розчинника свідчить про те, що перед направленням її на дослідження вона підлягала багаторазовій екстракції, чим можна пояснити відсутність у ній наркотично активних алкалоїдів опію.

Внутрішню поверхню посуду обробляли екстрагуючою сумішшю, яка використовувалась в попередніх випадках. Отримані екстракти випаровували і їх аліквоту об'ємом 2 мкл наносили на хроматографічну пластинку. Наступне дослідження проводили згідно з вищезгаданою стандартною методикою. В результаті дослідження на поверхні посуду та марлі виявлені слідові кількості морфіну, який відноситься до наркотичних засобів.

Отже, за результатами дослідження був даний категоричний негативний висновок, що слугував підставою для закриття кримінального провадження. Наявність незначних кількостей морфіну на поверхні посуду не впливає на дане рішення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] : [офіц. текст станом на 14 квітня 2017 року]. – Режим доступу до докум.: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Іванюк Р. В., Юрчишин В. Д. Сучасна класифікація висновків експерта: криміналістичний і кримінально-процесуальний аспект / Р. В. Іванюк, В. Д. Юрчишин //Криміналістичний вісник. – 2013. – № 1 (19). – С. 72.

3. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія / Б. В. Романюк. – К.: НАВС України, 2002. – 196 с.

4. Булыга А. З. Анализ и оценка экспертных выводов в криминальных делах / А. З. Булыга // Тези виступів учасників конференції прокурорів-криміналістів, начальників управлінь карного розшуку, НДЕКЦ УМВС областей та обласних

бюро судово-медичної експертизи МОЗ України (14 – 15 березня 2005 р.). – К.: Український центр духовної культури, 2005. – С. 27–36.

5. Шляхов А. Р. Судебная экспертиза: организация и проведение / А. Р. Шляхов. – М.: Юрид. лит., 1979. – 166 с.

Барашкова Т.П.,

студент
4 курсу Навчально–науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, доцент

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Актуальним і практично значущим на даному етапі розвитку нашої держави є дослідження перспективних напрямів розвитку судових наук, зокрема криміналістики, які слугують для сучасного забезпечення ефективними засобами й методами практики протидії злочинності. Одним із розділів криміналістичної науки є криміналістична техніка, яка відіграє важливу роль у процесі розслідування, розкриття і попередження злочинів. Дослідження проблем розвитку криміналістичної техніки в Україні і є метою нашої статті. У 2017 р. в Україні зареєстровано 523 911 кримінальних правопорушень. З них лише по 198 477 встановлені особи, які їх вчинили, та їм вручено повідомлення про підозру, що становить 37,9 % розслідуваних злочинів. [1] Це ще не враховуючи того, що в Україні кримінальне провадження вважається закінченим, коли матеріали передані до суду, тоді як в Євросоюзі, для прикладу, це можливо лише за наявності обвинувачувального вироку. Такий стан речей змушує замислитись про причини настільки незадовільного стану розслідуваних злочинів в Україні. Одна з причин такого стану, на нашу думку, є неналежне забезпечення криміналістичною технікою процесу розслідування злочинів.

Криміналістична техніка ще у XIX ст. заклала підґрунтя сучасної

криміналістики. В XXI ст. криміналістика є динамічною наукою, що розвивається. За своєю природою вона постійно знаходиться на вістрі науково-технічного прогресу інформаційного суспільства та творчо трансформує його досягнення в практику боротьби зі злочинністю. [2]

У науці криміналістиці, поняття «криміналістична техніка» виникло як сукупність технічних пристроїв, пристосувань і матеріалів, що використовуються для виявлення, фіксації і дослідження матеріальних джерел інформації. Основою виникнення і застосування технічних засобів є досягнення природничих і технічних наук. Методи і засоби природничих наук застосовували для вирішення вузьких завдань криміналістики, на основі яких виникали засоби і методи дослідження речових джерел інформації. [3]

Криміналістична техніка як розділ криміналістики становить систему теоретичних положень і принципів розроблення та застосування науково-технічних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення, накопичення речової інформації про подію, що розслідується, а також технічних засобів й способів попередження злочинів.

Криміналістичні засоби і методи широко застосовуються в ході оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, а також в процесі криміналістичних експертиз. Стосовно криміналістичних експертиз криміналістична техніка розробляє наукові основи, технічні засоби, методи та окремі методики провадження різних видів криміналістичних експертиз, питання логіки експертних досліджень і правила складання висновків.

Розділ криміналістичної техніки будується за двома підставами: за технічними засобами і методами; за окремими видами криміналістичних об’єктів. Таким чином, можна розрізняти дві частини криміналістичної техніки. У першій розглядаються комплекти технічних засобів, що застосовуються в слідчій та оперативно-розшуковій роботі, фізичні і хімічні методи дослідження, питання судової фотографії. У другій викладаються рекомендації про роботу з різними

речовими доказами, про організацію криміналістичних обліків. [4, С. 66]

Криміналістична техніка складається з елементів, що утворюють її систему:

1. Загальні положення: система і задачі криміналістичної техніки, елементи окремих криміналістичних теорій і вчень (наприклад, про механізм слідоутворення тощо), загальна характеристика техніко-криміналістичних засобів, правові підстави їх застосування.

2. Криміналістична фотографія, відеозапис.

3. Трасологія (криміналістичне дослідження слідів).

4. Габітоскопія (криміналістичне дослідження ознак зовнішності людини).

5. Техніко-криміналістичне дослідження документів.

6. Криміналістичне дослідження письма.

7. Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв і слідів їх застосування.

8. Криміналістичне дослідження речовин, матеріалів і виробів;

9. Криміналістична фоноскоггія (дослідження голосу людини).

10. Криміналістична одорологія (дослідження запахових слідів людини);

11. Криміналістична реєстрація. [5, С. 117]

Вважаємо за доцільне вказати конкретні науково-технічні засоби, які входять до криміналістичної техніки: джерела освітлення; джерела ультрафіолетового (УФ) освітлення; прилади інфрачервоного (ІЧ) освітлення; спостереження, вимірювання і фотографування; сучасні лупи; мікроскопи; портативні пошукові набори і прилади такі як: металошукач «МО-Імпульс», прилад «БМ» («трупо шукач») для визначення місць незаконного поховання біомаси. Магнітний піднімач «МР-1». Магнітний піднімач «Спрут». «Арка», металодетектор контролю доступу людей на спеціальний об’єкт (аеропорт, кордон, підприємство); портативні пошукові набори технічних засобів: «Фото-1» – набір фотоапаратури, набір «Молекула» для роботи з мікроб’єктами, «Слід-4» – набір технічних засобів для роботи зі слідами, 916 «Контур-1» – набір засобів для

огородження місця події, «Феррит-1» – набір технічних засобів для виявлення видалених зображень на металах (автотранспорт, зброя); лабораторії мобільного контролю: експертного контролю документів та банкнот а також візового і паспортного контролю; пересувні лабораторії технічних засобів: стереофотограмметрична лабораторія, вибухотехнічна і т. д.; камери для виявлення потожирових слідів; технічні засоби для отримання слідів зброї на снарядах та гільзах; прилади експертного класу для експрес оперативного контролю; технічні засоби експертного дослідження слідів каналу ствола мисливської зброї; експертні системи: відео скоп та телевізійний спектральний мікроскоп; експортні системи: система введення дактилоскопічної інформації, система обробки по ПО «ДАКТО-2000»; програмно-апаратні комплекси «ЕКСПЕРТ»; інформаційно-довідкова система «ПАСПОРТ»; інформаційно-довідкова система «АВТОДОК»; програмно-апаратний комплекс для технічної експертизи документів (ТЕД-34) [2].

Останнім часом в Україні розпочато розробку комплектів науково-технічних засобів вузької спрямованості: комплект пошукових засобів слідчого (набір-пошук); комплект науково-технічних засобів огляду місця дорожньо-транспортної події; комплект науково-технічних засобів для огляду місця пожежі (набір-пожежа); комплект науково-технічних засобів для огляду вибухових пристроїв і місця вибуху (набір-вибух); комплект науково-технічних засобів для роботи з мікрооб’єктами (набір-мікро); комплект науково-технічних засобів для роботи зі слідами рук (дактилоскопічний набір); комплект слідчого для огляду документів; оперативний одонтологічний комплект.

Як ми бачимо, криміналістична техніка в Україні є, але в більшості вона потребує оновлення. Однак, дивлячись на іноземний досвід Україна також розвивається. Наприклад, уже чотири роки фахівці Експертної служби МВС України застосовують відеоспектральні компаратори британської компанії для дослідження документів: паспортів, посвідчень водія, банкнот тощо. А у серпні

2016 р. представник компанії «Foster+Freeman» завітав до ДНДЕКЦ МВС для встановлення й налаштування єдиної в Україні найновішої моделі компаратора – «VSC8000». Прилад надасть українським фахівцям хороші можливості з виявлення фактів підроблення документів.

З наведеного необхідно зазначити, що сьогодні криміналістично-технічне забезпечення в Україні не відповідає сучасному стану злочинності, що не дає можливості виявляти, фіксувати, вилучати та досліджувати докази належним чином, тим самим не сприяє швидкому і якісному розслідуванню злочинів.

1. Єдиний звіт Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo

2.Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.istu.edu.ua/index.php?p=34&id=6154

3.Пясковський В.В. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексеев та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://jurkniga.ua/kriminalistika-pidruchnik-/

4. Шеремет А. П., Криміналістика: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]/ А. П. Шеремет– [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

5. Аверьянова Т.В. Криминалистика: учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.В. Россянская; под ред. Р.С. Белкина. – М.: НОРМА – ИНФА, 1999. – 974 с.

Барашкова Т.П.

студент
Навчально–науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка»,
Бойсан М.Я.

Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», асистент кафедри кримінального права і процесу

ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Як відомо, розвиток людини розпочинається у сім'ї, яка залишається винятково важливим середовищем формування основних особистісних якостей. Саме батьки здійснюють найбільш активний вплив на духовну культуру, соціальну спрямованість, мотиви поведінки підростаючої особистості. Як мікромодель суспільства, сім'я виступає провідним фактором у формуванні життєвих планів, виробленні системи соціальних установок, норм, правил, соціалізації дитини загалом. Успішна соціалізація передбачає, з одного боку, ефективну адаптацію людини у суспільстві, а з іншого – її здатність певною мірою протистояти спільноті, тобто це досягнення певного балансу між ідентифікацією особистості з суспільством й виокремленням в ньому. А відтак поширення у сімейних взаєминах насильства, загострення проблеми насильства загалом у суспільстві змушує замислитись щодо причетності сім'ї до його ролі у процесі соціалізації особистості. Водночас неможливо визначити завдання і методи профілактики сімейного насилля без аналізу детермінант, що впливають на виникнення і підтримання цього явища як поведінкової девіації. [1] Зважаючи на те, яку важливу роль відіграє сім'я для формування законослухняної та правосвідомої особистості і на те, як багато проблем існує у сім'ях, дана тема, на нашу думку, є актуальною та потребує дослідження саме причин через які у сім'ї може виникнути насильство.

Тривалий час проблема насильства в сім'ї вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалася поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання в сімейні стосунки з боку держави та суспільства вважалося грубим порушенням таємниці приватного життя й категорично не припускалося. Таке становище призвело до певного свавілля у сфері сімейних відносин та перетворення їх на сферу латентних правопорушень, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади. Вперше на світовому рівні проблема сімейного насильства була висвітлена та актуалізована завдяки активним спільним діям міжнародного руху на захист прав жінок, оскільки саме жінки становили

найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала від насильницьких дій з боку членів своєї родини (батьків, чоловіків, братів тощо). Отже, на початковому етапі запобігання насильству в сім'ї увійшло в поле зору світової спільноти як складова подолання насильства щодо жінок загалом. Історія боротьби з насильством щодо жінок як міжнародна проблема – це історія злиття двох напрямків правозахисту: прав людини і прав жінок. Результати активності жіночого руху на міжнародному рівні відбилися у хронології конференцій, у текстах декларацій та конвенцій, резолюцій регіональних і міжнародних організацій, інших міжнародних документів останніх десятиріч, серед яких, насамперед, слід виділити Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок (Жіночу Конвенцію). [2, С. 11]

Як вважає А.М. Ноур, проблема насильства в сім'ї над жінками і дітьми в нашому суспільстві є водночас і дуже старою, і новою. Старою, тому що вона існує стільки часу, скільки існує й людська сім'я. Новою, тому що на сьогодні еволюційна суспільна свідомість дає можливість усвідомити це явище як соціальне зло, як порушення прав певних членів суспільства. [3]

У результаті плідної співпраці народних депутатів України з активістами жіночого та молодіжного руху держави 15 листопада 2001 року прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» – перший у країнах СНД та Східної Європи комплексний нормативний акт, спрямований на запобігання цьому соціально негативному явищу. Закон набув чинності 19 березня 2002 року – через три місяці з моменту його офіційного опублікування. Він був заміненим Законом України від 7 грудня 2017 «Про запобігання та протидію домашньому насильству». В останньому законі й наведено законодавче визначення домашнього насильства.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім

подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. [4]

Суб'єктами такого насильства може стати будь-хто, хто є членом сім'ї. Однак, проаналізувавши визначення запобігання домашньому насильству, як «систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються» [4] , бачимо, що акцентується увага тут на двох суб'єктах: жінках та дітях.

Щоб з'ясувати причини насильства у сім'ї, вважаємо за доцільне спершу з'ясувати його види. Вони передбачені, власне, вже у самому законодавчому визначенні домашнього насильства. Так, вважається, що існують наступні види насильства у сім'ї: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. [4]

На сьогоднішній день, відповідно до видів насильства у сім'ї, виділяють такі чинники, що призводять до його прояву:

– соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві,пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);

– економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна

залежність, безробіття);

– психологічні (стереотипи поведінки);

– відсутність культури поведінки (правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);

– соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах ґендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);

– правові (ставлення до насильства як до внутрішньо сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї як до власності через відсутність правової свідомості);

– політичні (прихильність до ґендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та ґендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства, чоловіків);

– соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);

– фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо). [5]

Звісно, цей перелік не є вичерпним, однак, саме такими є основні причини виникнення насильства у сім'ї.

Наслідки такого насильства можуть бути найрізноманітніші: від психологічної травми, цькування своїх однолітків у школі до перетворення на вбивцю, в якого відсутні будь-які моральні принципи. Хтось переживає цей етап, виростає долає психологічне навантаження самотужки, але є й такі, яким це не під силу і вони виростають вже з певним асоціальним нахилом. На думку багатьох вчених, саме такі злочинці є найнебезпечнішими. В них відсутнє здорове сприйняття суспільства і повага до його членів, оскільки ще з самого дитинства

їхнє мікросуспільство (сім'я) не проявляло поваги до цих осіб. Часто всі їхні вчинки зводяться до того, що з ними колись робили подібне, то чому вони не мають права робити такого. Діти, які зазнають фізичного, психологічного, сексуального насильства, можуть стати інвалідами, набути стійку психологічну недугу. Насильство настільки негативно впливає на дітей, що більшість з таких осіб, вже перейшовши у зрілий вік і створивши власну сім'ю, здобувши освіту, майно та престижну роботу – систематично (і нібито безпідставно, на перший погляд) чинять насильство по відношенню до членів власної родини. З огляду на це, першочерговою задачею кримінологічних досліджень явища насильства в сім'ї вбачаємо саме вирішення віктимологічних питань превентивного захисту дітей від насильства.

1 Юрченко З. В. Соціально–психологічні детермінанти насилля щодо особистості в сім'ї. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ps.pu.if.ua/2010_1/Yurchen.pdf

2.Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246 с.

3.Ноур А.М. Насильства в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання. А.М. Ноур. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.politik.org.ua/vid/ magcontent.php3?m=8&nS&c36

4.Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017. № 2229-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19

5.Е.М. Яхязяде. Насильство в сім'ї: міжнародний досвід та сучасні проблеми в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://school43.edu.kh.ua/Files/downloads/%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-1.pdf

Батлюк В.В.

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гузела М. В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Насьогодні судово-психологічна експертиза досить широко застосовується в практиці правоохоронних органів. Як будь-який інший вид судової експертизи, вона має конкретну мету і завдання, при цьому, що мета і завдання являються не ідентичними поняттями.

В цілому, мета судової експертизи зводиться до того, щоб на базі певних даних, вироблених юридичною психологією або накопичених практикою, провести дослідження і відповісти на питания слідчого, органу дізнання або суду. Експерт своїм висновком допомагає слідчому і суду з'ясувати обставини справи, не вдаючись при цьому до їх юридичної оцінки [1, с. 547-548].

М.В. Костицький вважає, що метою судово-психологічної експертизи є необхідність отримання об'єктивної, незацікавленої оцінки ухваленого рішення, завершеної дії, вираженого напряму, ефективності; здатність дати об'єктивну, неупереджену і принципову оцінку конфлікту, суперечці, його предмету, вирішити поставлені задачі за доломогою психологічних знань.

Судово-психологічна експертиза, як правило, дозволяє перевірити здатність досліджуваної особи особи, потерлілого, обвинуваченого чи з достатньою повнотою сприймають обставини, які мають суттєве значення для справи і давати покази відносно них [2, с. 187-188].

Основні завдання психологічної експертизи конкретизуються залежно від виду експертизи і об'єкту дослідження. 3 урахуванням різних позицій авторів спробуємо більш повно представити основні завдання експертизи.

1. Встановлення здатності психічно здорових обвинувачених, свідків і потерпілих сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них правильні показання.

Приводами для призначення судово-психологічної експертизи в цілях вирішення такої задачі можуть служити: дані про малолітній вік, низький рівень інтелектуального розвитку, недостатнє володіння активною мовою, характерні особливості відповідної особи; сумніви в здатності правильно сприймати важливі для справи обставини і давати про них показання, засновані на оцінці умов сприйняття (швидкоплинність подій, множинність подразників, що одночасно впливають на суб'єкта, стан підвищеної психічної напруженості у момент сприйняття і ін.);дані про характер сприйнятого подразника (сила – слабкість); невідповідність показань певної особи іншим матеріалам справи [3, с. 40-41].

2. Встановлення здатності психічно здорових потерпілих у справах про згвалтування правильно розуміти характер і значення здійснюваних ними дій і опір винному.

Найбільш поширеними приводами для призначення судово-психологічної екпертизи для вирішення цього завдання є: дані про пасивну поведінку суб'єкта в певній ситуації відсутність глибоких емоційних реакцій на те, що трапилося; припущення щодо не пов'язаного з психічними захворюваннями відставання потерпілої в психічному розвитку; відомості про деякі характерні особливості (млявість, знижена активність, не впевненість в собі, соромливість, замкнутість і ін.) або про несприятливі умови загального виховання (систематичне придушення батьками самостійності дитини) і недоліки статевого виховання в сім'ї і школі [4, с. 278-279].

3. Встановлення здатності неповнолітніх обвинувачених, що відстають в психічному розвитку, повністю усвідомлювати значення своїх дій і визначення ступеня здатності керувати своїми діями.

На можливість відставання в розвитку психічно здорового підлітка можуть вказувати: дані про його педагогічну занедбаність, «дитячість» поведінки, легковажне відношення до своїх протиправних дій, невідповідністъ об'єктивного

змісту поведінки з суб'єктивно з переслідуваними підлітком цілями; дані, що свідчать про помітну відмінність підлітка від основної маси його однолітків.

4. Встановлення наявності або відсутності в обвинуваченого у момент здійснення протиправних дій стану фізіологічного афекту або інших емоційних станів здатних істотно вплинути на його свідомість і вчинки.

5. Встановлення, чи знаходився обвинувачений в період, що передував скоєнню злочину, і (або) у момент скоєння злочину в емоційному стані, що істотно впливає на здатність правильно усвідомлювати дійсність, зміст конкретної ситуації і на здатність довільно регулювати свою поведінку. До даної категорії можуть бути віднесені емоційні стани типу сильної нервово-психічної напруги [5, с. 11-12].

6. Встановлення можливості виникнення у суб'єкта різних психічних станів або виявлення індивідуально-психологічних особливостей, що роблять неможливим або таким, що утруднює виконання професійних функцій (у авіацій, автомобільному і залізничному транспорті і т. п.).

7. Встановлення наявності або відсутіності в особи у період, що передував смерті психічного стану, що привів до самогубства.

Це вимагає проведення посмертної судово-психологічної експертизи, яка може виявитися корисною, якщо слідчі органи мають в своєму розпорядженні відомості про здійснення певними людьми дій що провокують самогубство (доведення до самогубства), а також при виникненні припущення щодо інсценування самогубства.

8. Встановлення у суб'єкта конкретних індивідуально-психічних властивостей, емоційно-вольових особливостей, рис вдачі (наприклад, підвищеній навіюваності і ін.), здатних істотно впливати на зміст і спрямованість дій в певній ситуації, зокрема сприяти здійсненню протиправних дій [6, с. 12].

З'ясування суб'єктивної сторони злочину іноді ускладнюється труднощами у встановленні психологічних мотивів поведінки (не тільки злочинної)

обвинуваченого, специфіки його характеру, спрямованості інтересів і т. п., зв'язку цих особливостей з протиправними вчинками. У подібних випадках велике значення має створення з використанням спеціальних психологічних знань і методів «психологічного портрета» досліджуваного. Одним з перших засобів подолання вказаних труднощів є експертне психологічне дослідження особи обвинуваченого. Необхідно відзначити, що «психологічний портрет» досліджуваного не може бути абсолютно повним, в ньому зазвичай представлені лише деякі сторони психіки особи [7, с. 124].

1.Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии: Учебник для вузов. – М.: «Юристь», 1996. – 632 с.

2.Белкин Р. Судебная экспертиза: вопросы, требующые решения// Советская юстиция. – 1988. – К21. – 296 с.

3.Костицкий М.В. Судебно-психологическая экспертиза в гражданском процессе. – Львов: Весник ЛГУ. Сер.юрид. – 1983. – Вып. 22. – 48 с.

4.Лемик Р.Я. Межі застосування судово-психологічної експертизи в цивільному процесі України // Проблеми державотворення і захисту прав людини. Матеріали IX регіональної науково-практичної конференції. – Львів, 2003. – 308 с.

5.Ахтирська Н.М. Судово-психологічна експертиза та використання її висновків у кримінальному судочинстві// Вісник Верховного Суду України. 2006. – №8. – 19 с.

6.Васильев В.Л. Юридическая психология. 3-е издание дополненное. – Санкт-Петербург: Питер, 2000. – 640 с.

7.Дагель П., Резниченко И. Вопросы компетенции и организации судебно-психологической экспертизы //Советская юстиция. – 1984. – №12. – 276 с.

Батлюк Р.О.

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гузела М. В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

СУДОВО-ЕКСПЕРТНІ УСТАНОВИ В УКРАЇНІ

В Україні створена і існує система відомчих експертних установ, які покликані допомагати слідчим підрозділам та судам в отриманні доказової інформації[1]. Зокрема, у системі Міністерства юстиції України функціонують 7 науково-дослідних інститутів судової експертизи (НДІСЕ): Київський, Харківський, Львівський, Дніпропетровський, Донецький (з 1995 р.), Одеський, Кримський (з 2002 р.) і 15 відділень (Тернопільське, Черкаське, Чернігівське, Вінницьке, Сумське, Полтавське, Севастопольське, Луганське, Волинське, Миколаївське, Кіровоградське, Херсонське, Хмельницьке, Житомирське, Запорізьке) [2,4, 6].

Судово-експертні інститути та їхні лабораторії здійснюють такі експертизи: 1) усі види криміналістичних (почеркознавчі, авторознавчі, судово-трасо-логічні, балістичні, холодної зброї, газової зброї, ідентифікації особи за ознаками зовнішності, фототехнічні, техніко-криміналістич-не дослідження документів); 2) економічні; 3) товарознавчі; 4) технічні (пожежно-технічні, автотехнічні, будівельні); 5) технологічні; 6) експертизи матеріалів, речовин і виробів, зокрема наркотичних речовин, металів і сплавів, фарб і лаків, пально-мастильних матеріалів (волокон, скла і кераміки, пластмас і полімерів); 7) фармацевтичні та фармакологічні; 8) харчових продуктів; 9) ґрунтознавчі та судово-біологічні — тільки об'єктів рослинного (листя, стебел, кори, плодів, насіння) і синтетичного походження; тваринного походження (пір'я, вовни, луски); продукти переробки рослинних та тваринних матеріалів (хутра, шкіри, тканини); продукти життєдіяльності (меду, смоли, камеді); 10) психологічні[5].

Останнім часом у теорії криміналістики і слідчій практиці виникли нові види судових експертиз: судово-акустичні (фоноскопічна, фонетична, електроакустична), лінгвістична, одорологічна, вибухова, експертиза комп'ютерної техніки і програмних засобів.

Експертна служба МВС України, перш за все, здійснює свою діяльність для забезпечення потреб в доказовій інформації органів досудового слідства, а також

оперативно-розшукових заходів. Експертна служба МВС України діє в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України (ДНДЕКЦ МВС України), науково-дослідних експертно-криміналістичних підрозділах при головних управліннях МВС в областях, Севастополі, Києві, а також на транспорті[2,3].

Основними завданнями експертно-криміналістичних підрозділів є: а) техніко-криміналістичне обслуговування органів дізнання і слідства криміналістичною технікою і надання практичної допомоги під час її використання у процесі збирання джерел доказів; б) проведення попереднього дослідження речових джерел інформації для органів дізнання; в) проведення судових експертиз; г) виявлення осіб, причетних до вчинення злочину, за допомогою криміналістичних обліків.

Експертно-криміналістичні апарати УМВС і УМВСТ (на транспорті) складаються з таких підрозділів: відділення (відділ) криміналістичних досліджень; відділення (відділ) спеціальних криміналістичних досліджень або базова криміналістична лабораторія певного профілю; група техніко-криміналістичного забезпечення розкриття злочинів; фотолабораторія; лабораторія (група) автоматизації вирішення криміналістичних завдань; зонально-методична група.

До відділення криміналістичних досліджень можуть входити такі лабораторії: дактилоскопічна, трасологічна, балістична, техніко-криміналістичного дослідження документів, дослідження рукописних текстів, холодної зброї, рис зовнішності людини[2, 3, 6].

Відділ спеціальних криміналістичних досліджень складається з лабораторій (груп експертів), які здійснюють дослідження матеріалів, речовин і виробів, біологічних об'єктів, пожежно-технічних, харчових.

До складу базової спеціальної лабораторії повного профілю УМВС входять: група дослідження матеріалів, речовин і виробів; лабораторія (група) біологічних досліджень; лабораторія (група) пожежно-технічних досліджень; група

автотехнічних досліджень; лабораторія (група) вибухотехнічних досліджень; лабораторія (група) дослідження харчових продуктів[2,4].

Експертно-криміналістичні підрозділи МВС України здійснюють майже всі види криміналістичних експертиз, а також й інші класи судових експертиз, характерних дня НДІСЕ судових експертиз Міністерства юстиції України. З 1994 р. у всіх обласних УМВС створюються фоноскопічні лабораторії.

Експертні криміналістичні підрозділи є також у Службі безпеки України, у військових округах Міністерства оборони України та у Генеральному штабі Міністерства оборони України. Ці лабораторії виконують попередні дослідження під час провадження дізнання і досудового слідства і проводять окремі види судових експертиз.

1.Закон України "Про судову експертизу" 25 лютого 1994 року. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12

2.Криміналістика: Підручник/ За ред.. Біленчука П.Д. – К.: Атіка. -1998. -416.с

3.Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. К., Ін Юре, 2007, с.536

4.Рувін Щ.Г. Славетні сторінки історії, 1913-2013р.р.: до 100-літнього ювілею КНДІСЕ/ О. Г. Рувін, Т. Д. Голікова, В. В. Федчишина ; Київ. н.-д. ін-т суд. експертиз. - Київ : КНДІСЕ, 2013. - 287 с.

5.Салтевский М.В. Криміналістика: Підручник у 2 ч.. –Х: Консум, Основа. -1999.

6.Тихенко С. И., Лисиченко В. К. Развитие криминалистики в Украинской ССР за 50 лет // Криминалистика и судебная экспертиза. — К.: РИО МООП УССР, 1967. - Вып. 4. - С. 7-29.

Батюк Т.Р.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська Політехніка»
Несімко О.Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного «Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

СУДОВО МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА РАПТОВОЇ СМЕРТІ

Раптова смерть є однією з найважливіших проблем світової медицини. Вона

не тільки має тенденцію до щорічного зростання у всіх цивілізованих країнах, а й призводить до значних економічних втрат, оскільки вражає працездатне населення. В багатьох країнах виконуються довгострокові національні програми щодо виявлення причин раптової смерті. Значну роботу в цьому напрямку проводить судово-медична експертиза, що полягає в щорічному узагальненні випадків смерті від хвороб за матеріалами бюро судово-медичної експертизи. Такий аналіз дозволяє визначити структуру смертності, виявити хвороби, які не були зажиттєво діагностовані [1].

За визначенням ВООЗ, раптовою слід вважати таку смерть, яка настає несподівано, протягом 6 год. у практично здорової людини, або у хворого, який був у задовільному стані [2].

Раптова смерть має такі ознаки, як: а) усі хвороби, які призводять до смерті, мають прихований або нетиповий перебіг. Людина не звертає певної уваги на незначні клінічні симптоми хвороби і вважає себе цілком здоровою. Що до хворого, то його стан перед смертю не викликає занепокоєння; б)настає протягом кількох хвилин або годин і тому є несподіваною(раптовою) для оточення; в) може настати за будь-яких обставин і умов – у квартирі, на робочому місці, на вулиці, в транспорті. Часом обставини її невідомі і тому раптова смерть завжди підозріла на насильну [2].

Настання раптової смерті зумовлюють так звані чинники ризику, які загострюють звичайний перебіг хвороби або спричиняють її розвиток і тим самим призводять до смерті [2].

В судово-медичній практиці спостерігаються випадки смерті під час або після фізичного навантаження. Механізм умирання при цьому пов’язують із виникненням гострого фізичного перевантаження. Воно розвивається внаслідок того, що фізичне навантаження не відповідає функціональним можливостям організму людини і навіть перебільшує їх [2].

Смерть може настати і внаслідок психоемоційного напруження. При цьому на людину впливають раптово як негативні, так і позитивні чинники, тривалі стресові ситуації, нервова перевтома тощо. Психоемоційне напруження безпосередньо діє на стан органів кровообігу. Ці зміни призводять до розвитку функціональної нестабільності серця, яка передує настанню смерті. При чому смерть може настати в будь-який момент дії психоемоційного чинника [2].

До негативних чинників, які спричиняють настання смерті, належать неправильне і надмірне харчування, малорухливе життя, урбанізація та зміни навколишнього середовища. В цьому розділі Україна має середні показники серед інших країн - 58% населення має зайву вагу, серед них 24% населення мають ожиріння. Для порівняння: 68% американців мають зайву вагу, а 36% - ожиріння. У саудитів 69% населення мають зайву вагу, а 35% - ожиріння [3].

Серед хвороб органів кровообігу до раптової смерті може призвести і гіпертонічна хвороба, яка часто поєднується з ішемічною хворобою серця. Основним показником гіпертонічної хвороби є гіпертрофія серця, тобто збільшення маси серця і товщини стінки лівого шлуночка. Тільки в 2016 році 392 тисячі смертей сталося в результаті хвороб систем кровообігу, а це 67% від загальної кількості зареєстрованих смертей в Україні. У 2014 році Україна посідала друге місце в світі за кількістю смертей від ішемічної хвороби серця [3].

Іноді раптова смерть може настати внаслідок гострих, насамперед особливо небезпечних інфекцій. З інфекційних хвороб до раптової смерті найчастіше призводить грип. У таких випадках потрібно суворо дотримуватися правил розтину і поховання трупів [3].

Дитяча смертність є однією з актуальних проблем охорони здоров’я. Показник дитячої смертності в Україні останні роки досить високий. В той час як в Японії, Канаді, Великобританії, Німеччині у 1992–93 рр. цей показник становив 4-7 на 1000 народжених. У деяких випадках малі діти вмирають уві сні. Це явище дістало назву синдрому раптової дитячої смерті. Найчастіше цей синдром

спостерігається у недоношених дітей, близнюків та дітей від матерів, що страждають на наркоманію. Причини цього синдрому не з'ясовані. Проте відомо, що найчастіше вмирають діти, які сплять на животі [4].

Злоякісні пухлини – наступна причина передчасної смерті серед українців. За даними Укрстату, в 2017 році від раку померло 79 тисяч чоловік - це 13% від усіх зареєстрованих смертей. Згідно з даними Національного канцер-реєстру України, щорічно в Україні реєструється понад 100 тисяч випадків захворювання на рак. Після 74 років велика ймовірність появи раку шкіри і сечового міхура. Основними причинами захворювання на рак є куріння та алкоголь. За даними ВООЗ, сьогодні паління є однією з причин, яка зумовлює розвиток численних, пухлин, ішемічної хвороби серця, хвороб периферичних судин, органів дихання [4].

Як свідчить судово-медична практика, алкогольне сп'яніння є одним з основних і найпоширеніших чинників ризику, які призводять до настання смерті. У значній кількості випадків раптова смерть настає на фоні алкогольного сп'яніння. В Україні в середньому припадає 11,8 літра чистого спирту на людину старше 15 років. Однак ця статистика не може бути точною, оскільки в Україні поширений безакцизний алкоголь, споживання якого складно відстежити [5].

Крім цього, в судово-медичній практиці спостерігаються випадки, коли людина вмирає під час занять спортом, на виробництві з тяжкими умовами праці або раптова смерть збігається за часом з отриманням механічної травми [5].

Таким чином, при судово-медичному дослідженні трупів раптово померлих потрібно проводити комплексний аналіз патологічних змін, які виявлено під час дослідження трупа, враховувати дані огляду трупа на місці його виявлення і результати лабораторних *досліджень*. Тільки такий ретельний підхід дозволяє встановити при судово-медичному дослідженні трупів причину раптової смерті [5].

1.Лісовий А.С. Судова медицина: підручник / За заг. ред. А.С. Лісового, Л. Л. Голубовича ; М-во охорони здоров'я України , Медичний ін-т УАНМ . - Вид. 2-е, доп. і перероб. - К. : Атіка, 2003. – 511 с.

2. Авдєєв М.І. Судово-медична експертиза трупів: підручник / М.І. Авдєєв. – М.: Медицина, 2008. – 440 с.

3. Гончаренко В.Г. Експертизи у судовій практиці: наукове видання/ За заг. ред. В. Г. Гончаренка; Київський науково-дослідний ін-т судових експертиз, Академія адвокатури України. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 386 с.

4. Ковальський В.С. Судові експертизи в Україні: Збірник нормативних актів/ В.С. Ковальський (гол. ред.), В.Г. Гончаренко, Е.Ф. Демський та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 413 с.

5. Марчук А. І. Судова медицина: курс лекцій : [навч. посіб.] / А.І. Марчук . – К.: Генеза. 2007. – 144 с.

Блавацька-Калінська О.

аспірант
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ДЕФІНІЦІЯ ЗЛОЧИНУ У ВЧЕННІ ФРАНЦА ФОН ЛІСТА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА РЕФЛЕКСІЯ

Наукові дослідження представників класичної та антропологічної шкіл кримінального права не посприяли зменшенню злочинності та не змінили достовірно обґрунтувати причини протиправної поведінки людини. Суспільство вимагало пошуку нових підходів ефективного впливу на злочину поведінку, які б відповідали реальним суспільним потребам. Тому новим напрямом дослідження у кримінальному праві стала соціологічна школа. На відміну від антропологічної школи, причину злочинів соціологи-криміналісти бачили не у фізичних чи психологічних відхиленнях людини, а в несприятливих соціологічних умовах життя.

Злочин, на думку соціологів, – це результат складної взаємодії різноманітних чинників, з одного боку – індивідуальних (у тому числі біологічних), а з другого – фізичних та соціальних. До фізичних чинників належать: географічне середовище, клімат, пори року, кількість опадів, час доби та ін. Індивідуальні чинники – стать, вік, хвороби, походження і виховання, освіта,

родинний стан, фізичні та психічні властивості. Соціальні чинники – безробіття, рівень цін на продукти харчування, рівень споживання алкоголю, заробітна плата, життєвий рівень, проституція, люмпенізація населення тощо [1, с. 468]. Соціологи вважали, що злочин є вічним явищем, проте його можна запобігти шляхом підвищення соціальних стандартів та рівня життя.

Представником соціологічної школи кримінального права був австрійсько-німецький юрист Франц фон Ліст (1851–1919), який стверджував, що злочин такий же вічний, як смерть і хвороба, однак якщо «гігієні вдалося продовжити людське життя, соціальні реформи, народна освіта і справедливість в управлінні зможуть зменшити злочинність» [2, с. 108]. Тобто вчений вважав, що злочин неможливо викоренити із суспільного життя, його можна лише попередити, якщо вдало проводити соціальну політику.

Фон Ліст виявив три типи злочинців, із якими потрібно поводитися по-різному. Із тим, кого можна виправити, тобто повернути його суспільству, слід працювати так, щоби він виправився. Злочинця, який відповідно до своїх особистих схильностей не потребує виправлення, необхідно залякувати та відвернути від подальших злочинів. Того, кого неможливо виправити (тобто вплинути на нього), треба знешкоджувати [3, с. 114]. Так вчений прагнув довести, що усунути злочин можна завдяки вчасному виявленню та нейтралізації причин, скритих в особі злочинці.

Ф. Ліст високо оцінював вчення Ч. Ломброзо в антропологічному напрямі дослідження причин злочинності, однак він заперечував його теорію «вродженого злочинця», вважаючи, що «злочин не являє собою антропологічного типу», а тому не може існувати «злочинних мозків» та «череповбивць». Попри те, навіть критикуючи представників італійської кримінологічної школи, зазначає С. Нажурбіда, науковець брав до уваги їхні ідеї. Так, на Брюсельському конгресі кримінальної антропології Ф. Ліст заявив, що патологічний стан, який призводить до злочинності, полягає у фізичній, моральній та естетичній неврастенії,

природженій або набутій; вона створює професійного злочинця. Крім того, вчений розрізняв злочинців за хворобою або внаслідок інтоксикації, а також злочинців-дегенератів [4, с. 273].

Злочин, на думку Ліста, не є лише юридичним поняттям, а наука не може обмежитись одними лише догматичними вправами. Це наслідок індивідуальних особливостей злочинця – частково вроджених, а частково набутих, – та соціальних умов. Еволюція поняття злочину у працях науковця відображає еволюцію його поглядів. Спочатку злочин він називав «неправдою» – винним протиправним посяганням на правоохоронюваний інтерес. Злочин, на його думку, є соціальною патологією – «подвигом неправди» [5, с. 70].

Франц фон Ліст вважав, що природно-історичний підхід до розуміння злочину охоплює два окремі напрями – біологічний і соціальний. Вчений писав: «З біологічної точки зору злочин є подією в житті окремої людини, тож повинна бути пояснена природою та індивідуальністю окремої людини. Ця позиція давно відома як психологічна мотивація злочину. З соціологічної точки зору злочин є подією в житті суспільства, і пояснення його слід шукати в суспільних відносинах. Цей погляд незрівнянно молодший за біологічний. Якщо з біологічної точки зору розглядати злочин як продукт індивідуального життя окремої людини, що прагне пояснити його особистими якостями злочинця, а з соціологічної – як суспільне явище, що пов’язує злочин із суспільними умовами, то звідси випливає, що ні перший, ні другий погляд окремо не в змозі вирішити загальну проблему. За соціологічної точки зору ніколи не слід випускати з уваги, що «масові явища» являють собою лише суму одиничних явищ, у яких індивідуальний чинник – особистість злочинця – відіграє визначну роль, хоча це ще надзвичайно важко встановити навіть за допомогою статистики і масового спостереження» [2, с. 84–86].

Отже, злочин, на думку вченого, виникає внаслідок взаємодії індивідуальних особливостей злочинця та суспільних, зовнішніх чинників. Попри

те ці два природно-історичні підходи не тільки не протиставляються один одному, а, навпаки, взаємно доповнюються, і лише взяті разом вони можуть надати причинне пояснення злочинності.

Ф. Ліст писав про злочин як про «свідоме протиправне діяння, котре внаслідок своєї особливої небезпеки для ладу юридичних благ обкладається покаранням» [6, с. 131]. Тобто в поняття злочин криміналіст вкладав небезпеку, яка загрожує юридичному благу, що охороняється нормами права, встановленими законодавцем для забезпечення життєдіяльності суспільства.

Відтак злочин, на думку вченого, являє собою, свідомий протиправний вольовий акт, вчинений з певних мотивів, який шкодить суспільним інтересам. Отже, характерною особливістю соціальної школи кримінального права було те, що представники цього напряму розглядали злочин як соціальне явище, взаємодію між певними учасниками суспільних відносин, результат синергетичної співдії різних чинників.

1.Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

2.Лист Ф. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление. Сост. и предисл. В.С. Овчинского. М.: ИНФРА-М, 2004. 110 с.

3.Яремко О.М. Контамінація раціонального та гуманістичного виміру у ґенезі інституту покарання в контексті європейської правової традиції: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». К.: Київський національний університет внутрішніх справ, 2009. 221 с.

4.Нежурбіда С.І. Еволюція доктринальних поглядів на причини злочинності в період XVIII–XIX ст. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 269–277.

5.Гаращук М. Концепції справедливого покарання. Юридичний журнал. 2009. № 6. С. 64–76.

6.Сорокин П.А. Преступление и кара, подвиг и награда: социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали. М.: Астрель, 2006. 618 с.

Бобиляк М.М.,

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національногоуніверситету «Львівська політехніка»

Марисюк К.Б.,

професор кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», д.ю.н., доц.

ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ТА ЙОГО ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

Слід відрізняти поняття приховування злочину від приховування злочинця, слідів злочину, засобів та знарядь вчинення злочину, факту придбання або збуту майна, здобутого в результаті його вчинення, легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом при причетності.

Так, Лавров В. П. та Лузгін І. М. визначали приховування злочину, як діяльність, спрямовану на перешкоджання розслідування злочинів шляхом приховування, знищення, маскування і фальсифікації слідів злочину[1, с. 43].

Рибніков Б. Б. вважав, що «Приховування злочину – це діяльність особи, спрямована на приховування відомих їй фактів і обставин вчиненого злочину»[2, с. 412].

Овєчкін В. А. під комплексом дій по приховуванню злочину, тобто під способом приховування злочину, розумів «сукупність дій і бездіяльність всіх осіб, що приховують злочин чи сприяють цьому в момент його вчинення і після його закінчення»[3, с. 14].

Карагодін В. Н. визначив приховування злочину як умисні дії, що полягають у перешкоджанні встановленню об'єктивної істини про злочин і спрямовані на повне чи часткове ухилення винного від відповідальності[4, с. 109].

Важливість такого вирізнення полягає в тому, що не може бути причетності відносно власного злочину, тобто, не може бути притягнута до відповідальності за причетність до злочину особа, яка намагалась приховати власний злочин, себе, знаряддя чи засоби його вчинення.

Особливістю приховування злочину є те, що воно може бути вчинено тільки у формі активних дій. Адже неможливо здійснити приховування бездіяльністю, це обов'язково має бути якась дія винної особи спрямована на приховування злочинця, слідів злочину, засобів та знарядь вчинення злочину, факту придбання або збуту майна, здобутого в результаті його вчинення, легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом.

Як зазначає Навроцький В.О. у раніше чинному кримінальному законі містилася окрема стаття (ст. 187 КК 1960 року), яка передбачала відповідальність за недонесення про злочин. Чинний КК відповідної статті не містить. Очевидно, тому у навчальній літературі відзначалося, що чинним КК недонесення злочином не визнається[5, с. 234].Він обґрунтовує неправильність такої ідеї тим, що в чинному ККУ є принаймні кілька складів злочинів, які охоплюють неповідомлення про злочин. Як приклад автор приводить такі міркування:

- службова особа підлягає відповідальності за неповідомлення про злочин, вчинений підлеглими чи підконтрольними їй особами. Такі діяння кваліфікуються за статтями про злочини у сфері службової діяльності;
- завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК) може полягати у наданні показань, спрямованих на приховування відомостей про злочин іншої особи;
- відмова від дачі показань (ст. 385 КК) охоплює діяння, які вчиняються з метою неповідомлення про злочин, вчинений іншою особою.
- перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку (ст. 386 КК) звичайно мають на меті домогтися того, щоб зазначені учасники процесу не надали інформацію про злочини, вчинені іншими особами[5, с. 233].

Важко не погодитись із такими твердженнями, адже ККУ не містить норми, яка б дозволяла притягувати до кримінальної відповідальності за неповідомлення за будь-який злочин. Такий раніше обов'язок став тепер скоріше правом особи,

або моральним обов’язком, за який кримінальна відповідальність наставати не може.

Від співучасті неповідомлення відрізняється тим, що воно, будучи бездіяльністю, навіть якщо мова йде про неповідомленні про злочин, що готується, значимо не сприяє вчиненню злочину та не перебуває з ним у причинному зв'язку.

Згідно з радянською теорією права, відповідно до закону, що дає вичерпний перелік видів співучасті, до останнього не може бути віднесено і заздалегідь обіцяне недонесення, оскільки воно також не вносить необхідного вкладу у спільну злочинну діяльність співучасників[6, с. 279].

Так, і Бушуєв І.А. не визнавав правильною думку про те , що заздалегідь обіцяне недонесення повинно розглядатися як співучасть у злочині, оскільки «воно насамперед суперечить закону, який не розрізняє заздалегідь обіцяного і заздалегідь не обіцяного неповідомлення про злочин. Крім того, по суті заздалегідь обіцяне недонесення не може розглядатися як співучасть у злочині, так як при заздалегідь обіцяному неповідомленні особа не обіцяє виконавцю ні сприяння в здійсненні злочину, ні сприяння в приховуванні злочину або самого злочинця, тобто між діями особи і виконавця немає причинного зв'язку, який є обов'язковим при співучасті»[7, с. 95].

Отже , аргументи проти визнання заздалегідь обіцяного неповідомлення про злочин співучастю можна звести до наступного:

1) у кримінальному законодавстві міститься вичерпний перелік видів співучасті у злочині, в числі яких заздалегідь обіцяне неповідомлення серед способів не названо;

2) у заздалегідь обіцяному неповідомленні відсутні об'єктивні ознаки співучасті у злочині: спільність діяльності осіб, причинний зв'язок між обіцянкою неповідомлення та вчиненням злочину виконавцем, настанням злочинного результату;

3) будучи бездіяльністю, недонесення про злочин, навіть заздалегідь обіцяне, на відміну від заздалегідь обіцяного приховування не може надати істотне сприяння здійсненню основного злочину.

1.Лавров В., Лузгин И. Способ сокрытия преступления и его криминалистическое значение / В. П. Лавров, И. М. Лузгин. – М.: Юрид. лит, 1980. – 340 с.

2.Рыбников Б. Проблема сокрытия преступлений и ее место в советской криминалистике / Б. Б. Рыбников//Криминалистический сборннк. – Рига, 1972. – С. 412-419.

3.Овечкин В. Расследование преступленнй, скрытых инсценировками: [учеб. пособие]. / В. А. Овечкин. – Х. : Юрид. ин-т, 1979 – 63 с.

4.Карагодин В. Соотношение сокрытия и способа совершения преступления / В. Н. Карагодин // Государство и право в системе социального управлення / [отв. редактор Г. В. Игнатенко]. – Свердловск, 1981. – С. 109-112.

5.Українське кримінальне право: Загальна частина: підручник/ за ред. Навроцького В.О. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с. – Режим доступу до книги: http://pidruchniki.ws/1547121956142/pravo/ukrayinske_kriminalne_pravo_-_navrotskiy_vo

6.Советское уголовное право. Общая часть. / Борзенков Г.Н., Дурманов Н.Д., Красиков Ю.А. и др.; Под ред. Кригера Г.А. и др. — М.: Изд-во МГУ, 1981 —517 с.

7.Бушуев И. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство / И. А. Бушуев – М.: Юридическая литература, 1965 – 138 с.

Болібрух Н. Б.

аспірант
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРО ШЛЯХИ ВИКОРИСАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ СТУДЕНТА ВНЗ, ЩО ВЧИНЯЄ КОРИСЛВИВО-НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Термін «модель» походить від латинського слова «modulus», може означати «міру», «зразок», «макет», «схему» [1 с. 327; 2, с. 273]. У широкому розумінні модель визначається як будь-який пізнавальний образ емпіричного та теоретичного рівнів пізнання. Загалом, у юриспруденції під моделюванням особи злочинця розуміється процес збору, систематизації та використання даних щодо особи, яка вчинила злочини та особливості її злочинної поведінки [3, с. 204; 4, с.197]. Одним з різновидів моделювання особи злочинця – кримінологічне

моделювання. Його результатом – є особа злочинця, у тому числі студент ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності. За формою подачі – це інформаційна модель, що відтворює інформаційні процеси та містить важливу кримінологічну інформацію про якості, властивості, стан особи злочинця у єдності його істотних характеристик.

Як відзначає А.Ф. Черданцев «модель», у тому числі кримінологічна щодо особи злочинця, може виконувати різні функції й, зокрема, описову, демонстративну; а також відображати внутрішню структуру складного явища, надавати інформацію про об'єкт тощо [5, с. 249].

За результатами сучасних досліджень, з'ясовано. що кримінологічні моделі можуть використовуватися у таких напрямках юридичної практики: 1 – для мінімізації дії криміногенних факторів соціального середовища (модель впливу чинників на рівень і структуру злочинності); 2 – для усунення причин і умов злочинів (модель програм запобігання злочинам); 3 – для коригування поведінки особи, що може вчинити злочин чи раніше його вчинила (модель кримінологічного рецидиву) [6, с. 173-144, 177]

Однією з особливостей кримінологічної моделі особи злочинця – це її практичне використання. В залежності від цільового призначення та зважаючи на тему даної публікації, вбачається доцільність виокремити такі найпоширеніші види змістових кримінологічних моделей: 1 – типологічна модель студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності; 2 – кримінологічний портрет студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності; 3 – детерміністична модель формування особистості студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності. Дана диференціація не лише розвиває уявлення про особливості кримінологічного підходу до дослідження особи злочинця, у тому числі студент ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, але й забезпечує практику важливою кримінологічною інформацією, що сприяє удосконаленню запобігання злочинам.

Так, зокрема, типологічна модель студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, може бути використана: а) для прогнозування індивідуальної злочинної поведінки даного виду; б) уточнення заходів та вибору найдоцільніших методів індивідуальної профілактики, зважаючи на те, до якого типу в більшій мірі відноситься студент ВНЗ, який вчинив корисливо-насильницький злочин проти власності. При цьому конкретні заходи індивідуальної профілактики варто уточнити, з огляду на індивідуальність кожної особи (нахили, здібності, зміст ціннісних орієнтацій, мотиваційна сфера тощо). Окрім цього, в умовах об'єктивної дійсності особа, яка вчинила злочин, зазвичай, частко наділена характерними ознаками для декількох типів злочинців. Отже, варто по-перше, визначити – домінуючий тип; по-друге, - внести корективи у план заходів, зважаючи на наявність додаткових ознак, що характерні для суміжних типів злочинців.

Кримінологічний портрет студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, найдоцільніше брати до уваги для планування (програмування) типових спеціально-кримінологічних заходів загального та індивідуального характеру. Передусім, це пояснюється тим, що «кримінологічний портрет» являє собою відповідне змістове наповнення соціально-демографічних, морально-психологічних, кримінально-правових та інших якостей і властивостей, що найчастіше спостерігаються серед даної категорії осіб, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності.

Детерміністична модель формування особистості студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, має неабияке практичне значення для виявлення провідних, «глибинних» мотивів, що спонукали студента ВНЗ до вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Саме з'ясування суб'єктивних причин корисливо-насильницької злочинної поведінки проти власності має визначати стратегію усієї індивідуально-профілактичної діяльності з конкретним студентом ВНЗ. Використання детерміністичної моделі

формування особистості студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, може мати важливе «упереджувальне» значення. Адже її можна використовувати як своєрідну «діагностичну» («навчальну») модель. Спостерігаючи за негативними змінами у поведінці студента ВНЗ, деформаціями морально-психологічної сфери та співставляючи їх з даною «діагностичною» («навчальною») кримінологічною моделлю, в такий спосіб можна виявити ті відхилення, що потребують негайного реагування з боку адміністрації ВНЗ, батьків т.ін., оскільки в протилежному випадку, з високою ймовірністю їх подальший розвиток може призвести до формування нової якості - «особи злочинця».

Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що ефективна юридична практика має спиратися на належне теоретичне підґрунтя, де провідна роль відводиться кримінологічним розробкам й, зокрема, кримінологічній моделі студента ВНЗ, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності.

1.Сметаніна Н.В. Інформаційна модель злочинності в пострадянській кримінології. Порівняльно-аналітичне право. 2013. - № 3 (1). С.327-331.

2.Білоусова Олена проблеми моделювання системи протидії злочинності. Публічне право. 2011. № 3. С. 272-277.

3.Мухин Г.Н., Каразей О.Г., Исютин-Федотков Д.В. Криминалистическое моделирование личности неустановленного преступника и его преступного поведения. М.: Юрлитинформ, 2012. 208 с.

4.Сачек А.Г. Криминологическое моделирование : понятие и значение для обеспечения экономической безопасности. Вестник Московского университета МВД России. 2015. № 3. С. 196-199.

5.Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в юриспруденции : монография. М. : Норма: ИНФРА-М, 2012. 320 с.

6.Ларченко М.О. Застосування результатів кримінологічного моделювання у практиці запобігання злочинності. Університетські записки. 2016. №58. – С.172-181.

Бровчук С.Ю.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Несімко О.Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

ПОРЯДОК ЗАЛУЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОГО ЕКСПЕРТА

Нормативноправовою базою, що регулює порядок призначення судової експертизи, в тому числі стороною захисту, є: Кримінальний процесуальний кодекс України [1], Закон України «Про судову експертизу» [2], Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [3].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» під судовою експертизою слід розуміти дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні, зокрема, суду. Дослідники слушно наголошують на трьох можливих варіантах залучення експерта стороною захисту до кримінального провадження: 1) залучення експерта за клопотанням сторони захисту, за наявності підстав для проведення експертизи, стороною обвинувачення; 2) залучення експерта самостійно стороною захисту на договірних умовах для проведення експертизи, в тому числі й обов'язкової; 3) залучення експерта за клопотанням сторони захисту слідчим суддею у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання захисту про залучення експерта. При цьому згідно з частиною другою ст. 242 КПК України обов'язковою є експертиза щодо: встановлення причин смерті; встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; встановлення статевої зрілості потерпілої особи в

кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 Кримінального кодексу України (далі — КК України) [1].

Фактичною підставою для призначення експертизи є потреба в наукових, технічних або інших спеціальних знаннях, які необхідні для вирішення певних питань у кримінальному провадженні. До спеціальних пізнань належать знання у певній галузі науки, техніки, мистецтві або ремеслі та інших окремих сферах людської діяльності. Спеціальні пізнання у відповідній галузі діяльності визначаються предметом експертизи. До спеціальних не належать загальновідомі і загальнодоступні наукові знання в галузі матеріального і процесуального права, якими повинні володіти слідчі, прокурори, судді. Саме тому закон прямо забороняє проведення експертизи для з'ясування питань права. На неприпустимість порушення перед експертом правових питань (наприклад, про причину недостачі цінностей, вину обвинуваченого в смерті потерпілого або заподіянні йому тілесних ушкоджень, про осудність особи, а не її психічний стан тощо) вказував свого часу ПВСУ в п. 2 постанови від 30 травня 1997 р. № 8 "Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах", спрямовуючи таким чином правозастосовну практику.

Можливість призначення судової експертизи стороною захисту гарантується одним із основних принципів кримінального процесу – змагальністю сторін. Захисник, керуючись вимогами ст. ст. 22, 45, 46, 47, 93 КПК України має рівні права зі стороною обвинувачення щодо збирання та подання до суду доказів, ініціювання проведення процесуальних і інших дій, спрямованих на забезпечення та подання до суду належних і допустимих доказів. При цьому сторона захисту зобов’язана застосовувати всі можливі засоби захисту з метою забезпечення дотримання прав і свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого. Одним із таких засобів, що передбачені чинним КПК України, є зібрання стороною захисту доказів. Оскільки ч. 2 ст. 84 КПК України до процесуальних джерел доказів відносить висновки експертів, то право сторони захисту

реалізується шляхом залучення експерта з метою зібрання доказів і використанням їх спеціальних знань.

Відповідно до п. 1.8 Інструкції про призначення судових експертиз та експертних досліджень підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (далі − документ про призначення експертизи (залучення експерта)), у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню. Тож реалізація стороною захисту права на самостійне залучення експерта на договірних умовах у кримінальному провадженні не має встановленої законом чіткої форми і може здійснюватися на основі доручення, заяви або адвокатського запиту з відміткою про особу, що залучається як експерт, і переліком запитань, які підлягають розв'язанню, матеріалів (об'єктів дослідження, зразків, документів), необхідних для проведення дослідження.

Результати судово-медичної експертизи оформляються документом, який має назву висновок експерта.

Підсумки експертизи повинні складатися не пізніше ніжчерез три доби після закінчення всіх експертних досліджень з обов'язковим зазначенням дати закінчення експертизи.

Проведення експертизи повинно бути закінчене протягом одного місяця з дня отримання від органів дізнання, попереднього слідства або суду всіх необхідних матеріалів. При перевищенні експертом встановлених строків він повинен дати усне роз'яснення причин затримки начальнику бюро і направити про це письмове повідомлення особі, яка призначила експертизу.

Отже, за своєю сутністю судова експертиза є процесуальною науково дослідною діяльністю особи (експерта), яка володіє спеціальними знаннями,

необхідними для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, відображаються у висновку експерта, і призначається за клопотанням сторони кримінального провадження, в тому числі сторони захисту або за дорученням слідчого судді чи суду.

1.Кримінальний процесуальний кодекс України : Верховна Рада України; Кодекс України, закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – ст. 88.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – ст. 232.

3.Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98.

4.Інструкція про проведення судово-медичної експертизи: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.95 р. – № 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95

Бубенко М. Б.

студент
Львівського державного
університету внутрішніх справ
Грабар Н.М.

Львівський державний університет внутрішніх справ
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОНОДАВЧО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Останнім часом серед фахівців та у засобах масової інформації йде жваве обговорення стану сучасної адвокатури. Існують заклики до створення єдиної професійної організації і протилежні гасла – створення такої організації зазіхатиме на незалежність адвокатів, а тому членство в ній має бути добровільним.

Існування інституту адвокатури є певною гарантією забезпечення конституційних прав та свобод громадян. Але ж і сама діяльність адвокатів

потребує логічно виваженої та практично налагодженої системи правових гарантій. Необхідно створити цілісну, злагоджену систему відповідних гарантій адвокатської діяльності, яка давала б можливість адвокатурі у повному обсязі здійснювати свій почесний обов'язок по захисту прав громадян, спираючись на закон.

Соціальна суть правових гарантій адвокатської діяльності полягає в юридичному забезпеченні прав та обов'язків адвокатів. Це цілісна система юридично-соціальних заходів різної функціональної спрямованості, що має здатність запровадження у практику соціальних відносин нормативних установлень законодавця. Взагалі, правові гарантії - це сукупність законодавчо встановлених засобів, які визначають порядок реалізації, а у разі необхідності, охорони й поновлення порушеного права [1, с. 177].

Таким чином, під правовими гарантіями адвокатської діяльності слід розуміти правові засоби, закріплені у нормах права, що забезпечують порядок їх реалізації, захист і поновлення прав адвокатів у разі їх порушення.

Предмет правових гарантій адвокатської діяльності складають різноманітні за своєю суттю процесуальні права та обов'язки адвокатів, що визначаються законом; обов'язки державних органів, юридичних і фізичних осіб щодо адвокатської діяльності.

Такі права адвоката забезпечені тим надійніше, чим меншим є елемент власного розсуду слідчого, прокурора, державного посадовця, суду в оцінці того, чи знаходяться дії адвоката у межах, визначених законом. Критерієм у вирішенні ними питання, чи використовується процесуальне право в його дійсних межах, є закон, його вказівки. Чим вони чіткіші й повніші, чим більш послідовно у них реалізується ідея забезпечення прав і законних інтересів громадян, які беруть участь у процесі, тим надійніше захищені їх процесуальні права та інтереси. Визначаючи наперед позицію слідчого, прокурора, суду при вирішенні ними

відповідних питань, такі вказівки можуть захищати адвокатів від порушення їхніх прав [2, с. 153].

Саме держава бере на себе певні зобов'язання упорядкування, створення сприятливих умов та безпосереднього здійснення механізму забезпечення адвокатської діяльності. Зокрема, згідно зі ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності. Відтак кожний адвокат, окремі групи адвокатів, об'єднання, органи адвокатського самоврядування та інші зацікавлені особи мають право вимагати від держави, яку представляють відповідні органи й інститути, створення дієвої системи гарантій адвокатської діяльності та її практичного впровадження. Серед гарантій адвокатської діяльності важливе значення мають економіко-правові, соціально-правові, кримінально-правові, адміністративно-правові, кримінально-процесуальні та інші гарантії.

На національному рівні перелік гарантій адвокатської діяльності закріплений у ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-17 від 05.07.2012 року, в якій зазначається, що професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами [3].

Ст. 23 «Гарантії адвокатської діяльності» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», без будь-якого перебільшення, являє собою революційний стрибок статусного стану адвокатури - з минулого прямо у майбутнє. Мало не півтора століття знадобилося історії, щоб повернути українській адвокатурі статус, близький до дореволюційного, і саме завдяки цій події максимально наблизитися до європейського розуміння адвокатської професії. Теоретичність положень зазначеної статті відчувається у збалансованості прогресивних новел з потужними регресивними кроками за будь-яких умов зберегти вплив держави на адвокатський корпус.

П. 1 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» проголошує наступне: «забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності». З огляду на менталітет українських оперативних працівників, слідчих та суддів не зайвим було б уточнити, що саме слід вважати «перешкодами адвокатській діяльності», включивши до переліку таких дій і факти приниження честі і гідності адвоката під час слідства і у судових засіданнях з боку посадових осіб[3].

Все ж, попри це, законодавець озброює адвоката може й недостатнім, але певним чітко встановленим набором засобів, щоб він міг стати вагомим гравцем на арені судочинства в українській державі[4, с. 85].

На підтвердження цього можна навести п.п. 5, 6 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», які проголошують, що адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи у наданні доказів та доведенні їх переконливості; а життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його родини, їх майно перебуває під охороною держави, і посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом [3].

Слід зазначити, що рівність прав адвоката з правами інших учасників провадження, а також свобода у наданні доказів та доведенні їх переконливості були притаманні і Закону України «Про адвокатуру» від 1992 року. Однак окремого положення, яке б гарантувало охорону держави від посягання на життя, здоров'я, честь і гідність адвоката, членів його родини та їх майно, у «попередньому» Законі не було.

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві у порядку, встановленому законом. Але, на жаль, під час участі в іншому виді судочинства, зокрема, цивільному, - таке окремо виділене право статтею 23 Закону для адвоката не передбачено.

Введення у ст. 23 Закону пунктів 6 і 7 саме у такій редакції - це, безумовно, перший в історії України реальний крок до визнання державою адвокатури однією із важливих складових державної системи захисту прав, свобод та інтересів людини і як необхідної умови бездоганного функціонування інституту судової влади. Ці законодавчі новели слід розглядати і як серйозну гарантію для адвоката у його не завжди спокійній та безпечній діяльності, і як вимогу Закону - відповідально, сміливо і принципово відстоювати законні права й інтереси клієнта.

Пунктами 10, 11 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено, що внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі забороняється. Втручання у правову позицію адвоката забороняється.

Зазначене визначає ставлення посадових осіб суду і прокуратури до правової позиції адвоката у справі. Позиція адвоката - це його особистий висновок у справі щодо досягнення максимально можливого необхідного результату на певному етапі, виходячи з того, що є.

Професійний адвокат, без перебільшення, особисто заінтересований у позитивному для свого клієнта вирішенні справи, і його позиція - максимально зважена і продумана. Цілком зрозуміло, що зрілість та вагомість позиції залежить від низки обставин: сумлінність, досвід, знання, рівень мислення, взаємини з клієнтом і ступінь заінтересованості самого адвоката.

Тому спроба суду та інших представників правоохоронної системи оцінювати, а тим більше втручатися у правову позицію адвоката, чим би такі спроби не були спровоковані, висловлюючись мовою Кримінального кодексу, - замах з непридатними засобами. Заради об’єктивності слід зазначити, що практика не перевантажена випадками втручання в адвокатську позицію у справі, перерахованими у п. 10 посадовцями [5, с. 56].

Отже, адвокатура як правовий інститут, головне призначення якого полягає у сприянні захисту прав і свобод людини та громадянина повинна зайняти належне місце у системі правосуддя.Лише виважена послідовна політика у сфері правового забезпечення адвокатури дасть змогу максимально наблизитись до міжнародних стандартів. Основними векторами діяльності адвокатури мають бути тенденції до повної реалізації статусних функцій та повноважень в організаційній діяльності органів адвокатського самоврядування та адвокатури в цілому; визначення основних чинників, які впливають на неухильне дотримання норм, що регламентують та закріплюють основні права та обов'язки людини і громадянина.

1.Меліхова Ю.О. Проблемні питання деяких положень правових гарантій адвокатської діяльності. Науковий вісник Херсонського державного університету. №5(2), 2017. С. 175–180.

2.Афанасієв Р.В. Проблеми правового регулювання окремих гарантій адвокатської діяльності. ІІ Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. С. 151–155.

3.Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закону України від 05.07.2012 № 5076-VI. Дата оновлення: 05.01.2017 URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5076-17

4.Фіолевський Д. П. Адвокатура: підручник. 3–тє вид., стереотипне. Київ: Алерта, 2017. 624 с.

5.Деханов С. А. Организация адвокатуры и профессиональная этика адвокатов в Западной Европе: монография. Москва: Юрлитинформ, 2012. 264 с.

Бундз Р.О.

аспірант
Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка»
Ортинський В.Л.

директор Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка», д.ю.н., професор

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У кримінології злочинність неповнолітніх виділяється у самостійний вид злочинності. Необхідність виділення для самостійного кримінологічного дослідження цього виду злочинності пояснюється низькою причин.

По-перше, особливостями у генезисі і мотивації злочинів, що вчиняються неповнолітніми, які зумовлені специфікою їхнього виховання та життєдіяльності (відносно обмежений період формування особистості, швидка зміна соціального становища, кола і змісту соціальних функцій, обмежена дієздатність), особливостями особистісних і соціально-групових, психологічних та інших характеристик. Звідси і специфіка рівня, структури та динаміки злочинності неповнолітніх, її причин та умов, а також висока злочинна активність.

По-друге, запобігання правопорушень серед неповнолітніх є одне з найважливіших завдань як для державних органів, так і для суспільства у цілому – адже від її ефективності багато в чому залежить стан й тенденції злочинності у майбутньому і навіть що не менш важливо, – моральний клімат у суспільстві. Небезпека зростання рівня злочинності неповнолітніх полягає у тому, що особи які почали вчиняти злочини у ранньому віці, у подальшому значно важче піддаються виправленню і в кінцевому результаті здебільшого становлять головний резерв для повнолітньої та рецидивної злочинності, й також і організованої злочинності. Раннє виявлення та своєчасне вжиття профілактичних заходів до неповнолітніх правопорушників у багатьох випадках створює передумови до того, щоб не допустити формування у цих осіб стійкої спрямованості на вчинення у подальшому будь-яких злочинів.

По-третє, однією з причин для такого виділення і є передбачення у Кримінальному кодексі України окремого розділу, у якому закріплені особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх. Кримінальним кодексом встановлено вікові критерії виділення неповнолітніх в окрему демографічну групу злочинців. Водночас необхідно врахувати, що її нижня межа – 14 років і верхня –

16 років мають певною мірою умовний характер, хоча й викликані вимогами вікової психології і кримінальної політики.

По-четверте, неповнолітні належать до числа найменш захищених соціальних груп. І профілактика злочинності неповнолітніх точніше їх захист від чинників кримінального ураження є одним з найважливіших завдань держави та суспільства.

Все це, й зумовлює необхідність всебічного аналізу злочинності неповнолітніх як відносно самостійного та негативного соціального феномена. Про це вже неодноразово зазначалось у кримінологічній літературі [1, с. 764-765]. Однак відомі й інші міркування. Зокрема, Г.Ф. Хохряков вважає, що виділення в окремий вид злочинності неповнолітніх веде до протиставлення її зі злочинністю інших вікових груп, а порівняння неповнолітніх віком від 16 до 18 років з дорослими у віці від 18 до 19 років, на думку автора, є штучним, оскільки між ними більше спільного, ніж відмінного. Тому автор пропонує говорити не про злочинність неповнолітніх, а про злочинність молоді [2].

Очевидно, що між злочинністю неповнолітніх та злочинністю молоді є багато спільних ознак проте, за висновками вікової психології, самостійні судження про навколишнє оточення з’являються у підлітка десь близько 11-12 років. Це – судження за принципом "що є добре і що погано ". Біля 14-16 років на ґрунті цих суджень формуються переконання, які утверджуються у спорі як власні погляди, і вже до 18, а то і 20 років на підставі відфільтрованих, сформованих суджень активно формується світогляд – як стійкій психологічний, ментальний феномен, який у значною мірою і визначає майбутнє підлітка [3]. Відтак можна стверджувати, що неповнолітні віком до 18 років набувають крім соціальних ще й психологічні та психофізіологічні особливості, які безпосередньо впливають на їхню поведінку.

З цього ще не випливає що дослідження злочинності неповнолітніх і формування заходів з її запобігання не повинні ґрунтуватися на загальній

положеннях наук кримінології і кримінального права, на загальний концепції політики боротьби зі злочинністю.

Мова йде тільки про кримінологічні особливості у формуванні системи запобігання злочинності неповнолітніх відмінної від інших видів злочинності, про що у літературі вже зазначалось [4]. Саме тому у предмет вивчення злочинності неповнолітніх кримінологами обов'язково входить питання про її місце у структурі всієї злочинності, про її співвідношення зі злочинністю молоді і дорослих (у тому числі про віковий вплив початку злочинної діяльності на рецидив, про її вплив дорослих злочинців на неповнолітніх, тощо) [5]. Такий підхід простежується не тільки у наукових дослідженнях, але і в діяльності державних органів, а також формуванні заходів запобігання злочинності неповнолітніх.

1.Криминология: Учебник для вузов / Под общ.ред. д. ю. н., проф. А.И. Долговой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: НОРМА, 2003. – 848 с.

2.Криминология: Учебник /Под ред. В.М. Кудрявцева и В.Е. Эминова. – 2-е изд, перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2002. – 686 с.

3.Хохряков Г.Ф. Криминология: Учебник / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Юристъ, 1999. – 512 с.

4.Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: Учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: ТЦ "Сфера", 2001. - 464 с.

5.Курс советской криминологии: Предупреждение преступности. – М., 1986. 352 с.

Береза П. Р.

магістрант
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Несімко О. Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Прагнення України до європейської спільноти зобов'язує не лише встановлення світових стандартів демократичного розвитку, проголошення прав і свобод людини, але й створення системи їх надійної реалізації, охорони та захисту. В цілому, за останні роки, зміни суспільної свідомості значно вплинули на вимоги громадян до діяльності держави й насамперед, згідно з Конституцією України, до утвердження і забезпечення їхніх прав і свобод (ч.2 ст.3).

Для реалізації сформульованої мети постали завдання щодо аналізу чинного законодавства та наукової літератури з метою виведення поняття та складових механізму захисту прав людини; в осмисленні удосконалення зазначеного механізму, щоб його функціонування було реальним та ефективним засобом побудови демократичної, соціальної та правової держави. Новизна роботи полягає в дослідженні структури механізму захисту, його призначенні, визначенні дієвих механізмів захисту, суб'єктів і об'єктів юридичного захисту.

Чинна правова база України вказує на державний характер механізму забезпечення прав людини. Відповідно до ст.2 КПК України, одним із основних завдань кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь. Статтею 3 Конституції України встановлено, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Статті 32, 55 Конституції містять формулювання: «гарантії судового захисту», «захист прав у міжнародних установах». Близькими до них є формулювання «надання правової допомоги», що гарантується кожній людині згідно зі ст.59 Конституції. Тому, проголосивши гарантований державний захист прав і свобод людини і громадянина, Україна взяла на себе зобов'язання силами органів державної влади охороняти і захищати ці права і свободи. Даному обов'язку кореспондує право кожного вимагати від органів влади охорони і захисту своїх прав і свобод.

Отже, на основі Конституції та кримінально-процесуального законодавства України, між особистістю і державою повинні створюватися міцні і захищені правовідносини або ціла система таких правовідносин, що підпорядковують у підсумку державу суспільству.

Сьогодні у кримінальному провадженні механізм захисту, як підсистема механізму забезпечення прав і свобод людини, є, на нашу думку, пріоритетним напрямком діяльності правоохоронних органів щодо відновлення порушеного права та неприпустимості такого порушення, а також створення відповідних правових гарантій. Це пов'язано з тим, що обмеження або порушення будь-якими суб'єктами прав та свобод особи зумовлює необхідну сукупність суб'єктивних прав, правових механізмів, правових інститутів, які б давали можливість особі захистити свої права перед державою, її органами, змусити підприємства, установи, організації, посадових осіб виконувати вимоги Конституції і законів України.

Самі заходи захисту є первинною захисною реакцією на самий факт відхилення від охоронних заходів, мають завдання примусити зобов'язану особу виконувати обов'язки, покладені на неї законом. Крім того, захист прав є об'єктивною необхідністю, оскільки всі права, надані особистості і не забезпечені необхідними засобами захисту у випадку їх порушення, є лише «декларативними правами».

Отже, забезпечення прав людини у кримінальному провадженні полягає в наданні відповідному суб'єкту, який залучається чи допускається у дане провадження ефективних засобів захисту у випадку їх порушення. І це цілком логічно, адже про ефективне забезпечення будь-якого права може йтися лише тоді, коли існує ефективний механізм його захисту.

У свою чергу механізм захисту має свою структуру:

- по-перше, право на захист, що визначається як передбачена Конституцією України й іншими законами можливість людини використовувати для захисту

свого права власне дозволені законом дії або звернутися до компетентних державних або міжнародних органів (організацій) з вимогою примусити зобов'язану особу до правомірного обов'язкового поводження (право на користування будь-якими передбаченими законом процесуальними правами і процедурами, встановленими для конкретної форми захисту права; право на оскарження в судовому порядку рішення компетентного органу в конкретній справі тощо);

- по-друге, форми захисту, які визначаються як регламентований правом комплекс особливих процедур, здійснюваних правозастосовними органами (наприклад судом, прокурором) і самою уповноваженою особою у межах правозахисного процесу і спрямованих на поновлення (підтвердження) порушеного (оскарженого) права;

- по-третє, примусові засоби захисту. Вони являють матеріально-правові та процесуальні норми і процедури, використовувані юрисдикційними органами на вимогу уповноваженої особи для примусового поновлення його порушеного (оскарженого) права. [4]

Зазначимо, що у кримінальному провадженні механізм захисту конституційних прав громадян повинен діяти постійно, оскільки його пасивність і бездіяльність може призвести до суспільно небезпечних наслідків, які можуть виявитися у масових обмеженнях та порушеннях прав і свобод, у занепаді загальнолюдських гуманістичних цінностей, у зростанні правового нігілізму, що зрештою призводить до порушення засад законності, рівності громадян перед законом і судом та ін. Призначення механізму захисту конституційних прав громадян у кримінальному провадженні полягає у зростанні поваги до людської гідності, її особистого життя, безперечного і невідкладного вжиття відповідних заходів у випадках порушення прав і свобод особи.

Загальними суб'єктами системи забезпечення і захисту конституційних прав і свобод людини є різноманітні державні інституції та силові структури (СБУ,

МВС, прокуратура, суди загальної юрисдикції тощо). У кримінальному ж провадженні, на нашу думку, за сферою дії захист прав і свобод особи поділяється на внутрішньодержавний, що здійснюється за допомогою внутрішньодержавних засобів захисту прав і свобод особи, і міжнародний, що здійснюється на основі загальновизнаних засад і норм, які регулюють сферу захисту прав і свобод особи міжнародними установами і організаціями, що наділені відповідними функціями і повноваженнями.

Отже, внутрішньодержавний захист прав і свобод особи поділяється за суб'єктами здійснення цього захисту на:

- судовий;
- прокурорський;
- захист конституційних прав громадян захисником;
- захист Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;
- захист прав людини і громадянина громадськими правозахисними організаціями [5].

Механізм захисту прав особи у кримінальному провадженні – це внутрішня узгоджена структура відповідних органів, установ, посадових осіб, що впливають на його хід і наслідки, а також осіб, які допускаються чи залучаються у розслідування і розгляд кримінальних справ з метою поновлення необґрунтовано обмежених чи незаконно порушених конституційних прав осіб.

Для того ж, щоб цей механізм ефективно працював, щоб права людини реалізовувалися на практиці, не залишалися декларацією, для їх реального відтворення необхідно, щоб кожен хто залучається у кримінальне провадження умів ними користуватися. При цьому відповідні права повинні забезпечуватися державою, бути вищою цінністю. Як слушно зауважує І. Я. Дюрягін, право на захист подібно до зброї: якщо воно необхідно, потрібно вміти ним користуватися [2, с. 49]. Саме цю потребу й обумовлюють зв'язок прав і свобод з усіма аспектами правоохоронної діяльності.

В той же час зазначимо, що в нашому суспільстві все таки існує дуже багато проблем щодо забезпечення і захисту прав людини. Як зазначав екс-Президент України В. Ющенко, сфера кримінальної юстиції в Україні до цього часу залишається заручницею радянської каральної системи. Кримінальна юстиція продовжує функціонувати як механізм переслідувань, а не інститут захисту і відновлення порушених прав громадян. Вона є джерелом загрозливих авторитарних тенденцій у суспільному житті [3].

Сьогоднішніми завданнями держави повинно бути:

- створення дієвих механізмів охорони й захисту прав та свобод людини,

- систематизація та вдосконалення законодавства;

- зміцнення начал громадянського суспільства та зміцнення державно-правової системи;

- вдосконалення практики правотворення,

правореалізації і контролю за виконанням закону;

- підвищення рівня правової культури, правосвідомості громадян і подолання правового нігілізму.

1.Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.uaЛaws/show/254к/96-вр

2.Дюрягин И. Я. Гражданин и закон (о защите прав и законных интересов граждан) / И. Я. Дюрягин. – М. : Юрид. лит., 1989. – 383 с.

3.Президент. узяв участь у засіданні Національної комісії із зміцнення демократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/news/12310.html. – 10.12.2008.

4.Селіванов В. Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів «верховенство права» і «верховенство закону» / В. Селіванов // Право України. – 1997. – № 6. – С. 8-10.

5.Горностай К. Захист, охорона, гарантії прав і свобод людини і громадянина: співвідношення понять / К. Горностай // Держава і право : збірник наук. праць. Юридичні і політичні науки. - 2001. – Вип. 12. – С. 51-55.

Бєгалов Є.П.

аспірант
Національна академія внутрішніх справ

СЛІДОВА КАРТИНА НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Одним з елементів криміналістичної характеристики злочину є типові сліди злочину, які як зміна об'єктів, процесів, що наступили внаслідок події злочину, несуть інформацію про те, хто (що) залишив (залишило) їх, як вони були залишені і, нарешті, чим є, виходячи з наявної слідової картини, сама подія злочину. Слідову картину злочину необхідно розуміти як таку, що виникла внаслідок взаємодії матеріальних елементів події, як цілісну систему речових джерел кримінально-релевантної інформації, що використовуються для формування динамічної інтегральної моделі механізму події, що розслідуються, на відповідних стадіях процесу розкриття та розслідування злочину [1, с. 20].

Аналіз кримінальних проваджень за ознаками злочинів, передбачених ст. 332 КПК України [2], спонукав до висновку, що кожному способу вчинення незаконного перетинання державного кордону властиві свої, типові сліди. Насамперед це стосується вчинення цього злочину у пунктах пропуску та поза ними. Охарактеризуємо детальніше такі сліди.

Так, наприклад, у 68 % випадків кримінальних правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон України через пункти пропуску з використанням підроблених документів, вказаний злочин виявлявся за допомогою встановлення різних невідповідностей наявним зразкам змісту, технології виконання, порушення ступенів захисту документів, що пред'являються до контролю порушниками державного кордону. У переважній більшості випадків (96 %), проведені пізніше судові експертизи зазначених документів, підтвердили наявність у них слідів підробки, які, як свідчить практика, мають стійкий характер.

Слід зазначити, що у 61 % розглянутих випадків підробка документів здійснювалася шляхом вклеювання в них фотокартки тієї особи, яка згодом використовувала підроблений документ при розслідуванні кримінальних

правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон України. Зазначені дії злочинців завжди залишали характерні сліди - невідповідність сегментів відбитка печатки, котрий запевняє фотокартку і наявного на аркуші документа, а також порушення структури спеціального покриття під фотокарткою. Тут, однак, варто уточнити, що останнім часом простежується тенденція до зменшення загальної частки підробки документів способом вклеювання у них фотокартки. Пояснити цю обставину можна запровадженням біометричних паспортів, що мають інші, більш сучасні елементи захисту.

У 29 % випадків при незаконному переправленні осіб через державний кордон України, пов'язаному з подоланням інженерних конструкцій та загороджень, вихідна інформація про вчинення цих злочинів надходила в ході виявлення слідів порушників на контрольно-слідовій смузі. У 39 % випадків – у зв'язку зі спрацюванням сигналізаційного комплексу. При цьому вже на початковому етапі в результаті вивчення виявлених слідів в цих випадках надходила інформація про місце, час і спосіб незаконного переправлення осіб через державний кордон України, кількість злочинців і т. ін.

Якщо злочин, передбачений ст. 332 КК України, було вчинено з використанням підроблених або фальшивих документів, його слідами є відмітки про перетин кордону, що проставляються в них. Крім даних слідів відповідні відомості заносяться до митних декларацій, журналів обліку перетину державного кордону повітряними судами, потягами, водними транспортними засобами. Залишають свої сліди й інші злочинні дії, пов'язані з незаконним переправленням осіб через державний кордон України - різного роду розкрадання, захоплення транспортних засобів, вимагання, контрабанда тощо.

Особливу увагу під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України, учиненого поза пунктами пропуску, слід звернути на одорологічні сліди. Вони можуть залишатися на предметах, речах, які перебували

у тривалому контакті з особою злочинця (наприклад, одяг, особисті речі, взуття, головний убір тощо) або у тимчасовому (інструменти, знаряддя подолання перешкод при перетині кордону, сумки тощо), частинки волосся, кров, сеча та інші виділення людини. За допомогою аналізу вказаних носіїв слідової інформації можна встановити: насамперед осіб, які незаконно перетнули державний кордон, рідше – пособників та організаторів; тотожність запаху, приналежність особі відібраних з різних місць злочину, предметів, виявлених на місці події та в інших місцях; походження запаху від конкретних осіб при комплексному дослідженні речових доказів (наприклад, при дослідженні волосся, предметів одягу, взуття, поту, крові).

За даними вивчення кримінальних проваджень, у 11 % випадків слідову картину незаконного переправлення осіб через державний кордон України утворюють сліди біологічного (кров, піт, слина або потожирові відбитки) та у 8 % - хімічного (фарба, вапно) походження. Типовими є також сліди взуття (22 %), сліди шин транспортних засобів (14 %), сліди використання знарядь подолання інженерних конструкцій кордону (7 %).

Особливу увагу варто приділяти детальному вивченню електронних носіїв інформації, так як при використанні спеціальних знань фахівців з електронних носіїв, що використовувались злочинцями, можна отримати інформацію, що має особливе значення для розслідування злочину, навіть якщо вона, наприклад, була видалена. Використання комп’ютерних технологій відкриває нові можливості для оперативної діяльності та в результаті для виявлення, розслідування і розкриття злочинів.

Якщо говорити про ідеальні сліди злочину, то до у досліджуваній категорії злочинів до таких можна віднести показання підозрюваного, свідків (співробітників митниці, прикордонної служби, випадкових свідків) тощо. У такому випадку одним із першочергових завдань слідчого є саме встановлення кола осіб, які можуть надати відомості, корисні для розслідування.

Якщо, до прикладу, у місці незаконного перетину державного кордону не було виявлено ніяких слідів злочинного діяння, то це може свідчити або про відсутність факту злочину, про їх знищення винною чи іншими особами з метою приховати злочин, або ж про невиявлення їх у зв'язку із незнанням специфіки незаконного переправлення осіб через державний кордон України. У разі встановлення факту знищення слідів злочину на місці події чи інших дій, спрямованих на приховування злочинного діяння, слід з'ясувати: які способи та чому були використані для маскування злочину; хто вживав ці заходи; час та місце приховування; ймовірна кількість злочинців тощо.

Отже, аналіз кримінальних проваджень щодо злочинів, передбачених ст. 332 КК України, а також дослідження точок зору науковців на їх типову слідову картину, дали можливість виділити наступні типові сліди:

1) сліди, які стосуються незаконного переправлення осіб через державний кордон України: документи, що посвідчують особу; документи про перетин державного кордону України; документи, що легалізували перебування осіб на території України; документи, що свідчать про переміщення на території України; сліди життєдіяльності незаконних мігрантів, сліди на місці перетину державного кордону, тайники для їх перевезення; технічні засоби, в яких може міститися інформація про організаторів незаконного переправлення осіб через державний кордон України (ноутбуки, телефони, планшетні комп'ютери та ін.), речові носії інформації (записні книжки, блокноти);

2) сліди, які стосуються організаторів незаконного переправлення осіб через державний кордон України і його спільникам: документи, в яких є відомості про функціонування злочинної групи: документація юридичних осіб, які використовуються для прикриття злочинної діяльності; документи про звернення до державних структур про порядок і правила регулювання міграційних процесів; записи про прихід / витрату грошових коштів та ін.; технічні засоби, в яких може міститися інформація про діяльність злочинної групи, спільників і пособників,

способи зв'язку з ними (персональні комп'ютери, ноутбуки, телефони, планшетні комп'ютери та ін.), електронна пошта членів організованої групи, речові носії інформації (записні книжки, блокноти).

1. Дикунов А. И. Криминалистический анализ следовой картины расследуемого события с признаками преступления. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2005. - 22 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17. (Дата звернення 04.10.2018 р.).

Бігоцька Д. Р.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Якимова С.В

доцент кафедри кримінального права і процессу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», кандидат юридичних наук,доцент

ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ КРИМОНОЛОГІЇ

Загалом кримінологія має на меті вивчення злочинності та злочинів, для того щоб встановити причини їх появи. Основним завдання кримінології, на мою думку, є запобігання кримінальним правопорушенням у різних сферах життя людей. Кримінологія виконує ряд значних функцій, такі як описова, регулятивна, пояснювальна і прогностична. Але так як в будь-якій науці кримінологія має свої перспективи і проблеми розвитку.

На пострадянському просторі кримінологічні галузі почали виділятися з середини 70-х років XX століття. Значний вклад у розвиток вчення про структуру кримінології зробили, зокрема, російські вчені Д.А. Шестаков, В.А. Номоконов та А.І. Долгова. У 1980-1990-х роках були сформовані такі окремі кримінологічні теорії, як сімейна кримінологія (Д.А. Шестаков), регіональна кримінологія (К.К.

Горяінов), кримінологія засобів масової інформації (Г.Н. Горшенков), кримінологія жіночої злочинності (А.М. Антонян, В.А. Серебрякова), психіатрична кримінологія(С.В. Бородін, С.В. Полубінська). Подальший розвиток окремі кримінологічні теорії отримують у працях В.О. Тулякова (кримінологічна віктимологія), П.О. Кабанова (політична кримінологія), М.П. Клейменова (медична кримінологія, етнокримінологія) та О.В. Старкова (кримінопенологія) і інші. [1, с. 303]

Нині кримінологічні дослідження провадять фахівці понад 20 наукових установ та навчальних закладів. Поєднання зусиль значної кількості науковців-кримінологів і тих, хто, має іншу наукову спеціалізацію, дозволяє плідно працювати над розв'язанням кримінологічних проблем теоретичного і прикладного характеру, суттєво розширюючи й оновлюючи кримінологічні знання стосовно методологічних засад української кримінології; кримінологічної політики; природи злочинності; кримінологічної характеристики найбільш актуальних і суспільно небезпечних її окремих проявів, пов'язаних, зокрема, з низкою фонових негативних явищ, з особистістю різних типів злочинців; концептуальних основ віктимології; механізму злочинної поведінки. [2, с. 6]

Проблемою номер один, яку вивчає кримінологія, є злочинність як антисоціальне явище, що загрожує безпеці особи, суспільства і держави. Явище злочинності має двоєдиний вимір: як особлива форма суспільного буття (онтологія злочинності) і як один із видів діяльності людей (феноменологія злочинності). Зовнішня сторона злочинності – це та об'єктивна реальність проявів злочинності у повсякденному житті, з якою доводиться співіснувати всім членам суспільства. Зовні злочинність являється у сукупності злочинів, злочинців та жертв злочинних посягань. Внутрішня сторона злочинності – це психічна реальність, сприйняття та ставлення суспільства до злочинності, її проявів та наслідків. [3, с. 63]

Сучасна світова кримінологія, між іншим, виділяє багато окремих наукових напрямків, таких як кримінофамілістика, террологія, ювенологія, кримінотеологія, екокримінологія, кримінопенологія, криміносексологія та ін. Варто зазначити, що злочинність також не стоїть на місці – вона проявляється в нових якісних формах і видах: інтернет-шахрайства та інші злочини у сфері інформаційних технологій, рейдерські захоплення підприємств та організацій; удосконалюються 9 способи легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та ін. У такій ситуації розвиток вітчизняної кримінологічної думки представляється необхідною умовою подальшого вдосконалення всієї системи запобігання та протидії злочинам. [4, с. 8-9]

Набули подальшого наукового осмислення і розробки важливі проблеми сучасності, пов'язані з громадською безпекою, загальнотеоретичними основами кримінології, кримінологічною політикою, теорією запобігання злочинності, систематизацією знань про природу злочинної поведінки, сутність виконання покарань, рецидивну, корисливу, насильницьку злочинність та її організовані форми; опрацьовуються нові аспекти таких явищ, як корупція, латентна злочинність, віктимність, злочинність неповнолітніх у місцях позбавлення волі, сучасні форми шахрайства тощо. Криза науки починається з утратою вченими почуття міри… І насамкінець зауважимо, що важливих проблем, які стоять перед сучасною українською кримінологією, – немало. Збагачуючись теоретичними розробками вітчизняної науки, результатами емпіричних досліджень, теоріями і досвідом зарубіжних країн у запобіганні злочинності, інтегруючись у світову практику протидії їй, кримінологічна думка в Україні не тупцює на місці, а набуває подальшого розвитку, досконалості і практичної затребуваності. [5, с. 8-9]

Як справедливо зазначає вітчизняний кримінолог В.М. Дрьомін, «полярність кримінологічних концепцій та неефективність здійснюваних заходів щодо злочинності справили суттєвий вплив на стан кримінологічної науки» [6, с. 70-72].

Отже, нова кримінологія XXI ст. має засновуватися на «соціально-натуралістичній» доктрині, яка спрямовує пошук засобів розв'язання фундаментальних проблем протидії злочинності саме у сфері пізнання законів соціальної природи для узгодження з ними волі і свідомості якомога більшого числа людей, тобто для формування у них соціальної (антикримінальної) культури, що і є радикальним засобом протидії злочинності, без якого самі по собі репресивні засоби не можуть бути ефективними, маючи лише паліативний характер. [7, с. 210]

1.Мельничук Т. В. Економічна кримінологія : на шляху до концептуалізації // Правова держава. – 2010. − № 12. – С. 303.

2.Голіна В. В. Сучасна кримінологія : досягнення, проблеми, перспективи // Право. – 2016. – С. 6.

3 Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку // Наукові дослідження. – 2014. – № 28. – С. 59-68.

4 Коваленко В.В. Сучасний стан та перспективи розвитку кримінології : деякі методологічні аспекти // Збірник наукових праць за матеріалами науково – теоретичної конференції. – 2014. – С. 8-9

5.Голіна В. В. Сучасна кримінологія : досягнення, проблеми, перспективи // Право. – 2016. – С. 6.

6.Дрьомін В. М. Кримінологія: криза чи відродження? // Україна: становлення незалежності: матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції. – 1993. – С. 70-72.

7.Костенко О. М., Кваша О. О., Прилуцький С. В., Ландіна А. В., Кубальський В. Н., Нерсенян А. С., Дідик С. Є., Козлюк Л.Г. Скчасні тенденції розвитку кримінальної юстиції та кримінології в Україні // Правова держава. – № 25. – С. 210.

Білоус О.Д.

аспірант
Національна академія внутрішніх справ,
кафедра кримінального процесу

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВИКЛИКУ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Один з основних обов'язків учасників кримінального провадження - прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду і давати

правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду виникає з моменту виклику для дачі показань, чи для участі у відвідній процесуальній дії. Виходячи з цього положення, особливої актуальності в контексті забезпечення прав та законних інтересів учасника кримінального провадження набуває з'ясування процесуального порядку його виклику під час досудового розслідування, який вимагає чіткої нормативної регламентації з метою уникнення зловживань уповноваженими суб'єктами та забезпечення максимального дотримання засади законності.

Такий, визначений законодавчо захід забезпечення кримінального провадження може бути застосований під час досудового розслідування шляхом виконання комплексу процесуальних дій, направлених на інформування про необхідність з'явлення до слідчого, прокурора, слідчого судді із вказанням процесуального статусу, в якому перебуває викликана особа, часу, дати і місця її прибуття, процесуальної дії, для участі в якій викликається особа, та наслідків її неприбуття.

Процесуальна значимість проблеми організації процедури виклику слідчим, прокурором, судового виклику в точній відповідності з нормами чинного законодавства досить велика. Під час досудового розслідування дії слідчого, прокурора, слідчого судді зі здійснення виклику створюють умови не лише для проведення відповідної процесуальної дії, а й для здійснення правосуддя загалом. Інтереси кримінального судочинства вимагають не просто формального виклику особи, а й у разі необхідності - підтвердження того, що відповідний учасник кримінального провадження був фактично сповіщений про необхідність їх явки до уповноваженої особи. Формальне відношення слідчого, прокурора, слідчого судді до належного оформлення такого «офіційного сповіщення» може дати підстави стверджувати несумлінним учасникам кримінального провадження про неотримання ними інформації про виклик або про отримання його із запізненням.

Зважаючи на визначену у ч. 2 ст. 133 КПК України можливість виклику особи, якщо її участь у процесуальній дії є обов'язковою (окрім можливості отримати показання, які мають значення для кримінального провадження), на наше переконання, фактичні підстави для застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування варто трактувати дещо вужче щодо уповноважених осіб (суд не уповноважений здійснювати виклик під час досудового розслідування): 1) наявність у слідчого, прокурора, слідчого судді достатніх підстав вважати, що особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження та / або 2) обов'язковість участі особи у процесуальній дії.

Однією з вимог виклику особи під час досудового розслідування є дотримання кримінальної процесуальної форми в частині здійснення зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження належним суб'єктом. Під час досудового розслідування такими суб'єктами є слідчий, прокурор, слідчий суддя (див. ст. ст. 133, 134 КПК України).

Зважаючи на предмет дослідження, теоретичний і практичний інтерес становить розгляд питання про спосіб виклику особи до уповноважених державною суб'єктів під час досудового розслідування. Виклик слідчим. суддею, судовий виклик, здійснюється у порядку, визначеному ст. 135 КПК України, ч. 1 якої визначає такий вичерпний перелік способів виклику, які характерні як досудовому, так і судовому кримінальному процесу : 1) шляхом вручення повістки про виклик; 2) шляхом надіслання повістки поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком; 3) шляхом здійснення виклику по телефону або телеграмою [1].

В окремих випадках кримінальний процесуальний закон чітко визначає спосіб виклику особи для участі у відповідній процесуальній дії. Наприклад, виклик підозрюваного, свідка, потерпілого, його представника, які перебувають або проживають за межами території України, здійснюється шляхом направлення

повістки про виклик (ч. 7 ст. 135 і ч. 1 ст. 566 КПК України) [1]. Як слушно зазначається у науковій літературі, вибір способу виклику часто відбувається в умовах тактичного ризику, повинен оптимально відповідати слідчій ситуації і бути направленим на встановлення психологічного контакту з допитуваним [2, с. 229].

Відповідно до ч. 6 ст. 135 КПК України, повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором та підлягає особистому врученню під розпис [1]. У разі відсутності можливості вручення безпосередньо, повістка про виклик з метою її подальшої передачі особі, яка викликається, може бути вручена під розписку дорослому члену сім'ї чи іншій особі, яка з нею проживає, представникам житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи [3, с. 203]. При цьому важливо, щоб особи, яким вручається повістка, мали реальну можливість без зволікань передати її адресату - особі, про що їм має бути роз'яснено.

На нашу думку, дієвість такого способу повідомлення про виклик залежатиме від досвіду, особистих та професійних якостей особи, яка вручає повістку, а подекуди - й від вміння встановити контакт зі співмешканцями, колегами особи, що підлягає виклику, визначення з-поміж них таких, що викликають найбільшу довіру. Тим більше це важливо з огляду на відсутність механізму притягнення до відповідальності таких «посередників» у передачі повістки. Формальне здійснення цієї процедури може спричинити невиправдані затримки у розслідуванні кримінального правопорушення.

Загалом слід зазначити, що процесуальний порядок виклику під час досудового розслідування диференціюється КПК України в залежності від способу виклику, а його тактична складова може залежати від поведінки та статусу учасника кримінального провадження. При цьому, незалежно від способу виклику факт своєчасного інформування учасника кримінального провадження про

провадження процесуальної дії за його участю підлягає обов'язковому підтвердженню.

Таким чином, загальний аналіз процесуального порядку здійснення виклику особи під час досудового розслідування, спонукає до висновку, що останній являє собою комплекс (систему) процесуальних дій, направлених на інформування особи про необхідність явки із зазначенням процесуального статусу, в якому вона перебуває, часу, дати і місця її прибуття, процесуальної дії, для участі в якій викликається особа, та наслідків її неприбуття.

1.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17. (Дата звернення 04.10.2018 р.).

2.Лук'янчиков Є. Д. Виклик на допит: правові, організаційні, тактичні аспекти. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2003. №2. С. 228–232.

3.Гончаренко В. Г., Нор В. Т., Шумило М. Є. Науково-практичний коментар КПК Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.

Ватаманюк Л.

аспірант
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ІНСТИТУТ ПРАВОСУДДЯ ЯК НАДІЙНИЙ ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Функціонування правової держави вимагає втілення принципів верховенства права, при цьому діяльність держави, її органів окреслена нормами Конституції, законодавчих актів, іншими нормативними актами, а права і свободи людини та їх гарантії визначають пріоритети державної діяльності. За таких умов змінюється і роль суду як органу судової влади, що, здійснюючи судочинство на засадах законності, об'єктивності та неупередженості, вирішує конфліктні ситуації в усіх сферах правових відносин, включаючи визначення міри відповідальності держави та її органів перед людиною і громадянином, особи перед особою та особи перед державою. Невід'ємною умовою побудови в Україні демократичної правової

держави є становлення сильної та незалежної судової влади, дієвість якої передбачає передусім створення єдиної судової системи та гарантування незалежності здійснення правосуддя на основі функціонування раціональних механізмів державного регулювання у системі судової влади.

Реформування судової системи з огляду на надзвичайно важливі правові, соціальні, економічні, політичні й інші наслідки має бути науково обґрунтованим, системним та продуманим. Судова реформа безпосередньо стосується кожної людини, захисту її прав і свобод. Здійснювані впродовж останніх років заходи щодо реформування судової системи не привели до створення належних умов для функціонування безстороннього, незалежного і справедливого суду. Однією з основних причин цього є здійснення такого реформування без раціонально побудованої стратегії, без чітко визначених цілей, нерідко - на хибних концептуальних засадах. Саме тому реформування має обов'язково ґрунтуватися на адаптації в Україні передового зарубіжного досвіду розробки ефективних моделей справедливого судочинства в контексті побудови європейської моделі правової держави й одночасно – ефективної механізму державного регулювання в системі судової влади.

Україна одержала унікальну можливість створити таку судову систему, яка, спираючись на позитивний досвід діяльності судових систем інших держав, змогла б ефективно виконати призначену їй роль у суспільстві – стати надійним гарантом захисту прав і свобод людини. Однак специфіка судової влади – однієї із самостійних гілок державної влади – до кінця не усвідомлена ні в суспільстві, ні на рівні державного апарату. Без повноцінної судової влади інші гілки державної влади є неефективні, а це обумовлює й неефективність системи державної влади в цілому.

Судова влада є невід'ємною частиною механізму державного регулювання суспільних процесів. В юридичній літературі, багатьох офіційних документах судова влада ототожнюється з правосуддям. Однак саме правосуддя тлумачиться і

в широкому, і у вузькому значеннях: як будь-яка діяльність, що здійснюється судом і тільки як розгляд справ у судовому засіданні. З цих позицій правомірним є визначення поняття судової влади. Отже, судова влада – самостійна і незалежна гілка державної влади, утворена для вирішення на основі закону шляхом здійснення правосуддя державними органами – судами в особі суддів і залучених у встановлених законом випадках до здійснення правосуддя представників народу соціальних конфліктів між державою і громадянами, самими громадянами, юридичними особами, контролю за конституційністю законів; захисту прав громадян у їх взаємовідносинах з органами виконавчої влади і посадовими особами; контролю за додержанням прав громадян при розслідуванні; встановленні юридичних фактів.

Правосуддя забезпечує дотримання прав і свобод громадян та захист їх у випадку порушення, є гарантом законності й порядку у суспільстві. Значення судових органів у сучасних державах полягає ще й у тому, що вони виступають своєрідним регулятором відносин у суспільстві, яке складається з різних, часто-густо конфліктуючих груп та індивідів з різними цінностями, сподіваннями, інтересами [1, с. 87].

Система правосуддя має розв’язувати конфлікти, що виникають між окремими громадянами, між групами громадян (асоціаціями, організаціями, об’єднаннями), між окремим громадянином та державою. В. Лемак узагальнює методологічні підходи до розуміння сутності правової реформи у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці, виділяє серед них такі: 1) правова реформа зводиться до реформування лише публічно-правової сфери суспільства і в цьому сенсі називається державно-правовою реформою («вузький підхід»); 2) вона спрямована на реформування правової системи суспільства, її структури та окремих компонентів («розширений підхід»). При цьому правова реформа – це державна політика, спрямована на системні перетворення за допомогою юридичних засобів сутності держави, її основних функцій, правових основ стосунків із суспільством

та окремими індивідами на основі принципів конституціоналізму та правової держави [2].

Відповідно до одного з визначень, що наведені в тлумачних словниках англійської мови, «стандарт» – це ознаки певного явища, що встановлені компетентним органом, звичаєм або за загальною згодою, як модель чи приклад. Зазначається, що слово стандарт (standard) утворює синонімічний ряд із словом критерій (criterion), яке застосовується щодо будь-яких ознак (характеристик), що можуть використовуватись для перевірки якості певного об'єкта, незалежно від того, чи сформульовано такі характеристики, як правило або принцип, чи ні. Отже, стандарт – це певний зразок (еталон, модель), що приймається за вихідний для порівняння з ним інших подібних об'єктів чи явищ [3, с.151].

Стандарти судочинства є складовою частиною міжнародних стандартів прав людини, оскільки вони покликані забезпечити належний рівень та ефективність судового захисту прав і свобод людини. Судочинство є важливою гарантією законності реалізації суб'єктами їхніх прав та обов'язків; надає можливість визначити якість їх виконання, дозволяє реалізувати норми, що встановлюють відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, сприяє поновленню порушених прав, свобод та законних інтересів суб'єктів [4, с. 49].

Суспільні трансформації, що відбуваються на нинішньому етапі розвитку України, у період становлення й розвитку правової держави, формування громадянського суспільства актуалізуються дослідження сутності судової влади й гарантій забезпечення її незалежності [5]. Незалежність судової влади є однією з вагомих демократичних засад суспільства, реалізація якої – важлива умова побудови правової держави.

Таким чином, судова реформа має бути однією з компонент правової реформи, за якої актуалізується вдосконалення законодавчого процесу, підвищення якості законів, приведення їх у повну відповідність із Конституцією

України та міжнародних зобов'язань держави. У контексті формування сучасної парадигми реформування судової системи мають бути передбачені першочергові й перспективні, системні й цілісні, науково обґрунтовані й методологічно виважені заходи й засоби завершення судової реформи в Україні відповідно до потреб правової демократичної держави й громадянського суспільства.

1. Академічна юридична думка. За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Ін Юре, 1998. 503 с.

2.Лемак В.В. Правова реформа в Чехії і Словаччині в умовах постсоціалістичної модернізації: теоретичні і практичні проблеми.: Автореф. дис. д-ра. юр. наук. 12.00.01. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого Х., 2003. 40 с.

3.Москвич Л. М. Міжнародні стандарти ефективності судової системи та їх значення під час проведення судової реформи в Україні. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 2 (15). С.147-153.

4.Баштаник А.Г., Баштаник В.В. Механізми державного регулювання трансформаційних процесів у системі судової влади України. Аспекти публічного управління. 2013. № 1 (вересень). С. 46-51.

5.Ригіна О. До питання про становлення та розвиток федеральної судової системи США. Вісн. Львів. ун-ту. Серія юрид. 2010. Вип. 50. С. 98-104.

Ваврик Х.Б.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ЯК ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Конституцією України прямо не передбачено принцип доступності правосуддя, однак він випливає з низки її положень. Згідно з п. 2 ст. 8 Конституції України звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина гарантується безпосередньо на підставі Основного Закону. Стаття 55 Конституції визначає, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи

бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено, що судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи в порядку, передбаченому Конституцією та законами України.

Ще на початкових етапах судово-правової реформи проголошено ідеї, реалізація яких у чинному законодавстві була спрямована на максимальний доступ особи до суду [1].

Посилання на необхідність забезпечення доступного і справедливого правосуддя, прозорості діяльності судів зроблено в підсумкових документах парламентських слухань «Про здійснення судово-правової реформи в Україні» і «Про стан правосуддя в Україні». Аналогічні приписи зустрічаються й у деяких підсумкових документах науково-практичних конференцій і законопроектах [2].

Доцільним є звернення до англомовного аналога поняття «доступ до суду». Англійською слово «access» перекладається як доступ, право доступу; підхід, прохід, сервітут проходу. Тлумачний словник пропонує такі значення цього терміна: спосіб наближення або входу; право або можливість досягти, використати або відвідати; свобода наближення або взаємодії. Словосполучення «access to courts» означає доступ до судових установ, можливість звернення до суду; право на судовий захист. Іншими словами, мається на увазі доступ до суду в інституційному аспекті.

Одночасно в англомовній літературі зустрічається і словосполучення «access to justice», переклад якого може містити певні варіації. Англійське «justice» має декілька значень: справедливість; правосуддя; юстиція; суддя [3, с. 251].

У теорії права доступність розглядається здебільшого як доступність права (законодавства). Цим питанням присвячено публікації таких вчених, як В. Д. Ткаченко, І. П., І. М. Жаровська, С. П. Погребняк, у яких автори досліджують поняття, зміст, прояви доступності права. Важливим є обґрунтування тези, що

забезпечення доступності права (законодавства) — це функція держави і відповідно її обов'язок. Крім того, за переконанням І. М. Жаровської, доступність законодавства передбачає максимально можливе на певному етапі розвитку суспільства наближення особи до законодавства і законодавства до особи, що служить передумовою життєдіяльності будь-якого демократичного суспільства.

Наведене положення перекликається із запропонованою І. М. Жаровською «внутрішньою» доступністю права як можливістю свідомо засвоїти інформацію про правові вимоги, що містяться у правовій нормі (яка разом із доступністю «зовнішньою», тобто можливістю легко і швидко знайти необхідну юридичну норму, складає структуру поняття «доступність права») [4, с. 145].

Роль держави в забезпеченні доступності певного правового інституту визначається двома вихідними положеннями.

По-перше, держава, яка проголошує себе правовою й демократичною, бере зобов'язання забезпечити відповідний рівень особистої свободи індивіда, що неможливо без створення як інститутів, спрямованих на реалізацію творчого, інтелектуального потенціалу особи (наприклад, освіти), так і спеціальних правозахисних (суду).

По-друге, ступінь їх доступності, а значить, і зобов'язання держави його забезпечити мають визначатися соціальною значимістю того чи іншого інституту.

Принцип доступності нерозривно пов'язаний з ідеалами справедливості. Так, міжнародно-правові акти у сфері судової влади розуміють під поняттям «суд» лише суд «справедливий» (ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини), сприймаючи цю його характеристику як невід'ємну властивість належної організації суду в державі. У науковій, насамперед філософській, літературі справедливість розглядається в різноманітних аспектах, що відбиває уявлення людства про належний стан речей. Її ідеали як загальноприйнятого стандарту належно почали розвиватися за давніх часів, разом зі становленням держави і права. На ранніх етапах зародження людства (культура античного світу,

середньовіччя) вони існували на рівні міркувань про те, якими мають бути людина і суспільство, й відображали певні настанови суспільної та індивідуальної свідомості [5, с. 510–519].

Аналізуючи різноманітні втілення ідеї справедливості, зауважимо, що їх зміст нерозривно пов'язаний з історичними, культурними й соціальними реаліями. Відповідно до двох вимірів соціального буття — персонального й інституційного — можна вирізнити два поняття справедливості: а) як характерна риса особистості, що належить до чотирьох головних рис людини поряд із розважливістю, мужністю й розумом (мудрістю); б) яка стосується соціальних інститутів (родини, господарства, школи), включаючи справедливість політичну як властивість права, держави й політики. Їх теж можна позначити як суб'єктивну й об'єктивну справедливість [6, с. 222–223].

Значне місце питання справедливості посідають у практиці Європейського суду з прав людини. Ключовими елементами справедливого процесу в практиці Суду вважаються: рівність сторін (справедливий баланс), змагальність процедури, наочність відправлення правосуддя, ефективна участь у процесі розгляду справи (адекватне і правильне використання права на захист), швидкий розгляд справи (justice delayed is justice denied, що означає: запізнення правосуддя є відмовою в ньому).

Таким чином, концепція Суду щодо права на справедливий судовий розгляд згідно зі ст. 6 Конвенції містить критерії оцінки насамперед процедури судового розгляду, тобто процесуальної справедливості. Щодо належної організації суду, то практика Суду дотримується першорядних вимог до суду: незалежність, безсторонність, компетентність, утворення на підставі закону [7, с. 217–220].

Ці критерії та проблеми втілення ідеї доступності правосуддя в організації судової системи будуть розглянуті в наступних підрозділах.

Враховуючи багатоаспектність феномену справедливості, можна зробити висновок: згідно із сучасними поглядами вона виступає як: 1) взірець, стандарт

поведінки людей у їх співіснуванні та взаємодії; 2) беззаперечна правова цінність, що набуває рис універсальності; 3) критерій оцінки діючого позитивного права й інструмент легітимації діючого права і правових інститутів; 4) критерій, який використовується при розподілі соціальних благ. Стандарти справедливого правосуддя, по суті, є проявом ідеї справедливості в її інституціолізованому аспекті й відображають певний суспільний консенсус щодо того, яким вимогам має відповідати судова процедура, який мінімальний набір гарантій вона повинна містити. Справедливість у правосудді можна розглядати як: 1) процес здійснення правосуддя (справедлива процедура, регламентована процесуальним законодавством); 2) вимоги до устрою суду (незалежний, неупереджений, безсторонній, доступний, законний); 3) результат судового розгляду (судове рішення у справі, що відповідає не лише нормам матеріального права, а й ідеалам справедливого розподілу благ у суспільстві).

1.Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верхов. Ради України від 28.04.1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.

2.Концепція розвитку системи правосуддя на 2004–2014 рр. // Юрид. вісн. України. – 2004. – № 10. – С. 5. Проблеми правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні: Рек. наук.-практ. конф. 24–25.05.2005 р. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2005. – 24 с.

3.Англо-русский юридический словарь / Сост.: С. Н. Андрианов, А. С. Берсон, А. С. Никифоров. – 2-е изд., стереотип. – М.: РУССО, 1998. – 512 с

4.Жаровська І. М. Доступність права: теоретико-правовий аспект //Бюл. Мін'юсту України. – 2004. – № 11 (37). – С. 142–151.

5.Банчук О. А., Куйбіда О. Р. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав і основних свобод до процедури здійснення судочинства. – К.: ІКЦ «Леста», 2005. – 116 с.

6.Самохвалов В. В. Законність і справедливість в епоху античності і середньовіччя // Правова держава: Щоріч. наук. пр. ІДП НАН України. – К.: Юрид. кн., 2000. – Вип. 11. – С. 510–519.

7.Філософія права: Навч. посіб. / За заг. ред. О. Г. Данільяна. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.

Верба-Сидор О. Б.

Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент

ЕТАПИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Стадії виражають динамічну характеристику процесу. Неподільність процесу як цілого спричиняється до органічної єдності, взаємозв'язку та взаємозумовленості його складових елементів – стадій [1, с. 423]. Тобто стадії процесу послідовно, плавно змінюють одна одну. Особливостями стадії є те, що вона починається тоді, коли закінчується попередня, стадія має певну мету, іноді необхідна наявність процесуальної підстави (акта) для переходу від однієї стадії до іншої тощо. Як зазначають А. А. Павлушина та А. Є. Мурзін, поняття "провадження" та "стадія" співвідносяться між собою як статична і динамічна якісні характеристики юридичного процесу [2, с. 24–38, 47].

Стадію виконання рішення не можна зводити лише до примусового виконання. Стадія виконання рішення – ширше поняття, вона починається після ухвалення судом рішення і набрання ним законної сили та включає так зване виконавче провадження (можливість, право сторони на примусове виконання рішень), якщо сторона скористається своїм правом його ініціювати.

Серед науковців немає єдиної позиції щодо поділу примусового виконання рішень юрисдикційних органів на етапи.

Т. М. Яблочков одним із перших зазначає про стадійність у процесі примусового виконання, зокрема: 1) вручення повістки про виконання відповідачеві; 2) арешт майна; 3) продаж майна; 4) затвердження торгу судом (або розгляд скарг на судового пристава); 5) розподіл грошей між кредиторами [6, с. 253].

І. В. Рєшетнікова виокремлює: 1) стадію відкриття і підготовки до безпосереднього виконання; 2) стадію здійснення виконавчого провадження; 3) стадію закінчення виконавчого провадження [3, с. 109].

В. М. Шерстюк поділяє виконавче провадження на такі стадії, як: 1) порушення, 2) вчинення виконавчих дій та 3) закінчення виконавчого провадження [4, с. 513].

І. М. Зайцев виконавче провадження ділить на: 1) початок виконавчого провадження; 2) застосування до боржника установлених законом примусових заходів; 3) реальне поновлення порушеного суб'єктивного права; 4) завершення виконавчого провадження [5, с. 121].

Погоджуємося з Д. Я. Малєшиним, який пише, що стадії виконавчого провадження співмірні з певною стадійністю будь-якої діяльності. Так, на початку здійснюється постановка мети, згодом – вибір засобів, потім – вчинення необхідних дій, які у сукупності є процесом, і в кінці – отримання результату [6, с. 253].

В. А. Гурєєв виокремлює такі стадії виконавчого провадження, як: 1) відкриття виконавчого провадження; 2) підготовка до примусового виконання; 3) примусове виконання; 4) розподіл стягнутих сум; 5) завершення виконавчого провадження; 6) оскарження дій судового пристава-виконавця [6, с. 253–254].

В. А. Гурєєв умовно поділяє усі наведені ним стадії виконавчого провадження на два види: обов'язкові та факультативні. До обов'язкових належать: відкриття виконавчого провадження; підготовка до примусового виконання; завершення виконавчого провадження, а до факультативних – усі решта, оскільки настання чи ненастання цих факультативних стадій виконавчого провадження залежить від низки обставин, які в деяких випадках утворюють юридичний склад [6, с. 254].

Ми виходимо з того, що правова природа виконання рішень юрисдикційних органів за таким критерієм як місце у юридичному процесі є стадією кожного з видів юридичного процесу. Зокрема, виконання судових рішень у цивільних справах є стадією цивільного процесу. У теорії цивільного процесу стадію виконання рішень не можна відокремлювати від процесу судочинства, інакше

сама діяльність суду буде безрезультатною, а його рішення – суто декларативними. Адже особа, яка звернулася до суду задля захисту свого права, має на меті реально поновити це право [7, с. 3, 6, 11].

З огляду на наведене вище вважаємо, що примусове виконання рішення як можливий варіант розвитку стадії виконання рішення, поряд із добровільним виконанням, слід поділяти на певні етапи. Етап – окрема частина чого-небудь, окремий момент, період в розвитку чого-небудь, у якій-небудь діяльності [8, с. 490].

На основі аналізу різних позицій науковців щодо стадійності виконавчого провадження ми пропонуємо поділяти виконавче провадження на такі етапи: відкриття виконавчого провадження; підготовка до здійснення заходів примусового виконання рішень; власне примусове виконання рішень; закінчення виконавчого провадження; контроль за виконанням судових рішень.

Однією із засад виконавчого провадження є диспозитивність відповідно до п. 4) ч. 1 ст. 2 Закону України "Про виконавче провадження" [9], а це означає, що сторони на будь-якому етапі примусового виконання можуть реалізувати свої розпорядчі права. У зв'язку з цим питання про обов'язковість чи факультативність кожного етапу виконавчого провадження, як і саме виконавче провадження, залежать від волі стягувача (в основному) та боржника.

1.Філософський словник / за ред. чл.-кор. АН УРСР В. І. Шинкарука. – К., 1973. – 600 с. – С. 423.

2.Павлушина А. А., Мурзин А. Е. Исполнение как стадия юридического процесса: монография. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 168 с. – С. 24–38, 47.

3.Пособие по исполнительному производству для судебных приставов-исполнителей : Учебное пособие / Отв. ред. И. В. Решетникова. М. : Статут, 2000. – 304 с. – С. 109.

4.Гражданский процесс : учебник для вузов / [Борисова Е. А. и др.] ; под ред. М. К. Треушникова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Городец, 2007. – 783 с. – С. 513.

5.Зайцев И. М. Процессуальные функции гражданского судопроизводства / Игорь Михайлович Зайцев; Под ред. А. Г. Коваленко. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1990. – 137,[2] с. – С. 121.

6.Настольная книга судебного пристава-исполнителя : учебно-практическое пособие / [Аксенов И. А. и др.] ; под ред. В. А. Гуреева ; Российская правовая акад. М-ва юстиции Российской Федерации. – Москва : Статут, 2011. – 886, [1] с. – С. 253–254.

7.Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / Верба-Сидор Ольга Богданівна ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – 20 с. – С. 3, 6, 11.

8.Словник української мови. Том другий. Г-Ж. – Київ: Видавництво «Наукова думка», 1971. – 550 с. – С. 490.

9.Про виконавче провадження : Закон України від від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/print1517474968433007.

Вереша Р.В.,

Академія адвокатури України,професор кафедри кримінального та адміністративного права,доктор юридичних наук, доцент

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ: ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ТА ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Суб'єктивна сторона складу злочину як внутрішнє психічне ставлення особи до вчинюваного діяння є найбільш глибоким за змістом та найменш дослідженим аспектом злочинної поведінки. Окрім класичного підходу, згідно з яким суб'єктивна сторона складу злочину є внутрішнім (психічним) ставленням суб'єкта злочину до вчинюваного діяння, існує також положення щодо уявної універсальності суб'єктивної сторони складу злочину, коли вона ототожнюється із сукупністю будь-яких об'єктивно-суб'єктивних обставин, що визначає в поведінці конкретної особи її негативне ставлення до суспільних цінностей.

На думку деяких вчених, встановлення причин вчинення протиправних суспільно небезпечних діянь через мотиви і мету конкретної винуватої особи допоможе правовій системі виконувати свої попереджувальні функції [1, с. 164]. Вважається, що саме психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного ним суспільно небезпечного діяння є основою правильної кваліфікації та призначення справедливого покарання. Тому встановлення суб'єктивної сторони складу

злочину, розмежовуючи схожі за об’єктивними ознаками злочини, може розглядатись як конструктивний елемент побудови кримінального закону. До того ж, щоб правильно визначити загальні причини злочинності, необхідно провести глибоке дослідження не лише особистості злочинця, але й ознак суб’єктивної сторони складу злочину – вини, мотиву, мети, емоційного стану. Утім, значення таких ознак з точки зору кримінального права є неоднаковим: якщо вина є обов’язковою ознакою будь-якого складу злочину, то мотив, мета та емоційний стан можуть включатись або не включатись законодавцем до ознак того чи іншого складу злочину і, з огляду на це, бути або обов’язковими, або факультативними ознаками. При цьому аналіз суб’єктивної сторони складу злочину дозволяє розмежувати злочинну поведінку та невинувате заподіяння шкоди, а також визначити окремі кримінально-правові ситуації, які мають зв'язок із суб’єктивною стороною складу злочину.

Унаслідок певної потреби особи її поведінка мотивується та втілюється в меті, яка через внутрішню волю спричиняє відповідне діяння. Під час вчинення осудною особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, в її психіці відбуваються процеси, що відображають суб’єктивну сторону складу злочину. Отже, без встановлення суб’єктивної сторони складу злочину неможливо здійснити кваліфікацію суспільно небезпечного діяння. Також, чи не вся доказова діяльність суб’єктів кримінального процесу будується саме на суб’єктивній стороні складу злочину, яка має вирішальне значення для з’ясування наявності чи відсутності складу злочину.

Загальновідомо, що склад злочину включає в себе такі чотири елементи: об’єкт, об’єктивну сторону, суб’єкт та суб’єктивну сторону. Якщо об’єктивна сторона складу злочину виражає зовнішні прояви вчиненого, то суб’єктивна – характеризує інтелектуально-вольове, тобто внутрішнє, ставлення суб’єкта до таких об’єктивних елементів та ознак, як об’єкт, дія чи бездіяльність, наслідки, причинний зв’язок між дією (бездіяльністю) та наслідками тощо. Власне, характер

суспільної небезпечності діяння обумовлюється суб'єктивною стороною складу злочину. При цьому неважливо, чи злочин готується, чи рішення щодо його вчинення приймається негайно, – особа має бути внутрішньо готовою до відповідної зовнішньої реакції. Таким чином, суб'єктивні ознаки злочину, дістаючи своє вираження в суспільно небезпечних діяннях, завжди матеріалізуються в результаті вчинення злочину. У суб'єктивній стороні злочину набуває свого відображення рух психічних процесів, що проходять у свідомості особи, яка вчинює злочин. При встановленні суб'єктивної сторони складу злочину зазвичай непросто визначити характер внутрішніх психічних процесів, які відбуваються у людини під час вчинення нею будь-яких суспільно небезпечних діянь, оскільки в даному разі необхідно досліджувати саме психологію особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Виходячи з психології, людина нічого не робить без свідомого наміру, без бажаної мети, тому будь-який вчинок людини є проявом її волі та контролюється її свідомістю. Суб'єктивні ознаки злочину відображаються в конкретному діянні. Зовнішньо такі ознаки проявляються як об'єктивні, змістовні (семантичні) показники.

1. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 160–170.

Вовкович М.М.

магістрант
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гузела М.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

КРИМІНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ (1991-2001 РР.): ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

На сьогодні, згідно статистичних даних про злочинність останніх років, існує виразна тенденція - значна кількість правопорушень вчиняється саме неповнолітніми. На жаль, заходи, які застосовують державні та громадські структури для вирішення цієї проблеми, зокрема в Україні, не є послідовними та ефективними.

Під кримінальною політикою щодо неповнолітніх ми розуміємо сукупність правових засобів, які спрямовані на визначення злочинності діяння неповнолітнього, притягнення останнього до кримінальної відповідальності, засудження такої особи, призначення та відбуття покарання та попередження, профілактика вчинення неповнолітніми нових злочинів.

Окремі аспекти *кримінальної політики* щодо неповнолітніх в Україні та в інших країнах досліджували українські та зарубіжні науковці. Різні напрями цієї проблематики проаналізовано у працях М. А. Білоконь, Т. О. Гончар, Є. С. Назимка, Н. Кідіної, Н. Ковтун, Н. В. Ортинської, О.І. Томчука, В. І. Шакун, Н. С. Юзікової, С. В. Якимової тощо. Разом із тим досі не створено цілісного, ґрунтовного, комплексного історико-правового дослідження кримінальної політики щодо неповнолітніх з часів української незалежності, тоді як історичний досвід протидії правопорушенням неповнолітніх покликаний стати у пригоді сучасним, динамічним правоохоронній та правозахисній системам в Україні, які реформуються у відповідності до європейських стандартів.

Злочинність неповнолітніх є однією із актуальних кримінологічних проблем як в Україні, так і у світі. Аналіз статистичних даних свідчить, що динаміка основних кількісних показників злочинності в Україні мала мінливий характер і її ріст не має кореляційної залежності від економічного стану в країні. Загалом піком злочинності, зокрема серед неповнолітніх, слід вважати 1995 рік, що пов’язано передусім із системною соціально-економічною кризою, втратою державою важелів впливу щодо протидії злочинності, слабкою профілактичною роботою, зростанням правового нігілізму у суспільстві та іншими чинниками [1].

Від часу здобуття незалежності (1991 р.) впродовж наступних десяти років в Україні діяло пристосоване до нових реалій кримінальне законодавство колишньої УРСР (зокрема, Кримінальний кодекс 1960 р. (далі за текстом – КК УРСР 1960 р.) [2], Виправно-трудовий кодекс 1970 р. (далі за текстом – ВТК України) [3]).

Слід зазначити, що окремого розділу, присвяченому особливостям кримінальної відповідальності неповнолітніх у КК УРСР 1960 р. не було, хоча впродовж свого 40-річного застосування кодекс часто змінювався, коректувався. Водночас, його головні положення свідчили про значну демократизацію кримінальної політики радянської держави, свідченням чого, зокрема, стало підвищення вікової межі кримінальної відповідальності (з 14 до 16 років).

Особливостями застосування кримінального покарання до неповнолітнього правопорушника за КК УРСР 1960 р. є законодавча заборона призначення окремих видів покарання (смертна кара, заслання, вислання) та обмеження у застосуванні деяких видів покарання (штраф, виправні роботи, позбавлення права обіймати певні посади).

Необхідно зазначити, що розпад радянської держави створив сприятливе підґрунтя для реформування кримінально-виконавчої системи і формування національної кримінально-виконавчої політики Української держави. Найсистематизованішим нормативно-правовим актом, що регулював виконання і відбування покарання неповнолітніми у період 1991-2004 рр. можна вважати Виправно-трудовий кодекс України. Зокрема, в зазначеному законі було закріплено загонову систему організації життєдіяльності неповнолітніх, правовий статус неповнолітніх засуджених, основні заходи виправлення та перевиховання, форми виховної роботи, внутрішній розпорядок, розпорядок дня, систему заохочень та стягнень.

Більше того, вироблені загальні та специфічні положення і принципи розвитку вітчизняного кримінального права лягли в основу чинного сьогодні Кримінального кодексу України 2001 р. [4]. Цей Кодекс значною мірою заповнює

прогалини і недоліки колишнього кримінального законодавства, певною мірою відповідає завданням максимального забезпечення охорони прав людини, всебічної охорони життя, здоров'я, честі, гідності, прав і свобод громадян, побудови і захисту демократії в нашій державі. На нашу думку, однією з відмінних рис нового КК України від КК УРСР 1960 р. є більш диференційована система Загальної частини. Зокрема, самостійний розділ присвячений і особливостям кримінальної відповідальності неповнолітніх. Досвід зарубіжних демократичних країн, в яких передбачені окремі закони про кримінальну відповідальність неповнолітніх або самостійні розділи в кримінальних кодексах, доводить доцільність такого підходу.

Таким чином, становлення і розбудова суверенної Української держави потребує сучасного, ефективного законодавства, розвиток якого здійснювався спочатку на задекларованих, а згодом конституйованих стратегічних орієнтирах – розбудови України як незалежної, демократичної, правової, соціальної держави, інтегрованої в євроатлантичні структури.

Фактично зазначені орієнтири й визначили курс на формування національної правової системи сучасної України, що творилася через пристосування, трансформацію норм попереднього радянського законодавства, створення нових нормативних актів у нерегульованих чинним законодавством суспільних відносинах та здійснення кодифікації національного законодавства.

1.Шакун В. І. Злочинність неповнолітніх: нові виклики для України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/BDEC3F283610F452C2257AF4003AB556?OpenDocument

2.Кримінальний кодекс Української РСР (1960). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2001-05/ed19960807

3.Виправно-трудовий кодекс Української РСР (1970). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/go/3325-07

4.Кримінальний кодекс України (2001). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

Вовкович М.М.

магістрант
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Сорока С.О.

Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
доцент кафедри кримінального права і процесу
кандидат юридичних наук, доцент

МЕДІАЦІЯ ЯК ВИД АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією із основних можливостей людини та громадянина, яке визначено на конституційному рівні, є право на правову допомогу (ч. 1 ст. 59 Конституції України). З метою виконання цієї соціальної функції в Україні діє інститут адвокатури. Разом з тим, врегулювання юридичних конфліктів можливе не тільки традиційним способом – шляхом звернення до юрисдикційних та правоохоронних органів, але й з використанням альтернативних, зокрема медіації, застосування якої широко поширене у західних країнах. На жаль, на законодавчому рівні відсутні положення щодо процедури медіації, а також правової участі у ній адвоката, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Окремі аспекти процедури медіації загалом, щодо адвокатської медіації зокрема, досліджували українські та зарубіжні науковці. Різні напрямки цієї проблематики проаналізовано у працях А. В. Біцай, М. Р. Воскобитової, А. М. Понасюка, Т. Кисельової, І. Г. Ясиновського тощо. Однак за відсутності прямого закону значним напрямком, що залишається поза увагою науковців, є вивчення процедури медіації як виду адвокатської діяльності.

У ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі за текстом – Закон) закріплено перелік видів адвокатської діяльності, при чому він не

є вичерпаним: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; 4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні; 5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань [1]. Отже, Закон медіацію не визначає видом адвокатської діяльності, однак наявна вказівка на те, що адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом. Такими «іншими видами правової допомоги», згідно з п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону, є надання правової інформації,

консультацій та роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення. Крім того діяльність адвокатів та адвокатури загалом, регулюється комплексом інших нормативно-правових актів. Так, законодавець відносить медіацію, зокрема у п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [2], до видів правових послуг. У свою чергу, надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення є правовою допомогою. Таким чином, слід погодитися із думкою А. В. Біцай, яка пропонує відслідкувати наступну логічну послідовність: медіація є видом правових послуг - надання правових послуг є правовою допомогою - надання правової допомоги є адвокатською діяльністю [3, с. 115-116]. Тобто, маємо можливість стверджувати, що відповідно до чинного законодавства медіація може бути віднесена до видів адвокатської діяльності.

Водночас, треба враховувати, що наприклад, А. М. Понасюк під видом адвокатської діяльності пропонує розуміти самостійний напрям надання адвокатом юридичної допомоги довірителям, обумовлений певною правовою сферою і процедурною специфікою діяльності адвоката [4, с. 88]. В свою чергу, М. Р. Воскобитова умовно виокремлює три основні характеристики для систематизації видів адвокатської діяльності, а саме: 1) статусно-правова характеристика діяльності адвоката (орієнтована на дослідження прав і обов'язків адвоката); 2) технологічна характеристика діяльності адвоката (орієнтована на аналіз і опис самої технології вчинення адвокатом окремих професійних дій, що може бути покладено в основу для класифікації видів юридичної допомоги); 3) предметна характеристика (обумовлена особливостями предмета захисту, специфікою правового регулювання, як самого предмета захисту, так і способів

захисту, особливою системою органів, з якими належить професійно взаємодіяти адвокату в процесі надання кваліфікованої юридичної допомоги і захисту порушеного права тощо) [5, с. 11-12].

Слід зазначити, що у зарубіжних країнах, залежно від того, хто виступає у ролі медіатора, виділяють судову, адвокатську, нотаріальну, власне професійну медіацію [6, с. 95]. Так, при адвокатській медіації відповідно у ролі медіатора виступає особа, яка має право на зайняття адвокатською діяльністю. Однак як заперечення, науковці стверджують, що адвокат, який є представником однієї з сторін, уже не може здійснювати процедуру примирення, оскільки тут виникає конфлікт інтересів. Для прикладу, в Італії асоціаціями адвокатів можуть створюватися організації з надання послуг медіації. Більше того, організації внесені до реєстру, вправі пропонувати послуги медіації через мережу Інтернет. У Чехії та Австрії медіаторами можуть бути спеціалісти в галузі права, соціальних наук чи психології, які пройшли спеціальний тренінг, а у Польщі необхідною умовою є спеціальна освіта та набір особистих якостей, а також реєстрація в суді. Таким чином, незважаючи на різноманітність вимог до посередника в залежності від держави, основною є неупередженість та нейтральність, оскільки адвокат-медіатор повинен бути незацікавлений у результатах справи та діяти однаково в інтересах обох сторін [7, с. 233].

Необхідно звернути увагу на положення Проекту Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі за текстом – Проект №9055) від 06.09.2018 № 9055 [8]. Так, згідно п. 9 ч. 1 ст. 19 Проекту одним із видів адвокатської діяльності є надання інформації, консультацій і роз’яснень з питань медіації, участь в організації та проведенні процедури медіації. У свою чергу, альтернативні законопроекти № 9055-1 [9], №9055-2 [10] деталізують дане положення, підкреслюючи, що видом адвокатської діяльності є участь в організації та проведенні процедури медіації у якості медіатора. Слід зазначити,

що таке розширення переліку видів адвокатської діяльності передбачено з урахуванням рекомендацій, передусім, Венеціанської комісії.

Таким чином, роль адвоката-медіатора у процедурі медіації, на нашу думку, полягає у: 1) створенні та забезпеченні умов для проведення такого процесу; 2) інформуванні учасників щодо особливостей процедури медіації; 3) допомозі сторонам у врегулюванні правового спору (юридичного конфлікту); 4) забезпеченні належного юридичного супроводу усієї процедури медіації та її завершення; 5) контролі за додержанням чинного законодавства усіма сторонами медіації.

Враховуючи той факт, що питання діяльності медіаторів, у тому числі їх професійні права та обов'язки, а також відповідальність, в Україні не врегульовані на законодавчому рівні, логічним є висновок, що діяльність адвоката, який діятиме в якості медіатора буде врегульовано, в першу чергу, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими нормативно-правовими актами, в тому числі і міжнародними, а отже усі професійні права, обов'язки та відповідальність, якими володіє адвокат будуть поширюватися і на адвоката-медіатора.

1.*Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :* http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17

2.Про безоплатну правову допомогу : Закон України від [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17

3.Біцай А.В. Участь адвоката в медіації : монографія / А.В. Біцай; за загальною редакцією О.Г. Яновської; Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К. : Правова єдність : Алерта, 2017. – 259 с.

4.Понасюк А.М. Участие адвоката в урегулировании юридических споров посредством медиации: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 / А.М. Понасюк. - М., 2011. – 257 с.

5.Воскобитова М.Р. Участие адвоката в реализации права граждан на обращение в ме-жгосударственные органы по защите прав человека и основных свобод: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 / М. Р. Воскобитова. - М., 2009. – 230 с.

6.Ясиновський І.Г. Характеристика моделей медіації в розвинутих країнах / І.Г. Ясиновський // Юридичний вісник. – 2014. - № 4(33). – С. 94-99.
7.Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Т.Кисельова // Право України. – 2011. - № 11-12. – С. 226-245.
8.Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Проект Закону України від 06.09.2018 № 9055. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=64557&pf35401=463009
8.Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Проект Закону України від 14.09.2018 № 9055-1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64595
9.Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Проект Закону України від 20.09.2018 № 9055-2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64636

Воловець Ю.І.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»,доктор юридичних наук,доцент

ПЕРЕДМОВИ ВИНЕКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ

Важливу роль у вивченні і боротьбі із злочинністю відіграє криміналістика. Саме її методи дослідження дозволяють з'ясувати інформацію про злочини, його учасників, швидко та ефективно розкривати їх. Звичайно, дана наука для того, щоб виконувати свої основні завдання пройшла певні періоди розвитку, кожний з яких характеризується своїми особливостями та досягненнями Тому для кращого вивчення криміналістики варто оцінити її минуле, для того, щоб проаналізувати основні помилки та проблеми і не допустити їх у майбутньому. На нашу думку, варто з'ясувати, що саме сприяло виникненню даній науці, а також визначити основні перспективи розвитку в Україні.

Питанням про передумови винкнення криміналістичної науки займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені.

Досить вдало, на нашу думку, зазначає Юсупов В., що зародження і розвиток криміналістичних знань так чи інакше пов'язані з необхідністю виявляти конкретних людей, які вчинили протиправні діяння. Віровідступництво, порушення звичаїв, злочини та інші події не могли залишатися без з'ясування того, що відбулося насправді. Найважливішим же елементом встановлення істини було виявлення особи, яка вчинила протиправне діяння [1, с.168].

Цілком слушно зазначає Іщенко А., що об'єктивний аналіз передумов формування криміналістичних знань, появи певної їх системи, особливостей розробки та використання засобів і методів необхідно здійснювати, виходячи з наявної у конкретний період сукупності правових норм, правових відносин [2, с. 41].

Окремі стародавні правові акти, наприклад, кодекс Законів царя Хаммурапі, Закони XII Таблиць Стародавнього Риму, Закони Ману, Салічна правда, Руська Правда та ін., містили деякі рекомендації криміналістичного характеру щодо збору, дослідження та оцінки доказів судом, але вони мали окремий, розрізнений характер і були пов'язані з клятвами, випробуванням вогнем, водою, каліченням, тавруванням, іншими ордаліями. Водночас для встановлення обставин правопорушення вже тоді проводилися певні процесуальні дії, передбачені звичаєвим правом або писаними актами. Під час розслідування порушень закону суддя не завжди міг встановити істину. В такому разі вдавалися до ордалій – суду Божого [1, с.171].

На думку Мухіна Г., етапи та стадії в історії криміналістичної науки пов'язані з: 1) розвитком держави, права, владних структур правопорядку; 2) змінами уявлень про предмет криміналістики; 3) життям структурних підрозділів (кафедр) вишів; 4) появою значущих наукових праць, періодичних видань, підручників з криміналістики; 5) виникненням та історією науководослідних установ криміналістики й судоих експертиз; 6) науковою діяльністю вчених-криміналістів тощо [3, с. 5].

Проаналізувавши різні версії вчених можна виділити такі періоди в історії розвитку криміналістики :

Перший період – виникнення та формування засад криміналістичних знань (до кінця XIX ст.), що має два етапи: 1) зародження елементів криміналістичних знань (до кінця XIX ст.), коли офіційно юридично було визнано необхідність проведення експертиз; 2) формування підґрунтя криміналістичних знань (XVIII ст. – кінець XIX).

Другий період – становлення та розвиток криміналістики як науки (кінець XIX ст. – кінець 70-х років XX ст.) також має два етапи: 1) становлення системи криміналістичних знань (кінець XIX ст. – кінець 30-х років XX ст.); 2) розвиток криміналістичної науки як самостійної системи знань (з 30-х років XX ст.).

Третій період – диференціація криміналістичних знань і формування в їхніх межах засад самостійних наукових дисциплін (з кінця 70-х років XX ст.). Виокремлення цього періоду зумовлено, передусім, формуванням наприкінці 70-х років XX ст. в системі криміналістичних знань підвалин теорії оперативно-розшукової діяльності та судової експертології [4, с.207].

Отже, як бачимо криміналістика має свої історичні особливості розвитку та формування, де кожен етап продовженням та удосконаленням попереднього.

На сьогодні, досить актуальним постає питання саме сучасного стану криміналістики та перспективи розвитку в Україні. Тому доцільно розглянути перспективи розвитку криміналістики як науки, навчальної дисципліни і як юридичної науки.

Криміналістика як наука, на сьогодні, потребує певної модернізації, це пов’язано із розвитком технологій у суспільстві. Зокрема, щодо даного питання, на нашу думку, досить цікавою є позиція Біленчук П. та Ярмолюк А. Вони говорять про такий термін як «електронна криміналістика» і зазначають, що слідча і судова практика уже сьогодні потребують проведення спеціальних обстежень новітньої цифрової, електронної, телекомунікаційної техніки – цілої системи

мобільного зв’язку, мобільних телефонів, смартфонів, планшетів, ноутбуків та субноутбуків, електронних онлайн засобів, електронних веб-проектів, системи відео спостереження, сервісів всесвітньої мережі інтернет і їх відповідного програмного забезпечення. Це обумовлено тим, що сьогодні з’явилися зовсім нові способи вчинення злочинів: кіберзлочинність, злочинність у сфері високих інформаційних технологій тощо. В повсякденний побут ввійшли також і такі нові терміни як «звукові, запахові, електронні і геномні сліди», «електронний підпис», «електронний документ». Вочевидь практика потребує розробки нових засобів і методів їх виявлення, порядку їх збирання і дослідження [5, с.203].

Варто зауважити, що криміналістика як навчальна дисципліна вивчається у всіх вищих навчальних закладах для здобуття юридичної освіти, що свідчить вже про неабияку її роль для держави для суспільства загалом.

Тому очевидно, що формування новітніх підходів до розвитку, удосконалення, модернізації та реформування викладання криміналістики на сучасному етапі в Україні з позицій Лісабонської стратегії та принципів Болонського процесу, рекомендацій Педагогічної Конституції Європи обов’язково має базуватися на використанні можливостей сучасних навчальних ноозасобів, грід-технологій і електронних мультимедійних освітніх комплексів. А це означає, що новий погляд на предмет, систему і завдання науки криміналістики відображає головні світові тенденції новітнього часу, обумовленого епохою глобалізації [5, с.206].

Також криміналістика як юридична наука, яка покликана об’єктивно і справедливо забезпечити розв’язання праксеологічних завдань у сфері правосуддя, судочинства, правоохоронної та правозахисної діяльності з метою гарантування безпеки людини, суспільства, держави від різного роду загроз, ризиків і небезпек. Саме вона допомагає на практиці державних органам своїми методами сприяти попередженню злочинів, їх розкриттю тощо.

Отже, як висновок можна зазначити, що криміналістика має свою історію розвитку, що повпливала на її сьогоднішнє існування. Роль даної науки важко переоцінити. Криміналістика досить ефективно та динамічно розвивається, це пов'язана з тим, що держава прагне більш ефективно боротися із злочинністю та створювати різні передумови для її запобіганню. Звичайно, це не є ідеальна наука, вона має свої певні проблеми. Зокрема, це пов'язано із появою нових злочинів (кіберзлочинність), що потребує її удосконалення та оновлення. Також варто зазначити, на її практичній значимості, адже будь-який судовий розгляд важко уявити без напрацювань у кримінології (наприклад, без трасології чи без судової фотографії).

1.Юсупов В. В. Передумови виникнення криміналістичних знань: аналіз документів і правоохоронної діяльності / В. В. Юсупов // Науковий вісник Національної акад ії внутрішніх справ. - 2017. - № 1. - С. 165-176. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2017_1_17

2. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: монографія / А. В. Іщенко; за ред. І. П. Красюка. – К.: НАВСУ, 2003. – 359 с.

3.Мухин Г. Н. История становления и развития криминалистики. Дискуссионные вопросы определения предмета и системы криминалистики : лекция / Г. Н. Мухин. – Минск : Акад. МВД, 2011. – 67 с.

4. Юсупов В. В. Періодизація розвитку криміналістики: проблеми термінології та визначення критеріїв / В. В. Юсупов // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. - 2016. - № 2. - С. 199-210. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2016_2_20

5. Біленчук, А. А. Ярмолюк // Вісник Академії адвокатури України. - 2015. - Т. 12, № 2. - С. 202-209. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2015_12_2_27

Воловець Ю. І.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Якимова С.В.

доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»,кандидат юридичних наук,доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ У КРИМІНОЛОГІЇ

Проблеми методології кримінології - є одним із найважливіших, оскільки забезпечує процес вивчення та дослідження явищ об'єктивної дійсності, що становлять предмет даної науки. В загальному, методи – це певні теоретичні принципи (підходи), логічні прийоми та спеціальні способи дослідження, які дають змогу установити істинні знання про загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку й функціонування держави і права [1, с.217]. Тобто це ті способи за допомогою яких ми зможемо досягнути певної мети та виконати поставлене завдання.

У кримінології застосовуються різні методи: як загальнонаукові (порівняльний, історичний, системний та ін..), так і конкретно-соціологічні (спостереження, експеримент, прогнозування тощо). В даній роботі ми більш детально проаналізуємо екстраполяцію, як один із методів кримінології, з'ясуємо його основні особливості та значення для даної науки.

Метод екстраполяції полягає в тому, що висновки, які були отримані при вивченні рівня, динаміки і структури злочинності у минулому, розповсюджуються на її тенденції у майбутньому за допомогою статистичних методів дослідження динамічних рядів. Цей метод є одним із видів методу прогнозування у кримінології, де кримінологічне прогнозування – це наукове передбачення основних змін розвитку злочинності, окремих її форм, груп чи видів злочинів або вірогідності вчинення злочину окремою особою. Кримінологічне прогнозування являє собою процес науково обґрунтованого пізнання майбутнього рівня, динаміки і структури злочинності завдяки вивченню тенденцій розвитку цього явища в минулому [2, с.84]. Термін "екстраполяція" має кілька тлумачень. У широкому значенні екстраполяція - це метод наукового дослідження, що полягає в поширенні висновків, отриманих зі спостережень за однією частиною явища, на іншу його частину. У вузькому значенні - це визначення по ряду даних функції інших її значень поза цим рядом. Екстраполяція полягає у вивченні сформованих у минулому і сьогоденні стійких тенденцій економічного розвитку і перенесення їх

на майбутнє. Мета такого прогнозу - показати, до яких результатів можна дійти в майбутньому, якщо рухатися до нього з тією самою швидкістю або прискоренням, що й у минулому.

Прогноз визначає очікувані варіанти економічного розвитку виходячи з гіпотези, що основні фактори і тенденції минулого періоду збережуться на період прогнозу або що можна обґрунтувати і врахувати напрямок їхніх змін у розглянутій перспективі. Подібна гіпотеза висувається виходячи з інертності економічних явищ і процесів. У прогнозуванні екстраполяція застосовується при вивченні часових рядів.

Екстраполяцію в загальному вигляді можна представити у вигляді певного значення функції

$$y_t^* = f(y_t, L, a_j),$$

де у, - прогнозоване значення рівня ряду динаміки; I - період упередження;

уI - рівень ряду, прийнятий за базу екстраполяції; а - параметри рівняння тренду [3].

Для використання цього методу формуються динамічні ряди по роках за визначений (достатній) період, який безпосередньо передує прогнозованому, котрі відображають спрямованість, характер і темп цих змін. На підставі цього за допомогою спеціальних математичних розрахунків можна визначити, як коефіцієнти змінюватимуться в майбутньому. Метод екстраполяції дає точні результати за умови порівняно стабільних криміногенних факторів, і тому його застосовують тільки для короткострокового прогнозування. Основний недолік цього методу полягає в ігноруванні криміногенних факторів та їх зміни в прогнозованому майбутньому. Тож прогнози злочинності, що базуються лише на лінійній екстраполяції, мають обмежене практичне значення [4]. Якщо здійснити аналіз, то можна побачити, що даний метод є найбільш поширеним із фактографічних методів кримінології (тобто тих, що на майбутнє передбачають,

наприклад стан злочинності). Екстраполяція дуже часто застосовується при прогнозуванні злочинності в установах виконання покарань. Тому, на нашу думку, доцільно навести приклад як саме цей метод застосовується для прогнозування злочинності в установах виконання покарань (УВП). При цьому застосовується метод вирівнювання динамічних рядів показників злочинності за роками (побудова тренда — прямої лінії, що відображає реальне значення конкретних явищ за всі роки спостереження на мінімальну суму квадратів відстані). Крім того, якщо злочинність в УВП та інших суспільно небезпечних явищ може відображатися як у кількісних (рівень, коефіцієнти), так і в якісних (структура, характер) показниках, то й майбутні їх тенденції можуть визначатися в таких самих величинах. Це означає, що метод екстраполяції дає можливість отримати прогнозні висновки не лише про динаміку, а й про структуру, характер, коефіцієнти та інші характеристики злочинності в УВП. Такі висновки можуть бути диференційовані за групами протиправних діянь й осіб, які їх вчинили, чи за їх окремими видами, за змістом криміногенних чи антикриміногенних факторів тощо. Так, зробивши за допомогою спеціалізованих пакетів обробки інформації статистичні розрахунки, можна визначити, як буде змінюватися рівень окремих видів злочинів в УВП найближчими роками. Головною вимогою застосування такого методу, а отже, й об'єктивності його результатів, є відносна стабільність криміногенних факторів злочинності в УВП, законодавства та практики його застосування в порядку виконання та відбування покарання в УВП, а також еволюційних процесів формування та реалізації кримінально-виконавчої політики держави. Тому методи екстраполяції, зважаючи на зазначені обставини, можна вважати ефективним способом розроблення лише короткострокових кримінологічних прогнозів в УВП (за умов мінімального рівня впливу таких факторів як на систему виконання покарань загалом, так і на окрему виправну (виховну) колонію). Теорія і практика кримінологічного прогнозування в УВП підтверджує переваги й достатню поширеність застосування зазначеної методики,

зважаючи на її відносну простоту, доступність, економічність, прагматичність тощо. Недоліком цього методу є те, що він забезпечує, як уже зазначалося, потрібний рівень достовірності лише в короткострокових прогнозах і за умови достатньої стабільності суспільних відносин у країні загалом та в окремо взятій установі. Водночас, як свідчить статистика, кримінологічна ситуація в УВП України, передусім у місцях позбавлення волі, сьогодні є досить складною й напруженою. Зокрема, у 2000–2006 рр. в УВП збільшилася кількість групових проявів злочинності з боку засуджених та їх непокори представникам адміністрації колонії й СІЗО (втечі понад 70 засуджених із Маріупольської виховної колонії у 2000 р., масові відмови від прийому їжі та членоушкодження засуджених в СІЗО й УВП Львівської, Харківської та деяких інших областей, що мали місце в 2006 р.). Звичайно, що в такій ситуації метод екстраполяції не може досягти високого рівня об'єктивності кримінологічного прогнозування в УВП, а тому сподіватися на нього слід не завжди [5, с.58].

Отже, з вищезазначеного можна зробити висновок, що екстраполяція, як один із методів прогнозування в кримінології відіграє важливу роль, зокрема, це зумовлено тим, що даний метод досить часто застосовується на практиці. Звичайно, він має певні недоліки, але відповідно і наділений позитивними рисами. Тому для того, щоб дізнатись яка злочинність буде у майбутньому за короткотривалий час ефективним буде застосування даного методу.

1.Ведєрніков Ю.А. Теорія держави і права : навч. Посібник / Ю.А. Ведєрніков, А. В.Папірна. – К. : Знання, 2008. – 333 с.

2. Даньшин І. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.

3.Гаркуша Н.М. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: Навч. посіб. / Н.М. Гаркуша, О.В. Цуканова, О.О. Горошанська. — 2-ге вид., стер. — К. : Знання, 2012. — 591 с. — (Вища освіта XXI століття).

4.Іванов Ю. Ф. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов., О. М. Джужа. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. - 264 с.

5.Методи прогнозування злочинності в установах виконання покарань / В. В. Василевич // Питання боротьби зі злочинністю. - 2013. - Вип. 25. - С. 57-66.

Волошин І. Ю.

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Несімко О. Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

На сьогоднішній день законодавство України все більше вдосконалюється та наближаються до європейських стандартів у сфері прав людини, що передбачає в межах змін, які відбуваються в реформуванні системи судочинства, удосконалення всіх сфер законодавства, в тому числі й кримінально-процесуального, та законодавчих норм, якими врегульовано судово експертизу. Конституція України закріплює право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування. Особливі вимоги у зв'язку з цим висуваються до медичних працівників, діяльність яких безпосередньо пов'язана з реалізацією цього права.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Судова експертиза є самостійним науковим напрямом, у межах якого розроблено загальну теорію і визначено її місце в системі наукового пізнання. З урахуванням сучасних тенденцій розвитку судової експертології як науки та тривалих дискусій у наукових колах криміналістики й судової експертизи щодо єдиного визначення та конкретизації понять, які вживаються у цій галузі, існує

нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону України «Про судову експертизу» [3, с. 8].

Правовими підставами проведення судової експертизи є Закон України «Про судову експертизу», Кримінально процесуальний Кодекс України (ст. 75 – 77, 196 – 205, 310 – 312) і Цивільно процесуальний кодексом України (далі – ЦПК) (статті з 57 до 61).

Судовою експертизою називають дослідження експертом на підставі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває в провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду. Експертиза призначається у випадках, коли потрібні спеціальні знання з науки, техніки, мистецтва або ремесла. Особу, яка проводить таке дослідження, називають судовим [4, с. 20]. Звідси зрозуміло, що судова експертиза за своїм змістом може бути різною, залежно від тих проблем, котрі потребують розв’язання, наприклад, бухгалтерська, автотехнічна, судово-медична, судово-психіатрична експертиза тощо.

Якщо правоохоронним органам для з’ясування питань у справі потрібні медичні чи біологічні знання, то призначають судово-медичну експертизу, яка найчастіше проводиться під час розслідування справи або під час суду з кримінальних справ. Вона призначається особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором або судом. В даному випадку це судово-медична експертиза. Судово-медична експертиза – це практичне застосування медичних і біологічних знань для розв’язання питань, які виникають у практичній діяльності органів дізнання, попереднього слідства чи суду [4, с. 20].

Судово-медична експертиза, як і вся судово-експертна діяльність, здійснюється на принципах законності, незалежності, об’єктивності і повноти дослідження.

Судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні здійснюють державні спеціалізовані установи, а в інших випадках – також судові експерти,

які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом. До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [2].

На нашу думку обмеження щодо проведення криміналістичних експертиз виключно державними спеціалізованими установами є недоцільним, оскільки деякі положень у Законі України «Про судову експертизу» потребують розширення та вдосконалення.

На розвиток криміналістики і судової експертизи суттєво вплинули розроблені С. М. Потаповим принципи криміналістичної ідентифікації.

Отже, судова експертиза є однією з різновидів експертизи, яка володіє особливими ознаками, описаними в процесуальному законі. Так само як й інші експертизи, судова експертиза являє собою дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

1. Конституція України №254к/96-ВР від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – ст. 141.

2.Закон України від 25.02.1994р. №4038-XII «Про судову експертизу» зі змінами та доповненнями – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12

3. Теорія та практика проведення судових експертиз за напрямками інженерних, економічних, товарознавчих видів досліджень та оціночної діяльності /

Монографія. За редакцією проф. Хомутенко В. П., к. ю. н. Костіна О. Ю. – Одеса, 2017 р. – 274 с.

4.Судова медицина: Підручник для студентів мед. вузів. / Концевич І.О., Михайличенко Б.В. та ін.; За ред. І.О. Концевич, Б.В. Михайличенка. — К.: МП «Леся», 1997. — 656 с.: іл. — Бібліогр.: с. 640-646.

Волошин Р. Р.

студент
Навчально-наукового Інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка"
Цилюрик І.І.

асистент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інститут права та психології
Національного університету"Львівська політехніка"

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ЗАРУБІЖНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Одна з найбільш актуальних та найбільш дискусійних проблем кримінально-правової сфери, що обговорюється вченими та правниками є проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб. З 27 держав ЄС у законодавстві більше половини з них передбачено можливість притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності. Так, юридична особа підлягає кримінальній відповідальності у таких європейських державах: а) що входять до складу ЄС (Королівство Бельгія, Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії, Угорська Республіка, Королівство Данія, та інші; б) що не входять до складу ЄС (Республіка Албанія, Республіка Ісландія, Республіка Македонія, Республіка Молдова, Королівство Норвегія, Республіка Хорватія, Республіка Чорногорія); в) у яких передбачена квазікримінальна, тобто адміністративно-кримінальна відповідальність юридичних осіб (Австрійська Республіка, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Республіка Польща, Федеративна Республіка Німеччина) [1. с. 72].

Республіка Польща, як і Україна на сучасному етапі, у зв'язку з входженням до Європейського Союзу здійснила приведення власного кримінального

законодавства у відповідність до європейських стандартів, зокрема і в частині щодо відповідальності колективних суб'єктів. 27 червня 2002 р. польським Сеймом було прийнято спеціальний Закон «Про відповідальність колективних суб'єктів за дії, заборонені під загрозою покарання». Відповідно до ст. 3 цього Закону підставою кримінальної відповідальності юридичної особи є неправомірна поведінка фізичної особи, яка: 1) діє від імені або на користь колективного суб'єкта у межах повноважень або обов'язків щодо його представництва, прийняття від його імені рішень чи виконання внутрішнього контролю або в разі перевищення делегованих повноважень чи неналежного виконання покладених на фізичну особу обов'язків; 2) діє з перевищенням повноважень чи неналежно виконує свої обов'язки; 3) діє в інтересах або від імені колективного суб'єкта за згодою або з відома особи, зазначеної у п. 1 даної статті; 4) є підприємцем. Юридична особа підлягає відповідальності відповідно до цього Закону у разі встановлення недбалості з боку колективно- го суб'єкта щодо вибору фізичних осіб, які зазначені у ст. 3 пп. 2, 3, або щонайменше неналежного контролю за діяльністю таких осіб, а також у випадку, якщо організація діяльності такого колективного суб'єкта не забезпечує належної поведінки осіб, які зазначені у ст. 3, пп. 1, 4 [2].

Відповідно до Кримінального кодексу Франції 1992 р., який вступив у дію з 1994 р., до кримінальної відповідальності можна притягнути будь-яку юридичну особу, за винятком держави. В першу чергу мова йде лише про юридичних осіб приватного права, про комерційні товариства, різноманітні асоціації, фонди та інші громадсько-правові об'єднання, про приватні організації, які мають законодавче походження та профспілки, а також про осіб публічного права, крім держави. Згідно зі ст. 121-2 ККФ юридичні особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності як поряд із фізичними особами, так і самостійно [3].

Відповідно до федерального права юридичні особи у США можуть відповідати за злочинні діяння своїх агентів. Параграф 2.07.(4)(c) Примірного кримінального кодексу зазначає, що агентом корпорації визнається фізична особа, наділена повноваженнями, здійснення яких відповідає діяльності корпорації в цілому.

Розглядаючи регламентацію кримінальної відповідальності юридичних осіб у США, В. К. Грищук та А. М. Цюра дійшли наступних висновків. Юридична особа у США може підлягати кримінальній відповідальності: 1) за активну або пасивну поведінку; 2) поведінку, яка суперечить вимогам кримінального закону; 3) поведінку, виражену в діях агента, високопоставленого агента – керівника або керівного органу; 4) за діяння, яке вчиняється в інтересах корпорації, або якщо не виконується обов'язок корпорації [4. с. 55].

Подібна ситуація простежується й у законодавстві Англії. Відповідно до рішення Палати лордів 1915 р. фізичні особи, наділені значними повноваженнями (директори підприємств, засновники і т.д.), ототожнюються із самою юридичною особою. Відтак дії цих осіб вважаються діями самої юридичної особи за умови, що вони були вчинені на користь останньої. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Англії регламентована Законом «Про компанії» 1989 р. У ньому, зокрема, зазначено, що якщо доведено вчинення корпорацією злочину за згодою або у результаті потурання чи нехтування з боку директора, керівника, секретаря або іншої посадової особи, що має на меті діяти в будь-якій із цих якостей, вони, як і корпорація, винні у цьому злочині та підлягають суду і покаранню [5. с. 66-67].

У Словенії відповідно до Закону «Про відповідальність юридичних осіб за злочинні дії» 1999 р. юридичні особи підлягають кримінальній відповідальності, якщо проступок був вчинений фізичною особою від імені юридичної особи і на її користь. Відповідальність організацій настає за: 1) винесення керівним органом незаконного рішення чи наказу або його підтримку; 2) спонукання чи сприяння

злочинцю з боку органів управління; 3) неналежний контроль керівництва за законністю дій службовців компанії [6].

У Фінляндії юридична особа підлягає кримінальній відповідальності, якщо фізична особа, обіймаючи посаду в органі управління компанії чи керуючи підприємством, вчинила злочин, сприяла вчиненню злочину чи не здійсниланеобхідних дій з метою недопущення протиправного діяння, яке вона могла б не вчиняти за умови здійснення наданих їй владних повноважень [1.с. 84].

Стаття 2 КК Угорщини зазначає, що юридична особа підлягає кримінальній відповідальності, якщо злочин був вчинений: 1) одним з її учасників або менеджерів, чи представників, наділених правами керувати цією юридичною особою або представляти її інтереси, чи контролюючим членом її правління та/або його представниками; 2) одним з її учасників чи працівників, коли з боку керівника, наділеного відповідними повноваженнями, спостерігається недостатній контроль; 3) третьою особою за умови, що представники компанії, які надали їй права управління юридичною особою, знали про вчинення протиправних дій [1. с. 80].

У секції 26 КК Данії передбачена можливість притягнення організацій до кримінальної відповідальності за дії її працівників чи учасників. Подібно й у ст. 121 КК Мальти, де вказано, що відповідальність юридичної особи можлива у випадку, коли через неналежний контроль вчинено злочин особою, яка обіймає керівну посаду в юридичному утворенні . Подібно й у ст. 121 КК Мальти, де вказано, що відповідальність юридичної особи можлива у випадку, коли через не-належний контроль вчинено злочин особою, яка обіймає керівну посаду в юридичному утворенні [1. с. 80].

КК Естонії 2002 р. вказує на корпоративну кримінальну відповідальність юридичної особи, яка може підлягати такій відповідальності за незаконні дії, вчинені одним з її органів чи посадовою особою, якщо злочин був вчинений в інтересах юридичної особи (секція 14 КК). Кримінальна відповідальність

юридичних осіб в Албанії передбачена у ст. 45 КК, яка введена Законом № 9275 від 16 вересня 2004 р. У цій статті зазначено, що юридичні особи, за виключенням держави, підлягають кримінальній відповідальності за злочини, вчинені їх службовцями чи представниками від їх імені [1.с. 84].

Отже, спільною рисою відповідальності юридичних осіб у кримінальному законодавстві зарубіжних держав є те, що злочин вчиняється фізичною особою, яка є керівником, представником чи іншою уповноваженою особою, котра має право діяти від імені юридичної особи, незалежно від того, яку назву (керівник, агент, представник тощо) застосовує до такої особи законодавець тієї чи іншої держави. Лише дії такої фізичної особи можуть визнаватися діями (в тому числі й протиправними) особи юридичної.

1.Грищук В.К., Пасєка О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія / В.К. Грищук, О.Ф. Пасєка. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 248 с

2.Dębski R. O odpowiedzialnośćikarnejosóbprawnych (podmiotówkolektywnych) / R. Dębski // StudiaPrawno-Ekonomiczne. – 1997. – Nr. 55. –S. 19–39

3.Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головко, Н. Е. Крыловой; пер. с франц. и предисл. Н. Е. Крыловой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – С. 43-44.

4.Грищук В. К. Глобалізація і проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб / В. К. Грищук , А. М. Цюра // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2002. – Вип. 7

5.Михайлов О. О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Михайлов Олексій Олексійович. – К., 2008р.

6.Закон про відповідальність юридичних осіб за злочини, 1999 р. Словенія. [Електронний ресурс] https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2004-01-4286?sop=2004-01-4286

Вороновська В.В.

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Мартьянова Т.С.

асистент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ’ЄКТ ГРАБЕЖУ

Розгляд питання про суб'єкта злочину є одним з найбільш складних розділів науки кримінального права. Суб'єкт злочину вивчається в Загальній частині кримінального права, як один з елементів складу злочину, і в курсі Особливої Частини - як обов'язковий елемент складів конкретних злочинівх[1, с. 134].

Вивчення ознак суб'єкта має велике значення в практичному застосуванні кримінального закону. Вивчення суб'єкта злочину має важливе значення також для розуміння розділу курсу кримінального процесу про доведенні і доказах, оскільки суб'єкт злочину і його ознаки входять до предмету доказування у кожному кримінальному провадженні[2, с. 207].

У кримінально-правовій літературі відзначається, що суб’єкт злочину у загальному розумінні – це особа, яка вчинила злочин. У більш вузькому, спеціальному розумінні – це особа, здатна нести кримінальну відповідальність у разі вчинення нею умисного або необережного діяння, передбаченого кримінальним законом[3, с. 256].

Законодавець визначив, що суб'єктом грабежу може бути особа, яка досягла 14 -річного віку. Встановлюючи знижений вік кримінальної відповідальності для осіб, які вчинили грабіж, законодавець керувався, насамперед, тими міркуваннями, що злочинна сутність грабіжницьких дій цілком доступна розумінню підлітків 14-річного віку, вони досить добре розбираються в поняттях дозволеного і забороненого. До досягнення 14-річного віку ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Особа вважається такою, що досягла певного віку не в день народження, а починаючи з наступної доби. При встановленні віку судово-медичною експертизою днем народження підсудного вважають останній день того року, який названий експертами. Наприклад, 29 березня 1998 підлітки І. та М. вирвали у жінки сумку і зникли. З'ясувалося , що І.

народився 29 березня 1984 року, а М. 20 березня 1984 року. Суб'єктом злочину може стати тільки М, враховуючи те, що за вчинення грабежу кримінальна відповідальність настає з чотирнадцяти років. Особи малолітні, які в силу свого віку, не взмозі повною мірою усвідомлювати небезпеку скоєних ними дій, не можуть бути визнані суб'єктами злочину і не несуть кримінальної відповідальності за скоєні ними суспільно небезпечні діяння. До них застосовуються заходи виховного характеру, які не є кримінальним покаранням[4, с. 41].

В історії вітчизняного кримінального законодавства існував період, коли відповідно до Постанови ЦВК і РНК СРСР від 7 квітня 1935 р. і Постанови ЦВК і РНК УСРР від 9 квітня 1935 р. було передбачено застосування всіх заходів покарання до неповнолітніх, «викритих у вчиненні крадіжок, у спричиненні насильства, тілесних ушкоджень, каліцтв, у вбивстві або спробах вбивства», починаючи з 12-річного віку, тобто у тому числі і за грабіж. Це, мабуть, слід пов’язувати не тільки з репресивним характером діяльності радянської влади у сфері кримінально-правової політики. Навіть у сучасних наукових дослідженнях юристи, психологи й педагоги стверджують, що по досягненню підлітком 12–13-річного віку він у змозі реально, усвідомлено і зважено оцінювати свою поведінку та вчинки й може обирати і прогнозувати, в якомусь сенсі, варіанти своєї поведінки в об’єктивній дійсності, а також наслідки своєї поведінки, якщо вони мають місце з його боку у тій чи іншій конкретній ситуації[5, с. 31].

З ухваленням Кримінального кодексу УРСР 1960 р. знижений вік кримінальної відповідальності, у тому числі за грабіж, було встановлено з чотирнадцятирічного віку.

Що стосується чинного Кримінального кодексу України 2001 р., то тут необхідно звернути увагу на те, що встановлення віку, з якого настає відповідальність за вчинення грабежу, передбачених кількома статтями Особливої частини КК, демонструє певну неузгодженість. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 22 КК особи, що вчинили злочин у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років,

підлягають кримінальній відповідальності лише за вчинення грабежу, передбаченого ст. 186, ст. 262 і ст. 308 КК. За вчинення грабежу, передбаченого ст. 312 і ст. 313 КК, кримінальна відповідальність настає з моменту досягнення особою шістнадцятирічного віку. Таке положення навряд чи можна вважати логічним і доцільним, оскільки суспільна небезпечність грабежу залежить переважно не від того, яким предметом заволодіває або прагне заволодіти винна особа, а від того, в який спосіб вона це здійснює – шляхом відкритого викрадення, тобто відверто нехтуючи правопорядком чи навіть шляхом застосування насильства, що не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого. Крім того, встановлення різного віку кримінальної відповідальності за вчинення практично тотожних дій суперечить такому принципу криміналізації, як принцип системно-правової несуперечливості.

1. Рарог А.И. Уголовное право РФ. - М., 2002. – 134 с.
2. Козаченко И.Я., Незнамова З.А., Новоселова Г.П. Уголовное право. Общая часть. - М., 2002. – 277 с.
3. Курс уголовного права. Общая часть: учебник для вузов: Т.1: Учение о преступлении / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – М.: Зерцало, 1999. – 592 с.
4. Владимиров В.А. Квалификация похищений личного имущества. - М., 1974. – 141 с.
5. Лазарев А.М. Субъект преступления : учебное пособие / А.М. Лазарев. – М. : ВЮЗИ, 1981. – 63 с. – с. 31-33.

Габуда А.С.

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та оперативно-розшукової діяльності
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ШАНТАЖУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У ст. 3 Конституції України задекларовано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою

соціальною цінністю. Однією з ефективних ланок механізму реалізації конституційних положень є кримінально-правові засоби, які передбачають встановлення відповідальності за певні суспільно небезпечні діяння, особливо в найбільш гострих, проблемних випадках. До таких відноситься і криміналізація шантажу.

Наразі поняття «шантаж» згадується у чотирьох статтях Кримінального кодексу України і такі дії виступають додатковими ознаками об'єктивної сторони складів цих злочинів. Зокрема, ст. 120 КК встановлює відповідальність за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком шантажу. Статтею 149 КК злочинними визнаються вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням шантажу. У ст. 258-1 КК передбачена кримінальна відповідальність за втягнення особи у вчинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту з використанням шантажу. У ст. 303 КК йдеться про втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням шантажу.

Усі диспозиції цих норм побудовані таким чином, що шантаж виступає способом досягнення злочинного результату і може мати спеціальну мету, який сам по собі не тягне кримінальної відповідальності. Визначальним, як відомо, при визначенні злочинності та караності діяння виступає суспільно-небезпечна дія чи бездіяльність, а не спосіб їх вчинення. Цей підхід слід визнати правильним і він є апробованим у наведених у цьому дослідженні статтях КК.

Кім вказаних статей, вітчизняний Кримінальний кодекс містить й інші норми про злочини, у яких, хоча безпосередньо і не йдеться про шантаж, однак вони містять об'єктивні ознаки аналогічні або подібні до тих, законодавча конструкція яких, передбачає такий спосіб вчинення посягання, як шантаж. Зокрема, у ч. 2 ст. 154 КК встановлена відповідальність за примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом

особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово-залежні з погрозою розголошення відомостей, що ганьблять її (його) чи близьких родичів. У складі вимагання (ч. 1 ст. 189 КК), одним із способів впливу на потерпілого з метою заволодіння його майном, теж виступає погроза розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці. Тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 386 КК і перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози розголошення відомостей, що ганьблять цих осіб чи їх близьких родичів.

Питання криміналізації шантажу потребує також етимологічного дослідження цього терміну, оскільки закон про кримінальну відповідальність його значення не розкриває.

Так, згідно логіко-граматичного тлумачення шантаж – (франц. chantage - вимагання) – погроза розголошення компрометуючих відомостей про особу. Ці відомості можуть відповідати дійсності або бути наклепницькими. Шантажист, як правило, має на меті певну матеріальну, політичну або ін. вигоду [1, с. 423].

У словнику юридичних термінів шантаж тлумачиться як погроза викриття, розголошення відомостей, що ганьблять людину з метою домогтися якихось результатів [2, с. 299].

Подібні думки висловлюються у доктрині кримінального права. Так, одні науковці вважають, що шантаж передбачає погрозу наклепом, викриттям, повідомленням відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці та які її компрометують, залякування з метою створити вигідну для себе обстановку, поставити іншу особу в залежне становище [3, с. 305]. Інші відзначають, що шантаж – це погроза розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці (відомості про хворобу, позашлюбні стосунки тощо). Ці відомості

можуть відповідати дійсності, так і бути помилковими. Важливо, що потерпілий не бажає їх розголошувати [4, с. 370]. Є думка вчених, що шантаж – це погроза повідомлення даних, які паплюжать особу або її близьких і розповсюдження яких може спричинити суттєву шкоду правам та законним інтересам потерпілого або його близьких [5, с. 295].

Як видно з наведеного, способи тлумачення терміну шантажу не є ідентичними. Проте, їх змістова наповненість дозволяє стверджувати, що у доктрині вироблено єдиний спільний і основний критерій, який дозволяє розкрити це поняття. Таким виступає погроза розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці з метою домогтися певних результатів.

1.Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : «Укр. енциклопедія», 1998. Т. 6. 768 с.

2.Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончренка. Київ, 2003. 320 с.

3.Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В К. Грищук., А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А. В. Савченко, В. В. Чернєя. – 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

4.Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І.Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 1196 с.

5.Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-ге вид., перероб. та доп.) / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ: Дакор, 2008. 1428 с.

Гавц А.-М. Я.,

студент
Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Слотвінська Н.Д.,

асистент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

ПОНЯТТЯ ОСОБИ ТА УСТАНОВИ, ЩО МАЮТЬ МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ЗГІДНО СТ. 444 КК УКРАЇНИ

Стаття 444 КК України передбачає відповідальність за злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист. Так, відповідно до ч.1 ст. 444 КК, напад на службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, а також викрадення або позбавлення волі цих осіб з метою впливу на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень – караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

Для встановлення кола осіб, які мають право на міжнародний захист, важливими є Конвенція про запобігання і покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 р. , Конвенція про привілеї та імунітети ООН від 13 лютого 1946 р., Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи від 2 вересня 1949 р., Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р., Віденська конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р., Конвенція про спеціальні місії від 16 грудня 1969 р., Конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру від 14 березня 1975 р., Конвенція про охорону персоналу Організації Об'єднаних Націй та пов'язаного з нею персоналу від 15 грудня 1994 р.

Відповідно до Конвенції про запобігання і покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 р., особами, що користуються міжнародним захистом, визнаються: 1) глава держави, у тому числі кожний член колегіального органу, який виконує функції глави держави згідно з конституцією відповідної держави, глава уряду чи міністр закордонних справ, який перебуває в іноземній державі, а також члени його сім'ї, які його супроводжують; 2) будь-який представник чи службова особа держави, чи будь-яка службова особа, чи інший агент міжурядової міжнародної організації, який, коли проти нього, його офіційних приміщень, його житлового приміщення чи його транспортних засобів було вчинено злочин, має право згідно

з міжнародним правом на спеціальний захист від будь-якого нападу на його особу, свободу і гідність, а також члени його сім'ї, що проживають з ним[2].

Отже, до представників іноземної держави в контексті ст. 444 слід зокрема, відносити глав дипломатичних представництв (послів, посланників, нунціїв, акредитованих при Президентові України, або повірених у справах, акредитованих при Міністрові закордонних справ України), глав консульських установ, прийнятих як таких Урядом України в особі Міністерства закордонних справ України (генеральних консулів, консулів, віце-консулів і консульських агентів), глав іноземних держав, глав парламентів та урядів, осіб, включених до парламентських і урядових делегацій іноземних держав як їх членів, та які знаходяться на території України для участі у міждержавних переговорах, міжнародних конференціях і нарадах або з іншими офіційними дорученнями. Представником іноземної держави може бути, наприклад, і член сім'ї глави іноземної держави, який самостійно прибув в Україну, якщо він уповноважений від імені своєї держави посприяти розвиткові культурних зв'язків, передати гуманітарну допомогу тощо. Представником іноземної держави треба визнавати і її главу, який прямує транзитом через територію України або знаходиться на її території навіть з неофіційним візитом, оскільки, по-перше, глава іноземної держави, якщо він є легітимним, постійно уповноважений діяти від її імені та виражати її інтереси, і, по-друге, сам факт такого транзитного проїзду чи неофіційного візиту, як правило, має політичне забарвлення і відображає певні інтереси відповідної держави [1].

Зокрема, Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. до кола таких осіб, відносять дипломатичних агентів та членів родини дипломатичного агента, якщо вони проживають разом із ним і не є громадянами держави перебування (ч. 1 ст. 37).

До інших осіб, які мають міжнародний захист, можна віднести представників таких міжнародних організацій, як ООН, РЄ, Організація

Економічного Співробітництва та Розвитку, Організація Чорноморського Економічного Співробітництва та ін.

Міжнародний захист представників ООН встановлюється Конвенцією про охорону персоналу Організації Об’єднаних Націй та зв’язаного з нею персоналу від 09.12.1994 р.

Так, відповідно до Конвенції про охорону персоналу Організації Об’єднаних Націй та зв’язаного з нею персоналу, персонал ООН означає :

1. осіб, залучених або направлених Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй як членів військового, поліцейського або цивільного компонентів операції Організації Об'єднаних Націй;

2. інших посадових осіб та експертів, відряджених Організацією Об'єднаних Націй або її спеціалізованими установами, або Міжнародним агентством з атомної енергії, які присутні в офіційному статусі у районі проведення операції Організації Об'єднаних Націй;

«Зв’язаний з нею персонал» означає:

1. осіб, направлених урядом або міжурядовою організацією за згодою компетентного органу Організації Об'єднаних Націй;

2. осіб, залучених Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй або спеціалізованою установою, або Міжнародним агентством з атомної енергії;

3. осіб, направлених гуманітарною неурядовою організацією або гуманітарною установою відповідно до угоди з Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй або із спеціалізованою установою, або Міжнародним агентством з атомної енергії, для проведення діяльності у підтримку виконання мандата операції Організації Об'єднаних Націй[3].

Щодо службових і жилих приміщень осіб, які мають міжнародний захист , то вони визначаються аналогічними міжнародно-правовими актами.

Так, відповідно до ст. 1 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р., приміщенням представництва визнаються будівлі або частини будівель, які використовуються для цілей представництва, включаючи резиденцію глави представництва, кому б не належало право власності на них, включаючи обслуговуючу дану будівлі або частину будівлі земельну ділянку.

Отже, службовими приміщеннями визнаються окремі будинки чи їх частини, в яких здійснюється службова діяльність осіб, зазначених у ст. 444 КК. Як правило, такі приміщення офіційно позначені: мають прапор, табличку тощо. Наприклад, це може бути будинок посольства, консульства, представництва іншої держави чи міжнародної організації тощо. Для визнання службових приміщень предметом цього злочину не має значення, кому належить право власності на них, а також за яким розпорядком здійснюється службова діяльність зазначених осіб та її тривалість.

Житлове приміщення – це приміщення, де постійно чи тимчасово проживає особа, яка має міжнародний захист. Це може бути квартира, будинок, готельний номер тощо. Житлове приміщення може належати зазначеній особі на праві власності, оренди чи на інших підставах, що не впливає на кваліфікацію цього злочину[4, с. 997].

Охарактеризовані поняття службових та житлових приміщень осіб, які мають право на міжнародний захист , виступають предметом злочину у його першій формі.

Проте, як зазначав О.О. Житний, диспозиція ст. 444 КК неповною мірою відповідає зобов'язанням України щодо обсягів кримінально-правової охорони , які випливають із зазначених міжнародних договорів. О.О. Житний пропонує внесення деяких доповнень до ст. 444 КК , спрямованих на вдосконалення такої охорони. Так, серед предметів злочину в ч.1 ст. 444 КК поряд із службовими або житловими приміщеннями осіб, які мають міжнародний захист, необхідно вказати також і транспортні засоби цих осіб. Крім того, в окремій частині ст. 444 КК

доцільно криміналізувати умисне знищення або пошкодження майна, яке використовується особою, яка має міжнародний захист, вчинене у зв'язку зі службовою діяльністю такої особи[5] .

1.Коментар до Кримінального кодексу України [Електронний ресурс] . - Режим доступу : http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/

2.Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_389

3.Конвенція про охорону персоналу Організації Об'єднаних Націй та зв'язаного з нею персоналу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_025

4.Кримінальний кодекс України.Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид.,допов. – Х. : Право, 2013. – 1040 с.

5.Житний О.О.. До проблеми охорони міжнародного порядку кримінально - правовими засобами (на прикладі правової оцінки знищення або пошкодження майна дипломатичних агентів) / Олександр Житний. // Вісник Кримінологічної асоціації України . – 2013. – № 3. - С.12-20.

Гамалюк Б. М.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри господарсько-правових
дисциплін Львівського державного університету
внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Протягом двох останніх десятиліть питання розвитку господарсько-торговельної діяльності активно вивчалися представниками різних галузей наукового знання, у тому числі й галузі правознавства та державного управління. Така актуальність тематики зумовлена процесами реформування основних сфер соціального життя, окремих економічних інститутів, декриміналізацією економічних злочинів та євро інтеграційними прагненнями України. 17 січня 2012 року набрав чинності Закон України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері

господарської діяльності», яким скасована кримінальна відповідальність за ряд правопорушень у сфері господарсько-торговельних відносин. Такі ініціативи не нові. Вченими і практиками неодноразово піднімалися питання про необхідність *вдосконалення кримінального* закону, а також зменшення кількості кримінальних покарань, замінивши їх адміністративною відповідальністю у вигляді накладення штрафів.

На науковому рівні вивченню правових засад торговельної діяльності приділяли увагу такі вчені, як К. Афанасьєва, О. Белянович, Ж. Білоуса, М. Брагинського, В. Витрянського, А. Запорожця, О. Віхрова, В. Коваль, В.Мілаш, В.Резнікова, В. Луця, , В. Мамутова, І. Новицького, В. Олюхи, В. Опришка, О. Отраднової, Н. Саніахметової, С. Сарбаша, Є. Суханова, В. Толстого, В.С. Щербини та ін..

Згідно ст. 236 Господарського кодексу України, господарсько-торговельною діяльністю є діяльність суб'єктів господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення й виробів народного споживання. Вона включає як торгівлю, так і допоміжну діяльність, що забезпечує реалізацію товарів шляхом надання певних послуг [0].

Законодавче регулювання у національній системі права, як і в більшості країн світу, розділяє відносини між органами влади з суб'єктами, що здійснюють торговельну діяльність та відносини між продавцем і покупцем [0]. Окремо можемо виділити регулювання за сферою та змістом господарсько-торговельної діяльності, а саме: 1) загальні засади функціонування підприємств сфери торгівлі, ресторанного господарства і послуг; 2) особливості укладення окремих господарсько-торговельних договорів; 3) здійснення торгівлі на ринках; умови продажу продовольчих і непродовольчих товарів та їх окремих найменувань; 4) спеціалізована торгівлю (автомобілями, лікеро-горілчаними та тютюновими виробами); 5) використання штрихового кодування товарів, засобів вимірювальної техніки та реєстраторів розрахункових операцій; 6) захист прав споживачів і

конкуренції у сфері торгівлі та ресторанного господарства; 7) торговельні відносини із тимчасово-окупованими територіями; тощо

Загальні засади здійснення господарсько-торговельних відносин в Україні регулюються Конституцією України, Господарським кодексом України, законами «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» в редакції від 1 червня 2000 р. , «Про захист прав споживачів», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. та іншими законодавчими актами, а також підзаконними нормативно-правовим актами. При цьому, нормативна база, яка регламентує відносини господарсько-торговельної діяльності в Україні досить велика. Торгівлю не можна відділити від таких сфер господарювання, як оподаткування, митний контроль, захист прав споживачів, отримання різноманітних дозволів, оренда та інші операції з нерухомістю, реклама тощо. Найбільший масив нормативних документів, що регулюють торговельну діяльність в нашій державі становлять розпорядження, накази, листи різних органів виконавчої влади, зокрема Кабінету Міністрів України, різних міністерств, Державної фіскальної служби України тощо. У загальному вигляді законодавчу базу, що регламентує сферу господарсько-торговельну діяльність, можна умовно поділити на дві групи – документи, які безпосередньо регулюють торгівлю, та документи, які опосередковано стосуються цієї діяльності. Слід зазначити, що дія актів може розповсюджуватися на всю сферу відносин торгівлі, а може стосуватися окремого сегменту цих відносин.

Стосовно здійснення самої діяльності то в Україні діє Порядок провадження торговельної діяльності та правилами торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 р. № 833.

Зазначений нормативний акт визначає незалежно від організаційно-правової форми і форми власності загальні умови: 1) провадження торговельної діяльності

суб'єктами оптової торгівлі; 2) роздрібної торгівлі, закладами ресторанного господарства; 3) до торговельної мережі і торговельного обслуговування споживачів (покупців), які придбавають товари у суб'єктів господарювання.

Продаж продовольчих та непродовольчих товарів, робіт, які мають особливий характер здійснюється за окремим правовим режимом, а саме регулюється правилами, які затверджуються Міністерством економіки за погодженням з Міністерством фінансів, крім випадків, установлених законом. Так, Правила роздрібної торгівлі алкогольними напоями — постановою Кабінету Міністрів від 30 липня 1996 р. № 854, Правила роздрібної торгівлі нафтопродуктами затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1997 р. № 1442, Правила роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства — наказом Міністерства економіки від 24 липня 2002 р. № 219, Правила роздрібної торгівлі картоплею та плодоовочевою продукцією — наказом Мінзовнішекономторгу від 8 липня 1997 р. № 344, Правила продажу товарів поштою — наказом Міністерства економіки, Міністерства транспорту та зв'язку від 11 червня 2008 р. № 206/699,тощо.

Особливу увагу слід звернути увагу на господарсько-торговельні відносини з суб’єктами окупованих територій. Оскільки, однією з актуальних тем протидії України російській агресії сьогодні є обмеження господарсько-торговельної діяльності. В зв’язку з чим Радою національної безпеки і оборони України прийнято рішення «Про невідкладні додаткові заходи із протидії гібридним загрозам національній безпеці України», введеного в дію Указом Президента України від 15 березня 2017 року № 62/20171 [0], згідно якого тимчасово припинено переміщення вантажів шляхами залізничного і автомобільного сполучення через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, крім вантажів, що мають гуманітарний характер і надаються українськими та міжнародними гуманітарними організаціями. Не є винятком у цьому плані економічні відносини з Автономною республікою Крим. 12 серпня 2014 р.

Верховна Рада України прийняла окремий Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» № 1636-VII яким також визначає особливості здійснення господарсько-торговельної діяльності із зазначеною територією. Однак дані нормативні акти та інші діючі в повній мірі не вирішують питання правового регулювання господарсько-торговельної діяльності з тимчасово окупованими територіями. З огляду на це є об'єктивна необхідність у впровадженні на законодавчому рівні більш ефективних, дієвих позицій національного права по врегулювання економічних відносин в АР Крим, в частині Луганської та Донецької областей на період тимчасової окупації.

1.Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: Законодавство України – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov. ua/laws/ show/436-15

2.Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 березня 2017 року «Про невідкладні додаткові заходи із протидії гібридним загрозам національній безпеці України», введене в дію Указом Президента України від 15 бе- резня 2017 року № 62/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www. president.gov.ua/documents/622017-21470

3.Анализ законодательств иностранных государств в области регулирования вопросов внутренней торговли [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.market-ekb.ru/win/download/69/.

4.Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) Монографія / О.А Беляневич. – К.: Юрінком Інтер, 2006 р. – 592 с.

5.Віхров О. П. Правове регулювання господарських відносин в окремих сферах і галузях економіки: навч. посіб. — Київ : Юрінком Інтер, 2017. - 448 с.

Гап`як С.С.
студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка''
Сибірна Р. І.

д.ю.н., професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка''

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК ПРИКЛАД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В останні роки в Україні проведено чимало реформ, пов'язаних зі змінами в організації та діяльності органів державної влади, судової та правоохоронної системи країни. Подальше впровадження міжнародних стандартів у сфері захисту прав та інтересів громадян обумовлює не лише оновлення нормативно-правової бази, а й створення нових органів державної влади.

Реформування системи органів досудового розслідування в Україні передбачає створення ефективної та дієвої системи досудового розслідування злочинів, необхідною умовою функціонування якої є належна організація та діяльність Державного бюро розслідувань [3].

Суттєвих трансформацій зазнала й нормативно-правова система, внесено зміни до процесуального законодавства. Створення нових органів державної влади обумовлює не лише прийняття нових законів, а й внесення змін до діючих нормативно-правових актів [4].

Важливою подією в реформуванні системи правоохоронних органів стало створення Державного бюро розслідувань (ДБР), яке здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Основною метою створення ДБР було передача слідчих функцій Генеральної прокуратури окремому, незалежному органу, яким стало ДБР [3].

Відповідно до Закону України "Про Державне бюро розслідувань" підслідними ДБР є злочини вчинені Президентом України, Головою Верховної Ради України та його заступниками, головами постійних комісій Верховної Ради України та їх заступників, народними депутатами України, Прем'єр-міністром України, членами Кабінету Міністрів України, Головою та членами Конституційного Суду України, Головою та суддями Верховного Суду України, Головою та суддями вищого спеціалізованого суду України,

Генеральним прокурором та його заступниками, суддями та працівниками правоохоронних органів, службовими особами Національного антикорупційного бюро України, прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, військових злочинів (крім корупційних злочинів) [2].

Аналогом ДБР є Національне агентство з боротьби із злочинністю (National Crime Agency , NCA), яке з 2013 року функціонує у Великобританії. NCA займається боротьбою з організованою злочинністю, економічними правопорушеннями, кіберзлочинністю, охороною кордонів країни і захистом дітей. Однак, як бачимо підслідність цього правоохоронного органу значно розширена у порівнянні з ДБР [1].

Очевидно, що український варіант подібного органу має враховувати вітчизняні потреби протидії злочинності, які можуть повною мірою визначитись у процесі його застосування [4].

Отже, можемо зробити висновок, що євроінтеграція позитивнов впливає на зміни в державному механізмі та стала поштовхом до реформування органів досудового розслідування та правоохоронної системи в цілому. Одна, будь-яка реформа потребує випробування часом та практичного застосування, для виявлення та усунення юридичних прогалин, неточностей, та недоліків.

Недоліком у Законі України “Про Державне бюро розслідувань”, як основному нормативно – правовому акті, що регулює його діяльність, на нашу думку є: вузьке коло злочинів, які є підслідні ДБР, оскільки аналогічні правоохоронні органи іноземних держав розслідують, також, злочини проти дітей, кіберзлочини та інші злочини, які становлять суспільну небезпеку та набули широкого резонансу. В Україні діяльність ДБР зводиться лише до розслідування злочинів вчинених топ-посадовцями державного та регіонального рівнів, правоохоронцями та військовослужбовцями, окрім корупційних злочинів.

1.Великобританія створила аналог ФБР / Інформаційне агенство Уніан Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.unian.ua/world/839376-velikobritaniya-stvorila-analog-fbr.html.

2.Закон України "Про Державне бюро розслідувань" від 12 листопада 2015 року № 794-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19.

3.Ківалов С. В. Організація діяльності Державного бюро розслідувань:науково-правовий аспект // Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10124/Materialu%20mijnar%20naykprakt%20konf%20Derj%20byuro%20rozslid%20na%20wlyahy%20rozbydovu%2016.06.18.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

4.Полянський Ю. Є. Актуальні проблеми застосування Закону України «Про Державне бюро розслідувань» // Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10124/Materialu%20mijnar%20naykprakt%20konf%20Derj%20byuro%20rozslid%20na%20wlyahy%20rozbydovu%2016.06.18.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Гарасимів Б.Т.

студент
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ВЕКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

Важливу роль у розвитку суспільства відіграють ціннісні орієнтири, тому що вони формують потреби, інтереси, стереотипи, впливають на поведінку. У свою чергу, це впливає на якісні характеристики зв'язків між соціальними групами (класами), які розбудовуються в суспільстві. Різні соціальні та вікові групи суттєво відрізняються за цими показниками. Значні розбіжності в цінностях дезінтегрують суспільство. Інтергенераційні зв'язки є важливою характеристикою соціуму. Не випадково у наукових розвідках багато уваги приділяється молоді. Адже від того, що молодь думає й робить сьогодні, залежить майбутнє, як окремих суспільств, так й всього світу в цілому.

Становлення сучасної молоді відбувається в умовах формування нових соціальних відносин, у період глобалізації та інформатизації, які спричиняють соціокультурні зміни, зокрема розмиття ціннісних основ та традиційної моралі, послаблення культурної спадкоємності. Сучасній молоді багато норм моралі видаються застарілими, обтяжливими, такими, що невиправдано обмежують її свободу, волю та індивідуальність. Процес запозичення сучасних західноєвропейських ціннісних моделей змінює полюси культури.

В сучасному «суспільстві споживання» відбувається культурне та моральне відчуження, втрата міжособистісної взаємодії, насаджується культ речей та матеріальних благ. Тому роль молоді у трансформації суспільства не можна визначити одномірно: з одного боку, у молодіжному середовищі спостерігаються негативні прояви девіантної поведінки, але з іншого боку, саме молодь як авангард суспільства, своєю заповзятістю, ініціативністю та бажанням жити кращим життям, здатна подолати розкол в українському соціумі та створити підґрунтя для суспільного діалогу [4, с.388].

Актуальність дослідження специфіки трансформації ціннісних орієнтацій сучасної української молоді посилюється фактором активної правової інтеграції України до системи світового співтовариства. Одночасно, окреслення шляхів оптимізації ціннісних установок у світогляді молодого покоління, забезпечує можливість соціальної практики закладання ціннісних передумов досягнення суспільного консенсусу в сучасній Україні.

Зміни, що відбулися в українському суспільстві, упродовж останньої чверті століття, активізували як питання адаптації молодого покоління до нових умов, так й процес «переоцінки цінностей». Важливим у цьому процесі є вибір молодим поколінням ціннісних орієнтацій, під впливом відповідних об‘єктивних та суб’єктивних чинників, що у значній мірі обумовлює прояв позитивних або негативних тенденцій у суспільному розвитку [3, с.44].

У сучасному українському суспільстві й досі наявна подвійна інституціональна система, а існуючі «інституціональні пастки» призводять до ситуації, у якій старі цінності радянського періоду вже перестали працювати, а нові, ринкові – ще повноцінно не склалися, що обумовило становлення так званого «ціннісного вакууму», або «плавильного котла», наповнення якого залежало від специфіки соціальних змін, що впливали на ціннісні орієнтації молоді [1, с.4].

Трансформація цінностей української молоді мала хвилеподібний характер та коливалася від довготривалого аномічного до короткотривалого евномічного станів українського суспільства: І хвиля – від мінімізації соціальних змін та відсутності масштабних конфліктів у насильницьких формах (1991-1994 рр. – евномія); через становлення подвійної інституціональної системи (1994-2003 рр. – аномія), коли, з одного боку, існували системоутворюючі інститути радянського суспільства, які втратили свою легальність, але не втратили традиційну легітимність – згоду людей із соціальними правилами, заснованими на ідеології державного патерналізму, а з іншого – нелегальні інститути радянського суспільства (тіньовий ринок, корупція, подвійна мораль), трансформувалися у легальні інститути «перехідного суспільства», але не набули відповідної легітимності, що сприяло виникненню суспільних протиріч: одна частина суспільства хотіла повернутися до тоталітарних цінностей та порядку, друга – успішно вирішувала свої кримінальні, напівкримінальні й комерційні завдання в умовах посттоталітарного хаосу, тому була зацікавлена у його збереженні, третя частина, у більшості своїй молодь, – прагнула до змін та нормального існування в умовах демократичного суспільства; й до «Помаранчевої революції» (кінець 2004 року – початок 2005 року – евномія), підґрунтям якої було наявність протиріччя між сформованою інституціональною системою та потребами активних верств населення, у тому числі й опозиційних політичних еліт, які не знайшли свого місця у владі [2, с.31].

Основою для злагодженої взаємодії цих активних верств населення, у тому числі й молоді, було усвідомлення того факту, що в суспільстві не відбулося тих змін, які можна було б кваліфікувати як прогрес чи досягнення. Слід зазначити, що, у той же час, світоглядними засадами короткотривалого консенсусу частини українського суспільства були європейські демократичні цінності. ІІ хвиля – (2006-2013 рр. – аномія) – відкат у процесі демократизації українського суспільства на дореволюційний рівень, у результаті чого знову почала проявлятися амбівалентність масової свідомості в усіх сферах життя людей. Ця тенденція помітно підсилилася, завдяки остаточному зрощенню фінансово-економічної олігархії з бюрократією, та погіршилася в умовах глобальної фінансово-економічної кризи; через «революцію Гідності» (кінець 2013 - початок 2014 рр. – евномія), світоглядними орієнтирами якої, як й у попередні революційні події, були цінності європейської демократії; й до сьогодення (аномія) – зовнішня агресія, руйнації в економіці, що спричинили не тільки глибоку економічну кризу, але й посилили бінарність ціннісних орієнтацій молоді. Одночасно, подальша тінізація та олігархізація економіки ризвели до посилення інституційних пасток та поглиблення існування подвійної інституційної системи [2, с.32].

Дезінтеграція українського суспільства ще більше посилюється, завдяки поступовому витісненню вищих цінностей та ідеалів утилітарними та прагматичними орієнтаціями. Руйнування ціннісних засад функціонування суспільства супроводжується соціальною аномією, девіантною та аморальною поведінкою, антисоціальною та антидержавною спрямованістю свідомості маргіналізованої частини української молоді, соціальною конфронтацією, етнічно-культурною напруженістю. Все це відбувається в українському суспільстві на фоні процесів подальшої олігархізації. Саме тому актуалізується питання безпеки цінностей молоді, як чинника прогресивних соціальних змін, яка повинна забезпечити відсутність загроз у період трансформації ціннісних орієнтацій, коли сама стабільність як якість системи зменшується [5, с.67].

Таким чином, ступінь політичної та громадянської активності української молоді свідчить про можливість створення відповідних засад для становлення громадянської злагоди у сучасній Україні, яка є підґрунтям ідеології перехідного суспільства, тому що в умовах трансформаційних змін у найбільшій мірі актуалізується проблема виживання соціуму з орієнтиром на засоби самоорганізації, а також зростає необхідність мудрого й зваженого врахування спільних інтересів, беручи до уваги право на них не тільки всього народу, а й право кожної людини.

Отже, молодь України може бути одним із провідних ініціаторів початку процесу громадянської злагоди, тому що вона є найбільш активною частиною соціуму, а її різноманітні «групи за інтересами», малі молодіжні соціальні утворення, не без підстави, можуть претендувати на статус самоорганізаційних «напівавтономних соціальних сфер», у межах яких представники молодого покоління злагоджено вирішують власні проблеми, з орієнтацією на солідарність та справедливість свого оточення.

1.Артюшенко О. М. Трансформація української ментальності в контексті викликів сучасності. Автореф. дис. канд. філос. наук. Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.

2.Бабенко С. С. Соціокультурна трансформація між традицією та постмодерном: практики життєвого успіху. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2008. № 795. С. 29-36.

3.Білогур В. Є. Світоглядні орієнтації студентів: тенденції змін у трансформаційном суспільстві: монографія. Дніпропетровськ: Пороги: 2011. 311с.

4.Пірен М. І. Ідеологічний плюралізм в Україні як чинник демократизації суспільства. Розвиток демократії та демократична освіта в Україні: мат. ІІ міжнар. наук. конф. (Одеса, 24 - 26 травня 2002 р.) / М-во освіти і науки України, Ін-т вищ. освіти АПН України, Одеська нац. юридич. акад., Канадсько-Український Проект «Демократична освіта» ; Укл. Л.В. Марголіна. Київ: Ай-Бі, 2003. С. 387-397.

5.Шаповаленко М. В. Сучасні парадигми теорії модернізації й український транзит. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: Вип. 3. Питання політології: зб. наук. пр. 2001. № 518. С. 66-78.

Гей К. В.

студент
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
Ортинський В.Л.

Директор
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
д.ю.н., професор

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У 70-ті роки XX століття у життя людства увірвалась четверта інформаційна революція. Одним з найбільших досягнень цієї хвилі була поява мережі Інтернет. Проте, на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, наявністю персонального комп'ютера та інтернет-провайдера нікого не здивуєш. Натомість, кіберзлочинність зростає, а нормативне регулювання інформаційної сфери в Україні бажає кращого, що в свою чергу поглиблює проблему інформаційних злочинів. Дані Генеральної прокуратури України свідчать про те, що упродовж 2017 року в Україні зареєстровано 3178 кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж електрозв'язку та виявлено 168 осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення.

На сьогодні в Україні діє низка нормативно-правових актів, якими встановлені основи протидії з кіберзлочинністю. Правову основу забезпечення кібербезпеки України становлять Конституція України, Закони України «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про основи національної безпеки України», Указ Президента України «Про Національний координаційний центр кібербезпеки», Конвенція про кіберзлочинність та інші нормативно-правові акти.

15 березня 2016 року Указом Президента України затверджено Стратегію кібербезпеки України. Метою Стратегії кібербезпеки України є створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави. Для досягнення цієї мети необхідними є:

– створення національної системи кібербезпеки;

– посилення спроможностей суб'єктів сектору безпеки та оборони для забезпечення ефективної боротьби із кіберзагрозами воєнного характеру, кібершпигунством, кібертероризмом та кіберзлочинністю, поглиблення міжнародного співробітництва у цій сфері;

– забезпечення кіберзахисту державних електронних інформаційних ресурсів, інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, а також інформаційної інфраструктури, яка знаходиться під юрисдикцією України та порушення сталого функціонування якої матиме негативний вплив на стан національної безпеки і оборони України (критична інформаційна інфраструктура) [1].

5 жовтня 2017 року вступив у силу Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Відповідно до положень цього закону, національна система кібербезпеки є сукупністю суб’єктів забезпечення кібербезпеки та взаємопов’язаних заходів політичного, науково-технічного, інформаційного, освітнього характеру, організаційних, правових, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних, оборонних, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного і технічного захисту національних інформаційних ресурсів, кіберзахисту об’єктів критичної інформаційної інфраструктури.

Водночас, основними суб’єктами національної системи кібербезпеки є Державна служба спеціального зв’язку та захисту інформації України, Національна поліція України, Служба безпеки України, Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України, розвідувальні органи,

Національний банк України, які виконують в установленому порядку завдання відповідно до Конституції і законів України [2].

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» утворено Національний координаційний центр кібербезпеки, що є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України [3].

Чинний Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за «злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» [4].

7 вересня 2005 року Україна ратифікувала Конвенцію про кіберзлочинність з деякими ми застереженнями і заявами, чим підтвердила необхідність співробітництва між Державами для боротьби з кіберзлочинністю і необхідність захисту законних інтересів у ході використання і розвитку інформаційних технологій [5].

Беручи до уваги значні обсяги збитків, кожна країна-член ЄС намагається якось боротися проти кіберзлочинності, проте із різними успіхами. Поле діяльності правоохоронців кожної країни обмежене національними кордонами, тоді як всесвітня мережа кордонів не знає. У зв'язку з цим постала необхідність боротьби проти інтернет-злочинців на загальноєвропейському рівні. Саме з цією метою під егідою Європейського поліцейського відомства (Європол) було створено Європейський центр боротьби із кіберзлочинністю, який розпочав свою діяльність з січня 2013 року в Гаазі (Нідерланди) [6, с.177].

В багатьох країнах для боротьби з цим видом злочинності створені спеціалізовані підрозділи, які займаються виявленням, розслідуванням кіберзлочинів та збором іншої інформації з цього питання на національному рівні. Такі спеціалізовані підрозділи вже створені і діють тривалий час у США, Канаді, Великобританії, Німеччині, Швеції, Швейцарії, Бельгії, Португалії, Австрії, Польщі та багатьох інших країнах [7, с.174].

Наприкінці серпня 2018 року Уряд Німеччини схвалив рішення про створення нової структури з кібербезпеки для посилення захисту країни - Агентства з питань інновацій у сфері кібербезпеки. У створенні відомства Німеччина орієнтується на відповідні державні агенства США та Ізраїлю [8].

В Естонії 1 серпня 2018 року розпочав роботу підрозділ кіберкомандування, який буде боротися із хакерськими атаками, спрямованими проти країни. Новий підрозділ складається із 300 осіб і повноцінно запрацює у 2023 році. Буде створено близько 60 нових посад, а решта співробітників буде залучено з наявних ресурсів Міноборони [9].

О.С. Бондаренко, Д.А. Рєпін цілком доцільно визначають чинники, які пов'язані з діяльністю правоохоронних органів і відіграють велику роль у функціонуванні та розвитку кіберзлочинності в Україні: недостатнє забезпечення правоохоронних органів спеціальними технічними засобами, що допоможуть виявити та розслідувати кіберзлочини; технічна складність відстеження інформаційних загроз; відсутність належної взаємодії правоохоронних органів та приватного бізнесу з питань захисту комп'ютерних мереж, надання необхідної інформації щодо порушень у віртуальному просторі; недосконаліть чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства; слабка скоординованість у боротьбі з кіберзлочинністю, а також відсутність ефективного міжнародного співробітництва в цій сфері, що є необхідним складником у розкритті таких злочинів [10, с. 247].

Зважаючи на те, що персональні дані є конфіденційною інформацією, надання надійного захисту цих даних – це важлива гарантія реалізації прав людини, закріплених у статті 31 та 32 Конституції України. Тому, Україні в особі її органів державної влади слід гармонізувати вітчизняне законодавство із законодавством Європейського Союзу, залучити світовий досвід у національну практику, вчасно реагувати на появу нових загроз, спрямованих на доступ до персональних даних, працювати над створенням більш надійних форм захисту

конфіденційної інформації, а також внести зміни до КК України в частині посилення відповідальності за злочини у сфері комп'ютерних та інформаційних технологій.

1.Стратегія кібербезпеки України: указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016 [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016

2.Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19

3.Положення про Національний координаційний центр кібербезпеки: указ Президента України від 7 червня 2016 року № 242/2016 [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/242/2016

4.Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. — [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua

5.Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 7 вересня 2005 р. № 2824-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 5–6. – Ст. 71.

6.Міщук Н. Кіберзлочинність як загроза інформаційному суспільству / Н. Міщук // Вісник Львівського університету. — Серія економічна. — 2014. - Випуск 51. - С. 173-179.

7.Іванченко О. Ю. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності, запобігання кіберзлочинності на національному рівні / О. Ю. Іванченко // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - 2016. - Вип. 3. - С. 172-177.

8.Уряд Німеччини схвалив створення нового агентства з кібербезпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/09/3/7086389/

9.Defence Forces cyber command takes up operations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://news.err.ee/850719/defence-forces-cyber-command-takes-up-operations

10. Бондаренко, О.С. Кіберзлочинність в Україні: причини, ознаки та заходи протидії / О.С. Бондаренко, Д.А. Рєпін // Порівняльно-аналітичне право. – 2018. – № 1.– С. 246–248.

Герило А.

студент
Навчально-науковий інститут права
і психології НУ «Львівська політехніка»,
Коваль М.М.

к.ю.н., доцент кафедри кримінального
права і процесу
Навчально-науковий інститут права
і психології НУ «Львівська політехніка

МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Ст. 6 Кримінально-виконавчого Кодексу України вказує, що основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання і відбування покарання, суспільно-корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив[2].

Умови відбування покарання врегульовані гл. 17 КВКУ. Згідно із ст. 115 КВКУ, особами, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії і гігієни. Норма житлової площі засудженого не може бути меншою ніж 3 кв. м. Ці норми поки що не відповідають нормам міжнародних стандартів, оскільки за висновками Комітету проти катувань Ради Європи житлову площу що є меншою 7 кв. м., слід розглядати як застосування тортур у місцях позбавлення волі.

Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань визначаються асортименти та кількості предметів, виробів і речей, які можуть перебувати у засудженого. Якщо їх більше за встановлені норми (50 кг), то вони вилучаються у засудженого та здаються на склад, про що складається акт

Перелік послуг, які можуть надатися на платній основі засудженим, встановлюється Державним департаментом України з питань виконання покарань. Згідно зі ст. 3 Європейських тюремних правил цілі виправного впливу на засуджених полягають у тому, щоб зберегти їх здоров’я та гідність. У Пояснювальній записці до Європейських тюремних правил звертається увага на те, що їжа та вода складають основу самого життя і неминуче опиняться в центрі уваги людей, що приреченні на монотонність тюремного існування [3].

Засуджені забезпечуються триразовим гарячим харчуванням, одягом встановленого законодавством зразка, натільною білизною та взуттям, а також постільними речами. Вартість речового майна утримується із заробітку засуджених. В установах виконання покарань, у яких тримаються інваліди та особи похилого віку, адміністрацією цих установ створюються умови для задоволення особливих потреб таких засуджених. Засуджені забезпечуються постільними речами, одягом, взуттям за сезоном, необхідним лікуванням, харчуванням за встановленими нормами за рахунок кошторису на утримання місць позбавлення волі [3].

Засуджені, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, виправних центрах, а також у дільницях соціальної реабілітації, харчування і речове майно купляють за власні кошти. Комунально-побутові послуги оплачуються ними на загальних умовах [4].

В установах виконання покарань забезпечується виконання санітарно-гігієнічних та протиепідемічних правил. Особи, які прибули до установ виконання покарань, проходять комплексну санітарну обробку. Дезінфекція та комунально-побутові та кухонно-складські приміщення установ виконання покарань проводиться відповідно до Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення".

Тривалі побачення надаються за нормами, установленими ст.110, 151 КВКУ. Засудженим, хворим на активну форму туберкульозу, тривалі побачення надаються за умови відсутності виділення мікобактерій туберкульозу.

Закріплюючи основи правового статусу засуджених, кримінально-виконавче законодавство в країнах СНД визначає, що держави поважають і охороняють права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечують необхідні умови для їх виправлення, правову та іншу захищеність. На необхідності забезпечення державою соціальної захищеності засуджених акцентується увага у КВК України, Білорусі та Казахстану. Кримінально-виконавче законодавство держав СНД, які

порівнюються, серед основних прав засуджених визначає: право на отримання інформації про свої права і обов'язки, порядок і умови виконання та відбування призначеного судом покарання; право на гуманне ставлення до себе; право на охорону здоров'я; право на юридичну допомогу тощо. П. 6.1. ст. 12 („Основні права засуджених") КВК Російської Федерації передбачено, що засуджені мають право на психологічну допомогу, яка надається співробітниками психологічної служби виправної установи або іншими особами, які мають право на надання такої допомоги. Ч. 8 ст. 10 („Основні права засуджених") КВК Республіки Казахстан та ч. 4 ст. 14 („Основні права засуджених") КВК Республіки Молдова закріплено, що засуджені, які відбули покарання, мають право на отримання соціальної допомоги. Важливим аспектом є те, що кримінально-виконавче законодавство Республіки Казахстан (ч. 6 ст. 10 КВКРК) та Республіки Молдова (ч. 3 ст. 14 КВКРМ) до основних прав засуджених відносять право на матеріально-побутове забезпечення, що необхідне для підтримання їх нормальної життєдіяльності.

Визначаючи громадський вплив як один із основних засобів виправлення засуджених, кримінально-виконавче законодавство України, Російської Федерації, Республік Білорусі, Казахстану та Молдови законодавчо закріплює сприяння громадськості в роботі органів і установ виконання покарань та її участі, в рамках чинних законодавств, у виправленні засуджених. На підставах та у порядку, що передбачений законодавством країн СНД, громадські організації також уповноважені на здійснення громадського контролю як за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань зокрема, так і за діяльністю установ виконання покарань в цілому. Кримінально-виконавче законодавство країн СНД закріплює відновлення їх соціально корисних зв'язків шляхом надання короткострокових та тривалих побачень.

На відміну від КВК України, Російської Федерації, Республік Казахстану та Молдови передбачають можливість надання засудженим тривалих побачень не тільки із близькими родичами, а з дозволу начальника виправної установи, і з

іншими особами. Тривалість побачень за всіма КВК країн СНД майже однакова. Короткострокові – від 2 до 4 годин, тривалі – до 3діб. У кримінально-виконавчому законодавстві Республік Казахстану та Молдови тривалі побачення визначаються від 1 до 5 діб.

Під час відбування покарання своїми діями засуджені можуть причинити матеріальні збитки. У випадку спричинення збитків іншими діями відповідальність засудженого повинна наступати відповідно до норм цивільного законодавства. Ст. 115 КВКУ встановлює матеріальну відповідальність засуджених за відшкодування витрат та збитків, спричинених установі у зв'язку з припиненням втечі засудженого, який навмисно заподіяв собі тілесні ушкодження. [4].

Під матеріально-побутовим забезпеченням засуджених слід розуміти такі умови відбування покарань, виправлення і ресоціалізації засуджених, які забезпечують нормальну життєдіяльність, збереження фізичного і психічного стану здоров'я людини, яка відбуває покарання, належні умови житла, побуту, харчування, санітарії та гігієни, що не принижують її гідність та не заподіюють їй якоїсь іншої шкоди [3].

Порівнюючи правові інститути матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, ми можемо дійти таких висновків.

По-перше, відповідно до ч. 1 ст. 115 КВКУ норма жилої площі на одного засудженого у виправних колоніях не може бути меншою за 3 кв. м., що на 1кв. м. більше, ніж передбачено кримінально-виконавчим законодавством Російської Федерації, Республік Білорусі, Казахстану та Молдови. Норма жилої площі у виправних колоніях України, призначених для тримання жінок, не може бути меншоюніж4 кв. м. на одну засуджену, у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі –5 кв. м., що також на 1-2кв. м. більше, ніж у виправних установах країн, що порівнюються. Відповідно до абз. 2 пп. 23 п. 1, а також п. 2

Закону України „Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань” від 21 січня 2010 р. № 1828-VI з 01 січня 2012 р. норма жилої площі на одного засудженого не може бути менше ніж 4 кв. м.

По-друге, кримінально-виконавче законодавство Російської Федерації (ч. 2 ст. 99 КВК РФ) та Республіки Казахстан (ч. 3 ст. 95 КВК Республіки Казахстан), на відміну від кримінально-виконавчого законодавства інших країн, що порівнюються, передбачає забезпечення засуджених, крім індивідуального спального місця, постільних речей та одягу, ще й індивідуальними засобами гігієни, тобто предметами першої потреби [1].

1.Зарубіжний досвід соціальної роботи із засудженими в кримінально-виконавчому законодавстві країн СНД/ С.В. Лучко Тези конференції [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2011_3_33

*2.Кримінально-виконавчий кодекс України від 1 січня 2004 року [Електронний ресурс]. Режим доступу:*http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15

3.Кримінально-виконавче право/ Степанюк А.Х. Навчальний посібник. Харків: Видавництво «Право», 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pravoizdat.com.ua/image/data/Files/184/1-25.pdf

4.Наказ Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14

Годлевська-Коновалова А. В.

аспірант
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)
HENRYK NOWICKI

prof. UMKdrhab., KierownikKatedryPublicznegoPrawa
GospodarczegoWydziałuPrawa i Administracji
UniwersytetuMikołajaKopernika w Toruniu

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРИЧИН І УМОВ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ ЗЛІСНІЙ НЕПОКОРІ ЗАСУДЖЕНИХ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Як свідчить практика, однією із суттєвих проблем, які впливають на ефективність процесу виконання – відбування покарань в Україні, є злочинність засуджених. При цьому, у структурі злочинів, які щорічно реєструються з боку зазначених осіб, майже 40% складає злісна непокора адміністрації установ виконання покарань (далі – УВП) (ст. 391 Кримінального кодексу України (КК України) [1, с. 1 – 2]. Більш того, практично всі кримінологічні показники даного виду злочинності у виправних колоніях (рівень, коефіцієнт злочинності, її географія, ціна, т. ін.) [2, с. 56 – 63], які відповідно до вимог ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК України) відносяться до одних із видів УВП, із року в рік є також незмінними.

Все це є результатом стереотипності та неадекватності дій адміністрації виправних колоній та інших суб'єктів запобігання злочинам у сфері виконання покарань [3] щодо запобігання та протидії в цілому даному суспільно небезпечному явищу. Особливу увагу в цьому контексті заслуговує діяльність зазначених суб'єктів по нейтралізації, блокуванню, усуненню тощо, детермінант, що спричинюють та обумовлюють вчинення злісної непокори засуджених, яка на сьогодні є досить нерезультативною і безсистемною, а, в кінцевому підсумку, призводить до незмінності ситуації, що склалась у боротьбі із даним видом злочинності в УВП.

Таким чином, варто констатувати, що в наявності складна прикладна проблема, яка потребує вирішення на всіх рівнях (законодавчому, організаційно-управлінському, матеріально-технічному тощо), включаючи й науковий.

Зазначені обставини й обумовили вибір теми цієї наукової статті, а також визначили її основне завдання – на підставі результатів проведеного аналізу основних детермінант, що спричинюють та обумовлюють злісну непокору засуджених адміністрації виправних колоній, розробити науково обґрунтовані заходи щодо удосконалення запобіжної діяльності з означеної проблематики дослідження.

Як показало вивчення наукової літератури, досить активно займаються розробкою питань, що стосуються змісту злісної непокори засуджених в УВП, такі науковці, як: К.А. Автухов, В.А. Бадира, В.В. Василевич, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, О.Г. Колб, І.О. Колб, В.О. Меркулова, О.І. Плужнік, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, І.С. Яковець та ін.

Поряд з цим, слід визнати, що у сучасних умовах реформування сфери виконання покарань [4], проблеми, які мають пряме відношення до даного виду злочинів, досліджені не в повній мірі, а тому тема цієї наукової статті є досить актуальною та такою, що має теоретичне і практичне значення.

Отже, якщо узагальнити усі проаналізовані вище безпосередні детермінанти, що спричинюють та обумовлюють злісну непокору засуджених адміністрації виправної колонії, то пріоритетною варто визнати ту із них, що пов'язана із впливом кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки цих осіб. При цьому, інші детермінанти у механізмі вчинення даного злочину є похідними та такими, що тісно взаємодіють з домінантною детермінантою та активізують і матеріалізують протиправні наміри зазначеної категорії засуджених у практичній площині – шляхом вчинення задуманого злочину.

З цього витікає також й інший висновок, а саме: розробляти слід не локальні заходи запобігання злочину, закріпленого в ст. 391 КК України, а застосовувати системний підхід, що дасть можливість ефективно впливати на весь детермінаційний комплекс [5], що спричинює та обумовлює вчинення злісної непокори у виправних колоніях України.

1.Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році : інформ. бюл. Київ : Міністерство юстиції України, 2017. 43 с.

2.Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

3. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис… д – ра юрид. наук / 12.00.08. Київ: НАВСУ, 2007. 513 с.

4. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби України та утворення територіальних органів Міністерства юстиції:

постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. №348 // Офіційний вісник України. 2016. №44. Ст. 1264.

5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3-х кн. Київ; Видавничий Дім «Ін Юре». Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

Гриб І.

Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Цилюрик І. І.

Асистент кафедри кримінального права і процесу
Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

СУЧАСНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

Протягом 2014 року в Україні відбулися політичні та соціальні перетворення, які істотно вплинули на існуючі тенденції розвитку кримінального законодавства та взагалі на всю кримінально-правову політику держави. Звідси випливає актуальність цієї теми, а саме: дослідження сучасних тенденцій розвитку кримінально-правової політики України та шляхів її удосконалення на законодавчому рівні. [1, с. 6]

Перш за все слід зазначити, що основним завданням кримінально-правової політики держави є боротьба зі злочинністю, сприяння зниженню її рівня, для забезпечення нормального життєдіяльності суспільства, громадського порядку та безпеки держави в цілому. [2, с. 15]

За твердженням П.Л. Фріса, кримінально-правова політика становить самостійний напрям внутрішньої правової політики України, завдяки якому, на підставі загальної теорії боротьби зі злочинністю, розробляють стратегію і тактику, формулюють основні задачі, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, засоби їх досягнення, і виражається в нормах кримінального закону, практиці їх застосування, актах офіційного тлумачення кримінально-правових норм та постановах Пленуму Верховного Суду України [3,

с. 9–10]. Отже, можна зробити висновок, що норми закону про кримінальну відповідальність є головною формою вияву кримінально-правової політики.

Хто ж є участником кримінально-правової політики в державі? Зазвичай ними виступають: суди загальної юрисдикції; правоохоронні органи, такі як: прокуратура, МВС, СБУ, органи податкової міліції, органи Державної кримінально-виконавчої служби та ін.; громадяни. Учасники кримінально-правової політики на відміну від суб'єктів не формують кримінально-правову політику, а лише діють у сфері кримінально-правової охорони та регулювання. [2, с. 22]

Слід також наголосити на нестабільності кримінально-правової політики держави, яке виражається в постійних змінах та доповненнях до Кримінального Кодексу України. Дослідження сучасних тенденцій в змінах до КК України, дає змогу визначити відповідні недоліки та прорахунки суб'єктів її здійснення. Насамперед це стосується законодавчого рівня існування кримінально-правової політики.

Можна сказати, що сучасні зміни до КК України є своєрідним свідченням того, що законодавець прагне будь-яку значиму суспільно-правову чи суспільно-політичну проблему розв'язати через зміни до закону про кримінальну відповідальність, необґрунтовано перетворюючи його на універсальний інструмент «вирішення» певних проблем. Водночас елементи суб'єктивізму при використанні законодавства про кримінальну відповідальність призводять до нагромадження безсистемних різносторонніх змін і як наслідок – до порушення принципу стабільності кримінального законодавства. [1, с. 7]

На думку В.М. Куца протягом 2001–2014 років, у чинний КК України, було внесено більше ніж 500 законодавчих змін, а за дев'ять місяців 2014 року – понад 50 [4, с 45–48].

Законодавчий (правотворчий) рівень аналізу кримінально-правової політики пов'язаний із безпосередньою діяльністю щодо розробки та прийняття

кримінально-правових актів і підзаконних документів, що визначають застосування кримінально-правових норм та інститутів. У правотворчій діяльності держави втілюються стратегічні завдання боротьби зі злочинністю.[2, с. 21]

Однак законодавчі акти приймалися, перш за все, виключно для врегулювання існуючої на той момент суспільнополітичної ситуації. Відтак сама якість відповідних законопроектів та їх потенційна здатність врегулювати наявну суспільнополітичну ситуацію лише за рахунок кримінально-правового впливу видаються досить обмеженими.

Істотні зміни в Кримінальному Кодексі України, які відбулися в 2013–2014 роках, призвели до системних перетворень закону про кримінальну відповідальність. Це стосується запровадження інституту застосування заходів кримінально-правового впливу до юридичних осіб, а також особливостей призначення та застосування покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Очевидно, що такі зміни є масштабним приведенням вітчизняного кримінального законодавства до міжнародних вимог.

За словами В.І. Борисова, В.Я. Тація та В.І. Тютюгіна, виникнення цілої низки законопроектів спричинено не так нагальною потребою приведення законодавства про кримінальну відповідальність у відповідність до вимог динамічних умов життєдіяльності сучасного суспільства й держави, як бажанням відгукнутися та відреагувати на кожну більш-менш «голосну» подію чи справу шляхом створення нової норми КК. [5, с. 12].

Можна зробити такі висновки, що сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні характеризується перш за все певною нестабільністю, наявністю надмірної кількості законодавчих змін, які є досить неоднозначними та суперечливими. Із цього випливає, що національна кримінально-правова політика, на законодавчому рівні її існування, набуває справді неоднозначних рис, які свідчать про її багатовекторність, також слід

зазначити, така політика в нашій державі має дещо різну направленість і, з одного боку, стосується впровадження міжнародних стандартів, а з іншого –полягає у намаганні вирішити «одиничні» суспільно-політичні чи суспільно-правові проблеми, які здебільшого взагалі не належать до сфери кримінально-правової охорони чи кримінально-правового регулювання.

1.Чернєй В.В., Сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні. м. Київ 2014. -С. 184
2. В. І. Борисов, П. Л. Фріс. Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1) – С. 15-31.
3.Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 11 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінальновиконавче право" / П. Л. Фріс. – Київ, 2005. – 35 с.
4.Куц В. М. Точне визначення завдань КК України – важливий аспект національної кримінально-правової політики / В. М. Куц // Політика в Україні : питання теорії та практики : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2014. – С. 45–48.
5.Тацій В. Я. Законотворчість : сучасні проблеми / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін // Голос України № 168 (4918) 10 вересня 2010 р. – С. 12–13.

Гузела М. В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Сьогодні багато вчених-процесуалістів намагаються розв'язати складну теоретичну проблему сутності кримінального переслідування та кримінального обвинувачення через призму співвідношення цих теоретичних категорій кримінального провадження. Адже, до сьогодні в теорії кримінального процесу виділяю три основні кримінальні процесуальні функції: обвинувачення, захисту, правосуддя (судового розгляду та вирішення провадження). Однак, перша з них, як би ми цього не бажали, але не в повній мірі охоплює досудове розслідування як стадію кримінального провадження, хоча багато вчених (вважаємо, що

безпідставно) ототожнюють обвинувачення з кримінальним переслідуванням. Своєю чергою, кримінальне переслідування, як категорія кримінального процесу з двохсотлітньою історією, не знайшла повною мірою свого закріплення в чинному кримінальному процесуальному законодавстві України. Хіба що законодавець закріпив зазначений термін в ст..542 КПК України в аспекті перейняття кримінального переслідування[1].

Для визначення сутності кримінального переслідування слід, насамперед, звернути увагу на співвідношення кримінального переслідування з суміжними категоріями в теорії кримінального процесу, зокрема, з обвинуваченням. Щодо такого співвідношення понять кримінального переслідування і обвинувачення, то І.В. Гловюк виділяє декілька основних підходів, зокрема: ототожнення кримінального переслідування та кримінального обвинувачення; визнання кримінального переслідування частиною обвинувачення; навпаки, визнання обвинувачення частиною або етапом кримінального переслідування; кримінальне переслідування передує обвинуваченню; визнання кримінального переслідування діяльністю по доведенню обвинувачення перед судом; визнання самостійності кримінального інститутів переслідування та обвинувачення; обвинувачення є наслідком кримінального переслідування тощо[4].

Ми поділяємо позицію зазначеного автора, що термін кримінальне переслідування доцільно використовувати для визначення діяльності суб'єктів (зокрема – слідчого та прокурора), яка спрямована на викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення, та на забезпечення кримінальної відповідальності цієї особи. Обвинувачення ж пов'язане з реалізацією цієї функції стороною обвинувачення в суді, а тому є логічним, що обвинувачення як твердження слідчого чи прокурора формулюється у відповідному процесуальному документі (обвинувальному акті) і спрямоване на реалізацію кримінальної відповідальності. Таким чином, вважаємо що обвинувачення є етапом (формою) кримінального переслідування[4; 5].

Слід зазначити, що національне законодавство в сфері кримінального провадження вже зробило певні кроки в напрямку введення в наукову та практичну кримінальну процесуальну діяльність категорії кримінального переслідування. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311, закріпила поки що єдине в законодавстві України визначення категорії «кримінальне переслідування», згідно з яким кримінальне переслідування – це виняткова процесуальна функція прокурора, котра полягає у висуненні від імені держави обвинувачення, направленні кримінальної справи до суду, підтриманні державного обвинувачення в суді, участі у перегляді судових рішень у кримінальних справах в апеляційній та касаційній інстанціях[2].

Виходячи з положень зазначеної Концепції, державний обвинувач – це посадова особа органів прокуратури, яка здійснює функцію кримінального переслідування особи в процесі досудового розслідування та підтримує державне обвинувачення у кримінальному судочинстві [2]. Як бачимо, законодавець зробив спробу визначити суб'єкта, уповноваженого здійснювати функцію кримінального переслідування у кримінальному провадженні.

Чи не найголовнішою є регламентація в зазначеній Концепції функціонального призначення прокурора у кримінальному провадженні. Так, у сфері кримінальної юстиції прокуратура в Україні має бути єдиним органом, на який покладається виконання функції кримінального переслідування особи, зокрема, висунення обвинувачення, процесуального керівництва досудовим розслідуванням та складання обвинувального акта [2; 5].

Вищезазначене в цілому узгоджується з Рекомендаціями Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, які ухвалені Комітетом Міністрів 6 жовтня 2000 року, де зазначено, що прокурори в усіх системах кримінального правосуддя вирішують питання про відкриття чи продовження кримінального переслідування; підтримують

обвинувачення в суді; можуть оскаржувати або вносити апеляційні подання на всі або деякі судові рішення. Рекомендації також констатують, що у певних системах кримінального правосуддя прокуратура здійснює державну кримінальну політику з урахуванням, за можливості, регіональних та місцевих умов; веде розслідування, керує ним або здійснює нагляд за ним; забезпечує надання ефективної допомоги потерпілим; ухвалює рішення щодо заходів, альтернативних кримінальному переслідуванню; здійснює нагляд за виконанням рішень судів тощо [3; 5]. Отож, у європейській доктрині кримінального правосуддя розрізняються повноваження прокурорів, пов'язані з веденням розслідування, керівництвом або наглядом за ним та підтриманням обвинувачення в суді. Водночас допускається, з огляду на національні особливості розбудови інституту прокуратури, альтернативне унормування повноважень прокурора у кримінальному провадженні з ведення розслідування, керування ним або здійснення нагляду за ним. В якості наглядного прикладу можна навести положення КПК Франції (ст.ст.12,13,40,401), що надають прокурору право починати кримінальне переслідування, керувати здійсненням дізнання та здійснювати публічний позов в кримінальному провадженні [5].

Таким чином, кримінальне переслідування є провідною самостійною функцією кримінального провадження, яка охоплює: початок досудового кримінального провадження внесенням відомостей до ЄРДР, повідомлення про підозру конкретній особі, отримання доказів, які підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення, обґрунтування обвинувачення перед судом щодо винуватості обвинуваченого та необхідності застосування до нього кримінального покарання.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. –К., 2018.

2. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008

3. Рекомендаціями Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, які ухвалені Комітетом Міністрів 6 жовтня 2000 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.refworld.org.ru/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?

4. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу 2012 р. Монографія (Гловюк І.В.) – Одеса: Юридична література. -2015. - 712 с.

5. Роль прокурора в доказуванні:Монографія (А.І.Палюх, М.В.Гузела, Г.С.Римарчук, І.І.Цилюрик).- Львів: Укр. акад. друкарства. -2017. - 184с.

Гузела Н.М.

магістрант
факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету імені Івана Франка
Гузела М.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ УКРАЇНИ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права у відповідності до Конституції України є частиною національного законодавства[1]. Це стосується і міжнародних договорів, укладених Україною та ратифікованих Верховною Радою України. Відповідно до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів(1969 р.) кожен чинний міжнародний договір є обов'язковим для його учасників та повинен ними добросовісно виконуватись. Більше того, кожен учасник міжнародного договору не має права посилатися на положення свого внутрішнього законодавства в якості свого виправдання за невиконання ним норм міжнародного договору(ст. 27 Віденської конвенції)[2]. Таким чином норми міжнародного права закріплені в міжнародних нормативно-правових актах та міжнародних договорах стали насьогодні частиною національного законодавства України, а тому підлягають безапеляційній реалізації через систему державних органів та судів. Більше того, у випадку невідповідності норм національного законодавства нормам, закріплених в міжнародно-правових актах чи міжнародних договорах, прерогатива в цьому випадку надається саме нормам міжнародного

права[1]. Зазначене положення закріплене як на конституційному рівні так і в нормах національних процесуальних законів, зокрема й чинного КПК України[4]. Таким чином, загальновизнані принципи та норми міжнародного права, а також міжнародні договори, стороною в яких виступає Україна, повинні однаково застосовуватися в межах правової системи нашої держави. Це випливає з положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів(1969 р.), а також з норм Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) [3], повноправною учасницею яких являється і Україна.

Слід зазначити, що одним із основоположних принципів Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) є вимога «правової визначеності», яка полягає в неухильному дотриманні однакового застосування норм вищезазначеної конвенції та рішень Європейського суду з прав людини, винесених на основі цих норм, всіма судами на території України[4]. Таким чином, вимога правової визначеності діяльності судів поширюється не тільки на національне законодавство, але й на норми міжнародного права, які є частиною правової системи нашої держави.

До таких загальновизнаних принципів міжнародного права також, зокрема, відноситься принцип всезагальної поваги до прав людини, а також принцип добросовісного виконання державою своїх міжнародних обов’язків.

Під загальновизнаними нормами міжнародного права слід розуміти визначальні імперативні норми міжнародного права, які визнаються і сприймаються міжнародною спільнотою держав в цілому. При цьому будь який відхід від зазначених норм є недопустимим. Іншими словами, під загальноприйнятою нормою міжнародного права слід розуміти таке правило поведінки, яке визнається і сприймається міжнародною спільнотою держав в цілому в якості юридично обов’язкового.

Таким чином, права і свободи людини і громадянина, регламентовані нормами міжнародного права, та нормами національного законодавства України

не тільки проголошуються, але й розробляється реальний механізм захисту та гарантування цих прав судовою системою України. Судова реформа, яка проводиться в Україні сьогодні, є реальним тому підтвердженням.

В процесі здійснення судочинства неправильне застосування судом загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України може бути підставою для зміни або скасування судового рішення. При цьому неправильне застосування судом норми міжнародного права полягає в наступному: – суд в процесі здійснення правосуддя не застосував норму міжнародного права, яка підлягала застосуванню; – суд в процесі здійснення правосуддя застосував норму міжнародного права, яка не підлягала застосуванню; – суд в процесі здійснення правосуддя дав неправильне тлумачення норми міжнародного права[5].

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), учасником якої з 1997 року являється і Україна, регламентує власний процесуальний механізм, який охоплює обов'язкову юрисдикцію Європейського суду з прав людини та систематичний контроль за виконанням рішень Європейського суду державами, яких ці рішення стосуються. Такий контроль здійснює комітет міністрів Ради Європи. Відповідно до п.1 ст. 46 Конвенції… (1950 р.) рішення Європейського суду з прав людини стосовно України, прийняті остаточно, є обов'язковими для всіх органів державної влади в Україні та для судів України, зокрема, з метою подальшого усунення допущених порушень прав та свобод людини. Європейський суд з прав людини наділений повноваженнями тільки констатувати факт порушення державою прав та свобод особи, регламентованих Конвенцією… (1950 р.), та при наявності підстав присудити на користь скаржника справедливу грошову компенсацію. Однак, Європейський суд з прав людини не наділений повноваженнями по зміні чи скасуванню судового рішення, постановленого національним судом, яке суперечить нормам Конвенції… (1950 р.). Така суперечність підлягає вирішенню всередині судової

системи України, зокрема, повноваження по усуненню такої суперечності покладені на діючий в Україні Верховний Суд.

1.Конституція України. Редакція від 30.09.2016,підстава 1401-VIII. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254

2.Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05. 1969 р. Приєднання України 14.04.1986, підстава 2077-XI [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118

3.Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4.Кримінальний процесуальний кодекс України. К.: 2018.

5.Зимненко Б.Л. О применении норм международного права судами общей юрисдикции. – М.: СТАТУТ. - 539 с.

Гук І. Г.

Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти
Максимів Л. В.

Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ,
старший викладач кафедри кримінально-правових
дисциплін та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Одним із ефективних та, в окремих випадках, необхідних засобів збирання та перевірки доказів у кримінальному провадженні є обшук, який належить до невербальних слідчих (розшукових) дій. Разом з тим, для забезпечення допустимості отриманих у результаті його проведення фактичних даних, існує потреба в чіткому дотриманні вимог кримінального процесуального кодексу

України (далі – КПК), як при розгляді клопотання про обшук слідчим суддею, так і при безпосередньому його проведенні. Враховуючи наявні у практиці випадки зловживань та порушень у ході проведення обшуків, актуальність цього питання не викликає жодних сумнівів. На жаль, нечітке формулювання окремих положень КПК дозволяє по-різному підходити до вирішення одних і тих самих проблем, що своєю чергою зумовлює відсутність єдності у слідчій та судовій практиці.

Спірні питання виникають, насамперед, при винесенні слідчим суддею ухвали про здійснення обшуку. Так, логічним було б зазначати в мотивувальній частині ухвалилише ті обставини кримінального правопорушення, якими слідчий обґрунтовує необхідність проведення обшуку. Це зумовлено тим, щоу подальшому така ухвала може буде пред'явлена будь-якій іншій, присутній в обшукуваному приміщенні особі, якщо власника такого приміщення не буде на місці, що може призвести до розголошення таємниці досудового розслідування[1, с. 43].

Крім того, якщо за адресоюволодіння особи, яке належить обшукати, знаходиться декілька об' єктів нерухомості, то в ухвалі слідчого судді повинні бути зазначені конкретні будівлі та приміщення, які підлягатимуть обшуку.Наприклад, «…надати дозвіл на проведення обшуку у жилому домі, гаражі та майстерні, належних Сидорчуку Ігорю Вікторовичу, розташованих за адресою місто Івано-Франківськ, вул. Чорновола, будинок № 9».

Що ж стосується безпосереднього проведення обшуку, то варто було б зазначити, що дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні слідчого, надає право проникнути на ці об'єкти лише один раз. Як стверджує Ільєва Т. Г., у разі виникнення потреби ще раз провести обшук на тому ж об'єкті, слідчий повинен повторно подати клопотання про надання дозволу на проведення обшуку, але уже з посиланням на нові обставини, які до того не розглядалисяслідчим суддею [2, с. 106].

Проблемним залишається питання тривалості обшуку. На практиці спостерігається тенденція до збільшення кількості значних за обсягом часу обшуків. Переважно це стосується злочинів у сфері господарської діяльності, коли необхідно виявити продукцію, яку приховують від обліку на великій території складського приміщення або коли потрібно обшукати значні за площею цехи, офіси, митні термінали, банківські сховища і депозитарії, продовольчі і речові ринки, магазини, транспортні засоби (поїзди, автоколони, морські і річкові судна).

На сьогодні, КПК України не обмежує проведення обшуку певним часовим періодом, як це зроблено, наприклад, для допиту. Більше того, у частині 5 статті 236 КПК міститься вказівка на те, що обшук повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення його мети. З цього можна зробити висновок, що вказанаслідча (розшукова) дія, в залежності від різних чинників: площі території, де проводитиметься обшук, обсягу речей, які необхідно буде відшукати, кількості співробітників, які будуть брати участь у проведенні обшуку, може бути й довготривалою [3, с. 185 – 186]. Тоді виникає логічне запитання, як діяти слідчому з настанням нічної пори доби чи у випадках, коли учасники обшуку (поняті, спеціалісти, свідки) клопочуть про перерву у проведенні слідчої (розшукової) дії для відпочинку чи прийому їжі. Однозначною є відповідь, що залишати місце обшуку на час перерви слідчий не може, оскільки продовжити його подальше проведення він матиме право лише за добровільної згодиволодільця приміщення.

Вбачається, що оптимальним рішенням цієї проблеми може стати проведення обшуку у вигляді спеціальної операції. Сутність такого обшуку полягатиме в тому, щоб залучити до його проведення максимальну кількість суб’єктів, шляхом створення слідчих та слідчо-оперативних груп [4, с. 7].

Проведення обшуку уповноваженими особами є важливим критерієм допустимості доказів. Відповідно до частини 1 статті 236 КПК України, виключним правом на виконанняухвали про дозвіл на проведення обшуку володіють слідчий та прокурор. В той же час пунктом 3 частини 2 статті 40 КПК

України передбачено можливість слідчого давати доручення на проведення слідчих (розшукових) дій працівникам оперативних підрозділів, тим самим розширюючи коло суб'єктів, наділених достатньою компетенцією для здійснення обшуку.

Ці та багато інших проблемних питань, пов'язаних з порядком проведення обшуку, є яскравим доказом того, що,на сьогодні, ще й досі існує чимала низка прогалин у кримінальному процесуальному законодавсті, усунення яких є першочерговим завданням наших законотворців.

1.Капліна О.В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій.Вісник кримінального судочинства.2015. № 1. С. 40–48.

2. Ільєва Т.Г. Надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.Європейські перспективи. 2013. № 7. С. 105–109.

3. Кулик М.Й. Особливості проведення обшуку (при розслідуванні привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Митна справа.2015. № 2 (98). С. 183–188.

4. Швидкова О.В. Обшук як спосіб збирання доказів.Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. № 2 (10). С. 1–17.

Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У правовій державі проблема боротьби зі злочинністю, захисту прав і законних інтересів громадян від злочинних посягань завжди актуальна. Людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, на сторожі якої повинна стояти держава, її правоохоронні органи. Важливою функцією держави є комплексна багаторівнева протидія злочинності. Її наступальний характер забезпечується в основному діяльністю правоохоронних органів, насамперед підрозділів Національної поліції,

які історично виконують провідну роль в утриманні злочинності у певних стабільних (соціально-толерантних) межах.

Найперше це залежить від чинників соціально-економічного та політико-правового характеру, де одне з чільних місць посідають утвердження принципу верховенства права, гуманізму, пріоритету особи перед державою, демократизація права, правової системи, правозастосовної практики, суспільна та наукова її обумовленість тощо. Особливо це стосується питання, яке тісно пов'язане та певною мірою обумовлює якісний стан останніх, а саме – дотримання прав і свобод та принципу законності.

Для реалізації основних прав і свобод людини та громадянина недостатньо задекларувати їх на законодавчому рівні. Необхідно реально забезпечити, тобто за допомогою соціальних, матеріальних, праворегулюючих і правоохоронних заходів гарантувати їх реальне існування, що особливо важливо для такої форми реалізації прав і свобод, як використання.

Серед різноманітних заходів реалізації прав і свобод людини та громадянина важливе місце посідає їхнє оперативно-розшукове та кримінально-процесуальне забезпечення, яке максимально виявляється у відносинах із органами виконавчої влади.

Особливої уваги заслуговує вивчення питань щодо з'ясування поняття та змісту механізму оперативно-розшукового забезпечення прав і свобод людини та громадянина, через існування та ефективну дію якого можливе отримання державних управлінських послуг, забезпечення і захист порушеного права.

Однак механізм оперативно-розшукового та кримінально-процесуального забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні вимагає удосконалення.

Подальший розвиток Української держави, становлення ринкових відносин, громадянського правового суспільства, дотримання принципу розподілу влади, визнання пріоритету прав і свобод людини, зміни в суспільній свідомості,

переоцінка колишніх цінностей – усе це зумовлює необхідність принципово нового погляду на проблеми політико-правового характеру, який передбачає насамперед звернення юридичних досліджень до реалій сьогодення, повної їх адекватності об'єктивним процесам у суспільстві[1].

До найактуальніших проблем юридичної науки в умовах суспільної перебудови слід віднести необхідність більш глибокого аналізу соціальної зумовленості права, його норм, інститутів, тенденцій розвитку, вивчення механізму взаємодії права з різноманітними аспектами матеріальної і духовної культури суспільства, дослідження ефективності права як регулятора суспільних відносин, практичної діяльності правозастосовних, зокрема правоохоронних, органів [1].

Радикальні перетворення сьогодення, що здійснюються на шляху демократизації суспільства, можуть досягти бажаних результатів лише за умови належного їх забезпечення насамперед із боку юридичної науки. Соціальна цінність та ефективність її здобутків значною мірою визначаються їх методологічною обумовленістю[2, 3].

Характеризуючи стан загальнотеоретичної розробленості дотримання прав і свобод та принципу законності, зазначимо, що певною мірою питання законності відображені і у юридичній літературі, і зокрема в спеціальній, що стосується діяльності державних органів, яким надане право здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

Для чіткого визначення правового статусу людини і громадянина важливо осмислити поняття «права» і «свободи». Як указують науковці, співвідношення між цими категоріями таке: термін «право» означає міру можливої поведінки людини, виконання тих або інших дій, закріплених у нормативно-правових актах. Тобто це чіткіша категорія і варіанти її використання визначені в юридичних актах. Право громадянина – завжди право на те, що потрібно людині, на що вона претендує, або те, що закон їй надає, чим закон її

забезпечує, що слугує інтересам людини, задоволенню її потреб, визначається як соціальне благо, соціальна цінність [5]; термін «свобода» – філософсько-правова категорія, яка означає самостійний вибір індивідом або організацію варіанта своєї поведінки. Свобода – це можливість користуватись і розпоряджатися соціальним благом, цінністю, задовольняти власний інтерес або життєву потребу так, аби не порушувати права інших.
Водночас аналіз конституційного законодавства вказує на те, що термін «свобода» – ширше поняття і може мати чимало варіантів тлумачення.

Так, у Конституції України закріплено: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість» (ст. 29); «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, навільне вираження своїх поглядів і переконань» (ч. 1 ст. 34); «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання» (ч. 1 ст. 35) та інші.

Також зауважимо, що Основний Закон надає людині свободу так, щоб її не можна використати проти інтересів суспільства, держави та інших громадян. Тобто, якщо у статті 29 Конституції України закріплено суб'єктивне право кожної людини на свободу та особисту недоторканість, це не означає, що людина може поводитись, як заманеться, незалежно від волі інших, без примусу. Таке розуміння свободи відповідає обов'язку особи додержуватись Основного Закону, поважати права і свободи, честь і гідність інших осіб.

Наведене вище дає змогу зробити висновки, що чітко розмежувати права і свободи складно, оскільки найчастіше сферу політичних прав із чітко визначеними правочинностями також називають «свободами». Як вважають учені-юристи, відмінності в термінології традиційні, які сформувалися ще за давніх часів.

Однак сутність поняття «свободи» має свою специфіку. Свобода розуміється як конкретне соціальне становище людини або людей у їх взаємовідносинах із державою. Це взірець можливої та дозволеної поведінки у суспільстві.

В підсумку необхідно підкреслити, що права і свободи громадянина – це права, які регулюють сферу відносин індивіда з державою, у якій він сподівається не тільки на відмежування своїх прав від незаконного втручання, але й на активне сприяння держави в їх реалізації. Тобто права громадянина пов'язані з фактом громадянства, приналежності особи до визначеної держави, політичного співтовариства. Права громадянина знаходяться під захистом тієї держави, до якої належить ця особа, а їх гарантія забезпечується в процесі правомірної діяльності правоохоронних органів.

1.Проблеми методології сучасного правознавства: матеріали міжнародної наук.-теоретич. конф. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 1997. – С. 16.
2.Методологические проблемы юридической науки: сборник научных трудов. – К.: Наукова думка, 1990. – 136 с.
3.Методологические и теоретические проблемы юридической науки: сборник научных трудов. – М.: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, 1986. – 240 с.
4.Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина: навч. посібник / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Х.: Факт, 2001. – С. 7.

Гулей О.В.
студент
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Коваль М. М.

к.ю.н., доцент кафедри кримінального
права і процесу
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

НЕПРЯМІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Одним із загальноприйнятих традиційних груп класифікації доказів у кримінальному судочинстві є їх поділ на прямі і непрямі (побічні). Необхідність такої класифікації сумнівів не викликає. Непрямі докази також можуть бути класифіковані за специфічними для них ознаками. Така класифікація надає широкі

можливості для всебічного аналізу непрямих доказів, визначення їхньої ролі та значення, вибору оптимальних тактичних прийомів та методики їх збирання і перевірки. Як зазначає А.А. Хмиров, зміст класифікації доказів не в тому, щоб виділити серед них „кращі" та „гірші", а в тому, що вона дає змогу всебічно дослідити особливості формування, способи збирання та методи використання кожної групи доказів [6].

Протягом тривалого часу дослідники теорії доказів і доказування у кримінальному процесі звертали увагу на проблему класифікації непрямих доказів. Досить часто при класифікації доказів загалом та непрямих доказів зокрема, трапляється термін „уліка". Оскільки багато вчених-процесуалістів вживали його у значенні непрямих доказів, а отже, і відповідно зачислювали до цієї класифікаційної групи, то вбачається потреба у з'ясуванні змісту цього терміна.

Проаналізувавши наявні в літературі погляди з цього приводу, простежуємо чотири різноманітні підходи до розуміння цього терміна:

Під терміном „уліка" розуміють всі без винятку непрямі докази. У такому значенні цей термін вживав В. М. Тертишника [1]. У такому ж значенні він траплявся і в старій дореволюційній процесуальній літературі.

Термін „уліка" вживають для позначення тих непрямих доказів, які мають обвинувальний характер, тобто застосовувався у значенні непрямих доказів зокрема, Гончаренко В. Г. [2]. Під терміном „уліка" трактують проміжний факт, який встановлює наявність події злочину чи винність обвинуваченого. Її прихильником був А.А. Хмиров [6].

Незважаючи на різноманітні підходи до розуміння терміна очевидно, що його змістовне навантаження цього терміну має відношення до аналізу задекларованої проблеми класифікації непрямих доказів. А тому звертатимемо увагу на класифікації більшості авторів, які використовували зазначений термін.

Перші спроби класифікувати непрямі докази належать У. Уільзу [5]. Сам автор, вказуючи на умовність такого поділу, поділяв їх на моральні ознаки та зовнішні факти. При цьому, як перші, так і другі він поділяв на ознаки винуватості та невинуватості. Моральні непрямі докази з погляду автора стосуються не безпосереднього вчинення злочину, а виникнення наміру його вчинити. Він зазначає, що одних цих доказів недостатньо для обґрунтування винуватості підозрюваного. До внутрішніх непрямих доказів У. Уільз зачислює мотиви вчинення злочину, вчинки та заяви, що викривають злочинний намір чи визнання вини, приготування та очікування зручного випадку для вчинення злочину, нещодавнє володіння плодами злочину, підозрілий вигляд, неправдиві показання, приховування, знищення, підробку доказів, посилання на видумані докази, непряме визнання вини. До зовнішніх фактів належать визначення кількості та встановлення тотожності осіб, речей та „почерків" вчинення злочинів. При цьому він зазначає, що непрямі докази настільки різноманітні, що немає жодної можливості підвести їх під будь-які загальні формули та види.

Для того, щоб класифікувати непрямі докази, потрібно з метою найглибшого розуміння їх суті та змісту з'ясувати, яким правилам ця класифікація має відповідати. За загальними правилами формальної логіки вона відповідає таким вимогам: – бути вичерпною і виключною. Вичерпна класифікація охоплює всі об'єкти цієї сукупності. Виключність її полягає в тому, що кожний об'єкт має входити лише в одну ланку класифікаційної системи, тобто належати до одного виду, підвиду, групи. Третьою вимогою класифікації є особлива її строгість до операцій поділу об'єктів, яка досягається дотриманням логічних правил, що стосуються цієї операції [3]. Наука кримінального процесу виробила багато критеріїв класифікації доказів. Деякі з них сприймає більшість вчених, інші – підтримують лише деякі представники, проте, безумовно, незважаючи на всі недоліки у виборі класифікаційних ознак, всі напрацювання у цій сфері спрямовані на глибоке з'ясування суті доказів, аналіз кожного з них з метою

успішного розслідування. Деякі критерії класифікації доказів використовують і при поділі непрямих доказів. Це, зокрема, поділ непрямих доказів на обвинувальні і виправдовувальні, особисті та речові, первинні та похідні. З приводу окремих критеріїв, зокрема поділу непрямих доказів на речові та особисті, у літературі протягом тривалого часу точились дискусії. Пов'язані вони були з тим, чи можуть бути речові докази як прямі, чи вони існують лише як непрямі докази, а також ставилась під сумнів сама можливість протиставлення особистих та речових доказів. Так, Р.Д. Рахунов свого часу, вважав що речові докази є винятково непрямими доказами [4].

Отож, використовуючи напрацювання вчених-процесуалістів та беручи до уваги вказані вище вимоги, можна дати таку класифікацію непрямих доказів:

1. Залежно від елементів предмета доказування, непрямі докази поділяються на ті, які встановлюють:

а) подію злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину); б) винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину; в) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують чи обтяжують покарання; г) характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння.

У цьому випадку важливо розуміти те, що за допомогою непрямих доказів не безпосередньо визначають вказані елементи предмета доказування, а певні проміжні факти, які дають змогу встановити ці елементи.

2. Залежно від характеру фактів, які встановлюються: а) непрямі докази, які встановлюють позитивні факти (наявність тієї чи іншої суттєвої для кримінальної справи обставини); б) непрямі докази, які встановлюють негативні (заперечувальні) факти (відсутність певної обставини, існування якої припускалось). При цьому негативний факт замінюють в ході доказування

позитивним фактом. Обвинувачений, стверджуючи, що він не був в момент вчинення злочину на місці його вчинення, доводить тим самим, де він знаходився в цей момент, і це вже носить характер доказування позитивного факту.

3. Залежно від структури доказування проміжного факту: а) двохступеневі; б) трьохступеневі; в) багатоступеневі.

4. Залежно від виду системи непрямі докази поділяють на:

а) послідовні. Сюди входять непрямі докази, які встановлюють ланцюг висновків, що будуються шляхом встановлення одного проміжного факту, згодом іншого, та забезпечують взаємозв'язок проміжного факту із предметом доказування. б) підкріплювальні. Їх формують докази, що взаємно підкріплюють один одного та утворюють певну сукупність, що забезпечує одержання достовірного висновку. в) субсидіарні. Йдеться про ті непрямі докази, що посилюють чи послаблюють значення того чи іншого побічного (проміжного) факту за певних умов у конкретній кримінальній справі. г) виключення несумісних фактів. Сюди належать непрямі докази, які спростовують несумісні, конкурентні версії, унеможливлюючи неправильні висновки при доказуванні у кримінальній справі.

Отож, підсумовуючи вищенаведене, потрібно акцентувати на важливій ролі класифікації непрямих доказів у зв'язку з подальшим дослідженням їх змісту та значення при доказуванні у кримінальній справі. Звичайно, дати вичерпний перелік непрямих доказів неможливо, зважаючи на їхню численність та різноманіття, а також на те, що залежно від конкретної кримінальної справи непрямі докази можуть слугувати як прямі і навпаки. Тим не менше, запропонована класифікація непрямих доказів дає змогу глибше з'ясувати їхню суть, зміст та функції з метою встановлення об'єктивної істини у кримінальній справі та постановлення у ній законного, обґрунтованого і справедливого рішення.

1.Теорія доказів: підручник / К. В. Антонов, О. В. Сачко, В. М. Тертишник, В. Г. Уваров / За заг. ред. В. М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. 294 с.

2.Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні: науково-практичний посібник / В. Г. Гончаренко. К.: Прецедент, 2014. 42 с.

3.Шумило М. Є. Докази досудового і судового провадження в КПК України: співвідношення та їх функціональне призначення / М. Є. Шумило // Право України. 2013. № 11. С. 206—215.

4.Лобойко Л.М. / Кримінальний процес: Підручник. К.: Істина, 2014. - 432 с.

5.Уильз У. Опыт теории косвенных улик, объясненной примерами / Уильз У. М., 2002. 345 с.

6.Хмыров А. А. Косвенные доказательства в уголовных делах / Хмыров А. А. СПб. : Юридический центр Пресс, 2005. 263 с.

Данченко К. М.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
та ОРД Прикарпатського факультету
(м. Івано-Франківськ) НАВС
Широкова А. А.

курсант
Прикарпатського факультету (м.Івано-Франківськ) НАВС

АКТУАЛЬНІСТЬ ВВЕДЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність теми, у першу чергу, обумовлена тим, що саме вирішення проблем інституту смертної кари є ключовим не тільки в процесах гуманізації пенітенціарної системи, але й суспільства в цілому. Саме з відмовою від такого виду покарання як смертна кара значною мірою пов'язані незалежний статус та визначення місця і ролі України в системі міжнародних відносин. Сьогодні, на порозі третього тисячоліття, людство переживає період гуманізації всього суспільного життя. На перший план дедалі більше виходить людина, її життя, самобутність, неповторність, унікальність. І з цих позицій лунає дедалі більше голосів і за, і проти смертної кари. Так, повівши соціологічний аналіз сучасного стану правозастосування та юриспруденції Данченко К. М. зазначає, що більшість респондентів підтримують зміни у кримінально-правовій політиці України, усвідомлюють відповідальність за введення більш жорстких видів покарання та бажають їх введення, розуміють, що при сьогоднішній економічній нестабільності та правовому нігілізмі населення, введення альтернативних видів покарання може

призвести до негативних наслідків та до збільшення криміногенної ситуації в регіоні[1, с. 173]. Адже будь-яке явище; не можна судити однобоко, необхідно керуватися не тільки юридичними мірками, але й нормами моралі. І тут доречно нагадати про те, що саме Україна ще в 1989 році була одним із ініціаторів прийняття Генеральною асамблеєю Організації Об′єднаних Націй другого факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, який направлений на скасування смертної кари. Готовність України йти політичним курсом реального виконання міжнародно-правових зобов'язань у галузі дотримання прав людини обумовила скасування в Українській державі у 2000 році такого виду покарання, як смертна кара. Але, на жаль, у вітчизняній правовій науці практично відсутні спеціальні дослідження, присвячені такому виду покарання, як смертна кара, механізмам його заміни на довічне ув'язнення та його правовим і інституціональним механізмам. Така ситуація не сприяє як пошуку шляхів подальшого вдосконалення кримінального законодавства, так і створенню належного механізму перебудови пенітенціарної системи. А це є особливо важливим у зв'язку з визначенням основних положень нового Кримінального кодексу, і інтегруванням України у світове співтовариство. Тому розробка питань формування політики України відносно інституту смертної кари, визначення шляхів удосконалення державно-правового механізму, за допомогою якого вона здійснюється, на цей час є дуже актуальним[2].

Досліджуючи дану проблематику варто проаналізувати історичне та юридичне виникнення інституту смертної кари й в процесі цього сформувати власну думку щодо можливості відновлення застосування смертної кари в Україні в період Євроінтеграції.

Питання смертної кари досліджували такі відомі вчені, як О. Кістяківський, П. Боборикін, В. Розанов, М. Владімірський-Буданов, М. Таганцев, з наших сучасників – К. М. Данченко, С. Г. Кєліна, І. Й. Бойко, М. І. Коржанський та ін.

Смертна кара — вища міра покарання; страта злочинця, засудженого на смерть за вчинення особливо тяжких злочинів чи дій, що суперечать державній політиці країни. З'явилася вона з моменту, коли держава взяла на себе функцію виконання покарання за вчинені злочини. Майже всі суспільства протягом існування всього людства на певній стадії свого розвитку застосовували смертну кару до кримінальних і політичних злочинців[3].

На початку XX ст. смертну кару в Російській імперії застосовували як знаряддя боротьби з опозиційними владі силами в суспільстві. Радянський союз ввів її за державні та деякі інші злочини. Тільки в мирний час Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 травня 1947 р. було скасовано смертну кару і замінено на 25 років у виправно-трудових таборах, але «за заявами від профспілок, селянських об'єднань» Указом Президії Верховної Ради СРСР від 12 січня 1950 р. «Про посилення кримінальної відповідальності за умисне вбивство» було відновлено смертну кару за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Кримінальне законодавство Союзу і союзних республік 1958 р. не внесли її до системи покарання, але виокремили статтею «як виняткову міру покарання», але до її скасування. Було визначено вичерпний перелік злочинів, за вчинення яких присуджували смерть. Серед них: зрада батьківщині, шпигунство, диверсія, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Смертна кара не застосовувалася до осіб, які не досягли повноліття (18 років), до вагітних жінок на момент вчинення злочину, винесення або виконання вироку. Ці положення заклали в кримінальних кодексах усіх союзних республік, зокрема в Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. У 2000 р. смертну кару в Україні було скасовано. Це стало наслідком ратифікації Україною Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав й основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари. 04.05.2002 р. Україна приєдналася до Протоколу № 13 Європейської конвенції про права людини, що передбачає повне скасування смертної кари за

будь-яких обставин в мирний і воєнний час (протокол був ратифікований і набув чинності 01.07.2003 р.)[4, с. 98].

Щодо інституту смертної кари в Україні, то відсутність такого виду покарання є обов'язковою умовою для членства нашої держави в Раді Європи. 29.12.1999 р. Конституційний Суд України визнав, що смертна кара суперечить Основному закону України, чим остаточно закрив шлях до її відновлення[5, с.63].

Проаналізувавши дане проблемне питання ми дійшли до висновку, що такий інститут як смертна кара потребує більш детального вивчення, але не виключаємо можливість введення такого виду покарання до КК України. Звичайно, що в такому випадку питання Євроінтеграції буде під загрозою, але нам необхідно враховувати що, якщо ситуація з економічною нестабільністю та правовим нігілізмом населення не зміниться, то це може стати єдиним заходом примусу, який дасть змогу зменшити кількість тяжких і особливо тяжких злочинів в Україні.

1.Данченко К. М. Соціологічний аналіз сучасного стану юриспруденції та правозастосування. Науковий Вісник Херсонського національного університету. Серія Юридичні науки. 2018. №2. Т.2. С.168-173

2.Діденко Л. В. Інститут смертної кари в Україні (міжнародно-правовий та історико-соціальний аспект) URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2117/%D0%94%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9B.%D0%92..pdf?sequence=1&isAllowed=y

3.Гривняк Л. Вплив міжнародного чинника на скасування смертної кари в Україні. URL: http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2099/vnulpurn201478234.pdf

4.Веселов М. Ю. Каптур О. С., Моргун Н. М. Смертна кара як виключна міра покарання. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Випуск 4(13). С. 97-101

5.Карпенко М. І., Бондурович А. В. Смертна кара: бути чи не бути? Юридична наука. 2013. №5. С. 62-69

Данченко К. М.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) НАВС

Дмуховська А. А.

курсант
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) НАВС

ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема девіантної поведінки зажди мала місце у кримінології, психології та педагогіці, але на жаль в наш час вона починає набувати масового характеру.

Отже, девіантна поведінка - один із видів дизадаптивної поведінки, який являє собою систему вчинків, що суперечать прийнятим у суспільстві правилам або моральним нормам і наносять шкоду суспільству або самій особистості. [1]

Дана робота націлена на розкриття причин виникнення антисоціальної поведінки, а також фактори впливу, її форми та способи боротьби із даною проблемою.

Багато науковців приділило свою увагу даній темі, розкриваючи поняття, зміст, форми і причини девіантної поведінки, а саме: Чемерис Н.М., Уралова Л.Т., Джужа О. М., Глушков В. О., Міллєр А. Й., Ю.М Антонян, Ю.Д. Блувштейн, Т.С. Барило, М.І. Вєтров, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, К.Є. Ігошев, О.М. Костенко, М.В. Костицький, В.М. Кудрявцев, І.П. Лановенко, Ф.А. Лопушанський, С.Я. Лихова, Г.М. Міньковський, М.М. Міхеєнко, П.П. Михайленко, А.Р. Ратінов, С.А. Тарарухін, А.П. Тузов, І.К. Туркевич, М.П. Чередніченко, В.І. Шакун, Я.М. Шевченко та інші.

Практично з моменту зародження кримінології об’єктом пильної уваги вчених стала злочинність неповнолітніх та молоді. Така увага пояснюється місцем, яке посідає молодь як соціально-демографічна група в соціальній структурі суспільства. Особливе місце молоді в соціальній структурі визначається не лише тим, що вона є однією з самих масових соціально-демографічних груп суспільства, але й тим, що майбутнє суспільства з високим ступенем вірогідності можна прогнозувати, виходячи із стану справ у процесі соціалізації молодого

покоління. [2, с. 3-4]

До групи чинників, що зумовлюють риси девіантної поведінки підлітка належать розлади психічних процесів, неявні й явні. У першому випадку можна говорити про граничні стани між психічним здоров'ям і патологією. До них належать патологічні, або оборотні розлади, які виникають при гострих психічних травмах або слабких, але постійно діючих, а також при тривалих соматичних захворюваннях. Граничні стани – це неврози, що є реакцією на порушення значимої для підлітка системи відносин; психопатії, що викликаються особливими, екстремальними умовами середовища. Вони безпосередньо перешкоджають соціальній адаптації підлітка внаслідок певної патології характеру. Причинами виникнення девіантної поведінки підлітків, з точки зору більшості учених, можуть бути спадковість і психологічний клімат у сім'ї. Досліджуючи вплив спадковості на поведінку підлітка, його індивідуальні властивості протягом усього життя, психологи детермінують схильність до психічних захворювань, алкоголізму, агресивної поведінки і навіть до злочинної поведінки і зазначають, що практично неможливо відокремити ефекти впливу середовища від ефектів спадковості. В. Ефроімсон підкреслює, що особистісні риси впливають на те, яку форму поведінки з усіх можливих, що існують в суспільстві, людина вибирає. Причиною виникнення девіантної поведінки у неповнолітніх, з точки зору багатьох психологів, може бути викликана і внаслідок неможливості реалізації своїх природних здібностей, тобто індивідуальних особливостей людини, які є умовою виконання нею будь-якої діяльності. [3]

Отже, девіантна поведінка випливає із певних факторів ризику:

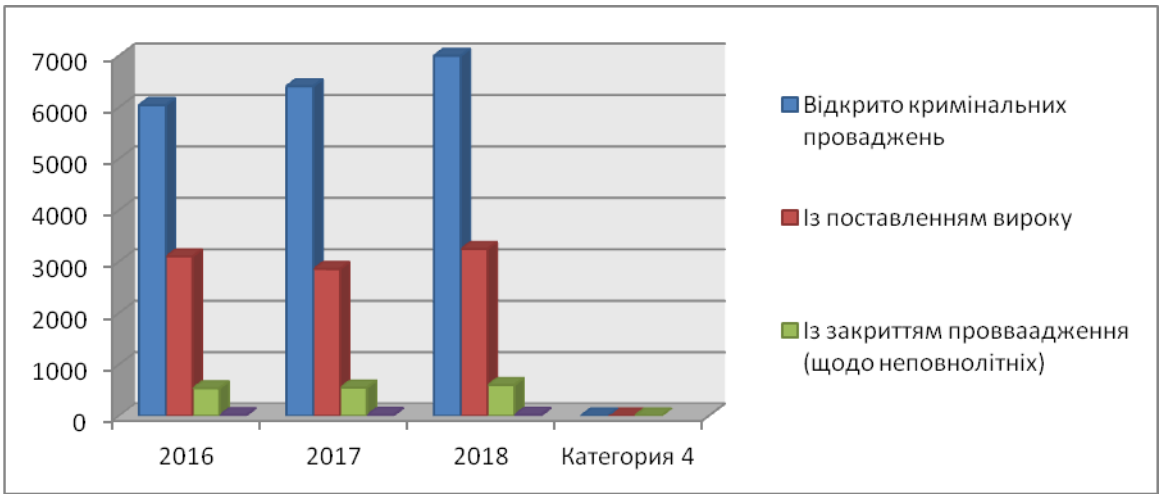
- Біологічні: наслідки спадковості, вплив природного середовища, порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму, вроджені психопатії, мінімальні мозкові дисфункції внаслідок органічного враження головного мозку.

- Психологічні: акцентуації характеру, інфантилізм, підвищений рівень тривожності, різноманітні реакції (емансипації, групування з друзями, відмови, компенсації, захоплення (хоббі), задоволення почуття цікавості, потяг до самоствердження, потреба змінити психічний стан у стресовій ситуації.
- Соціально-економічні: зниження життєвого рівня населення, майнове розшарування суспільства, обмеження соціально схвалених способів заробітку, безробіття, доступність алкоголю та тютюну.

Соціально-педагогічні: зростання кількості сімей з конфліктними та асоціальними стилями виховання.

Соціально-культурні: зниження морально-етичного рівня населення, поширення кримінальної субкультури, руйнування духовних цінностей, наростання неформальних об'єднань, в яких домінує культ сили, пропаганда в засобах масової інформації насильницьких та безвідповідальних стереотипів поведінки. [4]

Нині стан і тенденції злочинності неповнолітніх, як показує аналіз судової статистики, свідчать про нагальну потребу організації консолідованих і цілеспрямованих дій суспільства та держави щодо попередження такої злочинності, запобігання її розвитку та зростанню.

Наведена судова статистика, навіть за умови наявного значного залишку нерозглянутих кримінальних проваджень на кінець звітного періоду 2018 року (а

це більше 7000 проваджень), що зумовлений здебільшого нестачею суддівських кадрів та навантаженням на служителів Феміди, є «показовим» щодо ситуації, яка склалася зі злочинністю неповнолітніх (поширення злочинності серед неповнолітніх незалежно від складу сім'ї, освіти, збільшення випадків вчинення ними злочинів у стані алкогольного і наркотичного сп'яніння, групою осіб (зокрема за участю дорослих) та організованою групою, повторних злочинів, зміщення вікового цензу особи винного у бік зменшення).

Саме тому особливо гостро мають постати питання подальшого реформування чинного законодавства у сфері кримінальної політики щодо неповнолітніх як однієї з найбільш кримінально вразливих верств населення, приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та ефективної його реалізації на практиці. [5]

Профілактика девіантної поведінки підлітків складається з декількох простих кроків, які потрібно обов'язково виконувати. Не слід допускати спілкування з дитиною підозрілих осіб, вони можуть втягнути його в злочинну групу. Звертайте увагу на те, як проводять дозвілля ваші діти: немає у них проблем з однолітками, встигають чи вони за шкільною програмою. Водіть дітей на психологічні тренінги, щоб сформувати у них позитивний образ власної особистості. У разі появи конкретних проблем, не соромтеся звертатися до фахівців.

Таким чином, девіантна поведінка – це тривожний сигнал, який не можна ігнорувати. Слід запам'ятати, що профілактика допоможе попередити розвиток девіантної поведінки тільки в тому випадку, якщо до цього кроку будуть прикладатися значні зусилля. Профілактика девіантної поведінки може вчасно підказати підрослому дитині правильний шлях, звільнити його від необдуманих і безглуздих кроків. [6]

1.URL:https://studopedia.com.ua/1_300993_ponyattya-pro-deviantnu-povedinku.html
2.Корецький С. М. Кримінологічна характеристика девіантної поведінки неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12. 00.

08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" Київ. 2003. 21 с.
3.Островська-Бугайчук І. М. Причини формування девіантної поведінки підлітків. Вісник Житомирського державного університету. 2015. С. 48–51
4.Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. 1998. Т. 2. 744 с.
5.Слуцька Т. Огляд судової статистики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених неповнолітніми у 2016-2017 роках. 6.URL:https://sud.ua/ru/news/blog/117843-zlochini-nepovnolitnikh-pro-scho-govorit-statistika
7.URL: https://liferules.com.ua/psihologiya/deviantna-povedinka-pidlitkiv-prichini-formi-profilaktika.html

Деркач М.І.,

студент
Навчально-науковогоінституту права та психології
Національногоуніверситету «Львівськаполітехніка»
Марисюк К.Б.,

професоркафедрикримінального права та процесуНавчально-науковогоінституту права та психологіїНаціональногоуніверситету «Львівськаполітехніка», д.ю.н, доц..

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА УКРАЇНИ

Збройні Сили України та інші військові формування в житті суспільства та держави відіграють суттєву роль, у тому числі й в аспекті реалізації прав і свобод людини та громадянина. Ідеться про те, що ці складові компоненти державного механізму є місцем служби багатьох громадян нашої держави, з ними пов’язано виникнення великої кількості різноманітних правовідносин різної спрямованості. Крім того, їх діяльність може суттєвим чином зачіпати інтереси та права й свободи тих осіб, які жодного стосунку до силових структур не мають. Це пов’язано з різними аспектами їхньої діяльності, особливо в умовах різних кризових ситуацій. У зв’язку із цим актуального значення в контексті державної оборонної політики та політики національної безпеки набуває питання забезпечення законності у всіх структурних підрозділах Збройних Сил України та

інших військових формувань, попередження вчинення військових та загально кримінальних злочинів.

Одним із найнебезпечніших явищ, яке суттєвим чином впливає на забезпечення боєздатності та спроможності виконувати завдання, покладені на ті чи інші військові підрозділи, слід визнати нестатутні взаємовідносини між військовослужбовцями та інші протиправні діяння, що принижують честь і гідність таких осіб, а також посягають на порядок підлеглості та на дотримання військової етики й ввічливості. Це підриває дисципліну, бойовий дух та здатність виконувати всім підрозділом поставленні завдання. У зв'язку із цим він випадає із системи військових формувань, на які покладаються обов'язки щодо забезпечення національної безпеки.М.І. Карпенко зазначає, що порушення статутних правил взаємовідносин розділяють воїнський колектив, підривають єдність і згуртованість, ведуть до формування конфліктуючих мікрогруп, що ускладнює управління. У багатьох випадках вони ведуть до порушення розпорядку дня, до невиконання завдань і зриву інших заходів. Якщо потерпілий виконує службові обов'язки, застосування до нього насильства може призвести й до інших небезпечних наслідків[1, с. 64].

Якщо зрівнювати кримінальне законодавство у більшості контекстах міжнародного права можна прослідкувати невідповідність у розумінні військового злочину. Зокрема, у вітчизняному законодавстві військовими злочинами визнаються злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [2, ст. 401]. Натомість у сфері міжнародного права військові злочини – це серйозні порушення норм міжнародного права, яке діє в період збройних конфліктів, що вчиняються систематично або в широких масштабах[3, с. 432].

На відміну від вітчизняного законодавства, законодавство Чеської Республіки, а саме Розділ XII. «Військові карні діяння»(§375-399) Особливої

частини Кримінального кодексу, до військових злочинів відносить наступні злочини:

1. Непокора;
2. Примушення до порушень військового обов'язку;
3. Образа солдата (§378), в поєднанні насильства або погрозою застосування насильства (§379);
4. Насильство проти начальника;
5. Порушення захищених прав та інтересів солдата одного і того ж рангу (§382), підлеглого чи нижчого рангу (§383);
6. Ухилення від військової служби (§384), з недбалості (§385);
7. Дезертирство;
8. Ухилення від здійснення охоронних, наглядових та інших обов'язків;
9. Загроза моральному статусу військовослужбовця;
10. Порушення солдатського обов'язку;
11. Здача в полон;
12. Відмова завершити бойове завдання;
13. Пошкодження військової техніки;
14. Видання солдатів і здача військового матеріалу ворогові;
15. Порушення правил кораблеводіння;
16. Порушення правил польотів[4].

У свою чергу,РозділXIX«Злочини проти встановленого порядку несення військової служби» (Військові злочини) Кримінального кодексу України регулює більш ширше коло правовідносин. Окрім вищезазначених, до останніх також віднесено:

1.Невиконання наказу;

2. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків;

3. Самовільне залишення військової частини або місця служби;

4. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем;

5. Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення;

6. Порушення правил водіння або експлуатації машин;

7. Порушення правил несення прикордонної служби;

8. Порушення правил несення бойового чергування;

9. Порушення статутних правил внутрішньої служби;

10. Недбале ставлення до військової служби;

11. Бездіяльність військової влади;

12. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень;

13. Залишення гинучого військового корабля;

14. Мародерство;

15. Насильство над населенням у районі воєнних дій;

16. Погане поводження з військовополоненими;

17. Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею[2].

Зрозуміло, що розробники Кримінального кодексу Чеської Республіки не залишили без правого регулювання ці злочини. Вони, знайшли своє відображення у Розділі XI«Карні діяння проти обов'язку в сфері оборони» (§§ 369 – 374) та РозділіXIII. «Карнідіянняпротилюдства, проти миру та воєннікарнідіяння» (§§ 400 – 418).

Розглядаючи розділ військових злочинів Кримінального кодексу Чеської Республікиможна відзначити, що у цьому розділі законодавець значною мірою звертає увагу на злочини проти військового підпорядкування та злочини проти

військової честі. Наприклад, §378 врегульовує, так звану, образу військовослужбовця начальником, старшим за рангом військовослужбовцем, підлеглим або військовослужбовцем нижчого рангу; §379 захищає військовослужбовця від образи, поєднаної зі спричиненням насильства або погрозою застосування насильства вищеперерахованими суб'єктами злочину; §383 у свою чергу регулює порушення захищених законом прав і інтересів підлеглих військовослужбовців або військовослужбовців нижчого рангу, а §382 закріплює положення, згідно якого особа, яка змушує військовослужбовця одного і того ж рангу до особистої підлеглості або обмежує права чи перешкоджає виконанню його обов'язків, - карається позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років[4].

Натомість, Кримінальний кодекс України передбачає ст.406 «Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості», ст.405 «Погроза або насильство щодо начальника», ст. 404«Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків». Тобто, українське законодавство порівняно із чеським вважає більш доцільним врегульовувати перш за все, права та обов'язки військовослужбовців-начальників.

Певним стимулом до вчинення насильницьких злочинів сприяє й те, що військовослужбовці строкової служби доволі часто залучаються до різних господарських робіт. Під час їх виконання військовослужбовці знаходяться, як правило, поза межами підрозділів, контроль із боку командування за ними послаблений або взагалі відсутній[5, с. 18].

1. Карпенко М.І. Кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : [монографія] / М.І. Карпенко ; за ред. В.К. Матвійчука. / М. Карпенко. – К. : КНТ, 2006. – 232 с.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

3. Лукашук И.И. Международное право: Особеннаячасть. / И. Лукашук. – М.: ВолтерсКлувер, 2005. – 517 с.

4. Кримінальний кодекс Чеської Республіки : ЗаконЧР№ 40/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-c-40-2009-sb-trestni-zakonik/uplne/

5. Ткачук О.С. Судовеслідство у кримінальних справах про насильствосередвійськовослужбовців / О.С. Ткачук. – К. : КНТ, 2007. – 240 с.

Добровольська Я.М.

студент
Навчально–науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
Бойсан М.Я.,

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
асистент кафедри кримінального
права і процесу

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАПОБІГАННІ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН,ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

Доволі важливим аспектом сучасної державної політики є протидія поширенню наркоманії, боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Адже у випадку успішного запобігання злочинам у даній сфері, в Україні з’явиться шанс у подоланні наркоманії, і забезпечення успішного майбутнього для багатьох верств населення, які відчувають чи відчули вплив накрозлочинності на собі. Проте, зважаючи на те, яку шкоду завдає наркозлочинність нашій державі, тільки активна боротьба на всіх фронтах із злочинами даного виду зуміє забезпечити успішний результат, особливо із широким залученням до даного процесу громадськості, яка у наш час у подоланні цих злочинів відіграє особливо важливу роль. Адже саме її активна робота дозволяє правоохоронним органам з більшою ефективністю запобігати злочинам у сфері обігу наркотичних речовин, виявляти та розслідувати вчинені злочини.

Політика у сфері боротьби із наркозлочинністю, реалізується як у правотворчості, так і в правозастосовчій діяльності і впливає на громадську думку.

Загалом політику запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речових, їх аналогів та прекурсорів можна визначити, як комплекс заходів державного, громадського, релігійного, приватного та іншого характеру, спрямованих проти незаконного обігу наркотиків і поширення наркоманії в Україні, що охоплює програми боротьби з незаконними пропозиціями і (чи) попитом на наркотики, профілактику зловживання ними (в тому числі антинаркотичну пропаганду), формування правильної громадської думки щодо хворих на наркоманію, лікування і створення альтернативних систем медико-соціальної реабілітації наркологічних хворих та осіб, що допускають немедичне вживання наркотиків [1, с.116].

З вищевказаного визначення можна дійти до висновку, громадськість відіграє одну із найважливіших ролей у протидії наркозлочинності. Так, наприклад, про участь громадян у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів коротко зазначено у приписах ст. 12 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від15.02.1995 року [2], де вказано, що окремі громадяни мають право звертатись до спеціалізованих органів щодо осіб, які незаконно вживає наркотичні засоби або психотропні речовини чи які перебувають у стані наркотичного сп'яніння. Також право на звернення громадян про вчинення злочинних діянь у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речових, їх аналогів та прекурсорів передбачено у положенняхКримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 року [4].

А відповідно до Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року [4] держава підтримує діяльність громадських організацій з протидії незаконному обігу наркотиків, зниження попиту на наркотики, подолання негативних наслідків їх вживання, надання медичної та реабілітаційної допомоги особам, які мають проблеми, спричинені вживанням наркотиків. Залучення громадських організацій до реалізації спільних заходів та ініціатив, спрямованих

на поліпшення наркоситуації в країні, відбувається шляхом: 1) проведення громадських слухань, засідань за круглим столом, конференцій, публічних дискусій тощо; 2) впровадження здійснення громадського контролю за дотриманням прав людини щодо отримання своєчасного, необхідного та адекватного знеболення; 3) створення та організації роботи науково-експертних і громадських рад при органах законодавчої та виконавчої влади; 4) підтримки діяльності науково-дослідних установ, закладів охорони здоров'я та реабілітаційних центрів недержавних форм власності.

Щодо конкретних заходів по запобіганню наркозлочинності, які можуть здійснюватися громадськістю, то тут слід звернути увагу на роз'яснювальну роботу задля запобіганню цій злочинності. Громадські організації можуть здійснювати роз'яснювальну роботу, яка спрямована проти наркозлочинності за допомогою засобів масової інформації, у формі друкування реклами, плакатів; створення циклу телепередач антинаркотичної спрямованості, освітньо-розважальних програм, фільмів з популяризації здорового способу життя, проведення культурно-мистецьких та спортивно-масових заходів, створення реабілітаційних центрів, тощо. Так, наприклад, в установах Полтавської області громадськими та неурядовими організаціями серед співробітників, засуджених та ув'язнених проводиться постійна інформаційно-освітня робота з питань профілактики наркотичної залежності, підвищення рівня обізнаності щодо актуальних питань профілактики ін'єкційних шляхів передачі ВІЛ та заходів перестороги інфікування, шляхом розміщення інформації на стендах, випуску інформаційних бюлетенів, демонстрацією відеофільмів, проведення лекцій, бесід із залученням спеціалістів. А у виправних установах в Херсонській області громадськими організаціями із наркозалежними особами проводилася профілактична робота з метою зниження шкоди наркоманії та запобігання рецидиву нових злочинів [5, с.50-51].

Також особливо важливою є роль громадськості у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речових, їх аналогів та прекурсорів у мережі Інтернет. Адже тільки завдяки активній діяльності громадськості та її співпраці із правоохоронними органами можна здійснити ефективно організацію успішної протидії злочинам, пов'язаних з наркотичними засобами у мережі Інтернет, передусім щодо виявлення сайтів, на яких розповсюджуються наркотичні речовини, або надається інформація щодо способів їх виготовлення.

Таким чином, на нашу думку, станом на сьогодні громадськість відіграє доволі важливу роль у запобіганні злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речових, їх аналогів та прекурсорів. Однак, щоб успішно протидіяти наркозлочинності, правоохоронні органи повинні більш тісно співпрацювати із громадськістю у даній сфері, особливо через зростання ролі мережі Інтернет у розповсюдженні наркотичних речовин.

1.Суховолець У.А. Державна політика у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин в системі державної політики в цілому / У.А. Суховолець // Європейські перспективи. –2014. – № 7. – С. 112-120.

2.Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від15.02.1995 року № ***62/95-ВР*** *// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80*

3.Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № ***4651-VI*** *// [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 .

4. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 року № 735-р // [Електронний ресурс].– Режим доступу:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/735-2013-%D1%80

5. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року). Поглиблений огляд наркоситуації в Україні для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/National-report-2017.pdf

Добровольська Я. М.

студент
Навчально-науковий Інститут права та психології

Національного університету «Львівська політехніка»
Канцір В. С.

доктор юридичних наук, професор,
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри кримінального права і процесу.

ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО, НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ АБО У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

В Україні дедалі частіше виявляються тенденції до зростання загроз національній безпеці, їх негативного впливу на особистість, суспільство і державу. Це спричинено і ослабленням системи державного управління і контролю за забезпеченням життєдіяльності в суспільстві, і суттєвими помилками в реформуванні пріоритетних сфер державної діяльності – економічної, соціальної, військової, правоохоронної та інших. Як засвідчує практика, в державі або окремих її регіонах за надзвичайних обставин екстремальні ситуації іноді досягають такої критичності, що усунути їх звичайними правовими заходами неможливо. У таких випадках для усунення загроз безпеці людей або збереження конституційного ладу застосовуються надзвичайні заходи.

Інститут надзвичайного стану є необхідним елементом у державно-правовому механізмі більшості держав світу. Надзвичайний стан є особливим правовим режимом діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій та їх посадових осіб, а також громадських об'єднань, що вводиться як тимчасовий захід, відповідно до Конституції України [2], на всій території України або в окремих її місцевостях у виняткових випадках, пов'язаних із обставинами внутрішнього для держави характеру, тобто для забезпечення безпеки громадян і захисту конституційного ладу. У цьому полягає його відмінність від воєнного стану, який також є особливим правовим режимом, але застосовується у виняткових випадках, пов'язаних із обставинами зовнішнього

характеру – необхідністю дати відсіч агресії проти України або запобігання безпосередній загрозі агресії.

Надзвичайний стан необхідно розглядати також як і певний соціальний інститут, який спрямований на забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, основ конституційного ладу, інтересів суспільства та держави, відновлення законності та правопорядку, нормалізації обстановки на відповідній території.

На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального права інститут досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони – необхідна складова правового арсеналу. В умовах дії особливих правових режимів цінність права як загального соціального регулятора набуває надзвичайного змісту.

Саме тому, призначення цього інституту поліаспектне. По-перше, юридизація кримінальних процесуальних відносин на стадії досудового розслідування у «кризових» ситуаціях обумовлює забезпечення дієвості норм кримінального процесуального права. По-друге, максимально оптимальна та ефективна модель здійснення досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони сприяє швидкому відновленню правопорядку в суспільстві, ліквідації наслідків кризових соціальних явищ або природних катаклізмів. По третє, виступає гарантом забезпечення основних прав і свобод громадян в умовах дії особливих правових режимів [1, с.182].

Проте, на даний час інституалізація досліджуваних норм ще не завершилась і процес побудови оптимальної моделі досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони триває.

Як зазначає О. В. Лазукова, виконання окремих формально обов’язкових процесуальних дій в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі

проведення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони ускладнюється або взагалі виявляється неможливим. До негативних факторів, які впливають на хід і результати досудового розслідування, можна віднести: обстановку, яка динамічно змінюється; об'єктивну неможливість виконання на цих територіях своїх функцій правоохоронними органами; велику кількість потерпілих; наявність реальної загрози безпеці учасників кримінального провадження, можливість їх загибелі, поранення, захоплення у полон; дефіцит часу, відведеного для проведення слідчих (розшукових) дій; відсутність у правоохоронних органів досвіду роботи в таких умовах тощо [5, с. 209].

Усі ці фактори поставили перед державою пріоритетне завдання – створення максимально ефективної моделі (форми) досудового розслідування, яка б, забезпечуючи інтереси державної безпеки, її територіальної цілісності, при цьому мінімізувала б негативний вплив на забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Адже правосуддя як в мирний час, а тим більше під час загострення і дії особливих правових режимів повинно відповідати вимогам законності та справедливості з дотриманням кримінальної процесуальної форми [4, с.4].

Однією з особливостей розслідування у кримінальних провадженнях вказаної категорії є призначення і проведення експертиз, часом доволі складних та довготривалих.

Згідно ст. 615 КПК України на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 234, 235, 247 та 248 Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114 – 1 , 258-258 – 5 , 260-263 – 1, 294, 348,

349, 377-379, 437-444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор [3].

Порядок здійснення правосуддя, кримінального провадження, особливості державної політики регламентується в Законі України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 12 серпня 2014 року [6] та Законі України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року [7].

У процесі досудового розслідування з метою найбільшої його ефективності прокурору – процесуальному керівнику рекомендується постійно взаємодіяти з фахівцями у галузі цивільного захисту, в тому числі працівниками професійної аварійно-рятувальної служби, місцевою державною адміністрацією, а також державними контролюючими органами [8].

Важливим для прокурора – процесуального керівника досудовим розслідуванням має бути питання щодо застосування до підозрюваних запобіжних заходів. Перш ніж ініціювати питання про застосування конкретного виду запобіжного заходу прокурор має переконатися, що він забезпечить виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання ризикам, переліченим у ст. 177 КПК України [3].

Керуючи досудовим розслідуванням, прокурору потрібно зважати на особливості повідомлення про підозру у кримінальних провадженнях. Відповідно до ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором [3].

Вивчаючи матеріали досудового розслідування, прокурор повинен надати їм оцінку не лише на предмет повноти доказів, а й з точки зору обґрунтованості прийнятого слідчим рішення про наявність складу інкримінованого злочину з огляду на ознаки малозначності діяння (ч. 2 ст. 11 КК України) [3].

Аналіз нормативно-правового регулювання досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану дозволяє стверджувати про появу у системі права нового комплексного інституту. Зміст цього інституту, окрім «традиційних» норм кримінального процесуального законодавства, що регулюють проведення досудового розслідування, також складають і норми-винятки. Аналіз останніх, крім наявності загальних ознак, які притаманні нормам права, дозволив виокремити й специфічні.

Зокрема, для реалізації зазначених нормативно закріплених положень необхідна обов'язкова передумова (прийняття, відповідно до встановленого законом порядку, рішення про введення воєнного, надзвичайного стану). Норми-винятки також встановлюють виключення з просторових та часових характеристик дії загального закону. Відбувається, так би мовити, корегування загальних норм і цим зумовлюється специфічне «виняткове» правове регулювання кримінальних процесуальних відносин при здійсненні досудового розслідування в «кризових» умовах [8].

В цілому, таке «виняткове» правове регулювання сприймається як позитивне, та таке, що виправдане об'єктивними умовами. Проте системний аналіз норм, які формують інститут досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, вказує на істотний недолік такого виняткового регулювання – відсутність правової визначеності, прогаленість, колізійність. Саме тому, узгодження зазначених норм із системою кримінального процесуального законодавства й створення, в цілому, ефективної моделі досудового розслідування в умовах дії особливих правових режимів є одними із пріоритетних напрямів кримінальної процесуальної науки. Зазначений інститут повинен стати прикладом гнучкості і максимального врахування правом всіх об'єктивних і суб'єктивних обставин життя, що досягається в тому числі за допомогою норм-винятків. Таке завдання є вкрай актуальним, має прагматичне, перспективне значення.

1.Ковалів М.В. Порядок і підстави введення правового режиму надзвичайного стану. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 2. С.180-187.

2.Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua.

3.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http: // www.rada.gov.ua

4.Лазукова О. В. Передумови інституалізації досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. Теорія і практика правознавства. 2016. Вип. 2 (10). С.3-11.

5.Лазукова О. В. Особливості правового змісту інституту досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 4. С. 208-218.

6.Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12 серпня 2014 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua.

7.Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18 січня 2018 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua.

8.Туркот М. Особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням в умовах надзвичайних ситуацій та під час проведення антитерористичної операції. Вісник Національної академії прокуратури України. 2015. № 3. С. 82-91.

Dzhamadze T. H.

doctor of Laws, professor (Georgia)

Боровик А. В.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету ім. Академіка Степана Дем'янчука

ЩОДО МІСЦЯ ТА РОЛІ ПРОФІЛАКТИКИ ВІДВЕРНЕННЯ У ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

Як встановлено в ході даного дослідження свою роль, місце та особливості реалізації при здійсненні заходів спеціально-кримінологічного запобігання корупційним злочинам має й діяльність по їх відверненню, під якою в науці розуміють специфічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання, що

складаються із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виношують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [1, с. 144]. При цьому, усередині зазначеного напряму запобіжної діяльності науковці констатують відмінність між: а) заходами спрямованими на усунення більш-менш позбавлених індивідуальності криміногенних об'єктів; б) заходами, що вживаються до конкретних осіб, у яких виник та психологічно сформувався злочинний намір (мотив), і він реально почав матеріалізовуватися, проявлятися [2, с. 31].

Першу групу заходів по відверненню злочинів умовно можна назвати загальними, тобто такими, що спрямовані на певне коло або групу щодо усунення або нейтралізації їх злочинних намірів, добровільної відмови від злочинної поведінки [2, с. 32].

Друга група – індивідуальне відвернення злочинів – являє собою специфічний комплекс заходів, які здійснюються різними суб'єктами запобіжної діяльності, щодо осіб, про яких достовірно відомо, що вони замислюють вчинення злочинів з метою активного втручання і впливу на свідомість, волю, поведінку, спосіб життя [2, с. 32].

Як у зв'язку з цим зауважив В. В. Голіна, відвернення злочинів має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину [1, с. 144-145]. Виходячи з цього він розділив заходи запобігання злочинній мотивації на дві групи:

1. Заходи переорієнтації антисуспільної настанови.

До таких заходів, зокрема, відносяться: а) спеціальні економічні та соціально-психологічні програми, які розраховані на те, щоб людина в суспільстві отримувала більш-менш повне задоволення своїх потреб і відмовлялась від злочинних намірів; б) заходи, спрямовані на формування у громадян

антикримінальної культури; в) кримінологічна поінформованість населення для його більш тісного співробітництва з правоохоронними органами; г) організаційно-правові заходи, які підвищують у людей почуття відповідальності та виробляють у них уявлення про допустимі засоби досягнення своїх потреб [1, с. 145].

2. До активних контрзаходів запобігання злочинної мотивації належать: а) заходи переконання; б) заходи різних форм примусу; в) заходи застереження; г) заходи допомоги особам, звільненим з місць позбавлення волі [1, с. 145].

Як показало вивчення юридичної літератури, за відверненням злочинів як одним з напрямів запобіжної діяльності у сфері боротьби із злочинністю визнається самостійність і специфічність, оскільки центр цієї роботи переноситься на стадію, коли з'являється умисел та приймається рішення на виконання злочину [3, с. 329]. Крім цього, під відведенням злочинів науковці розуміють сукупність видів діяльності, що здійснюється колом суб'єктів запобігання злочинам шляхом розробки і реалізації цілеспрямованих професійних заходів [2, с. 31].

Якщо розглянути це питання через зміст запобігання корупційним злочинам, зокрема, що вчиняються персоналом установ виконання покарань, то варто продемонструвати у зв'язку з цим декілька статистичних викладок. Так, тільки у 2016 році персоналом УВП було вчинено 5 (2015 р. – 16) корупційних правопорушень.

Все це свідчить про низький рівень реалізації у діяльності відповідних суб'єктів запобігання корупційним злочинам заходів по їх відверненню, як на загальному та індивідуальному рівні. Зокрема, у 2016 році (як, власне у попередні роки (1991-2015 р.р. [4, с. 100-111] та у 2017 р. [5, с. 2-3]) через зловживання впливом та вчинення інших корупційних проявів у роботі тих чи інших служб та посадових осіб УВП засудженими було допущено 298 злочинів (2015 р. – 458), у тому числі ті, що мають пряме відношення до корупційної злочинності персоналу установ виконання покарань.

1. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
2. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібн. / Голіна В. В. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика: [У 3 кн.]. Кн. 1 Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. Київ : видавн. дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
4. Дані про Державну кримінально-виконавчу службу України за 2017 рік [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції : сайт. Київ, 2017. Режим доступу: https://minjust.gov.ua. Назва з екрана.
5. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2017 році : інформ. бюл. Київ : Міністерство юстиції України, 2018. 39 с.

Дутко А.О.

доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н., доцент

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ТА ОБОВЯЗКІВ ПОДРУЖЖЯ

Правовим наслідком укладення шлюбу є виникнення прав та обов'язків подружжя, про що зазначено у ч. 1 ст. 36 СК України[1], які поділяються на особисті немайнові та майнові.

Як підкреслено в ч. 3 ст. 7 СК України сімейні відносини регулюються лише в тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства. Регулювання особистих немайнових відносин здійснюється з метою: зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед членами сім'ї; побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки (ст. 1 СК України).

Загальними засадами регулювання особистих немайнових відносин між подружжям згідно зі ст. 7 СК України є здійснення їх з урахуванням права на таємницю особистого життя подружжя, права кожного з них на особисту свободу та неприпустимість свавільного втручання в сімейне життя; відсутність привілеїв

чи обмежень кожного із подружжя за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, матеріального стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками; здійснення прав та обов'язків кожним із подружжя на рівних засадах. Цей принцип базується на загальних положеннях Конституції України, що визначає державно-правовий статус особи й право кожного з подружжя на недоторканність особистого та сімейного життя, право на охорону здоров'я, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на вільний вибір місця проживання та свободу пересування та інші особисті немайнові права.

Абсолютна більшість особистих немайнових відносин в сім'ї, крім хіба що чисто фізіологічних, інтимних потребує регулювання з допомогою соціальних норм і піддається такому впливу. Звичними для сім'ї і, в принципі, цілком достатніми регуляторами особистих немайнових сімейних відносин з моменту її зародження були такі соціальні норми як звичаї, традиції, мораль, релігія. Правове регулювання особистих немайнових сімейних відносин поширювалося лише на самі основи сім'ї і, як правило, не було інтенсивним. Навпаки, стійкі традиції і звичаї, берегинею і носієм яких була, перш за все, сім'я, передавалися з покоління в покоління, і сприяли моральному здоров'ю суспільства, а якщо цього було недостатньо - санкціонувалися державою і набували форми загальнообов'язкових правил поведінки, тобто трансформувалися в правові норми.

У загальній системі сімейних правовідносин особисті немайнові відносини відіграють визначальну роль, особисті немайнові права не пов'язані з майновими і тому є самостійним предметом регулювання, на відміну від цивільного права, що підтверджує висновок про галузеву самостійність сімейного права.

Розширення сфери правового впливу на особисті немайнові відносини є загальною закономірністю, оскільки сімейні особисті немайнові відносини не тільки здатні відчувати на собі правовий вплив, а й мають потребу в ньому,

особливо в сучасних умовах, що характеризуються різким зниженням ролі основних регуляторів цих відносин: моралі, звичаїв, традицій, релігії і інших соціальних норм неправового характеру .

Основними елементами особистих немайнових правовідносин подружжя є:

1) суб'єкти – жінка і чоловік, які перебувають у зареєстрованому шлюбі (подружжя), незалежно від віку, дієздатності та інших обставин; проте, жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, вважаємо також можуть бути суб'єктами особистих немайнових правовідносин подружжя;

2) об'єкти – нематеріальні блага, яких, за твердженням Н. О. Давидової існує більше, ніж прав. Лише за наявності соціальної необхідності та готовності законодавця певні вагомі блага можуть бути перетворені у права, що охороняються силою державного примусу, а поведінка суб'єктів з приводу використання вказаних благ – підлягати правовому регулюванню [2, с.80];

3) зміст – особисті немайнові права та обов'язки подружжя, які закріплені в першу чергу в СК України, а також в Конституції України, ЦК України; при цьому зміст будь-якого суб'єктивного права становлять наступні правомочності: право на власні дії (можливість самостійно здійснювати юридично значимі дії), право на чужі дії (можливість вимагати від зобов'язаного суб'єкта виконання покладених на нього обов'язків) та право на захист (можливість використання державно-примусових заходів у випадку порушення суб'єктивного права), зокрема, захист особистих немайнових прав подружжя здійснюється в юрисдикційному (судом, нотаріусом, органами опіки та піклування, прокурором) та неюрисдикційному порядках (самозахист – застосування особою заходів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, без звернення до компетентних органів або медіація).

Характерними особливостями здійснення особистих немайнових прав подружжя є: свобода вибору особою відповідної поведінки, певний обсяг

дієздатності (з моменту вступу у шлюб особа набуває повної цивільної дієздатності), безпосередність здійснення своїх прав, неможливість застосування інституту представництва. Проте, існують певні межі здійснення особистих немайнових прав: здійснення прав повинно відповідати інтересам сім'ї, при здійсненні прав потрібно утримуватись від дій, які порушували б права іншого з подружжя, при здійснені прав необхідно дотримуватись моральних засад суспільства та наявність часових меж здійснення прав – вони існують з моменту укладення шлюбу і до його припинення.

На особисті немайнові права не впливає факт спільного або роздільного проживання подружжя, а також факт встановлення між подружжям режиму окремого проживання. Вони не можуть бути припинені або змінені за домовленістю подружжя, не можуть вони бути вичерпаними і в результаті їх здійснення.

Особисті немайнові права та обов'язки подружжя - це врегульовані нормами сімейного права відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів осіб, шлюб між якими укладено у встановленому законом порядку.

Основні ознаки особистих немайнових прав подружжя це особистісність (вони належить конкретній особі-носієві даного права і не можуть бути відділені від неї, особа не може ані відмовитись, ані бути позбавленою цих прав, їх неможливо продати, подарувати, передати будь-яким іншим чином, особисті немайнові права не допускають правонаступництва) та немайновість (особисті немайнові права не можуть бути оцінені в будь-якому матеріальному еквіваленті, вони не мають грошової вартості, ці права належать кожному з подружжя незалежно від його особистого майнового стану).

Характерними рисами особистих немайнових прав подружжя є також невідчужуваність, безстроковість, безоплатність, наявність особливого суб'єктного складу, здійснення прав відповідно до моральних засад суспільства, насиченість нормами морального характеру.

До особистих немайнових прав подружжя, закріплених у СК України, належать: право на материнство; право на батьківство; право на повагу до своєї індивідуальності; право на фізичний та духовний розвиток; на зміну прізвища; на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї; на свободу та особисту недоторканність.

До особистих немайнових прав належать й інші права подружжя, передбачені в сімейному законодавстві у відповідних його інститутах. Наприклад, право на розірвання шлюбу; права на виховання дитини; право оспорити батьківство (материнство); право давати згоду на усиновлення дитини тощо.

1.Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002 р. – № 21 – 22. – Ст. 135.

2.Давидова Н. О. Особисті немайнові права : навч.посіб.длястуд.вищ.навч.закл.] / Н. О. Давидова. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2008. – 160 с.

Дучимінська Л. М.

начальник управління внутрішнього аудиту
та фінансового контролю головного
управління Пенсійного фонду України
у Волинській області
ANDRZEJ PANASIUK

prof. UwBdrhab. Profesor zakładuPostępowania
AdministracyjnegoUniwersytetu w Białymstoku

ПРО ДЕЯКІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Відповідно до вимог ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу (далі КВК) України, у визначених у законі випадках персонал установ виконання покарань (УВП) вправі до засуджених, позбавлених волі, застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю[1]. При цьому, як свідчить практика, не завжди такі дії носять законний характер, а тому нерідко приводять до суспільно небезпечних наслідків, а саме — до перевищення влади або службових повноважень, катувань, службової недбалості, тощо, які чинним законом про кримінальну відповідальність визначаються в Україні як злочини. Так, тільки у

2017 році питома вага таких суспільно небезпечних та кримінально караних діянь, вчинених персоналом УВП, у загальній їх структурі досягла майже 8% [2].

Отже, в наявності складна прикладна проблема, яка підлягає вирішенню на теоретичному рівні з урахуванням того, що низьким у зв'язку з цим залишається рівень діяльності по забезпеченню зазначених злочинів з боку персоналу УВП. Особливо важливим у цьому контексті є з'ясування сутності та змісту так званої профілактики усунення, захисту та відвернення, головним призначенням якої є ліквідація суспільно небезпечних наслідків злочинної діяльності вказаних суб'єктів та нейтралізація детермінант, що спричинили та обумовили вчинення злочинів персоналом УВП[3].

Саме ці обставини й стали вирішальними при виборі теми даної наукової статті, а також при визначені її головного завдання — розробки науково обґрунтованих заходів щодо удосконалення правового механізму та практики профілактики усунення, захисту та відвернення злочинів, пов'язаних із застосуванням сили до засуджених.

Вивчення наукової літератури, показало, що проблематика профілактики усунення, захисту та відвернення у механізмі запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених є предметом постійних теоретичних розробок таких науковців, як: І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Лопоха, С. Ю. Лукашевич, О. А. Мартиненко, М. В. Тарасов та інших учених. Поряд з цим, враховуючи низку змін, що внесені у чинне законодавство України з питань кримінально-виконавчої діяльності в останній час (2014-2017 р. р.), виникає об’єктивна необхідність в її аналізі та оцінці з точки зору завдань, що стосуються ефективності виконання та відбування покарань в Україні. Саме зазначені обставини і обумовили вибір теми цієї статті та її головних змістовних елементів.

1.Кримінально-виконавчий кодекс України : прийнятий 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3-4. Ст. 21.

2.Дані про Державну кримінально-виконавчу службу України за 2017 рік [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції : сайт. Київ, 2017. Режим доступу: https://minjust.gov.ua. Назва з екрана.

3.Ліховіцький Я. О. Злочини, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України : кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / Ярослав Олександрович Ліховіцький. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2017. 584 с.

Журавський Р.

магістрант
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
ГузелаМ.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Вибір Україною європейської системи цінностей та стандартів захисту прав людини, несе за собою необхідність встановити тісну співпрацю українських правоохоронних органів з правоохоронними органами ЄС, для того щоб запобігти і протидіяти організованій злочинності, зростання якої несе за собою загрозу для суспільства в цілому. Співпраця з такими правоохоронними органами ЄС як Європол та Євроюст дозволить українським правоохоронним органам більш конкретніше опанувати всі тонкощі у сфері запобігання і протидії організованій злочинності. Криміногенні реалії сьогодення потребують дієвого механізму реагування з боку держави, зокрема, виконання Плану заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 січня 2012 року № 53-р. [1].

Концепцією державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю було передбачено удосконалення організаційних засад протидії з

організованою злочинністю. Єдиним недолыком цієї концепції є те, що частина нормативно-правових актів не відповідають нормам міжнародного законодавства.

Динаміка організованої злочинності починаючи з 1992 по 1999 роки була на високих позиціях. Проаналізувавши організовану злочинність в Україні можна виявити декілька періоді розвитку цього явища.

Перший період (1992 - 1999 рр.) він характеризується зростанням організованої злочинності.

Другий період (2000 – 2006 рр.) він характеризується незначним, але зниженням організованої злочинності.

Починаючи з 2000 р. по теперішній час динаміка розвитку організованої злочинності значно занепала. Нажаль через те, що на сьогоднішній день у нас не має систематичних досліджень злочинів, які вчиняються злочинними угрупуваннями, ми незнаємо який обсяг організованої злочинної діяльності.

Організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати левову частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо [2]. Тому для того щоб ефективно і дієво почати боротися з організованою злочинністю потрібно співпрацювати з правоохоронними органами ЄС. Наша держава досі не є членом ані Європолу, ані Євроюсту. Але Україна та Європейський Союз вживають активних заходів щодо налагодження тісного співробітництва у даній сфері. Так, Президент Петро Порошенко підписав Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво», яка була укладена 14 грудня 2016 року в місті Гаага (Нідерланди) та схвалена Верховною Радою України 12 липня цього року. Документом розширюється співробітництва між Україною та Європейським поліцейським офісом з метою підтримки України та держав–членів Європейського Союзу в запобіганні і боротьбі з організованою

злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності. Йдеться про активізацію обміну оперативною інформацією в рамках кримінальних проваджень та створення можливостей для спільних заходів з розслідування злочинів та пошуку осіб, причетних до скоєння злочинів. Що стосується співробітництва з Євроюстом, то у 2017 році Україною ратифіковано укладену у 2016 році Угоду про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції. Метою угоди є посилення співробітництва між Україною та Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема, організованою злочинністю і тероризмом. Компетентним органом в Україні для виконання цієї угоди є Генеральна прокуратура.

Отже, налагодження ефективного співробітництва між Україною, Європолом та Євроюстом у правоохоронній сфері є необхідним кроком на шляху до набуття членства в цих двох організаціях, що в результаті має призвести до підвищення ефективності участі органів Національної поліції України у міжнародній правоохоронній діяльності[3].

Таким чином, протягом останніх років ЄС почав активно співпрацювати з державами, що не входять до числа його членів (однією з таких держав є Україна), свідченням чого є численні двосторонні програмні акти, норми яких мають як рекомендаційні, так і обов'язкові для виконання приписи.

До числа стратегічних завдань, що мають в обов'язковому порядку вирішуватися під час організації такої взаємодії, слід віднести такі:

– створення умов для інтеграції України в єдиний європейський правоохоронний простір;

– посилення інституційних можливостей ЄС та України у сфері юстиції, свободи та безпеки;

– розвиток регіонального співробітництва України з державами–членами ЄС у правоохоронній сфері, у ході якого мають розроблятися та реалізовуватися заходи щодо протидії окремим видам злочинів, притаманним певним

прикордонним регіонам. Це створить додаткові міжнародно-правові та організаційні гарантії підтримання безпеки в Європі;

– розширення участі України у безпекових програмах, що здійснюються в рамках ініціативи Європейського Союзу «Східне партнерство», присвячених забезпеченню правопорядку, публічної безпеки, прав і свобод людини і громадянина;

– розширення діалогу з питань протидії новим викликам і загрозам безпеці, пошук спільних підходів до формування нової загальноєвропейської системи колективної безпеки;

– розроблення програм спільного спеціалізованого навчання працівників правоохоронних органів ЄС та України, основним призначенням яких має стати обмін передовим досвідом, посилення співробітництва та вдосконалення співпраці між підрозділами на спільному кордоні;

– подальша участь органів поліції України в міжнародних миротворчих операціях, антитерористичній діяльності, багатосторонніх заходах щодо протидії глобальним і регіональним викликам та загрозам з урахуванням інтересів України;

– надання необхідної допомоги особам, що постраждали в результаті вчинення злочинів, та свідкам злочинів, тобто створення та реалізація необхідних гарантій забезпечення прав, свобод та законних інтересів зазначених осіб;

– використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, в першу чергу у сфері боротьби з кіберзлочинністю, дитячою порнографією; – посилення належного врядування та боротьба проти корупції, тощо[4].

1.Про затвердження Плану заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 січ. 2012 р. № 53-р // Уряд. кур'єр. – 2012. – № 27. – С. 20. – 11 лют.

2.Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1000/2011 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/documents/14091.html.

3.Інтернет ресурс: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1684%3A161117-16&catid=202%3A6-122017&Itemid=249&lang=en

4.Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія / О.І. Безпалова. – Х.: НікаНова, 2014. – 544 с.

Заплатинська У.Р.

студент
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
Сорока С.О.
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
доцент кафедри кримінального права і процесу
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗУМНІ СТРОКИ - ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Принципи кримінального процесу - це закріплені в законі основоположні ідеї, засади, найбільш загальні положення, що визначають сутність, зміст і спрямованість діяльності суб'єктів процесу, спосіб і процесуальну форму їх діяльності та здійснення правосуддя, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правосуддя, засади від яких не відступають, а їх порушення тягне за собою скасування вироку та інших прийнятих за таких умов рішень по справі [1]. 13 квітня 2012 рокубув прийнятий Кримінальний процесуальний кодекс (далі КПК) України, яким вперше закріплена окрема глава 2 “Засади кримінального провадження”. Вперше законодавець закріпив 22 загальні засади, у відповідності до яких має здійснюватися кримінальне судочинство. Ст. 28 КПК закріпленозасаду розумні строки, яка є новелою кримінального процесуального законодавства [2].

Справедливість у кримінальному процесі, забезпечення прав людини є неможливі без дотримання законом встановлених строків. Вони дисциплінують учасників кримінального провадження, забезпечують динамічність процесу та прогнозованість. Без наявності строків на ту чи іншу кримінальну процесуальну

дію або без їх дотримання в кримінальному процесуальному судочинстві виникає свавілля, масові порушення прав і свобод громадян. Зазначенікримінальним процесуальним законом процесуальні строки мають надзвичайне значення в контексті захисту особи від обвинувачення.

Становлення вимоги щодо розгляду справ у розумні строки має свої історичні витоки. Про зародження цього положення зустрічаються відомості у стародавніх джерелах права. Так, наприклад, у Новгородській Судній грамоті (середина XV ст.) передбачався місячний термін розгляду справи, який наголошував: «…а далі того орудья не волочити». Як виняток, строк розгляду справи обмежувався двома місяцями. Містилися у цьому документові й певні санкції до порушниківстроків розгляду справ. Якщо по вині судді невчасно розглянуто справу, то до судді могли застосувати штраф [3, с. 45;4, с. 303,].

У сучасному світі особливу увагу щодо дотримання розумного строку у кримінальному судочинстві звертає Європейський суд з прав людини. Як показують звернення громадян України та інших країн з цього питання до Європейського суду, процесуальні строки не завжди виступають гарантією дотримання законних інтересів учасників кримінального судочинства. Іншими словами, якість правосуддя може вимірюватися відповідністю як внутрішньонаціональними вимогами, так і міжнародними стандартами [5, с 85].

Засада розумні строки є новелою у кримінальному процесі і випливає безпосередньо із завдань кримінального провадження, які закріплені у ст. 2 КПК України[6]та передбачає що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважається строки, що є об’єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень[6].

Забезпечення дотримання розумних строків під час досудового розслідування покладається на прокурора, слідчого суддю, а у судових стадіях - на суд. Службові особи, винні в недотриманні розумних строків, можуть бути притягнуті до відповідальності, встановленої законом. (ч.3 ст. 308 КПК України) [6].

У законодавстві встановлюють граничні (максимальні) строки розслідування. Тому, якщо для завершення розслідування максимальний строк, встановлений законом, не є необхідним, воно має бути завершене раніше, а саме в розумні строки.

Загального строку судового провадження КПК України не встановлює, але ч. 1 ст. 318 вимагає, щоб судовий розгляд був проведений і завершений протягом розумного строку.Що стосується остаточного строку для визначення розумності строків кримінального провадження, то в сферу застосування ст. 28 КПК [6] входить не тільки судове провадження у суді першої інстанції, а й, з урахуванням їх особливостей, провадження в апеляційній та касаційній інстанціях [6].

Право особи на розумні строки вирішення щодо неї обвинувачення може бути реалізоване лише за умови досягнення балансу між швидкістю і якістю процесуальних дій та процесуальних рішень органів досудового розслідування, прокурора та суду.Висунення особі кримінального обвинувачення пов'язане із її психічними переживаннями щодо результатів вирішення обвинувачення, тому кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрите. Особливо це стосується випадків, коли кримінальне провадження стосується особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово[6].Реалізуючи таке право, підозрюваний. обвинувачений, потерпілийінші особи, права чи інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування мають право на звернення до прокурора, судді, суду з відповідним клопотаннямв якому

викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України.

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

2) поведінка учасників кримінального провадження;

3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень[6, ст. 28].

Згідно ст. 6, 13 Конвенції [7], за будь-яких обставин строк досудового слідства не повинен перевищувати меж необхідності. Досудове слідство повинно бути закінчено у кожній справі без порушення права на справедливий судовий розгляд і права на ефективний засіб захисту [7].

Отже, враховуючи викладене, можна визначити, що під розумним строком доцільно розуміти найкоротший строк розгляду і вирішення кримінальної справи, проведення процесуальної дії або винесення процесуального рішення, який достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів, досягнення мети процесуальної дії та взагалі завдань кримінального провадження.

1.Молдован А.В., Мельник С.М.Кримінальний процес України (новий): Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 366 с.

2.Сисоєнко Г.І. Процесуальні строки за КПК 1012 р/ Г.І. Сисоєнко // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2014. – № 5 (20). – С106–113.

3.Розумні строки кримінального провадження – одна із гарантій справедливого судочинства. / за ред. Кучинська О. П. – К. : Вісник кримінального судочинства № 2/2015. – 49 с.

4.Российское законодательство X–XX векав В девяти томахЗаконодательство древней Руси. – М.: Юрид.лит. , 1984. – Том 1. – 432 с.

5.Механізм контролю за дотримання принципу розумності строків у сучасному кримінальному процесі [Текст] / Едуард Іщенко // Юридична Україна. – 2014. - № 8. – 88с.

6.Кримінальний-процесуальний кодекс України № 4651-17 від 13.04.2012 //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, від 04.1.1950 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Заставна М.

магістрант
Інститут права та психології Національного університету
«Львівська політехніка»
Несімко О. Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Постійний розвиток всіх суспільних процесів та відносин обумовлює динамічні процеси в сфері їх правового регулювання, які відображаються у змінах відповідних нормативно-правових актів. Внаслідок інтенсифікації законотворчої діяльності в Україні, спостерігається не лише неузгодженість положень окремих нормативно-правових актів між собою, але й протиріччя конституційним принципам, а в деяких випадках – законам наукового розвитку певних галузей знань. Нажаль, подібні процеси притаманні й такому важливому державному інституту як правосуддя та його окремим інституціям, зокрема – судово-експертній діяльності [2, с. 24].

Основою сучасних теоретичних засад розвитку і вдосконалення судоустрою в Україні в євроінтеграційному контексті є застосування досвіду європейських держав і гармонізація національного та європейського законодавства з урахуванням національних інтересів держави. У цьому контексті великої уваги потребують питання, пов'язані з експертним забезпеченням правосуддя в Україні [3, с. 51].

Під судовою експертизою розуміють дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [4].

Але такий механізм не дозволяє відмежувати судову експертизу від іншої – несудової. В судовій експертології судова експертиза розглядається як кваліфіковане (експертне) дослідження об'єктів (в широкому розумінні) спеціальним суб'єктом не за напрямком застосування її результатів, а за причиною ініціації такого дослідження – саме в процесі певного виду провадження (цивільного, адміністративного, господарського, кримінального) [5, с. 65].

Проте, зводячи мету судової експертизи до надання висновку, законодавець перетворює процес дослідження в рамках проведення судової експертизи до виконання механічної роботи. Дослідження (чим по суті є судова експертиза як вид практичної діяльності) – це пізнавальна діяльність, кінцевою метою якої не може бути надання висновку: мета будь-якої пізнавальної діяльності – це отримання інформації, фактичних даних. Також в рамки запропонованого визначення не вміщується поняття [2, с. 25].

Потреба в проведенні судової експертизи виникає у органів досудового слідства, суду, юридичних та фізичних осіб в процесі судового врегулювання господарських та цивільних спорів, кримінальних та адміністративних справ, а також в ході виконавчого провадження [6, с. 69].

Сутність судової експертизи полягає в аналізі експертом за дорученням слідчого судді, суду, за зверненням сторони кримінального провадження, особи або органу, що здійснює провадження у справі про адміністративне правопорушення, речових доказів, які надають в його розпорядження з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення справи. За результатами дослідження експерт складає висновок, який є одним із передбачених законом джерел доказів, а фактичні дані, що містяться в ньому, — доказами.

Основними видами (підвидами) експертиз згідно з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі — Інструкція) є такі: – криміналістична; – інженерно-технічна; – економічна; – товарознавча; – експертиза у сфері інтелектуальної власності; – психологічна; – мистецтвознавча; – екологічна; – інші види експертиз, організацію проведення яких з метою кращої реалізації інтересів слідчої та судової практики проводять експертні установи [7].

Крім проведення судових експертиз у кримінальних, адміністративних, цивільних і господарських справах і досліджень у позасудовому провадженні за матеріалами оперативно-розшукової діяльності та інших процесуальних дій, МВС України забезпечує в установленому порядку участь спеціалістів Експертної служби МВС України в оперативно-розшукових заходах, слідчих та інших процесуальних діях, проводить роботи з атестації судових експертів тощо [8].

1.Конституція України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80ї

2 Антонюк П. Є. Судова експертиза: трансформація понять / П. Є. Антонюк // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 р.)- С.24-26.

3.Репешко П-.І. Щодо сутності судово-експертної діяльності як об'єкта державного регулювання [Електронний ресурс] / П.І. Репешко // Криминалистика и судебнаяэкспертиза. — 2013. — № 58 (1). — С. 45—52. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/krise_ 2013_58(1)_8.pdf.

4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.
5. Клименко Н.І. Судова експертологія: Курс лекцій: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 528 с.
6 Рябокучка Л. Судові експертизи: основні поняття, види та призначення / Лариса Рябокучка. - С.69-71.
7.Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» у редакції від 22.01.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.-ua/laws/show/z0705-98.
8. Указ Президента України від 06.04.2011 № 383/2011 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» у редакції від 03.08.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/383/2011

Зеленюх О.В.

Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
лаборант кафедри кримінального права і процесу

ЗЛОЧИННІСТЬ ТА БЕЗРОБІТТЯ

Однією із актуальних проблем для всіх країн загалом та для України, зокрема, є злочинність. Відмінною ознакою для країн є рівень злочинності та її масштаби, проте об’єднуючою рисою, виступають фактори, які викликають злочинність.

Серед факторів, які впливають на злочинність вагоме місце займають економічний і соціальний рівні, внутрішня міграція, безробіття.

Масштаби безробіття безпосередньо пов'язані з рівнем соціальної напруги в суспільстві. Зростання цієї напруги обумовлене також не в останню чергу і високим рівнем криміногенності такої соціальної групи, як безробітні.

Згідно із Законом України «Про зайнятість населення» [1] безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування.

Загалом, рівень безробіття залежить від стану економіки країни. Зростання цього явища створює визначний комплекс проблем: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків, підприємство – персонал. Будь-яка країна світу докладає багато зусиль для подолання безробіття, та жодній ще не вдалося ліквідувати його повністю [2, с. 59].

Природна норма безробіття характеризує найкращий для економіки резерв робочої сили, здібної досить швидко здійснювати міжгалузеві і міжрегіональні переміщення в залежності від попиту і пропозиції робочої сили. В економічно розвинутих країнах природна норма безробіття знаходиться на рівні 5-12 %; слід зауважити, що зусилля багатьох держав, утому числі і нашої, довгий час були спрямовані на ліквідацію безробіття, на те, щоб всі працездатні були зайняті у суспільному виробництві. Проте час показав, що таку повну зайнятість забезпечити неможливо. Дж. Кейнс писав: «Найбільш значною вадою суспільства, в якому ми живемо, є його нездатність забезпечити повну зайнятість» [3, с. 218].

Відстороненість від ринку праці протягом тривалого часу зумовлює зростання небажаних наслідків як у соціальній та економічній сферах, так і в сфері особистого життя безробітних. Тривале безробіття спричиняє професійну деградацію працівника, послаблення мотивації до праці, руйнування професійних навиків, а також обумовлює злочинність і призводить до зростання її рівня в країні.

Злочини, які обумовлені безробіттям мають переважно майновий та корисливий характер, оскільки людина прагне задовольнити, в першу чергу, свої фізичні та матеріальні інтереси.

При цьому слід навести результати кримінологічних досліджень, відповідно до яких збільшення безробіття на один відсоток призводить до зростання рівня злочинності на 6%. Про об'єктивність відповідних досліджень свідчать і статистичні дані, за якими лише в січні-серпні 2016 року працівниками поліції встановлено 45 тис. дієздатних осіб, які на момент скоєння злочину ніде не

навчались та не працювали, що становить 63% від усіх затриманих злочинців (2015 року цей показник становив 58%, 2014-го — 54%, а 2013-го — 46%) [4].

Проте, слід зазначити, що злочинність як явище, звичайно, не зумовлюється суто економічними чинниками. Забезпечення правопорядку в масштабах держави як питання національної безпеки належить до компетенції відповідних силових структур. Водночас про вплив динаміки економічних чинників на майбутній стан суспільства та рівень злочинності як ознаки, що його характеризує, зазвичай не повідомляють низові ланки правоохоронних органів. Крім того, інститути, відповідальні за здійснення державної економічної політики, недостатньо уваги приділяють цій залежності. Натомість невжиття превентивних заходів з усунення негативного впливу економічних причин та умов, що сприяють учиненню злочину, має зворотний деструктивний ефект на стан інвестиційного клімату. Ця обставина суттєво перешкоджає розвитку національної економіки і створює додатковий негативний вплив на рівень злочинності. Процеси спаду в економіці провокують, підсилюють і сприяють зростанню рівня злочинності [5].

Отже, безробіття в Україні є гострою проблемою, шляхи розв`язання якої є досить складні, оскільки зменшити злочинність за допомогою безробіття можна лише усунувши останнє, а безробіття як явище є досить складним, так як обумовлено різними причинами. Тому однією з найбільш актуальних проблем в Україні є здійснення ефективної політики щодо подолання безробіття.

1.Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17

2.Безтелесна Л.І. Державне регулювання зайнятості: підручник / Л І. Безтелесна, Г. М. Юрчик / – Рівне: Вид-во НУВГП, 2006. – 210 с.

3. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента й денег. - М., 1999. - 359 с.

4. В Україні фіксують зростання частки умисних злочинів, пов'язаних з бідністю і безробіттям. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/UKRAINE/v-ukrayini-fiksuyut-zrostannya-chastki-umisnih-zlochiniv-pov-yazanih-z-bidnistyu-i-bezrobittyam-221196_.html

5.Дивнич А.В., Статівка Д.І, Дивнич О.Д. Вплив економічних чинників на сучасний рівень злочинності в Україні та підвищення ролі експерта-економіста у

кримінальному провадженні. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/user2/Downloads/krvis_2016_1_25.pdf

Иванчина О. Н.

УО «Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина»,
доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин,
кандидат философских наук, доцент.

ТРЕНДЫ В СОВРЕМЕННОЙ КРИМИНОЛОГИИ

Криминологическая наука в нынешнем состоянии переживает процессы, неотделимые от развития научного познания в целом. Однако можно выделить общие и специфические аспекты в ее развитии:

1. Постнеклассическая наука опирается на принципы междисциплинарности и синергетики. Можно утверждать, что современная криминология практически полностью реализовывает себя с точки зрения функционирования междисциплинарных связей. Сегодня криминология невозможна без математики, статистики, социологии, экономики, огромного спектра юридических дисциплин. Именно от междисциплинарности криминологи ожидают новых открытий. Наука сегодня не отрицает возможности плюралистичности истины.

Что касается синергетики, то она пока не стала базовым методологическим принципом криминологии. Поэтому некоторое методологическое отставание в криминологии (как и в других юридических дисциплинах) еще будет сохраняться. Криминологии, как и другим наукам, не хватает эффективных методик и инструментария для успешного разрешения ряда научных проблем, связанных с гуманитарным измерением человека. Иррациональность человека основывается на его личной уникальности и его свободе. Поэтому перспективы гуманитарных исследований лежат в области синергетики – теории открытых, нелинейных, неравновесных самоорганизующихся систем.

2. Интеграция общенаучного знания. Дифференциация наук, имевшая место в XIX в., сменилась новым трендом – универсализм знания, интеграция, соединение несоединяемого, переплетение методологий и методик из разных областей знания.Криминология находится в тренде, общем для всех наук – стремлении к интегративности знания. Это выражается в принципиальной открытости к любым научным открытиям, новым подходам и концепциям, новым методологиям и методикам.

3. Неодинаковость статуса криминологии. В англоязычных странах сохраняется статус криминологии, прежде всего, как социологической науки, изучающей социальную реальность. На постсоветском пространстве криминология по-прежнему является в большей степени юридической (уголовно-правовой) наукой. Однако такой разрыв не препятствует международному сотрудничеству и взаимообогащению.

По-прежнему присутствует гносеологически-правовой разрыв в понимании термина «преступление» в разных правовых системах. Поэтому предмет криминологии как науки о преступности несколько отличается в разных правовых и академических культурах.

4. Криминология футуристична (как и экономика, политика, религия, искусство). Криминология обязана не только исследовать прошлое и настоящее преступности, но и просчитывать криминологические прогнозы, которые используют все более богатый эмпирический материал, состоящий из сотен различных показателей и рейтингов (индексы и коэффициенты преступности, латентности, виктимности и др.). В список показателей сегодня обязательно входит огромный спектр экономических и социально-политических данных. Это стало возможно только в информационном глобальном обществе, где междисциплинарные исследования выстраивают межстрановые рейтинги самого разного характера (социального капитала;счастья; значимости религии; самых влиятельных людей планеты и т. д.).

5. Криминология, как и все гуманитарные науки, особенно сильно зависит от политики.Тоталитарные и авторитарные режимы никогда не бывают заинтересованы в существовании и развитии криминологии – она неудобна для властей, показывает недостатки системы, открывает пути к изменениям в лучшую сторону для людей, для общества, делая их более свободными и защищенными. Такие правительствазаинтересованы лишь в удержании власти любыми методами и боятся изменений, создающих эффективные, автономно работающие институты и механизмы. Поэтому, чем менее демократичен политический режим, тем более секретной является уголовная статистика, и, наоборот. Процессы демократизации могут как усиливаться, так и сворачиваться. Открытость уголовной статистики (как и достоверных экономических данных) – это один из маркеров, которые демонстрируют сущность конкретного государства, его политического устройства.

Делать финансовые вложения в серьезные криминологические исследования может позволить себе только достаточно демократическое общество со сменяемой властью, хорошими социальными институтами, гражданским обществом. Однако даже небольшие исследования (например, социальные эксперименты), проводимые локально в разных странах и регионах способны посредством аналогии показать общие тенденции развития конкретного общества.

Уровень развития криминологической науки напрямую связан с социально-экономическим и политическим уровнем развития государства. Как правило, чем более развита страна в экономическом отношении – тем более развита там криминологическая наука.

6. Криминология сталкивается с новыми вызовами цивилизации – проявляются виды преступности, которые ранее были не столь распространенными (поиск жертв посредством интернета;верхушечная коррупция при взаимодействии на международном уровне высших чиновников различных стран; транснациональная преступность; преступления ненависти и др.).

7. Изменение предмета исследований в криминологии. Основным субъектом преступлений стал экономический (корыстный) преступник. «Беловоротничковая» (т. е. экономическая, компьютерная, налоговая, таможенная, коррупционная) преступность стала самым распространеннымвидомсреди всех способов криминальной активности.Наряду с тезисом о том, что Homosapiens – самый агрессивный биологический вид на Земле в плане внутривидового уничтожения (концепция профессора Я. И. Гилинского)[1],появился тезис о том, что сегодня дляHomosapiens – самое мирное, безопасное время для его существования(концепция профессораС. Пинкера) [2].Информационное общество делает мир более рациональным, в том числе и корыстного преступника, предпочитающего теперь воровать и грабить не на улице, а сидя в кресле перед компьютером.

Таким образом, развитию современной криминологии присущи многие общенаучные тенденции (универсализм; междисциплинарность;отказ от одной единственной истины; открытость для новых методов и др.). Однако к ним прибавляются и специфические проблемные аспекты, характерные именно для данной области знания (новые виды преступности требуют новых способов их изучения и предупреждения; поиск и выработка новых концепций, методологий и методик).

1. *Гилинский, Я. И. Социальное насилие / Я. И. Гилинский. – СПб. : Алетейя, 2017. – 142 с.*
2. *Пинкер, С. Миф о насилии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.ted.com/talks/steven_pinker_on_the_myth_of_violence?language=ru#t-151002. – Дата доступа: 05.09.2018.*

Иолдашов А.,

студент
юридичного факультету Запорізького національного технічного університету (м. Запоріжжя)

Шиян Д.С.,

доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права

юридичного факультету Інституту управління та права Запорізького національного технічного університету (м. Запоріжжя), к.ю.н., доц.

ВИНА НАРУГИ НАД МОГИЛОЮ, ІНШИМ МІСЦЕМ ПОХОВАННЯ АБО НАД ТІЛОМ ПОМЕРЛОГО

У диспозиції ст. 297 КК прямо не визначається форма вини, з якою може бути вчинений злочин. Переважна більшість фахівців акцентує увагу на тому, що наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (далі для скорочення викладення – наруга над могилою (у відповідному відмінку)) може вчинятися лише з прямим умислом [1, с. 302; 2, с. 777], який, відповідно до ч. 2 ст. 24 КК, має місце, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. Утім, окремі правники не виключають можливості вчинення наруги над могилою з необережності [3, с. 698].

Виходячи із самого визначення таких понять, як «наруга» та «викрадення», та змісту ст. 297 КК, для притягнення особи до кримінальної відповідальності цей злочин має бути вчинений виключно з прямим умислом. При цьому віднесення складу цього злочину до так званих «формальних» не виключає при його вчиненні у реальній дійсності ні усвідомлення суспільної небезпечності, ні передбачення наслідків, ні вольової ознаки відносно ставлення суб’єкта до суспільно небезпечних наслідків.

Умисно вчиняючи наругу над могилою, суб’єкт не може не усвідомлювати фактичного характеру діяння, що він його вчинює, і не розуміти його соціального значення. Усвідомлення винним суспільно небезпечного характеру своєї діяльності означає одночасне усвідомлення ним і її протиправності, тобто заборонності кримінальним законом.

Щодо передбачення злочинцем суспільно небезпечних наслідків свого діяння, воно полягає в уявленні винним того, що станеться у майбутньому внаслідок вчинюваних ним дій. Наприклад, особа, розбиваючи з хуліганських

спонукань надгробний пам’ятник, усвідомлює, що вчинює злочин і розуміє, що своїми діями порушує норми моралі, які історично склалися у суспільстві, та викликає обурення його членів.

Звернемо увагу на те, що інтелектуальний момент наруги над могилою полягає в усвідомленні винним суспільно небезпечного характеру свого діяння та передбаченні його наслідків.

Щодо вольової ознаки прямого умислу, то вона визначається у законі як бажання особи щодо настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (ч. 2 ст. 24 КК), яке при нарузі над могилою може виражатися лише у формі дії.

У злочинах, передбачених ст. 297 КК, можна назвати наступні різновиди прямого умислу: а) у залежності від моменту його формування – заздалегідь обдуманий і раптово виниклий; б) з урахуванням його спрямованості – конкретизований і неконкретизований.

Безумовно, час виникнення умислу не впливає на кваліфікацію злочину діяння за ознаками ст. 297 КК, але якщо врахувати, що заздалегідь обдуманий умисел не виконується одразу після його виникнення: злочинець обмірковує його, складає план своїх дій, проводить певні підготовчі заходи і лише потім вчинює злочин, то така особа є більш небезпечною, ніж та, що вчинила злочин на основі раптово виниклого умислу. Заздалегідь обдуманий умисел свідчить про певну сталість злочинних намірів, про більшу вірогідність реалізації задуманого [4, с. 172]. З цього приводу Я. Г. Лизогуб зазначає: «Ураховуючи, що винна особа, яка скоює умисний злочин, усвідомлює характер своїх дій (бездіяльності), а також ступінь небезпечності злочинних наслідків, які можуть настати, але, незважаючи на це бажає їх настання або припускає таку можливість, умисел є найбільш небезпечною формою вини» [5, с. 98].

У залежності від наявності у свідомості суб’єкта кінцевої і проміжної мети, бажання настання таких наслідків може полягати: 1) у прагненні до найближчої мети свого вчинку (при викраденні предметів з місця поховання заволодіння

такими предметами – це наслідок, настання якого прагне особа), або 2) у прагненні до досягнення проміжної мети при незмінній кінцевій меті (наприклад, нанесення тілесних ушкоджень особам, які намагаються перешкодити злочинній діяльності суб'єкта, який з хуліганських спонукань знищує надмогильні споруди, – проміжна (найближча) мета при тому, що кінцевою метою винного залишається бажання вчинити наругу над місцем поховання та грубо порушити при цьому громадський порядок, виявити явну неповагу до норм права і моралі тощо).

Отже, прямий умисел, з точки зору вольового моменту, – це або прагнення до єдиної мети, або прагнення до кінцевої мети шляхом досягнення мети проміжної.

На підставі викладеного доходимо висновку, що при вчиненні злочину, передбаченого ст. 297 КК, особа має усвідомлювати зміст своєї поведінки, а вираження свідомої і вольової психічної діяльності у сукупності утворюють інтелектуальний і вольовій елементи змісту вини.

Вчинення ж дій, які утворюють об'єктивну сторону наруги над могилою, з непрямим умислом або з необережності не тягне кримінальної відповідальності. Наприклад, не є злочинними дії особи, яка оперлась на надгробний пам'ятник, а він упав, оскільки був погано укріплений. У цьому випадку відсутнє не лише бажання особи щодо настання відповідних суспільно небезпечних наслідків (вольовий момент умислу), але й саме усвідомлення нею суспільно небезпечного характеру своїх дій.

Слід звернути увагу й на те, що для висновку про наявність умисної вини у злочині, передбаченому ст. 297 КК, достатньо довести тільки усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчиненого діяння, тобто одну ознаку умислу, оскільки таке діяння відноситься до злочинів з формальним складом.

Слід погодитись з думкою В. І. Борисова про те, що у злочинах з формальним складом воля особи «спрямована на саме діяння, тобто вольовий момент... переноситься з умислу на діяння... Вольова ознака умислу повинна

визначатися тут ставленням суб'єкта до суспільно небезпечної дії чи бездіяльності. Психічне ставлення особи до суспільно небезпечного діяння, що нею вчиняється, проявляється не тільки в усвідомленні об'єктивних ознак діяння, а й у бажанні вчинити таке діяння. Тому у таких злочинах можливим є лише прямий умисел. Непрямий же умисел тут виключається, оскільки свідоме припущення належить виключно до наслідків суспільно небезпечної дії чи бездіяльності, які у злочинах з формальним складом лежать за межами об'єктивної сторони...» [1, с. 133, 136].

Таким чином, вина, як обов'язкова ознака наруги над могилою, може характеризуватися виключно умисною формою у вигляді прямого умислу, який, у свою чергу, може мати вигляд як наперед обдуманого, так і раптово виниклого.

1. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 456 с.

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., перероб. та доп. Київ: А. С. К., 2005. 848 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.

4. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : монографія. Київ : НВТ «Правник» – НАВСУ, 1999. 232 с.

5. Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини : монографія. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2003. 204 с.

Іванишин Т.

аспірант
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
кафедра адміністративного та інформаційного права

ПРАВОВЕ УТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах національно-культурного відродження України, створення правовоїдержави і демократичного суспільства, інтеграції вєвропейське і світове

співтовариство набуває великого значення проблема правового утвердження. Сучасна Україна розвивається на конституційновизначених засадах демократичної, соціальної і правової держави. Така держава неможлива поза правовою культурою більшості її громадян. Адже правовакультура кожного громадянина обумовлює загальнуповагу до права в суспільстві, культивування принципу верховенства права, і, таким чином, реальнефункціонування всіх інших інститутів держави.

Серед чинниківправового утвердження правове виховання посідаєцентральне місце як спрямовуючий елемент системизагального виховання особи. Але у реальному життічасто більш вагомий правовиховний вплив на особу здійснюють інші інститути та явища суспільногожиття. Наприклад, фундамент правової культури закладається у сім'ї через моральне виховання дитини,оскільки повага до права (прав і свобод іншої людини) є по суті моральною категорією. Дослідження правового виховання як окремого чинника формування правової культури важливе для системногобачення можливостей за допомогою права сприятиформуванню індивідуальної правової культури.

Повніше, ширше й об'ємніше правове виховання трактується спеціалістами-юристами, хочаі в їхніх інтерпретаціях погляди та висновки такождещо різняться. Одні автори вважають, що правовевиховання є, в першу чергу, діяльністю, комплексом заходів, а не тільки соціально контрольованимпроцесом правової соціалізації, формування правової свідомості, які є реально існуючими процесамивпливу на правове формування особистості. Правовевиховання – це ще й різного роду неконтрольовані івипадкові фактори, у тому числі об'єктивні факториреального життя (причому не завжди позитивногохарактеру). На думку інших, правове виховання –це вплив на внутрішній стан особи, на її свідомість,психологію, на процес пізнання і засвоєння правовоїідеології [1, с. 13-14]. Було висловлено і таке твердження, що правове виховання – це взаємовпливособистостей, прагнення до гармонії інтересів громадянина і

суспільства [2, с. 134-135]. Автор цьоготвердження, Е.В. Татарінцева, справедливо зазначає,що процес правового виховання повинен включатипізнання та усвідомлення особою сутності навколишнього світу і власного «Я», необхідності гармонічного співіснування особистостей [3, с. 77].

Правове виховання є багатоплановою діяльністю, яка охоплює такі аспекти: діяльність юристів іюридичних установ, взаємодію численних державних органів, громадських організацій, трудових, навчальних колективів, громадян, правовий вплив якихє процесом донесення до свідомості особи певноїсуми правових знань, формування у неї правових переконань, настанов щодо цілеспрямованої соціальнокорисної дії. Це різновид педагогічної діяльності,яка полягає у переконуванні, передачі понять та ідейвихованцю для формування таких поглядів і настанов в поведінці індивідів, які диктуються потребамисуспільного розвитку [4, с. 9-14].

Слід відзначити, що правове виховання можнавизначити як комплексний і безпосередньо спрямований, безперервний і всеохоплюючий вплив на індивідуальну правосвідомість і тим самим на правовукультуру особи для досягнення такого рівня правової культури, який забезпечував би безконфліктнуреалізацію всіма суб'єктами своїх прав і обов'язків урізного роду правовідносинах та сприяв би суспільному розвитку. Забезпечення цього процесу повинно проводитись і з урахуванням реалій суспільногожиття та перспектив його розвитку.

Слід відзначити, що в сучасних умовах перенасиченості інформаційного поля необхідно комплекснопідходити до проблеми правового виховання особи,враховуючи такі чинники:

– по-перше, враховуючи цілісний характер людської свідомості, необхідно максимально поєднувати моральне, естетичне, релігійне та інші видивиховання (наприклад, у діяльності молодіжних організацій);

– по-друге, враховуючи емоційну забарвленістьі чисельність продукції засобів масової інформації, не можна проводити чіткої межі серед передачта рубрик з художнім чи розважальним змістом тапередач, які присвячені суто правовому вихованнюнаселення. Навпаки, ми вважаємо доцільним поєднувати перелічені тематичні напрямки (наприклад, ухудожніх фільмах про діяльність органів внутрішніхсправ, прокуратури та суду; інтелектуально-розважальних передачах для дітей та молоді);

– по-третє, вирішуючи проблеми правового виховання, необхідно аналізувати всі фактори суспільного життя, які впливають на правосвідомість людиніі розробляти можливості за допомогою права сприяти позитивним чинникам правовиховного впливу тапротидіяти негативним чинникам формування правової культури особи.

Отже, змістом правового виховання є процес цілеспрямованого та систематичного впливу на правосвідомість особи за допомогою сукупності правовиховних заходів, певних способів та засобів, якимиволодіє суспільство.

Слід зауважити, що процес становлення в Україні демократичної соціальної правової держави і громадянського суспільства, розвиток міжнародних відносин вимагає суттєвого покращення правової просвіти громадян як основи формування їх правовоїкультури, розвитку соціально-правової активностіта законослухняності, адаптації до умов політичної,економічної і соціальної багатоманітності суспільства. Правова просвіта громадян є справою держави і громадянського суспільства, які несуть відповідальність за її стан і розвиток.

Таким чином, діяльність у сфері правової освітигромадян повинна включати: викладання правовихдисциплін і правове виховання; підготовку, розповсюдження і популяризацію юридичної літератури;роз’яснення чинного законодавства і розповсюдження правової інформації; державний контроль над ідеологічним змістом правової освіти.

Особливе місце у формування правової культуригромадян України повинно займати інформаційнезабезпечення. Інформаційне забезпечення правовоїпросвіти громадян мають здійснювати засоби масової інформації, видавництва, інформаційні центри законодавства, юридичної практики, органівуправління, об'єднань громадян тощо. Пресі, радіоі телебаченню різних форм власності слід систематично інформувати громадян про події суспільно-правового життя України та за її межами; проправові аспекти діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування; про стан правовоїпросвіти, здійснення прав і свобод громадян, профілактику правопорушень, особливо серед молодіі дітей, боротьбу з особливо небезпечними кримінальними злочинцями, корупцією, організованою злочинністю.

Важлива роль у правовому утвердженні належить чинному законодавству, яке своїми нормамисприяє формуванню демократичної правосвідомості, розвитку правової культури. Однак значні недоліки суттєво знижують ефективність його впливуна громадян, особливо, зайнятих підприємницькоюдіяльністю. До факторів об'єктивного характеру,що породжують негативне сприйняття права відноситься «надмірна кількість законів, їх декларативність, нестабільність і недостатня обґрунтованість,відставання від потреб суспільства», – справедливо зазначає О.В. Волошенюк [5, с. 11]. Необхідносуттєво підвищити рівень юридичної техніки приприйнятті та змінах чинних нормативно-правовихактів, ширше враховувати думку громадськості таекспертів тощо.

Таким чином, на сьогодні необхідно критично переглянути досвід минулих років і вже наякісно новому рівні активізувати правовиховну роботу,не зводячи при цьому сутність правового вихованнятільки до вивчення Конституції, безпредметної просвітницької пропаганди загальних істин, які нікого йні до чого не зобов'язують. Мета і завдання правовоговиховання в сучасних умовах повинні бути переосмислені, набути принципово іншого характеру, навіть самеформулювання правовиховного процесу як виду державної діяльності

підлягає переоцінюванню. Особливуувагу в реформуванні системи правового вихованнятреба приділяти молодіжній політиці, оскільки молодь– це та суспільна сила, яка є оновлюючою генерацієюсоціуму.

1.Білий П.М. Правова держава і правова культура: взаємозв'язок та результативність. Право України. 1997.№ 12. С.11-18.
2.Ганзенко О.О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна : дис. ... канд.юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових вчень». Запоріжжя : Запорізький юридичний інститут МВС України, 2002. 198 с.
3.Татаринцева Е.В. Правовоевоспитание: методология и методика. М., 1990. 179 с.
4.Менюк О.А. Формування правової культури підприємця: теоретичні та прикладні аспекти. К. : Оріяни, 2001. 172 с.
5.Волошенюк О.В. Правовий нігілізм у пострадянському суспільстві : автореф. дис. канд. юрид. наук (12.00.01). Університет внутрішніх справ. Харків, 2000. 18 с.

Іващенко В.О.

Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ

Домашнє насильство залишається однією з нагальних проблем сучасної України. Ускладнює ситуацію латентність цього явища та широке поширення.

З метою вирішення цієї проблеми прийнята спеціальна нормативно-правова база.Зокрема, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. [1] визначивосновні напрями реалізації державної політики у цій сфері, закріпив спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, передбачив створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та

боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. [2] передбачив встановлення кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства (ст. 126-1 КК України – далі КК).Цей законодавчий документ повністю має вступити в силу з 11.01.2019 р.

Домашнє насильство як злочин буде охоплювати умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Таке діяння має каратися громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі до двох років. За ступенем тяжкості домашнє насильство – злочин невеликої тяжкості.

Ст. 126-1 буде поміщена до розділу II Особливої частини КК «Злочини проти життя та здоров'я особи».

Безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я людини.

Обов'язковою ознакою злочину є потерпілий, яким може бути подружжя чи колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Разом з тим, Закон не визначає, що розуміти під близькими відносинами.

З об'єктивної сторони злочин домашнє насильство передбачає встановлення трьох обов'язкових ознак: діяння, його наслідків і причинного зв'язку між ними.

Суспільно небезпечне діяння полягає у вчиненні умисного систематичного фізичного, психологічного або економічного насильства.КК лише називає види насильства і не розкриває їх ознак. Натомість Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у статті 1 закріплює поняття зазначених видів домашнього насильства.

Так, фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Кримінальна відповідальність буде наставати за умови систематичного вчиненняфізичного, психологічного або економічного насильства. Систематичність передбачає не менше трьох окремих випадків домашнього насильства. Одночасне насильство щодо двох і більше потерпілих, а також вчинене особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке правопорушення,передбачає адміністративну відповідальність.

Зокрема, стаття 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення в ч. 1 визначає домашнє насильство, насильство за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи

економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого.У ч. 2 ст. 173-2 передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті.

Наслідками злочину домашнє насильство є фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи. Зауважимо, зазначені наслідки переважно є оціночними поняттями і не узгоджуються з усталеною системою суспільно небезпечних наслідків злочинів, що передбачає КК.

Злочин є закінченим з моменту їх настання, тобто є з матеріальним складом.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 126-1 КК, може бути один із подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою потерпілий перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.Відповідальність має наставати з шістнадцяти років.

Підсумовуючи викладене зазначимо, незважаючи на прийняті нормативно-правові актищодо запобігання та протидії домашньому насильству законодавство в цій сфері не є досконалим і завершеним. Потребують кримінально-правового дослідження таконкретизації окремі положення і терміни, що містить ст. 126-1 КК, – «психологічне насильство»,«економічне насильство»,«близькі відносини», «психологічні страждання», «розлади здоров'я», «емоційна залежність»,«погіршення якості життя потерпілої особи».Прийнята редакція диспозиції ст. 126-1 КК не сприятиме правозастосовній практиці, а лише її ускладнить. Адже закон про кримінальну відповідальність має бути чітким,

доступним, зручним для застосування. Хоча сама криміналізація домашнього насильства є безсумнівною і має важливе значення у його запобіганні та протидії.

1.Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19.

2.Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2227-19.

Ієрусалимов В.І.
аспірант
ПВНЗ *«Європейський університет»*
Ієрусалимов І.О.

Національна академія внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Одним з базових міжнародних документів у сфері боротьби з домашнім насильством є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), яка була прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 7 квітня 2011 року [3]. Стамбульську конвенцію було підписано від імені України 7 листопада 2011 року, а законопроект про ратифікацію вказаної Конвенції було підготовлено Міністерством соціальної політики та зареєстровано у Верховній Раді України 14.11.2016.

Зрозуміло, що необхідність ратифікації Стамбульської конвенції зумовлена перспективою набуття Україною повноправного членства в ЄС, наближенням чинного та майбутнього законодавства України до законодавства Європейського Союзу, зобов’язаннями України перед Радою Європи.

Але треба зазначити, що сам Закон про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами

був прийнятий 06.12.2017. Він імплементує положення Стамбульської конвенції у національне законодавство, що дає можливість удосконалити кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство України для боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством [2].

Положення конвенції також передбачають внесення змін до українського законодавства, серед яких можна відзначити Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» №5294 від 20.10.2016, який був внесений на розгляд парламенту за ініціативи Кабінету Міністрів України та був прийнятий після ряду обговорень та пропозицій [1].

Критиками прийнятого закону стали ряд народних депутатів та громадських діячів, які відмітили, що ухвалення даного нормативно-правового акту суперечать принципам стамбульської конвенції, бо з нього були вилучені всі норми, пов'язані з насиллям через сексуальну орієнтацію та ґендерні особливості, а також відсутні такі терміни: «ґендер», «ґендерна ідентичність», «ґендерно обумовлене насильство» та «ґендерні стереотипи».

Натомість серед позитивних новел можна зазначити, що законом було запроваджено такі терміни як “економічне насильство”, “психологічне насильство” та “сексуальне насильство”, запроваджені нові інструменти, такі як терміновий заборонний припис та обмежувальний припис, що були невідомі раніше українському законодавству.

Повертаючись до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв’язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» треба сказати про наступне.

Головним завданням цього закону стала імплементація у чинне кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство України положень Стамбульської конвенції. Ним передбачено внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України, що надасть можливість

запровадити додаткові запобіжні та захисні заходи, які базуються на нормах кримінального права та направлені на запровадження ряду механізмів, що покликані боротися з різними формами сексуального та домашнього насильства.

Так, відповідно до прийнятого закону в Кримінальному кодексі запроваджується ряд змін, починаючи від зміни декотрих дефініцій до призначення покарань. Але крім застосування санкцій, що стосуються позбавлення волі, важливо звернути увагу на впровадження ряд обмежувальних заходів, до яких відносять: заборону на перебування в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, коли домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборону наближення на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборону листування, телефонні переговори з особою, яка постраждала від домашнього насильства, або контактувати з нею через інші засоби зв'язку як особисто, так і через третіх осіб; направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Важливим є також внесення наступних змін до Кримінального кодексу, де виокремлюється як окремий злочин «Домашнє насильство».

Даний закон також імплементує наступні положення: введення покарання за незаконне проведення аборту або стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи; виокремлення покарання за умисне примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає, що завдало істотної шкоди потерпілому; внесення змін в статтю 152 Кримінального кодексу «Зґвалтування», і в новій редакції більш широко

характеризується цей вид злочину як вчинення дій сексуального характеру пов’язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета без добровільної згоди потерпілої особи; відмежування зґвалтування від сексуального насильства; запровадження покарання за невиконання тимчасових обмежувальних заходів, або обмежувальних приписів, або не проходження програми для кривдників.

Отже, наведені новели є важливими з точки зору протидії дискримінації за ґендерною ознакою. В подальшому необхідно зосередитись на забезпеченні додаткових гарантій захисту прав на рівність між чоловіками та жінками, вилученню правових положень, які породжують дискримінацію, вдосконаленню цивільно-правових засобів захисту потерпілих від насильства.

Необхідним, також, є запровадження додаткових гарантій захисту прав потерпілих, розробка нових методів збору статистичних даних розроблених за необхідними критеріями, щоб оцінити реальні масштаби проблеми та визначення способів її вирішення, дефініцій, які б характеризували ґендерно зумовлене насильство, наприклад, визначення і розмежування між домашнім насильством, зґвалтуванням, фізичним нападом, переслідуванням, сексуальним домаганням, тощо. Це в свою чергу тягне за собою створення належного цивільно-правового захисту потерпілих з використанням ґендерної складової у проведенні превентивних заходів.

Євроінтеграційні процеси в Україні, які супроводжуються поглибленням міжнародного співробітництва, посиленням гендерних рухів у суспільстві, потребують, зокрема, вирішення проблем насильства в сім’ї, а тому набувають одне з провідних місць не тільки у соціальній, а й у кримінально-правовій політиці держави.

1.Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» №5294 від 20.10.2016 http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19

2.Закон України Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок

і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами № 4952 від 12.07.2016 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648

3.Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) https://rm.coe.int/1680096e45

4.Проект Закону про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами 0119 від 14.11.2016 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60492

Ільків Н.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент

ОБЛІКОВО-КАДАСТРОВІ СИСТЕМИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ЕКОЛОГІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Ефективне управління в галузі екології неможливе без належного забезпечення його інформаційною структурою. Інформаційна інфраструктура у галузі природокористування реалізується у формі кадастрових систем. Незважаючи на істотні відмінності різних типів кадастрових систем, основними задачами, які повинна вирішувати будь-яка кадастрова система є забезпечення отримання достовірної семантичної та географічної інформації про об'єкти; формування різного роду кадастрової документації; надання інформації для вирішення різного роду кадастрових завдань.

Велика різноманітність об`єктів та суб’єктів природноресурсових відносин зумовлює те, що сучасна система природокористування в Україні характеризується значними обсягами інформації. Збір, обробку, збереження, пошук, розповсюдження і використання цієї складної та багатоаспектної інформації можуть забезпечити лише автоматизовані інформаційні системи. Вони повинні включати всі інформаційні перетворення, гарантувати повноту і достовірність кадастрової інформації, та, відповідно, забезпечувати накопичення та довготривале зберігання кадастрової інформації про кадастрові облікові

одиниці; пошук і видачу кадастрової інформації за запитами користувачів, як за ключовими атрибутами, так і візуальний пошук об'єкта за фрагментом його відображення на екрані ПК; обмін інформацією з іншими інформаційними системами.

Кадастри природних ресурсів є не просто набором даних про природні об’єкти, а системою відомостей, що уможливлюють на підставі кадастрового обліку об’єктивне оцінювання стану кожного природного об’єкта. Будь-яке рішення, пов’язане з використанням природних ресурсів, ґрунтується на даних кадастрового обліку. [1, с.5]

М.М.Бринчук наголошує: «важливо, щоб дані про якісні характеристики природних ресурсів, що містяться у відповідних кадастрах, були основою для прийняття рішень про надання природного ресурсу в користування».[2, с.347]

Призначенням державних кадастрів природних ресурсів є забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування, природокористувачів інформацією, необхідною для: розробки стратегії сталого соціально-економічного розвитку територій; вирівнювання рівня соціально-економічного розвитку районів у межах території суб'єкта України; гармонізації природно-ресурсних відносин між міськими і навколишніми сільськими територіями; оптимізації системи платежів за природні ресурси з урахуванням їхньої еколого-соціальної значимості для різних регіонів; інформаційного забезпечення управлінських рішень і визначення оптимальних напрямків для державних і приватних інвестицій для суспільного розвитку.

Правове значення державних кадастрів природних ресурсів яскраво виражене і в процесі використання кадастрової інформації для здійснення органами державної влади функції державного контролю за використанням природних ресурсів та охороною довкілля. Порівнюючи дані кадастрів про правове положення, облік та оцінку природних ресурсів із їх фактичним станом та положенням, державний контроль в змозі не тільки своєчасно попередити

можливе порушення законодавства про природні ресурси, але й прийняти вчасно заходи для попередження порушення, а у випадку його здійснення – визначити заходи для відновлення порушених прав власників та користувачів, види та міри правової відповідальності винних осіб. [3, с.317]

Таким чином, державні кадастри природних ресурсів як обліковий механізм гармонізації життєдіяльності та екологічного управління, дозволить попередити та запобігти екологічній злочинності.

1. Панас Р.М., Маланчук М.С. Кадастр природних ресурсів: навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014.

2. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды): Учебник для высших юрид. зав. М.: Юристь, 2002.

3. Яремак З.В. Співвідношення кадастрової функції з іншими функціями державного управління охороною довкілля. Збірник наукових праць викладачів Юридичного інституту. Івано-Франківськ, 2012.

Каліновська М.О.

аспірант
кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Одним із особливих порядків кримінального провадження є спеціальне досудове розслідування (in absentia), яке здійснюється виключно щодо повнолітніх осіб та лише щодо окремих категорій кримінальних правопорушень. Зрозуміло, що вказаний порядок кримінального провадження є винятком із загального порядку та здійснюється з метою «забезпечення можливості здійснення правосуддя у тих випадках, коли особа переховується від досудового слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності за вчинений злочин… По суті, цей порядок слід розглядати як процесуальний інструмент реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності» [1, с. 59]. Окрім України, здійснення кримінального провадження in absentia є характерним для

багатьох держав, зокрема, Італії, Німеччини, Франції, Болгарії, Швейцарії, Росії, Казахстану, Нідерландів та ін.

Кримінальне процесуальне законодавство України передбачає, що спеціальне досудове розслідування (in absentia) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 24-1. Цілком логічним і зрозумілим є те, що такий вид провадження відзначається певними особливостями, пов'язаними, насамперед, з неможливістю проведення жодної слідчої (розшукової) дії, спрямованої на збирання та перевірку доказів, за участі самого підозрюваного, зокрема, допиту підозрюваного, освідування, пред'явлення його для впізнання, слідчого експерименту за його участі, експертизи (наприклад, у випадках необхідності отримання від підозрюваного зразків для її проведення) тощо. Такі обставини значно обмежують пізнавальні можливості сторони обвинувачення щодо всебічного та повного дослідження обставин кримінального провадження, що ускладнює процес доказування вцілому.

Однак, якщо звернутись до розгляду положень глави 24-1 КПК України, можна помітити, що у ній врегульовані лише окремі питання при здійсненні спеціального досудового розслідування, в основному пов'язані з подачею слідчим, прокурором клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, порядком розгляду слідчим суддею такого клопотання, а також порядком вручення процесуальних документів підозрюваному. Жодних інших особливостей при здійсненні спеціального досудового розслідування глава 24-1 КПК України не передбачає. Однак, на нашу думку, такі особливості спеціального досудового розслідування все ж виявляються й у інших процесуальних ситуаціях, зокрема, під час застосування запобіжних заходів.

Так, відповідно до ч. 6 ст. 193 КПК України слідчий суддя, суд може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного,

обвинуваченого лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, перед бачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений *у міжнародний розшук.*

Однак, не зважаючи на положення ч. 2 ст. 297-1 КПК України, яка передбачає можливість здійснення спеціального досудового розслідування щодо осіб, оголошених у міждержавний та/або міжнародний розшук, законодавець чомусь не припускає випадків необхідності звернення з клопотанням про застосування такого запобіжного заходу як тримання під вартою у випадках, коли підозрюваний оголошений у міждержавний розшук.

Отже, у випадку застосування цього порядку кримінального провадження за умови оголошення підозрюваного лише у *міждержавний розшук*, обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за його відсутністю законом не передбачено.

Цікавим є також питання щодо узгодженості положень ч. 6 ст. 193 КПК України та ч. 3 ст. 183 КПК України, яка передбачає, що слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК України, крім випадків, передбачених ч. 4 ст. 183 КПК України, зокрема:

1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

2) щодо злочину, який спричинив загибель людини;

3) щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

Однак, як обґрунтовано підкреслюють С.Л. Шаренко та О.Г. Шило, обираючи підозрюваному, обвинуваченому, якого оголошено у міжнародний розшук, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, слідчий суддя, суд не повинен одночасно вирішувати питання про визначення суми застави, оскільки ця

особа ухиляється від слідства та суду й апріорі не виконає свої процесуальні обов'язки. Видається, що рішення про визначення розміру застави як дієвої альтернативи триманню під вартою має приймати слідчий суддя, до якого буде доставлено затриманого підозрюваного. У зв'язку з цим уявляється за доцільне внесення відповідних змін до КПК України [1, с. 63].

В ухвалах слідчих суддів знаходимо підтвердження такої позиції. Так, в

ухвалі слідчого судді Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 13 січня 2017 року у справі № 632/3494/14-к (кримінальне провадження № 1-кс/632/15/17) зазначено, що судом не вирішується питання про визначення розміру застави, оскільки таке питання вирішується при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою, а відповідно до вимог ч. 6 статті 193 КПК України у випадку відсутності підозрюваного, якого оголошено у міжнародний розшук, суд може прийняти рішення лише щодо обрання зазначеного вище запобіжного заходу, а питання щодо застосування обраного запобіжного заходу у виді тримання під вартою або його заміну на більш м'який запобіжний захід суд вирішує після затримання підозрюваного, обвинуваченого [2].

Отже, порядок застосування запобіжних заходів щодо підозрюваних під час здійснення спеціального досудового розслідування має свої специфічні особливості. Однак, здійснений аналіз кримінального процесуального законодавства та практики його застосування дозволяє дійти до висновку про необхідність подальшого вдосконалення процесуального закону з метою уникнення практичних проблем, пов'язаних з його неоднаковим розумінням та застосуванням.

1.Шаренко С. Л., Шило О. Г. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання / С.Л. Шаренко, О.Г. Шило // Право України. – 2015. – № 7. – С. 58-65.

2.Ухвала слідчого судді Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 13 січня 2017 року у справі № 632/3494/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://verdictum.ligazakon.net/document/64031424

Кельман Р. М.

студент
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Канцір В. С.

доктор юридичних наук, професор,
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри кримінального права і процесу.

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Перед наукою криміналістикою виникають завдання, направлені на розробку і впровадження в практику у боротьбі із злочинністю наукових методів, способів і прийомів, які є надійним інструментом в роботі правоохоронних органів по розкриттю і розслідуванню злочинів, використовуючи при цьому різноманітну методику. Одним із структурних елементів криміналістичної методики є *криміналістична характеристика* окремих видів і груп злочинів, яка має важливе практичне і теоретичне значення. Криміналістична характеристика - це система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину (особи злочинця), його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, які мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами. Розглядаючи значення криміналістичної характеристики певного виду злочинів,

слід зазначити, що вона виконує певні функції щодо практики розкриття й розслідування досліджуваного виду злочинів. Найбільш істотними функціями серед них є синтезуюча, конструктивна й пізнавальна.

Характеризуючи особу злочинця, який вчиняє вбивство на замовлення, слід виходити з того, що суб'єктами злочину є його замовник, виконавець і в деяких випадках посередник (посередники). Сучасні злочинці, як показує слідча

практика, зовсім інші люди, які мають освіту, прагнуть до просування по соціальних і службових сходинам, схильні до лідерства. Таке становище пояснюється політичною нестабільністю в державі, наявністю мафіозних структур, зміною ціннісних орієнтацій в осіб, схильних до вчинення злочинів. Замовниками злочину, як правило, виступають наступні особи: а) які займаються підприємницькою, банківською діяльністю (конкуренти або партнери по бізнесу); б) представники кримінального середовища (лідери або члени злочинних угруповань, які бажають зайняти їх місце); в) щодо яких порушено кримінальні справи; г) політичні діячі; д) посадовці державних органів; є) підлеглі, які претендують на посаду начальника; є) родичі; ж) один із подружжя або коханці; з) боржники потерпілого; и) яких шантажують або в яких вимагають майно, гроші; і) інші особи. На вчинення злочину людину штовхає мотив, який у юридичній літературі розуміється як спонукання до дії, як спонукальна причина злочинної поведінки [1; с. 176] і характеризує суб'єктивну сторону злочину, має важливе кримінально-правове й доказове значення для правильної кваліфікації злочину й індивідуалізації покарання. У криміналістичному плані встановлення мотиву вбивства на замовлення дає можливість слідчому «не тільки проаналізувати діяльність замовника, що передує зазіханню, а й прогнозувати його наступні дії» [2; с. 12]. Виконавців вбивства на замовлення можна поділити на певні групи : 1) випадкові вбивці, які вчинили злочин уперше, що суперечить загальній соціально-позитивній спрямованості, яка характеризується всією попередньою поведінкою [3; с.334]; 2)бойовики злочинних угруповань, які вчиняють убивства на замовлення спільно; професіональні виконавці-одинаки; організовані групи, що спеціалізуються на вчиненні вбивств на замовлення.

Існують певні залежності між елементами криміналістичної характеристики вбивств на замовлення і представити їх на статистичному рівні. Ці взаємозв'язки, на перший погляд, не завжди помітні, можуть бути невірно оцінені, що призводить до помилок при висуненні версій [4; с.244]. Однак їх правильне

використання дозволяє в теоретичному плані розробити практично значиму методику розслідування злочинів цієї категорії, а в практичному швидко та якісно встановити істину в справі. У процесі дослідження виявлено наступні залежності між елементами криміналістичної характеристики вбивств на замовлення:

1) «жертва - злочинець», яку можна представити як: а) «жертва - замовник»;

2) б) «замовник - посередник - виконавець»;

3) в) «замовник - виконавець»;

4) «злочинець - спосіб учинення», яку можна представити як: а) «(замовник + виконавець) - спосіб учинення»; б) «замовник - знаряддя злочину»; «виконавець - знаряддя злочину»;

5) «жертва - спосіб приховування»; «злочинець - спосібприховування»;

6) «потерпілий - місце - час - обстановка»;

7) «сліди - знаряддя - спосіб учинення»; «сліди - злочинець»; «сліди - потерпілий». Розглянемо основні елементи криміналістичної характеристики даного виду злочинів. Спосіб учинення. Способів позбавлення життя людини багато, але вбивствам на замовлення притаманний відкритий, зухвалий напад на жертву. Спосіб учинення вбивства може бути небезпечним для життя інших людей: відкрита перестрілка в людних місцях, використання вибухівки, гранат, вогнепальної зброї, гранатометів. Може застосовуватись і снайперський постріл у життєво важливі органи. Під час виконання замовлення має місце прагнення знищити тільки замовленого (людину, яку «оплатили»). Організовані злочинні угруповання віддають перевагу латентним злочинам. Цим можуть пояснюватися випадки втоплення трупів, уторування в асфальт, розчинення у кислоті. Професійні вбивства на замовлення слід шукати у статистиці нещасних випадків: автокатастроф типу «п‘яний за кермом», побутових ушкоджень електрострумом, серцевих нападів тощо.

Аналіз перерахованих вище точок зору дозволяє зробити висновок про те, що змістом криміналістичної характеристики є певна система даних, призначених для організації розслідування злочинів з використанням криміналістичних методів, прийомів і засобів. За своєю сутністю вони є основою для наукових рекомендацій, призначених органам досудового розслідування для обґрунтованого висунення версій, визначення основних напрямів розслідування і вирішення інших завдань. У структурі приватної криміналістичної методики розслідування, криміналістична характеристика злочинів є важливим елементом, оскільки є джерелом відомостей про злочин і злочинця, необхідним для організації ефективної роботи по конкретних кримінальних справах. Слід зазначити, що приведений вище перелік елементів криміналістичної характеристики злочинів не є вичерпним і повинен уточнюватися і поповнюватися у міру появи нових криміналістичних знань. Розроблені наукою криміналістикою характеристики злочинів, вже довгий час успішно застосовуються на практиці і є невід'ємною частиною криміналістичної методики.

1.Здоровко С. Ф. Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції) / Сергій Федорович Здоровко; ред. В. Ю. Шепітько. – Х. : Гриф, 2004. – 176 с.

2.Галаган В.І., Кологривов В.П. Особливості дослідження елементів криміналістичної характеристики у справах про вбивства на замовлення //Науковий вісник Дніпропетр. юрид. ін-ту МВС України. - 2000. - 1 (1). - С 209-213.

3.Цільмак О.М. Основи побудови криміналістичних версій / О.М. Цільмак // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. - № 2. – С. 334 – 338.

4.Костенко М.В. Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика: Монографія // За ред. проф. Коновалової В.О. – Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 160 с.

5.Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования. - Харьков: Факт, 2001. - 311 с.

6.Криміналістика [навч. посіб.] / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, В.О. Попелюшко. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 504с.

Канцір В. С.

доктор юридичних наук, професор
кафедри кримінального права і процесу

Навчально–наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», професор.
Рубцов В. В.

начальник другого відділу процесуального
керівництва у кримінальних провадженнях
слідчих регіональної прокуратури Львівської області,
кандидат юридичних наук.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ СТРИМУВАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ ОКРЕМИХ ФІГУРАНТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Застосування запобіжних заходів є одним із дозволених законодавцем легітимних механізмів контролю та попередження можливої незаконної поведінки учасників кримінального провадження, скерування ними [окремими фігурантами] своїх інтересів, потенційних можливостей у русло унеможливлення з'ясування істини у справі.

Такі механізми сприяють ефективності та пришвидшенню, у межах розумних строків, провадженню досудового розслідування, блокують ухилення фігуранта від слідства та суду, задіяння ним негативних важелів впливу на інших учасників справи, тощо.

Разом з тим, застосування запобіжних заходів слідчим, слідчим суддею, судом передбачає звернення до їх угляду (розсуду), тобто врахування ними окремих абсолютно оціночних понять, іноді з «розмитими» критеріями визначення (до прикладу, «наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити неправомірні дії», «міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого», «репутація підозрюваного, обвинуваченого» тощо). Такий стан речей може стати платформою для зловживань зі сторони суб'єктів застосування, прихованого тиску на учасника процесу, ще задовго до визнання його вини (невинуватості) у суді.

Специфікою правового закріплення підстав застосування запобіжних заходів є те, що у нормах відображені не самі фактичні обставини, а лише загальні критерії встановлення і оцінки фактів. Саме мета застосування запобіжного заходу як майбутній результат, містить посилання на ознаки фактичних даних, які викликають необхідність застосування такого заходу. Законодавче визначення цілей застосування запобіжних заходів містить у собі причинний зв'язок між фактичними даними, які обґрунтовують застосування цих заходів і бажаним результатом їх застосування.

У кожному окремому випадку, приймаючи рішення про застосування запобіжного заходу, використовуючи встановлені в законі рамки, критерії необхідності його застосування, слідчий суддя, суд, зобов'язані проаналізувати правове наповнення фактичних даних, конкретизувати, індивідуалізувати стосовно вже з'ясованих обставин даної справи. Далеко не завжди підхід із «трафаретом» з попередніх прийнятих рішень є виправданим.

У теорії кримінального процесу існують різні думки щодо тлумачень цілого ряду положень інституту запобіжних заходів, і насамперед тих, які стосуються специфіки їх застосування.

Відомі прецеденти негативних наслідків незаконного та необґрунтованого застосування запобіжних заходів під час провадження у конкретних справах, зумовили те, що протягом всієї історії процесуально-правової діяльності, до цієї проблематики зверталися багато вчених-правознавці, практичних працівників. Їх позиції іноді діаметрально протилежні, з посиланням на різні аргументи, переконання щодо засад доцільності, справедливості, ефективності тощо.

Глава 18 КПК України, в системі заходів забезпечення кримінального провадження подає вичерпний перелік видів запобіжних заходів, узагальнює мету і підстави їх застосування до відповідних учасників провадження [1].

Запобіжні заходи – вагома частина заходів забезпечення кримінального провадження. Вони носять превентивний і забезпечуючий характер та спрямовані

на попередження можливої протидії зі сторони підозрюваного, обвинуваченого провадженню у кримінальній справі, є ефективним засобом корекції неправомірної поведінки зазначених учасників кримінального судочинства [2, с.324].

Обмежуючи конституційні права підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочину, запобіжні заходи виконують позитивну роль, реалізуючи у кримінальному процесі матеріально-правовий принцип крайньої необхідності: завдання меншої шкоди для попередження шкоди більшої [3, с.19].

На стадії досудового провадження, запобіжні заходи застосовуються винятково до підозрюваного і обвинуваченого, а у судовому провадженні – до підсудного та засудженого. Вони є специфічними превентивно-примусовими засобами, які спрямовані проти небезпечних для інтересів кримінального процесу дій зазначених осіб, які можуть бути вчинені ними під час розслідування злочину і розгляду кримінальної справи, і як засоби усунення чи відновлення порушеного процесуально-правового стану. Вони застосовуються для створення ефективних умов функціонування кримінального судочинства, але їх застосування є допустимим лише у випадках, межах і в порядку, передбаченими законом.

Вказаний у ч. 1 ст. 176 КПК України перелік запобіжних заходів - у кожному конкретному випадку дозволяє індивідуалізувати його застосування враховуючи при цьому як інтереси правосуддя, так і недопущення невиправданих обмежень прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. При цьому, Кримінальний процесуальний кодекс в окремих нормах конкретизує умови застосування певних запобіжних заходів. Так, відповідно до ч.7 ст. 194 КПК України, до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у виді застави або тримання під вартою.

Запобіжний захід має обиратися винятково з метою забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, зокрема, для забезпечення виконання покладених на нього процесуальних обов'язків, передбачених ч. 7 ст. 42 та іншими нормами КПК України. Рівно ж, щоб запобігти спробам переховуватися від органів досудового розслідування та суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи предметів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується.

Застосування запобіжного заходу з будь-якою іншою метою, наприклад, з метою покарання особи за кримінальне правопорушення, з метою отримання показань стосовно її причетності до кримінального правопорушення тощо - неприпустиме. Його застосування в жодному разі не повинно залежати від того, визнає підозрюваний, обвинувачений свою вину у вчиненні кримінального правопорушення чи не визнає [4, с. 328].

Необхідність у застосуванні запобіжних заходів встановлюється лише з урахуванням усіх ситуацій, які склалися під час розслідування, з одночасним виділенням підстав для застосування зазначених заходів. Співставлення підстав застосування запобіжних заходів з усіма обставинами справи дозволить зробити висновок про необхідність застосування такого заходу у кожному конкретному випадку. Отже, можна погодитися з думкою про те, що немає необхідності у застосуванні запобіжних заходів, якщо той самий результат може бути досягнутий за допомогою інших, не примусових засобів [5, с.57].

Кримінальний процесуальний закон диференціює підстави застосування запобіжних заходів і наявність ознак кримінального правопорушення. Так,

наприклад, у ст. 196 КПК України зазначено, що в ухвалі про застосування запобіжного заходу зазначаються поряд з іншими даними, відомості про кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність), у якому підозрюється чи обвинувачується особа, обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, запобіжний захід і підстави його обрання. Стаття 178 КПК України передбачає ряд обставин, які мають бути враховані при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу.

Теорія кримінального процесуального права та практика сформулювали достатньо чітко визначені платформи застосування запобіжних заходів:

1) запобіжний захід може бути застосовано під час досудового розслідування тільки на підставі ухвали слідчого судді чи суду за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором;

2) запобіжний захід може бути обраний тільки слідчим суддею чи судом;

3) при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, крім підстав, зазначених у ст. 177 КПК, враховують також інші обставини, зокрема, тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюють або обвинувачують особу; її вік, стан здоров'я; сімейний і матеріальний стан; вид діяльності; місце проживання та інші обставини, що її характеризують (ст. 178 КПК України);

4) запобіжний захід не може бути суворішим, ніж покарання за статтею Кримінального кодексу України, за якою особу обвинувачують (наприклад, тримання під вартою застосовують до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки – ч.2 п.5 ст. 183 КПК України);

5) запобіжний захід застосовується тільки щодо належного суб'єкта (наприклад, запобіжні заходи не застосовуються щодо особи, визнаної судом неосудною);

6) щодо однієї особи може бути застосовано тільки один запобіжний захід. Однак, це не заперечує можливості одночасного застосування іншого заходу забезпечення кримінального провадження (наприклад, обвинуваченого, щодо якого обрано особисте зобов'язання, можна усунути від посади, яку він обіймає);

7) клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою;

8) запобіжний захід скасовують або замінюють, якщо відпала необхідність у раніше обраному запобіжному заході;

9) клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування [6].

Особливістю правового закріплення підстав застосування запобіжних заходів є те, що у нормах права відображені не самі фактичні обставини, а лише загальні критерії встановлення і оцінки фактів. Саме мета застосування запобіжного заходу як майбутній результат містить посилання на ознаки фактичних даних, які викликають застосування такого заходу. Законодавче визначення цілей застосування запобіжних заходів містить у собі причинний зв'язок між фактичними даними, які обґрунтовують застосування цих заходів, і необхідним результатом їх застосування. У кожному конкретному випадку слідчий суддя, суд, приймаючи рішення про застосування запобіжного заходу, використовуючи встановлені в законі критерії необхідності його застосування, спроможна проаналізувати юридичне значення фактичних даних, на підставі яких вона повинна діяти.

1.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua

2.Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. проф. В. Я. Тація. - Х. : Право, 2012.

3.Михайлов В.А. Уголовно-процессуальные меры пресечения в судопроизводстве Российской Федерации. / В.А. Михайлов. – М.: Институт защиты предпринимателя. – 1997. – 644 с.

4.Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право. Курс лекцій: навч. посібник. / Л.М. Лобойко. — К.: Істина, 2007. — 456 с.

5.Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року: Збірник статей. – К.: Істина, 2012. – 128 с.

6.Мохонько О.О. Застава як запобіжний захід в Україні: проблеми застосування / О.О. Мохонько // Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства та дізнання в системі МВС України: Матеріали НПК (17 травня 2008 р.). – Сімферополь: КЮІ ОДУВС, 2008. – С. 85-91

7.Ортинський В. Л. Ефективність та дієвість окремих превентивно – примусових заходів кримінального провадження // Вісник Маріупольського державного університету, серія: право, 2015, вип. 9-10 – С.176 – 182; Олашин М. М. До питання застосування запобіжних заходів за КПК України // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична. - 2015. Вип. 1. - С. 217-227.

Каптур В.І.

студент
Навчально–наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», професор.
Якимова С.В.,

к. ю. н., доцент кафедри ККП
Навчально–наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

КРИМІНОЛОГІЧНА ВІКТИМОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У кримінологічних дослідженнях зазвичай основна увага приділяється особі злочинця, у той час як жертва злочину розглядалася недостатньо, переважно лише як учасник кримінального процесу. Разом з тим, взаємозв'язок злочинця та потерпілого має важливе кримінологічне значення та дозволяє ретельніше дослідити механізм вчинення конкретного злочину. Одним з перспективних напрямів у сучасній кримінології є віктимологіне вивчення особи, як жертви злочину. Зважаючи на це, виникла віктимологічна теорія. Одним із перших

дослідників даної теорії був Г. Гентіг, який наголошував на наявності тісних зв'язків між жертвою і злочинцем та їх взаємодію у процесі вчинення злочину [1, с. 34]. При цьому жертва злочину не повинна розглядатися лише як пасивний об'єкт, оскільки може піддаватися, сприяти або провокувати виникнення криміногенної ситуації. Відтак, Г.Гетінг писав, якщо припустити, що існують природжені злочинці, то відповідно існують і природжені жертви [2, с. 12]. Так, зокрема, особливою «привабливістю» для злочинців характеризуються особи, які не спроможні чинити опору, особи похилого віку, хворі на алкоголізм чи наркоманію, мігранти, безробітні, національні меншини тощо [3, с. 11].

Б. Мендельсон, у в монографії «Загальна віктимологія» (1975 р.) розвинув віктимологічну концепцію, яка пов'язана зі створенням «клінічної» чи «практичної» віктимології. До змісту поняття «віктимологія» автор включив не лише жертви злочинів, а й жертви природних катаклізм, геноциду, етнічних конфліктів та війн [4, с.14].

На Першому міжнародному симпозіумі з проблем віктимології, що був проведений в Єрусалимі у 1973 р. було ретельно проаналізовано такі терміни як «віктимологія», «жертва злочину», «відносини між злочинцем та жертвою» [5, с. 34].

Особливий інтерес для кримінологічної віктимології становлять жертви з віктимологічними девіаціями, тобто особи, яким з огляду на певні соціальні (представники окремих професій, соціальних груп) чи фізіологічні (вік, стать, стан здоров'я) характеристики притаманна підвищена схильність стати жертвою злочинного посягання [3, с. 12].

Багато питань, пов'язаних з потерпілими від злочинних проявів, знайшли своє відображення у прийнятті відповідних законів. До прикладу: в Австрії з 1972 року діє Федеральний закон про надання допомоги жертвам злочинів; у ФРН відповідно з 1976 р. - Закон про відшкодування збитків жертвам насильницьких

злочинів; у США - Федеральний закон про кримінально-правовий захист жертв і свідків злочинів.

У Європі щорічно відзначається День підтримки жертв злочинів. Зокрема, у Великобританії було опубліковано Хартію підтримки потерпілих від злочинів. У США відповідний Закон про права потерпілих від злочинів надає їм право не лише на відшкодування збитків самим винним, але й визначає порядок державної компенсації.

Усе більшого поширення набули такі терміни, як «віктимогенні будинки, парки, вулиці», тобто, ті приміщення чи місцевість, що сприяють віктимізації. Наприклад, в одному з міст США – Сент Луїсі за 20 років існування житлового будинку відбулося стільки розбійних нападів, згвалтувань, нанесення тілесних ушкоджень, крадіжок, переважна більшість яких була вчинена неповнолітніми, що будинок довелося зруйнувати. Встановлено, що житлові будинки вище семи поверхів у чотири рази частіше піддаються нападу названою категорією осіб, ніж шестиповерхові будинки й нижчі.

У Великій Британії існує дійова програма так званої «сусідської взаємодопомоги», що являє собою систему налагодження стосунків, які йдуть значно далі, ніж тільки спостереження за підозрілими людьми чи потенційно небезпечними подіями, що відбуваються в районі проживання.

У США діє біля двох тисяч програм щодо захисту жертв злочинів, з них півтори тисячі підтримуються Мін’юстом. Для їх фінансування створено федеральний Фонд у майже тридцять п’ять млн. доларів. Нефедеральне фінансування є ще більшим і складає більше двохсот млн. доларів. Реалізація подібних програм реально дозволяє знизити рівень вчинення окремих видів злочинів насильницької спрямованості, і надати необхідну допомогу жертвам злочинних зазіхань.

Окрім цього, існує чимало громадських об’єднань на підтримку жертв злочинності (до прикладу, у США - так зване «Біле кільце»).

Нашій країні також можна враховувати корисний зарубіжний досвід для зниження віктимності населення.

В Україні станом на даний час допоки не сформовано окремої форми єдиної віктимологічної статистичної звітності, що не дає змоги об'єктивно оцінювати стан справ у цій сфері. Статистична звітність Міністерства внутрішніх справ щодо потерпілих та заподіяної шкоди є недосконалою, мало інформативною.

Вчення про жертву злочину – віктимологія – є частиною вчення про жертв не тільки злочинів, але і наслідків нещасних випадків, природних і техногенних катастроф, епідемій, війн та інших озброєних конфліктів, політичних протистоянь.

Слід зазначити, що реалізація віктимологічних ідей і результатів віктимологічних досліджень забезпечує ґрунтовний інформаційний матеріал для вдосконалення профілактики злочинів, правового виховання та правової пропаганди, для соціального контролю на всіх рівнях (загальному, груповому, індивідуальному).

Отже, віктимологія найбільш продуктивно має розвиватися у рамках кримінологічної науки. Відповідні кримінологічні напрацювання мають створити належне підґрунтя для убезпечення осіб від злочинних проявів у суспільстві.

1. Шнайдер Г.Й. Криминология. – М., 1994. – С. 346.
2. Hentig Я. Remarks on the Interaction of Perpetrator and Victim // The Journal of Criminal Law and Criminology. 1941. V. 31. P. 303-309.
3. Франк Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. – Душанбе, 1977. – С.17–19.
4. Квашис В. Е. Основы виктимологии. – М., 1999. – 230 с.
5. Курс кримінології: підручник у двох томах. – Кн. 1 / за заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

Карпінець Т.Р.

студент
Навчально–наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Несімко О. Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,

кандидат юридичних наук

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТРУПІВ НОВОНАРОДЖЕНИХ

Судово-медичному дослідженню підлягають трупи не тільки дорослих людей, а й новонароджених, які померли поза лікарнею, в разі підозри на насильну смерть. Це спостерігається у випадках виявлення трупа невідомого новонародженого, народження мертвої дитини вдома чи в іншому місці, смерті новонародженого в процесі пологів, відразу після них або за сумнівних обставин.

Цей вид експертизи можна віднести до одних із найскладніших тому, що практично у всіх випадках відсутні попередні відомості про обставини смерті немовляти, мати найчастіше невідома, свідків немає і від висновку судово-медичного експерта залежить хід попереднього розслідування. При судовому розгляді, якщо мати знайдена або відома, експертний висновок робить значний вплив на вирок.

До найчастіших випадків при яких необхідне проведення судово-медичної експертизи відносять:

1. коли мати новонародженого не знаходилась на обліку в жіночій консультації;

2. якщо є скарги на неправильне ведення пологів в пологовому будинку при наявності пошкоджень на тілі дитини або матері;

3. якщо труп новонародженого виявлено в сміттєвому баку, вигрібній ямі, лісі і т.д., а особа матері є невідомою.

Судово-медичному дослідженню підлягають трупи новонароджених з масою тіла понад 1000 г і довжиною тіла понад 35 см за наявності постанови правоохоронних органів. Щоб зрозуміти основні питання, які вирішуються при судово-медичному дослідженні трупів плодів і новонароджених, слід знати анатомо-фізіологічні особливості їх розвитку.

В підручнику із судової медицини Грицаєнко П. П., акцентує увагу на тому, що для встановлення причини смерті новонародженного в першу чергу потрібного знати всі анатомічні особливості і етапи розвитку плоду від запліднення до виходу із родових шляхів [1, С.411].

Я із цим повністю погоджуюсь тому, що анатомічні знання спрощують роботу експерта і впливають на достовірність винесеного ним заключення. Наприклад, хочу звернути увагу на як по вигляді пуповини можна дізнатись коли померла дитина, її період життя, і навіть те в яких умовах вона була народжена.

Пуповина - шнуроподібний орган, який з'єднує плід з плацентою, через яку здійснюється плідно-плацентарний кровообіг. У доношеного вона має довжину 50-60 см і товщину 1,5-2 см. Пуповина новонародженого немовляти соковита, волога, синьо-біла, на розрізі драглиста, без демаркаційного кільця.

Демаркаційне кільце – буро-червона кайма завширшки 0,5 см, утворюється наприкінці 1-ї доби на межі шкірних покривів з пуповиною і є ділянкою запалення, по якій у подальшому відбувається відокремлення пуповини. Гістологічно демаркаційне запалення виявляється через 6-12 годин після народження. Ділянка запалення свідчить ще й про те, що немовля народилось живим і деякий час жило.

На другий день пуповина зморщується, набуває бурого кольору, висихає, і на 4-7-й день відпадає. При огляді пуповини звертають увагу на її вільний кінець: розірвана вона чи розрізана. У першому випадку краї будуть досить рівні, а в другому – лінія розділення нерівна, звичайно навкісна, з крововиливами. У разі, коли кінець пуповини підсох, його треба до описування розмочити у воді [2, 78С.].

Випадок коли йде мова про те, чи була дитина народжена живою чи мертвою , проводять дослідження легень або шлунково-кишкової проб.

Критерієм живонародженості є виникнення позачеревного легеневого дихання у життєздатного плоду.

Мертвонародженістю називається народження плоду, у якого після народження не з'явилося самостійне дихання. Для визначення живонародженості застосовують так звані життєві проби (легеневу Галена-Шрейера і шлунково-кишкову Бреслау) і гістологічне дослідження легеневої тканини, пологової пухлини, пуповини.

Легенева проба Галена-Шрейера. У воду поміщають легкі або їх шматочки. Якщо вони плавають, значить в них є повітря, тобто дитина дихала і, отже, народився живим. Якщо ж легкі тонуть, то вони безповітряному, тобто дихання у новонародженого не було, він народився мертвим.

Гастроентеральна проба Бреслау (доповнює легеневу, але не є вирішальною). У воду кладуть заздалегідь перев'язані в певних місцях шлунок і кишечник. Якщо вони плавають, то дитина дихають і ковтала повітря, тобто був живий. За поширенням повітря в кишечнику судять про тривалість життя дитини після пологів [2, 82С.].

Звичайно результати легеневої і шлунково-кишкової проб збігаються. Але можливі й інші комбінації результатів цих проб: легені плавають, шлунок і кишки тонуть новонароджений жив, дихав короткий час, за який повітря не встигло проникнути у шлунково-кишковий тракт. Якщо легені тонуть, а шлунок плаває, то може бути показником вторинного ателектазу.

Також не тонуть гнилі легені тому легенева проба недостовірна при гнилісних змінах трупа. Частково плавають легені мертвонародженого, якому проводилась штучна вентиляція легень, а також замерзлі і повністю відталі легені як живо-, так і мертвонароджених, аспірація навколоплідними водами.

Як показує практика, через 15 хв після народження повітря можна виявити в шлунку, через 1 -2 год - в тонкій кишці, через 5-6 год - у товстому кишечнику, через 12 год - у прямій кишці.

Для вивчення таких трупів використовують складніші лабораторні дослідження: гістологічні, гістохімічні, спектральні та ін.

Отже, судово-медична експертиза трупів новонароджених є досить складною, адже як правило відсутні попередні відомості про смерть немовляти, про його період життя та особу матері. Цікавим ще є те, що термін «новонароджений» має різні строки в інших галузях. Наприклад, у педіатрії період новонародженості дорівнює одному місяцю, в акушерстві - одному тижні, в судовій медицині - одним (першим) добі з моменту появи дитини на світ.

1.Лісовий А.С. Судова медицина у схемах, таблицях і рисунках [Текст] / А. С. Лісовий. – К.: Атіка, 2007. – 270 с.

2.Грицаєнко П.П. Судова медицина: підручник для прикладного бакалавраата/ П.П. Грицаєнко. – М.: Видавництво Юрайт, 2014. – 299с.

Касперевич М. В.

магістрант
кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, доцент

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВБИВСТВА

Судово-психологічна експертиза є самостійним видом судової експертизи, що складається у використанні спеціальних (професійних) психологічних знань для встановлення реальних обставин, що входять в процесі доказування у кримінальному провадженні. Вона має свій предмет, власні об'єкти і методи експертного дослідження.

Судово-психологічна експертиза належить до слідчих дій, що виконуються у кримінальних провадженнях та цивільних справах, а її висновки розглядаються як самостійний доказ у справі, який не стосується прерогативи суду та слідства у питаннях оцінки судово-слідчих матеріалів за внутрішнім переконанням. Судово-психологічна експертиза. не дає правових оцінок (наприклад, винен - не винен),

вона розкриває психологічний зміст категорій права, аналізує психологічний механізми злочин, дій, висвітлює психологічні аспекти виникнення злочин, наміру, що може використовуватися при кваліфікації та перекваліфікації статей обвинувачення (навмисність - ненавмисність злочину), при визначенні індивідуальності, міри вини та відповідної (до неї) міри покарання або з'ясуванні певних вагомих обставин при розслідуванні кримінальних проваджень[1, с.235].

О.М. Герасименко зазначає, що судово-психіатрична експертиза є, один із видів судової експертизи, що вирішує питання про осудність, про дієздатність, про можливість відбувати покарання, про можливість свідка чи потерпілого вірно сприймати обставини, що мають значення для справи, та давати про них вірні свідчення, а також про застосування певних медичних заходів щодо неосудних[2, с.332].

Загальна психіатрія досліджує закономірності виникнення, розвитку та можливі наслідки захворювань, що супроводжуються порушеннями психіки, і досліджує психічні розлади з метою надання психічно хворим психіатричної допомоги, яка полягає в обстеженні, діагностиці, лікуванні, догляді та медико-соціальній реабілітації цих осіб.

Галуззю даного дослідження є судова психіатрія – самостійний розділ психіатрії, завданням якого, разом із з'ясуванням характеру та причин захворювання, лікуванням хворих та профілактикою психічних порушень, є дослідження хворих відносно правових норм, питань кримінального та цивільного права й процесу.

Предмет судово-психіатричної експертизи визначається складними психічними явищами, які мають проблемний характер і набувають значення при судово-слідчому розгляді та прав, оцінці. Методологічні основи, ракурс психологічного аналізу, наук, обґрунтованість висновків та методи експертної діагностики визначаються головним принципом експертно-психологічного дослідження - контекстуальності. Він передбачає розгляд кожного конкретного

питання, яке вирішує судово-психіатрична експертиза, з урахуванням складної взаємодії історичних., соціально-економічних, соціокультурних, мікросоціальних, вікових та індивід.-психологічних (біологічних і психологічних) чинників, кожний з яких відіграє певну роль у детермінації психологічних обставин справи, що досліджується слідством чи судом. Питання, які вирішує судово-психіатрична експертиза, тісно взаємозв'язані. Вони формулюються залежно від конкретних обставин судово-слідчої справи, в якій певні психологічні обставини потребують повнішого розкриття. Так, визначення індивідуальних і вікових психологічних особливостей виявів поведінки та ознак особистості, рівня її розумового та особистісного розвитку, ступеня соціальної зрілості допомагає вирішувати питання про повну або обмежену здатність підекспертних (особливо неповнолітніх та осіб похилого віку) усвідомлювати власні дії, керувати ними, передбачати їх наслідки, правильно оцінювати обставини справи та давати про них свідчення. Судово-психіатрична експертиза особливих станів встановлює міру впливу на свідомість та дії людини непатологічних емоційних виявів — афектів страху та гніву, емоційної залежності, підвищеної покори, втоми, пригніченості, безпорадності, розгубленості. Наприклад, безпорадний стан потерпілих виключає (частково чи повністю) можливість розуміти і прогнозувати наміри злочинця, характер злочину та чинити опір злочинному насильству. Психологічний аналіз емоційних станів набуває вагомого значення при правовій оцінці поведінки суб'єкта у період здійснення злочину, при виконанні ним професійних функцій (в авіації, на транспорті та ін.), при дослідженні у справі умов, які могли схилити його до самогубства. Психологічний аналіз особистісних властивостей (головних мотивів, що закріпились у життєдіяльності, ціннісних орієнтацій, засобів самоствердження та ін.), які спроможні суттєво впливати на поведінку підекспертної особи, важливий при розгляді багатьох судово-слідчих справ. Наприклад, така індивідуально-психологічна особливість, як схильність до неправдивості, брехливості, надмірного фантазування, підвищеної навіюваності,

може пояснити виникнення суперечностей у показаннях підекспертного, особливостях відтворення ним обставин кримінальних подій тощо. Судово-психіатрична експертиза. може бути складовою комплексного експертного дослідження, якщо відповіді на запитання, що виникають у слідства чи суду, потребують синтезування у загальному експертному висновку спец, знань з різних галузей науки. Судово-психіатрична експертиза. є особливим видом професійної діяльності психолога, тому повинна доручатися спеціалісту, який має відповідну кваліфікацію суд. експерта-психолога. Проведення судово-психіатричної експертизи забезпечується достатнім обсягом суд,- слідчих матеріалів [3, с.245-246].

Об'єктами судово-психіатричної експертизи можуть бути:

– підозрювані, стосовно яких у органів досудового розслідування виникли сумніви щодо їх психічної повноцінності;

– підозрювані та підсудні, стосовно яких у органів досудового розслідування та суду виникли сумніви щодо їх осудності або можливості за психічним станом брати участь у слідчих (розшукових) діях чи в судовому засіданні;

– свідки і потерпілі, стосовно яких у органів досудового розслідування та суду виникли сумніви щодо їх психічної повноцінності, здатності правильно сприймати й запам'ятовувати фактичні обставини і давати про них свідчення;

– потерпілі, стосовно яких вирішується питання про взаємозв'язок змін у їхньому психічному стані зі скоєними щодо них протиправними діяннями (безпорадний стан і заподіяння шкоди здоров'ю);

– позивачі, відповідачі та інші особи, стосовно яких вирішується питання про їхню дієздатність;

– позивачі, стосовно яких вирішується питання про їх психічний стан у певні проміжки часу, про обґрунтованість встановленого раніше психіатричного діагнозу та прийнятих щодо них медичних заходів;

– матеріали кримінального провадження або цивільної чи

адміністративної справи, медична документація, аудіовізуальні матеріали та інша інформація про психічний стан особи, стосовно якої проводиться експертиза[4, с.245-246].

Судово-психологічна експертиза спрямована на вивчення змісту і структури індивідуальної свідомості та поведінки людей у процесі вчинення ними тих чи інших діянь або відображення явищ навколишнього середовища. За допомогою судово-психологічної експертизи можна отримати дані, що дозволяють зрозуміти і правильно оцінити особливості психічних проявів людини та її поведінки, які мають значення для висновків правового характеру. Зокрема, висновки експертів-психологів сприяють правильному оцінюванню показань підозрюваних (звинувачуваних), свідків, потерпілих у випадках, коли вони викликають сумнів у своїй достовірності; неповнолітніх - коли ймовірно, що їх показання мають фантастичні нашарування; звинувачуваних -коли дії неадекватні їхньому стану і властивостям тощо.

До компетенції судово-психологічної експертизи належать: 1) установлення здатності неповнолітніх обвинувачених, які мають ознаки не пов'язаного з психічними захворюваннями відставання (тимчасової затримки) в психічному розвитку, цілком усвідомлювати значення своїх дій і визначення ступеня їх здатності керувати цими діями; 2) установлення принципової здатності психічно здорових свідків і потерпілих (з урахуванням *їх* індивідуально-психологічних і вікових особливостей, рівня психічного розвитку) правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них правильні показання; 3) установлення, чи перебував обвинувачений у момент вчинення злочину в стані фізіологічного афекту; 4) установлення, чи перебував обвинувачений у період, який передував вчиненню злочину, або в момент вчинення злочину, в емоційному стані, який істотно впливає на здатність правильно усвідомлювати явища дійсності, зміст конкретної ситуації і на здатність довільно регулювати свою поведінку (емоційні стани типу великої нервово-психічної напруги); 5)

установлення здатності психічно здорових потерпілих у справах про зґвалтування (передусім неповнолітніх) розуміти характер і значення дій, що застосовані до них, і чинити опір; 6) установлення принципової можливості виникнення в суб'єкта у конкретній ситуації різноманітних психічних станів, що роблять неможливим або істотно ускладнюють виконання професійних функцій у галузі керування сучасною технікою; визначення, чи перебував суб'єкт у такому психічному стані в момент вчинення конкретних дій; встановлення в суб'єкта індивідуально-психологічних особливостей, що не дають змоги виконувати професійні функції на достатньо високому рівні у разі виникнення несподіваних перешкод у його діяльності, ускладнення ситуації та у зв'язку з цим — підвищення вимог до психологічних можливостей людини; 7) установлення в суб'єкта індивідуально-психологічних особливостей, здатних істотно впливати на зміст і спрямованість дій у конкретній ситуації; 8) установлення, чи перебував померлий у період, який передував смерті, в психічному стані, що схилив до самогубства, і, якщо перебував у цьому стані, чим він міг бути викликаний.

1.Міжнародна поліцейська енциклопедія. У 10 т. Відп. редактори Є.М. Моїсєєв, В.Я. Таційй, Ю.С. Шнмшученко. К.: Атіка, 2009. – Т.V. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. – 1008 с.

2.Герасименко О.І., Антонов А.Г., Герасименко К.О., Комісарова Н.О., Комісаров М.Л. Судова медицина: підручник для ВНЗ // За заг. ред. Герасименка О.І.: Вид.третє, перероблдоповн. – К.: КНТ, 2016. – 630 с

3.Великий енциклопедичний юридичний словник. За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – 2 – ге вид. перероб.і допов. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 1020 с.

4.Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / Е45 за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 504 с.

Кіндрацька І.В.,

студент
Навчально-науковогоінституту права та психологіїНаціональногоуніверситету «Львівськаполітехніка»
Марисюк К.Б.,

професор кафедри кримінального права та процесуНавчально-науковогоінституту права та психології Національногоуніверситету «Львівськаполітехніка», д.ю.н., доц.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

У кожній науці завжди с щось особливе, що є серцевиною цієї науки. В криміналь-ному праві його серцевиною, його ядром є «Склад злочину». Уперше термін «склад злочину» (corpusdelicti) застосував у 1581 р. відомий італійський криміналіст Фарінацій. Однак тривалий час це поняття використовувалось не як кримінально-правове, а як кримінально-процесуальне і криміналістичне.

В. Д. Спасович зазначав, що «совмещая в себе и внешнюю объективную и внутреннюю субъективную сторону преступления, оно обозначает: совокупность всех признаков содержимых в понятии преступления». Л. Є. Владимиров цим поняттям визначав:

– сукупність ознак злочину;

– те, що залишається після злочину в зовнішньому світі;

- труп, залишки пожежі тощо [1, с. 117].

О. Ф. Кістяківський складом злочину називав «существенно необходимые признаки, без которых или без одного из них преступление немыслимо». Серед ознак складу злочину він називав: суб'єкт злочину; об'єкт або предмет, над яким вчиняється злочин; відношення волі суб'єкта до злочинного діяння, або внутрішня його діяльність; власне дія та її наслідки або зовнішня діяльність суб'єкта та її наслідки [2, с. 117].

Л. С. Бєлогріц-Котляревський визначав склад злочину як «совокупность тех характеристических признаков или условий как внешних, так и внутренних, которые образуют самое понятие преступления»[1, с. 118].

З часом це поняття набуло того змісту, який притаманний йому в сучасній кримінально-правовій науці. Скажімо, М. С. Таганцев вже вказував, що це поняття визначає «совокупность характерологических признаков преступного деяния».

Подальша наукова розробка поняття «склад злочину» пов’язана з іменами видатних учених-криміналістів радянського періоду -М. І. Бажанова, Я. М. Брайніна, В. М. Кудрявцева, В. П. Курляндського, Б. С. Нікіфорова, А. А. Піонтковського, А. Б. Сахарова, В. В. Сташиса, А. М. Трайніна, В. Я. Тація, В. М. Чвіхвадзе, М. Д. Шаргородського, Б. С. Утєвского та ін. [1, с. 119].

Однак за наявності єдності в розумінні змісту основних складових загального вчення про склад злочину до цього дня відсутній єдиний підхід до розуміння змісту низки характерологічних елементів цього явища.

Слід зазначити, що поняття «склад злочину» є науковою дефініцією, науковою абстракцією і не має нормативного характеру. Він визначає на узагальненому рівні зміст ознак, які характеризують об’єкт, об’єктивну сторону, суб’єкт та суб’єктивну сторону складу злочину. При цьому чинний Кримінальний кодекс з успіхом використовує поняття, що становлять цей кримінально-правовий інститут у нормах Загальної частини КК (статті 18, 23 КК та ін.). Що стосується норм Особливої частини КК, то всі вони побудовані на підставі характеристики ознак, які в сукупності утворюють поняття «склад конкретного злочину». Втім, норми Особливої частини КК не вказують всіх ознак складу конкретного злочину, відсилаючи до норм Загальної частини КК, де вони містяться [3, с. 77].

1.Фріс П.Л. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання, доповнене і перероблене. – К.: Атіка, 2009. – 512 с.

2.Ткачук А. Л. До питання про витоки вини як правової категорії / А. Л. Ткачук // Актуальні проблеми держави та права. – Одеса : Одеська національна академія, 2000. – Вип. 13. – С. 144?148.

3.Пинаев, А. А. Курс лекций по общейчастиуголовного права / А. А. Пинаєв ; Союз юристовУкраины. – Харьков : Харьковюрид., 2001. – Кн. 1 : О преступлении. – 289 с.

Кіт І.П.,

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

Мартьянова Т.С.,

асистент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології Національного
університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ «КРАДІЖКА»

В теорії кримінального права предметом злочину є матеріальний (речовий) елемент суспільного відношення, шляхом протиправного впливу на який порушується суспільне відношення. При цьому безпосередньому злочинному впливу піддаються визначені предмети матеріального світу. Проблема предмета злочинів проти власності у кримінальному праві є однією з найактуальніших і суперечливих. У науці кримінального права предмет є факультативною ознакою складу злочину, оскільки вказаний не в усіх складах злочинів Особливої частини Кримінального кодексу України. Однак це положення не поширюється на злочини проти власності; для них характерна наявність предмета злочину як обов'язкової ознаки їх складу.

Майно як предмет крадіжки– це речі та матеріальні цінності, що перебувають у власності фізичної або юридичної особи, державного, комунального чи приватного утворення, а також об'єкти на праві господарського відання, оперативного управління, оренди, застави, зберігання тощо.

Майно як предмет злочину має певні ознаки:

1) юридична – право на майно належить певному власнику або особі, якій воно на законній підставі ввірено, знаходиться у її веденні чи під її охороною. Для винного майно є чужим;

2) економічна – майно повинно мати мінову та споживчу вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов’язані з ними потреби людини. Іноді цю ознаку називають соціальною, оскільки вона означає, що в майно вкладена праця людини. Цінність, вартість майна якраз і вимірюється цією працею;

3) фізична – це предмети, речі, які можна вилучити, привласнити, спожити, пошкодити, знищити тощо[1, с. 28].

Відповідно до ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення, крадіжка чужого майна вважається дрібною, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян[2].

Предметом крадіжки можуть бути без застережень грошові кошти, акції, інші цінні папери.

Предметом крадіжки може бути майно, яким особа володіє тимчасово (наприклад, при перенесенні речі з ввічливості або за плату, наглядів за річчю на прохання пасажира, примірюванні одягу в магазині тощо).

На думку Бокової Н.І., предметом крадіжки може бути лише чуже рухоме майно, тобто майно, яке може переміщатися у просторі без втрати його споживчих властивостей і цільового призначення[3, с. 66].

В свою чергу С. Скляров вважає, що у кримінальному законі є прогалина, пов’язана із встановленням відповідальності за незаконне заволодіння чужим нерухомим майном, що вимагає законодавчого вирішення[4, с. 52].

І.Я. Фойницький писав: «Лише рухоме майно може бути взяте і переміщене з місця на місце, тобто викрадене; ця діяльність неможлива відносно нерухомого майна, оскільки безвідносно до того, як дане питання вирішується у цивільному законодавстві, для кримінального права обов’язкове наступне: під рухомим майном при крадіжці «розуміється все те, що може бути схоплене і пересунуте з місця на місце, хоча би до захоплення воно складало частину нерухомості, наприклад, цегла, вилучена із фундаменту»[5, с. 166].

П.2 постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 року узагальнено, що предметом злочинів проти власності є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні

папери тощо, а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія. Конкретизації предмету крадіжки не здійснено.

Чужим слід визнавати майно, яке не перебуває у власності чи законному володінні винного. Не є власниками майна колективних підприємств, підприємств, які засновані на власності об'єднань громадян, акціонерних товариств члени (акціонери) цих підприємств, об'єднань і товариств, атому незаконне заволодіння ними таким майном, знищення чи пошкодження його утворює склад відповідного злочину проти власності.

Не є чужим для кожного з подружжя, а отже не може визнаватися предметом крадіжки майно, яке нажите подружжям за час шлюбу і яке знаходиться у спільній сумісній власності подружжя. Водночас, роздільне майно подружжя (яке належало кожному з подружжя до одруження, одержане ним під час шлюбу в дар чи в порядку успадкування, або належить йому за шлюбним контрактом, а також речі індивідуального користування, за винятком коштовностей і предметів розкоші) є власністю кожного з них, отже неправомірне заволодіння ним одним із членів подружжя утворює склад відповідного злочину проти власності.

Таким, що перебуває у спільній сумісній власності, слід визнавати також майно, набуте в результаті спільної праці членів сім'ї, якщо інше не передбачено письмовою угодою між ними[6, с. 247]. Крадіжкою також вважається викрадення майна, на яке особа не мала права, але до якого вона мала доступ у зв'язку з дорученням по роботі чи виконанням службових обов'язків, наприклад під час технологічного перевезення, що здійснюється (вантажником, комбайнером) без документів, виготовлення продукції тощо.

Отже, одностайної думки щодо змісту поняття «майно» у кримінально-правовій літературі не існує. Це, у свою чергу, зумовлює труднощі при кваліфікації злочинів проти власності.

З. Тростюк пропонує передбачити у Загальній частині КК України окремий термінологічний розділ, де в свою чергу визначити поняття майна[7, с. 117]. Не оцінюючи в цілому пропозицію З. Тростюк щодо створення термінологічного розділу у КК України, ми вважаємо, що недоцільним є виокремлення терміну «майна» для його тлумачення, оскільки воно міститься у численних нормативно-правових актах (ст. 190 ЦК України, ст. 139 ГК України, ст. 14 ПК України тощо).

1.Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник для студентів вищ. навч. закл. освіти / М.І.Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, І.О. Зінченко та ін.; За ред. І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К: Юрінком Інтер, Х.: Право, 2001. – 496 с.

2.Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року із змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page10.

3.Бокова И.Н. К вопросу определения предмета кражи в уголовном праве России // Бизнес в законе. – 2005. – № 1 . – с. 66-69.

4.Скляров С. Уголовная ответственность за хищиние недвижимого имущества // Российская юстиция. – 2001. – № 6. – с. 52-57.

5.Фойницкий И.Я. Курс уголовного советского права. Часть Особенная. Посягательства личные и имушественные. 4-е изд.: 1901, СПб. – 168 с.

6.Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2003. – 1407 с.

7. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України. – К.: Атіка, 2003. – 307 с.

Кіт М.Д.,

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Слотвінська Н.Д.,

асистент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 149 КК УКРАЇНИ

Особливе місце серед злочинів проти волі, честі та гідності особи займають злочини торгівлі людьми або інші незаконні угоди щодо людини (далі – торгівля

людьми), відповідальність за яку передбачено в ст. 149 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

За своїм масштабом та наслідками торгівля людьми займає третє місце після нелегальної торгівлі зброєю та наркотиками згідно з даними окремих кримінологічних досліджень.

У юридичній літературі немає єдиної думки щодо визначення поняття «торгівля людьми»[1, с. 14-22; 5, с. 309]. Однак більшість правників єдині в тому, що торгівля людьми – це передача людини однією особою, яка виступає як продавець, і отримання її іншою (покупцем) за грошову винагороду (інакше кажучи, купівля-продаж).

Під час визначення розуміння об'єкта злочину, передбаченого ст. 149 КК України, потрібно розглядати суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом. Залежно від ступеня узагальнення суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, здійснюють класифікацію об'єктів злочину по «вертикалі» на: загальний, родовий (груповий) та безпосередній об'єкт. Під загальним об'єктом розуміють усю сукупність суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Саме загальний об'єкт і описується в ч. 1 ст. 1 КК України, до якого закон відносить суспільні відносини, що забезпечують права і свободи людини та громадянина, громадський порядок та громадську безпеку, довкілля, конституційний устрій України, мир і безпеку людства, відносини власності. Щодо родового об'єкта, то законодавець у КК визначив родовий об'єкт суспільними відносинами, які забезпечують свободу (волю), честь і гідність особи, конкретизувавши родовий об'єкт злочинів, що об'єднані у відповідному розділі. Безпосереднім об'єктом злочину вважають ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону та яким спричиняється шкода злочином, що охоплюються ознаками цього складу[8, с. 88]. Безпосередній об'єкт злочину може бути як основним, так і додатковим. Основним безпосереднім об'єктом є ті суспільні

відносини, котрі цим злочином завжди порушуються або зумовлюється небезпека їх порушення. Своєю чергою, додатковий безпосередній об'єкт підрозділяється на обов'язковий та факультативний. Питання про основний безпосередній об'єкт вченими розуміється по-різному. Такі вчені, як Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова, під безпосереднім об'єктом розуміють фізичну свободу та особисту недоторканність людини [4, с. 278]; волю і гідність людини [9, с. 25]. В. Козак зазначає, що виступають суспільні відносини, які забезпечують свободу людини [2, 7-8]. Я.Лизогуб переконаний, що родовим об'єктом цього злочину є людина, жива, біологічна істота, а основним безпосереднім об'єктом цього кримінально караного діяння є свобода та особиста недоторканість людини[5, 8-9]. М. Коржанський взагалі не визначає основний безпосередній об'єкт[3, с. 100–101].

З об'єктивної сторони цей злочин може виражатись у семи формах, а саме:1) торгівля людьми (передача людини у фактичну власність іншої особи за грошову винагороду);2) здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; (здійснення стосовно людини, будь-якої іншої (крім продажу та іншої оплатної передачі) незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі (особам)); 3) вербування (запрошення, набір або залучення шляхом домовленості осіб для їх участі в будь-яких видах діяльності (участь у збройному конфлікті або насильницьких діях особисто чи у воєнізованих формуваннях або групах, працевлаштування тощо.); 4) переміщення (зміна місця перебування особи як в межах території України, так її та перевезення чи інше переміщення через державний кордон до іншої держави.); 5) переховування (передбачає влаштування особи у певних приміщеннях, транспортних засобах, на відлюдних територіях, забезпечення підробленими документами, проведення пластичної операції зі зміною зовнішності та інші дії.); 6) передача або 7) одержання людини (встановлення фактичного контролю над місцем її перебування, над свободою руху, позбавлення можливості вільного

пересування після здійснення купівлі-продажу або іншої не законної угоди щодо особи.)

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до закону, може настати кримінальна відповідальність.

Спосіб вчинення торгівлі людьми – це детермінована система дій торгівців людьми з підготовки та виконання злочину, а також примушування потерпілих до вчинення останніми дій, направлених на досягнення цілей злочинної діяльності торгівців.Він може альтернативно проявлятися у використанні:; 1) шантажу; 2) обману 3) уразливого стану особи.

Використання обману – повідомлення неправдивих відомостей або замовчування певних відомостей, які повинні бути повідомлені суб'єктом злочину, і у результаті чого потерпілий вводиться в оману. Різновидом обману є зловживання довірою, тобто «використання особою в своїх інтересах упевненості, переконаності в її сумлінності, чесності, добропорядності іншої особи – на шкоду останньому»[7, с. 33]. Йдеться про випадки, коли при обмані використовуються довірчі стосунки між суб'єктом злочину та потерпілою особою всупереч інтересам потерпілої особи. Використання шантажу включає використання психічного насильства, яке полягає в погрозі розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти в таємниці.

Використання уразливого стану особи визначено у примітці 2 ст. 149 КК України. Під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

Суб’єктивна сторона характеризується виключно прямим умислом і, як правило, корисливим мотивом.

Продаж людини та інша сплатна передача людини здійснюються із корисливих мотивів. Ця ознака суб'єктивної сторони для цих дій є обов'язковою. При здійсненні стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із переміщенням її через державний кордон, мотиви можуть бути різними. Тому для цієї дії мотив є факультативною ознакою. Його встановлення має значення для оцінки ступеня суспільної небезпечності скоєного діяння.

1.Горбунова О.Г. Міжнародні документи та законодавство закордонних країн стосовно проституції, торгівлі жінками та змушування їх до роботи у секс-бізнесі / О.Г. Горбунова. // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – Спец. вип. – С. 14-22.

2.Козак В.А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.А. Козак // Національна юридична академія ім. Я. Мудрого. – Х., 2002. – 196 с.

3.Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Особлива: курс лекцій / М.Й. Коржанський. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.

4.Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова та ін.; за ред. П.С. Матишевського, С.С. Яценка, П.П. Андрушка. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 896 с.

5.Лизогуб Я.Г. кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Я.Г. Лизогуб ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2003 – 20 с.

6.Політова А.С. Практика притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 149 КК України та шляхи підвищення її ефективності / А.С. Політова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2 – С. 306-314.

7. Протидія торгівлі людьми : посібник [для дільничних інспекторів міліції]. – К. : ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2012. – 40 с.

8.Орлеан А.М. Предмет складу злочину, передбаченого ст. 149 ККУ / А.М. Орлеан // Вісник ЗЮІ. – 2005. – №3. – С. 113–119.

9.Таций В.Я. Объекти предмет преступления всоветскомуголовном праве / В.Я. Таций. – Х.: Вища школа, 1988. – 198 с.

10.Хавронюк М. Работоргівля в Україні: чи здатне чинне законодавство ефективно протидіяти їй? / М. Хавронюк // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 3. – С. 23–31.

Климчук М.П.

Національна академія внутрішніх справ
Науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем експертно-криміналістичного забезпечення
кандидат юридичних наук, доцент
Керевич О.П.

Директор Подільської юридичної компанії «Керевич та партнери»
адвокат, кандидат юридичних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ФОРМІ ДОРУЧЕННЯ НА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Найбільш поширеною формою взаємодії слідчих та оперативних підрозділів є доручення слідчого відповідним оперативним підрозділам щодо проведення ними слідчих (розшукових) дій. Така форма взаємодії має на меті, з одного боку, прискорення розслідування у кримінальному провадженні: слідчий не відволікається на проведення нескладних слідчих (розшукових) дій, а з другого – залучення до проведення негласних слідчих (розшукових) дій фахівців з

оперативних підрозділів, які мають певний досвід і спеціальну техніку для проведення оперативно-розшукових заходів. Слідчий може доручати проведення тільки тих слідчих (розшукових) дій, що можуть бути виконані за його відсутності без шкоди для встановлення фактичних даних, на підставі яких встановлюються наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, наприклад, однотипні допити декількох осіб, пред'явлення речей для впізнання, огляд трупа, отримання зразків для експертизи тощо [1, с. 141].

Слідчий не може доручити оперативному підрозділу виконання слідчої (розшукової) дії з моменту прийняття рішення про її проведення: постанови і клопотання щодо виконання слідчої (розшукової) дії складає сам слідчий, він же у випадках, передбачених законом, одержує згоду прокурора й ухвалу слідчого судді і направляє такі матеріали у відповідний оперативний підрозділ як додатки до свого доручення, наприклад, про проведення слідчого експерименту.

Доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій повинно складатись у письмовій формі не на ім'я керівника органу оперативного підрозділу, а на ім'я керівника відповідного правоохоронного органу, який згідно зі своїми службовими повноваженнями контролює діяльність і оперативного підрозділу. Ґрунтуючись на загальних вимогах гл. 5 розділу 1 КПК, до форми і змісту процесуальних документів, письмове доручення слідчого повинно містити: посаду, звання, прізвище та ініціали керівника правоохоронного органу, назву оперативного підрозділу, який повинен виконати доручення; назву кримінального провадження і його реєстраційний номер у ЄРДР; стислий виклад обставин кримінального правопорушення, встановлених під час розслідування, перелік дій, які необхідно виконати, і мету їх виконання; за необхідності – викладення порядку і засобів виконання процесуальних дій (слідчий не має права вказувати порядок проведення оперативно-розшукових заходів); строк виконання доручення [2].

Слід зазначити, що закон не встановлює переліку слідчих (розшукових) дій, виконання яких може бути покладено на оперативні підрозділи. Проте вказівка у ч. 2 ст. 41 КПК України на те, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, означає, що він, по-перше, може виконувати будь-яку слідчу дію відповідно до процесуальної форми, встановленої кримінальним процесуальним законом, і, по-друге, може, користуючись повноваженнями слідчого, застосувати примус під час виконання певної слідчої (розшукової) дії, якщо застосування його передбачено відповідною нормою КПК України [2]. З огляду на це слушною вважаємо думку В.Б. Мазана, що слідчий вправі доручати оперативним підрозділам провадження тих дій, якщо він сам не має можливості своєчасно їх виконати з яких-небудь причин, або коли виникає необхідність одночасного провадження ряду слідчих дій [3, с. 136].

Кримінальний процесуальний закон цілком слушно визначає, що співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися із клопотанням до слідчого судді чи прокурора, оскільки у кримінальному судочинстві діє правило одноособового досудового розслідування слідчим, відповідно до якого ніхто, крім прокурора, не може здійснювати у кримінальному провадженні, яке веде слідчий, процесуальні дії або приймати процесуальні рішення без відома слідчого.

Вказівка у ч. 3 ст. 41 КПК України на те, що доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов’язковими для виконання оперативними підрозділами [2], відображена і в ч. 4 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де більш детально прописано, що письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов’язковими до виконання

оперативним підрозділом [4].

Доручення слідчого оперативному підрозділу на проведення слідчої (розшукової) дії є правозастосовним актом – кримінальним процесуальним документом, яким слідчий як уповноважений суб'єкт органу досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні висуває вимогу оперативному підрозділу провести слідчу (розшукову) дію, скласти про це протокол та за необхідності додатки до нього, провести пакування виявлених та вилучених речей, слідів тощо, водночас встановлює відповідний термін з урахуванням строку досудового розслідування та засади розумності строків у кримінальному провадженні.

Доручення повинно бути належно оформлене, зрозуміло, грамотно викладено інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати слідчого чи іншу посадову особу, якій слід направляти матеріали виконання слідчої (розшукової) дії. Оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам. У разі, якщо дію у визначений строк виконати неможливо, працівник оперативного підрозділу доповідає мотивованим рапортом причини невиконання доручення в повному обсязі чи щодо частини доручення. Про цей факт він негайно інформує керівника оперативного підрозділу, який, відповідно, інформує слідчого, начальника слідчого підрозділу. Якщо оперативний працівник працює у складі слідчо-оперативної групи, то такий рапорт може бути безпосередньо скерований на ім'я слідчого, який, своєю чергою, про цей факт інформує керівника слідчого підрозділу. Після цього з урахуванням слідчої ситуації слідчий повинен визначити, чи виконуватиметься доручення, у якому обсязі.

Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися із клопотанням до слідчого судді чи прокурора. Протоколи слідчих

(розшукових) дій та додатки до них як результат виконання доручення через канцелярію підрозділу скеровуються до слідчого підрозділу.

1.Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково - практичний коментар: у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація. - Х.: Право, 2012. - Т. 1. - 768 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-V1 // Офіційний вісник України. –2012. – № 37. – Ст. 1370.

3.Мазан В. Б. Організаційні та процесуальні проблеми вдосконалення діяльності органів дізнання: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. Б. Мазан. – Х., 2005. – 230 с.

4.Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// zakon2.rada. gov.ua/laws/show.

Коваленко В. В.

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондентНаціональної
академіїправових наук України
Руденко В. І.

заступник начальника відділу нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань та пробації Управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, інших заходів примусового характеру у місцях несвободи Генеральної прокуратури України,
старший радник юстиції

ПРО ВПЛИВ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ

Як свідчить практика, такого потужного негативного впливу цієї «контркультури» на засуджених до позбавлення волі, як на сьогодні, в Україні майже ніколи не було.

Для того, щоб уявити всю суспільну небезпеку кримінальної субкультури в цілому для нашої держави, її руйнівну силу на осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях (а, в цьому, власне, проявляється зміст детермінант, що спричинюють та обумовлюють вчиненню злісної непокори адміністрації цих

УВП), варто лише проаналізувати ті функції, які вона виконує у повсякденному житті засуджених, зокрема:

а) спотворює суспільну свідомість та розхитує доброчесність тих осіб, які не відносяться до злісних порушників;

б) трансформує, зберігає і передає злочинний досвід із покоління в покоління;

в) блокує процес виправлення та ресоціалізації засуджених (ст. 6 КВК України), протидіючи таким чином меті і завданням кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 1 КВК України);

г) створює позитивний імідж деяким категоріям засуджених, які утримуються у виправних колоніях (різноманітним злочинним авторитетам, злісним порушникам);

г) засуджує, переслідує та «карає» тих засуджених, які співпрацюють з адміністрацією виправної колонії або з іншими правоохоронними органами та органами державної влади;

д) формує хибну думку щодо доцільності порушення певних прав, норм тощо, використовуючи при цьому різні методи [1, с. 204 – 205].

Як встановлено в ході чисельних наукових розробок з означеної проблематики, у змісті кримінальної субкультури учені виділяють три основні елементи:

1. Норми, правила, «закони» тощо кримінального середовища, які створюються професійними злочинцями та які всебічно їх оберігають (звичаї, ритуали, традиції).

2. Розшарування засуджених на різні категорії, касти, групи, та ін. (так звана «стратифікація» [2, с. 433] (злодії у законі, авторитети, т. п.).

3. Засоби комунікації (жаргон; клички; татуювання; тайнопис; фольклор; жести; графіті; мова одягу (мода); ігри) [1, с. 205].

Та, саме небезпечне у змісті кримінальної субкультури є те, що вона знаходить своє відображення у поширенні особливої «філософії» злочинного світу, яка виправдовує вчинення злочинів, особливо тих, що стосуються злісної непокори засуджених адміністрації УВП, заохочує цих осіб до невизнання вини та відповідальності за вчинені суспільно небезпечні і карані діяння (наприклад, у насильницьких злочинах – почуття «товариської взаємодопомоги», «колективізму», ідею «дружби», звинувачення у всьому жертви злочину, яка немовби спровокувала відповідну реакцію на її поведінку, та ін.).

Крім цього, кримінальна субкультура робить можливими ті спрямування, які офіційна культура обмежує та віддає під соціальний контроль (вживання спиртних і наркотичних речовин, сексуальне насильство та розбещення, хуліганство та інші агресивні дії тощо). При цьому, дозволяється не сприймати повністю або частково державну політику у сфері боротьби із злочинністю (кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну) [3]. І, хоча кримінальна субкультура, як вірно зазначають ряд дослідників, є найнижчим та, одночасно, найнебезпечнішим щаблем у структурі субкультур, поряд з цим, вона є пріоритетною детермінантою, що формує злочинну поведінку у виді злісної непокори засуджених адміністрації виправних колоній.

Саме тому, її вивчення, як суспільної реальності та однієї з обставин, яка спричинює та зумовлює вчинення даного злочину, є необхідним завданням дослідження у сьогоденні, позаяк це:

а) розширює та збільшує можливості для запобігання і протидії злісній непокорі в зазначених УВП;

б) стає запорукою та науково обґрунтованим підґрунтям для вдосконалення нормативно-правових і практичних засад запобіжної діяльності у виправних колоніях України.

1.Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності: навч. посібник / Колб О.Г., Джужа О. М.,

Савченко А. В. та ін.; за заг. ред. д.ю.н., професорів О. Г. Колба та О. М. Джужі. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 336 с.

2.Булыко А.Н. Большойсловарьиностранныхслов. – 35 тысячслов: Изд. 3-е, испр.; перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.

3.Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України: дис… докт. юрид. наук // 12.00.08. Київ: КНУВС, 2006. 418 с.

Коваль Н.М.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
«Львівська політехніка»,
Кушпіт В.П.

доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.,доцент

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Одна з найбільш актуальних та найбільш дискусійних проблем кримінально-правової сфери, що обговорюється вченими та правниками є проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб. Потреба у запровадженні прямих каральних санкцій саме до юридичної особи, як суб'єкта злочину виникає через велику кількість злочинів, які здійснюються для або з використанням юридичних осіб.

Метою даної проблеми є обґрунтування можливості притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб; з'ясування правової природи кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Ідея запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб не є новою для кримінального права України. Раніше своє вираження вона знаходила в 1993-1997 роках в одному з двох проектів Кримінального кодексу України, які розглядались Верховною Радою України. За результатами досить тривалого неодноразового обговорення цієї ідеї вона не була підтримана ні представниками науки кримінального права, ні юристами-практиками, ні народними депутатами

України, які не підтримали проект, що містив положення про відповідальність юридичних осіб, і прийняли проект Кодексу, в якому цей інститут був відсутнім. Підставою для такого рішення були чисельні аргументи, висловлені проти запровадження цієї новації [1, с. 20]. Вони не втратили своєї актуальності і до нашого часу. В загальному, їх можна звести до наступних тез: юридичні особи не можуть підлягати кримінальній відповідальності внаслідок неможливості визначення вини такої особи у скоєнні кримінального правопорушення, відсутності науково обґрунтованої системи кримінальних покарань юридичних осіб тощо; кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає фундаментальним принципам кримінального права, а саме принципу особистої винної відповідальності та принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання; встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб лише із загально-превентивною метою є недоцільним, оскільки у законі і без цього є значна кількість норм, що мають попереджувальний характер.

На противагу, про доцільність впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб свідчать такі факти:
– це ефективний метод боротьби з корпоративною злочинністю, оскільки значна кількість таких злочинів вчиняються юридичними особами;
– притягувати до кримінальної відповідальності виключно фізичних осіб за дії, які вони вчиняють у рамках компаній і своїх посадових обов'язків, несправедливо і це не дозволить досягнути бажаного результату, адже структурні недоліки в організації не зникнуть, якщо одного з її співробітників буде засуджено;
– притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності є економічно вигідним, оскільки на юридичну особу може бути накладено штраф, який значно перевищує максимальний розмір штрафу для індивіда. Так, змінами внесеними до кримінального законодавства України до юридичних особи за вчинення злочину невеликої тяжкості може застосовуватися штраф у розмірі від п’яти до десяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Для порівняння штраф, що

застосовується до фізичної особи за вчинення такого злочину не може перевищувати трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян. До найбільш поширених суспільно небезпечних діянь, що вчиняються юридичними особами, можуть бути віднесені: ухилення від сплати податків, шахрайство з фінансовими ресурсами, фіктивне банкрутство, рейдерські захоплення, фіктивне підприємництво, здійснення контрабандного експорту або імпорту товару, маніпулювання цінами на ринку товарів і послуг та інші. Слід зазначити, що перебіг розвитку злочинності в тому чи іншому вигляді характерний для будь-якої національної ринкової економіки. Він виникає на певному етапі її розвитку і розглядається як побічний, але об’єктивно неминучий фактор. [2]

Злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони спрямовані на отримання нею неправомірної вигоди або створення умов для такої вигоди, а так само на ухилення від передбаченої законом відповідальності. [3]

Погоджуючись із думкою таких науковців, як М.І. Бажанов, Г.Н. Борзенков, Н.Ф.Кузнєцова, С.Ф. Мілюков та інших слід зазначити, що питання кримінальної відповідальності юридичних осіб химерне виступаючи проти кримінальної відповідальності юридичних осіб, аргументували свою позицію, по-перше, тим, що об'єктивний вираз воля набуває тільки в цілеспрямованих діях, тобто вчинок людини є єдиною формою, в якій воля може знайти об'єктивний прояв; по-друге, має місце недотримання принципу особистої винної відповідальності і принципу індивідуалізації покарання; по-третє, при притягненні юридичної особи до кримінальної відповідальності неможливо встановити вину як психічне ставлення особи до суспільно небезпечного діяння і його наслідків; по-четверте, визнання юридичних осіб суб'єктами злочинів призведе до утворення в кримінальному законодавстві двох систем принципів і підстав кримінальної відповідальності і покарання [4].

Можна зазначити, що сама ідея кримінальної відповідальності юридичних осіб, можливо, і не є чимось абсурдним і недоцільним, оскільки сьогодні ніхто не

наважиться заперечувати той факт, що бізнес в Україні не лише працює над збільшенням власних доходів, а й активно впливає на діяльність органів влади та міжнародних зв'язків. На жаль, такі явища як хабарництво, ухилення від сплати податків, діяльність фіктивних фірм, є швидше, правилом, а не вийнятком.[5, с.164]

Проблема визнання юридичних осіб як суб'єктів кримінальних злочинів виникла в теорії кримінального права у зв'язку з їх безпідставною безкарністю за вчинення злочинів з високим ступенем соціальної небезпеки. Врешті-решт, законодавчий орган, утворивши досить послідовну систему юридичної відповідальності таких суб'єктів, відмовився скористатися найсуворішою та найбільш ефективною формою - кримінальної відповідальності. Необхідно ввести такі механізми контролю юридичної особи, які допоможуть зменшити кількість фактів вчинення незаконних дій з їхнього боку.

Кримінальна відповідальність юридичних осіб може бути встановлена в Україні як додаткове покарання фізичної особи, засудженої за вчинення злочину. Вона повинна бути обмежена в рамках Кримінального кодексу України, а саме як: злочини проти власності, проти навколишнього середовища та в галузі економічної діяльності.

1.Грек Б. М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб. Чи бути їй в Україні / Б. М. Грек // Адвокат. – 2011. – № 12. – С.19-22.

2.Бастрыкин А. К вопросу о введении в России уголовной ответственности юридических лиц // Официальный сайт Следственного комитета Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://sledcom.ru/blog/detail.php?ID=46194

3.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з виконнанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-18.

4.Лихова С.Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України / С.Я. Лихова // Кримінальне право і кримінологія // Юридичний вісник. – 2014. – С. 128.

5.Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу / Н. Орловська //Юридичний вісник. – 2014. - №2. – С. 161-166.

Коваль М. М.

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психологіїНаціонального університету «Львівська політехніка»

ЕВТАНАЗІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

В юридичній літературі проблема евтаназії розглядається переважно через призму прав людини і переважає думка, що активна евтанзія є злочином. Якщо право на життя визнане на міжнародно-правовому рівні, то право людини на смерть, необхідність визнання якого обстоюють ряд вчених і практикі, не знаходять підтримки як на міжнародно-правовому рівні, так і на рівні абсолютної більшості цивільних держав.

У більшості країн світу евтаназія або не передбачена законом, або заборонена ним, як це наприклад, зокрема у Великобританії, Російській Федерації та Україні [3].

Який мотив евтаназії? Її мотивом є співчуття невіліковно хворій людині. Однак, як ми бачимо, це зовсім не враховується в обвинувальних висновках та вироках, що призводять до призначення невідповідного покарання. Чи є вихід з цієї ситуації?

В Україні кримінальний кодекс Української РСР 1922 року у примітці до ст.143 містить норму, яка встановлює, що вбивство, вчинене за наполяганням вбитого з почуттям жалю, не карається. Однак ця норма була чинною лише до 3 січня 1923 р., коли була скасована.

Обов'язковою ознакою складу такого злочину є мотив та мета. Мотивом тут є співчуття невиліковно хворій людині, а мета – усунення болю та страждання. Наприклад, КК Перу включає до складу злочину мотив та мету, КК Швейцарії, Польщі – тільки мотив, а КК Грузії – винятково мету [4].

У кримінальних кодексах цих країн передбачена обов'язкова ознака евтаназії – прохання невиліковно хворої людини позбавити її життя. Однак таке прохання повинно бути категоричним, серйозним та наполегливим, та проявлятися в словах, міміці або жестах [5].

Вдалим видається вирішення цього питання ст.45 однойменного нормативного акта Російського Федерації, де прямо записано, що «особа, яка свідомо спонукає хворого до евтаназії і (або) здійснює евтаназію, несе кримінальну відповідальність за законодавством Російської Федерації.

Щодо вирішення питання на теренах України, потрібно по-перше внести зміни до Кримінального кодексу, де б зазначалося, що «умисне позбавлення хворого на його прохання або за його згодою, яке здійснюється медичним працівником, з метою позбавлення страждань карається», по-друге визначити психологічний стан хворої особи і по-третє – вживати всіх заходів для збереження життя хворого. Бо припинити життя самому собі - смертний гріх. Душу має право забрати тільки той, хто її дав. Як би моторошно не жилося, не можна накласти на себе руки.

Сказано у Святому писанні: "... не по своїй волі ти створений, і не по своїй волі ти народився, і не по своїй волі ти живеш, і не по своїй волі ти вмираєш, благословення Він ". Перед обличчям смерті люди реагують по-різному, не всі виявляються здатними проявити стійкість і мужність, гідно піти з життя і в багатьої випадках як в самої людини, так і , як це не гірко, її родичів, лунає думка про застосування евтаназії.

Із кожним роком, що минає після прийняття Основного Закону, постають нові проблеми у царині вітчизняної конституційної теорії і практики. Водночас і сьогодні Конституцію України нерідко оцінюють з огляду на демократичність її змісту, досконалість тексту тощо. Подібні характеристики не є плідними з огляду на потреби соціуму, їх абсолютизація може спричинити фактичну підміну задекларованого зовнішнього і внутрішнього вибору будь-якого характеру.

Можливості реалізації певного вибору залежатимуть від конституційної еволюції, яка має бути адекватною об'єктивним, а не вигаданим, суспільним потребам. Заради узгодження Основного Закону України із суспільними сподіваннями потрібно, зокрема, визначити та по можливості врахувати „координати" у світовому конституційному вимірі [2].

Сучасний стан речей, коли розвиток медичної апаратури поряд із зосередженням медицини на своєму природному завданні – збереженні життя – дозволяє забезпечувати невизначено довге функціонування тих чи інших органів або систем людського організму, а також суттєве загальне старіння населення та складні суспільно-політичні процеси, які відбуваються сьогодні в Україні, потребують розгляду цієї проблеми саме сьогодні, у період становлення національної правової системи.

Світова спільнота у більшості випадків, розглядає евтаназію як навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого із метою припинення його страждань. Грецьке походження слова вказує на те, що джерела дискусії сягають у давнину. Термін «евтаназія» було запропоновано у XVI ст. відомим англійським філософом Ф. Беконом для позначення «легкої» безболісної смерті. Новий імпульс проблема одержала під час та після Першої світової війни у працях німецьких психіатрів і криміналістів. У 1918–1922 рр. у Німеччині вийшла низка книжок і брошур, у яких обґрунтовувалось моральне та юридичне право на припинення життя невиліковно хворих, душевнохворих та інших осіб, ціна життя яких, за словами Карла Біндінга, опускалась «нижче нуля».

З юридичної точки зору можна навести таке визначення евтаназії: це - навмисні дії або бездіяльність медичного працівника, здійснювані відповідно до явно і недвозначно вираженого прохання інформованого хворого або його законного представника із метою припинення фізичних і психічних страждань хворого, що знаходиться у стані, який загрожує життю, у результаті яких настає його смерть.

У залежності від поведінки медичного працівника розрізняють евтаназію пасивну та активну [1].

У випадку пасивної евтаназії медичний працівник не вчиняє тих дій, які могли б продовжити життя хворого, тобто пасивно санкціонує умирання, часом пов'язане із сильними фізичними і щиросердечними стражданнями пацієнта. У випадку активної евтаназії медичний працівник вчиняє визначені дії за заздалегідь прийнятим рішенням, які прискорюють смерть хворого.

У залежності від можливості хворого висловити свою волю евтаназія буває добровільною і недобровільною.

Добровільною є евтаназія, яка здійснюється за недвозначним проханням хворого, висловленим безпосередньо перед смертю, або за попередньо висловленою ним згодою. Недобровільна евтаназія здійснюється без безпосередньої згоди хворого, хоча це не означає, що вона у даному випадку суперечить його волі, – просто він через хворобу не може висловити свою волю, і не робить цього заздалегідь.

Сьогодні питання щодо можливості застосування евтаназії залишається відкритим. На даний момент евтаназія визнається на найвищому законодавчому (конституційному) рівні тільки Конституцією Нідерландів. Так, ще в 1993 р. уряд Нідерландів ухвалив постанову, відповідно до якої лікаря, котрий допоміг невиліковно хворому пацієнту накласти на себе руки, не можна переслідувати за, обвинуваченням у вбивстві. У результаті наступного року в країні було зареєстровано 2216 випадків евтаназії.

Це – страшна цифра, особливо якщо припустити, що деякі із цих людей могли вижити. У чому ж причина такого кардинального рішення як прохання смерті, адже щоб прийняти його, необхідно насамперед перебороти власний внутрішній страх.

В Англії передумов для закріплення евтаназії на законодавчому рівні не помічається. Після довгих обговорень було прийнято закон про безумовну

заборону будь-якої евтаназії, але пасивна евтаназія використовується на практиці британськими медиками як у випадках із новонародженими, так і з людьми похилого віку. У березні 2002 р. у Великобританії виник прецедент, коли пацієнткою було виграно судовий процес про дозвіл застосувати відносно неї процедуру евтаназії, що було вкрай негативно оцінено британськими медиками.

У Фінляндії та Швеції пасивна евтаназія не вважається протизаконною, проте підставою для її застосування є вільне і свідоме волевиявлення пацієнта, причому аналогічні прохання навіть від найближчих родичів визнаються юридично недійсними.

Отже, можна дійти висновку, що сьогодні, з огляду на світовий та вітчизняний досвід, законодавчо врегулювати в Україні процес обмеженої евтаназії, яка не суперечила б чинному та перспективному законодавству, а також не зачіпала професійного гуманізму та етики медичних працівників, неможливо.

1.Біблія або Книга Святого Письма. Старий і Новий завіт. – К.: Українське Біблійне товариство, 2006. – 1375 с.

2.Ворона В. А. Право на евтаназію як складова права людини на життя / В. А. Ворона // Право України. -Київ, 2010, N 5.-С.199-205

3.Грищук В.К. «Еутаназія: кримінально-правові проблеми» // Проблеми державотворення захисту прав людини. – Львів, 2003.

4.Ивченко О.О. Ответственность за эвтаназию по уголовному законодательству зарубежных стран // Уголовное право. 2001. - №3.

5.Крылова Н. Е. Эвтаназия: уголовно-правовой аспект // Висник Московского университета. Сер.11. Право. -2002. - №2.

Ковальчук О. Б.

доцент кафедри конституційного та міжнародного права
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЕКТУ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Верховна Рада України 07 листопада 2017 року прийняла в першому читанні проект Виборчого кодексу України (далі – Кодексу) [1]. Звичайно, що даний проект містить ряд положень, які потребують доопрацювання, однак сам факт прийняття його за основу відкриває можливість для вдосконалення проекту і є великим та довгоочікуваним кроком у розвитку виборчого законодавства України.

У проекті зроблено спробу систематизації нормативного матеріалу, що міститься у п'яти чинних Законах України – «Про вибори Президента України» [2], «Про вибори народних депутатів України» [3], «Про місцеві вибори» [4], «Про Центральну виборчу комісію» [5], «Про Державний реєстр виборців» [6].

Позитивним у проекті є відмова у розміщенні в Кодексі положень, які врегульовували б порядок проведення референдумів, як це пропонувалось зробити в проекті концепції Кодексу про вибори, референдуми в Україні (Виборчого кодексу України) [7].

Водночас, варто погодитись з Головним науково-експертного управлінням Апарату Верховної Ради України, що виникає сумнів щодо доцільності вміщення в цьому Кодексі норм, що регулюють питання правового статусу Центральної виборчої комісії, оскільки Центральна виборча комісія є спеціально уповноваженим органом, існування якого передбачено безпосередньо у тексті Конституції України, у зв'язку з чим питання її правового статусу (завдання, порядок формування, відповідальність тощо) повинні регулюватись окремим законом України [8].

В статті 3 та 4 проекту пропонується здійснити поділ виборів на типи і види. Зокрема, зазначається, що відповідно до Конституції України в Україні проводяться такі типи виборів: вибори Президента України; вибори народних депутатів України; місцеві вибори: вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; вибори депутатів сільської, селищної, міської ради; вибори сільського, селищного, міського голови; вибори депутатів районної ради; вибори депутатів обласної ради; вибори депутатів районної у місті ради; вибори старости.

І визначено такий поділ на види виборів: загальнонаціональні вибори можуть бути черговими, позачерговими або повторними; місцеві вибори можуть бути черговими, позачерговими, проміжними, повторними або першими.

Однак, термін «типи» не передбачений Конституцією України [9] і не вживається в конституційному та конституційно-процесуальному праві України. В конституційному праві в такий спосіб здійснюється поділ виборів за видами на підставі різних критеріїв.

Стаття 5 визначає суб'єктів та строки призначення виборів в загальному з певними особливостями щодо місцевих виборів. Зокрема, передбачено, що випадки та суб'єкти призначення чергових та позачергових виборів визначаються Конституцією України, тобто застосовується відсилочна норма. Думаємо в даному випадку доцільніше було б чітко визначити суб'єктів і строки призначення виборів, що сприятиме більшій чіткості норми. Загалом варто звернути увагу, що у Виборчому кодексі України бажано було б менше використовувати відсилочні норми.

Розділ третій проекту називається «Основні принципи виборчого права», однак стаття 8 даного розділу розкриває виборчі права громадян. Стаття 23 називається «Основні засади виборчого процесу». Така плутанина в термінах вже була у попередніх виборчих законах. Доцільно визначити у Кодексі засади виборчого права та засади виборчого процесу.

Стаття 12 визначає, хто має право бути кандидатом на виборах, однак в загальних рисах. В даному випадку можна було визначити конкретно хто та за яких умов може стати відповідним кандидатом. Натомість лише передбачено, що громадяни України, які є виборцями, мають право претендувати на обрання на виборні посади чи до виборних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування як кандидати на відповідних виборах за умови дотримання вимог, встановлених Конституцією України та цим Кодексом.

Нажаль проект в статті 335 передбачає, як і раніше, що кандидатом у народні депутати може бути виборець, який відповідає вимогам, встановленим частинами першою та другою статті 12 Кодексу, на день голосування на виборах депутатів досягає двадцяти одного року і проживає в Україні протягом останніх п’яти років.

Думаємо в Кодексі варто передбачити певні обмеження щодо права бути обраним, а саме, що: народним депутатом України може бути обрана особа, яка досягла на день виборів – 35 років; депутатом сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради – 25 років; сільським, селищним, міським (за вийнятком обласної) головою – 30 років; головою обласної ради та старостою – 40 років, оскільки саме у зазначеному віці можна говорити про наявність більш глибокого розуміння та усвідомлення депутатом чи то головою ради, старостою економічних, політичних, соціальних проблем державного та суспільного розвитку держави, регіону і більш фахове виконання своїх обов`язків.

Стаття 22 передбачає, що виборчий процес включає виконання таких основних виборчих процедур: складання та уточнення списків виборців; утворення тимчасових виборчих комісій та формування їх складу; висування та реєстрація кандидатів; проведення передвиборної агітації; голосування виборців; підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування на виборчих дільницях, а може включати також: утворення та уточнення меж територіальних округів; уточнення меж виборчих дільниць та утворення тимчасових виборчих дільниць; повторне голосування; підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків повторного голосування.

У виборчому праві більш правильно говорити про стадії, які включають відповідні етапи, а ті в свою чергу складаються з елементарних дій.

Проект Кодексу складається з трьох книг: загальної частини; загальнонаціональних виборів; місцевих виборів. Книга перша включає такі глави, як: загальні засади виборів; органи адміністрування виборчих процесів; реєстрація

виборців та списки виборців; фінансове та матеріально-технічне забезпечення виборів; інформаційне забезпечення виборів та передвиборна агітація; підготовка і проведення голосування та підрахунку голосів виборців; оскарження порушень виборчого законодавства.

До Книги другої віднесені такі глави, як: вибори Президента України та вибори народних депутатів України. Розділи присвячені: загальним положення стосовно виборів; висуванню і реєстрації кандидатів; особливостям фінансування, інформаційного забезпечення та передвиборної агітації на виборах; особливостям підготовки і проведення голосування та встановлення результатів виборів. Книга третя містить відповідно глави: вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; вибори депутатів сільських, селищних, міських (малих міст), районних у містах, районних рад; вибори сільських, селищних, міських голів, старост; вибори депутатів міських (великих міст), обласних рад.

Таким чином, положення викладені в Книзі першій, фактично сформульовані як стадії виборчого процесу, далі у другій та третій Книгах знову повторюються, лише з відповідними особливостями окремих видів виборів.

Запропонований спосіб викладення процесуальних норм створить складнощі для їх застосування під час виборчого процесу на практиці. Тому пропонуємо все ж таки брати за основу стадії виборчого процесу і не повторюватись, а відразу виписувати спільні та відмінні для всіх видів виборів в Україні положення. Зокрема, щоб Кодекс складався з двох частин – загальної та особливої. Загальна частина включала в себе такі розділи: загальні положення; засади виборів та виборчого процесу; стадії виборчого процесу; підготовчу стадію виборчого процесу; основну стадію виборчого процесу; агітаційну стадію виборчого процесу; заключну стадію виборчого процесу; строки у виборчому процесі. Особлива частина включала: фінансове та матеріально-технічне забезпечення виборчого процесу; інформаційно-аналітичне забезпечення виборчого процесу;

оскарження порушень виборчих прав громадян України і відповідальність за порушення законодавства України про вибори.

Прийняття Виборчого кодексу України – один з найважливіший елементів формування якісних та професійних представницьких органів і обрання посадових осіб, однак Україні потрібен якісний Виборчий кодекс України. Тому важливо, щоб Комітет Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя, якому доручено доопрацювати зазначений законопроект не зволікав з внесенням проекту на друге читання та врахував також зауваження і побажання юристів-науковців, юристів-практиків, представників громадськості щодо можливих шляхів вдосконалення проекту Виборчого кодексу України.

1.Проект Виборчого кодексу України реєстр. № 3112-1 від 02.10.2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3112-1&skl=9 (дата звернення 25.09.2018).

2.Закон України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/474-14 (дата звернення 25.09.2018).

3.Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4061-17.

4.Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19 (дата звернення 25.09.2018).

5.Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 30.06.2004 р. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-15 (дата звернення 25.09.2018).

6.Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 р. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-16 (дата звернення 25.09.2018).

7.Проект концепції Кодексу про вибори, референдуми в Україні (Виборчого кодексу України). К.: Факт, 2000. 54 с.

8.Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України щодо проекту Виборчого кодексу України № 3112-1 від 02.10.2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf

3516=3112-1&skl=9 (дата звернення 25.09.2018).

9.Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 25.09.2018).

Колб І. О.

заступник начальника відділу нагляду
за додержанням законів при виконанні

кримінальних покарань прокуратури
Київської області, кандидат юридичних наук
Затко Й.

Президент європейського інституту
післядипломної освіти
Словацька республіка

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ СИЛИ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ, ПОЗБАВЛЕНИХ ВОЛІ

Як зазначено у ч. 3, ст. 106 КВК України, забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю, поряд з іншими категоріями засуджених, до неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового або збройного нападу, які загрожують життю і здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб, або збройного опору.

Виходячи з цих нормативних положень, можна виокремити наступні особливості правозастосовної практики з означених питань, а саме:

а)застосування засобів приборкання при груповому нападі неповнолітніх;

б) застосування їх при збройному нападі;

в) застосування зазначених у законі заходів приборкання при збройному нападі.

У першому випадку відповідь на правомірність та умови на застосування сили до неповнолітніх засуджених можна знайти в роз'ясненнях Пленумів Верховного Суду України, що відображають зміст зазначеної проблематики («Про необхідну оборону», [1], «Про порушення режиму в місцях позбавлення волі» [2]; «Про судовий захист працівників правоохоронних органів і суду» [3]; ін..). При цьому основний лейтмотив рішень суду у цьому випадку полягає у тому, що правомірними визнаються дії чи бездіяльність суб'єктів застосування заходів приборкання, якщо іншими засобами чи заходами уникнути цього було неможливо, або якщо ці заходи (засоби) не дали очікуваного результату.

Поряд з цим, як при уникненні конфлікту, так і при очікуванні настання його результатів, суб'єкти правозастосування не мають перевищувати межі необхідноїоборони. До таких судова практика відносить:

а) неспіврозмірність засобів нападу та захисту;

б) невідповідність обставин нападу та захисту;

в) неспіврозмірність кількості нападників і кількості осіб, які захищаються;

г) інші ситуації [1].

Враховуючи зазначене та вимоги ст. 52 Конституції України, слід було б ч. 3 ст. 106 КВК у кінці речення доповнити словосполученням «якщо іншими засобами та заходами насильницькі та інші протиправні дії чи бездіяльність засуджених приборкати не вдалось» та викласти зазначену норму Кодексу в новій редакції.

При цьому, під іншими засобами (заходами) приборкання варто розуміти:

1) вербальні (словесні) методи впливу;

2) демонстрацію можливостей спеціальних засобів (зокрема, їх застосування вгору чи в інший бік від засуджених; т. ін.);

3) звернення до правопорушників найбільш авторитетних у цій ситуації осіб з числа персоналу колонії, педагогів чи засуджених, які відбувають покарання;

4) дії психологів та інших тому подібних фахівців, які мають законний дозвіл проводити лікування громадян (так званих «ворожок», екстрасенсів, душпасторів, т. ін.).

Щодо другого випадку – застосування до неповнолітніх засуджених у місцях позбавлення волі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї – то у цій ситуації, як свідчить практика, також є свої застереження. Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 №3 «Про судову практику про викрадення та інше незаконне поводження із зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», зазначено, що у всіх випадках суди зобов'язані встановлювати

законність їх застосувань особами, які володіли цими засобами на законних підставах [4]. Мова, якщо співставити це з проблемами застосування заходів приборкання до неповнолітніх у місцях позбавлення волі, ведеться про те, що у всіх випадках збройного нападу персонал колоній має усвідомлювати суцільно небезпечні наслідки застосування неповнолітніми засудженими тих чи інших засобів і зброї та з урахуванням цього й протидіяти останнім визначеними у ст. 106 КВК засобами фізичного впливу, спеціальними засобами і зброї. Так, наявність у неповнолітнього металічної заточки невеликого розміру не може бути підставою для застосування вогнепальної зброї персоналом колонії, якщо при цьому не було небезпечної для зіткнення сторін відстані.

Виходячи з цього, ч. 3ст. 106 КВК слід було б доповнити другим реченням такого змісту: «Застосування зазначених засобів і заходів щодо неповнолітнього засудженого дозволяється з урахуванням обставин, що склалися, виду зброї, якою володів правопорушник, а також відстані зіткнення сторін конфлікту».

Аналогічні умови необхідно дотримуватися також і в третій ситуації що пов'язана із застосуванням до неповнолітніх засуджених у місцях позбавлення волі зазначених у законі заходів приборкання при збройному опорі.

1.Про судову практику в справах про необхідну оборону Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 №1 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд.: В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ, 2011. С. 169-171.

2.Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 берез. 1993 р. № 2 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд.: В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. – Київ, 2011. – С. 109-116.

3.Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність судів і працівників правоохоронних органів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / упоряд.: В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ, 2011. С. 100-108.

4.Про судову практику про викрадення та інше незаконне поводження із зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи

радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 №3 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / упоряд.: В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ, 2011. С. 176-182.

Колб О. Г.

доктор юридичних наук, професор,
професоркафедрикримінального права
та процесу НУ «Львівськаполітехніка»
Поліан П.

проректор академії Гуспол Чеська республіка

ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАСОБІВ ПРИБОРКАННЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Як показало вивчення змісту Конституції України, у цьому нормативно правовому акті є низка норм, що безпосередньо стосуються предмета досліджуваної у даній науковій статті проблематики [1]. Зокрема, в ст. 3 Основного закону зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави.

Більш того, як це витікає із змісту ч. 2 ст. 19 Конституції України, органи державної влади (до яких відносяться й органи та установи виконання покарань) та їх посадові особи мають діяти лише на підставі, в межах повноважень, та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У контексті досліджуваної тематики звертають на себе увагу й ті норми Конституції України, що мають пряме відношення до регулювання суспільних відносин, пов'язаних із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, включаючи осіб неповнолітнього віку, мова про які ведеться в ст. 106 Кримінально – виконавчого кодексу (КВК) України [2], а саме:

1) ст. 27 Основного закону, у якій зазначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя;

2) ст. 28 – ніхто не може бути підданим катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню;

3) ст. 29 – кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість;

4) інші норми Конституції України.

У повній мірі вказані правові положення мають застосовуватись і щодо неповнолітніх, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Як з цього приводу зазначено в ст.. 52 Конституції України, будь – яке насильство над дитиною переслідується за законом.

У той самий час, у ч. 3 ст. 106 КВК України вказано, що до неповнолітніх (по міжнародній класифікації та згідно Конвенції про права дитини ці особи мають назву «діти» [3]), які вчиняють груповий або збройний нагляд чи опір, який загрожує життю і здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб, дозволяється застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

Таким чином, слід визнати що в наявності є правова колізія, коли, з одного боку (зокрема в ст. 52 Конституції України), беззаперечно заборонено застосування насильства до дитини, а, з іншого (ч.3 ст. 106 КВК), таке насильство до зазначених осіб визнається правомірним. При цьому, якщо виходити із змісту ст.. 8 Основного закону, відповідно до якої Конституція України має найвищу юридичну силу, то положення ч. 3 ст.106 КВК слід визнати таким, що суперечить цьому закону.

Враховуючи зазначені обставини, без сумніву, досить важливо дати відповідь на дану прикладну проблему й на науковому рівні, що й обумовило вибір цієї статті, її предмет, мету, і головне завдання – розробити науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення правових засад застосування заходів приборкання до неповнолітніх засуджених у місцях позбавлення волі.

Результати вивчення наукової літератури свідчать про те, що досить активно розробкою даної проблематики займаються науковці, у першу чергу, так званого адміністративно та кримінально – правового напряму, хоча осторонь цього процесу не залишаються і фахівці кримінально - виконавчого права. До таких, зокрема, можна віднести: К. А. Автухова, О. М. Бандурку, В. І Борисова, І. Г Богатирьова, В. В. Василевича, В. В. Голіну, Б. М. Головкіна, О. М. Джужу, Т. А Денисову, С. Ф Денисова, В. І Женунтія, В. Я. Конопельского, І. М. Копотуна, М. О. Ліненко, О. М. Литвинова, В. О.Меркулову, А. В. Саваченка, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, С. Я Фаренюка, І. С. Яковець та ін.

Поряд з цим, досі на доктринальному рівні питання щодо особливостей, з урахуванням конституційних положень, застосування до неповнолітніх у місцях позбавлення волі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї вивчено недостатньо (а це, у свою чергу, впливає на ефективність правозастосовної практики у сфері виконання покарань), що й стало вирішальним при визначенні назви цієї наукової статті.

1. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року / Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : прийнятий 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3-4. С. 21.

3. Конвенція ООН про права дитини. [Електронний ресурс].Законодавство України. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Колб С. О.

кандидат юридичних наук

SITARZ M.

prof. KULdrhab.,
KierownikKatedryKościelnegoPrawaPublicznego i KonstytucyjnegoWydziałuPrawa,
PrawaKanonicznego i Administracji Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

ПРО ДЕЯКІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ДЕТЕРМІНАЦІЮ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У доктринальних джерелах під детермінантою (лат. determinans – визначаючий) розуміють причину, що визначає виникнення явища [1, с. 190], а під детермінацією злочинності – сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного та суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку обумовлюють кримінальну форму поведінки у суспільстві [2, с. 71].

У сфері виконання покарань детермінанти злочинності науковці поділили на загальні, особливі, специфічні, безпосередні [3, с. 63 – 87]. Як встановлено в ході даного дослідження, всі вони мають пряме відношення до змісту детермінант, що спричинюють та обумовлюють вчинення злісної непокори засуджених адміністрації виправної колонії. Поряд з цим, враховуючи вимоги, які пред'являються до об'єму будь-якої наукової статті, у даній акцентована увага лише на безпосередніх детермінантах зазначеного виду злочинності. Зокрема, виявлено, що однією з таких є неналежна локалізація засуджених у виправних колоніях. Так, щорічно цими особами у середньому вчиняється майже 2000 випадків порушень локалізації, переважна більшість яких (до 1,5 тис.) припадає на житлові зони цих УВП, а також пов'язана із проведенням масових заходів (більше 1,4 тис. випадків (78% у загальній структурі зазначених правопорушень))[4, с. 21].

Щодо другої групи детермінант, то вони теж, у певній мірі, обумовлені першою та виражаються у неналежному перекритті адміністрацією виправних колоній каналів надходження до засуджених заборонених предметів, кількість яких також щорічно є сталою (до 10 тис. грн. у середньому, до 200 г наркотичних засобів, більше 1,2 тис. одиниць колючо-ріжучих предметів, до 100 літрів спиртних напоїв – вилучається в охороняємих зонах цих УВП).

Третю групу безпосередніх детермінант, що спричинюють та обумовлюють вчинення злочинів, пов'язаних із злісною непокорою засуджених, є неналежний рівень запобігання злочинам серед осіб, які перебували на профілактичних обліках. Кількість таких засуджених щорічно сягає майже 4 тис. осіб, з яких більше 3 тис – це злісні порушники встановленого порядку відбування покарань

(ст. 133 КВК України), 70% із яких у подальшому притягається до кримінальної відповідальності за ст. 391 КК України [3, с. 89-90].

Четверта група цих детермінант має пряме відношення, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, до концентрації злісних порушників в одному місці (дільниці, приміщені камерного типу тощо), що в подальшому призводить до об'єднання їх зусиль, спрямованих на злісну непокору адміністрації виправної колонії [5, с. 185].

Такий підхід, крім цього, на практиці породжує постійне зростання кількості засуджених у виправних колоніях, які в порядку вимог ч. 3 ст. 101 КВК України переводяться до дільниць посиленого контролю. При цьому, більшість із них попередньо перебувала на профілактичних обліках [5, с. 186].

П'ята група безпосередніх детермінант, що спричинюють та обумовлюють вчинення злісної непокори засудженими у виправних колоніях, пов'язана із застосуванням до засуджених, які звільняються по визначених у законі (ст. 152 КВК України) підставах від подальшого відбування покарання, положень Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [6].

Сутність цієї проблеми полягає у тому, що зазначений закон адміністрація виправної колонії реалізує на практиці нераціонально та не до всіх осіб, які підпадають під його дію. Так, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, щорічно з виправних колоній звільняється умовно-достроково (ст. 81 КК України) тільки 50-60% від усіх засуджених, які потенційно підпадали під дію цієї правової норми [5, с. 167], тобто відносились до об'єктів дії Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (а це - інші 40% цих осіб).

Проте практика є дещо іншою. Так, тільки у 2016 році зазначений нагляд було застосовано судом до 81% засуджених, які по формальних ознаках підпадали під дію даного закону [4, с. 24], позаяк адміністрація виправних колоній

неналежним чином підійшла як до вирішення цього питання, так і до підготовки матеріалів на цих осіб до суду, який постановив рішення тільки у 96% випадків від кількості направлених у цей орган подань [4, с. 24].

Низьким, у зв'язку з цим, є й рівень контролю за прибуттям цих суб'єктів нагляду до обраного місця проживання (зокрема, у 2016 році порушили правила адміністративного нагляду 107 осіб проти 70 у 2015 році [1, с. 25].

Проте, попри всі негаразди та криміногенні ризики, що створюють зазначені вище групи детермінант, найбільш небезпечною є їх шоста група, що змістовно зв'язана із впливом кримінальної субкультури як на злісних правопорушників, так і на правопорядок у виправних колоніях у цілому. Зокрема, у структурі всіх переведених до приміщень камерного типу колоній максимального рівня безпеки у порядку ст. 101 КВК України злісних порушників встановленого порядку відбування покарань (ст. 133 КВК України) 17% осіб підтримували та активно розповсюджували серед інших засуджених елементи злочинної субкультури [5, с. 201]. При цьому, як свідчить практика, такого потужного негативного впливу цієї «контркультури» на засуджених до позбавлення волі, як на сьогодні, в Україні майже ніколи не було.

1.Булыко А.Н. Большойсловарьиностранныхслов. – 35 тысячслов: Изд. 3-е, испр.; перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.

2.Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

3.Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі /: [навч. посіб] – [-2-ге вид., допов. і випр.] / [В.Л. Ортинський, О.Г. Колб, В.П. Захаров та ін.]; за заг. ред. В.Л. Ортинського та О.Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2010. 244с.

4.Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році : інформ. бюл. Київ : Міністерство юстиції України, 2017. 43 с.

5.Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності: навч. посібник / Колб О.Г., Джужа О. М., Савченко А. В. та ін.; за заг. ред. д.ю.н., професорів О. Г. Колба та О. М. Джужі. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 336 с.

5.Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1994. N 52. Ст. 455.

Колб Р. О.

магістрант
кафедри права Волинського
інституту ім. В. Липинського ПРАТ ВНЗ МАУП
MARTA GRZESZCZUK

dr. Professor Katedry Postępowania Administracyjnego
Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu
Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ЩОДО МІСЦЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПО ЗАПОБІГАННЮ ЗЛОЧИНАМ

Як показує практика, велику роль та значення у змісті кримінологічної профілактики відіграє профілактика усунення, яка визначає таку діяльність суб'єктів, що послабляє або ліквідує негативні явища та процеси, які активізують злочинні прояви злочинності [1, с. 27]. Останні розрізняються поміж собою залежно від соціального рівня суспільних відносин: від недоліків, зумовлених порушеннями функцій державних органів, господарських суб'єктів, громадських організацій, службових осіб і поведінкою громадян, до криміногенних явищ та процесів, які охоплюють значну частину населення [1, с. 27]. При цьому, профілактика усунення має три завдання, вирішення кожного з яких повинно привести до ліквідації об'єкта, - усунення, а саме: а) існування і функціонування криміногенних об'єктів; б) зв'язків між ними і особистістю; в) зв'язків між особистістю і ситуацією вчинення злочинів [1, с. 28].

Вирішення зазначених завдань, як доводить у своїх роботах В. В. Голіна, можливе за умови досконального знання криміногенних об'єктів, їх джерел і зв'язків, механізму дії, «уразливих точок», методів і часу запобіжного впливу, оцінки реально досягнутих результатів тощо. Більш того, компетентні органи повинні максимально конкретизувати суб'єктам профілактики поле їх діяльності, пам'ятати про реальні можливості усунення тих чи інших негативних явищ у

даний час та строки їх усунення, які, у свою чергу, повинні визначатися, виходячи з характеристики об'єкта та рівня його криміногенності [1, с. 28].

Як показує практика, строки бувають: 1) оперативні – ті, що обчислюються, як правило, моментом застосування чи коротким проміжком часу; 2) лікувально-профілактичні – ті, що визначаються часом лікування індивіда, яке спрямоване на усунення його криміногенних властивостей, аномалій, суспільної небезпечності; 3) адаптаційні – ті, що встановлюються для конкретних осіб (групи осіб) для полегшення реалізації профілактичних заходів і подальшого контролю; 4) соціально-тактичні – ті, що розраховані на такі криміногенні об'єкти, які можуть (за прогнозами) бути усунені протягом виконання комплексного плану (3-5 років); 5) соціально-стратегічні – ті, які припускають усунення криміногенних явищ у перспективі [1, с. 28].

Якщо розглянути зміст заходів профілактики усунення через призму запобіжної діяльності що здійснюється відносно персоналу установ виконання покарань, то показовою у цьому сенсі є постанові Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 [2], на підстав якої були ліквідовані територіальні органи управління Державної пенітенціарної служби України та, натомість створені міжтериторіальні органи управління (відповідно 5 замість 25 регіональних управлінь виконання покарань) Міністерства юстиції України.

Здавалось би, оптимістична та раціональна ідея. Проте поспішність (діяльність всупереч адаптованих на практиці строків реалізації заходів профілактики усунення і відсутність взагалі стратегії реформ та науково обґрунтованої концепції видозміни сфери виконання покарань) та політичний авантюризм (наприклад, прийняття Верховною Радою України 06.09.2016 року безглуздого закону «Савченко» [3], відповідно до якого з місць позбавлення волі (СіЗО, виправних і виховних колоній та арештних домів) у 2016-2017 р. р. було звільнено десятки тисяч засуджених до позбавлення волі, які не довели свого виправлення, а також для яких не було створено будь-яких умов для

ресоціалізації, у результаті чого значна частина яких у цей самий період вчинила повторні злочини, за які знову була засуджена до позбавлення волі на певний строк [4].

Інший аспект цієї проблематики полягає у тому, що у результаті так званих «реформ» у сфері кримінально-виконавчої діяльності різко зросла кількість вакансій та виник дефіцит «робочої сили», яка повинна працювати (служити) в установах виконання, а що саме негативне – персонал ДКВС України вперше в сучасній історії сучасної України (1991-2017 р.р.) вдався до страйку, у зв'язку з різким погіршенням свого соціально-правового, фінансового, матеріально-технічного та інших видів забезпечення [5] – і це при тому, що відповідно до вимог ч. 3 ст. 15 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» персоналу ДКВС України проведення та участь у страйках заборонено. Показовим у цьому контексті є й страйк керівників територіальних органів управління, який організував та особисто взяв у ньому участь голова ДПтС України у 2014 році [6].

Таким чином, слід констатувати, що запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених – це специфічний різновид суспільної діяльності, що здійснюється відповідними суб'єктами, функціональний зміст якої полягає у перешкоджанні дії детермінант зазначеної злочинності та її проявів через обмеження, нейтралізацію, блокування тощо їх впливів на формування у цих осіб злочинної мотивації і поведінки, а також у здійсненні інших запобіжних заходів, спрямованих на випередження, обмеження, усунення, захист та відвернення або припинення злочинів з боку вказаних суб'єктів протиправної діяльності.

1. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібн. / Голіна В. В. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

2. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 // Офіційний вісник України. 2016. № 44.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 6 вересня 2016 р. № 1492-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 43. Ст. 736.

4. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2017 році : інформ. бюл. Київ : Міністерство юстиції України, 2018. 39 с.

5. У слідчому ізоляторі Києва бунтує персонал [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://vechirniykiev.com.ua/. Назва з екрана.

6. Голова Державної пенітенціарної служби України вивів на страйк підлеглих [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://vechirniykiev.com.ua. Назва з екрана.

Колякіна В.О.

Навчально-науковий інститут права
і психології НУ «Львівська Політехніка»
Савчин Г.Я.

Навчально-науковий інституту права і психології
НУ «Львівська Політехніка»
асистент кафедри кримінального права і процесу
кандидат юридичних наук

НЕОБХІДНІ ЗМІНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Захист і розвиток прав дитини на сучасному етапі в Україні є актуальною проблемою. Це зумовлено тим, що на сьогодні в Україні є багато дітей-сиріт, дітей, які живуть в неналежних умовах і дітей із неблагополучних сімей. Насамперед виникає питання: хто винен в цьому сім'я чи держава? З упевненістю можна твердити, що обоє. Сім'я, як соціальний інститут, так і держава, що повільно розвиває інститут прав дитини, а також неналежно реформує законодавство в цій галузі.

У статті 1 Закону України « Про охорону дитинства» зазначено, що дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [1].

Захист дітей, забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема національного значення, яка повинна розглядатися і розв'язуватися в різних

контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному і, безумовно, юридичному та законодавчому. Мова йде про закріплення певними законами та іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог щодо організації захисту дитини [2].

З метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні, а також враховуючи необхідність особливого піклування про дитину, на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав дитини Президентом України запроваджено інституцію Уповноваженого Президента України з прав дитини. Відповідні Укази Президента України «Про Уповноваженого Президента України з прав дитини» та «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини» були видані 11 серпня 2011 року. Основними завданнями Уповноваженого є: постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентові України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень прав і законних інтересів дитини; внесення Президентові України пропозицій щодо підготовки проектів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини; здійснення заходів, спрямованих на інформування населення про права та законні інтереси дитини.

На сьогодні в Україні існує ряд нормативно-правових актів, котрі гарантують захист прав дитини. А саме: Конституція України (статті 24, 51, 52, 92), Сімейний кодекс України (глави 13, 14 та ін.), Цивільний кодекс України (ст.ст. 295, 1261 та ін.), Житловий кодекс Української РСР (ст. 125 та ін.), Кримінальний кодекс України (ст. 22, 66, 64, 97, 105, 117, 148 тощо), Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального

захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», а також Закон України «Про охорону дитинства».

Кримінальний кодекс України в цілому забезпечує захист прав і законних інтересів дитини від злочинних посягань. В Особливій частині Кримінального кодексу є значна кількість норм про злочини, потерпілими від яких можуть бути лише неповнолітні (чи окремі їхні категорії), або ж караність яких посилюється при вчиненні їх щодо неповнолітніх [3, с. 222].

Окремої уваги потребує питання про втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, яке, полягає у впливі на свідомість конкретного неповнолітнього завдяки переконуванню в доцільності, вигідності певної поведінки. Воно здійснюється шляхом умовлянь, залякування, підкупу, обману, розпалювання почуття помсти, заздрощів або інших низьких спонукань, розповідей про легкість і доступність певних дій, навчання способам та прийомам їх виконання тощо. Як наслідок, діти разом з дорослими вчиняють такі тяжкі злочини, як умисне вбивство, умисні тілесні ушкодження, розбійні напади і грабежі, крадіжки транспортних засобів, та ін. Санкція статті 304 Кримінального кодексу України передбачає обмеження волі на строк до п’яти років або позбавлення волі на той самий строк за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми [4].

Оскільки правове регулювання захисту прав дітей в Україні ще не досягло достатнього розвитку, в Україні має пройти ряд змін, зокрема в кримінальному законодавстві.

По-перше, від 18.04.2018 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації». Прийняття відповідних змін та доповнень сприятиме підвищенню стану захисту та дотримання прав дитини в Україні, наблизить українське законодавство до міжнародних стандартів забезпечення захисту дитини від сексуальної експлуатації, дозволить Україні

виконати рекомендації Комітету ООН з прав дитини та Європейського комітету з соціальних прав Ради Європи. Зміни до українського законодавства з питань захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації розроблені з метою гармонізації законодавства України із положеннями Факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії до Конвенції ООН про права дитини, Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та Європейської соціальної хартії. Комітет ООН з прав дитини у своїх прикінцевих спостереженнях щодо виконання Україною Конвенції ООН про права дитини від 1995, 2002, 2007 та 2011 років рекомендував Україні встановити чіткій мінімальний вік статевого повноліття [5].

У 2017 році зареєстровано понад 4300 кримінальних проваджень, у яких потерпілими є діти. Загальна кількість цих дітей становить 4700. У поліції зазначили, що 70 відсотків дітей, які зазнали сексуального насильства, є жертвами людей, яких вони знали. Крім того, 1511 дітей стали жертвами тяжких та особливо тяжких злочинів, серед них – 73 вбивства та 164 факти зґвалтувань або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом [6].

Косенко С., досліджуючи питання захист неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів кримінальним законодавством зарубіжних країн, приходить до висновку, що в багатьох державах захист неповнолітніх і малолітніх від статевих злочинів та сексуальної експлуатації проводиться всебічно, ґрунтовно і в належному обсязі, торкаючись усіх аспектів цієї проблеми [7, с. 37].

По-друге, потрібно внести зміни (більш жорсткі санкції) до статті 117 Кримінального Кодексу України (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини [8]).

По-третє, потребує змін і стаття 190 Кримінального кодексу України. Діти часто стають жертвами шахраїв, які шляхом обману чи зловживання довірою заволодівають особистими речами дітей. Але у статті 190 не передбачено

відповідальності за шахрайство, вчинене щодо особи, яка не досягла 18-річного віку.

Отже, удосконалення кримінального законодавства та його ефективна реалізація зможе сприяти виконанню Україною завдання – захищати права дитини в повному обсязі, забезпечувати її фізичний, інтелектуальний, духовний, моральний і соціальний розвиток.

1.«Про охорону дитинства»: Закон України від 26 квітня 2001 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/page2.

2.Нормативно-правова база захисту дитини від насильства: [Електонний ресурс]. – Режим доступу: https://dnipr.kievcity.gov.ua/files/2015/3/18/diti.pdf.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. : [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – К. : Каннон ; А.С.К., 2003. – 1104 с.

4.Захист прав дитини кримінально-правовими засобами.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://radnuk.info/statti/229-kruminal-pravo/15322-2011-01-23-01-19-46.html.

5.Президент підписав Закон щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації: [Електонний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-zahistu-ditej-vid-seksualnih-46994.

6.Сексуального насильства зазнали понад 4,5 тисячі дітей - поліція: [Електонний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/news-42027535.

7.Косенко І. Захист неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів / Косенко І. // Право України. – 2003. – № 2. – С. 35–37.

8.Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4.

Комісар І. В
магістрант
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»,
Бараняк В. М.

Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»,
доцент кафедри кримінального права і процесу
кандидат хімічних наук, доцент

ДОСЛІДЖЕННЯ СИЛЬНОДІЮЧИХ РЕЧОВИН В АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЯХ МЕТОДОМ ТОНКОШАРОВОЇ ХРОМАТОГРАФІЇ

Використання не в медичних цілях лікарських засобів, що належать до сильнодіючих речовин, завдає великої шкоди здоров'ю людей і призводить до соціальної небезпеки. Під час розслідування отруєнь, зґвалтувань, крадіжок, убивств, шахрайств та інших злочинів в експертні установи на дослідження надсилаються, зокрема, алкогольні напої. Перед експертами виникає необхідність вирішення діагностичних завдань, пов'язаних з визначенням наявності й природи лікарських сильнодіючих засобів у складі наданих на дослідження об'єктів. За хімічною класифікацією однією з груп лікарських засобів, що належать до сильнодіючих речовин, є синтетичні лікарські засоби основного характеру, до яких належать промедол, фентаніл, клофелін, дімедрол та ін. [1]. Важливим етапом для вирішення поставленого завдання стало введення окремих експертних спеціальностей: 8.6 «Дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів» (1995 р.) і 8.13 «Дослідження сильнодіючих і отруйних речовин» (2005 р.) у сфері експертних установ Міністерства юстиції України [2]. Під час таких досліджень застосовуються сучасні хімічні й інструментальні методи досліджень (газова хроматографія, газорідинна хроматографія, хромато-мас-спектрометрія, спектрофотометричне дослідження в ультрафіолетових променях (УФ-промені) та інфрачервоних променях (ІЧ-промені) спектру). Віднесення лікарського засобу до відповідної групи згідно з існуючими нормативними документами є вирішенням діагностичних завдань під час експертних досліджень.

Слід зазначити, що серед лікарських засобів, що належать до сильнодіючих речовин, саме клофелін фігурує у кримінальних провадженнях, які пов'язані з викраденням майна, цінних речей громадян тощо. Офіційна медицина клофелін застосовує для терапії гіпертонії, яка пов'язана з проблемами судин і головного болю, для боротьби з гіпертонічними кризами. У злочинних цілях клофелін підмішують в горілку, коньяк, вино, пиво. Фармакологічні властивості таких ліків базуються на здатності розширювати кровоносні судини. Тому спиртне, що

потрапляє в організм людини на тлі вживання клофеліну, значно швидше проникає у мозок. Оскільки ліки знижують тиск, то у поєднанні з алкоголем відбувається спазм судин. Сп'яніння людини настає набагато швидше, ніж просто від вживання одного спиртного. І це дуже сильний п'янкий ефект. Людина буквально на очах засинає під дією такого небезпечного коктейлю, як спиртне і клофелін. Коли вона прокинеться, то просто не зможе згадати про події, що відбувалися з нею до сп'яніння. Людина не пам'ятає, що вона робила напередодні, з ким і як пила. Якщо доза спиртного і ліків висока може настати летальний результат. І не завжди смерть настає лише від поєднання клофеліну з різними видами спиртного. Причиною її може бути переохолодження у несвідомому стані, падіння з висоти, потрапляння під колеса автомобіля або поїзда, задушення рідиною, що потрапила у дихальні шляхи.

Як приклад з експертної практики можна навести дослідження клофеліну у алкогольних напоях. У 90-х роках із заправником АЗС невідомі розрахувалися пивом за відпущене їм пальне. Вранці заправник, що міцно спав, був виявлений на ліжку поза межами свого робочого приміщення. Зі зламаного сейфа був викрадений добовий виторг.

На експертизу були надані пляшки із залишками пива. На вирішення експертові було поставлено запитання:

1. Чи міститься у рідині в пляшках отруйна, наркотична, сильнодіюча чи психотропна речовина, і якщо так, то яка саме ?

Дослідження проводили на предмет виявлення сильнодіючої речовини клофеліну, який на той час, як і нині часто використовується у злочинних цілях.

Спосіб визначення цього лікарського сильнодіючого засобу у складі наданого на дослідження напою включав його ізолювання (виділення) та подальше дослідження методом тонкошарової хроматографії (ТШХ). Для ізолювання активні речовини, що належить до групи слабких органічних солей, та враховуючи її знаходження у розчині застосовували метод ізолювання, що полягав

у екстракції органічними розчинниками з водно-спиртової фази наданого напою при визначених значеннях кислотності середовища pH. Крім того, що зазначеним методом можливе виділення речовини, яка досліджується, з наданого напою, екстракція відіграватиме й роль методу очищення, оскільки наявність барвників і баластних речовин значно ускладнюватиме подальше дослідження в тонкому шарі сорбенту методом ТШХ.

Отже, 50–100 мл наданого напою поміщались у воронку для розділення, підлужнювалися 0,1 М розчином натрію гідроксиду до pH = 8–9 (за універсальним індикаторним папером) і тричі екстрагувались хлороформом порціями: 50, 50, 25 мл, далі знову підлужнювалися до pH = 11–12 та екстрагувалася 50 мл хлороформу. Отримані хлороформні екстракти об'єднувалися і фільтрувалися через паперовий фільтр з безводним сульфатом натрію, який попередньо був змочений хлороформом, концентрувалися до 1 мл у потоці повітря кімнатної температури. В отриманому концентрованому екстракті з лужного середовища знаходяться речовини основного характеру, до яких належить, зокрема, клофелін.

Отриманий екстракти досліджувався методом ТШХ. На стартову лінію хроматографічної пластинки «Sorbfil» з товщиною шару 90–120 мкм наносили по 50 мкл хлороформного екстракту, а поряд – розчин «свідка» - клофеліну. Пластинки з нанесеним екстрактом і розчином «свідка» сушили на повітрі при кімнатній температурі протягом 10 хв та поміщали у хроматографічну камеру з сумішшю розчинників: хлороформ – ацетон – етанол – 25 % розчин аміаку (20:20:3:1 відповідно) і хроматографували висхідним способом. Після проходження фронтом розчинників 8 см від лінії старту пластинки виймали з камери і сушили в потоці повітря кімнатної температури. Перед проявленням пластинки оглядали в ультрафіолетовому світлі. При цьому відмічали наявність плям, що флуоресціюють. Пластинку послідовно проявляли розчином сульфату міді, а потім розчином калію йодиду. У зоні хроматографування клофеліну утворювалася бура пляма зі значеннями R_f = 0,48. Наведена реакція дуже чутлива і

дозволяє надійно виявляти клофелін у складі наданого на дослідження алкогольного напою навіть у випадках наявності його у незначній концентрації.

За отриманими результатами дослідження екстракту з лужного середовища напою слід зробити висновок про наявність клофеліну у складі наданого на дослідження пива. Застосований спосіб виявлення сильнодіючих лікарських засобів у складі алкогольних напоїв методом ТШХ є ефективним, дозволяє швидко, надійно й достовірно виявити (або виключити) наявність речовин, які мають судово-хімічне значення, та систематизувати й прискорити процес дослідження невідомих сильнодіючих речовин або їх сумішей.

1. Про затвердження Переліків отруйних та сильнодіючих лікарських засобів : наказ МОЗ України від 17 серпня 2007 р. № 490 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.apteka.ua/article/5402.

2. Реєстр методик проведення судових експертиз Міністерство юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rmpse.minjust.gov.ua/page/56.

Конюшенко Я.Ю.

Національна академія внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Одним з невід’ємних складових та ключових напрямів в успішному просуванні нашої країни у європейській і світовий цивілізований простір є подальше удосконалення й оптимізація нормативно-правової бази з приведенням її у відповідність до міжнародно-правових стандартів.

Як підкреслює В.І. Фаринник, захист прав, свобод і законних інтересів особи, а також суспільства та держави від кримінальних правопорушень у сучасних умовах неможливо забезпечити без ефективного врахування європейського та міжнародного досвіду кримінального судочинства, а його імплементація у вітчизняне законодавство є особливо необхідною. Насамперед, це

стосується регламентації заходів забезпечення кримінального провадження, адже саме ці процесуальні дії найбільш обмежують права та свободи людини[1, с. 114-115].

Слід відмітити, що одним із найпоширеніших заходів забезпечення кримінального провадження є тимчасовий доступ до речей і документів. Кількість поданих на розгляд слідчих суддів клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів суттєво переважає над кількістю поданих клопотань про застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до ч.1 ст. 159 тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

В ч.2. ст. 163 КПК України зазначено, якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

Як нам здається, остання норма не може вважатися досконалою, оскільки:

по-перше, використане законодавцем поняття «достатні підстави» є досить оціночним, що може призвести до порушень прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;

по-друге, аналіз слідчої та судової практики свідчить, що клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів містять формальні посилання на можливість знищення особами речей та документів, однак вони жодним чином не підтверджені будь-якими доказами.

Невипадково в п. 15 Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 7 лютого 2014 року зазначено, що результати аналізу судової

практики свідчать про те, що слідчими ігнорується не лише наведена законодавча вимога, але й необґрунтовано зазначається у клопотаннях про їх розгляд без участі осіб, у володінні яких перебувають певні речі або документи. Клопотання містять формальні посилання на можливість знищення особами речей та документів, однак вони жодним чином не підтверджені будь-якими доказами.Зазначений факт необґрунтованості клопотань в частині його розгляду без участі особи не завжди береться до уваги слідчими суддями, що призводить до безпідставного схвалення позиції слідчого або прокурора про такий порядок його розгляду[2].

Окрім цього, в КПК України не визначено механізм забезпечення прав та законних інтересів окремих осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, наприклад, осіб, у володінні яких перебувають певні речі або документи.

Варто відмітити, що в п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено, що інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, - особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені цим Кодексом. Однак, законодавець не зазначив конкретноївказівкина процесуальний статус таких осіб, наприклад, не є зрозумілим чи мають право дані особи на професійну правничу допомогу під час розгляду слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, а це може призвести до суттєвого порушення прав таких осіб, адже їх позбавляють права навіть тоді, коли не буде нагальної потреби обмежувати їх права. Як зазначає О. Г. Яновська участь адвоката в кримінальному провадженні є важливою гарантією прав і законних інтересів осіб, яких він уповноважений захищати і котрим надає правову допомогу, а також є необхідною умовою реалізації конституційного принципу змагальності сторін[4, с. 201].

Підсумовуючи вищевикладене приходимо до висновку, що чинне кримінальне процесуальне законодавство, дійсно потребує свого удосконалення, приведення у відповідність до вимог міжнародного права, імплементація якого є

обов'язковою для подальшої розбудови українського суспільства в його впевненому русі в європейську і світову спільноту.

1.Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика [Текст] : [монографія]/В.І. Фаринник. – К. : Алерта, 2017. – 548 с.

2.Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2018 р. : (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2018. – 408 с.

3.Розгляд слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [Електронний ресурс] : узагальнення судової практики Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 лют. 2014 р. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-14?lang=en

4.Яновська О.Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: проблеми реалізації в Україні / О.Г. Яновська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-1 том 2. – С. 199–202.

Копотун І. М.

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, професор
професор кафедри кримінального права
та правосуддя ПВНЗ «Міжнародний
економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Балабанов В. Б.

доктор юридичних наук, професор
начальник кафедри кримінального
права і кримінології Білоруського
державного університету,
Республіка Білорусь.

ПРО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Про необхідність вирішення цієї проблематики саме з урахуванням зазначеної складової свідчать деякі статистичні дані застосування до засуджених в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї. Зокрема, основною причиною застосування до правопорушників наручників (62,2% у структурі

застосувань всіх заходів приборкання) є вчинення засудженими фізичного спору (58%) та спроби вчинення членоушкодження та самогубства (23%) [1, с. 22].

Останні також були підставами для застосування до засуджених, позбавлених волі, гумових кийків (99% у структурі застосувань цих спеціальних засобів), фізичної сили (78%); спеціальних засобів дратівливої дії (92%) та гамівної сорочки (100%) [8, с. 23].

У цілому ж аналіз випадків застосування заходів приборкання до засудженого у місцях позбавлення волі показав, що основною причиною їх застосування стало учинення останніми фізичного опору або проявів буйства (67% від загальної кількості) [1, с. 23], які, у свою чергу, є невід'ємними складовими елементами групового або збройного нападу та збройного опору правопорушників у колоніях, що тільки підтверджує актуальність досліджуваної у цій науковій публікації проблематики та акцентує увагу учених і практиків на необхідності її вирішення на доктринальному, практичному (правозастосовному) та нормативно – правовому рівнях [2].

Звичайно, що методологічними підґрунтям для удосконалення правового механізму з означених питань могло б стати рішення Конституційного Суду України щодо відповідності ч. 3 ст. 106 КВК України ст. 52 Конституції України. Проте, очевидним є й інший факт: без кількісних напрацювань у науці ні теоретикам, ні практикам, ні суддям приймати виважені, обґрунтовані та законні рішення по суті буде й надалі вкрай важко.

Тим більше, що й інші положення ст. 106 КВК України, які стосуються застосування заходів приборкання до засуджених у місцях позбавлення волі, крім частин 5 та 6 цієї статті Кодексу, не видозмінювались з часу його прийняття (11 липня 2003 р.) [3], при тому, що за цей час вийшов новий Кримінально – процесуальний кодекс України [4], Закон України «Про Національну поліцію України» [5] «Про прокуратуру» [6] та інші нормативно – правові акти, які у тій

чи іншій мірі мають відношення до питань застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі.

Отже, врахування особливостей застосування заходів приборкання до засуджених у місцях позбавлення волі має не тільки і не стільки пізнавальне (теоретично-доктринальне), стільки прикладне значення позаяк це питання тісно пов'язане з конституційними положеннями, які визначають правовий статус цих осіб, а також з міжнародно–правовими вимогами, що визначають правовий статус цих осіб [7].

1.Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році : інформ. бюл. Київ : Міністерство юстиції України, 2017. 43 с.

2.Попов Г. В Захист прокуратури прав і свобод дітей: монографія. Київ: Видавничий дім «Арт Ек», 2016. 384 с.

3.Кримінально-виконавчий кодекс України : прийнятий 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3-4. С. 21.

4.Кримінальний процесуальний Кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, №13. ст. 88.

5.Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40/41. Ст. 379.

6.Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2/3. Ст. 12.

7.Конвенція ООН про права дитини. [Електронний ресурс]. Законодавство України. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Корольова І.М.

магістрант
кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент

ЗАВДАННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

Товарознавча експертиза, це дослідження споживчих властивостей товарів за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками, а також показниками їх кількісних характеристик, що здійснюється експертом шляхом проведення дослідження та на підставі інформації, яка міститься на маркуванні або в товарно-супровідних документах[1.с.17].

Об'єктами експертного дослідження можуть бути, наприклад, ювелірні вироби як предмети побуту й прикраси з благородних (дорогоцінних) металів у поєднанні з дорогоцінними, напівдорогоцінними, виробними каменями або художні вироби з недорогоцінних матеріалів, які виконані з великою майстерністю і відповідають високим естетичним вимогам. Проте не всі дорогоцінні метали входять до складу ювелірних виробів. Таких металів вісім, і до них відносять золото, срібло, платину, паладій, рутеній, родій, осмій та іридій, але в ювелірній справі використовують лише перших чотири з них. Тому інші метали, якщо їх використано для виготовлення виробів з невисокими художніми якостями, можуть бути предметами, що досліджуються експертизою матеріалів, речовин і виробів. Водночас, на сучасному ринку ювелірних прикрас крім справжніх має місце велика кількість фальшованих предметів, які лише імітують дорогоцінні метали, коштовні камені, і тому відрізнити справжні ювелірні вироби від підроблених без проведення металознавчих, гемологічних досліджень неможливо. Тому в окремих випадках для встановлення справжньої ціни ювелірних виробів як об'єктів товарознавчої експертизи призначаються комплексні товарознавчі, металознавчі та гемологічні експертизи. Основною метою експертизи є задоволення потреб та очікування замовника шляхом надання йому достовірної інформації щодо дослідження об'єкта експертизи у відповідності до визначеного завдання на експертизу.

Експертне дослідження таких об'єктів дозволяє визначити: різноманітні параметри, суттєві ознаки, властивості, обставини, пов'язані із споживчими якостями; відповідність стандартам, технічним умовам, зразкам; спосіб фальсифікації вказаних об'єктів. Отже, товарознавча експертиза передбачає:

експертну оцінку кількості, якості та ціни; визначення рівня якості товару, його гарантійного строку; визначення орієнтовної ціни товару з урахуванням його фактичної якості тощо; експертну оцінку з метою ідентифікації продукції; експертизу фактичної якості вживаного або дефектного товару.

В.Г. Гончаренко та І.В. Гора до головних завдань судової товарознавчої експертизи відносять: визначення належності товарів до класифікаційних категорій, прийнятих у виробничо-торговельній сфері (вид, сорт, артикул, марка, модель, розмір, комплектність тощо); визначення якісних змін товарної продукції і причин таких змін (наприклад причини виробничого характеру, наслідки транспортування, зберігання, процесу експлуатації); встановлення способу виробництва конкретної товарної продукції (промисловий чи саморобний), підприємства-виробника, країни-виробника; визначення вартості товарної продукції, в тому числі з урахуванням часткової втрати її товарних якостей у зв'язку з експлуатаційним зносом і пошкодженнями від впливу зовнішніх факторів; визначення відповідності упакування і транспортування, умов і строків зберігання товарної продукції вимогам чинних правил[2.с.250].

Сутність судово-товарознавчої експертизи полягає у встановленні фактичних товарних властивостей за допомогою спеціальних досліджень. Найчастіше експерти-товарознавці:

– визначають належність товарів до класифікаційних категорій, які прийняті в виробничо-торговельній сфері (вид, сорт, артикул, марка, модель, розмір, комплектність тощо);

– встановлюють спосіб виробництва товарної продукції (промислова чи кустарного виробництва), підприємства-виробника, країни-виробника;

– визначають відповідність пакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил;

– визначають причини якісних змін товарної продукції (мають вони виробничий характер чи виникли при транспортуванні, зберіганні, у процесі експлуатації);

– визначають кількісні показники товару (вага, розміри, об'єм, розміри тощо), його комплектність, відповідність вимогам стандартів, технічних умов і умов постачання;

– досліджують якість компонентів товару, встановлення їх вмісту у відсотках, визначення матеріалів та сировини, які були використані під час виготовлення продукції;

– визначають ціну товару;

– досліджують якість товарів, виявляють дефекти, зміну якості, визначення сортності, придатності до реалізації (в продаж або перероблення), встановлення невідповідності якості товарів умовам контракту тощо.

При проведені експертизи оцінці можуть піддаватися всі основні характеристики товару (асортиментна, якісна, кількісна, вартісна) або тільки їх частина. Для проведення експертної оцінки за окремими напрямами дослідження здійснюється вибір окремих показників (характеристик) властивостей товару або їх комплексу; визначаються їх дійсні значення і порівнюються з установленими показниками стандартів (нормативних документів) або товарної інформації, яка міститься у маркуванні товарів, товарно-супровідних документах, довідковій літературі. Експертній оцінці піддаються окремі одиниці товару або партії товару. Найбільш часто здійснюється експертиза товарних партій. При проведенні товарознавчої експертизи експерти використовують різні критерії, які класифікуються на загальні і конкретні.

Загальні критерії — це складені в суспільстві ціннісні норми і уявлення, користуючись якими можна судити про споживну вартість товару.

Конкретні критерії — це вимоги до якості певного виду товару, які зафіксовані у нормативній документації (вітчизняній і закордонній), а також

показники, які характеризують якість запланованої (спроектованої) до випуску продукції, виробів, що випускаються в країні і за кордоном. У залежності від виду експертизи до уваги можуть бути прийняті один або декілька різних критеріїв.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1)Яке найменування, призначення наданих на дослідження товарів народного споживання?

2)До якого виду, роду, групи, марки належать товари, надані на дослідження?

3)Чи відповідають маркувальні дані дійсним товарним характеристикам наданого на дослідження товару народного споживання?

4)Як може бути розшифровано маркування наданого товару народного споживання?

5)Чи відповідає якість даного виробу вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам за органолептичними показниками?

6)Які є дефекти у конкретному товарі народного споживання?

7)Чи є можливою реалізація (експлуатація) даного товару за наявності виявлених дефектів?

8)Під впливом яких причин змінилась якість даного товару і виникли різного роду дефекти?

9)Чи мають виявлені дефекти виробничий характер або виникли в результаті будь-яких пошкоджень при транспортуванні, зберіганні, експлуатації?

10)Який процент втрати якості товару враховуючи виявлені ознаки зносу або наявність дефектів?

11)Яка вартість кожного з наданих об'єктів дослідження?

12)Якими є умови приймання, зберігання та відпуску даного товару?

13)Чи правильно виконані маркування та пакування даного товару?

14)Чи відповідає маркування та пакування товару вимогам нормативно-технічної документації або зразкам?

15)Яким підприємством і коли виготовлено товар (за умови наявності маркувальної інформації або відповідних супроводжувальних документів)?

16)Якому коду згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності відповідає даний товар?

17)Чи являють собою єдиний комплект окремі вироби, надані на дослідження?

18)Яким є розмір шкоди, заподіяної власнику майна внаслідок пошкодження останнього (при пожежі, залитті водою тощо)? [3.с.252-353].

В окремих випадках проведення судової товарознавчої експертизи здійснюється за документами без фактичного огляду з метою вивчення самого об'єкта експертизи. До завдань такої експертизи входять: визначення товарної належності об'єкта дослідження; дослідження якісних показників продукції, сировини, тари для встановлення їх відповідності нормативно-технічним документам (ДСТУ, ТУ, договір); аналіз якісних показників продукції (кількість, маса, об'єм, розмір); встановлення вартості об'єкта на конкретний період часу; визначення ступеня зниження якості об'єкта з урахуванням часу (періоду), умов експлуатації та його стану на певну дату; визначення вартості об'єкта дослідження з урахуванням його стану на конкретний період часу та періоду експлуатації [4, с. 42].

1.Архіпов В.В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг: теорія тв. практика. 2-ге вид. Навчально-практичний посібник. – К.: Цент учбової літератури, 2016. – 306 с.

2. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 504 с.

3.Назаренко Л. О. Експертиза товарів (Експертиза продовольчих товарів) [текст] : навч. посіб. – К. : «Центр учбової літератури»,2014. – 312 с.

4.Плесовских Ю. Г. Судебная экспертиза: проблемы назначения и производства. Эксперт-криминалист. – 2009. – №2. – С. 39–45.

Коростіль В.М.

старший викладач циклузагально-професійної підготовки
ДУ «Львівський навчальний центр підготовки поліцейських»
Шай Р. Я.

доцент кафедри теорії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
к.ю.н., доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РОЗУМІННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Проголошення України, як незалежної держави, не дало можливості уникнути такого антисоціального явища у суспільстві, як корупція. Це стосується як первинних етапів проголошення та створення нової держави, так і етапів її подальшого розвитку. Це пояснюється тим, що на сьогодні корупція в Україні стала однією з негативних ознак держави, а її основи лягли в основу сучасного антиправа, що протидіє сучасному українському праву, закріпленому в Конституції і законах України.

На сьогоднішній день в Україні немає єдиного підходу до визначення корупції не лише як загального терміна, а і як використання такого поняття негативного явища, що повинно бути не узагальнене, а конкретизоване під кожне право та систему. Також у суспільстві немає чіткого розуміння корупції, яке в основному її розглядає у двох аспектах: це корупція як підкуп та хабар і корупція як певна група людей, які схильні до руйнування, руйнівного впливу на загальновизнані та підтримувані суспільством соціальні процеси заради власних інтересів.

У монографії «Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні» за авторством В. Гаращука вказано на те, що корупція фактично народилася разом із державним апаратом, кастою управлінців, які швидко побачили можливість використовувати державну владу в особистих корисливих цілях [1].

Є. Вдовиченко розглядає понятійно-категоріальний апарат як поняття, що охоплює і поняття, вироблені в процесі виникнення та розвитку даної науки , і поняття інших дисциплін [2].

Всі інші науковці розглядають корупцію як безсумнівно негативне явище в соціальній, економічній, політичній, кримінальній та інших сферах. Хоча корупція є негативним чинником, не можна погодитися з тим (беручи до уваги висловлювання Дж. Карліна – А. К.), що корупцією керують неосвічені громадяни, які не хочуть мати освічених підлеглих. Суспільство загалом є обізнаним і грамотним.

Треба звернути увагу на те, що суб'єкти корупції не можуть існувати без офіційної підтримки. По-перше, виходячи з положень чинного законодавства, не існує визначення, хто є суб'єктами корупції, а по-друге, якщо дослідники зауважують, що для корупції повинна існувати офіційна підтримка, то це тільки вказує на відсутність нормативно-правового регулювання цього питання в актах законодавства, що регулюють сферу кримінального права.

За твердженням Я. Грицака у своїй праці «Корупція: короткі історичні нотатки», жодна територія, навіть із «кращою історією», не має імунітету до корупції. Такий висновок не релятивізує боротьбу з корупцією і зовсім не повинен схиляти до думки, ніби ця боротьба заздалегідь приречена на поразку. Навпаки: він вказує на те, що корупція, попри історію, може бути подолана в теперішньому часі. Для цього потрібна лише політична воля тут і тепер, з думкою про майбутнє і без озирання на минуле [3].

1. Гаращук В. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні / В. Гаращук, А. Мухатаєв. – Х. : Право, 2010. – 144 с.

2.Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – Том 6. – № 15 (2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/viewFile/832/962.

3.Грицак Я. Корупція : короткі історичні нотатки / Я. Грицак // Критика : міжнародний огляд книжок та ідей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://krytyka.com/ua/ articles/koruptsiya-korotki-istorychni-notatky?page=3.

Крижановська В. А.

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка"

Крижановський А.С.

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка"

ПОНЯТТЯ ПОПЕРЕДДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Важливою функцією соціальної, демократичної та правової держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини та громадянина (стаття 3 Конституції України). Протидія та попередження поширення злочинності серед неповнолітніх осіб належить до соціально значущих завдань держави Україна на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Попередження злочинності серед неповнолітніх осіб є важливим напрямом діяльності держави у сфері боротьби зі злочинністю. У науковій літературі поняття попередження злочинності – тлумачиться як сукупність різноманітних заходів діяльності держави, направлених на осучаснення та вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність серед неповнолітніх або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки «неповнолітніх злочинців».

Особа неповнолітнього злочинця – це абстрактне поняття, за допомогою якого в кримінології створюється загальний портрет особи, яка вже вчинила злочин. Дане поняття дає змогу визначити типові та характерні риси у кожному конкретному випадку індивідуально за основними кримінологічними показниками.

Поняття особа злочинця – поєднує в собі соціологічне поняття особи і юридичне поняття злочинця, тому проблема особи злочинця має вирішуватись на основі загальносоціального вчення про особу.

Попередження злочинності являє собою поняття, яке охоплює всі види діяльності та заходи щодо недопущення вчинення злочинів, а також визначає напрям боротьби зі злочинністю [1, с. 94].

У систему попередження злочинності входять різні види попереджувальної і профілактичної діяльності, але попередження злочинності серед неповнолітніх осіб як певне негативне явище завжди передбачає ефективний попереджувальний захід впливу, який може випереджати певні негативні дії – профілактика певних правопорушень серед неповнолітніх осіб.

У національному законодавстві та науковій літературі визначення профілактики акцентує увагу на головній її рисі – це не допущення злочинів, попередження злочинної поведінки, недопущення рецидиву.

У статті 3 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» під профілактикою правопорушень серед дітей слід розуміти діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання [2].

На думку Я.В. Мачужак, якщо узагальнити судову практику у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну та іншу протиправну діяльність, то можна зробити висновок, що основними чинниками, які найчастіше характеризують вчинення неповнолітньою особою злочинів є:

– вікові особливості (які впливають на особу злочинця таким чином, що він не усвідомлює всю суспільну небезпеку вчиненого діяння).

– безконтрольність (вседозволеність) батьків (опікунів, піклувальників);

– відсутність профілактичних заходів з боку сім’ї, навчального чи виховного закладу, суспільства;

– недосконаліть державної системи соціального захисту неповнолітніх осіб.

Здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;

уповноважені підрозділи органів Національної поліції;

приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції;

школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;

центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;

спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;

притулки для дітей;

центри соціально-психологічної реабілітації дітей;

соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

У здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни [2].

У науковій літературі, зважаючи на наявну практику органів і служб, виділяють наступні етапи профілактики правопорушень серед неповнолітніх:

– рання профілактика правопорушень серед неповнолітніх осіб;
– безпосередня профілактика правопорушень серед неповнолітніх осіб;
– профілактика перед злочинної поведінки неповнолітніх осіб;

– профілактика після злочинної поведінки неповнолітніх осіб, запобігання рецидивів.

Дані етапи профілактики спрямовані на те, щоб:

захистити неповнолітніх осіб від негативного впливу;

не допустити втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність;

запобігання рецидивів;

забезпечити неповнолітнього усіма заходами впливу, які будуть сприяти стати неповнолітнього на шлях виправлення.

1.Кримінологія : Загальна та Особлива частина : Підручник / За ред. І. М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – С. 94.

2.Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.95 р. – № 6 // Відомості Верховної Ради України. 1995. – № 6. – ст. 35.

Криленко М.М.,

студент
Навчально-науковогоінституту права та психологіїНаціональногоуніверситету «Львівськаполітехніка»
Марисюк К.Б.,

професор кафедри кримінального права та процесу
Навчально-науковогоінституту права та психології
Національногоуніверситету «Львівськаполітехніка», д.ю.н., доц.

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КАТУВАННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 127 КК УКРАЇНИ

Однією із сучасних глобальних загальнолюдських проблем є проблема прав людини та їх забезпечення, особливо, що стосується такого важливого аспекту, як заборона катування, вирішення якої можливе лише спільними зусиллями держав і міжнародного співтовариства. Катування є найтяжчим посяганням на фізичну недоторканність і застосовується в цілях приниження людської гідності та пов’язане із мученням у широкому розумінні та завданням фізичних страждань взагалі. Тож сьогодні, абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права , яка закріплена в ряді міжнародних нормативно-правових

актів , як, наприклад, Американська конвенція про права людини 1969 року, Арабська хартія прав людини 2004 року, Африканська хартія прав людини і народів 1981 року , Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року . Значний вклад у інтерпретацію ознак катування вніс Європейський суд з прав людини[3, с. 4]

У першому загальновизнаному документі звичаєвого міжнародного права, Загальній декларації з прав людини 1948 року, яка задала початок міжнародно-правовому регулюванню у сфері захисту прав людини, право заборони катування посіло своє чільне місце серед основних і абсолютно непорушних демократичних цінностей суспільства. У статті 5 Декларації проголошено: «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання». Відповідно до статті 1 Конвенції ООН термін «катування» означає дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди.

В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково»[4].

Відповідно до міжнародних вимог, кожна окрема держава має встановити в межах власного національного законодавства відповідальність за акти жорстокого поводження з людиною і, передусім, катування.

Оскільки наша держава стала активним суб’єктом європейського співтовариства, чинний КК України ґрунтується на Конституції України та

загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права та спеціально зазначає, що «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» Цей вид злочину є новим у вітчизняному законодавстві, адже з'явився у кримінальному законодавстві лише з прийняттям нового Кримінального кодексу 2001 року.

Ми вважаємо, що термін «катування» є недостатньо опрацьованим та має недоліки внаслідок чого існує багато проблем щодо кваліфікації цього злочину, саме тому дана тема є досить актуальною для дослідження[5].

У ч. 1 ст. 127 КК катування визначається як умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб. Враховуючи описовий характер диспозиції названої норми, українські науковці не пропонують інших (доктринальних) визначень катування, а зосереджуються на дослідженні змісту його законодавчих ознак[1]

Проте сам факт існування у Кримінальному кодексі України окремої статті про катування не дозволяє зробити висновок про наявність дієвого механізму кримінально - правової охорони суспільних відносин від катувань. Катування в Україні – це повсякденне явище, за допомогою якого, власне, і здійснюється реальне чи уявне розкриття переважної більшості злочинів. В сучасному демократичному світі тортури заборонені.

Проте, стверджувати, що вони пішли з соціальної практики, зарано[6]. Загальний кримінально-правовий аналіз відповідно до Кримінального кодексу України дає підстави стверджувати , що родовим об'єктом катування є суспільні відносини, які забезпечують охорону особи, зокрема її життя та здоров'я.

Безпосереднім об’єктом катування - є здоров'я як певний фізичний та психічний стан а додатковим - воля, честь і гідність особи. З об'єктивної сторони цей злочин характеризується: 1) діями - нанесенням побоїв, мученням або іншими насильницькими діями; 2) наслідками у вигляді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; 3) причинним зв'язком між вказаними діями і наслідками. Способом вчинення злочину є побої, мучення або інші насильницькі дії. Моральні страждання завжди супроводжують страждання фізичні, у певних випадках вони можуть мати домінуючий характер (при катуванні в присутності близьких; застосування найбільш огидних, садистських його форм тощо)[1, 2]/

Соціально-психологічні фактори відіграють ключову роль в розумінні детермінації насильницької природи катування. Насильство в даному випадку сприймається як складова частина конфлікту, в якому катування набуває певною мірою регулятивної функції і виступає в той же час як належна міра покарання, як типовий конфліктогенний злочин, що спонукає до доцільності опрацювання в праві ще одного аспекту тортур: тортур щодо народів, як порушення права народу через муки і жахіття голодувань, відсутність питної води, війни[4]/ Також, варто звернути увагу на характеристику мучення як однієї зі складових об’єктивної сторони злочину.Тож, мучення (або заподіяння мук) – це дії, пов'язані з тривалим позбавленням людини їжі, пиття чи тепла, утриманням її в шкідливих для здоров'я умовах (наприклад, в умовах, які позбавляють людину будь-якого із її природних почуттів – зору, слуху, просторової або часової орієнтації) тощо . Усі подібні дії супроводжуються стресом, почуттям жаху чи неспокою і здатні принизити особу, зламати її морально[3]/ Суб'єкт катування загальний, тобто фізична осудна особа ,що вчинила злочин у віці, з якого наступає кримінальна відповідальність. Як правило, це особа, яка здійснює контроль над потерпілим , а останній перебуває від неї у певній залежності. Так, тією чи іншою мірою можуть залежати: неповнолітні від батьків ,усиновителів ,опікунів , піклувальників та вихователів,

хворі – від медичного персоналу та від інших осіб ,які турбуються про них, підлеглі – від начальників, підозрювані та обвинувачені – від працівників слідчих органів та органів дізнання[2]/ Підвищена небезпека і поширеність катування з боку співробітників правоохоронних органів закономірно зумовили внесення змін до ст.127 КК, у якій Законом України від 12.01.2005 року було передбачено частину третю, що встановлювала покарання за катування якщо воно вчинене працівниками правоохоронних органів. Варто зазначити, що суб'єктом катування О.В. Денисова пропонує визначати спеціального суб'єкта катування – державну посадову особу, представника влади або інших осіб, які виступають як офіційні, або з їх підбурювання, або з їх відома чи за їх мовчазної згоди вчиняються такі дії. З суб'єктивної сторони злочин характеризується прямим умислом. Метою насильницьких дій при катуванні є намагання примусити потерпілого або іншу особу до дій, що суперечать їхній волі, наприклад, надати певні відомості чи зробити визнання, вчинити самокалічення тощо[6].

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій, що мають характер катування. Дослідження показують, що людина, яка пережила катування, одержує серйозні психологічні травми, які часто переходять у нервові розлади, депресію та безсоння. У процесі катування людина починає відчувати ненависть до свого тіла, тому що через нього вона переносить муки. Потерпілі від катування поступово втрачають відчуття реальності та час [3]. Очевидно, що тілесні ушкодження, побої нанесені звичайним способом не можуть спричинити такого ефекту. У зв'язку із цим, варто у ч.1 ст.127 КК вказати, що насильство при катуванні має характер мордування і застосовується з особливою жорстокістю. Саме зазначені ознаки підвищують небезпеку катування порівняно з тілесними пошкодженнями та повинні відмежовувати його від них. Окрім цього, насильницькі дії при катуванні характеризуються також тривалістю впливу на тіло потерпілої особи.

Отже, на сьогодні катування є ще не досконало дослідженою проблемою, як кримінально-правового, так і соціального характеру, в Україні. Детальний аналіз

та кримінально-правова характеристика катування дасть змогу досконаліше розвинути теорію кримінального права й удосконалити правозастосовну практику.

1.Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – ст.127.

2.Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Дакор, 2008.

3.Катування як окремий різновид насильницького злочину за ККУраїни.// за заг. ред. І.І. Давидович — К.: Наука, 2013.

4.Міжнародно-правова заборона катування як фактор впливу на боротьбу з тероризмом. / За ред. Замула А.Ю. – К.: ІнЮре, 2017.

5.Катеринчук К.В. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання катуванню : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / К.В. Катеринчук; Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. – К., 2010.

6.Коваль М.М Методика розслідування катувань, що вчиняються співробітниками національної поліції: автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.09/ М.М Коваль; НУ «Львівська політехніка». – Львів,2017.

Крушинський С. А.

Хмельницький університет управління та права,
декан юридичного факультету,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОРЯДКУ ТА ОБСЯГУ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Сторони кримінального провадження у змагальному процесі ставляться перед необхідністю не тільки подавати докази, а й досліджувати їх, відстоювати їх процесуальну значущість в умовах спору, взаємної критики і спростування. Це дає можливість суду виявити усі прогалини, неточності, протиріччя у результатах пізнавальної діяльності сторін і вжити передбачені законом заходи до їх усунення.

Передусім, для забезпечення змагальності судового провадження, права сторін та інших учасників провадження на участь у доказуванні в судовому розгляді кримінальний процесуальний закон передбачає необхідність визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження, яке здійснюється одразу після роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення.

Обсяг доказів, які будуть досліджуватися, та порядок їх дослідження визначаються ухвалою суду після з'ясування відповідної думки учасників судового провадження. Закон не визначає, в якій послідовності учасники судового провадження повинні висловлювати свої думки з приводу обсягу та порядку дослідження доказів. Видається, що це питання потрібно вирішувати за аналогією з нормою, передбаченою абз. 2 ч. 1 ст. 349 КПК України, згідно з якою докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, а зі сторони захисту – у другу. Дійсно, принципу змагальності повною мірою відповідає ситуація, коли спочатку представляє докази сторона обвинувачення, потім – сторона захисту, причому кожна з них обґрунтовує правомірність свого висновку і критикує доводи свого супротивника. Тому цілком логічно, якщо прокурор як представник державного обвинувачення, який ініціює розгляд справи в суді, буде висловлювати свою думку щодо обсягу доказів, які потребують дослідження в судовому засіданні, першим. Останніми ж це мають робити обвинувачений і його захисник, у яких після висловлення думок прокурора та інших учасників судового провадження повинна скластися точка зору щодо обсягу доказів та порядку їх дослідження, які будуть найбільш сприятливими для захисту обвинуваченого.

Дискусійним є питання про те, якими критеріями слід керуватися при визначенні належності фактичних даних до доказів сторони обвинувачення чи сторони захисту. Так, Б. І. Яворський висловив думку, що, визначаючи приналежність відомостей до доказів обвинувачення чи доказів захисту для почергового їх дослідження, за вихідний критерій їх розрізнення необхідно брати те, яка сторона їх зібрала і подала до суду. При цьому, коли правом і обов’язком збирати докази наділені лише уповноважені на те державні органи та посадові особи, цей критерій неприйнятний [1, с. 46].

Останнє твердження не зовсім відповідає положенням КПК України 2012 року, який наділяє правом збирання доказів також сторону захисту і потерпілого. Однак, справа в іншому. На нашу думку, прокурор зобов’язаний подати в суд

матеріали досудового розслідування у повному обсязі, включаючи ті фактичні дані, які можуть бути використані для доведення невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, меншого ступеню її вини, наявності обставин, які виключають кримінальну відповідальність або пом’якшують покарання. Тому вважати такі фактичні дані доказами сторони обвинувачення абсолютно не можна.

Традиційно критерієм для класифікації доказів на обвинувальні і виправдувальні є відношення змісту доказів до обвинувачення [2, с. 102]. Проте цей критерій, на нашу думку, також не може бути застосований для визначенні належності фактичних даних до доказів сторони обвинувачення чи сторони захисту. Адже наперед, не дослідивши в судовому засіданні кожен доказ окремо та усі їх в сукупності, не можна чітко визначити, які з них мають обвинувальний, а які – виправдувальний характер. Труднощі також можуть бути викликані тим, що зустрічаються докази, які у тій самій кримінальній справі щодо обвинувачення однієї особи є обвинувальними, а щодо іншої – виправдувальними. До того ж, на перший погляд, видимий зв'язок доказу з обвинуваченням далеко не завжди співпадає з його дійсним зв'язком [3, с. 60].

Тому видається, що поділити фактичні дані на докази сторони обвинувачення та докази сторони захисту для їх послідовного дослідження можна виключно відповідно до висловлених сторонами думок щодо обсягу доказів, які мають бути досліджені. Адже кожна зі сторін просить суд дослідити саме ті докази, які вигідні для неї. Виходячи із цього, усі докази, які просить дослідити прокурор, слід вважати доказами сторони обвинувачення. Ті ж, які просить дослідити обвинувачений та його захисник, якщо вони ще не є доказами сторони обвинувачення, відносяться до доказів сторони захисту.

Слід, однак, наголосити, що формулювання норми, передбаченої абз. 2 ч. 1 ст. 349 КПК України, згідно з якою докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, а зі сторони захисту – у другу, видається не зовсім коректним. Складається враження, що докази обвинувачення є більш важливими,

а докази захисту – другорядними. Тому пропонуємо викласти цю норму у такій редакції: «Першими досліджуються докази сторони обвинувачення, після чого підлягають дослідженню докази сторони захисту».

Суд або сторони судового провадження не вправі змінити послідовність дослідження доказів, яка встановлена законом. Тому спочатку докази подає сторона обвинувачення, на яку законом покладено обов'язок доказування, а потім сторона захисту. Т. Х. Кондратьєва взагалі розглядає недотримання приписів закону в питанні черговості дослідження доказів як порушення прав підсудного [4].

Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються. Наприклад, якщо обвинувачений повністю визнає свою вину в інкримінованому йому органом досудового розслідуванням кримінальному правопорушенні, погоджується з кваліфікацією вчиненого ним діяння, а прокурор, потерпілий не висловлюють жодних заперечень щодо встановлених обставин, – суд вправі визнати недоцільним дослідження доказів, поданих на підтвердження події кримінального правопорушення, винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення тощо [5]. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку (ч. 3 ст. 349 КПК України).

1.Яворський Б. І. Сприяння захисту в доказуванні у суді першої інстанції. Вісник Верховного Суду України, 2010. № 3. С. 44–48.

2.Орлов Ю. К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе. Москва: Юристъ, 2009. 175 с.

3.Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі. Науково-практичний посібник. Київ: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. 272 с.

4.Кондратьева Т. Х. Представление доказательств участниками уголовного процесса на стадии судебного разбирательства. Научный журнал КубГАУ, 2009. № 49 (05). – URL: http://ej.kubagro.ru/2009/05/pdf/08.pdf.

5.Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 жовтня 2012 року № 223-1446/0/4-12. – URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v1446740-12.

Кузнецова О.Д.

Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»,завідувач кафедри ЖЗМК,
доктор філологічних наук, професор

ДЛЯ БЕЗПЕКИ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ВИКОРІНЕННЯ БЕЗКАРНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НИХ НЕОБХІДНІ КОДИФІКОВАНІ ПРАВОВІ НОРМИ

Негативний вплив на свободу слова, свободу ЗМІв Україні має рівень насилля стосовно журналістів, включаючи факти залякування,переслідування, свавільні арешти, вбивства, напади з серйозними тілесними ушкодженнями, що значно збільшився за останні роки.«За 26 років незалежності в Україні загинуло 68 журналістів. Це вершина сумної статистики. За нею ховаються численні факти залякування, побиття, пошкодження майна, з якими стикаються працівники інформаційного фронту».[1]

Журналісти забезпечують доступ громадян до інформації черезЗМІ, тому вони в демократичній державі мають бути під особливим правовим захистом.

СвободаЗМІ у державі є показником рівня захисту інших прав та свобод людини, що закріплено в документах ООН.Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй, Генеральна асамблея ООН і Рада з прав людини ООН зосереджують увагу на зобов'язаннях державних органів влади гарантувати безпечне й сприятливе середовище для журналістів, що стосується законодавчої, судової влади.

Організація Об'єднаних Націй втілює далекосяжний, не обмежений у часі Міжвідомчий план дій стосовно безпеки журналістів і проблеми безкарності.

У вересні 2012 року Рада з прав людини ООНприйняла резолюцію про безпеку журналістів [№ A/HRC/21/L.6]. В резолюції підтверджується особлива

роль журналістів у суспільно важливих справах, у тому числі в підвищенніобізнаності про права людини, та визнається, що у своїй роботіжурналісти часто зазнають залякувань, утисків, насильства. Вона містить заклик до урядів країн сприяти створенню безпечних і сприятливих умов для виконання журналістами своєї роботи, зокрема у розділі «Безпека та безкарність»[2].

В листопаді 2013 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про безпеку журналістів і проблем у безкарності, що проголошує 2 листопада Міжнародним днем припинення безкарності за злочини проти журналістів. В ній запропоновано заходи держав щодо виконання ними зобов'язань та досягнення цілей Плану дій ООН. Ці заходи включають:

- запровадження законодавства;

- підвищення обізнаності суддів, правоохоронців та військовослужбовців про зобов'язання в рамках міжнародного права;

- здійснення моніторингу та публічний осуд нападів;

- забезпечення належних ресурсів для притягнення зловмисників до відповідальності.

ОБСЄ від державних органів влади вимагає послідовно здійснювати три види заходів відповідно до зобов'язань:

«1) Стриманість: створення законодавчої бази урядом і парламентом, яка:

- передбачатиме мінімум політичного втручання в діяльність ЗМІ ;- у повному обсязі та активно враховуватиме необхідність забезпечення свободи вираження поглядів і свободи ЗМІстосовно питань, що вважаються пов’язаними зі сферою національної безпеки;

- захищатиме працівників ЗМІ від будь-яких свавільних утисків;

- буде убезпечена незалежною судовою системою, спроможною запобігати залякуванню неналежним використанням законодавства та забезпечувати дієве розслідування посягань на журналістів та покарання за їхнє скоєння.

2) Запровадженнявипереджувальних гарантій для роботи вільних і незалежних ЗМІ, в тому числі : - законодавства стосовно захисту осіб, які повідомляють про порушення або зловживання , та конфіденційності журналістських джерел;

- законодавства щодо надання вільного доступу до офіційної інформації;

- надійного трудового законодавства тощо для незалежних засобів суспільного мовлення з можливістю саморегулювання ЗМІв рамках закону з питань, що стосуються професійних стандартів та етичних норм без контролю й втручання з боку держави.

3) Дотримання принципів, стандартів, що узгоджені між державами-учасницями ОБСЄ, і правових норм, розроблених в Європейському суді з прав людини, та міжнародних конвенцій і договорів щодо прав людини» [3].

Свобода ЗМІ є неодмінною умовою існування демократії, дієвість цієї свободи залежить від нових правових норм для захисту, особистої безпеки журналістів, працівників ЗМІ та їхньої здатності виконувати свої обов'язки.

Неправове втручання у роботу журналістів, перешкоджання їх професійній діяльності, безкарність за злочини проти них є порушенням свободи ЗМІ, – гаранта демократичного розвитку незалежної держави.

В демократичній країні на рівні кодифікованого законодавства має бути належний захист журналістів, інших медіа-спеціалістів під час виконання професійних обов'язків, що потребує спеціально розробленихправових норм відповідно до міжнародних документів, зокрема рішень Європейського суду з прав людини, Ради Європи з питань свободи слова.

Правового доповнення щодо захисту, безпеки журналістів в Україні потребують Цивільний, Кримінальний, Адміністративний, Трудовий та відповідні процесуальні кодекси України, куди мають увійти за ратифікованими міжнароднимидокументамискладові свободи ЗМІ, а саме: свобода доступу журналістів до інформації, свобода збору інформації, свобода вираження думки,

оцінки в ЗМІ, заборона попередньої цензури журналістського контенту мас-медій соціальна відповідальність за свої матеріали журналістів, фрілансерів (людей, які виконують обов'язки журналістів, не працюючи в редакціях ЗМІ).

Право журналістів на безпеку, захист, врятування мають розглядатися як пріоритет, відповідність свободі ЗМІ, й бути закріпленими в окремих статтях Кодексів з огляду на національну безпеку, міжнародні, європейські норми.

Обмеження в законах щодо прав журналістів мають бути виправданими, належними ізакріпленими у відповідних в кодексах, а не тільки в законах щодо ЗМІ, які мають декларативне значення й не використовуються в судочинстві.

У випадках затримання, арешту, чи будь-якої іншої форми необґрунтованої перешкоди їх діяльності журналістимають документально ідентифікувати себе щодо свого статусу, професійної діяльності та уникати будь-яких конфліктів, ситуацій, щоможуть загрожувати їхній особистій безпеці.

Для захисту, безпеки журналістів кодифікованими нормами мають бути передбачені запобіжні заходи щодо тиску або будь-якого іншого неправомірного втручання у роботу журналістів.

У національні кодекси заради безпеки журналістів варто включити правові норми щодо обов'язків журналістів: дотримання соціальної відповідальності, незалежності, нейтральності, непідкупності, чесності, об'єктивності в ставленні до суб'єктів, особливо учасників конфліктів, бойових дій, жертв, усіх присутніх на небезпечних подіях.

Кодекси України мають містити статті, що забороняють обмежувати журналістів у висловленні об'єктивної, чесної думки, аргументованих висновків, коли це перешкоджає їхній журналістській діяльності.

Для викорінення «джинси», замовних матеріалів у ЗМІ, варто законодавчо закріпити норму про несумісність діяльності журналіста як піарника, заборонити паралельно виконувати обов'язки офіційного або неофіційного речникаякоїсь сторони, інших груп, осіб, адже така участь порушує принципи об'єктивності,

чесності (піарники завжди обстоюють інтереси своїх замовників).Така правова норма має тлумачитися відповідно до чинного міжнародного гуманітарного права щодо захисту журналістів.

Враховуючи пріоритет свободи ЗМІ, безпеки журналістів,варто в українських кодексах передбачити норми, що забороняють журналістам розповсюджувати пропагандунасильства, війни, використовувати приховані маніпулятивні технології,методи впливу на свідомість і психіку аудиторії ЗМІ.

1.Чи потрібні покарання у цих справах тим, хто хоче тримати медіа у страху?// https://glavcom.ua/country/society/vbiti-za-pravdu-brzhurnalisti-yakih-vtratila-nezalezhna-ukrajina-437394.html

2.Юнеско. Безпека та безкарність// http://www.unesco.org/new/en/communicationand-information/freedom-of-expression/safety-of-journalists/).

3.ОБСЄ. Безпека журналістів: Довідник. – 2-е вид., 2014. - 62с.

Кухар С. Ю.

магістрант
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гузела М. В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

РОЛЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СИСТЕМІ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В різноманітті правових категорій, пов’язаних з реалізацією принципу верховенства права в кримінальному провадженні, поняття засад (принципів) кримінального провадження та їх системи являється вихідним. Дана категорія, відображаючи правову ідеологію конкретного суспільства і кримінально-процесуальну політику держави, задає алгоритм законотворчому і правозастосовчому процесу, у значному ступені визначає ієрархію інших

правових категорій, опосередковує їх взаємозв'язок, взаємозалежність, взаємообумовленість, несуперечливість [1, с. 18].

Всупереч тому, що станом на сьогодні існує більш-менш узгоджена точка зору щодо визначення самого поняття принципів (засад) кримінального процесу, відсутня єдність у поглядах на інші питання, які є дотичними з ними. Так, наявна проблема щодо повної класифікації засад кримінального провадження, відсутня єдина позиція на вичерпаність їх переліку, закріпленого у статті 7 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України). Окремі питання існують в розрізі співвідношення принципів кримінального процесу і засад кримінального провадження.

Вивченню принципу верховенства права присвячена велика кількість робіт таких вчених, як О. Бандурка, А. Заєць, М. Козюбра, А. Комзюк, С. Погребняк, П. Рабінович, С. Шевчук. Однак, як зазначає М. Козюбра, «багатоманітність граней, аспектів цього принципу не дозволяє втиснути його в рамки будь-якої юридичної дефініції» [2, с. 15]. Тому існує необхідність конкретизувати сутність принципу верховенства права, що сприятиме його ефективнішому науковому дослідженню.

Значимість принципів як інституту кримінального процесу полягає не лише в тому, що вони виступають процесуальними гарантіями прямої дії і створюють процедурну основу всього кримінального провадження. Засадничі правила є індикатором «демократичної зрілості» кримінального процесу, їх практичне застосування виявляє проблемні питання і недосконалості окремих кримінально-процесуальних інститутів або положень, що, в свою чергу, зумовлює шляхи вдосконалення кримінального процесуального законодавства, визначає методологію наукових досліджень, тощо.

Визначаючи місце верховенства права серед засад кримінального провадження, законотворець виділив їй передуюче місце. Що ж стосується даної засади, то її загальність та універсальність дозволяє поширити дію на абсолютно всі інститути і елементи кримінального провадження. Дана засада, тобто

верховенства права, є безпосередньо і прямо застосовною як під час судового розслідування, так і в процесі судового розгляду кримінального провадження і різних форм перегляду судових рішень, яка становить собою базис всіх без виключення процесуальних дій і рішень. На засаді верховенства права повинні грунтуватися всі без виключення дії і рішення, пов'язані з обмеженням прав і свобод людини у кримінальному провадженні, при чому тут немає значення, які права обмежуються, - чи свобода при обранні запобіжного заходу, чи право власності при накладенні арешту на майно, чи інші аспекти.

Основним мірилом торжества справедливості (верховенства права) і законності в суспільстві, як вже зазначалось, є непорушність прав і свобод людини та створення надійних умов їх захисту. В кримінальному провадженні, особливо – в період досудового розслідування прискіплива увага адвокатів повинна бути прикута до фактів недопустимого використання доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України, в тому числі таких діянь, як отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження, а також порушення права особи на захист, отримання показань від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитись від давання показань, а також отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним [3, с. 129].

Проте, кожна засада кримінального провадження має свій унікальний зміст, при чому не можна одні засади вважати другорядними, а інші – головними, оскільки вони є взаємопов'язані, адже на них базується зміст і форма кримінального провадження [4, с. 74]. Верховенство ж права з одного боку задає вектор всіх інших засад кримінального провадження, а з іншого - проникає в кожну із нижче перелічених саме лозунгом найвищої цінності прав і свобод учасників кримінального провадження.

Отже, в засаді верховенства права проявляється вимога процесуальної неупередженості, формально зв'язана раціональними й розумними обмеженнями, встановленими законом. Дотримуючись одночасно вимог верховенства права й законності, у центрі кожної процесуальної дії повинно бути не лише формальне виконання законодавчого припису. Тут мова йде про принципово нове ставлення до реалізації учасниками процесуальної діяльності вимог процесуального законодавства, спрямованої на дотримання прав і свобод людини, що в кінцевому підсумку забезпечує належну правову процедуру. Одночасно є другий бік взаємодії цих засад: на належну правову процедуру не повинні впливати жодні міркування неправового характеру, а також будь-які фактори, що не стосуються справедливості або розумності юридичних вимог за умов пред'явлення підозри або висунення обвинувачення, навіть якщо такі висуваються на захист права чи закону.

1.Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк. – Х. : Право, 2008. – 240 с.

2.Козюбра М. Принцип верховенства права та вітчизняна теорія і практика / М. Козюбра // Українське право. – 2006. – № 1 (19). – С. 15–23.

3.Легких К.В. Катування: чи є зміни на краще у зв'язку з прийняттям нового КПК України? / К.В. Легких // Вісник Академії адвокатури України. – К. : ВЦ ААУ, 2012. – Число 3(25). – С. 127–131.

4.Ісмаілова Л.Б. Співвідношення справедливості, законності і рівності в кримінальному судочинстві / Л.Б. Ісмаілова // Вісник Академії адвокатури України. – К. : ВЦ ААУ, 2005. – Випуск 2(3). – С. 74–81.

Кухар С.Ю.

магістрант
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
Сорока С.О.
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка» к. ю н., доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Питання адвокатської таємниці привертає значну увагу теоретиків та практиків, воно було й залишається предметом деяких дискусій та спорів й досі залишається актуальним. Захист та забезпечення дотримання адвокатської таємниці – одне з найважливіших завдань у діяльності кожного адвоката. За загальним правилом, адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю, предметом і змістом якої є обставини, що змусили громадянина або юридичну особу звернутися до адвоката, а також зміст консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом під час здійснення професійних обов'язків, проте існує низка прогалин у законодавстві, у зв'язку з якою є відсутність законодавчого визначення меж розголошення адвокатської таємниці і її поняття. Законодавцем на сьогоднішній день не визначено поняття «адвокатська таємниця», адже у ч.1 ст.22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначається яка інформація є «адвокатською таємницею». Так адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [1].

Щодо поняття «адвокатська таємниця» серед науковців є різні думки, так А. Кучерени, вважає, що «адвокатська таємниця» це є необхідною умовою існування адвокатури і одночасно процесуальною гарантією змагальності, повноти та об'єктивності кримінального, а також цивільного, господарського та адміністративного судочинства [2, с. 40]. Адвокатська таємниця, як правова категорія, на думку М. М. Погорецького, ґрунтується на широкому розумінні історії та філософії права, на принципах соціальної справедливості і законності.

Вона не може бути обмежена суто професійною сферою. Адвокатська таємниця за своїм змістом наближається до службової таємниці, а за кількісними показниками в окремих випадках набирає змісту особистої та державної таємниці, що, у свою чергу, вимагає наукового її визначення, яке б відповідало новій правовій доктрині [3, с. 426-427]. Інші автори вважали поняття «адвокатська таємниця» неточним і пропонували ввести інший термін «таємниця судового представництва» або «таємниця судового захисту». Наприклад, О. Г. Яновська вважала термін «адвокатська таємниця» невдалим та аргументувала це тим, що суть питання не в таємниці адвоката, а в тому, щоб обвинуваченому та його близьким, що користуються допомогою адвоката, гарантувати можливість вільно говорити адвокату все, що вони вважають за потрібне, без побоювання, що сказане буде звернено на шкоду обвинуваченому [4, с. 90]. Адже, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у ч.1 ст. 4 зазначено, що адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [1]. Дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту та представництва [5]. Отже, адвокат не може надавати результативну професійну допомогу клієнту, якщо між ними не буде досягнуто повного взаєморозуміння. Водночас клієнт повинен відчувати впевненість, що питання, обговорені з адвокатом, будуть збережені як конфіденційні, без певних спеціальних вимог або умов із боку клієнта.

Іншими словами, дане правило щодо непорушності інформації отриманої адвокатом можна сформулювати так: адвокат повинен зберігати всю інформацію, яка стала йому відома із перших моментів спілкування із клієнтом, інформацію, що стосується обставин і фактів, повідомлених клієнтом або таких, що стали відомі адвокатові у зв’язку із виконанням доручення, а також сам факт звернення

до нього клієнта, і не повинен розголошувати таку інформацію без згоди клієнта, а також, якщо це буде потрібно на підставі закону [6, с. 36]. Таким чином, взаємозв'язок адвоката з клієнтом починається вже з першої зустрічі, оскільки тут відіграє психологічний фактор власне самого приходу особи до адвоката.

Аналіз юридичної літератури присвяченої проблемам адвокатської таємниці свідчить і про те, що на сучасному етапі розвитку юриспруденції не має єдиного підходу щодо питання про «межі» адвокатської таємниці. Головною морально-етичною проблемою для адвокатів, яка виникає при вирішенні питання про відносність або абсолютність адвокатської таємниці є питання про можливість розголошення відомостей наданих адвокату довірителем.

Ще на теренах Російської імперії кінця XIX – початку XX століть адвокати беззастережно визнавали совість і непорушність адвокатської таємниці. Дореволюційна література, надаючи дуже велике значення адвокатській таємниці, стверджувала, що «забезпечення цієї таємниці є однією з необхідних умов правильного функціонування кримінального захисту» і вважала, що адвокатська таємниця повинна зберігатися адвокатом, навіть якщо обвинувачений цю таємницю розкрив [7, с. 21].

Питання адвокатської таємниці жваво обговорювалося у 1924 році в Українському Юридичному товаристві. Там було заслухано доповідь В. Скерста на тему «Межі професійної таємниці захисника у дусі радянського законодавства». У дебатах з приводу цієї доповіді знайшли своє відображення різні точки зору. Одні рішуче заперечували адвокатську таємницю: «не можна «конспіруватися» від радянської держави» (М. О. Черлюнчакевич), «підзахисний або довіритель повинен знати, що все, повідомлене їм адвокату, має бути відомо і суду, тому що брехати разом з клієнтом адвокат не може…» (Н. Л. Карашевич). Інші ж навпаки, виступали на захист адвокатської таємниці, зокрема, В. К. Мамутов зазначив, що не можна змішувати два різних за своєю природою поняття і говорити, що захисник зобов'язаний доносити, коли всі громадяни звільнені від

цього обов'язку. А. Н. Ерівман говорив про те, що зовсім відмовитися від адвокатської таємниці можна буде тоді, коли не існуватиме суду [7, с. 7]. Отже, більшість авторів кінця XIX – початку XX століть висловлювалося на користь визнання адвокатської таємниці абсолютною та заперечували можливість будь-якого її обмеження.

Що ж стосується положень чинного законодавства України, то в ч.3 ст. 22 ЗУ Про адвокатуру та адвокатську діяльність зазначено, що обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливлюють доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення, однак законодавець вважає, що в окремих випадках розголошення адвокатської таємниці є допустимим. Так, у пунктах 2, 4, 6 та 7 статті 22 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено випадки, за яких розголошення адвокатської таємниці буде правомірним [1]. Зокрема, цікавими з них є що у разі наявності письмової заяви клієнта, відповідно до якої інформація або документи втрачають статус адвокатської таємниці, а також у разі пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю (у такому разі адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів).

Отже, підсумовуючи різні позиції вчених, практику та реалії сьогодення, можемо стверджувати, що які б не були обставини, адвокат, котрий і надалі прагне займатися адвокатською практикою, не повинен забувати, що у разі, коли розголошення конфіденційної інформації необхідне згідно із законом або за правомірною вимогою суду відповідної юрисдикції, адвокат завжди повинен піклуватися про те, щоб не надати більше інформації, ніж це потрібно.

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 27. – С. 282.
2. Кучерена А. Адвокатська таємниця / А. Кучерена // Законність. – К.,2003. – №2. – С. 47
3. Погорецький М. М, Поняття кримінальних процесуальних гарантій адвокатської таємниці / М. М. Погорецький // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 20133. – №4. – С. 426-427
4. Яновська О. Г. Адвокатура України: навчальний посібник / О. Г. Яновська. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – С. 94.
5. Правила адвокатської етики затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року. Режим доступу: Електронний ресурс: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf
6. Насадюк О.С. Неабсолютна таємниця / О.С. Насадюк // Український адвокат. – 2013. – № 10 (38). – 113 с.
7. Цыпкин А. Л. Адвокатская тайна: монография / А. Л. Цыпкин. – Саратов: СГУ,1947. – 120 с.

Кушпіт В. П.

доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н., доцент

ОБШУК ЗА НОВИМИ ПРАВИЛАМИ

Стаття 30 Конституції України гарантує кожному недоторканність житла чи іншого володіння особи. Так, згідно із цією статтею не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Відповідно до ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року (Конвенція) кожен має право

на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [1].

З метою належного дотримання вимог, закріплених у Конвенції, слідчим суддям під час розгляду клопотань про обшук слід враховувати правові позиції Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), сформульовані ним у рішеннях «Ратушна проти України», «Поліщук проти України», «Васильчук проти України», «Головань проти України».

Поняття житла, іншого володіння особи на сьогодні визначене у ч. 2 ст. 233 КПК, де вказано, що під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також усі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи [2].

З'ясовуючи зміст наведених термінів, слід враховувати, що постанова Пленуму ВСУ від 28 березня 2008 року № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [3] звертає увагу судів на те, що згідно з практикою ЄСПЛ вжите у п. 1 ст. 8 Конвенції поняття «житло» охоплює не лише житло фізичних осіб, воно може

поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філії та інші приміщення (рішення ЄСПЛ у справах «Нємєц проти Німеччини» від 16 грудня 1992 року, «Бук проти Німеччини» від 28 квітня 2005 року).

Згідно чинного КПК України, обшук – це слідча дія, яка проводиться з метою виявлення та фіксації:

- відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- відшукання знаряддя кримінального правопорушення;
- відшукання майна, яке було здобуте у результаті вчинення злочину;
- для встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Для правоохоронців обшук – це не просто слідча дія (як про обшук стисло вказано в Кримінальному процесуальному кодексі України), а заздалегідь спланований, добре підготовлений комплекс розвідувальних, оперативно-розшукових, слідчих та організаційних дій з чітко продуманим алгоритмом та тактичними прийомами, який проводиться з метою отримання доказів та відшукування осіб в кримінальному процесі.

Допущення правоохоронців до обшуку - це досить складне питання правозастосовної практики. Згідно чинного законодавства України, обшук – це одна з небагатьох слідчих дій, яка може бути проведена правоохоронцями примусово, без згоди і навіть взагалі без участі осіб, які володіють чи користуються обшукуваним приміщенням, автомобілем тощо. Обшук проводиться на підставі ухвали суду, яка виноситься слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим прокурором, або за клопотанням самого прокурора.

Таким чином, правоохоронці, які прибули на обшук, зазвичай вже мають дозвіл і погодження на його проведення від відповідних органів – суду та прокуратури. Це якраз один з тих випадків, коли правоохоронці мають законне право застосувати силу та фізичний примус при проведенні слідчої дії.

Слід зазначити, що чинний КПК України у ч. 3 ст. 233 та у ч. 2 ст. 30 Конституції України надають право слідчому та прокурору навіть до отримання ухвали слідчого судді безперешкодно увійти до будь-якого житла чи іншого володіння особи, але лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Частиною 4 ст. 236 КПК України встановлено наступне: «У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні, копія ухвали суду повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб».

Зазначимо, що жодних реальних засобів контролю за виконанням вказаної норми КПК практично не існує. Тому, не отримавши копію ухвали суду, на підставі якої було проведено обшук, досить складно буде в подальшому з'ясувати навіть те, яким слідчим, якого органу і в якому кримінальному провадженні проводився обшук, а відповідно і оскаржити результати такого обшуку та повернути вилучене майно (гроші, документи, комп'ютерну техніку, засоби зв'язку, ювелірні цінності тощо).

Ухвала суду (слідчого судді) про надання дозволу на проведення обшуку – це окремий письмовий документ, який повинен містити наступне:

1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня винесення ухвали;

2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук;

3) положення закону, на підставі якого виноситься ухвала;

4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку;

5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук.

Виготовляються дві копії ухвали, які чітко позначаються як копії. Згідно КПК, перед початком обшуку особі, яка володіє приміщенням, а за її відсутності - іншій присутній в приміщенні особі, повинна бути пред'явлена ухваласудуі надана її копія [4, с. 233].

Згідно чинного законодавства та процесуальної практики, поняті – це незаінтересовані особи, тобто сторонні особи, які не мають жодного відношення до обставин кримінального провадження і запрошуються для участі в слідчій дії і спостереження і засвідчення своїми підписами відповідність записів у протоколі проведеним діям. Згодом, сторона обвинувачення, чи сторона захисту має право вимагати виклику понятих до суду та допиту їх у якості свідків.

На практиці непоодинокими є випадки порушення принципу «незаінтересованості» понятих шляхом залучення правоохоронцями в якості понятих своїх «агентів», тобто осіб, які знаходяться в певній залежності від правоохоронців в силу їх певних життєвих обставин, наприклад: раніше засуджених осіб, умовно-достроково звільнених осіб, «постійних клієнтів» дільничного, негласно найнятих оперативниками осіб.

При цьому, залучення таких осіб формально не є порушенням закону, оскільки саме до вашого кримінального провадження такі поняті є незацікавленими і такий аргумент досить часто використовується слідчім.

Наприкінці зазначимо, що 15 березня 2018 року, в Україні набули чинності норми КПК, згідно яких учасникам обшуку надано право користуватись правовою допомогою адвоката на будь-якому етапі проведення обшуку. Такі зміни було внесено до тексту частин 1 та 3 статті 236 КПК України. Зокрема, сьогодні у КПК вказано наступне:

- “Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов’язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 КПК” (ч. 1 ст. 236 КПК);

- “Слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката або представника. Слідчий, прокурор зобов’язаний допустити такого адвоката або представника до обшуку на будь-якому етапі його проведення” (ч. 3 ст. 236 КПК).

Раніше право на правову допомогу під час обшуку було лише у підозрюваних (обвинувачених) у скоєнні злочину, а зараз на допомогу адвоката під час обшуку має право розраховувати значно більше коло осіб.

1.Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2.Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 квітня 2018 р.: офіційний текст. – К.: Паливода А. В., 2018. – 328 с.

3.Постанова Пленуму ВСУ від 28 березня 2008 року № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08.

4.Хабло О.Ю. Тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні / О.Ю. Хабло // Держава і право. – 2014. – Вип. № 63. – С. 231–237.

Лесько Н.В.,

доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка» к. ю н.,

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ’ЄКТ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА

Міністерство соціальної політики України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом

Міністрів України. Окрім того, Міністерство є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, попередження насильства в сім'ї та з питань протидії торгівлі людьми.

Відповідно до Положення «Про Міністерство соціальної політики України», затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 389/2011, основним завданням зазначеного Міністерства є участь у розробленні та реалізація державної політики щодо попередження насильства в сім'ї [1].

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423 «Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України» визначено, що Міністерство соціальної політики України відповідно до покладених на нього завдань: координує діяльність уповноважених підрозділів органів внутрішніх справ, органів опіки і піклування із запобігання насильству в сім'ї; узагальнює відомості про насильство в сім'ї, визначає потребу в утворенні спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї в регіонах; здійснює контроль за організацією і діяльністю спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї; розробляє і затверджує методичні рекомендації щодо проходження корекційної програми особами, які вчинили насильство в сім'ї; приймає і розглядає заяви та повідомлення про факти вчинення насильства в сім'ї і реальну загрозу його вчинення; направляє жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї та інші повноваження [2].

Водночас варто наголосити, що ст. 7 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII поряд із зазначеними вище завданнями центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, які містяться в Положенні «Про Міністерство соціальної політики України», затвердженому Указом Президента України від 6 квітня 2011

року № 389/2011, визначає, що зазначений орган також має певні повноваження: формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; координація діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; забезпечення розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання; забезпечення розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, у тому числі з урахуванням віку, стану здоров'я, статі кривдника; здійснення методичного забезпечення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; затвердження стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам та методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; здійснення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [3].

У контексті нашого дослідження підкреслимо, що важливим напрямом підвищення ефективності державної політики у сфері попередження насильства в сім'їє ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 р., яку Україна має намір ратифікувати.

Необхідно наголосити, що Стамбульська конвенція вимагає розробки і реалізації комплексної і скоординованої політики, яка пропонує цілісний підхід до боротьби з усіма формами насильства щодо жінок, включаючи домашнє насильство, сексуальне насильство, примусовий шлюб, каліцтво жіночих геніталій, переслідування, примусову стерилізацію, примусовий аборт або сексуальні домагання.

Окрім того, Стамбульська конвенція вимагає, щоб держава-учасниця призначила або створила один або декілька офіційних органів, відповідальних за координацію, реалізацію, моніторинг та оцінку політики і заходів щодо запобігання та боротьби з усіма формами насильства, які охоплюються цією конвенцією. Завдання, які покладаються на координуючий орган, покликані забезпечити координацію та узгодженість дій усіх відомств і владних структур при виконанні сторонами різноманітних заходів, спрямованих на реалізацію цієї конвенції. Передусім, цей орган повинен забезпечити, щоб такі заходи проводилися злагоджено та із залученням спільних зусиль усіх установ та всіх секторів державного управління на національному, регіональному та (або) місцевому рівнях [4].

Що стосується чинного законодавства у сфері захисту дітей від насильства то ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. визначає повноваження «центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству», які не повною мірою відповідають завданням, переліченим у статті 10 Стамбульської конвенції.

Загалом державна політика у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій відповідає міжнародним стандартам та спрямована на подолання усталених стереотипів в цій сфері. Національне законодавство України з цих питань охоплює чимало нормативно-правових актів, які нерідко суперечать один одному. Передусім це стосується повноважень органів та установ, які входять до системи запобігання насильству щодо дітей, процедури їхньої звітності, послідовності вживання заходів запобігання насильству щодо дитини, а також заходів юридичної відповідальності. Окрім того, в Україні існує проблема нормативного забезпечення взаємодії та координації зусиль державних установ та

організацій у сфері захисту дітей від насильства. Внаслідок адміністративної реформи, що розпочалася 10 грудня 2010 року втрачено важливі галузі управління у сфері захисту сім'ї та дітей.

1.Про Положення про Міністерство соціальної політики України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 № 389/2011.База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389/2011.

2.Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 № 423. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF.

3.Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р.Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35.

4.Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. (Стамбульська конвенція). URL: http://www.coe.int/uk/web/stop-violence-against-women.

Литвинова В.Р.,

студент
юридичного факультетуЗапорізького національного
технічного університету (м. Запоріжжя)

Леоненко Т.Є.,
завідувач кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету Інституту управління та права Запорізького
національного технічного університету(м. Запоріжжя),
д.ю.н., доц.

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ВІРОСПОВІДАННЯ

Злочинами у сфері віросповідання необхідно вважати суспільно-небезпечні винні діяння, передбачені Кримінальним кодексом України, які вчинені суб'єктом злочину з прямим або непрямим умислом і прямо чи опосередковано посягають на свободу обирати, сповідувати будь-яку релігію, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди та вести релігійну діяльність.

До групи злочинів у сфері віросповідання належать такі злочини, як: Порушення рівноправності громадян залежно від ставлення до релігії (ст. 161 ККУ); Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст.178 ККУ); Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179 ККУ); Перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180 ККУ); Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 ККУ). Та, згідно із п.3 ст. 67 ККУ, інші злочини, вчинені на ґрунті релігійної ворожнечі або розбрату, наприклад, хуліганські дії, заподіяння тілесних ушкоджень, масові заворушення, насильства щодо працівників правоохоронних органів, оскільки такі дії не тільки мають своїм додатковим об’єктом свободу віросповідання громадян, а й дискредитують інститут свободи віросповідання.

Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії (ст. 161 ККУ).Основним безпосереднім об'єктом злочину є рівність громадян у їх конституційних правах та рівність їх перед законом як принцип конституційно-правового статусу людини і громадянина, факультативними додатковими об'єктами можуть бути честь і гідність особи, її життя, здоров'я, власність.

Потерпілим від цього злочину може бути як громадянин України, так і іноземець або особа без громадянства.

З об'єктивної сторони злочин може проявлятися у формі: дій, спрямованих на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі і гідності;образи почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями; прямого чи непрямого обмеження прав громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за зазначеними вище ознаками.

Злочин є формальним, він вважається закінченим з моменту вчинення описаних у ч. 1 ст. 161 ККУ дій.

Суб'єкт злочину – загальний. При цьому не має значення, чи вчинено злочин представником так званої титульної нації або національної меншини, європейської раси або негроїдної, віруючим або атеїстом, а так само, чи належать суб'єкт злочину і потерпілий до однієї раси, національності, конфесії тощо.

З суб'єктивної сторони злочин характеризується виною у вигляді прямого умислу. Крім того, для першої його форми характерною є наявність спеціальної мети – розпалити національну, расову чи релігійну ворожнечу в країні чи окремому її регіоні або принизити національну честь і гідність представників окремих національних груп. Якщо такі дії вчиняються з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, вони за наявності підстав повинні розглядатися як геноцид і кваліфікуватися за ст. 442 ККУ. Ставлення винного до тяжких наслідків (ч. 3 ст. 161 ККУ) може бути як умисним, так і необережним.

Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 ККУ);

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують свободу совісті і віросповідання. Додатковим обов'язковим об'єктом виступають відносини власності. Предметом злочину є різні релігійні споруди чи культові будинки: церкви, мечеті, синагоги, каплиці, монастирі, молільні будинки, інші приміщення, в яких можуть проходити церковні служби.

Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в пошкодженні чи зруйнуванні релігійної споруди або культового будинку. Під пошкодженням слід розуміти приведення будинку або споруди в часткову непридатність, тобто якщо зберігається можливість її відновлення. Зруйнування передбачає приведення споруд або будинків до повної непридатності, внаслідок чого вона або перестає існувати, або повністю втрачає можливість бути відновленою. Способи зруйнування або знищення можуть бути різними і на кваліфікацію злочину не

впливають. Якщо пошкодження або зруйнування релігійної споруди, культового будинку вчинено шляхом підпалу, іншим загально-небезпечним способом, або спричинило загибель людей, або інші тяжкі наслідки, кваліфікація таких дій настає за сукупністю злочинів: за ст. 178 та ч. 2 ст. 194 ККУ.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа. Суб'єктивна сторона злочину — умисел.

Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179 ККУ).

Об’єктом злочину є право людини на свободу віросповідання. Предметом злочину є релігійні святині. Під релігійними святинями розуміються предмети або місця релігійного поклоніння. Поряд з широко шанованими (Палестинські святині у християн, Мекка і Медина у мусульман) існують святині регіонального або місцевого характеру. Якщо релігійні святині являють собою особливу історичну чи культурну цінність, їх знищення потребує додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 298 ККУ.

З об’єктивної сторони цей злочин може проявлятися у формі: утримування; осквернення; знищення релігійних святинь.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій, пов’язаних з утриманням, осквернennям або знищенням релігійних святинь.

Суб’єкт злочину загальний. Суб’єктивна сторона характеризується переважно умисною формою вини. Незаконне знищення релігійних святинь може характеризуватися необережною формою вини.

Перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180 ККУ).

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують свободу світогляду і віросповідання.

Фізична або психічна недоторканність особи виступає додатковим факультативним (ч. 1 ст. 180 ККУ) чи додатково обов’язковим (ч. 2 ст. 180 ККУ) об’єктом.

Об’єктивна сторона злочину може виражатися у формі: незаконного перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд; примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду.

Складом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 180 ККУ, охоплюється примушування до проведення будь-якого релігійного обряду. Таке примушування може проявитись в домаганні проведення обряду, який з канонами цього віровчення у даний час забороняється, або у місці, до його проведення є неприпустимим, або обряду іншого віровчення.

Момент закінчення злочину, вчиненого у його першій формі (ч 1 ст. 180 ККУ), пов’язується з настанням відповідних наслідків – моментом зриву або поставлення під загрозу зриву релігійного обряду. Злочин у другій формі є закінченим з моменту вчинення зазначених у ч. 2 ст. 180 ККУ дій.

Суб’єкт злочину загальний. Службова особа, яка незаконно перешкоджає здійсненню релігійного обряду або примушує священнослужителя до проведення релігійного обряду з використанням влади або службового становища, за наявності підстав повинен відповідати і за ст. 364 ККУ (423 ККУ) чи ст. 365 ККУ (424 ККУ).

Суб’єктивна сторона характеризується умисною формою вини.

Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 ККУ).

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину виступають суспільні відносини, що регулюють порядок відправлення релігійних обрядів, а також свободу віросповідання і право громадян на релігійні об'єднання. Додатковим обов'язковим об'єктом можуть бути відносини, що забезпечують охорону здоров'я або інших законних інтересів громадян.

Об’єктивна сторона злочину характеризується діями, що проявляються в організації або керівництві групою фізичних осіб. Ці дії можуть бути

кваліфіковані за ст. 181 ККУ лише за умови, що діяльність такої групи: поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою; здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів.

Поняття заподіяння шкоди здоров'ю людей у цьому складі охоплює заподіяння смерті або тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Якщо заподіяння шкоди здоров'ю утворює склад більш тяжкого злочину; ніж передбачений ч. 1 ст. 181, вчинене за наявності підстав слід додатково кваліфікувати за ст. 115, ч. 2 ст. 119, ч. ч. 2 або 3 ст. 120, 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ст. 127 ККУ.

Суб'єкт злочину загальний. Ним може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку і здійснювала організацію або керівництво зазначеною групою. Особи, які брали участь у діяльності такої групи, не є суб'єктами цього злочину і можуть нести відповідальність лише за злочини, безпосередньо пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю або посяганням на статеву свободу чи статеву недоторканість.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючою ознакою злочину є вчинення зазначених у ч. 1 ст. 181 ККУ дій, поєднаних із втягуванням в діяльність зазначеної групи неповнолітніх. Під неповнолітнім слід розуміти особу, яка не досягла 18 років.

Лимар М.М.,

студентка
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Слотвінська Н.Д.,

асистент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

ПОНЯТТЯ «НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ» У КОНТЕКСТІ СТ. 433 КК УКРАЇНИ

Стаття 433 КК України передбачає відповідальність за злочини проти насильства над населенням у районі воєнних дій.

Відповідно до ч.1 ст. 433 КК України насильство над населенням у районі воєнних дій – це насильство, протизаконне знищення майна, а також протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій.

Районом воєнних дій вважається частина території, на якій певні угрупування військ ведуть воєнні дії, у зв'язку з чим на цій території не діють цивільні органи державної влади, а повнота влади належить військовому командуванню[3, с. 580].

Ст.ст. 33 та 35 Женевської конвенції № 4 «Про захист цивільного населення під час війни» та ст.ст. 2, 3 та 7 «Основних принципів захисту цивільного населення в період збройних конфліктів» Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1970 р. забороняють будь-яке залякування, терор, пограбування і репресії щодо цивільних осіб на окупованій або захопленій території. Ці міжнародні нормативно-правові акти забороняють знищення майна, якщо це не викликалося військовою необхідністю, примусове переміщення та інші посягання на недоторканність громадян. Саме на виконання зазначених положень встановлено кримінальну відповідальність у ст. 433 КК[4, с. 172].

Відповідно до ст. 41 Конституції України «примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану»[1].

Насильство над населенням може бути як фізичним, так і психічним, полягати у різних формах посягань на життя і здоров'я, честь і гідність цивільних осіб: вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, незаконне

позбавлення волі та ін. Якщо насильство щодо населення в районі воєнних дій полягає в умисному позбавленні особи життя, то вчинене утворює ідеальну сукупність з відповідним злочином проти життя особи (ст. 115 КК). Так само утворює сукупність зі злочином, передбаченим ст. 433 КК, вчинення у процесі насильства над населенням у районі воєнних дій іншого більш тяжкого злочину (наприклад, бандитизму (ст. 257 КК), згвалтування (частини 3 та 4 ст. 152 КК) тощо)[4, с. 175].

Протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності – це таке посягання на майнові права населення, коли майно відкрито вилучається з володіння потерпілого всупереч його волі нібито на законних підставах під приводом використання його у зв'язку з воєнною необхідністю. Проте завідомо для винного зазначені дії реально не викликаються воєнною необхідністю та суперечать наведеним нормам міжнародного права. При цьому не має значення, на чию користь вилучається таке майно: на користь винного чи інших осіб – начальника, на потреби військового підрозділу тощо.

Протизаконним вважається таке знищення майна або заволодіння ним, яке не викликалося обстановкою військових дій чи воєнною необхідністю. Якщо ж заволодіння майном або його знищення було викликано воєнною необхідністю, то ця обставина виключає відповідальність за ст. 433 КК України. Наявність воєнної необхідності для знищення чи відібрання майна визначається у кожній конкретній ситуації з урахуванням підстав ви- никнення такої необхідності[4, с. 175].

Як зазначав С.І. Дячук, насильство над населенням у районі воєнних дій можливе в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан[3, с. 580]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що на території, на якій проводиться антитерористична операція, не діє ст**.** 433 КК України.

Серед можливих варіантів вирішення даної проблеми є перегляд законодавцем ознак основного складу злочину за ст. 433 КК України, тобто додати до «району воєнних дій» ще й територію, де проводиться антитерористична

операція, доречно також у ст. 433 КК України передбачити кримінальну відповідальність за інші, крім розбою, способи викрадення майна цивільного населення (зокрема, відкрите викрадення, викрадення із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого), за пошкодження майна, не виправдане воєнною необхідністю.

1.Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2.Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – №44. – Ст. 2040.

3.Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. – 3-тє вид., перероб. та доп. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. – Т. 2. – 624 с.

4.Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навч. посіб. / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.

5.Кримінальний кодекс України: закон Украйни від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

Максимів О.Д.

Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ)
НАВС, к.ю.н.
Ісакова В.Р.

курсант
Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ) НАВС

СУЧАСНИЙ СТАН ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема злочинності неповнолітніх відноситься до числа найактуальніших і чи не найважливіших з усіх завдань боротьби зі злочинністю. Тому велика увага науковців і практиків зосереджена на інституті звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності.

Історія формування даного інституту бере свій початок ще з давніх часів. Весь цей період він розвивався і впроваджував щось нове, формуючи таким чином

теперішнє законодавство, яке, порівняно з минулими часами, більше відповідає потребам суспільства, є доцільнішим і ефективнішим.

Тож, на сьогоднішній день в Україні ми маємо реальну ситуацію:

1. Кримінальний кодекс України 2001 року регламентує особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх (Розділ XV), що включає у себе норми про звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності.

2. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності за КК України можливе у разі застосування до нього примусових заходів виховного характеру (ст. 97 та 105 КК) як альтернативу кримінальної відповідальності та покарання, або у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106 КК).

3. Особливість звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності полягає у тому, що відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України вчинення злочину неповнолітнім є обставиною, яка пом'якшує покарання.

Тому, виходячи з цього, законодавець передбачив, що у разі можливості виправлення неповнолітньої особи, суд може звільнити її від кримінальної відповідальності і застосувати примусові заходи виховного характеру, перелік яких міститься у ч. 2 ст. 105 КК України. Що ж стосується, звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, то тут також передбачено вплив ст. 66 КК. Адже, до неповнолітнього застосовуються коротші строки давності, вказані у ч. 2 ст. 106 КК України.

4. Законодавець виділив окрему главу для неповнолітніх у Кримінальному процесуальному кодексі України, а саме главу 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», яка регламентує порядок здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, що включає у себе і їх звільнення.

Справедливо відмітив П. Л. Фріс, що Кримінальний кодекс 2001 року підняв інститут кримінальної відповідальності неповнолітніх та їх звільнення від такої відповідальності на якісно вищий рівень [3, 46].

Однак, варто підтримати багатьох науковців, які вважають, що наше законодавство, яке регулює описане вище питання, не є довершеним і потребує подальшого вдосконалення [5, с. 126; 4, с. 35; 3, с. 51].

Більшість суперечностей виникає щодо системи примусових заходів виховного характеру, а саме, щодо доцільності, ефективності та можливості їх застосування. Не можна вважати достатнім, коли зміст примусових заходів виховного характеру розкривається лише в постанові Пленуму Верховного Суду України. Потрібно, аби це було зроблено і в самому законі про кримінальну відповідальність [1, с. 209].

Насамперед, для того, щоб підібрати до неповнолітнього ефективний захід виховного характеру, необхідно детально вивчити його справу з боку дитячого психолога і враховувати не лише обставини, які характеризують особу злочинця а й обставини життя неповнолітнього (його сім'я, оточення, умови проживання, відношення до даного злочину до і після скоєння, мотивації його дій тощо) [2, с. 14].

Таким чином, можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку правничих наук, інститут звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності досяг певного успіху, однак науковцям та практикам ще слід докласти великих зусиль задля створення ідеального механізму дії даного інституту.

1.Васильківська І. П. До питання про кримінальну відповідальність неповнолітніх: вітчизняний і зарубіжний досвід. Правове регулювання економіки. 2014. № 14. С. 204-215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pre_2014_14_20

2.Герасимчук Л. В. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру – автореф. дис….канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ 2014. 22 с.

3.Дудоров О., Письменський Є. Звільнення від кримінальної відповідальності і звільнення від покарання та його відбування: порівняльно-правова характеристика. Вісник Національної академії прокуратури України. 2010. № 3. С. 46-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2010_3_10.

4.Крестовська Н. Ювенальна відповідальність: до постановки проблеми. Актуальні проблеми держави і права. 2004. Вип. 22. С. 31-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2004_22_7

5.Отчак Н. Я. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання. Митна справа. 2015. № 1(2.1). С. 123-129.

Макух А.Я.,

студент
юридичного факультетуЗапорізького національного
технічного університету (м. Запоріжжя)
Філей Ю.В.,
декан
юридичного факультету Інституту управління та права Запорізького
національного технічного університету(м. Запоріжжя),
к.ю.н., доц.

ПРАВОВА ПРИРОДА ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

З метою підвищення якості досудового розслідування в умовах складного процесу доказування, що ускладнюється протидією розслідуванню з боку злочинців та їх зв'язків, виникає необхідність активного використання засобів і методів оперативно-розшукової діяльності для встановлення осіб, які вчиняють злочини і вдосконалення організації їх розслідування. Для досягнення зазначеної мети однією з основних вимог є належним чином організована взаємодія слідчих і оперативних підрозділів.

Взаємодію необхідно розглядати як: форму організації розслідування злочинів; об'єднання сил, засобів і методів органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів; взаємозв'язок у процесі розкриття й розслідування злочинів; узгоджену діяльності щодо забезпечення успішного розкриття і розслідування злочинів кожною із сторін у межах своєї компетенції властивими їй засобами та методами; узгоджену діяльність процесуально незалежних учасників досудового розслідування, яка передбачає доцільне поєднання їх ділових і особистих якостей та спрямована на ефективне розкриття і розслідування злочинів

і яка ґрунтується на законі або підзаконних актах; співробітництво, яке ґрунтується на спільності мети й організоване таким чином, що дії слідчого і експерта взаємно узгоджуються для досягнення найкращого результату в здійсненні завдань кримінального судочинства; діяльність щодо вибору ефективних засобів реалізації організаційних та практичних заходів, спрямованих на вирішення завдань виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів, розшуку осіб, що переховуються від слідства та суду.

Основним завданням взаємодії слідчих підрозділів органів Національної поліції України з іншими структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональними територіальними органами Національної поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів у процесі розкриття та розслідування злочинів є найбільш поширеним та важливим видом взаємодії, необхідною умовою успіху в розкритті злочинів.

Сутність взаємодії слідчого та оперативного працівника полягає в тому, що це: а) передусім, активна цілеспрямована діяльність суб’єктів – слідчих та працівників оперативних підрозділів, до якої можуть залучатися негласні співробітники, представники громадськості, фахівці різних галузей знань тощо; б) кожен суб’єкт цієї діяльності вживає конкретних заходів (слідчі дії, оперативно-розшукові заходи) у межах, встановлених законом повноважень; в) це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб’єктів, спрямовані на впровадження одержаних результатів оперативно-розшукових заходів, відомостей у кримінальне судочинство; г) у спільних планах необхідно передбачати комплекс

оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіване для осіб, дії яких перевіряються, їхніх співучасників і мало якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню; д) у процесі проведення конкретних оперативно-розшукових заходів та слідчих дій потрібно суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів оперативно-розшукового законодавства та кримінального судочинства – шляхом провадження відповідних слідчих дій та процесуальних рішень.

Взаємодія слідчих та оперативних працівників має відповідати таким обов'язковим умовам: 1) дотримання всіма учасниками взаємодії законності; 2) розподіл повноважень слідчого й оперативного працівника, що пов'язаний з вимогами закону й специфіки їхньої діяльності; 3) комплексне використання сил і засобів, якими володіє слідчий і оперативні працівники; 4) організуюча роль слідчого і його процесуальна самостійність у процесі розслідування.

Принципи взаємодії:

1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень;

2) самостійність слідчого в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється;

3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень;

4) дотримання загальних засад кримінального провадження;

5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування.

Виходячи з особливостей розвитку України на різних історичних періодах простежити розвиток взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час досудового розслідування досить складно. Аналіз кримінально-процесуального законодавства, яким регламентується взаємодії слідчих та оперативних підрозділів

під час досудового розслідування, дозволяє виділити п’ять основних історичних періодів генези законодавства та теоретичних поглядів на таку взаємодію: 1) з 1864 р. до 1922 р.; 2) з 1922 р. до 1927 р.; 3) з 1927 р. до 1960 р.; 4) з 1960 р. до 2012 р.; 5) з 2012 р. до теперішнього часу.

Взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції відбувається на основі Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Інструкцією з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570), Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575), інших актів законодавства України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні.

Мамедов Р. Ю. оглы

доцент кафедры гражданского права
Академии полиции Министерства внутренних дел
Азербайджанской Республики,
полковник полиции,
доктор философии по праву, доцент

ПОНЯТИЕ ПЕРЕВОДА НА ДРУГУЮ РАБОТУ В СОВРЕМЕННОМ ТРУДОВОМ ПРАВЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Право на труд, установленное в Конституции Азербайджанской Республики, является одним из важнейших прав человека, признаваемых и гарантируемых как на международном, так и на внутригосударственном уровне. В связи с этим в

национальном праве различных государств, в том числе и Азербайджанской Республики, приняты специальные нормы, регулирующие различные этапы трудовых отношений, особенно заключение, изменение и прекращение трудового договора. При этом в нормативные правовые акты введены положения, предусматривающие перевод на другую работу.

Вопросы перевода на другую работу регулируется Трудовым Кодексом Азербайджанской Республики, принятый парламентом Азербайджанской Республики от 1 февраля 1999 года и вступивший в силу с 1 июля того же года. Согласно со ст. 59 ТК АР, переводом на другую работу считается поручение работнику выполнения трудовых функций по другой профессии, специальности и должности, не предусмотренных в трудовом договоре, считается переводом на другую работу и допускается только с согласия работника, а также путем внесения дополнений и изменений в трудовой договор или заключения нового трудового договора.

В юридической литературе как в советское, так и в современное время перевод на другую работу рассматривается с разных точек зрения и потому понятия перевода на другую работу, предложенные в научный оборот, выражено с разной позиции. Как совершенно справедливо отмечает И. И. Андриановская «… четкого легального определения перевода на настоящего момента нет» [1, с.113].

В правовой литературе большинство авторов считают, что перевод на другую работу – изменение условий трудового договора, особенно изменение рода и места работы. В советское время, переводом на другую работу называлось изменение условий трудового договора о трудовой функции или о месте работы [2, с.10, 3, с.10, 4, с. 176].

Но на сегодняшний день авторы предлагают понятие перевода на другую работу более в расширенном смысле. По мнению К. Н. Гусова и В.Н. Толкуновой, перевод на другую работу - наиболее распространенная форма изменения трудового договора, когда изменяются или трудовая функция работника, или

место работы, или оплата и режим труда, или другие существенные условия договора [5, с. 212-213]. Казахстанские ученые считают, что, если имело место изменение хотя бы одного из необходимых условий трудового договора: трудовой функции (специальности, квалификации, должности); места работы; оплаты труда; условий труда; объема работ; льгот и т.д., то имел место **перевод на другую работу**, который допускается только с письменного согласия работника с внесением соответствующих изменений в индивидуальный трудовой договор, за исключением случаев, предусмотренных законом [6, с. 103].

Переводом на другую работу называется постоянное или временное изменение трудовой функции работника и (или) структурного подразделения, в котором он работает (если структурное подразделение было указано в трудовом договоре), при продолжении работы у того же работодателя, а также перевод на работу в другую местность вместе с работодателем [7, с. 95-96].

Определяя признаки перевода на другую работу И.И. Андриановская определяет всего два признака: изменение трудовой функции и изменение существенных условий труда [1, с.114]. В этом случае отметим и то, что одной из основных функций перевода на другую работу является воспитательная функция, которая, с одной стороны, является мерой поощрения, стимулом к добросовестному труду, повышению работником своей квалификации. С другой стороны, как мера взыскание. Также, перевод на другую работу эффективно используется для устранения перебоев в работе, предотвращения простоев и обеспечения полной загрузки рабочего времени.

По мнению Н.Л. Анисимова, требование обязательности согласия работника на перевод можно рассматривать и как одно из выражений права на труд в том смысле, что гражданин имеет право на выполнение определенной работы (именно той, на которую он принят) и работодатель не вправе своим односторонним распоряжением заменять ее другой работой [8, с. 37]. Если обратить внимание на ст. 59 ТК АР, то можно прийти к выводу, что законодатель АР допускает перевод

на другую работу только с учетом согласия на это работника. Но с другой стороны, законодатель устанавливает и случаи, когда при переводе на другую работу согласие работника не требуется.

В юридической литературе переводы на другую работу классифицируется на отдельные виды в зависимости от срока (постоянные и временные), от места (в той же организации или в другую организацию, а также в другую местность), от того, кому принадлежит инициатива в переводе (работодателю или работнику). То есть, трудовым законодательством предусмотрено два вида перевода сотрудника на другую работу: временный и постоянный. С точки зрения того, от кого исходит инициатива на перевод, можно различать переводы, осуществляемые по инициативе: работодателя, работника, третьих лиц.

Постоянный перевод означает, что изменение трудового договора произошло на неопределенный срок и прежнее место и условия договора не сохраняются. При временном переводе сохраняются прежнее место работы и условия договора, но на определенный (краткий) срок поручается другая работа, по окончании которой восстанавливаются прежние условия труда.

Согласно со ст. 60 ТК АР, установлено временный перевод на другую работу по инициативе работодателя, в котором отмечено, что работник может быть временно, на срок до одного месяца, переведен на другую работу без его согласия в связи с производственной необходимостью и в целях предотвращения простоев. При этом работник не может быть переведен на работу, отрицательно влияющую на его здоровье, а также на работу более низкой квалификации. В период перевода на другую работу труд работника оплачивается пропорционально выполненной работе, но не ниже, чем предыдущая средняя заработная плата.

Если обратим внимание на ст. 59 и ст. 60 ТК АР, можно прийти к выводу, что законодатель устанавливает нормы определяющие только перевод на другую работу и временный перевод на другую работу по инициативе работодателя. Можно сделать вывод, что законодатель под понятием перевода на другую работу

одновременно понимает и перевод на постоянную работу, что считаем в этом случае не способствует правильному пониманию и толкованию данной нормы.

По нашему мнению, перевод на другую работу – постоянное или временное изменение трудовой функции работника и места работы, при продолжении работы у того же работодателя, а также перевод на работу в другую местность вместе с работодателем с согласием работника и без его согласия, в установленных законодателем случаях.

И поэтому предлагаем для усовершенствования трудового законодательство закрепить отдельную норму, в котором будет установлено содержание постоянного перевода на другую работу и перевода на другую работу по инициативе работника и третьих лиц.

1.Андриановская И. И. Преемственность в трудовом праве: монография. – 2-е изд., перераб. и доп. / И. И. Андриановская. – Южно-Сахалинск: СахГУ, 2010. – 264 с.
2.Москаленко Г.К. Переводы и командировки по советскому праву. Стр. 10.;
3..Прудинский А.М. Возникновение, изменение и прекращение трудовых правоотношений в угольном промышленности СССР/ Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидадта юридических наук. – Воронеж, 1968.
3.Трудовое право: Учебник / Под ред. Пашкова А.С., Смирнова О.В. – СПб.: Санкт-Петербургский государственный Университет, 1988.
4.Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России: Учеб.— М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004.
5..Ахметов А. , Ахметова Г. Трудовое право Республики Казахстан. Учебник. – Алматы: «Нур-пресс», 2005. – 455 с.
6.Оробец В. М., Яковлев Д. А. Трудовое право: Учебное пособие. 2-е изд. — СПб.: Питер, 2010. — 272 с.: ил. — (Серия «Учебное пособие»).
7.Анисимов Л.Н. Трудовой договор. Права и обязанности сторон. М. Деловой двор, 2009.

Марисюк К.Б.,

професор кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», д.ю.н., доц.

ЩЕ РАЗ ПРО ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

На думку Н. Лопашенко, криміналізація являє собою віднесення того чи іншого суспільно-небезпечного діяння до числа злочинних діянь з встановленням за це кримінальної відповідальності[1, с. 107].

Встановлення заборони має відповідати змісту забороняється діяння, відповідати потребам суспільства саме в кримінально-правову охорону. Так, суспільство отримує чітке уявлення про заборонювані діяння, про реальність загрози суспільству в цілому і конкретної людини зокрема. Конкретизація кримінально-правової охорони суспільних цінностей, вибір способів її реалізації, застосування кримінально-правових засобів дозволить оцінити реальний стан заходів впливу, заборони, покарання. В кінцевому рахунку буде визначена цінність криміналізації та її затребуваність суспільством[2, с. 16].

Установлення кримінальної караності, згідно з думкою П. Фріса, суспільно небезпечних діянь здійснюється різними способами. Теоретично можливі принаймні два способи криміналізації. Перший – за рахунок визначення загальних підстав і умов кримінальної відповідальності. Від законодавчої регламентації таких найважливіших кримінально-правових інститутів, як вік, осудність, вина, готування, замах, співучасть і т. ін., врешті-решт, залежить й обсяг криміналізації. Найбільш наочно цей спосіб криміналізації виявляється на прикладі встановлення віку кримінальної відповідальності: чим він нижчий, тим більша кількість осіб (за інших рівних умов) залучається до сфери кримінально-правових відносин. Іншим способом криміналізації є віднесення певних суспільно небезпечних діянь до числа злочинних шляхом закріплення ознак складів відповідних злочинів у нормах Особливої частини кримінального законодавства (криміналізація за рахунок розширення об’єкта). Криміналізація може здійснюватися не тільки за рахунок включення нових норм в Особливу частину КК, а й за рахунок розширення меж хоча б одного з елементів уже наявних складів злочинів. Частіше за все такими елементами є суб’єкт і об’єктивна сторона. Цей шлях криміналізації став основним при прийнятті Кримінального кодексу України 2001 р.[3, с. 23]

Криміналізація знаходить найбільш широке застосування у період прийняття нового кримінального закону, коли з її допомогою виробляються загальні ознаки злочину, підстави і умови кримінальної відповідальності, підстави і умови звільнення від неї, формується вичерпний перелік злочинів з точним визначенням їх ознак і т.д. Метою криміналізації у цей час виступає створення цілісної системи кримінально-правової заборони. Разом з тим, за вірним твердженням Н. Лопашенко, об'єм первинної криміналізації зазвичай не є надто великим навіть у час нової кодифікації. Це пояснюється тим, що найбільш типові суспільно-небезпечні діяння (наприклад, умисні вбивства чи злочини проти власності) вважаються злочинами у будь-яких державно-політичних утвореннях[1, с. 108-109].

Криміналізація має місце і у період між кодифікаціями кримінально-правових норм.

Н. Лопашенко наводить перелік основних причин криміналізації, до яких відносить: 1) виникнення нових, не існуючих раніше, видів суспільно-небезпечної діяльності (типовими у цьому плані є нові редакції розділів VII та XVI Особливої частини КК України); 2) негативна динаміка окремих видів людської поведінки, які раніше регламентувались адміністративним законодавством (чітко це помітно по динаміці змін норм, включених до розділу VIII Особливої частини КК України); 3) науково-технічний прогрес, який викликав розвиток потенційно небезпечних для особи сфер науки і техніки (з цієї причини свого часу було виокремлено у самостійний розділ злочини проти безпеки та експлуатації транспорту); 4) необхідність посилення охорони конституційних прав і свобод особи; 5) помилки у процесі здійсненої раніше декриміналізації злочинного діяння та ін.[1, с. 110-111]

Д. Балобанова робиться висновок про необхідність вивчення двох груп факторів, що впливають на криміналізацію: 1) підстав кримінально-правової

заборони, що служать об'єктивними передумовами її встановлення; 2) принципів криміналізації, що відносяться до законодавчої техніки[4, с. 11].

Нею ж наголошується на тому, що до підстав кримінально-правової заборони відносяться: 1) суспільна небезпека – не можливо встановити універсальний критерій, за яким можна було б визначити достатній для криміналізації ступінь суспільної небезпеки. Під час обговорення кожної кримінально-правової новели необхідно вирішувати питання про наявність такої в конкретному виді діянь. Суспільною небезпекою охоплюється наявність достатньо серйозної матеріальної або моральної шкоди, заподіюваної потерпілим, що впливає на пеналізацію і не є самостійною підставою криміналізації; 2) типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня суспільної небезпеки та страху населення перед злочинністю; 3) динаміка суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують; 4) необхідність впливу кримінально-правовими заходами, при цьому було б бажаним враховувати, що кримінальна репресія – крайня форма протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки; 5) врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки, і як їхня складова – наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; 6) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації. Крім того, виокремлюється група соціально-психологічних підстав криміналізації, куди відносяться рівень суспільної правосвідомості й психології та історичні традиції. Вона займає особливе місце в механізмі кримінальної законотворчості у зв'язку з тим, що прямо вказує законодавцеві на обмеження, пов'язані з використанням криміналізації при здійсненні кримінальної політики (якість криміналізації)[4, с. 11].

1.Лопашенко Н. Введение в уголовное право. – М.: ВолтерсКлувер, 2009. – 224 с.

2 Кузнецов А. Криминализация-декриминализация, пенализация-депенализация как содержание уголовной политики // Вестник Краснодарского университета МВД России. – 2017. - №1(35). – с. 16-18.

3.Фріс П. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці // // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. - №1. – с. 19-28.
4.Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.08/ Д.О. Балобанова; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2007.

Мартиник Л.

студент
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
Бойсан М.Я.

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
асистент кафедри кримінального
права і процесу

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочинність неповнолітніх протягом тривалого періоду є однією з найактуальніших проблем нашого суспільства. Даний факт обумовлено тим, що неповнолітні особи є тими, від кого залежить майбутнє нашої держави. А для того, щоб воно було у надійних руках, і з метою покращення превентивної діяльності щодо даного явища вбачається доцільність у дослідженні структурних особливостей злочинності неповнолітніх. Ефективне встановлення структурних особливостей даної злочинності надасть змогу покращити боротьбу із нею, а також зменшити її масштаби, що невід'ємно матиме позитивний ефект для розвитку суспільства та України загалом.

Відповідно до приписів ст. 22 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року [1] суб'єктом злочину, за загальним правилом, може бути особа, що досягла 16 років, а в окремих випадках, передбачених частиною другою цієї статті – з 14 років.

Злочинність неповнолітніх є різновидом злочинності – більш загального соціального феномену в цілому, тому, закономірно, що їй притаманні всі змістовні ознаки останньої. Однак вона характеризується низкою особливостей,

виокремлення та дослідження яких є запорукою здійснення ефективної протидії такій злочинності [2, с.142]. Злочинність неповнолітніх – це своєрідний індикатор соціальної ситуації в державі. Її зростання, зазвичай, свідчить про несприятливі соціальні процеси. Аналіз структурних особливостей злочинності неповнолітніх є інструментом виявлення криміногенних факторів в соціумі, а також базою для прогнозування злочинності [3, с.431]. При цьому формування негативних соціально-психологічних властивостей неповнолітнього, які можуть обумовити вчинення злочинів, відбувається під впливом наступних причин: 1) негативний вплив сім'ї; 2) підбурювання з боку дорослих злочинців; 3) негативний вплив найближчого оточення, тощо.

Злочинність неповнолітніх, порівняно зі злочинністю дорослих, характеризується підвищеною латентністю. Адже в багатьох випадках діяння, які вчинили особи, котрі не досягли вісімнадцяти років, сприймаються як дитячі пустощі, про які, зазвичай, не прийнято повідомляти у правоохоронні органи (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних закладах, хуліганські бійки, відібрання грошей та речей у молодших). За експертними оцінками, рівень злочинності неповнолітніх у 3 рази перевищує офіційно зареєстрований [4, с. 294-295].

Надаючи структурні характеристики злочинності неповнолітніх, також доцільно звернути на наступне. Злочинність неповнолітніх характеризується нерівномірністю динаміки по різним часовим показниками (часу доби, днів тижня, сезонах року), що пояснюється не тільки низкою об'єктивних факторів, але й віковими психологічними особливостями підлітків. Частіше всього неповнолітні вчинюють злочини у вільний від навчання час у навчальні дні (з 15:00 до 24:00). За даними дослідників «пік» злочинних проявів припадає на 20:00-21:00 годину [2, с.145]. Протягом року «пік» злочинних проявів припадає на канікули, що пов'язано з ослабленням соціального контролю за неповнолітніми, згортанням роботи таборів відпочинку, руйнуванням раніше існуючої системи роботи з

учнями в канікулярний час. Ще один сплеск злочинності неповнолітніх припадає на березень місяць, що, імовірно, можна пояснити перебудовою організму підлітка у зв'язку з настанням весняного часу і зміною рівня тестостерону в крові [5, с.41].

Злочинності неповнолітніх притаманний груповий характер. Злочинні групи неповнолітніх відрізняються високою кримінальною активністю й мобільністю. Вони здатні в найкоротші терміни змінювати спрямованість і характер злочинної діяльності, час і місце злочинних посягань [2, с.146].

Особливим є зв'язок групової злочинності неповнолітніх з алкоголізмом. До найнебезпечніших тенденцій щодо злочинів неповнолітніх, які вчиняються в стані сп’яніння, можна зарахувати – зростання кількості злочинів, вчинених з особливою жорстокістю, зухвалістю та цинізмом; високий рівень рецидиву, що пов’язано з наркотичною залежністю, небажанням стати на шлях виправлення та прагненням швидко здобути «легкі гроші» [4, с.296].

У кримінологічних джерелах відзначається, що структура злочинності неповнолітніх набуває усіченого вигляду, зважаючи на істотну перевагу таких видів злочинів, як крадіжки, хуліганства (разом становлять понад дві третини злочинів), грабежі та незаконне заволодіння транспортними засобами. Зокрема, крадіжки залишаються найпоширенішими видами в структурі злочинності неповнолітніх.За даними статистики Державної судової адміністрації за 2017 рік, найбільшу кількість злочинів, вчинених неповнолітніми становлять злочини проти власності – 1178 злочинів, з яких кількість крадіжок – 897, грабежів – 187, розбої – 48, незаконне заволодіння транспортним засобом – 107 та хуліганство – 20 [6].

Злочинність неповнолітніх у містах співвідноситься із злочинністю неповнолітніх у сільській місцевості як 3 до 1. Це пояснюється тим, що у селах в неповнолітніх є менше вільного часу. Характеризуючи злочини неповнолітніх за місцем їх вчинення, в кримінологічних джерелах тривалий час зазначали, що до 80% злочинів неповнолітні вчиняють поблизу свого місця проживання, навчання чи праці [4, с.295].

Таким чином, на даний момент, можна стверджувати, що злочинність неповнолітніх має свої структурні особливості, що обумовлено соціальними, психологічними та фізіологічними особливостями розвитку неповнолітніх. Зокрема, її структурними особливостями є латентність, вчинення злочинів групами та у певні часові проміжки доби. Основними видами злочинів, які вчиняються неповнолітніми є крадіжки та хуліганства.

1.Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 .

2.Мозгова В.А. Поняття та особливості злочинності неповнолітніх / В.А. Мозгова // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2014. – № 2. – С. 142-147.

3.Криминология: учеб. / Г. А. Аванесов и др.; под ред. Г. А. Аванесова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 576 с.

4.Якимова С.В. Особливості криміналістичної характеристики злочинів неповнолітніх / С. В. Якимова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 827. – С. 292-299.

5.Пирожков В. Ф. Криминальная психология / В. Ф. Пирожков. – М.: Ось-89, 2007. – 704 с.

6.Статистика Державної судової адміністрації// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dsa.court.gov.ua

Мартьянова Т. С.

Навчально-науковий інституту права і психології
НУ «Львівська політехніка,
асистент кафедри кримінального права і процесу
кандидат юридичних наук

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА СТАДІЇ

Кримінально-правовий регулятивний механізм – основна ланка і головний критерій ефективності кримінально-правового регулювання. Такий підхід видається досить важливим для розуміння правової природи механізму кримінально-правового регулювання – кримінально-правового охоронного механізму. Питаннями дослідження правового регулювання займались такі вчені, як: С. Алексєєв, В. Гойман, В. Горшеньов та інші, а питаннями

кримінально-правового регулювання зокрема: М. Бажанов, Ю. Баулін, І. Даньшин, О. Наден, Б. Разгільдієв та інші.

Першоважлива роль у механізмі кримінально-правового регулювання відводиться підсистемі (стадії) кримінальної правотворчості. У процесі правотворчості на основі прогностичних методів здійснюється передбачення та випереджаюче виявлення різних негативних процесів і форм діяльності, що загрожують суспільству, встановлюється кримінально-правовий контроль за їхнім розвитком. Таким, наприклад, є суспільно небезпечна поведінка, пов'язана з використанням радіоактивних, наркотичних і сильнодіючих засобів, зброї і її компонентів, що посягає на суспільні відносини.

Аналізуючи першу стадію механізму кримінально-правового регулювання – рівень правотворчості – передовсім зазначимо, що механізм кримінальної правотворчості, будучи відносно самостійною підсистемою механізму кримінально-правового регулювання, тісно пов'язаний з іншими підсистемами (рівнями) цього механізму і багато в чому зумовлює їх ефективність [1, с. 95, 97]. Водночас він відчуває з їхнього боку зворотний вплив, що викликає в ньому певні зміни.

Вважається, що на правотворчому рівні кримінально-правове регулювання полягає у формуванні, зміні чи скасуванні норм кримінального права, й здійснюється, за загальноприйнятим правилом – виключно законодавцем – Верховною Радою України [2]. Основною метою кримінальної правотворчості є створення ефективної системи кримінального законодавства (кримінально-правове регулювання суспільних відносин в Україні відбувається не тільки нормами кримінального закону – у вигляді Кримінального кодексу України, а й іншими актами правозастосування – Конституцією України, міжнародно-правовими угодами, актами тлумачення Конституційного Суду України, актами судового тлумачення (постановами Пленумів вищого спеціалізованого суду та Верховного Суду України, рішеннями Європейського суду з прав

людини), актами виконавчої влади та інше.), яка адекватно відображає зміст і динаміку суспільних відносин, що випливають з потреб розвитку суспільства. Однак ефективність прийнятих кримінально-правових норм може бути визначена і практично проявляється в їх реалізації на наступних рівнях (стадіях) кримінально-правового регулювання. При цьому фактична ефективність норми слугує своєрідним елементом, що дозволяє «включати» ті чи інші ланки механізму кримінально-правового регулювання на різних стадіях реалізації кримінального закону. Так, більш часті порівняно з прогнозованими фактами порушення кримінально-правових заборон, що виражаються в зростанні кількості злочинів, слугують показником низького рівня ефективності впливу кримінального закону на поведінку громадян.

Зростання рівня злочинності автоматично переносить центр ваги у кримінально-правовому регулюванні на другу стадію його механізму – стадію правозастосування. При цьому нарощування «оборотів» карально-охоронного механізму визначається не тільки збільшенням кількості злочинів, а й різними директивно-правовими вказівками уряду, які часто й визначають пріоритети кримінальної політики (посилення боротьби з організованою злочинністю, проявами фашизму, націоналізму тощо). Однак підвищення ефективності роботи кримінально-правового охоронного механізму (якщо воно взагалі можливо в конкретній ситуації) провокує два негативні моменти. По-перше, зростання кількості реєстрованих злочинів і притягнення до відповідальності злочинців збільшує кримінальну «зараженість» суспільства, що само собою є негативним наслідком криміналізації. По-друге, активна каральна політика, що виводить людей з громадських відносин, здатна сповільнити розвиток цих відносин, викликати їх деформацію і конфліктність. Тому з падінням ефективності «роботи» другої ланки механізму кримінально-правового регулювання має бути посилена не так третя, як перша його ланка – механізм правотворчості, щоб скасувати застарілі кримінальні закони, прийняти нові, збільшити ефективність чинних кримінальних

законів. Роль же третьої ланки механізму кримінально-правового регулювання – механізму правозастосування – в цьому випадку має виражатися в постійному контролі і стримуванні злочинності (завдяки внутрішнім ресурсам правоохоронної практики), у захисті прав і законних інтересів громадян, громадських інтересів, а також в інформаційному забезпеченні потреб правотворчої діяльності. Однак, як засвідчує практика, ефективна робота третьої ланки механізму кримінально-правового регулювання при неефективності кримінально-правової норми (внаслідок її невідповідності визначеним принципам криміналізації), як правило, неможлива або ж вимагає великих ресурсних затрат. Навіть за досконалої законодавчої моделі кримінально-правової норми її застосування в ситуації масового порушення кримінально-правової заборони має обмежений (вибірковий) характер і здебільшого актуалізується під час чергової кампанії з боротьби зі злочинністю.

Дія норм кримінального права є обов'язковою стадією кримінально-правового регулювання. По-перше, основна мета кримінального права – позитивний розвиток суспільних відносин. Кримінально-правові норми спрямовані на регулювання правомірної поведінки, виступають єдиною мірою позитивного розвитку суспільних процесів та основою встановлення правопорядку в суспільстві. По-друге, кримінальне право забезпечує правомірна поведінка більшості членів суспільства, оскільки, як уже було зазначено, злочини скоюються меншістю громадян, незважаючи на розмах злочинності. Більшість поведінкових актів у правовій сфері відбувається за схемою, що охоплює основні елементи кримінально-правового регулятивного механізму: кримінально-правова норма – правосвідомість – правомірна поведінка. По-третє, навіть в разі вчинення злочину і виникнення охоронного правовідношення суб'єкт не випадає з цього механізму, оскільки на нього і далі впливають інші кримінально-правові заборони, наприклад, норми Особливої частини КК. Навіть найсуворіша форма реалізації кримінальної відповідальності, пов'язана з виконанням покарання у вигляді

позбавлення волі, не є винятком з правила – злочинець тільки на деякий час виводиться із суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, а відбувши покарання, надалі здійснює свою поведінку (і так має бути, згідно з метою покарання) за вище описаною схемою.

Отже, механізм кримінально-правового регулювання на різних його рівнях має складний і суперечливий характер. Кримінально-правове регулювання відбувається в різних режимах, які визначаються сформованим на тій чи іншій стадії балансом між ланками нормативно-регулятивної системи.

1.Загальна теорія права: підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.

2.Кузембаєв О.С. Джерела кримінального права і кримінально-правове регулювання в кримінальному праві // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.). Т. 2 / відп. за випуск В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА", Одеса : Фенікс, 2012. С. 219-221.

Мельничук В.

студент
Навчально-науковий інституту права і психології
НУ «Львівська політехніка,
Якимова С.В.,

к.ю.н., доц.,.
доцент кафедри ККП
Навчально-науковий інституту права і психології
НУ «Львівська політехніка,

ОСОБЛИВОСТІ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЖІНОК ТА ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА

З розвитком суспільства, розвивається і насильницька злочинність. В різні часи цивілізаційного розвитку поняття насильства набувало різних «відтінків». На шляху до економічного та соціального розвитку протидія насильницькій злочинності – одне з головних завдань правоохоронних органів.

Різні аспекти проблематики насильства були розглянуті у наукових працях, зокрема:: М. Д. Абельців, К. М. Антоньяна, І. К. Бандурченко, К. Бартола та

інших. Сьогодні в Україні не має єдиного підходу до визначення поняття «насильство». У наукових джерелах під насильством розуміють умисне діяння, що має на думці завдати страждання. Натомість у теорії кримінального права під насильством розуміють умисне суспільно-небезпечне діяння, вчинене з метою завдання фізичних, психічних страждань чи смерті іншій людині [1, с.3].

У кримінальному праві відсутнє поняття насильницького злочину. Натомість різноманітна класифікація насильницьких злочинів. Зокрема, найбільш поширеною є класифікація насильницьких злочинів - проти честі, життя, гідності і здоров'я, - насильницьких злочинів, вчинених з корисливих мотивів; - насильницьких злочинів проти держави, громадської безпеки; насильницькі злочини-прояви – це тероризм, диверсії; насильницькі злочини проти представників влади, інших службових осіб та осіб, які виконують свої професійні обов'язки; - насильницькі злочини представників влади або інших службових осіб; - насильницькі статеві злочини [2, с. 23]. Отже, насильницькі злочини є достатньо різноманітні.

Жіноча насильницька злочинність не є такою розповсюдженою, як чоловіча. Однак, впродовж тривалого періоду часу - постійно зростає та характеризується високою суспільною небезпекою. У більшості випадків жертвою «жіночого насильства» найчастіше стають рідні, близькі, друзі та коханці. Жіноча злочинність різниться від злочинності чоловіків перш за все наслідками, характером злочину, знаряддями та кількісними і якісними показниками. За даними статистики жінки, які вчиняють насильницькі злочини, зазвичай, родом із міста. Жінки, зазвичай, не є виконавцями тяжких насильницьких злочинів, а їх організаторами, підбурювачами. На фоні загальної тенденції щодо падіння моралі зросла кількість таких злочинів, як зараження іншої особи венеричною хворобою, у т. ч. ВІЛ/СНІД і вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини [3, с. 11].

Основну масу жінок, які перебувають у місцях позбавлення полі за вчинення насильницьких злочинів, становлять жінки віком від 20 до 40 років, соціально

незахищені. Понад третина - одружені, інші – незаміжні або удови з середньою і середньо-спеціальною освітою (до 80%). За родом занять – наймані працівники, робітних спеціальностей. При цьому зростає частка осіб, які працюють у сфері підприємництва. Що стосується поширені кримінально-правих ознак серед даного контингенту осіб, які вчиняють насильницькі злочини, то, зокрема, частка раніше засуджених становила майже 70%. Переважній більшості засуджених призначено покарання у виді позбавлення волі від одного до п'яти років. Серед жінок, які вчинили насильницькі злочини, спостерігається значна частка осіб з алкогольною та наркотичною залежністю, що посилює їх соціальну деградацію. Наявність стійкої психології паразитизму, призводить до вчинення корисливо-насильницьких злочинів. Більшість засуджених, особливо неодноразово, втрачає зв'язок із сім'єю, дітьми, роботою, не має житла та засобів до існування [4].

До негативних явищ та процесів, які детермінують насильницьку злочинність жінок, відносять: зростання напруженості у суспільстві, конфліктності і ворожнечі між людьми; поширення таких явищ, як пияцтво, алкоголізм, аморальність, наркоманія, проституція, бродяжництво, жебрацтво тощо; істотне послаблення основних соціальних інститутів і, зокрема, сім'ї; несприятлива соціально-економічна обстановка в державі тощо [5 , с. 4].

На підставі вище зазначеного можна зробити висновок, що однією з основних причин зростання насильницької злочинності жінок, є дисбаланс у суспільстві. На мою думку, кожна жінка має почуватися в першу чергу – люблячою, бажаною та потрібною. З боку суспільства та держави має отримувати соціальну та за потреби належну матеріальну підтримку.

1 Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико прикладні аспекти: Дис. докт. юрид. наук /- О. М. Гумін. – Львів, 2011. – 628 с.

2.Курс кримінології: Особлива частина: підручник / [М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.]; за заг. ред.- О. М. Джужи: у 2 кн. – К.: ЮрінкомІнтер, 2001. – Кн. 2. – 480 с.

3.Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Прапор, 2009. – 288 с.

4.Інтернетресурс:http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=80%3A2011-10-03-17-25-44&catid=17%3A5&Itemid=13&lang=ru.

5. Ю. Ф. Іванов., О. М. Джужа. Навч. посібник. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 264 с.

Мигаль Р. В.
аспірант
юридичного факультету ПВНЗ
«Львівський університет бізнесу і права»
Коваль М.М.

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу

ПРОФІЛАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯ

Поняття “профілактика” визначено як медичний термін – це система заходів, направлена на недопущення виникнення і розповсюдження захворювань, на охорону й укріплення здорового фізичного розвитку населення [1, с. 33-34], а термін “попередження” взагалі не зустрічається.

Профілактика злочинності (гр.prophylakticos – запобіжний) – сукупність заходів, направлених на виявлення, обмеження чи нейтралізацію факторів злочинності, суспільної небезпеки особи злочинця, а також на усунення факторів виникнення та розповсюдження окремих видів та форм злочинів [2, с. 19].

Як вказує Я.І. Гілінський, профілактику злочинів слід розглядати як аналогію попередженню та превенції. Він стверджує, що попередження злочинності та інших форм девіантної поведінки – це вплив суспільства, інститутів соціального контролю, окремих громадян на криміногенні (девіантогенні) чинники, що призводить до скорочення чи/або бажаних змін структури злочинності (девіантності) і до вчинення потенціальних злочинних (девіантних) діянь [3, с. 345].

Більш обґрунтованою, на наш погляд, є позиція кримінологів (В.В. Голіна, А.Ф. Зелінський, О.М. Литвак), які зазначають, що всі заходи превентивного

характеру потрібно відносити до терміну „попередження”, а профілактику розглядати як систему заходів усунення чи нейтралізації криміногенних чинників.

Розглядаючи профілактику запобігання катувань, особливу увагу приділятимемо заходам, здатним знизити рівень цих злочинів, мінімізуючи і (або) нейтралізуючи початкові причини і умови насильницької злочинності даного виду, в тому числі шляхом впливу і на осіб, які вчиняють катування, і а осіб, які можуть стати жертвами таких діянь. При цьому слід вказати на важливу обставину, що полягає в тому, що подібний вплив необхідно не тільки на осіб, які вчиняють кримінально карані побої, а й адміністративно карані, так як в разі повторного вчинення таких адміністративних правопорушень в їх діях буде міститися склад злочину. Зазвичай вчені, характеризуючи попередження злочинності, виділяють в ній такі елементи: об'єкти і суб'єкти попереджувальної діяльності, рівні і форми попереджувальної діяльності, основні напрямки та конкретні заходи попередження.

Таку структуру в повній мірі можна застосовувати до попередження катувань. Почнемо з об'єкта попереджувальної діяльності. Як відзначають дослідники, об'єкт попередження злочинності та злочинів - це явища і процеси, на які спрямована попереджувальна діяльність. Існують різні визначення об'єктів попередження злочинності. Наприклад, Г.А. Аванесов вважав, що це злочинність, її причини та умови [4, с. 459]. А.І. Алексєєв до них відносив: процеси і явища економічного, соціального, політичного, психологічного, духовного характеру і інші чинники, що визначають показники злочинності; діяльність людей, яка повинна відповідати нормам права і соціальної взаємодії. При цьому характер діяльності може бути професійним, технологічним, адміністративно-управлінським і т.д .; особистість злочинця, що розуміється як соціальний процес формування її криміногенної значущих властивостей і якостей. Виходячи з отриманих в ході дослідження даних, вважаємо, що об'єктами попередження катувань повинні бути: причини і умови таких злочинів (загально-соціальні,

специфічні, індивідуальні); особи, схильні до їх вчинення; особи, які вчинили катування; потенційні жертви таких злочинів (зокрема, подружжя і співмешканці винного, його діти, друзі та ін.). Суб'єкти попередження злочинності і таких злочинів, як катування - це державні органи, посадові особи, громадські організації, і громадяни, цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях і в різних масштабах заходи, спрямовані на виявлення та усунення причин і умов вчинення катування [5, с. 83]. Існують різні класифікації суб'єктів попереджувальної діяльності, але ми вважаємо, що всі суб'єкти можуть бути розділені на два види: спеціалізовані та неспеціалізовані. Слід погодитися з Г.А. Аванесова, який стверджував, що «головне - хто і які має права і що зобов'язаний робити в зв'язку із здійсненням профілактики»[4, с. 374].

До спеціалізованих суб'єктів відносяться ті, для яких вплив на злочинність - основна або одна з основних функцій. Це, перш за все, правоохоронні органи, спеціально створювані для попередження злочинів та інших правопорушень. Неспеціалізовані суб'єкти представляють органи і організації, для яких вплив на злочинність є другорядною функцією, виконуваної «попутно», при здійсненні своїх основних функцій - виробничих, фінансових, культурно-виховних, освітніх та ін. Вважаємо, що серед суб'єктів попередження катувань слід, перш за все, виділити органи внутрішніх справ, так як саме вони займаються дізнанням по названим злочинів і здійснюють широкий спектр профілактичних заходів; суди; громадські організації, наприклад, які надають допомогу жертвам домашнього насильства; громадські організації правоохоронної спрямованості, наприклад, народні дружини. Як уже зазначалося, в системі попередження катувань необхідно виділити види або рівні попереджувальної діяльності. Зазвичай вчені виділяють три види попередження злочинності, а саме загально-соціальні, спеціально-кримінологічний і індивідуальний [6, с. 442]. Вважаємо, що при формуванні системи попередження досліджуваних злочинів також можливе виділення трьох названих видів попереджувальної діяльності, тим більше, що

аналіз причин і умов катувань дозволив також виділити три їх групи (загально-соціальні, специфічні та індивідуальні).

Таким чином, загально-соціальне попередження катувань - це система заходів, яка реалізує антикримінальний потенціал суспільства в цілому, всіх його інститутів. Воно охоплює великі види соціальної практики в найширшому сенсі цього слова, наприклад, у соціальній, економічній, політичній, духовній, правовій сферах, впливає на все населення країни, його групи, здатні здійснювати зазначені злочини або ставати їх жертвами [6, с. 443].

1.Молодежь и наркотики: Доклад исследовательскойгруппы ВОЗ по злоупотреблениюнаркотиковсредимолодежи / Женева, 22-28 октября1871 г. Женева: ВОЗ, 1974. 59 с.

2.Тарарухін С.А. Вибрані твори. Частина І: Юридична психологія. Мотивація злочинної поведінки. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 212 с.

3.Гилинский Я.И. Криминология: Курс лекций. СПб.: Питер, 2002. 384 с. (Серия «Ученики для вузов»).

4.Аванесов Г.А. Криминология: учебник. М., 1984. 185 с.

5.Долгова А.И., Коробейников Б.В., Кудрявцев В.Н., Панкратов В.В. Понятиясоветскойкриминологии. М., 1985. 100 с.

6. Криминология: учебник / под ред. А.И. Долговой. 1008 с.

Мисик О. С.
студент
Навчально-наукового
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Сибірна Р.І.
д. б.н.,професор кафедри
кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ОКРЕМІ ГАРАНТІЇ ПРАВА УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Сьогодні в Україні триває процес удосконалення чинного законодавства, в частині забезпечення вільного доступу особи до гарантованих прав на здійснення належного кримінального провадження. У стаття 55 Конституції України

закріплено, що кожен має право будь–якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Питання дослідження судово–експертної діяльності розглядали багато авторитетних правознавців та вчених, зокрема: Л. М. Головченко, В. В. Зосіменко, А. В. Іщенко, І. Ю. Поліщук, П. І. Репешко, О. Г. Рувін, В. Ю. Шепітько та інші.

Актуальність теми проведення судової експертизи підтверджується наявністю у вітчизняному законодавстві змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, що є однією із засад кримінального провадження. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 2 ст. 22 КПК України) [2].

Однією із гарантій для учасників кримінального провадження є можливість ініціювання проведення судової експертизи. У процесі реформування кримінального процесуального законодавства та становлення і розвитку судової медицини все більшого значення набувають окремі аспекти порядку залучення експерта. Варто зазначити, що сторона обвинувачення, сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження має право збирати докази в тому числі й шляхом отримання висновку експерта.

Відповідно до думки фахівців з питань кримінального права В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова, що висловлена в коментарі до законодавства, отримання висновку експерта є одним із способів збирання доказів у кримінальному провадженні. Тому слідчий, прокурор, як правило, залучають експерта залежно від наявності до того підстав на свій розсуд, виходячи з конкретних обставин справи і тих питань, на які має відповісти фахівець з певної галузі знань. Винятки становлять лише випадки, передбачені у ч. 2 ст. 242 КПК, коли звернення до експерта є обов'язковим [3].

Ще однією гарантією можна назвати право учасників кримінального провадження на проведення експертизи належною особою, яка не є зацікавленою у результатах провадження. Вимоги зазначені до експертів в Законі України «Про судову експертизу» зобов'язують дотримуватися певних обмежень при допуску експерта до провадження своєї діяльності та при безпосередньому виконанні ним своїх обов'язків.

Слід зазначити, що гарантії у проведенні експертиз стосуються, також, можливості дослідження визначених об'єктів. Паладійчук О. Ю. у своїй статті зазначає, що об'єктом у проведенні експертизи є певний предмет (предмети), які необхідно дослідити експерту, якими зазвичай є речові докази. Крім того, до об'єктів експертизи також належать події, факти, явища та інші нематеріальні об'єкти, необхідність вивчення яких в процесі розгляду потребує спеціальних знань та проведення експертного дослідження. Однак вивчення цих подій, фактів, явищ та інших нематеріальних об'єктів здійснюється шляхом дослідження матеріальних носіїв інформації про них. Самі по собі юридичні факти експертизою не встановлюються чи не виключаються, оскільки право на це в процесі належить лише суду [4, с.88].

В ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ратифікованій Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 року) визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь–якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [5]. Ратифікувавши цей документ законодавець впроваджує позитивну практику міжнародного досвіду.

Доцільно зауважити ще одну гарантію, що стосується можливості проведення експертизи на різних стадіях кримінального провадження. Експерт є учасником кримінального провадження, тому його участь можлива як на стадії

досудового розслідування так і судового провадження. Участь особи, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями дозволяє створити належні умови для правильного розслідування злочинних діянь, а також допомагає убезпечити учасників кримінального провадження від неправдивих фактів, та недостовірних відомостей які не повинні вплинути на вирішення конкретної справи. Справедливість розгляду незалежним судом сприяє належній оцінці доказів, що отримані з дотриманням меж законності.

Наступною гарантією доречно виокремити встановлення законодавцем відповідальності за втручання у процес проведення експертизи. За перешкоджання з'явленню експерта до суду, органів досудового розслідування, примушування його до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивого висновку шляхом погрози, підкуп експерта з тією самою метою, а також погрозу вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок настає кримінальна відповідальність за ст. 386 Кримінального кодексу України. Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Він може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою [6].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що гарантії проведення експертизи мають важливе значення для учасників кримінального провадження, адже не рідко від висновку експерта залежить хід вирішення справи. Власне, під час збирання доказів нерідко виникає необхідність встановлення певних обставин, що потребує залучення експерта відповідної галузі знань. У свою чергу, законодавець встановив чимало вимог до експертів та до порядку проведення судової експертизи, що забезпечує створення гарантій для учасників кримінального провадження під час проведення процесуальних дій.

1.Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651 VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.–практ. коментар : у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1 – 768 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://westudents.com.ua/glavy/63681-stattya-243-poryadok-zaluchennya-eksperta.html
4.Паладійчук О. Ю. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження // Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія «Право». Випуск 34. Том 3, 2015. С.87– 89
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
6.Герасименко О. І., Антонов А. Г., Герасименко К. О., Комісарова Н. О., Комісаров М. Л. Судова медицина: підручник для ВНЗ // За заг. ред. Герасименка О. І.: Вид. третє, переробл. доповн. – К.: КНТ, 2016. – 630 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pidruchniki.com/89815/meditsina/poryadok_priznachennya_sudovoyi_ekspertizi#78

Мисик О. С.
студент
Навчально-наукового інституту права та психології
університету «Львівська політехніка»

Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Згідно ст. 21 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [1]. Сьогодні в Україні, насамперед у процесі оновлення чинних законодавчих актів, набувають широкого значення питання захисту прав та свобод людини. Одним із завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Тема дотримання прав та свобод людини є актуальною сьогодні, адже положення Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, насамперед спрямовані на додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. З огляду на те, під час здійснення кримінального провадження виникає необхідність дотримання меж законності.

Пріоритет прав та свобод людини та громадянина набуває більшого значення під час реформування кримінального процесуального законодавства України, що спостерігається прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році. Слід зазначити, що з прийняттям цього документу дещо змінився порядок проведення окремих процесуальних дій в частині утвердження верховенства права, зокрема в новому кодексі закріплено 22 засади кримінального провадження, оновлено склад суб'єктів, змінено структуру стадій кримінального провадження, запроваджено інститут угод тощо.

Важливо усвідомлювати, що принцип верховенства права охоплює не лише змістовний аспект (правового відношення між людиною і державою на засадах визнання людини вищою соціальною цінністю), але й процедурний аспект, який базується на вимогах відповідності правотворчої та правозастосовної практики певним стандартам [2, с. 10].

Зеленський С. М. у своїй статті наводить, що забезпечення захисту прав людини, яка бере участь у кримінальному провадження, є об'єктивно визрілою соціальної реакцією на суспільну необхідність збереження нації, її ідеалів, суспільних і моральних цінностей [3, с. 9].

Ефективність розслідування злочинів залежить не лише від наявності сформованого правового механізму процесуального забезпечення, а й від розвитку юридичної науки, зокрема криміналістики. Криміналістична наука має неабияке значення, адже саме завдяки численним напрацюванням склалися провідні

підходи до виявлення та розслідування злочинів. Варто зазначити, що криміналістика сприяє провадженню не лише слідчої діяльності але й судової, з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Слідчі дії безпосередньо ґрунтуються на основі наявних в криміналістичній науці методів, засад та підходів.

У період формування криміналістики як самостійної галузі знання тактика розглядалась як частина поліцейської (кримінальної) техніки. У працях вчених Австро–Угорщини і Німеччини Г. Гросса, А. Вейнгардта, Г. Шнейкерта, В. Штібера та інших відбилися перші уявлення про криміналістичну тактику [4, с. 295].

Сучасна криміналістична наука вимагає широкого її застосування під час проведення практичних дій у процесуальній діяльності органів досудового розслідування, тому її застосування допомагає реалізувати завдання кримінального провадження. Варто підкреслити, що забезпечення прав та свобод людини під час проведення розслідування злочинів знайшло своє відображення в окремих слідчих (розшукових) діях, гарантуючи учасникам чи стороннім особам певні гарантії непорушності їхнього правового простору.

Під час слідчої ситуації виникає необхідність прийняття тактичних рішень у зв’язку з дослідженням проблеми тактичного ризику та наявністю криміналістичної рекомендації. Під час планування та проведення необхідних слідчих дій потрібно в повному обсязі передбачати правильність виконання поставлених завдань та не виходити за межі дозволені законом. Тактика окремих слідчих (розшукових) дій, серед яких: огляд (місця події, приміщення, речей, документів, житла чи іншого володіння особи, трупа, інших обєктів), обшук (на місцевості, приміщень, транспортних засобів, особи), допит, пред’явлення для впізнання (особи, речей, трупа) допомагає швидкому та ефективному розслідуванню злочинів на практиці.

Погорецький А. М. та Сергєєва Д. Б. зазначають, що новий Кримінальний процесуальний кодекс України суттєво змінює вітчизняну форму кримінального процесу, що потребує розробки тактико–криміналістичних засад діяльності органів дізнання, слідчого, прокурора, захисника. Водночас розробка таких засад неможлива без визначення поняття криміналістичної тактики, яке б відповідало її сутності в умовах реформування кримінальної юстиції України [5, с. 3].

Необхідно навести кілька прикладів застосування криміналістичної тактики при розслідування злочинів. До прикладу, під час проведення огляду слідчий повинен забезпечити охорону місця події, тобто не допустити сторонніх осіб і забезпечити збереження обстановки та слідів злочину, також необхідно вжити усіх можливих заходів для запобігання виникненню шкідливих наслідків.

Ще однією із забезпечених гарантій особи є законодавче обмеження можливості проведення обшуку, так як він проводиться на підставі ухвали слідчого судді. Визначаючи час для проведення обшуку, необхідно дотримуватися вимог закону, що забороняє (за винятком невідкладних випадків, за певних умов) проведення цієї слідчої (розшукової) дії у нічний час.

Законом чітко врегульовані питання тривалості допиту, обов’язковості залучення відповідних спеціалістів (в окремих випадках). Під час допиту слід забезпечити виконання таких обов’язкових вимог як забезпечення безпеки учасників допиту, нерозголошення конфіденційної інформації, заборона застосування будь–яких дій, що принижують честь і гідність особи допитуваного, не передбачених законом засобів примусового характеру.

Під час пред’явлення для впізнання особа, яка впізнає, може помилятися або умисно не впізнати об’єкт, що призведе до ускладнення розслідування. Якщо ж особа, яка впізнає, заявляє про те що не пам’ятає особу або річ, тоді немає необхідності у проведенні такої слідчої (розшукової) дії.

Ще один приклад забезпечення непорушності прав людини міститься у проведенні слідчого експерименту, так як у житлі чи іншому володінні особи цю

слідчу (розшукову) дію можна проводити лише за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді. Слідчий зобов'язаний роз'яснити учасникам слідчого експерименту права та обов'язки а також уважно стежити за діями учасників слідчого експерименту щоб вчасно попередити можливість виникнення негативних наслідків, що не узгоджувалися з метою цієї дії.

Під час проведення експертизи необхідно дотримуватися встановлених вимог ще з моменту збирання досліджуваних об'єктів під час проведення слідчих (розшукових) дій (оглядів, обшуків та ін.) з метою непорушності прав людини.

Варто зробити висновок, що криміналістична наука повинна сприяти розслідуванню злочину, і будь–яка дія уповноваженої на розслідування злочину особи не повинна заподіяти шкоди правам та свободам людини. Важливе значення для отримання кримінально–значущої інформації має саме проведення негласних слідчих (розшукових) дій, тому саме ці дії найбільшою мірою можуть обмежити права окремих суб'єктів. Разом з тим, слідчі (розшукові) дії а також оперативно–розшукові заходи, проведення яких передбачено в Законі України «Про оперативно–розшукову діяльність» повинні сприяти припиненню правопорушень в інтересах кримінального судочинства. Законодавство чітко регламентує всі процесуальні дії, саме це унеможливлює посягання на конституційні права людини, проте для підвищення рівня законності та верховенства права в нашій країні необхідно запозичувати позитивний досвід, чітко дотримуватися як букви закону так і криміналістичної тактики під час розслідування злочинів.

1.Конституція України від 28 червня 1996 р № ***254к/96-ВР*** *[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rada2.gov.ua*

2.Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2–ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

3.Зеленський С.М. Утвердження принципів верховенства права і законності у кримінальному судочинстві України. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. № 2 (6). 13 с.

4.Криміналістика [текст] : підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алєксєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.

5.Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. № 1 (5). 20 с.

Михалюк О. З.

магістр
кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, доцент

ВИДИ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇХ ЗАВДАННЯ

Судово-бухгалтерську експертизу на стадії досудового слідства призначають тоді, коли перед слідчим після проведення ним слідчих (розшукових дій) дій виникають конкретні запитання, вирішувати які може лише фахівець, і коли у справі є досить матеріалів, необхідних бухгалтеру-експерту. Судово-бухгалтерську експертизу призначається, за поданням слідчого, постановою судді або за ухвалою суду, у таких випадках: висновки ревізії суперечать матеріалам справи;ревізором не прийнято пред’явлені матеріально відповідальними особами документи — акти про нестачу і псування товарів, накладні, розписки на відпуск товарів через невчасне їх пред’явлення та неправильне оформлення; заявлено обґрунтоване клопотання обвинуваченого про призначення судово-бухгалтерської експертизи; висновки первинної і повторної ревізій суперечать один одному; застосовані ревізором методи визначення матеріальних збитків є сумнівними; необхідність експертизи випливає з висновку експерта іншого фаху; виникає потреба дослідження питань, що вимагають застосування фахових знань бухгалтера-експерта, зокрема питання про правильність використання

підприємством одержаної ним з банку короткотермінової позички; необхідно визначити обсяг матеріальних збитків; виникає потреба вирішити питання про можливість заліку товарів різного ґатунку[1, с. 23].

Як уже вказувалося раніше, на сьогодні в Україні судово-економічні дослідження диференціюються за спеціальностями 11.1, 11.2, 11.3. Слід зазначити, що в назві експертної спеціальності 11.1 слова «податкового обліку» з'явилися наприкінці 2001 р. відповідно до рішення Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 30 січня 2001 р. Саме це рішення стало підставою для перейменування судово-бухгалтерської експертизи в судово-економічну, що було регламентовано відповідними нормативно-правовими актами.

Предмет судово-бухгалтерської експертизи - це є фактичні дані про допущені правопорушення економічного характеру: зловживання у веденні бухгалтерського обліку і контролю, в організації виробництва, розподілу продукції; порушення методики і нормативів при плануванні, фінансуванні й кредитуванні господарської діяльності; заподіяння підприємницькій діяльності матеріальної шкоди або перешкоджання своєчасному виявленню фактів, які призводять до неефективності, збитковості виробництва, тощо[2, с. 239].

До інших матеріалів справи, що використовуються в ході дослідження, відносять: акти проведених ревізій(перевірок), висновки різних видів експертиз, довідки, протоколи допитів з показаннями підозрюваних(обвинувачених), потерпілих, свідків.

Складність зазначеної категорії справ пов'язана з постійним трансформуванням економічного механізму правопорушень, що зумовлено поглибленням реформування економічної моделі суспільства та змінами у взаємовідносинах суб'єктів господарювання й держави. Саме ці фактори, при розгляді їх в історичному аспекті, викликали значне розширення кола експертних завдань, що в подальшому привело до трансформування традиційної судово-бухгалтерської

експертизи в судово-економічну. Таким чином, зростання рівня складності завдань, які необхідно було вирішувати судово-бухгалтерською експертизою, та розширення їх кола привело до якісного перетворення самого виду експертизи, а саме, в судово-економічну експертизу[3, с. 199].

Основним завданням судово-бухгалтерської експертизи на початку її розвитку було дослідження документальної обґрунтованості висновків ревізій державних контролюючих органів щодо фінансових порушень у державному секторі економіки. Завдання щодо правильності сплати податків недержавними суб'єктами ведення господарства судово-економічною експертизою на той час не вирішувалися.

У подальшому в процесі зростання державного сектору економіки та практичного зникнення підприємств інших форм власності (включаючи колгоспи, які фактично контролювалися державою), коло питань, що вирішувалися судово-бухгалтерською експертизою стосовно порядку ведення бухгалтерського обліку та збереження «соціалістичної власності», практично не змінювалося. Але в міру того як основними критеріями оцінювання діяльності державних підприємств ставало виконання різного роду планових показників (від техпромфінпланів до планів із підвищення якості продукції) і впровадження нових форм оплати праці, у процесі експертних досліджень виникала необхідність у вирішенні завдань із встановлення якісних і кількісних характеристик процесів та явищ, пов'язаних з недотриманням планово-економічної дисципліни. Для розв'язання цих завдань традиційних контрольних методів і прийомів було недостатньо й з'явилась потреба в застосуванні математичних і логічних прийомів аналізу документальних даних. Ряд цих прийомів розроблено в різних науках, зокрема, в економічній статистиці, математиці, плануванні, але найбільш повно вони представлені в економічному аналізі[4, с. 28].

Це стало початком структуризації традиційної судово-бухгалтерської експертизи. Корінні зміни почалися після руйнування командно-адміністративної

системи управління економікою та переходом до ринкових відносин. Становлення й розвиток податкової системи країн пострадянського простору призвели до того, що основним зобов'язанням суб'єктів ведення господарства перед державою стала сплата податків. У зв'язку із цим питома вага контролюючих функцій держави перейшла до створених податкових органів і були внесені істотні зміни до законодавства, зокрема до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за неповну або несвоєчасну сплату податків.

Разом із тим значно зросла роль судових органів як незалежної гілки влади, що дало можливість суб'єктам господарювання оскаржувати рішення контролюючих органів у судах і виникла потреба у використанні спеціальних знань у сфері оподатковування при розгляді цієї категорії справ, тобто в призначенні судових експертиз та експертних досліджень з цих питань.

У той самий час з боку держави посилився контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, деякими питаннями ціноутворення, фінансово-кредитними операціями, фінансовим станом підприємств, особливо щодо доведення їх до банкрутства або фіктивного банкрутства. Ці процеси призвели до переструктурування економічних досліджень. На сьогодні згідно з чинними нормативно-правовими актами, які регламентують питання організації та проведення судових експертиз, існує поняття судової економічної експертизи як самостійного класу експертних досліджень, а саме, більш широкого поняття, що передбачає використання спеціальних знань у сфері економічних наук. У зв'язку з цим понизився класифікаційний рівень традиційної судово-бухгалтерської експертизи: вона стала лише однією зі складових частин судової економічної експертизи.

Орієнтовний перелік вирішуваних судово-бухгалтерською експертизою питань наведений у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (із змінами та

доповненнями) і взаємопов'язаний з предметом, завданнями, об'єктами, суб'єктами та методами цього виду досліджень.

На сьогодні практично жодна справа, пов'язана із правопорушеннями у сфері економіки, не може бути якісно розслідувана без допомоги експертів-бухгалтерів.

1.Судова бухгалтерська експертиза: Навчальний посібник для сту-дентів вищих навчальних закладів/ За ред. д. е. н. М. Д. Корінька. – К.: Видавництво ТОВ«Типографія «Клякса», 2012. – 432 с.

2.Судові експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. за заг. ред.В.Г Гончаренка, І.В. Гори. – К.: Юринком Інтер, 2015. – 504 с.

3.Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта/ авт. уклад. Л.М. Головченко, А.І. Лозовий, Сімакова-Єфремян та ін. – Х.: Право, 2016. – 928 с.

4.Білуха М. Т. Судово–бухгалтерська експертиза: підручник [Електронний ресурс] / М. Т. Білуха. – К. : Видавнича компанія "Воля", 2004. – 656 с.

Михнич М. Р.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Несімко О. Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ ОБЕКТИ

Значні зміни у суспільно-економічному житті України, які породили соціальні явища, характерні для становлення незалежної держави, призвели до реформування судової системи та демократизації судочинства, а отже, й до перебудови експертної допомоги громадянам і державним установам.

Проблеми призначення та проведення судово-медичних експертиз досліджували вчені Т. В. Авер’янова, , Н. І. Клименко, В. В. Коваленко, М. В.

Костицький, Р. Я. Лемик, , В. Я. Марчак, І. В. Озерський, В. В. Семенов, В. Ю. Шепітько, В. М. Шерстюк, О. В. Ярош та ін. Слід наголосити на тому, що натепер судово-медична експертиза займає провідне місце серед усіх експертиз, що призначаються, і торкається найважливіших інтересів людини (життя, здоров'я та інші), і потребує ще більшої теоретико-правової розробки.

Судова медицина – це галузь знань медичної науки, яка вивчає питання медичного, біологічного, медико-криміналістичного характерів для потреб правосуддя, законодавства й охорони здоров'я. Для реалізації цих знань, а також досягення цілей та завдань правосуддя здійснюється проведення судово-медичної експертизи.

Визначення судової експертизи міститься в ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» відповідно до якої під нею розуміють дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Щербаковський М.Г. під судовою експертизою розуміє інститут доказового і процесуального права; систему процесуальних відносин; форму використання спеціальних знань; процедуру дослідження й оформлений після її завершення процесуальний документ – висновок експерта [2, с. 6].

Під судово-медичною експертизою слід розуміти регламентоване законом і проведене лікарем науково-практичне дослідження, в ході якого досліджеються конкретні об'єкти для вирішення конкретних медичних питань,які виникають при розслідуванні злочинів або при підозрі на вчинення злочину [3, с.15].

В п. 1.2. Інструкції про проведення судово-медичної експертизи зазначено, що судово-медична експертиза здійснюється на принципах законності, об'єктивності, повноти дослідження та незалежності державними установами,- бюро судово-медичних експертиз [4].

Порядок її призначення і виконання регулюють КК та КПК, закон «Про судову експертизу», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992), наказ № 6 МОЗ (1995).

Судово-медична експертиза має свої специфічні завдання відмінні від переважної більшості медичних спеціальнотей. Водночас судова медицина має інтегрований поєднуюючий характер, адже експертний висновок готується на підставі аналізу та узагальненню усіх сучасних галузевих досягнень медичної науки та практики. Судово-медична експертиза вирішує властиві лише їй питання а саме: в багатьох випадках дає можливість правоохоронним органам встановити винуватця у скоєнні правопорушення, визначити тяжкість вчинених потерпілому ушкоджень, час і причину настання смерті у разі підозри на її насильницький характер, вирішити питання спірного батьківства, а також низку інших питань повязаних із ідентифікацією особи.

Питання достовірності судово-медичних експертних висновків дуже часто було і є визначальним чинником на якому грунтується судово-слідий орган при розслідуванні правопорушень, і від чого залежить як невідворотність покарання винних у їх скоєнні так життя і долі інших людей.

Відповідно до ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слічого судді чи суду, наданим за клопотанням стороки кримінального провадження

Об'єктами судово-медичної експертизи можуть бути:

1. Потерпілі, обвинувачувані й інші особи (живі особи). Значну частину роботи судово-медичного експерта становить експертиза живих людей (близько 75%). Такі експертизи здійснюються з метою встановлення наявності, характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень; визначення статевих станів, виявлення ознак злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи тощо.

2. Трупи. Дещо у меншій кількості (15-20%) проводяться експертизи трупів. Зазначені експертизи здійснюються у випадках раптової та за наявності ознак насильницької смерть

3. Експертиза речових доказів становить близько 5-6% усіх експертиз. Останнім часом збільшилась кількість експертиз речових доказів, значення їх результатів для вирішення справ. Речові докази - це предмети чи сліди, які можуть служити для виявлення обставин справи, встановлення чи спростування кримінальної дії, виявлення суті того, що відбулося. Процесуальне визначення речових доказів надане у КПК України. Речовими доказами можуть бути найрізноманітніші об'єкти. Найчастіше в судово-медичній практиці досліджуються об'єкти зі слідами крові, волосся, сперма, слина, молозиво, частини кісток, внутрішніх органів, тобто речові докази біологічного походження;

4. Матеріали кримінальних і цивільних справ, частка яких становить близько 1 % усіх експертиз. Суттєвим об'єктом експертизи можуть бути матеріали справ, коли слідчий чи суд надсилає експерту всю справу для вивчення і відповідей на поставлені запитання. Це застосовується в тих випадках, коли у справі зібрано багато різних медичних документів, чи є кілька, що суперечать один одному, експертних висновків, або експертиза розходиться з даними слідства та ін [3, с.15-16].

Судово-медична експертиза, окрім цього, надає допомогу органам охорони здоров’я в справі підвищення рівня лікувально-профілактичної роботи. Це може здійснюватися шляхом систематичного обговорення результатів судово-медичної експертизи на клініко-судово-медичних конференціях і своєчасного сповіщення керівництва органів охорони здоров’я про факти грубої розбіжності клінічного і патолого-анатомічного діагнозу, про помилки під час надання медичної допомоги хворим. Велику допомогу судово-медична експертиза надає органам охорони здоров’я в їх профілактичній роботі шляхом проведення аналізу випадків раптової

смерті, транспортного травматизму, побутових і промислових отруєнь, в заготовці трансплантаційного матеріалу [6,с. 8].

Отже, судово-медична експертиза посідає чільне місце в низці інших спеціальних досліджень, які проводять під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях за злочинами проти особи та низкою інших злочинів, де постраждалими можуть бути люди, а також при розгляді судом цивільних справ, предметом якого є життя та здоров'я людини.

Судово-медична експертиза повинна бути об’єктивною і незалежною ні від державних органів, які вона обслуговує (органи прокуратури, внутрішніх справ, органи юстиції), а також ні від органів. які забезпечують функціонування установ судово-медичної експертизи.

1.Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 28. - Ст. 232.

2.Щербаковський М. Г. Судова експертологія: навч. посіб. Харків: Харк. нац.ун-т внутр. справ, 2008. 199 с.

3.А.Бабанін, В.Д. Мішалов, О.В. Біловицький, О.Ю. Скребкова / Судова медицина: Підручник.- Сімферополь: НАТА, 2012. – 580 с.

4. Інструкції про проведення судово-медичної експертизи: Наказ Міністерства охорони здоров’я України від 17.01.1995., №6. – К.:МОЗ України, 1995.

5.Кримінальний процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 05.08.2016, [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

6.Судова медицина: Підручник для студентів мед. вузів. / Концевич І.О., Михайличенко Б.В. та ін.; За ред. І.О. Концевич, Б.В. Михайличенка. – К.: МП «Леся», 1997. — 656 с.

Мілешко А.А.,

студент
Навчально-науковогоінституту права та психологіїНаціональногоуніверситету «Львівськаполітехніка»
Марисюк К.Б.,

професор кафедри кримінального права та процесуНавчально-науковогоінституту права та психологіїНаціональногоуніверситету «Львівськаполітехніка», д.ю.н., доц.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 141 КК УКРАЇНИ

Злочини, вчинені у зв'язку з наданням медичної допомоги, посягають на найбільш значущі блага людини – її життя і здоров'я, котрі охороняються Конституцією України . Зважаючи на це, законодавець у розділі II Особливої частини КК України передбачив низку заборон (до них належать ст. ст. 131, 132, 134, 139–145), покликаних забезпечити кримінально-правову охорону життя і здоров'я людини від злочинних порушень професійних обов'язків медичних працівників.

Г. Чеботарьова визначає злочини у сфері медичної діяльності як передбачене КК України суспільно небезпечне діяння, яке вчинюється медичним працівником у зв'язку з виконанням (а також невиконанням або неналежним виконанням) ним своїх професійних обов'язків з надання медичної допомоги чи медичної послуги, а також діяння, що завдає шкоди суспільним відносинам, які охороняються кримінальним законом, у зв'язку з зайняттям медичною діяльністю особою права[7, с. 560]. Однак актуальним у наш час залишається кримінальний розгляд ст.141 КК через певні дискусійні питання встановлені законодавцем.

Основний безпосередній злочин прямо випливає з диспозиції статті – життя та здоров'я особи. Однак на нашу думку це правовідносини, пов'язані з охороною життя та здоров'я людини. Додатковий – встановлений законодавством порядок проведення клінічних випробувань лікарських засобів. Легальне визначення останніх наводиться у ст. 2 ЗУ «Про лікарські засоби». З урахуванням правил відмежування знарядь і засобів вчинення злочину від предмета злочину, розроблених наукою кримінального права, лікарські засоби, які використовуються для безпосереднього впливу на потерпілого від злочину, передбаченого ст. 141 КК, повинні визнаватись не предметом цього злочину, як стверджують окремі автори[3, с. 182], а знаряддям його вчинення.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 141 КК, полягає у проведенні клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди

пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки.

Закон України «Про лікарські засоби» передбачено, що клінічні випробування лікарських засобів проводяться з метою встановлення або підтвердження ефективності та нешкідливості лікарського засобу. Рішення про клінічні випробування лікарського засобу приймається за наявності: позитивних висновків експертизи матеріалів до клінічного вивчення щодо ефективності лікарського засобу та його безпечності; переконливих даних про те, що ризик побічної дії лікарського засобу буде значно нижчим за очікуваний позитивний ефект. Пацієнт або його законний представник повинні отримати інформацію щодо суті та можливих наслідків випробувань, властивостей лікарського засобу, його очікуваної ефективності, ступеня ризику.

Однак назва ст. 141 КК не повною мірою відповідає диспозиції цієї статті. Оскількиоб'єктивна сторона злочинуполягає у порушенні лише одного з існуючих прав пацієнта – права на проведення клінічних випробувань лікарських засобів лише за наявності письмової згоди пацієнта. А,судячи з назвирозглянутої статті, передбачає більш широке коло порушуваних прав пацієнта.

Невдалість назви ст. 141 КК З. Тростюк обґрунтовано вбачає у тому, що порушенням прав пацієнтів можуть бути визнані і незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК), і порушення порядку трансплантації органів і тканин людини (ст. 143 КК), і насильницьке донорство (ст. 144 КК), і розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК), і деякі інші «медичні злочини», при вчиненні яких так чи інакше порушуються права пацієнта. Тому науковцем був запропонований такий заголовок ст. 141 КК – «Незаконне проведення клінічних випробувань лікарських засобів» [5, с. 69].

Очевидно, що удосконалена ст. 141 КК повинна була б передбачати відповідальність за проведення клінічних випробувань лікарських засобів із порушенням встановленого законом порядку всебічно, оскільки їх проведення без

письмової згоди пацієнта (його законного представника) або стосовно неповнолітнього чи недієздатного охоплюється поняттям порушення встановленого законом порядку. У зв'язку з цим диспозиція ч. 1 ст. 141 КК могла б мати такий вигляд: «Порушення встановленого законом порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів, якщо це діяння спричинило смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки, – карається …».

Однак,зважаючи на диспозицію статті 321-2, яка передбачає відповідальність за умисне порушення встановленого порядку до клінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів, фальсифікацію їх результатів, а також за порушення встановленого порядку державної реєстрації лікарських засобів, актуальність існування ст. 141 КК навіть в удосконаленому вигляді відпала.

Подібним чином розмірковує П. Андрушко, який склад злочину, передбаченого ст. 141 КК, за ознаками потерпілого і діяння розглядає як спеціальний щодо складу злочину, сформульованого у ст. 321-2 КК. «Напевно, законодавець, доповнюючи КК ст. 321-2, повинен був виключити із КК ст. 141, або ж, не доповнюючи КК ст. 321-2, викласти ст. 141 в редакції, у якій викладена ст. 321-2 КК[1, с. 101]. Про відносини невиправданої конкуренції веде мову у цьому разі і В. Гацелюк, оцінюючи доповнення КК України статтею 321-2 як прояв ігнорування принципів криміналізації[4, с. 53–55].

Суб'єкт злочину, розглянутої нами у даній статті, є спеціальним – це особа медичного персоналу, яка безпосередньо проводить клінічні випробування лікарських засобів, або службова особа – керівник клінічного випробування чи службова особа Державного фармакологічного центру МОЗ, яка прийняла рішення про проведення клінічного випробування лікарського засобу чи неприпинення його продовження за відсутності письмової згоди пацієнта чи його законного представника.

Законодавство, що регулює відносини у сфері медицини, дозволяє перебування осіб з неповною вищою освітою на посадах середнього медичного персоналу. Так, наприклад, кваліфікаційні вимоги до стоматолога передбачають: неповну вищу освіту (молодший спеціаліст) за напрямом підготовки «Медицина», спеціальністю «Стоматологія», спеціалізацію за профілем роботи без вимог до стажу роботи. Але й у подібних випадках вік особи, що може розглядатися як суб'єкт відповідних злочинів, перевищує (принаймні на кілька років) встановлені в ст. 22 КК мінімуми.

Наприклад, П. Андрушко відносить до спеціальних суб'єктів цього злочину осіб медичного персоналу, які безпосередньо здійснюють випробування лікарських засобів, або посадових осіб - керівників клінічного випробування, або посадових осіб державного фармакологічного центру МОЗ , які ухвалюють рішення щодо проведення клінічного випробування або про неприпинення його за відсутності письмової згоди пацієнта чи його законного представника[1,с.328].

Г. Чеботарьова уточнює, що вказаний злочин може бути вчинений лише особою, яка входить до кола суб'єктів правовідносин у сфері медичної діяльності (лікар-дослідник, службова особа медичного закладу, котра є керівником дослідження). Вчинення тих саме дій особами, які не є співробітниками закладів охорони здоров'я (наприклад, випробування на людині без її згоди фармакологічних властивостей нового медичного препарату, здійснене приватною особою, яка не має стосунку до сфери медичної діяльності), не може кваліфікуватися за ст. 141 КК[7, с. 76].

А. Байда також зазначає, що аналіз порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів дозволяє зробити висновок про те, що обов'язковою умовою законності такого випробування є проведення його тільки особою, допущеною до цього в установленому порядку, тобто спеціальним суб'єктом. Ось чому проведення таких досліджень неналежним суб'єктом має

кваліфікуватися не за ст. 141, а за ст. 142 КК як незаконне проведення дослідів над людиною[8, с. 163.].

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини щодо діяння та необережною формою вини – щодо настання суспільно небезпечних наслідків. У разі наявності умисної форми вини щодо настання наслідків – смерті пацієнта та інших тяжких наслідків – діяння винного має розцінюватись не як порушення прав пацієнта, а як умисний злочин проти життя чи здоров'я.

1. Андрушко П.П. Особливості кримінально-правової політики в Україні після набрання чинності КК України 2001 року / П.П. Андрушко // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11 – 12 жовтня 2012 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2012. – С. 97–105.

2. Байда А.О. Відмежування незаконної лікувальної діяльності від інших злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчинюються у сфері медичного обслуговування / А.О. Байда // Проблеми законності. – 2010. – № 108. – С. 161–168.

3. МарєєвВ.В. Предмет у складах злочинів в сфері медичної діяльності / В. В. Марєєв // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : Матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.). У 2 т. : Т. 1. – Одеса, 2010. – С. 182–185.

4. Гацелюк В.О. До питання про об'єкт дослідження проблем криміналізації / В. О. Гацелюк // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 21 – 22 вересня 2012 року. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 52–56.

5. Тростюк З. А. ПонятійнийапаратОсобливоїчастиниКримінального кодексу України [монографія] / З. А. Тростюк. – К. :Атіка, 2003. – 144 с.

6. Чеботарьова Г. В. Загальні та спеціальні ознаки суб'єктів злочинів, що вчинюються у сфері медичної діяльності / Г. В. Чеботарьова // Держава та регіони. Серія : Право. – 2010. – № 3. – С. 73–78

7. Чеботарьова Г. В. Поняття та види злочинів у сфері медичної діяльності / Г. В. Чеботарьова // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р. // редкол.: Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 557-562.

Мішин Ю.

студент
Навчально-науковий інститут права
і психології НУ «Львівська політехніка»,
Ортинський В.Л.

директор Навчально-науковий інститут права
і психології НУ «Львівська політехніка»,
д.ю.н., професор

АНТРОПОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО

Неодмінною умовою успішної боротьби зі злочинністю виступає розуміння її причин, а також особи злочинця. На всіх етапах розвитку суспільства ця проблема була актуальною і цікавила філософів, соціологів, юристів, політиків та інших вчених суміжних галузей знань, проте до середини XIX століття вона вирішувалася поверхово в рамках кримінального права.

Щодо самого вивчення особи злочинця, слід згадати вчення і діяльність Чезаре Лабмрозо, як видатного криміналіста, роботи якого вивчаються і до сьогодення.

Чезаре Ломброзо є одним з найбільш відомих психіатрів і криміналістів Італії. Незважаючи на те що деякі вважають його висновки досліджень сумнівними, Ломброзо є визнаним засновником антропологічного напряму в криміналістиці.

Антропологічна школа виникла на початку 70-х років XIX ст. На цей час розвиток промисловості, зростання міст, люмпенізація населення і ряд інших чинників призвели до значного зростання злочинності (особливо професійної) у багатьох країнах. Суспільство шукало пояснення цьому феномену, намагалося з'ясувати причини злочинності, вимагало розробки відповідних заходів, які могли хоча б стримати зростання злочинності. Саме тоді і з'явилася антропологічна школа, яку часто називають ломброзіанством за іменем її засновника - італійського тюремного лікаря Чезаре Ломброзо (1835-1909)[1].

Представники згаданої теорії стверджували, що існують "природжені злочинці", які володіють особливими анатомо-фізіологічними і психічними властивостями, що роблять їх, так би мовити, фатально приреченими від народження до вчинення злочину. До анатомо-фізіологічних ознак "природженого злочинця" Антропологічна теорія відносить: неправильну, потворну форму черепа, роздвоєння лобової кістки, малу зазубриність країв черепних кісток, асиметрії особи, неправильність будови мозку, притуплення сприйняття болісних відчуттів та інше.

Також, в Антропологічній теорії визначені характерологічні особливості злочинця і властиві йому патологічні особисті риси: сильно розвинене марнославство, цинізм, відсутність почуття провини, здатності до каяття і докори сумління, агресивність, мстивість, схильність до жорстокості і насильства, до екзальтації і демонстративним форм поведінки, тенденція до виділення ознаками особливого співтовариства (татуювання, мовний жаргон та ін.)[2].

Ломброзо розвив своє вчення про природженого злочинця, якому від народження властиві певні клейма - стигмати.

Зовнішні стигмати - це, наприклад, відхилення розміру голови від типу властивого расі, надмірні розміри щелеп та вилиць, асиметрія обличчя, надмірно малий або великий розмір вух, відстовбурчених, як у шимпанзе, ніс плоский - у злодіїв або гострий - у вбивць, велика кількість різноманітних, передчасних зморшок, дефекти грудної клітини, надмірна довжина рук, зайве число пальців тощо. Про окремих злочинців він писав: "Як правило, злодіям властиві рухливість рук і обличчя, невеличкі, рухливі, неспокійні, найчастіше косі очі. Звичні вбивці мають холодні, скляні очі, нерухомі й іноді наповнені кров'ю, щелепи сильні, вилиці широкі, ікла добре розвинуті...".

Внутрішні стигмати - знижена чутливість до болю, підвищена гострота слуху, нюху, велика моторність, підвищена сила лівих кінцівок, відсутність каяття або мук сумління, цинізм, зрадництво, жорстокість, марнославство, мстивість,

лінощі, любов до оргій і азартних ігор, поширеність татуїровок, особлива мова "арго"[1].

Природжений злочинець - це явище атавізму, він відтворює риси дикуна. Ці стигмати були піддані критиці, внаслідок якої було доведено, що, з одного боку, названі Ломброзо стигмати виявилися в багатьох людей, у тому числі у видатних державних діячів, з іншого - у книзі Моргана "Стародавнє суспільство" було показано, що дикуни не мають тих рис, які Ломброзо знайшов у злочинців. Під впливом критики Ломброзо змінив свою точку зору, визнавши, що злочинець - це морально помішана людина (божевілля в (сфері етики), а потім вже стверджував, що злочинець - це епілептик. Але і це не підтверджувалось: багато закоренілих злочинців не виявляли ніяких ознак епілепсії, а багато епілептиків ніколи ніяких злочинів не вчиняли.Природжених злочинців, за Ч. Ломброзо, можна виявити завдяки таким характеристикам: великі щелепи, що виступають вперед, низьке чоло, високі вилиці, сплюснутий або задертий ніс, повні губи, нечутливість до болю, довгі руки. Вказані характеристики, на думку дослідника, є доказами атавістичного виродження.

Ч. Ломброзо стверджує, що злочинна поведінка успадковується, і що злочинці можуть бути ідентифіковані завдяки фізичним дефектам. Він розробив класифікацію злочинців: природжені злочинці; душевнохворі злочинці; злочинці за пристрастю, до яких належать і політичні маніяки; випадкові злочинці.

Дослідник не обмежується виявленням загальних рис злочинної людини. Він створює типологію - кожному виду злочинця відповідають лише для нього характерні риси:

- Вбивці. У типі вбивць ясно видно анатомічні особливості злочинця, зокрема, вельми різка лобова пазуха, дуже об'ємні вилиці, величезні очні орбіти, видатний вперед чотирикутний підборідок. У цих найбільш небезпечних злочинців переважає кривизна голови, ширина голови більша, ніж її висота, частіше за все волосся у них чорне, кучеряве, борода рідка, часто буває зоб і

короткі кисті рук. До характерних рис вбивць відносяться також холодний і нерухомий (скляний) погляд, налиті кров'ю очі, загнутий донизу (орлиний) ніс, надмірно великі чи навпаки, занадто маленькі мочки вух, тонкі губи, що різко виділяються ікла.

- Крадії. У крадіїв голова подовжена, чорне волосся і рідкісна борода, розумовий розвиток вище, ніж у інших злочинців, за винятком шахраїв. Злодій, переважно, має ніс прямий, часто увігнутий, кирпатий біля основи, короткий, широкий, сплющений і в багатьох випадках відхилений в сторону. Очі і руки рухливі.
- Насильники. У ґвалтівників очі витрішкуваті, губи і вії величезні, ніс сплющеней, помірних розмірів.
- Шахраї. Шахраї нерідко мають добродушну зовнішність, їх обличчя бліде, очі маленькі, суворі, ніс кривий, голова лиса. Ломброзо вдалося виявити і особливості почерку різних типів злочинців. Почерк вбивць, злодіїв і бандитів відрізняється подовженими літерами, криволінійність і визначеністю рис у закінченнях букв. Для почерку злодіїв характерні букви розширені, без гострих обрисів і криволінійних закінчень[3].

На наш поглад, біосоціальна теорія злочинності заслуговує на увагу, як ще одне джерело пояснює причини і джерело виникнення злочинних схильностей. Незважаючи на свою неспроможність, біологічна теорія злочину була не обійдена подальшим розвитком буржуазної науки, а асимільована соціологічною школою.

1.Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч-К82 ник / М. І. Бажанов , Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова , В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 2-е вид., перероб. і допов. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 480 с.

2.Стаття «ЧезареЛомброзо: антропологічна теорія злочинності» [Електронний ресурс] http://dgykotin.blogspot.com/2013/03/blog-post.html

3. Иншаков С.М. Зарубежная криминология / С.М. Иншаков. - М. : Изд. группа ИНФРА.М-НОРМА, 1997. - 374 с

Міщук О.М.

Навчально-науковий інститут
права і психології НУ «Львівська Політехніка»

Савчин Г.Я.

Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка», асистент кафедри кримінального права і процесу кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Конституція України визнає, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека в Україні визначаються найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Національна судова система є недосконалою і потребує напрацювань, з урахуванням звернень до міжнародних основних органів і організацій, утворених для захисту прав людини. Європейський суд з прав людини є одним із джерел законодавства Європейського Союзу. Закон України від 26.02.2008 «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стаття 17 «Застосування судами Конвенції (995_004) та практики Суду» наголошує, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику суду як джерела права [1].

Останнім часом кількість скарг громадян України до Європейського суду за невиконання рішень національних судів щодо виплат заборгованості із заробітної плати працівникам вугільної промисловості, вчителям, працівникам інших галузей промисловості та ін. значно збільшилась. Це серйозний сигнал для органів державної влади про те, що механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення.

Аналіз рішень Європейського суду з прав людини показує, що порушення прав людини частіше містяться в законодавстві країни – сторони Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод або в практиці його застосування. Нині залишається актуальною потреба в аналізі проектів законодавства України з

точки зору тих гарантій, що містяться в Конвенції та рішеннях Європейського суду з прав людини, з метою досягнення максимальної відповідності українського законодавства європейським стандартам в галузі прав людини та попередження порушень прав людини, що призведе до зниження кількості звернень до Європейського суду з прав людини [2].

Однією з проблем недосконалості цього правового механізму є відсутність єдиних критеріїв застосування практики Європейського суду з прав людини. Яскравим прикладом використання положень Конвенції і практики Європейського суду з прав людини є суди України.

Основна проблема у застосуванні положень Конвенції в діяльності Конституційного суду України полягає в тому, що багато її положень уже втілено в національне законодавство, але Конституційний суд України посилається на них, лише тоді, коли відсутні інші правові регулятори у рамках національного права; національних регуляторів є замало для забезпечення всебічного і повного правового регулювання певного питання; національні регулятори по-різному регулюють одні й ті ж питання [3, с. 26].

Особлива увага відводиться й Верховному Суду України, який не лише застосовує практику Європейського суду, а й безпосередньо бере участь у процедурі виконання рішень Європейського суду. Проте, законодавче обмеження повноважень Верховного Суду України не дає йому можливості повною мірою забезпечити виконання Україною рішення Європейського суду дієво сприяти поширенню використання вітчизняними судами його практики, а в цілому не дає можливості ефективно впроваджувати у правову дійсність стандарти Конвенції.

З метою забезпечення єдності судової практики, зокрема в частині її відповідності міжнародним стандартам необхідно повернути Верховному Суду право надавати судам загальної юрисдикції роз'яснення з питань застосування законодавства, а також розширити його процесуальні повноваження щодо ухвалення рішення за результатами розгляду справ.

1.Закон України від 26.02.2008 «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс] http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15

2.Рум'янцева В.В. Огляд стану звернень громадян України до Європейського суду з прав людини. URL: http://old.minjust.gov.ua/1957

3.Фурса С.Я., Фурса Є.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Центр правових досліджень – Київ : [Фурса], 2007. 50 с.

4.Онопенко В.В. Механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення. Вісник Верховного Суду України. 2011. № 7 (131). С. 4-7.

Мороз А. О.

студент
Навчально–науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
Ортинський В.Л.

Директор
Навчально-науковогоінституту права та психології
Національногоуніверситету «Львівськаполітехніка»,
д.ю.н., професор

ЗЛОЧИННІСТЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ: ОСНОВНІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій та суспільства загалом, злочинність серед неповнолітніх набуває нових рис, тому вимагає оперативного та ефективного реагування з боку держави. Проблема девіантної поведінки неповнолітніх в тому, що вона може набувати масштабів злочину, де і виявляється важливість профілактичних заходів попередження злочинності.

Профілактика злочинності неповнолітніх – це система державних і суспільних заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію такої злочинності й послаблення її детермінантів, завданням якої є утримання неповнолітніх від учинення правопорушень і коригування поведінки осіб, які потенційно схильні вчиняти злочини [1, с. 181].

Протидія злочинності неповнолітніх полягає у проведенні уповноваженими суб'єктами системи заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію факторів,

що викликають вчинення неповнолітніми злочинів. В залежності від об'єктів, на які спрямований превентивний вплив, прийнято виділяти три рівні протидії злочинності неповнолітніх: загально-соціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний [2, с. 135].

До заходів загально-соціального запобігання злочинності неповнолітніх належать дії, спрямовані на підвищення соціального захисту сімей з дітьми, збільшення матеріальної допомоги дітям-сиротам і дітям-інвалідам, реформування освітніх закладів, належне фінансове забезпечення праці вчителів і вихователів. Вони націлені на зменшення протиріч і стабілізацію соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві[2, с. 135].

До спеціально-кримінологічного запобігання потрібно віднести дії (розраховані як на всіх неповнолітніх, так і на їх окремі групи), спрямовані на зменшення негативного впливу криміногенних чинників, а також заходи, скеровані на конкретних осіб з девіантною або злочинною поведінкою з метою недопущення виникнення антисуспільної мотивації[2, с. 135].

Щодо індивідуальної профілактичної роботи, то зазвичай вона здійснюється щодо неповнолітніх, які відносяться до групи ризику вчинення злочину або вже вчинили злочин, у зв'язку з чим потрапили у поле діяльності суб'єктів профілактики, поставлені на профілактичний облік, відбувають покарання або знаходяться у профілактичних закладах, тощо. Індивідуальна профілактика з огляду на об'єкти поділяється на: ранню, спрямовану на усунення або нейтралізацію негативних обставин формування криміногенної спрямованості особи неповнолітнього; безпосередню – спрямовану на усунення кримінальної мотивації, припинення протиправної поведінки неповнолітнього і протидію актуальній криміногенній ситуації; посткримінальну, тобто запобігання рецидиву з боку неповнолітніх, які вже вчинили злочини[2, с. 136].

Соціальна характеристика неповнолітнього правопорушника виявляється в переважанні примітивних негативних потреб: схильності до вживання алкоголю, азартних ігор, статевої розбещеності, насильницьких дій стосовно слабшого. Серед однолітків вони виділяються низьким культурним рівнем, зневажливим ставленням до моральних цінностей, вираженими антигромадськими поглядами. Водночас багато з перерахованих рис є поверхневими [1, с. 179].

Соціальні чинники та психічні якості особистості, властиві для неповнолітніх відповідних вікових груп, водночас, різні й індивідуальні для кожного неповнолітнього. Усі ці детермінанти необхідно враховувати в профілактиці злочинів, що вчиняють неповнолітні [1, с. 179].

Порівняно новими видами злочинів, що вчиняють неповнолітні, є участь у добровільному захопленні заручників, телефонний тероризм, ритуальні вбивства, інформаційні та комп'ютерні злочини. У злочинності неповнолітніх з'являються ознаки професіоналізації та спеціалізації злочинів. Вони, переважно, учиняють злочини у складі організованих груп, активно залучаючи до участі в злочинах малолітніх та підлітків, які не несуть кримінальної відповідальності за свої дії [1, с. 179].

Спеціалісти у сфері профілактики правопорушень, залежно від того, у чому вони вбачають причини правопорушень, виділяють такі підходи до здійснення їх профілактики:

– структурний, що пов'язує здійснення ефективної профілактики правопорушень з проведенням значних соціально-економічних перетворень у суспільстві;

– психологічний, який визначає вирішальне превентивне значення впливу на особу потенційного правопорушника, а також осіб, які вже вчиняли правопорушення (з метою профілактики рецидиву);

– ситуаційний, який відводить вирішальну роль впливу на соціальні та фізичні фактори зовнішнього середовища, що впливають на вчинення

правопорушень, сукупність яких створюють сприятливу ситуацію для кримінальних проявів [3, с. 110].

Що ж до зарубіжного досвіду, то сучасна англо-американська превентивна практика характеризується наявністю багатьох різноманітних програм, спрямованих на попередження правопорушень. Серед них важлива роль відводиться заходам профілактики правопорушень серед дітей, у тому числі заходам ранньої профілактики протиправної поведінки дітей. Закордонні вчені вважають, що успіх усієї профілактичної діяльності багато в чому залежить від ефективності профілактики правопорушень серед дітей. Ці програми профілактики правопорушень спираються на багатофакторний підхід до визначення причин протиправної поведінки і мають на меті усунення або нейтралізацію факторів, що негативно впливають на неповнолітнього [3, с. 112].

У разі девіантних відхилень у поведінці неповнолітніх програмні заходи сприяють, по-перше, формуванню позитивних, соціально корисних навичок у дітей, по-друге, корекції неприйнятної, у тому числі суспільно небезпечної поведінки частини неповнолітніх, по-третє, усуненню чинників, які детермінують негативну активність дитини, та запобіганню рецидиву [4, с. 195].

Превентивні програми тривалого втручання активно використовуються у Великобританії, Канаді, Литві, Норвегії, Німеччині, Польщі, США та інших державах, що сприяє скороченню рівня злочинності серед неповнолітніх. Так, наприклад, після запровадження канадської програми LeadershipandResiliencyProgramсеред її учасників зменшилась кількість арештів неповнолітніх на 47% [4, с. 195].

Програми профілактики раннього втручання спрямовані на завчасне попередження виникнення криміногенних явищ у процесі формування соціально прийнятного простору для розвитку дитини. Крім того, на цьому етапі профілактики важливе значення приділяється формуванню й навчанню дітей

необхідним навикам та наданню допомоги у вирішенні життєво важливих проблем [4, с. 195].

Яскравим прикладом є шкільна програма «Швидкий курс» (FastTrack) набула широкого розповсюдження у Великобританії, Австралії, Канаді та США. Метою цих програмних заходів є запобігання негативним відхиленням у поведінці дітей 1-6 класів, що формувались у домашньому, шкільному оточенні й у середовищі однолітків. Головною складовою «Швидкого курсу» виступає поєднання роботи із батьками, дітьми і школою, що сприяє покращенню соціально-пізнавальної компетентності дитини; підвищенню ефективності виховного впливу батьків; збільшенню зв'язків та позитивного досвіду, пов'язаного зі школою; покращенню зв'язків між школою та родиною, що у комплексі відбивається на кримінологічній ситуації [4, с. 196].

Профілактика втручання зосереджується на найбільш близьких до неповнолітнього агентах соціалізації (сім'я, школа, дозвільна сфера), що формують його поведінку; ставлення до соціальних норм та можливість їх дотримуватись [4, с. 196].

Отже, профілактика девіантної поведінки неповнолітніх є важливим етапом запобігання злочинності загалом. Злочинність неповнолітніх має свої особливості, а тому потребує окремої уваги з боку держави. Ця увага повинна проявлятися у постійному вдосконаленні заходів по боротьбі з цією проблемою. З огляду на зарубіжний досвід, вважаємо, доцільним запроваджувати програми профілактики неповнолітньої злочинності та виводити їх на більш масштабні рівні.

1.Корольчук В.В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх / В.В. Корольчук // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. –С. 176-182.

2.Фіалка М.І. Неповнолітня злочинність: сучасний стан та напрямки профілактики / М.І. Фіалка // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2013. – № 5. – С. 133-140.

3.Клемпарський М.М. Особливості зарубіжного досвіду протидії злочинності неповнолітніх та можливість його використання в Україні / М.М. Клемпарський // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 110-113.

4.Юзікова Н.С. *Формування програмних заходів корекції та запобігання злочинній поведінці неповнолітніх: зарубіжний досвід / Н.С. Юзікова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.– 2014.– № 7. – С. 195-198.*

Мороз А.О.

студент
Навчально-науковий інституту права і психології
НУ «Львівська політехніка,
Якимова С.В.,

к.ю.н., доц.
доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-науковий інституту права і психології
НУ «Львівська політехніка,

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Запобігання злочинності є однією з найважливіших функцій держави та найактуальнішим питанням для досліджень, оскільки це явище яке мало і матиме місце в суспільному житті.

Протидія (запобігання) злочинності розуміється як предметно існуюча система соціальних заходів, які мають виконуватись органами держаної виконавчої влади, спеціалізованими правоохоронними органами і формуваннями громадськості та окремими громадянами, застосовуючи чинне законодавство, міжнародні правові норми в сфері боротьби зі злочинністю, практичний досвід і досягнення науки [1, с. 138].

Протидія (запобігання) злочинності реалізується через систему соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню протиправних діянь, які вже мають місце, або готуються чи вже почалися, виявленні винних осіб та притягненні їх до відповідальності. Протидія полягає не тільки у попередній діяльності з попередження злочинності, а в конкретних примусових заходах впливу на відповідних суб`єктів у процесі здійснення ними злочинної діяльності, а також у профілактичних заходах усунення наслідків злочинних діянь [1, с. 139].

У понятті «протидія злочинності» відображається теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень та реагування на їх вчинення. Протидія злочинним проявам відбувається на різних рівнях життєдіяльності суспільства [2, с. 105].

Куц В. виділяє такі рівні протидії злочинності: загальносоціальна, спеціально-кримінологічна, кримінально-юстиційна [2, с. 105].

Загальносоціальна протидія злочинності – це ефективне правомірне функціонування всіх інституцій суспільства та держави, що спеціально не спрямовується на протидію злочинності, але опосередковано впливає на фактори її існування та відтворення, в результаті чого мінімізується кількість кримінальних правопорушень. Може здатись, що на цьому рівні протидії її суб'єкт та об'єкт збігаються, але більш уважний розгляд ситуації вказує лише на термінологічний збіг цих явищ. Насправді ж у протидії злочинності на зазначеному рівні як суб'єкт бере участь не все суспільство, а лише його легальні інституції та соціономні особистості (законослухняні громадяни) [2, с. 105].

На відміну від загальносоціальної, спеціально-кримінологічна протидія злочинності – це система кримінологічних та організаційно-правових заходів, безпосередньо спрямованих на протидію злочинності, що переважно здійснюються спеціально уповноваженими органами, які сьогодні, фактично будучи державоохоронними, називаються правоохоронними, а мали б називатись органами забезпечення правопорядку, що вбачається із останніх змін до Конституції України щодо правосуддя. Характерною особливістю спеціально-кримінологічної протидії злочинності є створення та реалізація різнопланових програм запобігання її проявам на загальнодержавному, регіональному й місцевому рівнях та проведення інших спеціально спрямованих на це заходів [2, с. 106].

Щодо третього рівня протидії злочинності – кримінально-юстиційного – слід зазначити, що його сутність полягає в протидії кримінальним правопорушенням зусиллями виключно органів кримінальної юстиції в межах процесуального провадження за фактом вчинення конкретного правопорушення. При цьому органи кримінальної юстиції можуть застосовувати запобіжні заходи проти потенційних злочинних проявів і до вчинення кримінального правопорушення, наприклад, здійснюючи правову пропаганду, проводячи профілактичні бесіди з особами, схильними до правопорушень, тощо. Але така діяльність належить до спеціально-кримінологічної, а не до кримінально-юстиційної протидії злочинності. Здійснюючи її вказані органи реалізують свій загальний «правоохоронний» потенціал, а не кримінально-юстиційний [2, с. 106].

Бандурка О. М. та Литвинов О. М. зазначають такі сутнісні ознаки системи протидії злочинності:

1) протидія злочинності є специфічною галуззю соціального управління, а не безсистемним, хаотичним набором різноманітних заходів;

2) найважливішою рисою протидії злочинності є її багаторівневий характер. Це проявляється, зокрема, у тому, що вона складається з подолання причин злочинності в цілому, причин окремих її різновидів, а також причин та умов конкретних злочинів;

3) протидія злочинності здійснюється як у процесі вирішення загальних завдань соціального та економічного розвитку, так і в ході реалізації спеціально-кримінологічних заходів;

4) процес протидії злочинності складається із взаємодії різних її суб’єктів, серед них органи влади та управління, правоохоронні органи, адміністрації підприємств і установ, громадські формування, окремі громадяни;

5) серед ієрархії цілей, що стоять перед системою протидії злочинності, найважливішою є раннє запобігання. Мова йде про запобігання несприятливому формуванню особистості, тобто навіть самій можливості виникнення

криміногенних особистісних якостей. Тим самим чинники злочинної поведінки викорінюються на самому початку, у зародку;

6) поняття «протидія злочинності» є збірним, комплексним і на індивідуальному рівні включає в себе профілактику, запобігання і припинення злочинів. Оскільки злочин – завжди процес, що розвивається в часі, то основний спосіб запобігання йому полягає в тому, щоб, своєчасно втрутившись в цей процес, не допустити його розвитку. Головна відмінність зазначених видів діяльності в часовій дистанції між їх реалізацією і фактом вчинення злочину, а також у ступені інтенсивності та динамічності застосування [3, с. 174].

Ми погоджуємось із думкою Джужи О. М. про те, що попереджувальна діяльність надзвичайно різноманітна, що відображається передусім у спеціальній термінології. Крім категорії попередження злочинів, що застосовується для визначення родового поняття, використовуються також «профілактика», «запобігання», «припинення». На жаль, дотепер у кримінологічній літературі відсутнє жодне концептуальне розуміння відповідних понять та їх співвідношення. Тривалі дискусії, безсумнівно, породжували і дедалі породжують відому плутанину, а в ряді випадків істотні протиріччя щодо вирішення проблем попередження злочинів [4, с. 107].

Отже, ефективна протидія злочинності є важливою умовою для побудови правової держави. Ефективність функціонування держави передбачає вдосконалення системи заходів протидії злочинності, враховуючи негативний досвід минулого. Злочинність – це явище перманентне, якого неможливо позбутись, проте зменшити його масштаби – цілком можливо.

1.Веприцький Р.С. Поняття та зміст заходів протидії злочинності / Р.С. Веприцький // Європейські перспективи. – 2014. – № 3. – С. 137-139.

2. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст / В. Куц // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 4. – С. 103-112.

3.Бандурка О.М. Система протидії злочинності: поняття та сутність / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2015. – № 2. – С. 168-177.

4.Джужа О.М. Кримінологія: Підручник / О.М. Джужа – Київ: Юрінком інтер, 2012. – 474 с.

Мусій С.В.,

студент
Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Мартьянова Т.С.,

асистент кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

СУБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «РОЗБІЙ»

Суб'єкт злочину у загальному розумінні – це особа, яка вчинила злочин. У більш вузькому, спеціальному розумінні – це особа, яка здатна нести кримінальну відповідальність у разі вчинення нею умисного або необережного діяння, передбаченого кримінальним законом. З усіх численних ознак, що характеризують особу злочинця, закон виділяє такі, які свідчать про її здатність нести кримінальну відповідальність[1, с. 197].

Отже, кримінальний закон наділяє суб'єкта злочину такими взаємопов'язаними загальними ознаками: 1) фізична особа; 2) осудна особа; 3) особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Перш за все суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина. Цей висновок фактично закріплений у ст. ст. 6-8 КК України, де зазначається, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці й особи без громадянства.

Питання про осудність особи, яка вчинила злочинне діяння, має особливе значення як для характеристики суб'єкта злочину, так і для характеристики злочину і складу злочину в цілому. Як стверджує В.Г. Павлов, осудність має важливе значення не тільки для встановлення суб'єкта злочину як кримінально-правового поняття, але й для всього складу в цілому, оскільки за відсутність цих

ознак чи однієї з них відсутнім буде і суб’єкт злочину[2, с. 79]. Згідно з чинним законом про кримінальну відповідальність неосудна особа не може бути суб’єктом злочину. І в цьому плані розбій не відрізняється від інших злочинних діянь.

Оскільки кримінальне право повинне впливати на поведінку людей, правосуддя має справу тільки зі свідомою діяльністю людини. Заходи покарання, що застосовуються судом, можуть мати силу і виконувати своє призначення виключно щодо людини, що володіє нормальними психічними здібностями , які дозволяють правильно орієнтуватися в подіях і явищах навколишньої дійсності. Адже, карати того, хто не розуміє, що робить – безглуздо[3, с. 104]. Тому суб'єктом злочину може вважатися тільки та людина, яка вчиняючи злочин, усвідомлює при цьому характер своїх дії, може керувати ними і здатна розуміти сенс і значення їх наслідків. Тому кримінально-правове значення мають такі якості особи, які перш за все, відображають здатність розуміти характер своїх дій і керувати ними. Такою якістю у людини є психіка, тобто наявність свідомості і волі.

Психіка – це властивість високоорганізованої матерії, що є особливою формою відображення суб'єктом об'єктивної реальності. Психічне відображення, виникаючи на певному щаблі біологічної еволюції, змінюючись і ускладнюючись, набувають у людини якісно іншу форму - форму свідомості, що породжується його життям в суспільстві, тими суспільними відносинами, які опосередковують його зв'язки зі світом[4, с. 11].

При цьому, здатності усвідомлювати особою характер своїх дій недостатньо для можливості усвідомлено керувати ними. Вчинки людини визначаються і контролюються не тільки її свідомістю, але і волею – здатністю до вибору мети діяльності і внутрішнім зусиллям, необхідним для її здійснення. Виходячи з усього вище сказаного, осудність – це фактична і юридична передумова вини особи, а вина, в свою чергу, буде обов'язковою умовою кримінальної відповідальності і покарання[5, с. 71].

Передумовою осудності є досягнення особою віку кримінальної відповідальності. Адже здатність усвідомлювати свої дії та їх фактичний характер, об'єктивно пізнавати явища навколишнього світу, виявляти їх внутрішній зв'язок, оцінювати, робити вибір між різними спонуканнями у індивіда виникає не з моменту народження, а значно пізніше, у міру біологічного і соціального розвитку, коли у нього побуде певний рівень правової свідомості. Тому, встановлення в кримінальному законі мінімального віку кримінальної відповідальності обумовлюється, насамперед, нерозривним зв'язком між здатністю суб'єкта усвідомлювати значення його дії, керувати ними і віковим розвитком останнього[6,с. 181].

Досягнення особою встановленого законом віку кримінальної відповідальності передбачає і її здатність адекватно сприймати кримінальне покарання і розуміти мету, яка ним переслідується – виправлення і перевиховання засудженого. Ця мета може бути досягнута тільки при її усвідомленні особою, що зазнала покарання. Таким чином, мінімальний вік кримінальної відповідальності не може бути нижче віку, коли у людини утворюються певні правові уявлення, коли вона здатна усвідомити правові заборони .

Вік – це чіткі координати життя, кількість прожитого часу. Вік в юриспруденції - це визначений документами юридичний період життя людини. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, вік, поряд з осудністю, є тією основною обставиною, обов'язкове встановлення котрої, в кожному конкретному випадку вкрай важливе для визнання особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, суб'єктом злочину[7, с. 53].

Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України, за загальним правилом встановлюється на момент після досягнення особою шістнадцяти років. Цей вік прийнято називати загальним віком. При цьому в ч. 2 ст. 22 КК України за вчинення окремих, прямо вказаних в

цій нормі злочинів, встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності – з моменту досягнення чотирнадцяти років.

Головною причиною зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення певних дій є очевидність зазначених злочинів, в силу чого їх суспільна небезпечність стає зрозумілою для підлітка. З раннього дитинства людину вчать не брати чужого без дозволу і не спричиняти шкоду здоров'ю іншій особі, тобто розбій належить до числа легко зрозумілих дій і саме тому законодавець традиційно передбачає знижений вік кримінальної відповідальності за вчинення розбою – з чотирнадцяти років.

З огляду на вищезазначене, можна дійти ***висновку***, що суб'єктом складу злочину "Розбій", передбаченого ст. 187 КК - є фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла чотирнадцятирічного віку.

1.Курс уголовного права. Общая часть : учеб. для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. — М. : Зерцало, 1999. — Т. 1 : Учение о преступлении. — 592 с.

2. Павлов В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность / Павлов В. Г. — СПБ. : Изд-во «Лань», Санкт-Петербургс. ун-т МВД России, 2000. — 192 с.

3.Коржанський М. Й. Кримінальне право України. Частина Загальна: Курс лекцій. — К.: Наукова думка: Українська видавнича група, 1996. — 334 с.

4.Устименко В. В. Специальный субъект преступления: Автореф. дис... к-та юрид. наук: 12. 00. 08 / Харьковский юридический институт им. Ф. Э. Дзержинского. — Харьков, 1984. — 16 с.

5.Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть: Учебник. - Днепропетровск: Пороги, 1992. — 166 с.

6.Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. — К.: Атіка, 1999. — 418 с.

7. Магарин Н.С., Бараненко Д.В. Субъект преступления по новому уголовному законодательству Украины. Одеса: Астропринт, 2001. — 104 с.

Назаров В.В.

Академія адвокатури України,
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики,
доктор юридичних наук, професор

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В Україні вже понад 5 років діє Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), який установив нові процедури кримінального провадження, передбачив нових учасників провадження, їх права та обов'язки, виокремив заходи забезпечення кримінального провадження, спеціальне досудове розслідування, особливі порядки кримінального провадження та багато інших нововведень.

22 вересня 2017 р. у Страсбурзі Комітет міністрів Ради Європи у своїй резолюції схвально оцінив запровадження КПК України. Разом з тим, українські науковці та практики по різному сприймають вказані вище нововведення. Одні вважають його революційним, інші – навпаки, нормативним актом, який є абсолютно недосконалим, і наслідком цього є досить часте порушення прав і свобод учасників кримінального провадження.

На жаль, одним з основних недоліків кримінального процесу є нестабільність законодавства. Зміни до КПК України приймаються настільки часто, що як практикуючі юристи, так і науковці не завжди можуть їх відстежувати.Насторожує той факт, що деякі зміни та доповнення до КПК України вносяться в «ручному режимі» перед самим голосуванням, без будь-якого обговорення законодавцями, що не покращує, а навпаки ускладнює роботу слідчих, прокурорів та суддів. Складається враження, що депутати в парламентській залі під час голосування достеменно не розуміють, за що вони голосують.

Крім того, не прийнято Закон «Про кримінальні проступки», а створення Державного бюро розслідування, залишається лише на словах та в далекій перспективі.

Наслідком цього є втрата довіри до реформ, немає реального покарання злочинців, особливо корупціонерів, замість цього виключний піар та окозамилювання, профанація правоохоронної діяльності, глобальний непрофесіоналізм. Фактично ліквідовано систему діяльності органів

розслідування, оскільки вони на сьогодні діють розрізнено, без будь-якої взаємодії та координації. Мало того, між деякими з них існують постійні конфлікти під час досудового розслідування.

Особливо слід зазначити, що методи роботи слідчих та оперативних підрозділів під час обшуків, арештів, вилученні майна не змінилися. Лише в 2017 році кількість звернень до суду для проведення обшуку порівняно з 2012 роком збільшилася в 45 разів! При цьому близько 85 % таких звернень задовольняються судами [1].Це є свідченням того, що в державі поступово починає діяти не сила закону, а закон сили.

У 2017 році рівень незаконного насильства в поліції практично зрівнявся с аналогічними показниками 2010 р. Оціночна кількість людей, які ставали жертвами умисного завдання працівниками поліції побиття, страждань чи катувань, зросла з 409 080 осіб у 2015 р. до 641 326 осіб у 2017 р. Оціночна кількість тих, що стали жертвами катувань, також зросла з 62 935 осіб у 2015 р. та становить майже 96 тис. осіб у 2017 р. [2, с. 20].

Мабуть вперше за часи незалежності України ніхто з громадян не відчуває себе захищеним, при цьому ст. 2 КПК України визначає, що завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Складається враження, що керівництво правоохоронних органів та населення перебувають в різних вимірах життя щодо питань рівня злочинності, розкриття злочинів, довіри населення до роботи правоохоронних органів. Це саме стосується і судової системи, яка знаходиться у найбільш критичному стані за всі роки свого існування. Крім того, на суди здійснюється зовнішній тиск, якого не було за часів незалежності України.

Нескінченні порушення прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування та в судовому провадженні в майбутньому неминуче будуть використані в позовах до Європейського суду з прав людини, що завдасть значних матеріальних й іміджевих збитків для України. Прикладом цього є прецедентне рішення Європейського суду з прав людини, якийзадовольнив разом всі позови, подані українськими громадянами зі скаргами на невиконання судових рішень українських судів, а це 12 тис. справ. До того ж позови були задоволені без розгляду – за принципом схожості. Європейський суд з прав людини зазначив, що Україна все одно рішень суду фактично не виконує, тому суд уже «заливає» зверненнями з цієї країни і далі так тривати не може.

Отже, анархію і беззаконня, яке процвітає в державі, необхідно припиняти. Потрібна консолідована робота всіх державних органів, особливо правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. До учасників кримінального провадження має застосовуватися лише належна правова процедура і кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, має бути притягнутий до відповідальності в міру своєї вини.

1.Что стоит за повальными обысками у бизнеса, которые идут по всей Украине *URL:http://ua-banker.com.ua/articles-and-analytics/criticism/29361/*

2.Права людини в Україні – 2017. Доповідь правозахисних організацій / О. М. Павліченко, О. А. Мартиненко / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2018. 92 с.

Несімко О.Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЮРИСТА ЯК ОДНА ІЗ КОМПОНЕНТІВ ЮРИДИЧНОЇ ДФЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ А ВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Юридична діяльність виступає одночасно і умовою і способом існування правової системи та людини в ній. Економічна діяльність являє собою суттєвий

відрізок життя суспільства і саме тому тісно пов’язана з нормами, правилами, законами, моральними зобов’язаннями та іншими навиками, котрі виступають складовими суспільства [2,с.6-7]. Саме економічна система задовольняє найнеобхідніші потреби людини і надає їй можливість займатися тим чи іншим видом діяльності. При цьому розвиток економічної системи визначає і ступінь розвитку самої особи. Це взаємопов’язані та взаємозалежні процеси, що одночасно збагачують і економіку і людину в ній. Оскільки матеріальні та духовні блага, що створюються в економічній системі, безумовно виступають елементами культури, то саме вони спрямовані на формування людини культурної, незалежно від роду занять. З повним правом можна стверджувати, що економіка „починається і закінчується” людиною.

Типи і форми діяльності різняться за суб’єктом, об’єктом, функціями та цілями. Такі об’єкти діяльності як виробництво, споживання, бізнес, комерція тощо визначають відповідні їм види діяльності та функції, що забезпечують суб’єкти діяльності.

Таким чином, економічна діяльність – це специфічний вид предметно-практичної діяльності в економічній сфері. Умовою виникнення економічної діяльності виступає наявність такої економічної ситуації, при якій чітко окреслена та чи інша проблема. Економічну діяльність можна трактувати як спосіб вирішення нагальних економічних проблем. Для їх вирішення окрім природних (зовнішніх) факторів – наявності ресурсів, середовища, в якому ця діяльність відбувається, інших економічних агентів, умов, що регламентують цю діяльність, законів, норм (якщо цього вимагає ситуація), вкрай необхідні особистісні якості суб’єкта, що визначають його ставлення та інтерес до даного роду діяльності, пізнавальні здібності, а також такі риси як: активність, прагнення до успіху, самостійність, цілеспрямованість тощо для досягнення поставлених завдань [3, с.99-104].

Визначення видів юридичної діяльності значною мірою залежить від того,

який критерій береться за основу класифікації. У наукових джерелах визначено три види юридичної діяльності за основними формами її здійснення – практична, наукова, освітня. Однак існують й інші критерії, використання яких дає змогу охарактеризувати юридичну діяльність в іншій площині, або іншому аспекті через призму науково-дослідницького інтересу. Наприклад, юридичну діяльність визначають: 1) за змістом – консультування, тлумачення, виступи в юридичних установах, ведення юридичної справи тощо; 2) за професійною спеціалізацією або за суб'єктами здійснення – адвокатська, слідча, прокурорська, судова, нотаріальна; 3) за соціальними сферами – юридична діяльність в економіці, політиці, духовній сфері; 4) за кількістю уповноважених осіб, які здійснюють розгляд юридичної справи – індивідуальна, (одноособова), колегіальна (колективна); 5) за змістом інтелектуальної роботи – пізнавально-пошукова, організаційна, реконструктивна, реєстраційна, комунікативна. Найбільшого практичного значення має проведення класифікації видів юридичної діяльності за спеціальностями, які історично склалися в межах юридичних професії та відображають зміст певних професійних напрямів юридичної роботи.

В аналізі юридичної діяльності виділяють такі етапи: 1) процес усвідомлення юристом свого призначення, коли відбувається певна адаптація, ознайомлення зі службовими та функціональними обов'язками та специфікою роботи юридичної установи; 2) процес формування юриста як професіонала – характеризується повною самостійністю у службовій діяльності, набуття певних навичок, розробка власного стилю та культури в роботі тощо; 3) досягнення вершин майстерності, остаточне становлення юриста як професіонала.

Зміст юридичної діяльності у кожному конкретному випадку становлять конкретні дії, перелік яких суттєво впливає на визначення обсягу, сфери та форм юридичної діяльності. В умовах соціального прогресу, ускладнення соціальних зв'язків змінюються зміст та форми соціальної, а, отже, і юридичної практики. Відповідно до вимог соціального прогресу та економічного розвитку суспільства

юридична практика зазнавала змін у напрямку розширення змісту, ускладнення структури, виникнення нових форм і засобів її здійснення. Тому до змісту юридичної практики (діяльності) належать не лише складання документів, консультування та участь у судових засіданнях, а й інші юридично значущі дії: попередження, припинення та розслідування правопорушень в економічній сфері, притягнення до юридичної відповідальності, виконання покарань, підготовка та прийняття нормативно-правових актів, що регламентують економічну діяльність, здійснення правовиховної та науково-дослідницької діяльності, реєстрація та статистичний облік правових та економічних явищ, результатів юридичної діяльності.

У зв'язку з цим можна визначити перелік найважливіших дій, які є основою юридичної діяльності, потребують спеціальних знань, навичок та професіоналізму: 1) ведення юридичної справи (здійснення певного комплексу процесуальних, юридично значущих дій, пов'язаних із вирішенням конкретної життєвої ситуації – ухвалення рішення про прийняття до свого провадження, обшук приміщення, допит підозрюваного, проведення експертного дослідження та складання висновку, перевірка доказової інформації, побудова версії щодо справи тощо); 2) складання юридичних документів (відображається або посвідчується інформація, що має правове значення: позов до суду, протест прокурора, протокол адміністративного правопорушення, нотаріально завірений договір дарування або купівлі-продажу тощо); 3) юридичне консультування (передбачає надання рекомендацій, порад, визначення обсягу повноважень, роз'яснення правового статусу, перспектив судового вирішення справи тощо; здійснюється передача необхідної інформації зацікавленій особі, виходячи із наявності спеціальних правових знань юриста-фахівця та його практичного досвіду правової роботи); 4) виступи в юридичних установах (в офіційній формі оголошуються заяви, клопотання, вимоги, висновки аналітичної та експертної роботи, що мають безпосереднє значення для вирішення юридичної справи); 5) тлумачення текстів

нормативно-правових актів та інших юридичних документів (за їх текстуальною формою формулюється істинний зміст норми або воля законодавця; шляхом роз'яснення певних теоретичних конструкцій, термінів їх словосполучень, конкретизуються вимоги правової норми або рішення уповноваженого органу, визначається коло суб'єктів даного правовідношення, що стало предметом розгляду зі справи); 6) правове виховання, правова агітація та пропаганда правових знань (за допомогою цих дій здійснюється бажаний вплив на свідомість суб'єктів права, на їх поведінку, спрямовану на правомірні дії); 7) правове навчання в юридичних навчальних закладах (певний вид дій, пов'язаних із процесом отримання спеціальних правових знань, отримання навичок практичної діяльності, формування юридичного світогляду, та з іншими процесами, передбаченими навчальними програмами, кваліфікаційними характеристиками, що дають змогу готувати професійного юриста-фахівця, спеціаліста з економічних питань [4].

Отже, основні риси юридичної діяльності у сфері економіки, на нашу думку, такі:

1. Юридична діяльність здійснюється у сфері економіки (наявність права передбачає наявність юридичної діяльності, яка забезпечує повномасштабне функціонування економіки. 2. Юридична діяльність в економічній сфері здійснюється юристами-фахівцями на професійній основі (у сфері економічної діяльності працюють спеціалісти-професіонали, які володіють спеціалізованими правовими та економічними знаннями, відповідними навичками роботи, кваліфіковано виконують юридично значущі дії, що визначають зміст їх роботи. Юридична діяльність спрямована на організацію діяльності інших суб'єктів права (право щодо всіх суб'єктів здійснює формально однаковий вплив, що зумовлюється формальною рівністю суб'єктів права перед силою правових приписів. 4. Метою юридичної діяльності є впорядкування та узгодження суспільних відносин. 5.У процесі здійснення юридичної діяльності в економічній

сфері використовуються як правові, так і неправові засоби. У сфері економіки неможливо обійтися без засобів, які так чи інакше пов'язані з правом і виконують роль основного інструментарію щодо реалізації повноважень юристів-фахівців. 6. Правова регламентація юридичної діяльності в економічній сфері (застосування права щодо інших осіб) виступає однією з форм прояву влади. Правові, професійні дії юристів, як правило, тягнуть за собою певні наслідки для інших суб'єктів, тому юридична діяльність досить чітко регламентується нормами права. 7. Юридична діяльність здійснюється у формі практичної, наукової та освітньої діяльності.

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.uaЛaws/show/254к/96-вр

2.Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity New York / Francis Fukuyama. – The Free Press, 1995. – P. 6–7.

3.Максакова В.И. Экономическая культура личности / В.И. Максакова // Базовая культура личности: теоретические и методические проблемы. – М., 1989. – С. 99–104.

4.Федик Є.І. Формування правової культури студентів-юристів: теоретичні та прикладні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 "Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень"/ Є.І. Федик. – Львів, 1996. – 23 с.

Новосад Ю. О.

начальник відділу нагляду
прокуратури Волинської області
кандидат юридичних наук
Джужа О. М.

доктор юридичних наук, професор,
Національна академія внутрішніх справ

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПРОФІЛАКТИКИ ЗАХИСТУ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ

Свій ефект та відповідні результати у змісті кримінологічної профілактики, як показують результати запобігання злочинам, мають також заходи профілактики захисту, яку розглядають як сукупність заходів що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню злочинних проявів, та (опосередковано)

антигромадських поглядів [1, с. 3-29]. При цьому, на відміну від профілактики усунення чи обмеження, профілактика захисту має на меті створення достатнього захисту і безпеки людей та речей, а також зовнішні перешкоди на шляху посягання на суспільні цінності [1, с. 29]. До об'єктів профілактичного захисту відносяться: а) з одного боку, засоби захисту та збереження держаного та приватного майна; засоби особистого захисту (зброя; спеціальний одяг; технічні пристрої; новітні технології тощо); б) з другого боку, правосвідомість потенційних злочинів [1, с. 29].

Як слушно зауважив з цього приводу В. В. Голіна, форми реалізації заходів профілактики захисту відомі та широко використовуються практично з давніх-давен (віконні грати; металеві двері; хитромудрі замки; прилади спостерігання; т. ін.) [1, с. 29]. Але головне, на переконання даного кримінолога, не в цьому: профілактика захисту як світова стратегія зменшення практичних можливостей злочинних проявів потребує наукового обґрунтування запобіжного впливу на свідомість потенційних злочинців, технічної охорони озброєності суспільства, а також практика уразливості та можливості захисту тих и інших матеріальних і духовних цінностей від злочинних посягань, використання новітніх засобів їх захисту в різних сферах життя, заінтересованість держави в залученні та впровадженні різних ноу-хау, дослідження доцільності запозичення зарубіжного досвіду профілактики захисту в національному просторі, т. ін. [1, с. 29-30].

Зміст заходів профілактики захисту в контексті запобіжної діяльності, що здійснюється відносно персоналу установ виконання покарань, можна продемонструвати на прикладі деяких статистичних даних і результатів спеціальних наукових досліджень з означеної проблематики [2, с. 387-388]. Так, на сьогодні однією із суттєвих умов, що сприяють вчиненню злочинів як персоналом УВП, так і засудженими, є неналежне використання технічних засобів нагляду і контролю (наприклад, відеокамер) за засудженими (ст. 103 КВК України), зношеність яких складає по всіх установах покарань майже 50%, а на деяких

відкритих територіях охороняємих зон вони взагалі відсутні [2, с. 388], що, у свою чергу, персоналу УВП встановлювати позаслужбові зв'язки з останніми, а також передавати для них заборонені предмети і речовини та вести з ними спільно різні злочини [3, с. 12-14].

Інші прорахунки та недоліки матеріально-технічного забезпечення сфери виконання покарань (понад 90% наявних в експлуатації систем охорони периметрів та 49,6% інших інженерно-технічних засобів охорони СіЗО та УВП перебувають у незадовільному стані; в установах виконання покарань експлуатується тільки 30% сучасних засобів телекомунікації та зв'язку; із 96 спеціальних автомобілів, які використовуються для переміщення засуджених (ст. 88 КВК України) 90% перебувають в експлуатації понад 20 років та потребують капітального ремонту, а деякі підлягають списанню й терміновій заміні [4, с. 113]), створюють умови для вчинення таких злочинів з боку персоналу установ виконання покарань, як: службова недбалість (ст. 367 КК); перевищення влади або службовий повноважень (ст. 365 КК); злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (розділ XIII особливої частини КК України); ін. [2, с. 12-14].

Так в цілому виглядає зміст кримінологічної профілактики у запобіганні злочинам, що вчиняються персоналом установ виконання покарань.

1.Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібн. / Голіна В. В. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

2.Ліховіцький Я. О. Злочини, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України : кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / Ярослав Олександрович Ліховіцький. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2017. 584 с.

3.Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році : інформ. бюл. Київ : Міністерство юстиції України, 2017. 43 с.

4.Ільницький О. М. Вплив реформування правоохоронних органів та зокрема кримінально-виконавчої служби на стан громадської безпеки в Україні / О. М. Ільницький // Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 грудня 2016 року). Київ, 2016. С. 111-113.

Нургалиев К.С.,

адвокат (г. Астана, Республика Казахстан)

СУД БИЕВ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Суд биев, как суд высокой морали, строился и основывался на таких фундаментальных принципах, составляющих его незыблемые основы, как неподкупность судьи, справедливость как суть и моральная ориентация судебных решений, доступность и публичность суда, владение судьей ораторским искусством как средством доказывания и обоснования судебного решения, ориентированность суда на примерение сторон и полное возмещение причиненного правонарушением ущерба. Одна из ярких особенностей суда биев – в его духовности: духовное содержание рассматриваемых споров всегда превалировало, бии старались придерживаться в первую очередь моральных установок, сложившихся в обществе.

Лучше всего правосудие древних казахов можно охарактеризовать определением «народный». Авторитет биев держался на народном признании, по существу, это было и охранной грамотой, и своего рода «лицензией» бия на отправление правосудия. Бии являлись главными носителями норм права казахов, выполняли практически все правовые функции государства: знатоки, интерпритаторы и охранители существоваших законов, реформаторы и законодатели, советники ханов и султанов. Главным принципом их деятельности был принцип справедливости.

Бием мог стать любой представитель черной кости знаючий нормы обычного права, обладающий красноречием и достаточным авторитетом. Очень часто в степи возникали целые династии биев, однако это звание ни в коем случае не было наследственным. В XVII – начале XVIII веков ряд влиятельных биев осуществляли так же властные функции, входя в состав Советабиев и возглавляя ж узы и отдельные военно-протестарные объединения.

Одним из обязательных требований было знание норм обычного права. Обычное право господствовало на территории Казахстана на протяжении столетий. Бии располагали большими правами в толковаииии норм, обосновании и вынесении решений, а также в определении методов и форм приведения этих решений в исполнение.

Таким образом, бии должны были знать широкий круг источников, огромный объем различных норм обычного права. Но, кроме этого, к биям предъявлялось еще одно требование – красноречие и ораторское мастерство.

Суд проводился публично, в словесной форме, во всех случаях допускался защитник. Сердцевиной суда биев часто становилось выступление самого бия или же судебный словесный поединок между двумя биями. Военный губернатор Тургайской области Л.Ф. Баллюзек в 1871 году записал следующее: «Суд биев – суд изустный, со свойственной ему гластностью и публичностью, суд, в котором всякое дело, начиная с самой простой обиды человека словом до самого высшего уголовного преступления, как убийство, и от самой маловажной кражи до значительной барымты, разбиралось и судилось словесно, без малейшего участия пера и бумаги»[1, с.74].

Естественно, что подобная форма суда закономерно предполагала высокий уровень ораторского мастерства бия. Как подчеркивали современники, а затем и историки, само право быть бием в казахской степи определялось двумя исходными моментами: требовались глубокие познания в судебных обычаях и учитывалось личное ораторское мастерство[2, с. 4].

Таким образом, бийские суды в то время были основным судебным органом, в который обращались тяжущиеся. Целью суда был не столько поиск истины, а сколько примерение сторон и прекращение конфликтов. Но эти судебные органы как видно из вышеизложенного не были государственными органами, хотя и выполняли судебные функции в казахском обществе. Это были общественные суды, организация деятельности которых не подвергалась регулированию со

стороны государственной власти. То есть судебная система казахского общества состояла из двух уровней: общественные суды (суды биев), которые составляли основу судебной системы и были судами первой инстанции; и ханский суд – суд высшей инстанции.

Роль суда биев в системе государственного механизма того времени неоценима. Правовой статус биев и правовое положение бийских судов можно сказать регулировался неписанными обычаями, наболее влиятельные и знаменитые бии осуществляли не только судебные и правотворческие фукнции, но обладали и административной властью, а некоторые из них осуществляли консультативно-совещательные фукнции при ханском дворе. Например, знаменитые бии, которыми гордится весь казахстанский народ, Толе би, Казыбек би, Айтеке би – представители трех жузов, помощники Тауке хана, составители важнейшего кодекса «Жеті Жарғы».

Разумеется, современные реалии намного отдаляют нас от прошлого, и невозможно механически перенести давние традиции в сегодняшний день, хотя иногда слышатся и такие предложения, особенно когда речь идет о третейских, мировых судах или институте досудебного примерения. Но, несомненно, мы многое можем и должны почерпнуть из богатейшего наследия суда биев. Самое главное и ценное – исторические уроки призваны помочь нам возродить нравственные начала в воспитании дойстойных судейских кадров, в судопроизводстве [3].

1 Гиздатов Г. Очерки по истории судебной речи. Алматы.: Жеті Жарғы. -1998. - С.74.

2. Ахажанова А.Е. Эволюция судебной системы казахстана от бийский судов до судов с участием присяжных заседателей. Магистерская диссертация. Астана. - 2006. – С.80.

3. Мами К. Суд биев// Материалы сайта: htpp://www.supcourtkz

4.Шабарова А. Значение и роль суда биев в становлении и развитии судебной власти Республики Казахстан // Материалы сайта: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Pravo/63884.doc.htm

Озаренко В.В.,

студент
-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Коваль М.М.,

доцент кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ «РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ»

У ч. 1 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України визначається поняття ресоціалізації в місцях позбавлення волі як “свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві”[1].

В сучасній юридичній літературі представлені різні точки зору вчених на процес та поняття ресоціалізації. Так, відомий вчений-юрист Н.А. Стручков розглядає ресоціалізацію як процес, “який складається з двох етапів – пенітенціарного (під час перебування в місцях позбавлення волі) та постпенітенціарного (після звільнення засудженого від відбування покарання). При цьому до процесу ресоціалізації він відносить і профілактичний вплив на осіб з відхиляючою поведінкою[2, с. 78].

Проблема ресоціалізації звільнених часто подається виключно як один із напрямків боротьби з рецидивною злочинністю, що є невірним, оскільки при цьому не враховується працевлаштування, житлова проблема, фінансове забезпечення, психологічна та соціальна допомога, тобто виключається соціальна реабілітація.

А.А. Волошина розглядає ресоціалізацію колишніх в’язнів тільки як постпенітенціарну “роботу з дармоїдцями, п’яницями, раніше засудженими, які не стали на шлях виправлення”, підкреслюючи у цьому процесі роль органів

внутрішніх справ, державної влади, управління та суспільних організацій[3, с. 323].

С.М. Савченко і Е.А. Милушкин класифікують ресоціалізацію як регіональну проблему і підкреслюють роль місцевих органів влади й управління, органів внутрішніх справ в соціальній адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, і пропонують створення спецкомендатур соціальної адаптації в УВС, які займалися б питаннями працевлаштування та нагляду за звільненими та їх побутовим і трудовим влаштуванням [4, с. 111].

Аналізуючи ресоціалізацію неповнолітніх, підкреслює, що це єдиний еволюційний процес, що включає в себе соціалізацію, яка почалася до засудження, і продовжується в місцях позбавлення волі і після звільнення в умовах життя на волі. На його погляд, "розв'язання проблеми ресоціалізації осіб, які відбувають кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі, потребує врахування багатьох факторів, у тому числі вікових особливостей засуджених. Так, неповнолітні від 14 до 18 років проходять процес соціалізації на волі, а якщо вони скоюють злочин, то вони проходять етапи ресоціалізації (або реабілітації) в УВП, а після звільнення знову продовжують процес соціалізації (або соціальної адаптації)". Тобто в цьому визначенні ототожнюються поняття реабілітації та ресоціалізації, соціалізації та соціальної адаптації.

І.Ю. Бобилева, розглядаючи вплив тривалих термінів позбавлення волі на ресоціалізацію, вважає, що "чим більше будуть строки позбавлення тим тяжче будуть йти процеси ресоціалізації їх на волі, чим більше буде судимостей, тим тяжче буде проходити адаптація засуджених на волі"[5, с. 43].

В.П. Михайленко, І.В.Нікітіна вважають, що "проблема постпенітенціарної адаптації є дуже складною і актуальною, тому потребує оптимального вирішення не лише карними органами, а й психологами, педагогами, соціологами, а в деяких випадках і психіатрами"[6, с. 87].

Ресоціалізація осіб, звільнених з місць позбавлення волі, є складним

процесом відновлення, збереження і розвитку соціально корисних зв'язків і відносин засудженого у період відбування ним покарання і на першому етапі його життя після звільнення. Виконання покарання спрямоване на те, щоб не допустити рецидиву злочинів або ж зменшити рівень рецидивної злочинності. Застосовуючи покарання, суспільство повинне допомогти особам, звільненим з місць позбавлення волі обрати суспільно корисний напрям життєдіяльності й тим самим попередити повторення злочинних діянь. Ним досліджено, що "ресоціалізація осіб, звільнених від покарання" є складним багатомірним процесом, який поєднує наступні аспекти: змістовий, психологічний, соціальний. Під змістовим аспектом розуміється сукупність заходів спрямованих на перевиховання особи, її розвиток і удосконалення. Психологічний аспект передбачає обов'язкове врахування психологічних особливостей особи засудженого. Соціальний аспект ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі реалізується у контексті суспільних зв'язків індивіда.

Д.В. Ягунов визначає ресоціалізацію як напрямок державної соціальної політики, спрямований на надання комплексу соціальних послуг засудженим, які відбули чи відбувають покарання, та особам, для яких ув'язнення обрано як запобіжний захід, з метою їх повернення до суспільства і включення як здорових і повноцінних його членів. Реалізація цього напрямку соціальної політики відбувається в результаті створення відповідних управлінських механізмів взаємодії між установами пенітенціарної системи, спеціалізованими державними агенціями, на які покладений обов'язок надання засудженим та ув'язненим соціальних послуг як у пенітенціарних установах, так і в умовах вільного суспільства, та громадськими інституціями[7, с. 11].

Підсумовуючи наведені вище дефініції можна дійти до висновку, що під ресоціалізацією засуджених необхідно розуміти як процес відновлення особи, яка скоїла злочин і засуджена до покарання, як соціалізованого члена суспільства, що здійснюється на основі застосування до неї комплексу правових, організаційних,

психолого-педагогічних, виховних та інших заходів впливу на різних етапах кримінальної відповідальності з метою недопущення здійснення повторних протиправних діянь, та повернення її до самостійного загальноприйнятого соціального життя в суспільстві.

1.Кримінально-виконавчий кодекс України. Офіційне видання. Текст прийнятий Верховною Радою України 11 липня 2003 року. – Київ: ІнЮре. – 2018.

2.Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права: Проблемы особенной части. – М., 1985. – 276 с.

3.Волошина А. А. Создание службы ресоциализации – насущная проблема времени // Связь юридической науки и практики.– М., 1986. – 343 с.

4.Савченко С.М., Милушкин Е.А. Вопросы совершенствования ресоциализации судимых // Уголовное наказание и его исполнение в процесе перестройки деятельности ОВД: Сб. науч. Тр. ВНИИ МВД СССР.– М., 1990. – 343 с.

5.Бобылева И.Ю. Влияние длительных фонов мышления свободы на ресоциализацию осужденных. // Исполнение наказаний и социальная адаптация осужденных: Сб. науч. трудов НИИ МВД СССР.– М., 1990. – 876 с.

6.Михайленко В. П., Нікітіна І. В. Життєве самовизначення особистості в Конституційний період. // Проблеми пенітенціарної теорії і практики.– К., 1999.– № 3. – С.82-87.

7.Ягунов Д. В. Державне управління пенітенціарною системою України: механізми ресоціалізації засуджених: Автореф. дис... канд. наук з держ. управління: – Одеса, 2004. – 18 с.

Олексишин С. З.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Несімко О. Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ДАВНОСТІ НАСТАННЯ СМЕРТІ

Незважаючи на стрімкий розвиток сучасних технологій, в судовій медицині все ще залишається ряд проблем, для вирішення яких ще не винайдено достатньо точних методів та методик. Однією з таких є визначення давності настання смерті.

В той же час, дане питання є дуже поширеним в кримінальній практиці серед спектру усіх завдань, що можуть ставитись перед судово-медичним експертом працівниками правоохоронних органів. А відповідно до існуючих на сьогодні розробок, визначення давності настання смерті є відносним, навіть не дивлячись на те, що існує безліч підходів як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та практиків.

Давність настання смерті (ДНС) — це проміжок часу, що пройшов з моменту смерті особи до моменту огляду трупа. Чим менше часу пройде з моменту смерті до огляду суд-мед експертом, тим точнішими будуть показники. ДНС вимірюється в годинах (до 2-3 діб), добах, тижнях, місяцях, а в окремих випадках навіть в роках [3].

Для повного і результативного розслідування злочинів, що пов’язанні з настанням смерті особи, дуже важливо максимально точно встановити давність настання смерті. Адже часто саме такі деталі сприяють швидкому виявленню злочинців та притягненню винних до відповідальності.

На сьогодгішній день у судово-медичній практиці застосовуються такі групи методів для визначення давності настання смерті:

1. Суправітальні реакції:

а) реакція скелетної мускулатури на механічне подразнення;

б) реакція гладких м‘язів райдужної оболонки ока на хімічні подразники;

в) електричні реакції на дію;

г) реакція потових залоз;

г) здатність тканин сприймати барвники;

д) життєздатність сперматозоонів.

2. Ранні трупні явища:

а) охолодження трупа;

б) трупне висихання;

в) трупні плями;

г) трупне заклякання.

3. Пізні трупні явища

а) гниття трупа;

б) природне скелетування;

в) муміфікація;

г) жировіск;

ґ) торф’яне дублення.

4. Лабораторні методи визначення давності настання смерті.

5. Використання деяких інших ознак при визначенні давності настання смерті

а) зміна емалі зубів;

б) зміни рогівки ока;

в) дослідження вмісту шлунково-кишкового тракту;

г) наповнення сечового міхура;

ґ) ентомофауна трупа;

д) перебування трупа у воді [2].

Варто зазначити, що експерт не може зробити достатньо точний висновок покладаючись лише на один з вищезазначених методів, саме тому у судовій медицині було запропоновано використовувати зведені таблиці, які включають показники декількох трупних явищ.

Один з відомих в Західній Європі табличний спосіб визначення ДНС — «Визначення часу настання смерті по Hansen», 1965 року (зі змінами). Його перевага полягає в тому, що він є досить простим і логічним та не потребує надто тривалої підготовки експертів. Даний спосіб базується на визначенні таких ознак:

1) імовірні ознаки смерті (помутніння рогівки, відчуття охолодження);

2) трупні зміни (трупні плями, трупне заклякання, трупне розкладання, визначення давності настання смерті при перебуванні тіла у вод) [1].

Створенням зведених таблиць для визначення давності настання смерті займались також такі вчені та медики: В.М. Смольянінов (1975), Г.Б. Дерягін і З.И. Тараскина (1996), судові медики А.С. Лісовий і Л.Л. Голубович (2007), В.Д. Мішалов, В.В. Войченко і В.Т. Юрченко (2016) [1].

Отож, визначення ДНС в рамках кримінальних проваджень має особливо важливе соціальне значення, бо лише оперативне розкриття злочинів пов'язаних з смертю людей, а також призначення справедливого покарання винним особам може сприяти вирішенню такої проблеми у суспільстві, а одночасно слугувати і превентивним заходом щодо потенційних злочинців. Та зважаючи на недосконаліть, зокрема неточність, системи визначення давності настання смерті перед світовим співтовариством все ще стоїть завдання винайдення сучасного більш точного методу.

1.Визначення давності настання смерті : монографія / За заг. ред. В.О. Ольховського і Л.Л. Голубовича. – Харків: ФОП Бровін О.В., 2017. – 168 с.
2. ВИЗНАЧЕННЯ ДАВНОСТІ НАСТАННЯ СМЕРТІ У СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ (методичні рекомендації) [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://ir.nmapo.edu.ua:8080/jspui/bitstream/lib/1400/1/ ДАВНІСТЬ%20НАСТАННЯ%20СМЕРТІ.pdf
3.Герасименко О.І. Судово-медична експертиза (загальна частина). - Донецьк: Норд-Прес, 2007. – 508 с.

Ольховська А.-М. А.

студент
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Канцір В. С.

доктор юридичних наук, професор,
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри кримінального права і процесу,

РОЗГЛЯД КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПО СУТІ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Правосуддя – особлива функція судової влади (державна діяльність), що передбачає здійснення судового розгляду, який є певним порядком вирішення кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських та інших справ, зокрема це передбачено Конституцією України [1, с. 218].

Поділ кримінального процесу на стадії історично обумовлений його генезисом і нормативно закріплений у вітчизняному законодавстві та загальновизнаний науковою спільнотою. Разом з тим, після прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (КПК України) в теорії і науці кримінального процесу питання його стадійності ще не вирішено, оскільки відсутня нормативно визначена структура процесу та містяться недоліки юридичної техніки [2, с. 110]. Одним з інститутів кримінального процесуального права, який піддався суттєвим змінам у зв'язку з прийняттям нового КПК України, став інститут судового провадження. Зміст реформування полягає в тому, щоб позбавити суддю обвинувальної функції і встановити тільки елементи, які відповідають загальним положенням розгляду кримінального провадження, встановлення вини обвинуваченого, проголошення вироку, таким чином, щоб жодна особа не була піддана необгрунтованному процесуальному примусу тощо [3, с. 67]. У процесі розвитку кримінальної юстиції визначилися різні історичні форми кримінального процесу, а з огляду на культурні, етнічні, географічні, релігійні фактори окремих регіонів чи держав – десятки і сотні їх модифікацій, для яких характерною ознакою, закріпленою в процесуальних нормах, є стадійність. Разом з тим історії відомі численні приклади відсутності в кримінальному процесі стадій досудового розслідування або його поглинання [4, с. 56].

Як правило, кримінальне провадження складається з п'яти взаємопов'язаних між собою частин (етапів): підготовчої частини судового засідання, судового слідства, судових дебатів, останнього слова підсудного та постановлення і проголошення вироку. Кожна із частин є послідовною системою процесуальних дій з чітко визначеним змістом та завданнями» [5, с. 114]. Важливою стадією

кримінального процесу є судовий розгляд, який призначено для розгляду кримінальної справи по суті [6, с. 37]. Так, ч. 1 та ч. 2 ст. 318 КПК України регламентує, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку. Окрім того, судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом. У судове засідання викликаються потерпілий та інші учасники кримінального провадження [7].

Судовий розгляд кримінальної справи – «основна стадія кримінального процесу, коли суд, здійснюючи правосуддя, розглядає справу по суті й у своєму вироку вирішує питання про винність чи невинність підсудного, застосування або незастосування до нього покарання, а також приймає рішення щодо застосування або незастосування примусових заходів виховного характеру чи примусових заходів медичного характеру» [8, с. 712]. В юридичній літературі підкреслено, що судовий розгляд у системі стадій кримінального процесу посідає центральне місце і є найбільш важливою його стадією. Під час цієї стадії суд самостійно досліджує наявні у справі докази, а також нові докази, які надані учасниками процесу або витребувані судом [9, с. 270].

Окремі процесуалісти справедливо вказують, що сутність судового розгляду полягає у вирішенні судом правового спору між обвинувачем і підсудним (обвинуваченою особою), змістом якого є питання про винуватість підсудного у вчиненні злочину та про призначення йому певного покарання. Тільки в судовому розгляді людина від імені держави може бути визнана винуватою у вчиненні злочину та їй може бути призначено покарання [10, с. 285].

Деякі науковці вказують, що судовий розгляд – це нове самостійне дослідження всіх обставин кримінальної справи, необхідних для її правильного вирішення, але здійсн юване в інших процесуальних умовах за участю сторін, при повній їх рівноправності і в умовах змагальності [11, с. 41].

У більшості визначень судового розгляду зазначається, що це центральна,

головна або особлива стадія кримінального процесу. На нашу думку, такі вказівки пояснюються важливістю та особливостями цієї стадії кримінального процесу.

У науковій літературі робилися деякі спроби щодо виокремлення особливостей судового розгляду як стадії кримінального процесу. Певний науковий інтерес має визначення таких особливостей: 1) найбільшою мірою реалізу ються принципи кримінального процесу, насамперед принцип змагальності. На сьогодні більш активну роль у дослідженні доказів мають відігравати сторони обвинувачення та захисту, а не суд; 2) зосереджені максимальні гарантії правосуддя, що забезпечують реалізацію прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства, а також виконання ними своїх обов'язків для досягнення завдань кримінального судочинства, а також для захисту й охорони законних прав та інтересів; 3) найбільшою мірою виявляється взаємодія сторін, суду та інших учасників кримінального судочинства; 4) повною мірою виявляється призначення кримінального судочинства; 5) розглянуті докази можуть бути покладені в основу вироку; 6) остаточно вирішується питання про винуватість особи і застосування до неї заходів кримінальної відповідальності, тобто вирішується справа по суті [12, с. 7].

Загальні положення судового розгляду можна визначити як сукупність (система) процесуальних дій, що спрямовані на виконання основних завдань кримінального судочинства [3, с. 70]. Судова реформа в Україні передбачає реальне запровадження змагальної судової системи, що притаманна для правової держави. У цьому сенсі слід погодитися з О. Г. Яновською, яка вказує, що «вся процедура кримінального судочинства – це конкуренція прав та інтересів потерпілих і осіб, що вчинили злочин, інтересів особи і суспільства, будь-який захід, що здійснюється у процесі кримінального судочинства та захищає інтереси потерпілого й через це обмежує права притягнутого до відповідальності, або підвищує рівень захисту прав винного і відповідно знижує рівень захисту прав та інтересів потерпілого від злочину, інтересів суспільства» [6, с. 58].

Підсумовуючи варто зазначти, що кримінальний процес історично поділений на стадії, що передбачено чинним законодавством. У системі стадій судового провадження судовий розгляд є основним елементом, від ефективності реалізації якого залежить виконання завдань кримінального процесу. Вище зазначена стадія є центральною у кримінальному провадженні, це обумовлено, насамперед, реалізацією принципу змагальності. Судовий розгляд кримінальної справи (розгляд справи по суті) складається з відповідних процесуальних дій, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України. У зв'язку з цим, вважаємо, що обрана тема є актуальною на сьогодні та потребує додаткового вивчення.

1.Шепітько І. І. Сутність судового розгляду (судового слідства) та його місце в системі кримінального провадження / І. І. Шепітько // Питання боротьби зі злочинністю. – 2016. – № 32. – С. 218–234.

2.Каланча І. Г. Судове провадження в системі оновленого кримінального процесу України / І. Г. Каланча // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С. 110–119.

3.Максимова Л. О. Судове провадження: теоретичні та практичні положення реформування / Л. О. Максимова // Європейські перспективи. – 2015. – № 2. – С. 67–72.

4.Бражнік Ю. Ю. Генезис, поняття, завдання та структура стадії у кримінальному процесі / Ю. Ю. Бражнік // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 56–60.

5.Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи: навч. посіб. / В. О. Попелюшко. – К.: Кондор, 2006. – 234 с.

6 Яновська О. Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія / О. Г. Яновська. – К.: Прецедент, 2011. – 303 с.

7 Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

8.Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – 736 с.

9.Советский уголовный процесс: учебник / под общ. ред. М. И. Бажанова, Ю. М. Грошевого. – К.: Вища шк., 1983. – 439 с.

10. Пешков В. В. Глава 16. Судебное разбирательство / В. В. Пешков // Уголовный процесс России: учеб. пособие / под ред. З. Ф. Ковриги, Н. П. Кузнецова. – В.: Воронеж. гос. ун-т, 2003. – 285 с.

11. Загорский Г. И. Актуальные проблемы судебного разбирательства по уголовным делам: учеб.-практ. пособие / Г. И. Загорский. – М.: Проспект, 2012. – 321 с.
12. Карабанова Т. Н. Судебное следствие в уголовном процессе Российской Федерации / Т. Н. Карабанова, В. Н. Махов. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 192 с.

Ольховська А. А.

студент
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Бойсан М.Я.

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
асистент кафедри кримінального
права і процесу

ПОНЯТТЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У процесі виконання конституційних вимог в Україні щодо забезпечення гарантій найвищих соціальних цінностей, якими є права і свободи людини, захист її життя й здоров'я поряд із позитивними змінами має місце наявність тих складних криміногенних обставин, що стосуються зниження цінності людського життя, а саме – зростання кількості вбивств взагалі та вбивств при обтяжуючих обставинах [1, с. 30]. Негативні суспільні зміни обумовлені, насамперед, нерівним соціальним та економічних становищем. Так, за однакових життєвих обставин або умов люди обирають зовсім протилежні варіанти поведінки, зокрема одні дотримуються вимог закону, права, моралі, інші їх порушують або ігнорують. Отже, є підстави вважати, що особи, які обирають антисуспільний варіант поведінки, чинять так унаслідок певних властивостей свого характеру, світогляду, що зумовили саме цей вибір [2, с. 84].

Особа злочинця, як відзначає Ю. М. Антонян, відіграє в кримінології виключну важливу роль інструмента наукового пізнання тих, хто скоїв злочин. Особа злочинця – це галузь кримінологічних знань, об'єкт кримінологічного

дослідження, без якого існування кримінології неможливе, оскільки за його допомоги може бути вирішено головне завдання кримінології – пояснення злочинності [3, с. 42]. Кримінологічне вивчення особистості злочинця здійснюється для виявлення та оцінювання тих її властивостей і рис, що породжують злочинну поведінку, а також з метою її профілактики. У цьому виявляється найтісніша єдність трьох вузлів кримінологічних проблем: особистості злочинця, причин і механізму злочинної поведінки, профілактики злочинів [4, с. 126]. Вивчення особи злочинця необхідно для того, щоб зрозуміти причини скоєння злочину цією особою, і для того, щоб дослідити причини індивідуальної злочинної поведінки в абстрактно-науковому плані та причини злочинності загалом [3, с. 53].

Поняття «особистість злочинця» визначається як юридичними ознаками, які згідно з законом характеризують суб'єкт злочину, так і ознаками, що відображають особливості духовної сутності та містять внутрішні причини суспільної небезпеки особистості. Вивчення особистісних передумов злочинної поведінки необхідно для реконструювання психологічної сторони генезису скоєного злочину, розуміння мотивів, цілей та психічного стану суб'єкта.

Науковці визначають декілька підходів до визначення вище зазначеного поняття : 1) як до особистості, що скоїла злочин; 2) як до сукупності соціальних властивостей конкретної особистості, зв'язків, стосунків, які у взаємодії з соціальними умовами визначили здійснення злочину; 3) як до певного специфічного типу особистості, що має якісні відмінності від особистості, що є правослухняною [1, с. 30]. А. Ф. Зелінський запропонував розрізняти поняття «особистість злочинця» і поняття «особа, що вчинила злочин». Він вважав, що особистість людини формується в процесі діяльності, і тому особистість злочинця є особистістю людини, яка вчинила не окреме правопорушення, а систему злочинних дій, тобто злочинну діяльність. Злочинна діяльність знаходить своє вираження у правових формах повторності, сукупності, рецидиві злочинів, а

також у скоєнні діяння, що розглядається як один злочин, але складається з декількох дій. Що ж стосується особистості інших правопорушників, то їх можна назвати особами, які скоїли злочини, тому що їм не притаманні статистично достовірні особистісні особливості [5, с. 117].Підсумовуючи можна зазначити, що на сьогодні рівень антисуспільної злочинної поведінки є доволі високим. Як показує практика, за однакових життєвих обставин різні особи поводяться по-різному. Особа злочинця є ключовою категорією кримінології, адже є наріжним каменем її вивчення. Незважаючи на те, що відповідне поняття не є новим, воно недосліджене всебічно на сьогодні. У зв'язку з цим, вважаємо, що обрана тема є актуальною на сьогодні та потребує суттєвої уваги.

1 Алексєєва Т. В. Методологічні підходи до визначення поняття «особистість злочинця» як ключового у кримінальній психології / Т. В. Алесєєва // Проблеми сучасної психології. – 2010. – № 8. – С. 29–38.

2.Горбаченко П. А. Кримінологічний портрет особи злочинця, винної у скоєнні контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів / П. А. Горбаченко // Вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 36. – С. 84–88.

3.Антонян Ю. М. Изучение личности преступника: [учебное пособие] / Ю.М. Антонян. – М.: Изд. ВНИИ МВД СССР, 1982. – 80 с.

4.Криминология: [учебник] / под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. – М.: Юристъ, 1997. – 512 с.

5.Зелинский А. Ф. Криминальная психология: научно практическое издание / А. Ф. Зелинский. – К.: Юринком Интер,1999. – 240 с.

Оперук В.І.

Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ),
Національна академія внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСНОВНІ ВИКЛИКИ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Невід'ємною ознакою розвитку сучасного суспільства є швидкий розвиток та впровадження досягнень науки і техніки, що значно полегшує життя людей та суспільства в цілому. Однак, разом з позитивними моментами, які виникають у зв'язку із науково-технічним прогресом,а саме невпинний розвиток науки,

інноваційних інформаційних технологій, який в більшості випадків є загальнодоступним для широкого кола осіб,також сприяє виникненню як нових злочинів так і способів їхнього вчинення, на які приходитьсяреагувати правоохоронним органам.

Проте методи та засоби якими озброєні правоохоронні органи щодо розслідування суспільно-небезпечних діянь пов'язаних із використанням сучасних досягнень науки та техніки в супереч певних соціально-економічних та інших проблем в державі, не завжди виявляються ефективними при боротьбі зі злочинами даної категорії.

Безперечно сучасні науково-технічні досягнення дають можливість правоохоронним органам протистояти злочинності на належному рівні. Однак злочинці при вчиненні злочинів намагаються використовувати найсучасніші технічні засоби, які б унеможливили встановлення та затримання особи злочинця.

Дана проблема є динамічним фактором для науковців в галузях криміналістики та інших природничих наук, які необхідно розвивати з метою удосконалення криміналістичної техніки, для ефективної боротьби та попередження злочинності.

Саме тому, враховуючи вищезазначене, а також те, що Україна не залишилась осторонь науково-технічного прогресу, перспективи розвитку криміналістичної техніки в розслідуванні, розкритті та попередженні злочинів мають важливе значення як для правоохоронних органів так і для держави загалом.

Застосування криміналістичної техніки при виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів, суттєво полегшує оцінку речових доказів з позиції їхньої достовірності, покращує їхню індивідуалізацію, попереджуючи підміну одних предметів іншими. Засоби і методи криміналістичної техніки, забезпечуючи виявлення і правильну оцінку матеріальних ознак злочину, полегшують пізнавальну діяльність слідчого і суду. Окрім цього, надаючи можливість для

пізнавального відображення об’єктів, вони створюють найкращі можливості для переконання в істинності знань щодо встановлених фактів [1, с. 217].

Так, у відповідності до ч. 2 ст. 9 КПК України прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов’язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом’якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [2].

Звісно, що ці завдання вирішуються за допомогою криміналістичної техніки. Розкриття злочину починається на етапі досудового слідства, під час якого виявляють, збирають, зберігають докази, для того, щоб в майбутньому провести окремі процесуальні дії.

Отже, підводячи підсумок хотілось би відмітити, що науково-технічний прогрес невід’ємний від суспільного прогресу і є одним із його складових.В умовах науково-технічного прогресу значною мірою підвищується роль криміналістичної техніки.

Однією із умов ефективної боротьби зі злочинністю на державному та міжнародному рівнях є розробка належного криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органівщодо розкриття, розслідування та попередження злочинів.

Саме вчасне удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення допоможе правоохоронним органам в протидії сучасним викликам злочинності.

1.Пясковський В.В. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексеев та ін. – К: «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651–17 Редакція від 03.08.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651–17

Ортинський В.Л.

директор
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

В умовах формування нових засад демократичного суспільства особливої актуальності набувають питання, що стосуються гарантій прав і свобод людини та громадянина. Усвідомлення людиною своєї свободи, можливості реалізувати свої права нерозривно пов'язані з конкретними умовами, які склались у певному суспільстві. Тому в останні роки вчених і практиків, насамперед у галузі юриспруденції, а також і громадян турбує питання: якою повинна стати модель української держави, яка модель держави більшою мірою здатна гарантувати громадянам їх права і свободи? І це обумовлює потребу з'ясування сутності «гарантій прав і свобод людини та громадянина».

Звичайно, це питання є предметом вивчення і дослідження учених, політичних діячів, правознавців, про що свідчать публікації в наукових виданнях та засобах масової інформації. Але у більшості оприлюднених думок гарантії прав і свобод людини висвітлюються без аналізу їх витоків, особливостей розвитку, а розглядаються як давно зрозумілі речі. У науковій літературі не так часто можна простежити розкриття змісту гарантій, їх витоків та багатьох інших, пов'язаних із цим складним явищем, проблем.

Під нормативним закріпленням утвердження і забезпечення прав та свобод людини слід розуміти діяльність компетентних державних органів, що спрямована на прийняття, зміну чи скасування певних нормативно-правових актів із метою законодавчого регулювання утвердження і забезпечення прав та свобод людини.

Від ефективності цієї діяльності залежить рівень здійснення головного обов'язку держави.

Що стосується елементів системи функціонування державної влади, то до них належать: наявність писаної конституції, дія якої не може бути призупинена довільно, а також жорстка процедура її формальної дії; надійне законодавче забезпечення користування правами і свободами; визнання державною владою конституції як джерела цієї влади і умови її легітимності; конституційні гарантії проти надмірного посилення виконавчої влади у вигляді системи розподілу влад; наявність компетентних і ефективних чинних органів представницької влади; закріплення у Конституції прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів; наявність незалежної судової влади, а також компетентного високоефективного та авторитетного органу конституційного контролю.

У системі нормативно-правових актів, що направлені на утвердження і забезпечення прав та свобод людини, найвищу юридичну силу має Конституція України. Саме вона закріплює основні права людини, визначає принципи їх реалізації. Інші закони, підзаконні нормативно-правові акти спрямовані на деталізацію і конкретизацію механізму забезпечення.

Особлива роль у забезпеченні прав і свобод належить правоохоронним органам, які відповідають за їх правовий захист. Такий захист охоплює діяльність, спрямовану на запобігання правопорушенням, захист прав і свобод особи та поновлення порушених прав і свобод людини та громадянина. На виконання зазначеного держава наділила правоохоронні органи повноваженнями, реалізація яких передбачає різні форми втручання у життя людей[1].

Цьому прогресивному поступу України на шляху забезпечення прав та свобод людини й громадянина передував власний державно-правовий розвиток і розвиток інституту прав людини в інших державах та на рівні міжнародного співтовариства.

З цього приводу можна сказати, що визначними віхами на цьому історичному шляху є прийняття Загальної Декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії і переконань 1981 р. та інших міжнародно-правових документів щодо прав людини[2].

Вказані міжнародні нормативно-правові джерела є тими, що надихають національні та міжнародні зусилля на заохочення й захист прав і свобод людини. У них визначаються напрями усієї подальшої діяльності в галузі прав людини. Вони є філософською основою для багатьох інших, що мають обов'язкову силу, як міжнародних, так і національних правових актів, що спрямовані на забезпечення прав та свобод людини й громадянина.

Можливість і ефективність гарантування прав і свобод людині певною мірою залежать від багатьох чинників, серед яких можна назвати: рівень розвитку правових принципів та інститутів демократії у механізмі державної влади; стан економіки та засобів розподілу життєвих благ, правотворча атмосфера у суспільстві; рівень правового виховання і культури; ступінь суспільної злагоди; наявність певних елементів у системі функціонування державної влади.

Питання нормативно-правового забезпечення дотримання прав та свобод людини в ході правоохоронної діяльності є невід'ємними від питань правомочності її суб'єктів.

У частині 3 ст. 27 Конституції України містить норму про право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Так, кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

Наступне, не менш важливе право кожної особи, – право на повагу до її гідності. Порушення цього права може виявлятися у катуванні, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність певної особи, поводженні чи

покаранні. Ці дії суворо заборонені у ч. 2 ст. 28 Конституції України. В такому разі «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа, чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. До цього терміна не належать біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково (ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання) [3].

В підсумку необхідно зазначити, що ст. 28 Конституції України є віддзеркаленням Європейської конвенції про запобігання тортурам, нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, що є частиною національного законодавства.

1.Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, 1983 року: Закон Верховної Ради України від 22.02.2000 р. № 1484-Ш // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 13. – Ст. 111.

2.Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій / упоряд. Т. Яблонська. – Амстердам-Київ: Сфера, 1999. – С. 341.

3.Дотримання прав людини в Україні у 1998 році Доповідь Держдепартаменту США про дотримання прав людини в Україні у 1998 році / Харківська правозахисна група. – Х.: Фоліо, 1999. – 25 с.

Павленко К.В.,

студент
Навчально-науковогоінституту права та психологіїНаціональногоуніверситету «Львівськаполітехніка»
Слотвінська Н.Д.,

асистенткафедрикримінального права та процесуНавчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

ПОНЯТТЯ «ДОВЕДЕННЯ» У КОНТЕКСТІ СТ. 120 КК УКРАЇНИ

У ст. 27 Конституції України вказано, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно його позбавлений[1]. Розділ ІІ Особливої частини Кримінального кодексу України під назвою«*Злочини проти життя та здоров'я особи*» охоплює в собі тридцять одну статтю. Всі вони мають спільний характер – це суспільна небезпека, яка націлена на створення чи спричинення шкоди для життя і здоров'я особи. На сьогоднішній день вдосконалення кримінального законодавства призвів до зміни тринадцяти статей цього розділу, в тому числі і ст. 120 під назвою «*Доведення до самогубства*».

Президент України Петро Порошенко в березні 2018 році підписав новий закон «Про внесення змін до кримінального кодексу України», який передбачає введення кримінальної відповідальності за схиляння до самогубства, тобто крім доведення до самогубства шляхом приниження, шантажу і жорстокого поводження, – зазначає Інтерфакс-Україна – кримінальна відповідальність буде поширюватися на доведення до суїциду шляхом системного примусу до дій, що суперечить волі людини, Кримінальна відповідальність тепер передбачена за спонукання до самогубства та інших дій, які сприяють вчиненню суїциду. За ч. 1 ст. 120 ККУкраїни вчинення таких дій каратиметься обмеженням або позбавлення волі до трьох років,а за схиляння до самогубства неповнолітнього – позбавлення волі терміном від 7 до 10 років.

Через аналіз досліджень юридичних науковців ми з'ясуємо правильне розуміння та особливості поняття «*доведення*» за ст. 120 ККУкраїни тому, що статистика такого злочину зростає і, це зумовлює поглибленому вивченні проблеми, пошуку необхідних засобів, які зможуть припинити, хоча б

мінімізувати ці протиправні дії. На сьогоднішній день ця тема є актуальною, адже за статистикою кількість таких злочинів збільшується, а проблема правової кваліфікації залишається відкритою. «Ця проблема викликає певні труднощі у правозастосовній діяльності. Особливо це стосується встановлення причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) винного та відмежування злочину, передбаченого ст. 120 ККУкраїни, від суспільних складів злочинів: вбивства (ст. 115 КК України), катування (ст. 127 КК України)»[3, с. 1].

Якщо поняття «*доведення*» розглядати з логічної точки зору, то це процедура встановлення істинності якоїсь тези за допомогою положень, істинність яких або вже була раніше встановлена, або приймається без доведень. Відповідно до ч. 1, ст. 120 ККУкраїни «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, є наслідком жорстокого поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності»[2]. Отже, доведення – це наслідок, що виражається у таких формах:жорстоке поводження, шантаж, примус до протиправних дій, систематичне приниження людської гідності.

Жорстоке поводження, – зазначає Франсуа Буше-Сольньє – це правова категорія яка є ширшою ніж тортури, жорстоке нелюдське та принижуюче гідність поводження[4]. Відповідно до цього визначення можна сказати, що поняття «жорстоке поводження» не є одиничним і остаточним. За допомогою відповідних ознак таке поводження можна визнати як жорстоке або нежорстоке взагалі. Для цього існує шкала серйозності жорстокого поводження. Це допомагає у розкритті характеру в скоєні злочинного діяння. За ст. 120 ККУкраїни під жорстоким поводженням розуміють тяжкість фізичного болю або душевних страждань. Отже, поняття «доведення» за формою жорстокого поводження виражається в наступних діях: мордування, позбавлення їжі, ліків, води, сну, одягу, житла, систематичне нанесення тілесних ушкоджень чи побоїв, примушування до вчинення дій сексуального характеру.

Щодо шантажу, то під ним розуміється залякування погрозою викрити чи розголосити певну інформацію, яка може зганьбити потерпілого його близьких, його близьких, спаплюжити його репутацію. Змістом шантажу за статтею 120 ККУкраїни можуть полягати у завданні іншій особі шкоди, наприклад, звільнення з роботи, розлучення, позбавлення засобів до існування, виселення, відібранням дитини тощо.

Примус до протиправних дій – це вимагання від іншої особи шляхом погрози, насильства, чи інших подібних дій вчинити дії, які заборонені чинним законодавством[5].

Систематичне приниження людської гідності полягає, зокрема, у багаторазових (три і більше рази) образах, глумлінні над потерпілим, цькуванні, поширенні наклепницьких вигадок, явно несправедливій критиці, іншому принижуваному ставленні[5]. Злочин за такою формою доведення мав місце на Черкащині 2017 року. «З'ясувалося, що 43-річний чоловік систематично принижував людську гідність та жорстоко поводився із жінкою, додатково спричиняючи їй тілесні ушкодження та фізичний біль. Внаслідок цього вона вчинила самогубство»[6]

Мало не довів до самогубства йодин з випусків «Міняю жінку». Шостий випуск цього телешоу на каналі 1+1 збурив користувачів мережі, виклавши гострі дискусії, та боязнь за життя однієї із героїв. У шоу, суть якого полягає в обміні дружинами та матерями взяла пара з Луцька – Наталя і Павло. Героїня зізналася, що чоловік їй зраджував, виганяв її на вулицю з двома дітьми на руках. Таке жорстоке відношення героїні було дуже важко пережити, й вона повідомила, що бажання закінчити життя самогубством уже спадало їй на думку та неодноразово прокручувала в голові способи його вчинення.

Судова практика свідчить, що самогубство часто вчиняється особами, які не досягли повноліття. Це випливає з того, що особливості психіки неповнолітніх (вікова психічна та фізична незрілість) мають розцінюватися як обставини, які

підвищують суспільну небезпеку злочинів, вчинених щодо цієї категорії осіб, що й передбачено частиною третьою статті 120 КК України[7, с. 10].

З розвитком науково-технічного прогресу та еволюцією людства з'являються такі, які раніше не існували, злочини та способи їх вчинення. Так, одночасно зі швидким розвитком Інтернету з'явились нові способи вчинення не лише крадіжки чи шахрайства, а й доведення до самогубства. При цьому новий спосіб доведення до самогубства поширюється у світі в міру стрім- кого зростання кількості постійних користувачів мережі Інтернет»[8].

Але на сьогоднішній день не так просто визначити, чи справді людину довели до самогубства та чи вона самостійно позбавила себе життя. Яскравим прикладом цього є випадок у селі Великополовецьке Сквирського району Київщини. 59-річна жінка вбила свого 64-річного чоловіка і зімітувала його вбивство – вклавши йому до рук ножа. Відділ комунікації поліції Києва повідомляє «під час чергової сімейної сварки жінка схопила кухонний ніж і завдала ним удару у груди своєму кривднику. Після чого злякалася і вклала знаряддя вбивства у руки небіжчику. У поліцію повідомила, що чоловік покінчив життя самогубством. Однак у подальшому, при з'ясуванні всіх обставин події та спілкуванні з дружиною померлого чоловіка, працівники поліції виявили розбіжності у її показах. Довели, що до скоєння злочину причетна дружина»[9].

1.Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-вр / / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.

2.Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001.– №25-26 – ст. 131.

3 Гусак О.А. Кримінально-правова характеристика доведення до самогубства. Рукопис/ О. Гусак. – К.: Істина, 2014. –120 с.

4.Буше-Сольнье Ф.. Практическийсловарьгуманитарного права. – М.: Издательство «МИК», 2004. – 552 с.

5.Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-е вид., переробл. та допов. / – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.

6.Новини. Черкащанина, який довів жінку до самогубства, взяли під варту. / Електронний ресурс. // Режим доступу: vikka.ua/novini/24038.

7.Шестопалова Л.М. Самогубство та доведення до самогубства: заходи протидії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Шестопалова Людмила Миколаївна; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2001. – 20 с.

8. Тручковська А.В. Щодо криміналізації доведення до самогубства за допомогою мережі Інтернет / А.В. Тручковська: Молодіжний науковий юридичний форум: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.. – К., 2015.

9.Новини. «Вклала ніж у руки»: жінка звірськи вбила чоловіка і зімітувала самогубство. /Електронний ресурс. // Режим доступу: https://prykarpattya.org/news/36325

Палюх А.І.

асистент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
к.ю.н.

ОЦІНКА ПРОКУРОРОМ ОКРЕМИХ ВИДІВ ДОКАЗІВ

Процесуальне керівництво є самостійним напрямом діяльності прокурора у кримінальному провадженні, спрямованим на забезпечення швидкого, повного, законного та всебічного досудового розслідування. За таких умов важливе місце посідає діяльність прокурора щодо збирання, дослідження доказів та надання їм належної оцінки [1, с. 108].

Участь прокурора в слідчих (розшукових) діях має місце тільки в обмеженому колі проваджень і далеко не в кожному провадженні ним даються вказівки про розслідування кримінального правопорушення, та оцінка прокурором доказів здійснюється в кожному кримінальному провадженні при надходженні її до прокурора з обвинувальним актом. При цьому на перший план, безумовно, виступає логічний аспект доказування.

Оцінка кожного з наявних у провадженні доказів здійснюється прокурором під час вивчення протоколів слідчих (розшукових) дій. Отож увага прокурора має бути зосереджена не тільки на правильності складання протоколів, на дотриманні всіх вимог, передбачених КПК України, а й на самому змісті протоколу.

При вивченні протоколів допиту свідків, потерпілих прокурор повинен зважати на роз'яснення допитуваним їхніх прав, на неприпустимість формального ознайомлення цих осіб з процесуальними правами, на забезпечення слідчим можливості реалізації прав громадян. Порушення цієї вимоги закону може призвести до втрати доказової сили показань. Особливо слід звернути увагу на ст. 63 Конституції України, яка істотно змінила регулювання кримінальних процесуальних відносин, встановлює принцип імунітету свідків: «Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом» [2]. Тепер слідчий в кожному випадку перед допитом свідка повинен роз'яснити йому зазначену норму Конституції, про що неодмінно зробити відповідну позначку у протоколі допиту, що засвідчується підписом допитуваного. Право відмовитися від дачі показань, які викривають їх самих або близьких родичів, повинно бути роз'яснено і потерпілому.

Прокурор повинен ретельно оцінювати зміст протоколу: чи вірно було визначено предмет допиту, чи всі обставини були з'ясовані. Потрібно зіставляти інформацію, що міститься у протоколах допиту свідків, на предмет її несуперечності (вивчення проваджень показує, що якраз це прокурори роблять не завжди).

Уважного вивчення потребують протоколи одночасного допиту двох і більше осіб.

У багатьох випадках слідчий лише фіксував протиріччя і не застосовував відповідних тактичних прийомів для їх подолання, дослідження причин. При виявленні випадків формального підходу потрібні вказівки про повторне і якісне проведення такої слідчої (розшукової) дії. Думається, прокурор повинен вжити заходів до з'ясування причин неякісного проведення одночасного допиту двох і більше осіб: чи були такими причинами формальний пасивний підхід або невміння слідчого належно провести цю слідчу (розшукову) дію, незнання

тактичних прийомів, які можна використовувати. В останньому випадку треба вирішити питання про доцільність участі прокурора у проведенні такої дії з метою надання допомоги слідчому, наочного демонстрування можливих прийомів, або обговорити зі слідчим порядок її проведення.

Уваги з боку прокурора вимагає також пред'явлення для впізнання. У низці випадків при проведенні такої слідчої (розшукової) дії присутні серйозні порушення. Основне упущення полягає в тому, що пред'явлення для впізнання, незважаючи на очевидну його необхідність, слідчими в окремих кримінальних провадженнях не проводилися або якщо проводились то з істотним порушенням вимог кримінального процесуального законодавства.

Ще більш парадоксальний випадок виявлено у кримінальному провадженні за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 187 КК України, коли пред'явлення для впізнання за участю підозрюваного проводилось через 4–5 років після вчинення інкримінованих йому злочинів [3].

Той факт, що прокурорами не вживалися заходи до заповнення цих прогалин, свідчить про недостатню увагу прокурора до доказування у зазначених провадженнях.

Не вказується прокурорами також на відхилення від встановленого порядку проведення цієї слідчої (розшукової) дії, ігнорування тактичних рекомендацій, недоліки у фіксації результатів.

Вивчення проваджень показало, що не завжди під час попереднього допиту в особи, яка буде впізнавати, з'ясовуються прикмети, особливості, ознаки і властивості об'єкта (особи чи предмета), який належить впізнати, а також умови його сприйняття. Часто в протоколі не фіксуються ознаки об'єкта, за якими він був упізнаний. Адже зазначені правила проведення впізнання є гарантією об'єктивності перевірки підозр (обвинувачень), їх порушення призводить до складності перевірки достовірності впізнання. Усунення недоліків шляхом повторного проведення такої дії неможливо.

У разі встановлення порушень, при яких перевірити достовірність впізнання буде неможливо, прокурор повинен вказати слідчому на необхідність заповнити прогалини в доказовому матеріалі іншими способами, зажадати в разі необхідності проведення слідчого експерименту.

Серйозні зауваження викликає зміст протоколів огляду місця події: відсутня необхідна інформація про обстановку місця події, не фіксуються деталі (плями, відбитки, які-небудь дрібні ознаки), не описуються належним чином виявлені сліди і предмети, неякісно (і не завжди) складаються схеми. Нерідко фотознімки і фототаблиці є малоінформативними, низької якості.

Звертаючись до протоколів огляду предметів, обшуку та огляду, слід особливо підкреслити необхідність їх ретельної оцінки прокурором. Тим більше зважаючи на незначну ступінь участі прокурорів (це найперше стосується районної ланки) в таких слідчих (розшукових) діях. Тим часом вивчення проваджень показує, що під час проведення зазначених слідчих (розшукових) дій слідчими також допускалися помилки, що знижують якість розслідування.

Що ж до проведення огляду, то основне упущення полягало в тому, що в низці випадків зазначена слідча (розшукова) дія не проводилася, хоча об’єктивно необхідність у цьому була. Мало місце і грубе порушення процесуального порядку проведення огляду.

Сказане вище переконує, що оцінка прокурором доказів дозволяє йому дійти певних висновків про те, наскільки швидко, повно та неупереджено досліджено обставини кримінального провадження. До того ж саме на основі оцінки наявних у провадженні доказів прокурор може прийняти рішення про необхідність застосовувати й інші форми участі в доказуванні, зокрема й безпосередню участь у розслідуванні. І, звісно, конкретні вказівки про збирання та перевірку доказів прокурор може дати тільки на підставі глибокої оцінки доказового матеріалу. Отож вважаємо, що використання прокурором такої форми участі в доказуванні

повинно мати місце не тільки на завершальному етапі, але й під час самого розслідування.

1.Орлик П. Прокурор як суб'єкт збирання доказів / П. Орлик // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2014. – № 4 (19). – С. 107–112

2.Конституція України від 28 червня 1996 р, зі зіманми та доповненнями станом на 21 лютого 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96- вр

3.Справа № 452/110/13-к за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 187 КК України // Архів Самбірського міськрайонного суду у Львівській області

Панько М. Є.

аспірант
кафедри кримінального права та процесу
Львівського торговельно-економічного університету

СТАН ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН, ЯКІ Є ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

На підставі Закону України від 23 червня 2013 року № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», до КПК України (п.7 ч.1 ст. 91) та Загальної частини КК України (статті 96-1 - 96-10 Розділу XIV-1) були внесені зміни, в частині введення інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Відповідні нововведення опинилися під пильним науковим прицілом та отримали як підтримку, так і гостру критику.

Прихильники впровадження інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як аргумент наводять те, що їх складна організаційна структура, значна кількість осіб, залучених у сферу цієї діяльності, а також певна децентралізація управління сприяє збільшенню кількості фактів учинення протиправних дій з їх боку, що зумовило потребу у запровадженні

прямих каральних санкцій безпосередньо до юридичних осіб з метою посилити контроль за негативними наслідками господарської діяльності [1, с.4].

Натомість, критики вказують на те, що ідея посилення відповідальності юридичних осіб за вчинені правопорушення повинна втілюватись у межах цивільного, податкового, фінансового, трудового та інших (відмінних від кримінального) галузей права із застосуванням до юридичних осіб санкцій майнового та організаційного характеру. Існуюча ж модель заходів кримінально-правового характеру не може претендувати на ефективність, оскільки санкції переважно фінансового характеру будуть просто перекладатись на «плечі» працівників та їх родин, меншою мірою – на ділових партнерів і споживачів (шляхом підвищення вартості товарів і послуг через застосовані санкції) і, таким чином, реальний фінансовий тягар покладатиметься не на юридичні особи [2, с.105, 113].

Однак, не вступаючи у полеміку «pro» чи «contra», слід зазначити, що узагальнення практики правозастосовних органів свідчить про те, що вони стикаються з певними труднощами щодо доказування обставин, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Очевидно, що такий стан речей зумовлений недоліками в конструюванні кримінально-правових та кримінально-процесуальних норм, та, власне, полярністю позицій науковців. Окрім того, даний інститут є ще відносно новим, дієве застосування якого можливе лише з часом та потребує удосконалення положень закону з урахуванням практики його застосування, а також сумлінності самого правозастосувача, його правової культури та незаангажованості.

Здійснюючи стан теоретичного дослідження питань доказування обставин, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, не можна оминути увагою праці тих авторів, які присвячені загальним положенням доказування у кримінальному провадженні, а зокрема: Р.С. Бєлкіна, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, А.В. Заклюка, О.В. Литвина, М.М.

Михеєнка, М.А.Погорецького, С.М. Стахівського та інших. На основі досліджень цих науковців сформовано сучасні уявлення про доказування як основну складову кримінальної процесуальної діяльності, яка покликана забезпечувати права та законні інтересів учасників кримінального провадження.

Водночас, не можна оминути увагою науково-методичні рекомендації К. Л. Бугайчука, А. М. Ященка, І. В. Лєшукової, О. О. Кочура, А. В. Даниленка, що стосуються особливостей кримінального провадження щодо юридичної особи, у яких висвітлено загальні правила, підстави та порядок застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, а також проаналізовано особливості їх звільнення від застосування таких заходів [3]. Слід віддати належне працям А.В.Шевчишена, в яких автор розглянув обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру у випадку вчинення корупційного злочину від імені та в інтересах юридичної особи чи незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення відповідних злочинів [4; 5].

Однак, наявна на сьогодні база знань не піддавалась аналізу на предмет ступеню наукового забезпечення процесу доказування обставин, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Здебільшого науковці розглядали лише окремі аспекти цього питання в рамках наукових статей, у науково-практичних коментарях до КПК України чи доповідях на конференціях. Поза увагою науковців залишилось питання щодо визначення кола осіб, які слід відносити до «інших осіб», які мають право діяти від імені юридичної особи. Дискусійним є питання у якому виді рішень повинно вказуватись про застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Не встановлено, що є необхідним та достатнім доказом для констатації факту, що злочин вчинено від імені юридичної особи. До кінця не

вирішеним є питання чи обмежуються інтереси юридичної особи статутною метою та цілями її діяльності. Потребує розгляду проблема щодо визначення переліку антикорупційних заходів, які повинні бути вжиті уповноваженою особою юридичної особи для запобігання корупції. Необхідним є вивчення питання доказування обставин, які є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру під час їх злиття, приєднання, поділу, виділення чи перетворення.

Визначення та розв'язання окреслених питань має важливе теоретичне та практичне значення для пошуків шляхів вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині. Водночас наведені положення не можна віднести до вичерпного переліку питань доказування в цій частині. Ця проблематика має динамічний характер, а її зміст залежить від стану законодавчого регулювання, який повинен відповідати потребам практики.

Таким чином, виходячи зі змісту проведених досліджень, першочергової розробки потребують дослідження поняття і змісту доказування обставин, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру; особливостей збирання, перевірки та оцінки доказів при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, які засвідчують факт, що злочин вчинено уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи чи не забезпечено виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення злочину.

1.Грищук В.К. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія / В.К. Грищук, О.Ф. Пасєка. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 248 с.

2.Дудоров О.О. Кримінальна відповідальність американських корпорацій за економічні злочини: від витоків до сьогодення / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський // Право і громадянське суспільство. - №2 – 2015 р. – С.103-145

3.Особливості кримінального провадження щодо юридичної особи : науково-методичні рекомендації / К. Л.Бугайчук, А. М. Ященко, І. В. Лєшукова, О. О. Кочура, А. В. Даниленко. – Харків : ХНУВС, 2015. – 60 с.

4.Шевчишен А.В. Доказування обставин вчинення корупційного злочину від імені та в інтересах юридичної особи, що є підставою для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру / А.В. Шевчишен // Вісник кримінального судочинства. – 2017. – № 2. – С. 125-134

5.Шевчишен А.В. Доказування обставин, передбачених п. 2 ч.1 ст. 96-3 КК України, які є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру / VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS. – 2017. – № 1/1. – С. 134-140.

Парасюк М.В.

Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка», доцент кафедри
кримінального права і процесу, кандидат юридичних наук, доцент

ДИСКУСІЙНІ МОМЕНТИ МЕТИ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

У системі норм, які закріплюють заходи кримінально-правового впливу особливе місце займають спеціальні норми, які передбачають примусові заходи виховного характеру щодо неповнолітніх. Їх застосування зумовлено визнанням особливої соціальної цінності молодого покоління, на яке покладається забезпечити подальший економічний та соціально-політичний розвиток держави. Незважаючи на те, що у кримінальному законі спеціально не врегульовано порядок застосування примусових заходів виховного характеру, правозастосовна практика все ж іде правильним шляхом, орієнтуючись, насамперед на те, щоб першочергово досліджувалося питання про можливість застосування примусових заходів виховного характеру і лише при неможливості їх реалізації, суд призначає покарання.

Кримінально-правова природа примусових заходів виховного характеру передбачає реалізацію виховної ідеї, а їх застосування має бути співрозмірно, першочергово, характеру та ступеню суспільної небезпеки особи неповнолітнього злочинця. Таким чином, примусові заходи виховного характеру не є формою

реалізації кримінальної відповідальності у випадку застосування їх при звільненні від кримінальної відповідальності. З огляду на таке твердження залишається неоднозначною позиція законодавця щодо застосування вказаних заходів у випадку звільнення від покарання неповнолітнього, що передбачено ст. 105 КК України. При цьому також треба звернути увагу на майже одинакове формулювання умов застосування звільнення за ст. 97 та ст. 105 КК України. Суд має встановити недоцільність призначення неповнолітньому покарання. Застосування примусових заходів виховного характеру на цьому не обмежується і відповідно до ч. 2 ст. 97 КК України реалізуються судом до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України.

З огляду на це гостро стоїть питання про формулювання мети примусових заходів виховного характеру, виходячи із самої сутності цих заходів. Це дозволить визначитися із доцільністю застосування примусових заходів виховного характеру і у випадку звільнення від покарання.

Первинною є позиція про схожість мети покарання та примусових заходів виховного характеру лише у контексті відновлення соціальної справедливості та реалізації спеціальної превенції [1, с. 8]. Ця позиція є досить уразливою. Соціальна справедливість реалізується уже на стадії призначення покарання, тому це швидше не мета, а принцип покарання. Своєю чергою загальна превенція реалізується шляхом утримання невизначеної кількості осіб у страху бути притягнутими до кримінальної відповідальності у зв’язку із вчиненням злочину. Однак, примусові заходи виховного характеру не призначені для залякування неповнолітнього, оскільки ключовим у них є виховний вплив.

В.Я. Марчук та В.І. Руляков акцентують увагу на педагогічному характері таких заходів. Ці заходи, на думку науковців не містять елементів кари, не спричиняють судимості, хоча і обмежують волевиявлення неповнолітніх, оскільки

застосовуються всупереч їх бажанню [2, с. 46]. Позиція науковців має позитивні моменти. Як видається, педагогічні заходи не повинні залякувати неповнолітніх, хоча об'єктивно вони можуть ними так сприйматися. На відміну від покарання у примусових заходах виховного характеру кара не може входити у структури мети. Не містячи кари, розглядувані заходи кримінально-правового характеру все ж містять державний примус.

Таким чином, примусові заходи виховного характеру є формою реалізації кримінально-правового впливу, в процесі чого відбувається комплексний виховний вплив через покладення обов'язку виконати заходи психолого-педагогічної корекції, що поєднується із кримінально-правовими заходами заохочення (звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання), безпековими заходами (обмеження дозвілля, поміщення у спеціальний заклад соціальної реабілітації) і відновлювальними заходами (відшкодування завданої шкоди).

Відтак, наведені аргументи дозволяють стверджувати, що доцільність у застосуванні примусових заходів виховного характеру при звільненні від кримінальної відповідальності та при звільненні від покарання все ж є. Цілком виправданим є те, що саме для неповнолітніх у кримінальному законі передбачено спеціальний вид звільнення від покарання на відміну від дорослих осіб. Попри це є невиправданим застосовувати одну систему заходів і у випадку звільнення від покарання та звільнення від кримінальної відповідальності. За ступенем тяжкості обмежень, які можуть покладатися на неповнолітнього, примусові заходи виховного характеру, що передбачені ч. 2 ст. 105 КК України можна класифікувати від менш тяжких до більш тяжких.

Найбільш суворим заходом виховного впливу на неповнолітнього є направлення його до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків до його виправлення. У середовищі неповнолітніх такі установи сприймаються з особливим острахом, зважаючи хоча б те, що на території

України, наприклад, є лише одна школа соціальної реабілітації. Віддаленість її від звичайного місця перебування також має немалий психологічний вплив на неповнолітнього.

Тому пропонується, передбачити у ст. 97 КК України таку систему примусових заходів виховного характеру: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання. Відповідно ці види слід виключити із ч. 2 ст. 105 КК України. Реалізовувати на неповнолітнього виховний вплив у випадку звільнення від покарання буде доцільно через застосування таких примусових заходів виховного характеру, як покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків та направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. реалізація цих пропозицій має сприяти більш ефективному досягненні мети примусових заходів виховного характеру.

1.Ямкова О.О. Примусові заходи виховного характеру: правова природа і види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Ямкова; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2004. – 20 с.

2.Марчак В.Я. Особливості розгляду кримінальних справ щодо неповнолітніх та застосування до них примусових заходів виховного характеру: [навч.-метод. посіб.] / В.Я. Марчак, В.І. Руляков. – Чернівці: Рута, 2007. – 130 с.

Парасюк В.М.,

Львівський державний університет внутрішніх справ
доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
Парасюк Н.М.,

Львівський державний університет внутрішніх справ
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ: ЗМІСТ ЗАКОНОДАВЧИХ НОВЕЛ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 №2227-VII (надалі - Закон України від 06.12.2017 №2227-VII) [1] передбачено введення в кримінально-правовий обіг такої категорії як «обмежувальні заходи». На сьогодні видається за можливе вести розмову про положення нового розділу XIII-1 «Обмежувальні заходи», яким пропонується доповнити КК України після набрання чинності 11 січня 2019 року самим Законом України від 06.12.2017 №2227-VII. Сама правова природа розглядуваного законодавчого акту є надто дискусійною, бо спрямовується Закон на реалізацію положень Стамбульської конвенції, яка не ратифікована Верховною Радою України. Таким чином можна стверджувати, що Україна лише формально-юридично виконала свої міжнародні зобов'язання. Дискусійність положень на цьому не завершується. Зупинимося лише на деяких аспектах, які стосуються кримінально-правової природи обмежувальних заходів.

Доповнюючи КК України новим розділом, законодавець тим самим не визначає зміст поняття «обмежувальних заходів». Розділ XIII-1 містить лише статтю 91-1, у якій вже уточнюється, що мається на увазі лише «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство». Зміст поняття «обмежувальних заходів», як видається, складають певні обов'язки, які суд покладає на засудженого. Вони не виступають альтернативою покарання як інші заходи кримінально-правового характеру. Тому цілком правильно, що законодавець не вніс обмежувальні заходи до розділу XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру».

Обмежувальні заходи спрямовані насамперед на убезпечення жертви від дій осіб, які вчиняють домашнє насильство. Схожі за призначенням обов'язки суд

може застосувати відповідно до ст. 76 КК України при звільненні від відбування покарання з випробуванням. На відміну від обмежувальних заходів позитивне виконання обов'язків поряд із невчиненням злочину є правовою підставою для звільнення від відбування покарання з випробуванням. З огляду на це слід констатувати, що відсутність законодавчого позначення недотримання покладених на засудженого обов'язків значно применшує значення розглядуваних обмежувальних заходів.

У контексті позначення обмежувальних заходів звертає на себе увагу понятійна невідповідність Закону України від 06.12.2017 №2227-VII та ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII (надалі - Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII) [2]. Вказані у ст. 91-1 КК України обмежувальні заходи відповідно визнаються Законом України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII обмежувальними приписами. Строк обмежувального припису встановлюється від одного до шести місяців. Тоді як відповідно до ч. 3 ст. 91-1 КК України заходи, передбачені частиною першою цієї статті, можуть застосовуватися на строк від одного до трьох місяців. Тобто в якості кримінально-правових обов'язків обмежувальні заходи мають меншу тривалість (це не враховуючи строку можливого продовження застосування обмежувальних заходів).

Законодавець передбачає можливість застосування обмежувальних заходів при реалізації кримінальної відповідальності у таких формах: 1) при призначенні покарання не пов'язаного із позбавленням волі; 2) при звільнені від покарання. Безпосередньо з ч. 1 ст. 91-1 КК України не випливає можливість застосування обмежувальних заходів у випадку звільнення від відбування покарання. Однак, це можливо установити звертаючись до нової редакції ч. 2 ст. 76 КК України, відповідно до якої при звільненні від відбування покарання з випробуванням на осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені ст. 91-1 КК України. Відповідно

до ч. 1 ст. 91-1 КК України можливість застосування обмежувальних заходів може бути реалізована також у випадку звільнення від кримінальної відповідальності.

Підставою для застосування обмежувальних заходів законодавець визначає вчинення особою домашнього насильства. У Законі України від 06.12.2017 №2227-VII обмежено коло суб'єктів застосування обмежувальних заходів особами, які на момент вчинення домашнього насильства досягли 18-річного віку. З огляду на термінологію розглядуваного Закону України від 06.12.2017 №2227-VII більш обґрунтовано буде вказати про вчинення злочину, пов'язаного із домашнім насильством. Хоча і в цьому випадку багато неоднозначностей.

КК України не визначає поняття «злочину, пов'язаного з домашнім насильством». Поняття «домашнього насильства» подано у п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. Звідси робимо висновок, що воно є збірним, оскільки охоплює діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, а також погрози вчинення таких діянь. Такі діяння вчиняються у специфічній обстановці, а саме: в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа. Зважаючи на таке визначення можна було б припустити, що усі насильницькі злочини, які вчиняються за вказаних обставин слід визнавати, пов'язаним з домашнім насильством. Певною мірою такої позиції дотримуються практичні підрозділи. Національна поліція прозвітувала, що за результатами розгляду заяв та повідомлень про факти вчинення насильства в сім'ї за 8 місяців 2018 року відкрито 356 кримінальних проваджень. З них, зокрема, за ст. 115 КК України – 23 кримінальні провадження, за ст. 121 КК України – також 23 провадження, за ст. 122 КК України – 24, ст. 125 КК України – 239 [3].

У кримінальному законодавстві пропонується врегулювати це питання дещо по-іншому: 1) доповнено КК України ст. 126-1 «Домашнє насильство» та ст. 151-2 «Примушування до шлюбу»; 2) викладено у новій редакції статті 152, 153 та 154 КК України. Вказані зміни слід визнати несистемними та необґрунтованими, оскільки вони не узгоджені із регулятивним законодавством про запобігання домашньому насильству. Наведемо лише такий приклад. Як уже зазначалося відповідно до Закону України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII, домашнім насильством визнається вчинення дій сексуального насильства у вказаній вище обстановці. Тоді, як сексуальне насильство відсутнє в ознаках домашнього насильства у складі злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України. У ст. 153 КК України формулювання ознак складу злочину про сексуальне насильство не містить вказівки на спеціальне коло потерпілих, що характерні для жертв домашнього насильства.

Система обмежувальних заходів включає вичерпний перелік обов'язків, які можуть бути покладені на особу, до яких віднесено: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми [1]. Законодавець передбачає можливість застосування одночасно одного або декількох заходів. Ця система також є недосконалою, оскільки обмежувальні заходи, які передбачені у пунктах 2, 3, 5 за змістом співзвучні із обов'язками, які

суд може покласти на особу у випадку звільнення від відбування покарання з випробуванням, що передбачені пунктами такими пунктами: 1) виконувати заходи, передбачені апробаційною програмою (п. 4 ч. 2 ст. 76 КК України); 2) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля (п. 6 ч. 2 ст. 76 КК України).

Отож слід констатувати, що в намаганнях реалізувати положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами не слід забувати про дотримання системності законодавства. Наявність численних термінологічних неузгодженостей не може бути усунуто правозастосовним шляхом, але лише законодавчим.

1.Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Законом України від 06.12.2017 №2227-VII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n10.

2.Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закону України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19.

3.Нацполіція оприлюднила статистику злочинів, пов'язаних з домашнім насильством // Українське право. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrainepravo.com/news/ukraine/natspolitsiyi-oprylyudnylo-statystku-zlochyniv-pov-yazanykh-z-domashnim-nasylstvom-/.

Пащук А. І.

аспірант
кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Канцір В. С.

доктор юридичних наук, професор
кафедри кримінального права і процесу
Навчально–наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», професор

СТАН ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Наукове дослідження тієї чи іншої проблеми потребує вивчення та узагальнення теоретичних напрацювань у певному напрямку, оскільки «без аналізу розвитку науки кримінального права не можна розвивати і рухати саму науку, а відповідно, вдосконалювати законодавство, виправляти недоліки правозастосовної практики» [1, с.46]. Не є виключенням в цьому випадку і аналіз стану теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, який надасть змогу окреслити практично значущі орієнтири для наукового пошуку.

Так, огляд кримінально-правової літератури дозволяє виділити, принаймні, дві групи наукових досліджень в цій частині. Перша група наукових праць охоплює роботи, які стосуються питань кримінально-правової протидії злочинам проти встановленого порядку несення військової служби. Власне мова йде про праці таких вітчизняних науковців як Л.П. Брич, В.О. Бугаєв, М.Б. Головко, С.І.Дячук, М.М. Івлєв, М.І. Карпенко, О.Р. Полегенька, М.І. Панов, О.М. Сарнавський, В.М. Стратонова, М.І. Хавронюк, С.О.Харитонов та ін. Цінність робіт вказаних науковців зумовлена тим, що в них розглянуто систему складів військових злочинів та надано їх кримінально-правову характеристику, вивчено організаційно-правові проблеми протидії організованій злочинності у військовій сфері, проаналізовано методологію наукового дослідження у цій частині тощо.

Друга група наукових досліджень безпосередньо присвячена аналізу ознак складу перевищення військовою службовою особою влади або службових повноважень. Ці праці представлені такими вченими, як В.П. Бодаєвський, М.І.Мельник, І.І. Митрофанов, А.М. Ониськів, К.С. Остапенко, М.М. Сенько. Слід віддати належне дисертаційному дослідженню М.І.Хавронюка, в якому автором розглянуто питання соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за

перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень, здійснено юридичний аналіз складу цього злочину та його кваліфікуючих ознак, а також сформульовано відповідні пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства і судової практики України в цій частині [2].

Також не слід оминути увагою праці тих науковців, які досліджували питання кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень через призму ст.365 КК України. Так, у дисертаційному дослідженні К.П.Задоя здійснено розмежування складу злочину, передбаченого ст.365 КК України від суміжних складів злочинів та злочинів, передбачених конкуруючими нормами [3]. Кримінальній відповідальності за перевищення влади або службових повноважень присвячена також дисертаційна робота Слуцької Т.І., яка здійснила кримінально-правову характеристику перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України), проаналізувала зміст кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак відповідного складу злочину, а також вивчила особливості призначення покарання за його вчинення [4].

Водночас доводиться констатувати, що дослідження обраної теми не знайшло детального розроблення у кримінально-правовій літературі, оскільки вони, як правило, мають фрагментарний характер, у яких розкривається зміст окремих ознак складу злочину, передбаченого ст.426-1 КК України. Окрім того, відповідні наукові дослідження здебільшого проводилися в інших соціально-політичних та економічних умовах, ніж ті, у яких сьогодні перебуває Україна. Окрім того низка питань, в частині регламентації кримінальної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, залишились не дослідженими або описані поверхнево. Зокрема, жодним автором не розкрито історичні аспекти встановлення відповідальності за вчинення відповідного злочину, починаючи із найдавніших пам’яток вітчизняного права, а також не вивчено зарубіжний досвід регламентації відповідальності в цій частині. Поза увагою науковців залишились питання відмежування складу злочину,

передбаченого ст.426-1 КК України від суміжних складів злочинів чи злочинів, передбачених конкуруючими нормами. Не було проведено аналізу караності за вчинення вказаного злочину, що передбачає встановлення виду, міри покарання та визначення меж санкції статті, а також особливостей призначення покарання. Очевидно, що вищенаведеним не обмежується коло питань, які потребують вивчення, що засвідчує важливість обраної тематики та потребу у подальшому аналізі.

1.Хилюк С.В. Наука кримінального права України (особлива частина) характерні риси та перспективи розвитку. Життя і право. 2005. № 3. С. 45-50.

2.Хавронюк М.І. Кримінальна відповідальність за перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень: автореф. дис. к. ю. н. Спец. 12.00.08. — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 1998. 18 с.

3.Задоя К.П. Кримінальна відповідальність за перевищення влади чи службових повноважень: автореф. дис. к. ю. н. Спец. 12.00.08. — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2009 р. 15 с.

4.Слуцька Т.І. Кримінальна відповідальність за перевищення влади чи службових повноважень: автореф. дис. к. ю. н. Спец. 12.00.08. — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх спарв України. Київ. 2010. 18 с.

Пелех Х. І.

магістрант
кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового

Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, доцент

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Судову медичну експертизу призначають судово-слідчі органи у випадках, коли для вирішення питань, що виникають під час виконання досудового слідства

або під час судового розгляду, необхідні спеціальні знання з медицини. Основна мета судової медичної експертизи – допомагати органам досудового розслідування встановити фактичні дані, що свідчать про наявність або відсутність обставин, які належать до предмету доказу за справою.

Використання спеціальних судово-медичних знань, під час проведення судової експертизи у кримінальних провадженнях злочинів проти життя і здоров'я особи, дозволяє встановити найбільш важливі питання, пов'язані зі встановленням механізму правопорушення, встановленням характеру і ступеня шкоди, спричиненої здоров'ю, а в багатьох випадках – встановити особу, яка підлягає притягненню в якості обвинуваченого.

Участь лікаря-спеціаліста галузі судової медицини чи іншої галузі в слідчих діях регламентована процесуальним кодексом та полягає в участі його в огляді трупа на місці події, огляді місця події з метою виявлення та вилучення речових доказів біологічного походження та речових доказів, що мають значення для з'ясування тілесних ушкоджень які могли спричинити тяжкі наслідки для потерпілого в т ому числі смерті (залишків лікарських засобів, їжі чи напоїв, що могли спричинити отруєння, медичних документів про нанесення травм особи тощо). Але лікар-спеціаліст допомагає слідчому виконати лише ту частину огляду, яка потребує його фахових знань. Лікар може приймати участь (допомагати слідчому) у обшуку та вилученні у випадку, коли необхідна допомога лікаря для виявлення трупа або його частин, знаряддя злочину, одягу зі слідами крові чи іншими слідами біологічного походження, медикаментів, отруйних речовин, що спричинили отруєння, медичних документів тощо. У вітчизняному кримінальному процесі роль судово-медичних експертів зводиться до підтвердження або спростування показів свідків, потерпілих і інших учасників кримінального судочинства; і результати експертизи, зазвичай, не мають самостійної доказової цінності. Однак, у практиці розслідування бувають випадки, коли судово-медичний висновок фактично перетворюється із побічного в прямий доказ, адже

експерт вирішує питання, які відносяться до встановлення винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення[1, с.61].

Так, на думку В. М. Глібко, до першочергових слідчих (розшукових) дій, під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи, належить «призначення судово-медичної експертизи, основним завданням якої є встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень і вирішення інших питань, пов'язаних із виявленням негативних обставин та випадків інсценування вчинення злочину» [2, с. 264-265]. А у деяких випадках «що визначаються способом учинення розбою і сукупністю нанесення тілесних ушкоджень, може бути призначена комплексна судово-медична та криміналістична експертиза. При проведенні такої експертизи судово-медичний експерт досліджує тілесні ушкодження і знаряддя злочину з нашаруваннями біологічного походження (кров, волосся, клітини тканин та ін.)» [2, с. 268].

Є. І. Макаренко зазначає, що у кримінальних провадженнях про злочини проти життя і здоров'я особи судово-медична експертиза призначається «у тих випадках, коли у потерпілого або кого-небудь із підозрюваних є тілесні ушкодження», а в низці випадків «така експертиза може надати слідчому допомогу у виявленні дійсного механізму нападу» [3, с. 85].

На думку А. Я. Целіщева «із усіх експертиз, що призначаються на початковому етапі розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи, найбільш поширеною є судово-медична експертиза. Іноді по одній кримінальній справі призначається декілька експертиз даного виду… Такі експертизи призначаються для отримання відповідей на питання медичного і біологічного характеру з метою визначення наявності, характеру і ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, спричинених потерпілому, а також злочинцю під час вчинення насильницьких дій, боротьби і тощо Крім цих обов'язкових питань перед експертом також ставляться питання, які допомагають слідчому скласти загальну картину події» [4, с. 36].

У практиці розслідування кримінальних правопорушень під терміном «судово-медична експертиза живих осіб» (потерпілих, обвинувачених та ін.) розуміють конкретне науково-практичне дослідження, яке проводять згідно з чинним законодавством для вирішення конкретних питань медичного характеру, що виникають у процесі розслідування конкретного правопорушення.

Під час розслідування злочинів небезпечних для життя і здоров’я особи судово-медичні можуть проводитися з метою встановлення характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, ознак симуляції, дисимуляції, аггравації штучних хвороб, самокаліцтва частин тіла та ін.

Найчастіше приводами для призначення та проведення експертизи живих осіб є: злочини проти життя та здоров'я особи; злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи; злочини, пов'язані з ухиленням від військової служби та відбуття покарання; інші приводи.

На вирішення експерта можуть бути поставлені питання, спрямовані на встановлення: до якої групи предметів належить предмет, яким було заподіяно ушкодження (сліди); конкретного предмета, яким могли бути заподіяні ушкодження (сліди); кількості предметів, якими могли бути заподіяні ушкодження; послідовності заподіяння ушкоджень; взаємного розташування предмета та потерпілого в момент заподіяння ушкоджень; факту зміни розташування предмета і потерпілого у процесі заподіяння ушкоджень; обставин, за яким могли бути заподіяні ушкодження викладені у постанові про призначення експертизи.

1.Герасименко О.І., Антонов А.Г., Герасименко К.О., Комісарова Н.О., Комісаров М.Л. Судова медицина: підручник для ВНЗ // За заг. ред. Герасименка О.І.: Вид.третє, переробл.доповн. – К.: КНТ, 2016. – 630 с.

2.Керівництво з розслідування злочинів : [наук.-практ. посіб.] / [Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька.– Х. : Одісей, 2010. – 960 с

3.Макаренко Е. И. Расследование разбойных нападений с проникновением в жилища : [учеб. пособ.] / Макаренко Е. И. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1991 р. – 88 с.

4.Целищев А. Я. Расследование грабежей и разбоев в условиях крупного города : [лекц.] / Целищев А. Я. – М. : МВШМ МВД СССР, 1986. – 40 с.

Перів І.,

студент
Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Марисюк К.Б.,

професор кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», д.ю.н., доц.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.442 КК УКРАЇНИ

Геноцид – один із найбільш загрозливих міжнародних злочинівпроти безпеки людствата міжнародного правопорядку. Його небезпечність визначається тим, що він ставить під загрозу існування окремих груп людей на підставі національних, етнічних, расових, релігійних та інших ознак. Лише впродовж минулого століття від масового знищення через національну, етнічну чи расову приналежність або релігійні переконання у світі потерпілими стали декілька мільйонів осіб.Наслідком цього стало прийняття Конвенції ООН «Про попередження злочину геноциду та покарання за нього» від 9 грудня 1948 р. (далі – Конвенція 1948 р.), яка надала поняття геноциду як міжнародному злочину та визначила принципи і підстави кримінальної відповідальності за його вчинення.Незважаючи на такі дії ООН, прояви геноциду не було зупинено та з часу прийняття Конвенції 1948 р. було зафіксовано понад півсотні таких злочинів. З метою попередження геноциду були створені Югославський (1991 р.) та Руандійський (1992 р.) трибунали, а в липні 2002 р. почав діяти Міжнародний кримінальний суд, який уповноважений здійснювати юрисдикцію стосовно осіб, які вчинили геноцид. Це дозволяє стверджувати, що сьогодні протидія геноциду є актуальною проблемою сучасності.На сьогодні можна нарахувати десятки наукових визначень геноциду. 1990 року канадські соціологи Франк Чалк і

КуртЙонассон, автори одного з перших університетських курсів та підручника зі студій геноциду, запропонували таку дефініцію: геноцид – це форма однобічного масового вбивства, за допомогою якого держава або інша владна інституція прагне знищити групу, і при цьому визначає її та коло її членів[2, с.2].

Хочемо зазначити , що імплементація основних положень Конвенції 1948 р. відбулася з прийняттям нового КК України 2001 р., в якому в ст.442 вперше встановлена відповідальність за геноцид. Так, ст.442 КК України майже дослівно відтворює зміст ст.2 цієї угоди щодо визначення геноциду: *геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу, — карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі*[1].

Аналізуючи дане формулювання, ми можемо визначити об’єкт злочину.Родовим об’єктом геноциду є міжнародний правопорядок; видовим – безпека людства; основним безпосереднім – безпека існування національних, етнічних, расових та релігійних груп; додатковим обов’язковим об’єктом злочину, передбаченого ч.1 ст.442 КК України, є життя, здоров’я, воля, честь та гідність членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи; додатковий обов’язковий об’єкт злочину, передбаченого ч.2 ст.442 КК України, є вужчим і охоплює честь та гідність членів зазначених груп. Обов’язковою ознакою об’єкта геноциду є потерпілі. Ними можу бути тільки члени національної, етнічної, расової чи релігійної групи, на знищення якої спрямоване діяння винних осіб – як громадяни України, так і іноземні громадяни чи особи без громадянства. До найбільш небезпечних сучасних форм дискримінації належать расизм, антисемітизм, нетерпимість стосовно арабів і мусульман, негрофобія, ксенофобія

(ворожість до будь-яких іноземців). Видом геноциду є також апартеїд – тобто обмеження прав громадян за расовою ознакою.

Відповідно дефініція кожного із понять:

- Національна група (нація)– історична спільнота людей, яка склалася в процесі формування спільності їхньої території, економічних зв'язків, культури і характеру, національної самосвідомості.
- Етнічна група (етнос) – що історично складена стійка соціальна група людей, для якої характерні :єдність культури і духовності, особливості побуту, звичаїв (плем'я, народність, народ). Для неї можуть не бути характерними ознаки, що є визначальними для національної групи (наприклад, євреї тривалий час не мали спільної території, не були пов'язані між собою економічно, багато із них не володіли своєю мовою).
- Расова група(раса) – така, що історично склалася група людства, об'єднана спільністю фізичних ознак, що наслідуються (колір шкіри, волосся та очей, форма черепа, зріст тощо), обумовлених спільністю походження і початкового розселення.
- Релігійна (конфесійна) група – група людей, для якої спільною є сукупність духовних уявлень про надприродні сили та істоти, яким ця група поклоняється[3].

У одній зі своїх наукових статей юристка Ірина Строкова звертає увагу на те, що в законодавстві окремих держав романо-германської правової сім'ї розширене коло потерпілих від геноциду. Так, до них відносять членів соціальної і політичної групи (КК Литви), членів соціальної групи і групи людей з певними спільними переконаннями (КК Латвії), членів політичної групи та групи людей з певним світоглядом(КК Польщі), членів груп, визначених на основі будь-якого довільного критерію (КК Білорусі, КК Франції) тощо. Однак аналіз понять "соціальна група", "політична група", "група людей певних спільних переконань або світогляду" дає підстави стверджувати, що членів зазначених груп визнавати

потерпілими від геноциду недоречно, з чим погодилось 53 % респондентів[4, с.73].

З погляду конструкції об'єктивної сторони склад злочину, передбаченого ч.1 ст.442 КК України, є формально-матеріальним: вчинений у формі вбивства і заподіяння тяжких тілесних ушкоджень він є закінченим із моменту спричинення суспільно небезпечних наслідків одному члену національної, етнічної, расової чи релігійної групи; вчинений у формі створення життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове фізичне знищення групи, скорочення дітонародження чи запобігання йому або насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу, він є закінченим із моменту вчинення діяння незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків.Найбільш яскравими проявами геноциду у цій формі в історії України були масова депортація населення у віддалені регіони СРСР у 1929-1931 рр. і голодомор 1932-1933 рр. (зокрема, внаслідок цих діянь кількість українців, що проживали в Російській та Австро-Угорській імперіях на початку XX століття, до нашого часу зросла приблизно на 9%, в той час як кількість поляків на території Польщі за такий самий термін - майже на 250%). Злочин, передбачений ч.2 ст.442 КК України (Публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження, або розповсюдження таких матеріалів[1].), має формальний склад і є закінченим із моменту публічного звернення із закликами до геноциду до багатьох осіб або виготовлення з метою розповсюдження та розповсюдження одного примірника матеріалу із закликами до геноциду.Встановлено, що за КК України суб'єкт геноциду загальний – фізична осудна особа, що досягла 16 років. Так само визначається суб'єкт цього злочину в законодавстві держав романо-германської правової сім'ї. Відрізняється лише вік настання кримінальної відповідальності. До прикладу за КК Польщі відповідальність за геноцид настає з 17 років, згідно з КК Болгарії та КК Литви – з 14-річного віку, за КК Королівства Іспанії – з 18 років, згідно з КК Франції – з 13-річного віку.

Аналіз практики розгляду справ про геноцид доводить, що суб'єктом цього злочину переважно стають службові особи та військовослужбовці. Так, за даними розгляду матеріалів справ Югославським та Руандійським трибуналами у 12,5 % випадків суб'єктом геноциду є військовослужбовець, у 62,5 % випадків – службова особа, з них 75 % використовували своє службове становище для вчинення цього злочину. Лише 7,5 % злочинів були вчинені загальним суб'єктом[5, с.178].

З суб'єктивної сторони злочин, передбачений ч.1 ст.442 КК України, може бути вчиненим лише із прямим умислом. На це вказує мета, встановлена в диспозиції ч.1 ст.442 КК України у вигляді повного або часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Мета складу злочину, передбаченого ч.2 ст.442 КК України відрізняється і полягає в тому, щоб шляхом публічних закликів до геноциду, виготовлення матеріалів із закликами до геноциду та їх розповсюдження серед населення схилити певну кількість осіб до вчинення цього злочину.

Покарання за злочин, передбачений ч.1 ст.442 КК України, встановлено у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі, що дозволяє відносити його до категорії особливо тяжких.В цілому практика виконання державами обов'язку покарання за злочин геноциду відповідно до Конвенції про геноцид свідчить або про її пряме застосування в національних судах, або про застосування відповідної норми щодо злочину геноциду національного закону, яка може бути сформульована відповідно до визначення геноциду, даного в Конвенції про геноцид, або з розширеним визначенням злочину геноциду. Можливим є також винесення рішення щодо вчинення геноциду паралельно на основі і національного закону, і Конвенції про геноцид[6, с.174].Геноцид є міжнародним злочином, до якого не застосовуються строки давності, за його вчинення настає кримінальна відповідальність за нормами міжнародного або національного права, незалежно від того, чи є суб'єкт

цього злочину посадовою або іншою особою та чи поширюється на нього недоторканість, встановлена окремою державою.

1.Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131 (із змінами, внесеними згідно із Законом України від 9 квітня 2015 року № 317-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 26. – Ст. 219

2.Chalk F., Jonassohn K. TheHistoryandSociologyofGenocide: AnalysesandCaseStudies / F. Chalk, K. Jonassohn. –NewHaven, 1990. – 230 p.

3.Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Електронний ресурс. –Режим доступу: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/439.php

4.Строкова І. Об'єктивні ознаки геноциду в кримінальному законодавстві України та інших держав романо-германської правової сім'ї / І. Строкова // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 3. - С. 69-75.

5.Строкова І.І. Суб'єкт злочину «геноцид» в міжнародному та національному праві / І.І. Строкова. // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 175–181.

6.Антонович М.М. Обов'язок покарання за злочин геноциду: судова практика держав / М.М. Антонович. // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2013. – № 1. – С. 91-95.

7.Філяніна Л.А.,ЛюбоваН.О. Геноцид як один із найжорстокіших міжнародних злочинів / Л.А. Філяніна, Н.О. Любова.// Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 11-20.

Penot Kh.,

assistante d'avocats au cabinet
de Maître AUBRY Mireille,
Saint Tropez, France

LES TRIBUNAUX EN FRANCE

Ce dossier fait une présentation des juridictions (tribunaux et cours de justice) qui ont le pouvoir de résoudre les conflits ou litiges, conformément à la loi. Il faut distinguer deux ordres de juridictions:

- l'ordre judiciaire qui règle des conflits entre particuliers;

- l'ordre administratif qui règle les conflits entre des particuliers et la puissance publique (Etat, collectivités territoriales, services publics ...).

Dans certains cas, le tribunal des conflits peut être saisi afin de déterminer la nature d'un conflit et par conséquent de quel ordre il relève . L'organisation des juridictions est hiérarchisée c'est-à-dire qu'une affaire peut être rejugée par une juridiction supérieure. L'objectif est de limiter les erreurs, le juge n'étant pas supposé infaillible. C'est le principe du double degré de juridiction. L'application du droit est contrôlé par un juge de la légalité des décisions de justice, dans le cadre de la cour de cassation pour l'ordre judiciaire, du conseil d'Etat pour l'ordre administratif. Il ne rejuge pas une affaire; il dit seulement si le droit a été respecté par les juges du premier et du second degré.

Le Tribunal de Grande instance

Il est issu du tribunal de district créé en 1792. Son organisation a été fixée par des ordonnances et des décrets en 1958 et modifiée en 1983 et 1994. Il existe actuellement 181 TGI, dont un au moins par département . Dans les villes importantes, les TGI sont divisés en plusieurs chambres qui peuvent elles-mêmes être divisées en sections. Ces juridictions sont dites de droit commun; elles ont une compétence générale.

Ses compétences :

- Les affaires relatives aux droits de la personne : filiation, mariage, divorce, héritage, nationalité ...;

- Les affaires relatives à la propriété immobilière;

- Les brevets d'invention, marques, appellations d'origine;

- La fiscalité indirecte, les droits d'enregistrement ...

Les juridictions qui suivent, au contraire du TGI, ont des compétences spécialisées.

Le tribunal d'instance

Il y a 473 tribunaux d'instance en France (dont 11 dans les DOM TOM); ils sont répartis par arrondissement.

Ses compétences

Il règle des litiges de valeur pécuniaire inférieure à 13 000 francs et à charge d'appel jusqu'à 30 000 francs. La procédure exige d'abord une conciliation. Si celle-ci échoue, le procès a lieu, présidé par un juge unique assisté du greffier.

Il est spécialisé dans le règlement de litiges concernant:

- Le surendettement des particuliers;
- Le crédit à la consommation;
- Les baux d'habitation;
- Le bornage (entre des propriétés);
- Des ordonnances d'injonction de payer;
- Des objets abandonnés (dans des hôtels par exemple)

Depuis 1995, le greffier a le pouvoir de délivrer des certificats de nationalité.

Le tribunal de commerce

Ils sont au nombre de 234 (5 Outre mer) . Leur organisation est particulière car les juges sont des commerçants élus par leurs pairs : ils sont les juges consulaires.

Ses compétences

- Règlement des litiges entre commerçants
- Règlement des litiges entre associés de sociétés commerciales
- Procédures relatives aux difficultés de commerçants ou artisans (liquidation ou redressement judiciaire)

Le Conseil de prud'hommes

Ils sont au nombre de 270 (6 Outre mer) et sont composés de conseillers élus représentant paritairement les salariés et les employeurs. Ils se divisent en cinq sections:

- L'encadrement;
- Le commerce et les services commerciaux;
- L'industrie;
- L'agriculture;
- Les activités diverses.

Ses compétences

- Régler par la voie de la conciliation les litiges entre employeurs et salariés au sujet du contrat de travail.;

- Juger les litiges en cas d'échec de la conciliation.

Les conflits collectifs du travail (grèves ...) ne sont pas de sa compétence, mais de celle du TGI.

Le tribunal paritaire des baux ruraux

Au nombre de 476, ils siègent auprès de chaque tribunal d'instance et règlent les conflits entre un propriétaire foncier et son fermier ou métayer qui lui loue ses terres. Le juge d'instance préside ce tribunal, assister de quatre assesseurs (deux représentants des bailleurs et deux représentants des loueurs).

Le tribunal des affaires de sécurité sociale

Cette juridiction a été créée avec la mise en place de la Sécurité sociale en 1945 (au nombre de 113 dont 4 Outre mer). Elle règle les litiges entre les usagers et les différents organismes de la Sécurité sociale (prestations familiales, cotisations ...). Elle est présidée par un juge du TGI assisté de deux assesseurs qui représentent les salariés, les employeurs, les travailleurs indépendants.

Петрик В. В.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Кушпіт В.П.

доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
к.ю.н., доцент

ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ У СПІВУЧАСТІ

Найбільш складним у кримінальному праві є інститут співучасті. Його функція полягає в тому, щоб побудувати зв'язок між співучасником та злочинністю іншої людини. Співучасть йде в основі прагнення дисципліни до

балансу між індивідуальним внеском обвинуваченого та колективним характером масового правопорушення. Різні форми співучасті, такі як допомога, співучасть або підбурювання, міцно вкорінені у внутрішніх правових системах і досить точно відображають внесок кожного з обвинувачених.

Вчинення злочину кількома особами, тобто за співучасті, свідчить про підвищену суспільну небезпечність учиненого. Це пояснюється тим, що співучасть в деякій мірі полегшує вчинення злочину, а також його приховування, що створює можливість багаторазової злочинної діяльності [1,с.206-207].

У розділі IV КК встановлено низку статей які регулюють питання кримінальної відповідальності за співучасть у злочині (ст. 26-31 КК), що визначають поняття співучасті, види співучасників, вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією, кримінальну відповідальність співучасників, кримінальну відповідальність організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації, а також про добровільну відмову співучасників [2,с. 14-16].

Цей інститут дає змогу визначити не лише виконавця злочину, а й низку осіб, які тією чи іншою мірою брали участь у вчиненні злочину. Це питання обтяжується, якщо злочини будуть скоєні в контексті триваючого насильства з участю багатьох суб'єктів на різних рівнях державної ієрархії.

Формою злочину є його склад. Згідно ст. 27 КК України, можна зробити висновок, що співучасть з погляду ролей, які виконуються співучасником має дві форми: просту – без розподілу ролей, а також складну – з розподілом ролей .

Просту форму у літературі називають співвинність,і вона доречна там, де всі учасники є співвиконавцями злочину і повністю або частково виконують роль об’єктивної сторони складу злочину.

Співвиконавцем вважається особа, яка у співучасті з іншими суб’єктами вчинила конкретний злочин. Виконавцем є особа, яка безпосередньо виконує

об’єктивну сторону конкретного злочину повністю, або з іншими співучасниками частково. Без виконавця не може бути співучасті [4, с.108].

Складна форма полягає у тому, що учасники виконують різнорідні ролі. Тобто там бере участь організатор, підбурювач або пособник.

Також це можна назвати діяльністю стійких злочинних утворень, де присутній розподіл ролей (функцій), координатор дій, розробка планів вчинення злочинів тощо [3,с.182].

Акцентувати вашу увагу хотілося б на такому проблемному питанні як вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (п. 2 ст. 28 КК), де вказується, що злочин вважається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення.

Злочину вчиненим групою осіб за попередньою змовою, притаманні такі ознаки: по-перше, у такому злочині беруть участь більше двох суб’єктів, і, по-друге, присутня попередня змова цією групою осіб [3, с. 183].

У ст. 13 Постанови «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об’єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 вказується, що вступ особи до організованої групи чи злочинної організації (участь у ній) означає надання цією особою згоди на участь у такому об’єднанні за умови,що вона усвідомлювала факт його існування і підтвердила певними діями реальність своїх намірів [5].

Стаття 14 Постанови вказує,що відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України, суб’єктом злочину, вчиненого організованою групою, може визнаватись лише особа, яка є учасником такого об’єднання, причому не тільки та, котра була одним із виконавців злочину, а й та, котра його готувала. Тому у випадках, коли діяльність організованої групи була припинена на стадії готування, а діяння, що становить об’єктивну сторону складу злочину, було виконане не всіма, а одним чи

двома її учасниками, суди мають кваліфікувати злочин як учинений організованою групою [5].

При кваліфікації злочинів (ст. 15 Постанови) учинених організованою групою або злочинною організацією, суди повинні дотримуватись положень ч.1 ст. 30 КК про умови відповідальності організаторів та учасників таких об'єднань, враховуючи при цьому, що зазначені умови є неоднаковими і залежать від того, у складі якого об'єднання особа вчиняла злочин, - організованої групи чи злочинної організації.

Якщо в першому випадку відповідальність настає тільки за злочинні дії осіб, які зорганізувалися, то в другому -і за саму організацію для злочинної діяльності, тобто злочинами визнаються і створення злочинної організації та (або) вступ до неї, безвідносно до того, чи розпочали її учасники вчинювати конкретні злочини. Тому злочини, вчинені у складі злочинної організації, належить самостійно кваліфікувати за відповідними нормами за сукупністю з нормою, яка передбачає відповідальність за створення такої організації, участь ній чи у вчинюваних нею злочинах (ч. 1 ст. 255 КК) [5].

Зазначено, що вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою є обставиною, яка обтяжує покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК) , звідси слідує, що обставини які є такими ,що обтяжують покарання , вони впливають тільки на призначення покарання , його розмір та вид [2,с. 31].

Щодо кримінальної відповідальності, то виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини КК, яка передбачає ним злочин (наприклад, ч.2 ст.185 КК).

Організатор у свою чергу підлягає кримінальній відповідальності за ч.3 ст.27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає злочин, учинений виконавцем.

Організатор організованої групи підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом.

Підсумовуючи вищесказане можна дійти висновку, що співучасть як інститут кримінального права має важливе значення, оскільки забезпечення захисту інтересів громадян і держави в процесі здійснення правосуддя неможливе без чіткої кваліфікації скоєних злочинів. Співучасть може значно підвищувати рівень суспільної небезпеки злочинного посягання. Злочину вчиненим групою осіб за попередньою змовою,притаманні певні ознаки, без яких це буде вважатися звичайним злочином: -це наявність декількох суб'єктів (двох або більше), а також факт попередньої змови.

Стосовно кримінальної відповідальності, виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини КК, яка передбачає ним злочин (наприклад,ч.2 ст.185 КК), організатор підлягає кримінальній відповідальності за ч.3 ст.27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає злочин, учинений виконавцем.

1. Сташис В.В. Кримінальне право України: підручник/ В.В. Сташис, В.Я. Тація.-Харків: «Право»,2010.-456 с.

2.Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов.станом на 12 верес. 2018 року: (офіц. текст).-ПАЛИВОДА А.В.,2018.-264 с.

3. Сухонос В.В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник/ В.В. Сухонос : Університетська книга,2016.-375 с.

4. Кримінальне право України. Загальна частина : коспект лекцій/ А.А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О.О. Дудорова. -К.:Нац. акад. внутр. Справ, «Освіта України»,2016.-236 с.

5. Постанова «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. №13

Петришин В.

студент
Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

Кушпіт В.П.

доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н., доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИНІВ

Останнім часом з усіх елементів складу злочину найменшу увагу звертають на суб'єктів злочину. Все, що пов'язано із суб'єктом як елементом складу злочину почало сприйматись у теорії та практиці боротьби зі злочинністю без заперечно,без найменшого натяку на критику. Винятком із цього напевно,що є питання про юридичну особу, про яке різні вчені ведуть дискусії. Але, як справедливо зауважує В. М. Куц, «у дослідженнях на тему суб'єкта крапку ставити рано» [2, с. 18]. Метою моєї статті є проведення аналізу обов'язкових ознак суб'єкта злочину, передбаченого ст. 163 КК, відповідальність юридичних осіб та його основних проблемних моментів, які стосуються порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України «суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність». Отже, суб'єкт злочину як елемент складу злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: це особа, яка є фізичною, осудною і досягла певного віку. Також суб'єктів злочинів поділяють на загальних і спеціальних,а деякі науковці виділяють ще загальних суб'єктів із додатковими ознаками. Саме тих три ознаки, а саме : «фізична особа, осудна особа, і особа, яка досягнула певного віку кримінальної відповідальності», їх відносять до загального виду. Щодо характеристики фізичної особи, то цей висновок фактично закріплений у статтях 6, 7 і 8 КК України, де говориться, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Таким чином, перша обов'язкова ознака суб'єкта злочину

вказує на те, що за ч. 1 ст. 163 КК України може нести відповідальність лише людина, незалежно від її громадянства. Не можуть бути визнані суб'єктом цього злочину, як і будь-якого іншого, юридичні особи. В цьому, на мою думку, і є проблема тому, не тільки фізична особа має нести кримінальну відповідальність, але й юридична особа також повинна її нести. Зокрема, у КК Франції від 22 липня 1992 року передбачена можливість відповідальності юридичних осіб за посягання на порушення таємниці кореспонденції або приватне життя взагалі, у тому числі коли злочинні діяння вчинені на їх користь, їх органами або представниками. Однак це не виключає кримінальної відповідальності й фізичних осіб – виконавців або співучасників вчинення тих самих дій [4, с. 9, 97]. Більш того, у ч. 2 ст. 166 КК Литовської Республіки буквально вказано на відповідальність юридичної особи за незаконне порушення таємниці кореспонденції [5, с. 173]. До другої ознаки суб'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 163 КК України, необхідно віднести осудність фізичної особи. Аксіоматичним положенням кримінального права є те, що правильно оцінювати фактичні ознаки вчинюваного діяння й усвідомлювати його суспільно небезпечний характер, а також керувати своїми діями (бездіяльністю), що є необхідною умовою вини, може тільки осудна особа. Осудність є передумовою кримінальної відповідальності й покарання. Якщо особа неосудна, то вина в будь-якій формі виключається. Необхідно зауважити, що як кримінально-правове поняття осудність не визначалась Кримінальним кодексом 1960 року. Чинний же КК України законодавчо закріпив це поняття і дав його визначення. Так, у ч. 1 ст. 19 вказано, що «осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними». Крім того, у ст. 20 КК України визначається, що підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною. Питання про осудність особи виникає тільки у зв'язку з вчиненням нею злочину. Саме щодо нього необхідно з'ясувати, чи здатна особа правильно оцінювати суспільно небезпечний характер вчинюваного нею діяння, його суспільно небезпечні наслідки і керувати

своїми діями (бездіяльністю). Досягнення встановленого законом віку є наступною з обов'язкових умов притягнення особи до кримінальної відповідальності. Разом із тим закон про кримінальну відповідальність передбачає так званий знижений вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Так, відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України особи, які вчинили злочин у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за ряд перелічених у ній злочинів. Слід зазначити, що цей перелік є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає. Аналіз цих злочинів дає підставу для висновку про те, що законодавець знизив вік кримінальної відповідальності за дві групи злочинів: а) насильницькі злочини; б) майнові злочини [6, с. 141]. Особа у віці від 14 до 16 років не несе відповідальність за злочини, які не передбачені у ч. 2 ст. 22 КК України, навіть за умови, якщо вона брала участь у їх вчиненні як співучасник. У цих випадках особа у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років може нести відповідальність тільки коли в її конкретних діях містяться ознаки іншого злочину, за які законом встановлена відповідальність з чотирнадцяти років [7, с. 125]. Але я вважаю, що зниження віку про кримінальну відповідальність має стосуватися всіх підстав, визначених ККУ, а не тільки 2-ох тому, що рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить про можливість уже в 14 років усвідомлювати свої дії є достатнім до того, що осудність особи є повною. Що стосується питання про суб'єкта злочину з додатковими ознаками, то слід сказати, що «суб'єкт, котрий має поряд з обов'язковими і додаткові ознаки, передбачені кримінальним законом, але вони не перетворюють його в спеціального суб'єкта, оскільки порушується не спеціальна, «вузька» заборона, а загальна, обов'язкова для всіх: не вбий, не вкради і т. ін.» [2, с. 23]. Якщо застосувати цю позицію до порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, то слід констатувати, що оскільки заборона на таке порушення є загальною, то і суб'єкт цього злочину в усіх без винятку випадках загальний. Проте, оскільки ч. 2 ст. 163 КК України передбачає додаткові

ознаки суб'єкта злочину, то і суб'єкт у данному випадку буде загальним із додатковими ознаками. Так, на наш погляд, у якості додаткових ознак суб'єкта, в цих випадках, необхідно визнавати осіб двох категорій. До першої категорії слід віднести службових осіб, які вчиняють злочин з використанням службового становища, наприклад, такими особами можуть бути директор поштово-телеграфної установи або відділення зв'язку, співробітник правоохоронних органів, який знімає інформацію з каналів зв'язку з порушенням законних підстав, а також службові особи інших установ, підприємств та організацій. До другої ж категорії відносяться особи, які не підпадають під ознаки службової особи, однак за родом своєї професійної діяльності мають доступ до інформації, яка міститься у кореспонденції інших осіб, або до матеріальних носіїв такої кореспонденції та, відповідно, зобов'язані зберігати таємницю листування, телефонних розмов, телеграфних або інших повідомлень. Так, безпосередньо до другої категорії можна віднести листонош, технічних робітників відділень зв'язку тощо, які використовуючи своє професійне становище, вчиняють порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер.

Також однією із головних проблем є питання про юридичну відповідальність. Законодавством України передбачено відповідальність тільки фізичних осіб,неюридичних. На мій погляд, в наше законодавство потребує змін, а саме з питань про юридичну відповідальність і як приклад взяти до уваги законодавство Франції, що стосується цього питання є. Вище сказано я наводив приклад законодавства Франції і вважаю його доречним, адже юридичні особи повинні разом із фізичними нести юридичну відповідальність. З одного боку це призведе до суворіших змін, але такі зміни будуть результативними.

Отже, зробивши висновок щодо вище сказаного, можна сказати, що ті проблеми, які порушені в моєму питанні, а саме поділ суб'єкта на 2 види із внесенням питань про додаткові ознаки, відповідальність юридичних осіб є

важливими у злочинності і потребують детальнішого аналізу із внесенням змін у законодавство України, а саме у ККУ.

1.Орлеан А. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : монографія / А. М. Орлеан. – Х. : СІМ, 2005. – 180 с.

2. Куц В. М. Теоретико-прикладніаспектипроблемисуб'єктазлочину / В. М. Куц // Вісникуніверситетувнутрішніх справ. – 1996. – № 1. – С. 17–23.

3.http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Suap_2015_1_7.pdf.

4. Кримінальне право України: Загальначастина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

5.Кримінальне право України. (Загальначастина) : підручник / [А. М. Бабенко, Ю. А. Вапсва, В. К. Грищук та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. :Вид-во ХНУВС, 2011. – 378 с.

Пиль Н.В.

Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка»,
Савчин Г.Я.

Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка»
асистент кафедри кримінального права і процесу
кандидат юридичних наук

РОЗВИТОК ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

З початку XXI ст. розвинені держави світу чітко окреслили вдосконалення системи захисту та посилення прав людини як пріоритетний напрям та елемент подальшого розвитку державності. Наприклад, відомий конституціоналіст А. Кассезе визначає ієрархічну позицію прав людини. На його думку, абсолютні міжнародні норми з питань захисту прав людини знаходяться на вершині міжнародного правопорядку і є передовим установчим конституційним принципом міжнародного співтовариства [1]. Варто погодитись із вітчизняними

вченими М.О. Баймуратовим та Б.Я. Кофманом в тому, що сьогодні в міжнародному праві, і цей факт визнається більшістю представників міжнародно-правової доктрини, виявляється деяка обережність з боку світового співтовариства та його інституцій у закріпленні в прямій постановці деяких прав людини, в тому числі й у такій важливій сфері, як політична, де задіяні реальні механізми оновлення державної влади. Це детермінується, на думку науковців, істотними труднощами з їх гарантування в повному обсязі з боку держав, що може перетворити їх на практиці, по суті, на формальну декларацію [2, с. 16]. Надзвичайно цікавим і продуктивним у контексті сучасних світових кризових явищ вважається дослідження німецького вченого С. Гардбаума, який, використовуючи критерій ієрархії, висловлює тезу про конституціоналізацію міжнародного права завдяки впливу міжнародно-правової діяльності з питань захисту міжнародних прав людини. На думку С. Гардбаума, міжнародна система захисту прав людини, по-перше, створює системи-близнюки національного і міжнародного конституційного права, що захищають основні права. Таким чином, у кожній із зазначених систем юридичний статус захищених прав є однаковим. По-друге, враховуючи її чіткий правовий статус, система прав людини характеризується як конституйований режим міжнародного права. По-третє, розвиток міжнародного права людини є серйозною рисою ситуації відмови від традиційної, горизонтальної парадигми міжнародного права, заснованого на суверенній рівності держав і заміни її на більш вертикальну, конституціоналістську парадигму. В цьому С. Гардбаум вбачає паралель із національною ситуацією, в якій національне законодавство про права людини конституює всю правову систему загалом [3, с. 752].

Як слушно зауважує Ю.О. Волошин, в українській науці конституційного права розуміння захисту прав і свобод людини і громадянина є досить широким і включає категорії «здійснення», «гарантування», а також «забезпечення» суб’єктивного права. Отже, до цього часу існує проблема визначення сутнісних

характеристик категорії конституційно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина, вирішення якої дало б змогу достатньо чітко проаналізувати його функції та організаційну структуру. Таким чином, зазначаючи про необхідність обґрунтування та застосування якогось іншого комплексного методологічного підходу, який би об'єднував згадані підходи і був би позбавлений названих вище недоліків, Ю.О. Волошин пропонує застосування конституційно-правового механізму, пов'язаного не тільки із здійсненням норм конституційного права, а й з реалізацією державної політики в певній сфері [4, с. 148–149].

У контексті адаптації законодавства України до законодавства ЄС варто дослідити питання, які саме зобов'язання щодо дотримання та захисту прав людини і громадянина взяли на себе країни – члени ЄС. Європейська конвенція з прав людини стала першим міжнародним правозахисним документом, спрямованим на захист широкого спектру цивільних та політичних прав. Документ у вигляді міжнародної угоди, держави-учасниці якої брали на себе відповідні зобов'язання, а також у результаті запровадження системи контролю за імплементацією прав на національному рівні [5]. Для забезпечення додержання положень Європейської конвенції з прав людини було створено Європейський суд з прав людини – міжнародний судовий орган на постійній основі, наділений компетенцією виносити рішення проти держав, які не виконують свої зобов'язання (ст. 19). Європейський суд з прав людини є міжнародним судовим органом для контролю за виконанням державами-учасницями норм про права людини, закріплених у розділі I Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та в Протоколах до Конвенції. Україна як член Ради Європи підписала Конвенцію 9 листопада 1995 р. Після її ратифікації Верховною Радою України 17 липня 1997 р. та з набуттям нею чинності Україна визнала для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини [4].

Необхідно зауважити, що процеси глобалізації поставили на порядок денний питання як саме право ЄС можна застосовувати в сьогоднішніх умовах? У цьому контексті очевидним є те, що процес глобалізації прав людини потребує і глобалізації зусиль щодо їх дотримання, виконання, контролю, або вирішення конфліктів, припинення війн та насилля вимагає об'єднання сил, що сповідують гуманізм та цінність людської особистості. Варто зазначити, що розвиток прав людини і громадянина відбувається одночасно з розвитком концепції глобального конституціоналізму. У зазначеній концепції важлива увага в системі забезпечення прав і свобод людини і громадянина та розбудови правової культури приділяється інститутам громадянського суспільства – неурядовим правозахисним організаціям, політичним партіям, творчим об'єднанням громадян, засобам масової інформації тощо. Паралельно з цим особливого значення для процесу формування правової культури набуває глобальна інтеграція, що, на думку Р.В. Войтовича, являє собою засіб об'єднання держав на всіх рівнях суспільного розвитку, забезпечує структурну трансформацію сучасної системи міжнародних відносин, сприяє паритетному розподілу соціально-політичного, економічного та культурного потенціалу між державами в умовах спільного глобалізаційного вектора розвитку. Вчений вважає, що глобальна інтеграція як нова форма суспільного розвитку забезпечує відповідну трансформацію системи світоустрою, в межах якої відбувається поступова інтегрованість світу в нову загальнопланетарну реальність [2, с. 12].

Варто підкреслити, що для України забезпечення найвищих цінностей людини і громадянина набуває характерологічного значення її розвитку. Зокрема, європейський вибір України визначив державну політику як таку, що спрямована на наближення рівня життя громадян України до європейських стандартів, укорінення європейських цінностей в усіх сферах функціонування української держави та суспільства. Також у контексті адаптації українського законодавства до законодавства ЄС забезпечення соціальних прав людини, політичних прав,

захист прав власності та виключних авторських прав є запорукою стабільних партнерських відносин із державами – членами ЄС.

1.Баймуратов М.О. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: Монографія / М.О. Баймуратов, Б.Я. Кофман; за наук. ред. д.ю.н. Ю.О. Волошина. – Суми: Університетська книга, 2012. – 230 с.

2.Волошин Ю.О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / За ред. М.О. Баймуратова / Ю.О. Волошин. – К. Логос, 2010. – 428 с.

3.Лобасюк І.І. Місце Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини в Конституції та праві України. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.judges. org.ua/seminar21-2.htm

4.Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2. rada.gov.ua/laws/show

5.Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / [М.П. Орзіх, М.В. Афанасьєва, В.Р. Барський [та ін.]; за заг. ред. М.П. Орзіха.] – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 272 с.

Підюков П.П.

Відділ організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Устименко Т.П.

Кафедра цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ Й ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ КОРУПЦІЙНИМИ ТА ІНШИМИ ПРОТИПРАВНИМИ ДІЯННЯМИ

Соціально-економічна та криміногенна ситуації в Україні свідчать, що корумпованість певних прошарків вітчизняного суспільства досягла такого рівня, який негативно впливає на рівень її політичного, економічного, соціально-демографічного та культурного розвитку, а скоювані на її грунті тяжкі й особливо

тяжкі злочини значно підривають авторитет нашої держави на міжнародному рівні, створюють реальну загрозу її національній безпеці.

Невпинне поширення корупції в країні зводить практично нанівець результативність здійснюваних реформ, ставить під сумнів реальність гарантованого Конституцією України соціального захисту наших співгромадян, а також інших прав і свобод людини, передбачених Розділом ІІ Основного Закону [1], здійснення і дотримання яких має забезпечуватись державою [2, с. 10].

Соціальний захист кожної особи, як одне з головних завдань розвиненої правової держави, і обов'язкових умов євроінтеграції, шлях до якої обрала собі незалежна Україна, має безпосереднє відношення і до такої категорії як мораль.

Вважається, що з огляду на стан соціальної захищеності особи в суспільстві визначаються його моральні засади, тобто соціальний захист є своєрідним критерієм зрілості такого суспільства і самої держави [3, с. 37-38].

У разі порушення законних прав і свобод людини держава гарантує їх соціальний захист та відновлення, відшкодування заподіяної шкоди як у судовому порядку, так і через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, і навіть у відповідних міжнародних судових установах чи органах міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55 Конституції України).

Конституція України й чинне вітчизняне законодавство передбачають два різновиди шкоди, що підлягає відшкодуванню:

а) матеріальну;

б) моральну.

Згідно зі ст. 56 Конституції України, кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Відшкодування шкоди за деліктним зобов'язанням є одним із ключових інститутів цивільного права, в якому особа, яка протиправно і винно заподіяла шкоду особистості громадянина або його майну, зобов'язана її відшкодувати, а потерпіла особа має право на відшкодування заподіяної їй шкоди у повному обсязі.

Відповідно до ст. 1167 Цивільного кодексу України, підстави для відшкодування шкоди виникають за певних умов:

-наявності шкоди як наслідку порушення особистих прав і свобод особи;

- неправомірність рішень, дій чи бездіяльності заподіювача шкоди;

- причинного зв'язку між неправомірною поведінкою заподіювача шкоди та наслідками у вигляді заподіяння шкоди;

- винуватості заподіювачашкоди.

Зазначені умови є єдиними і обов'язковими, незалежно від того, внаслідок яких неправомірних дій (чи бездіяльності) заподіювача шкоди настала остання.

Тобто, будь-яка матеріальна чи моральна шкода, спричинена внаслідок правопорушення, зловживання владою чи посадовим становищем, корупційного злочину, має бути відшкодована у розмірі й порядку, визначеному цивільним законодавством.

Слід підкреслити, що на відмінувід відшкодування матеріальної шкоди відшкодування моральної (немайнової) шкоди є порівняно новим інститутом, уперше закріпленим на законодавчому рівні в Конституції України (1996 р.), а згодом – у ЦК України (2003 р.).

Напевно цим, здається, можна пояснити те, що за матеріалами вивчення нами понад 100 кримінальних проваджень про корупційні правопорушення, що перебувають у слідчих підрозділах Національної поліції України, майже в кожному другому було виявлено позови про відшкодування матеріальної шкоди, щодо ж відшкодування спричиненої злочином моральної (немайнової) шкоди, - ми не виявили жодного цивільного позову.

Певною мірою основною причиною такого становища є те, що методика обчислення розмірів завданої моральної шкоди чи грошової майнової компенсації при її відшкодуванні поки що відсутня. Якщо обсяги й розмір компенсації майнової шкоди або шкоди здоров'ю (в частині майнових наслідків) визначені законом (більш того, розмір майнової шкоди, що підлягає відшкодуванню, об'єктивно існує зазвичай у вигляді ціни речі або розміру витрат), то від регулювання чіткого механізму, розміру відшкодування моральної шкоди законодавець відмовився, доручивши їх встановлення на розсуд суду.

Нажаль, не дає відповідних роз'яснень у визначеному форматі і Пленум Верховного Суду України, зокрема його постанова від 31.03.1995 року № 4 "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди"[4].

Цілком зрозуміло, що визначення розміру відшкодування завданої корупційним правопорушенням моральної шкоди напряму залежить від характеру й обсягу, глибини страждань (фізичних, моральних, психічних тощо), яких зазнала потерпіла особа, характеру її немайнових втрат і інших обставин.

Адже немає (і наряд чи можливе існування) точних критеріїв майнового чи грошового виразу душевного неспокою, болю, страждань від приниження честі чи гідності й т. ін., які переживає потерпілий, який, до речі, і сам не може визначити розмір завданих йому моральних збитків і належно оцінити їх грошовим чи майновим еквівалентом.

Слід погодитись із авторами, які вважають, що в таких випадках суд має виходити із засад розумності та справедливості [5, с. 125].

Та все ж оптимальним і доцільним вважаємо невідкладне прийняття відповідних нормативно-правових актів, які б чітко врегулювали механізм і порядок відшкодування моральної шкоди, розв'язавши тим самим досить непросту проблему, що вже гостро назріла у слідчій і судовій практиці з викладених вище питань і проблем.

Тим самим буде відкрито певний правовий простір для їх практичного розв'язання, широкого використання, зокрема, в кримінальних провадженнях, у тому числі антикорупційної спрямованості, що сприятиме й посиленню відповідальності за шкоду, спричинену злочинами, які вчиняються на корупційному грунті, та іншими протиправними діяннями, їх запобіганню і профілактиці, прискорить набуття Україною членства в Європейскому Союзі.

1.Конституція України. – Х.: ТОВ "Одіссей", 2006. – 48 с.

2. Пилипенко П.Д. Право соціального захисту України / П.Д. Пилипенко. – К.:ІнЮре, 2014. – 480 с.

3. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 381 с.

4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 // zakon.rada.gov.ua.

5.Відшкодування матеріальної та моральної шкоди: нормативні акти, роз'яснення, коментарі / Уклад.: С.Е. Демський, В.С. Перепічай, В.А. Скоробагатько, М.І. Федишин; Відп. ред. П.І. Шевчук. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 624 с.

Пірко Орися

студент

Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка»
Якимова С.В.,

доцент кафедри кримінального права та процесу Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка» к.ю.н., доц.

ЛАТЕНТНА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЇЇ ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Велика кількість злочинів, які невідомі правоохоронним органам і не відображені в статистичному обліку злочинності є гострою і давньою проблемою у багатьох державах світу. В Україні злочинність є важливою соціально значущою проблемою, яка набула широких масштабів. Вивчення латентної злочинності є

необхідною умовою для пізнання реального стану злочинності, структури злочинності, географії та реальної ціни злочинності.

Зміст поняття “латентна злочинність” – всебічний. У його основі лежить слово “латентність”, яке застосовується у біології, хімії, медицині та інших науках, де існує проблема, пов’язана з прихованими процесами або відкриттям чогось нового. Слово “латентний” походить від латинського “latens” і означає “прихований”, “невидимий” [1, с. 279].

Латентна (прихована) злочинність існує в тій чи іншій мірі в усі часи і її наявність зумовлена різними чинниками як об’єктивного так і суб’єктивного характеру. Латентна злочинність - це злочинність, яку з тих чи інших причин не встановлено не виявлено і тому не було відображено в офіційному обліку відповідних державних органів спеціально покликаних боротися із злочинністю [2] .

Латентна злочинність породжує істотні негативні наслідки для успішної діяльності правоохоронних органів і врешті для всього суспільства, оскільки будучи не врахованою, залишається поза увагою відповідних суб’єктів протидії злочинності. породжує нові злочини, формує у громадян невіру в здатність органів державної влади забезпечити їх безпеку, створити необхідні умови для захисту їх прав і свобод, завдана злочинами матеріальна та моральна шкода не відшкодовується, а суспільство не має уявлення про реальний стан злочинності і про те, які збитки вона причиняє [3, с. 72].

Як зазначають науковці, латентність буває природною, штучною та межовою.

Природна латентність – це така, коли про вчинені злочини вірогідно знають лише самі правопорушники та причетні до цього особи [4, с. 88]. Природна латентність існує об’єктивно і реально. Це “закриті від сторонніх очей події, про які до певного часу не можна сказати, що це злочини”. До таких подій Н. І. Васильєв, зокрема, відносить вбивства, латентність яких пов’язана з безвісти

зниклою особою. Усе це впливає на показники злочинності, яка реєструється та підлягає обліку [5, с. 37].

Штучна латентність виникає через небажання потерпілих, свідків та посадових осіб, які повинні протидіяти злочинності, сповіщати про вчинені злочини правоохоронні органи, давати правдиві свідчення тощо. Багато злочинів не реєструються належним чином і тому статистично не відображені [4, с. 88–89].

Межовою латентністю називають сукупність таких злочинів, вчинення яких не відоме потерпілому, або ж факт їхнього вчинення не сприймається чи не усвідомлюється потерпілим як злочин [6, с. 178].

Для розкриття змісту латентної злочинності вважаємо за необхідне визначити причини з яких виникає така злочинність.

Під причинами латентної злочинності розуміється сукупність обставин соціального, історичного, організаційного, кадрового, матеріального, правового, соціально-психологічного, технічного та іншого характеру, що заважають виявленню (встановленню), реєстрації та обліку злочинів, а також їх розкриттю, у тому числі забезпеченню повноти і всебічності розкриття [7, с. 46].

Всі причини (явища і обставини, що обумовлюють латентну злочинність, можуть бути, на нашу думку, розділені на три групи, а саме:

а) обставини, безпосередньо пов’язані з характеристикою злочинного посягання і поведінкою злочинця (низький ступінь очевидності вчиненого діяння, ретельна діяльність винного по приховуванню злочинного посягання, витонченість способу вчинення злочину, спеціалізація і рівень професіоналізму винного і т.ін.);

б) обставини, що випливають з недоліків діяльності правоохоронних органів (відсутність належної реакції з їх боку на виявлену інформацію про злочин, порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку вчинених злочинів, випадки помилкової кваліфікації вчиненого злочину як адміністративного, цивільно-правового і дисциплінарного делікту, випадки

приховування від обліку вчинених злочинних посягань, орієнтація, що має іноді місце, вищими органами своїх підлеглих на місцях і в центрі на те, щоб "облагороджувати" статистичні дані, виходячи з певних мінливих ідеологічних розумінь, низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їх можливостей та ін.;

в) обставини, пов'язані з поведінкою потерпілих, свідків, очевидців і керівників організаційно-господарських структур, обізнаних про вчинені злочини (перелічені особи з різних мотивів не повідомляють відповідним органам про вчинені злочини) [7, с. 46-47].

Отже, можна дійти висновку, що латентною злочинністю є сукупність фактично вчинених злочинів, однак не виявлених суспільно небезпечних діянь, тобто таких, які з тих чи інших причин не увійшли в статистику злочинності і не стали відомими правоохоронним або судовим органам. Можна стверджувати, що наявність латентної злочинності є негативним явищем для суспільства будь-якої держави, оскільки дане явище створює певну безкарність злочинів, що стимулює злочинців, які вже вчинили суспільно небезпечні діяння і надалі вчиняти злочини та іншим чином порушувати законодавство.

1. Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1989. – 624 с

2. Сучасна правова енциклопедія / за заг. ред О. В. Зайчука. – Київ : Юрінком Інтер, 2009. – 382 с.

3. Веприцький Р. С. Латентність злочинності та шляхи її подолання / Р. С. Веприцький // Вісник Харківського національного університету внутрішнії справ. – 2014. - № 3(4). – С. 72 – 74

4. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О. М. Литвак. – Х., 2001. – 377 с.

5. Васильев Н. И. Изучение латентной преступности (методические разработки) / Н. И. Васильев. – Ростов-на-Дону, 1999.

6. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А. П. Закалюк. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007.; Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

7.Оболенцев В.Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. - Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005.- 128 с

Плавуцька Б.Ю.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету
«Львівська політехніка»
Несімко О. Д.
доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ПРОФЕСІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Конституція України у ст. 49 закріплює право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування. Особливі вимоги у зв'язку з цим висуваються до медичних працівників, діяльність яких безпосередньо пов'язана з реалізацією цього права [1].

Проблеми кримінальної відповідальності медичних працівників за злочини проти життя і здоров'я періодично привертають увагу як українських, так і зарубіжних теоретиків та практиків. Зокрема, питання кримінальної відповідальності медичних працівників за злочини проти життя і здоров'я особи були предметом дослідження таких вчених як І. М. Авдєєва, В. В. Балабко, Р. В. Вереші, В. О. Глушкова, Н. Е. Крилової, Н. В. Мірошниченка, І. О. Нікітіна, С. Г. Стеценка, В. Ясеницького, Г. В. Чеботарьової та ін [2].

Зважаючи на збільшення кількості позовних заяв громадян щодо неналежного надання медичної допомоги, проблемам юридичної відповідальності медиків за професійні правопорушення треба приділяти значно більше уваги. Тому дослідження юридичної (зокрема кримінальної) відповідальності медичних працівника за вчинення ними правопорушень та злочинів є актуальним науковим пошуком сьогодення [3].

Розвиток медичної науки, покращення рівня життя населення та становлення демократичних інститутів сприяє підвищенню вимог до діяльності

медичних працівників і збільшенню випадків притягнення їх до відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків. Потенційно медичні працівники можуть бути притягнуті до відповідальності за злочини, передбачені дванадцятьма статтями Кримінального кодексу зі спеціальним суб'єктом — медичними працівниками та за злочини, вчинені службовими особами. Кодекс України про адміністративні правопорушення також передбачає умови притягнення медичних працівників до відповідальності, не говорячи вже про Цивільний кодекс України, що дає змогу притягнути лікаря до відповідальності навіть за відсутності складу злочину у його діях, та у певних випадках стягнути моральну шкоду з закладів охорони здоров'я навіть за відсутності вини їх працівників. Специфікою юридичної відповідальності медичних працівників і медичних закладів є проблема законодавчо не закріпленого поняття лікарської помилки (яке вважається суто медичним поняттям, а, тим не менш, є підставою звільнення від юридичної відповідальності) та нещасного випадку. При розгляді справ медичного характеру суд завжди змушений встановлювати відсутність чи наявність вини у діяннях медичних працівників, а наявність лікарської помилки чи нещасного випадку виключає можливість відповідальності медичних працівників [4].

В теорії права існує загальновизнана думка, що юридична відповідальність – це процес застосування заходів примусу уповноваженими державними органами до особи, яка вчинила дії, що передбачені чинними нормативними актами як правопорушення, злочини чи проступки. Так, у відповідності до статті 80 «Основ законодавства про охорону здоров'я» особи, винні у порушенні вимог медичного законодавства, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України. Розвиток цих видів відповідальності, передусім зумовлений прийняттям Цивільного кодексу України, поступовим розвитком законодавства з охорони здоров'я та напрацювання судової практики в розгляді справ про притягнення медичних працівників до відповідальності [3].

Найжорсткішим видом відповідальності медичних працівників є кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що полягає у обов'язку особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння (злочин) зазнати обмежень прав у формі кримінального покарання. Підставою притягнення медичного працівника до кримінальної відповідальності є вчинення ним злочину. Важливим та достатньо дискусійним на сьогоднішній день є питання «професійних медичних злочинів», адже саме за їх вчинення медичний працівник притягається до кримінальної відповідальності, як особливий суб'єкт злочину. Детальне визначення цієї категорії, на наш погляд, надає С.Г. Стеценко, який вказує, що під професійним злочином слід розуміти умисне або необережне діяння, вчинене медичним працівником при виконанні професійних обов'язків, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання. Вичерпний перелік таких злочинів міститься в Кримінальному кодексі України [5].

Кримінальна відповідальність може наставати лише за злочини передбачені чинним Кримінальним кодексом та за наявності усіх ознак злочину: суб'єкта, об'єкта злочину, суб'єктивної та об'єктивної сторін. Відмітимо, що медичні категорії справ за ступенем складності визнаються найбільш складними, адже специфіка медичної діяльності, необізнаність правників у ній не дозволяє юристам самостійно, не звертаючись за допомогою медиків, визначати ступінь вини медичних працівників. Одним із найскладніших завдань суду та правозахисників при розгляді даних справ є доведення суб'єктивної сторони злочинів та вини медичних працівників при обґрунтуванні цивільних позовів. Говорячи про невинуватість медичних працівників, суд має з'ясувати стався нещасний випадок чи лікарська помилка, а між тим невизначеність правників щодо даних категорій і відсутність цих понять в законодавстві дозволяє трактувати їх досить широко [4].

Отже, потрібно розрізняти такі поняття як лікарська помилка, нещасний випадок та професійне правопорушення у медичній практиці. При цьому під лікарсь-

кою помилкою варто розуміти правомірні дії медичних працівників (широке трактування даного терміну, на нашу думку, є неприпустимим). Також потрібно відзначити, що варто скористатися досвідом багатьох державах і ввести інститут страхування професійної помилки, у результаті якої заподіяна шкода або збиток здоров'ю громадянина, не пов'язаний з недбалим або халатним виконанням ними професійних обов'язків. При цьому у юридичній практиці потрібно відмовитися від використання терміну лікарська помилка, а говорити тільки про професійну чи медичну помилку.

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov. ua/go/254к/96-вр.

2. Цимбалюк В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи: напрямки реформування [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу : http://historylaw.eenu.edu.ua/publ/2_92_2014/rozdil_4_kriminalne_ta_kriminalno_vikonache_pravo_kriminologija_kriminalnij_proces/v_cimbaljuk_kriminalna_vidpovidalnist_medichnikh_pracivnikiv_za_zlochini_proti_zhittja_ta_zdorov_ja_osobi_naprjamki_reformuvannja/27-1-0-142

3. Галкін І. Г. Кримінальна відповідальність медичних працівників за вчинення професійних злочинів / І. Г. Галкін //– 2015. – Вип.55. – С. 283–292.

4. Заварза Т. В. Специфіка юридичної відповідальності медичних працівників [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу : – http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_119_01.pdf

5. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України : підручник / за заг. Ред. Д.ю.н., проф. С.Г. Стеценка. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 507 с.

Плавуцька Б.Ю.

Студент
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
Сорока С.О.

Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка» доцент кафедри
кримінального права і процесу
кандидат юридичних наук, доцент

СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У науці кримінального-процесуального права немає єдиної думки щодо кола і класифікації учасників процесу, критеріїв, їх визначень, а також самого поняття «учасник процесу». Такі поняття, як «учасник процесу», «суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності», «учасники кримінального процесу», «суб'єкти процесуальних відносин» вважаються тотожними[1, с.133].

Учасники кримінального провадження є особами, з процесуальних дій та рішень яких фактично складається все кримінальне провадження, а тому актуальність даного дослідження має важливе значення для науки кримінального процесуального права. В той же час, до моменту прийняття КПК України від 13 квітня 2012 року, у попередньому кримінально-процесуальному законодавстві існувала норма про те, що окрім учасників кримінального провадження, що розслідують та вирішують кримінальну справу та учасників, які відстоюють власні інтереси або виконують представницькі функції, у сферу кримінального судочинства залучається широке коло інших осіб, які беруть участь у процесі доказування у кримінальній справі та надають допомогу посадовим особам та органам у процесі розслідування та розкриття справи. Окремі учасники можуть набувати свого кримінального процесуального статусу тільки в межах певних стадій кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений, засуджений тощо), а інші – протягом усього кримінального судочинства (суд, прокурор, тощо).Дискусійність питання про природу і процесуальну роль учасників кримінального процесу є традиційною для науки кримінального процесу. Ще в 70-80-х рр. минулого століття мала місце жвава наукова дискусія з приводу того, хто ж такий «учасник кримінального процесу» та яка класифікація учасників кримінального судочинства [2, с.5].

Так, на думку М.С. Строговича, суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності є державні органи, посадові особи, громадяни, які виконують одну з трьох функцій: обвинувачення, захисту, вирішення кримінального провадження

по суті [3, с.204-206]. На нашу думку, це вузьке визначення досліджуваного поняття оскільки, виходячи з такого трактування, напрошується висновок про те, що не є суб'єктами кримінального процесу експерт, спеціаліст, свідок, поняті, перекладач. Ми погоджуємось більше з думкою В.М. Савицького, який зазначає, що «учасники процесу – це всі без винятку суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності, починаючи з судді і закінчуючи понятими, які постійно або епізодично здійснюють свої права та обов'язки в конкретному кримінально- процесуальному відношенні»

[4, с. 27].Підтримує цю думку і П.С. Елькінд, який вважає, що всі особи, які беруть участь у провадженні є суб'єктами кримінального процесу, так як всі вони виконують ту чи іншу функцію. Автор розрізняє поняття «учасника кримінального процесу» в широкому розумінні – це всі особи, які беруть участь у провадженні, мають процесуальні права і несуть відповідні обов'язки, що виконують певні функції, та у вузькому – лише громадяни, що володіють відповідними процесуальними правами і обов'язками [5 с.97-98].

У КПК України 2012р. також немає визначення поняття «суб’єкти кримінального провадження», для цього вживаються інші терміни: «учасники кримінального провадження», «учасники судового провадження», «сторони кримінального провадження»[6, с.23].Так, відповідно до п.19 ч.1 ст.3 КПК України сторони кримінального провадження - з боку обвинувачення: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники[7]. Учасники кримінального провадження це- сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та

законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник (п.25 ч.1 ст.3 КПК).

Учасники судового провадження - сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених КПК України, здійснюється судове провадження (п.26 ч.1 ст.3 КПК). Як вбачається з положень КПК України 2012 р. суд, судді, слідчий суддя, присяжний засідатель не віднесені законодавцем до складу учасників кримінального провадження. Враховуючи поняття засади змагальності суд виступає «арбітром» між стороною обвинувачення і стороною захисту, забезпечує неупереджений і справедливий розгляд з тим, щоб кожний невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу (ст.2 КПК України).

КПК України 2012 р. змушує нас змінити підходи до класифікації суб'єктів кримінального провадження. Гадаємо найбільш вдалою буде класифікація суб'єктів кримінального провадження за виконуваною функцією або роллю учасників у кримінальному провадженні. Відповідно до цього критерію можна виділити наступні групи:

1 група – суб’єкти, які виконують функцію правосуддя – суд, суддя, присяжний. Ці суб’єкти ведуть кримінальне провадження у судовому провадженні і здійснюють розгляд та вирішення кримінальних проваджень по суті. Для цього вони наділені повноваженнями від імені держави здійснювати правосуддя у кримінальному судочинстві;

2 група – суб’єкт, який виконує функцію судового контролю – слідчий суддя. Відповідно до п.18 ч.1 ст. 3 КПК України слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК України, - голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя;

3 група – суб’єкти провадження, що виконують функцію обвинувачення: прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, оперативні підрозділи, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України. На більшість з них покладається обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій з розслідування справ про кримінальні правопорушення, пред’явлення обвинувачення і підтримання обвинувачення у суді з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності. Їх діяльність носить публічно-правовий характер (крім потерпілого та його представників) [8**,** с.59].

4 група – суб’єкти кримінального провадження, що виконують функцію захисту у кримінальному провадженні: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їх захисники та законні представники.

5 група - суб’єкти кримінального провадження, які не є сторонами провадження, але зацікавлені в певному результаті кримінального провадження, оскільки захищають свої особисті або представляють права та законні інтереси інших осіб: потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію). Особиста зацікавленість в результаті справи є однією з головних ознак виділення цієї групи учасників кримінального провадження.

6 група – інші суб’єкти кримінального провадження, які залучаються до нього для сприяння здійсненню кримінального провадження. До цієї групи відносяться: заявник, свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, поняті, секретар судового засідання, заставодавець, судовий розпорядник, тощо[9, с.19].

Отже,аналіз теоретичних, наукових джерел та відповідного законодавства з досліджуваної тематики дозволяє зробити наступні узагальнення. По-перше, про тотожність таких понять як суб’єкти кримінального процесу та учасники кримінального процесу. Їх можна визначити як осіб, які вступають у кримінально-процесуальні правовідносини у зв'язку з подією злочину, чиї права, повноваження та обов'язки регламентуються чинним законодавством. Тобто, усі особи, які вступають у процесуальні правовідносини, незалежно від підстав, обсягу їх прав, повноважень чи обов'язків, стадії кримінального процесу, в котрій вони беруть участь, чи тривалості їх участі в процесі, є суб'єктами (учасниками) кримінального процесу.

Таким чином,доцільно внести зміни в ст.3 КПК України, де вказати, що суб’єктами кримінального процесу є всі особи, які тією чи іншою мірою, беруть участь у кримінальному провадженні.

1. Серебрянський П. В. Поняття та класифікація учасників кримінального процесу з урахуванням їх місця в системі забезпечення безпеки/ П. В. Серебрянський / УДК 343, 2017.– С. 133-13.

2. Король В.В., Юрчишин В.Д. Сутність категорії « Учасник кримінального провадження» в науці кримінального процесуального права / В.В. Король, В. Д. Юрчишин. –Прикарпатський юридичний вісник 2014. – С. 245-253.

3. Строгович М.С. Курс радянського кримінального процесу. – М., 1968. Т.1. С. 204-206.

4. Савицький В.М. Про принципи кримінального процесу. Проблеми кодифікації кримінального-процесуального права. – М., 1987. С. 27.

5. Елькінд П.С. Кримінальний процес. – М., 1972. С.97-98.

6.Пожар В.Г. Щодо термінологічного визначення категорії «суб'єкти кримінального провадження»: матер. Міжнар. наук. конф. проф.- викл. складу /Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С 468.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

8.Заклюка А.В. - Інститут учасників кримінального провадження/ А. В. Заклюка.– Європейські перспективи №2, 2015. –С. 56-60.

9.Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні/О.О. Кіпер.– Праця на правах рукопису, 2017. – 240 с.

Поліщук О.В.

студент

Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка»

Якимова С.В.,

доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
к.ю.н., доцент

СМЕРТНА КАРА ЧИ ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Відсутність смертної кари є обов'язковою умовою для перебування держави в Раді Європи. Це стало однією з причин скасування смертної кари в Україні, де мораторій на виконання смертних вироків уперше почав діяти в 1995 році, незадовго до вступу в цю міжнародну організацію. Проте через кілька місяців

смертні вироки знову продовжили виконувати, дійшовши висновку, що рішення про мораторій було прийнято без дотримання належної процедури. Такий стан речей міг призвести до виключення України з Ради Європи, але в 1997 році мораторій на виконання смертних вироків знову почав діяти, і з тих пір в Україні вже ніколи нікого не страчували. 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав, що смертна кара суперечить Конституції України, чим остаточно закрив шлях до її відновлення. У зв'язку з цим, у 2000 році Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, якими остаточно вилучила поняття «смертна кара» з офіційного списку кримінальних покарань України. [1]

Вчинивши особливо тяжкий злочин людина, яку засуджують до смертної кари – помирає, в результаті немає ніякого перевиховання, шляху до виправлення, усвідомлення вчиненого. Смертна кара є запереченням принципу покарання, основний зміст якого полягає у виправленні особи. З іншого боку – смерть це і є найбільше покарання, адже людина позбавляється найціннішого – життя. А виправити особу, як правило дуже тяжко, або й взагалі не можливо.

Спираючись на релігійні, моральні, економічні, політичні факти можна навести наступні аргументи проти відновлення смертної кари:

1. Смертна кара – це вияв несправедливості, оскільки вона порушує межі компетенції людини. Ніхто не може мати влади над життям. Людина не має права судити про будь-які винності і тим більше стверджувати про досконало невиправних злочинців.

2. Якщо законом буде дозволено вбивство, то чи потрібні тоді взагалі закони? Що відрізняє ката від злочинця який вбивав ґвалтівників, педофілів? Кат отримує гроші за свої дії, не вважається соціально небезпечним, вважає, що робить благе діло, очищаючи світ від злочинів. Злочинець є соціально небезпечним, жахливою людиною, якій всі бажають смерті і котрий також вважає, що очищає світ від злочинців? Кат – це особа, якій закон дозволяє вбивати.

3.Більшість українців - це християни, і є конкретна заповідь «Не вбий», і тим не менш багато хто підтримує позицію про відновлення смертної кари. Чому так? Чи насправді тоді Україна є християнською країною? Смертна кара – це помста однієї людини за скоєний злочин іншій. Введення смертної кари має на меті зменшити насилля, але яким чином? Вбиваючи винних, ми також стаємо вбивцями. Смертна кара принижує членів суспільства до рівня тих, хто вбиває.

4.Дослідження доводять: там, де смертна кара існує чи досі застосовується, рівень вбивств не зменшується. Кожен з нас має невід'ємне право на життя. Держава не давала людині життя, то яке вона має право його забирати? Злочинець, який забрав чуже життя, повинен нести покарання, адекватне його злочинові, наприклад, пожиттєве ув'язнення. Багато людей вважають, що на довічне утримання злочинців, держава витрачає багато коштів. Але більшість кримінологів стверджують, що смертна кара для держави значно дорожча, ніж система, яка передбачає довічне ув'язнення, як вид покарання. [2]

5.Важко говорити про ідеальність судової системи, про 100 відсотковість правильності рішення прийнятого суддею. Через помилку чи умисну несправедливість допущену під час винесення вироку може постраждати невинна людина. Жертвами смертної кари можуть бути помилково засуджені люди, які не вчиняли злочин. З 1973 року понад 130 людей було звільнено з-під варти смертників внаслідок доведення їхньої невинуватості. Помилки не уникнути, і коли держава погоджується на смертну кару, вона автоматично підтверджує, що готова вбити невинну людину. [3]

6. Кому насправді потрібна смертна кара? Владі? Суспільству? Тим хто постраждав від рук злочинця? Дехто вважає, що смертна кара є засобом задоволення почуття обурення й справедливості потерпілого. Але чи дійсно смертна кара приносить полегшення родичам жертви. Якщо, наприклад, чоловік вбив дитину, навіть коли держава стратить цього чоловіка, – вона не поверне

дитини. Батькам дитини не стане легше. У світі існують організації родичів жертв, які вимагають скасування смертної кари.

7.Чи зупиняє страх смертної кари злочинців? Злочинці далеко не завжди думають про можливе покарання. Якщо це ситуативний злочин, скоєний з відчаю або в п'яному стані, людина не замислюється про наслідки,вона безоглядно і несвідомо захоплена своїми поривом. Якщо ж злочин відбувається усвідомлено, рецидивістом, то він розраховує уникнути покарання. Таким чином, сам факт наявності або відсутності суворого покарання мало впливає на статистику злочину.

У своєму інтерв'ю Крістофер Янк, який був засуджений за тяжке вбивство, вбивство та грабіж говорить, що довічне позбавлення волі, жорстокіше ніж смертна кара [4]

Яким чином здійснюється смертна кара? У Росії до революції 1917 року публічно сповіщали про виконання кожного смертного вироку. При Сталіні, починаючи з 1930-х років, це стало державною таємницею. У перші роки радянської влади розстріл за вироком суду виконувався органами Наркомату юстиції, ВНК (ГПУ, ОГПУ), часто прямо у дворі цих установ. Розстрілюваних виводили з підвалу вночі, засліплювали фарами вантажівок і відкривали по них вогонь. Шум заведених моторів заглушав постріли. В Ірані в жовтні 1987 стратили трьох осіб шляхом скидання зі скелі. Цей вид смерті їм запропонували на вибір. Альтернативними варіантами були: обезголовлювання або душіння на смерть. Нещасні вибрали стрибок вниз. В роки радянської агресії в Афганістані душмани піддавали полонених радянських солдатів так званій болісній страті — Червоний тюльпан. Жертву, заздалегідь накачавши наркотиками, підвішували за руки. Потім підрізали шкіру пахвами навколо тіла і завертали її до поясу. Після того, як дія наркотику проходила, жертва або божеволіла або вмирала від болю. [5]

На утримання людини, яка скоїла злочин і підлягає довічному перебуванні у в'язниці становить 14 000 гривень на рік, у багатьох пенсіонерів пенсії можуть

становити приблизно ту саму суму. А чи справедливо те ,що злочинець:вбивця чи маніяк отримує ті самі гроші які отримають люди які прожили чесне життя? Як відноситись до цього факту? Чому ж усіх ув'язнених не можна застосовувати, як робочу силу? Чому ж не можна використовувати цю працю на користь суспільства? Кожен засуджений міг би самостійно заробляти на своє утримання.

Тільки для людей з розвиненими релігійними і моральними поглядами дані аргументи є значимими. Смертна кара – це негуманний досвід минулого від якого відмовилися більшість країн світу. Провівши опитування, особисто , в соціальній мережі інтернету, можу зробити наступний висновок – 29% – опитаних за смертну кару і 71% – за довічне позбавлення волі.

Отже, громадська думка вказує підтверджує про доцільність відміни смертної кари в Україні.

1. Наукова праця О. Ф. Кістяківського "Дослідження про смертну кару". – Тула : Автограф, 2000. – 272с.

2.Марцев А.І., Максимов С.В. Загальне попередження злочинів і його ефективність. Томськ, 1989. – 160с.

3. Музика А. А., Пуйко В. М. Смертна кара // Юридична енциклопедія. Т.5. – К., 2004. – С. 533-534.

4. В. Познер інтерв'ю із засудженнимдо смертної кари в Сполучених Штатах Америки - офіційний сайт В. Познера "Познер Online"

5. Карпенко М. І. Смертна кара: бути чи не бути? / М. І. Карпенко, А. В. Бандурович. // Юридична наука. – 2013. – 8с.

6. Вортус І. "Страта в розстрочку, або дещо про права "довічників" / Вортус І. // Українська правда життя – Київ – 2014. Інтернет ресурс – http://life.pravda.com.ua/

Процюк О.М.,

Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності, кандидат юридичних наук

ВПЛИВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО НА НОРМАТИВНО-ПРАВОВУ РЕГЛАМЕНТАЦІЮ ДОПИТУ

У науці не склалося єдиної позиції щодо визначення поняття «правовий статус особи».При виділенні кримінального процесуального статусу особи як окремого виду правового статусу, на думку С. Л. Шаренка, він поширюється на всіх суб'єктів кримінального процесу [1, с. 61]. Використавши «неповноліття» як характерну ознаку виду, у межах кримінального процесуального статусу особи відокремимо кримінальні процесуальні статуси: повнолітніх та неповнолітніх осіб. Останній буде відрізняти, а водночас й об'єднувати усіх неповнолітніх у кримінальному процесі, їх особливе процесуальне становище. Ця особливість, як підкреслив О. Х. Галімов, полягає зазвичай у тому, що можливість участі неповнолітніх у судочинстві як якого-небудь суб'єкта визначається відповідно до психологічного, а не вікового критерію, а також у тому, що вони реалізують власні права за допомогою представників [2, с. 38].

Аналіз правового становища, яке займає неповнолітній у кримінальному судочинстві, свідчить про його спеціальний статус у цій сфері діяльності. Особливості ж конкретного учасника процесу, яким виступає підліток, визначаються його індивідуальним статусом [2, с. 38–39; 3, с. 82]. Ураховуючи специфіку загального впливу неповноліття як юридичного факту-стану, неповнолітні у кримінальному процесі взагалі і неповнолітні, які вчинили злочин зокрема, порівняно з повнолітніми учасниками кримінальної процесуальної діяльності, як загальне правило, фактично обмежені у своїй правосуб'єктності (право- та дієздатності). Компенсація існуючих обмежень здійснюється завдяки участі додаткових суб'єктів (аналог римського кураторства) – захисника та законного представника, а також завдяки запровадженню додаткових гарантій захисту їх прав і законних інтересів з боку держави [4, с. 48–49].

Права та обов'язки неповнолітніх підозрюваних окремо не визначено Кримінальним процесуальним законом, тому вони користуються усіма правами, якими наділені дорослі учасники процесу (підозрювані).

Участь у кримінальному провадженні законного представника є важливою складовою забезпечення права на захист неповнолітнього підозрюваного. Законне представництво має на меті забезпечити охорону його прав та інтересів. Під час проведення допиту неповнолітні підозрювані також мають окремі, притаманні лише їм, права. Їх викликає слідчий через батьків чи законних представників, а також їх допит проводиться в присутності педагога.

Разом із зазначеними правами, неповнолітні підозрювані наділені й обов'язками.

Однією з найважливіших гарантій реалізації прав неповнолітніх підозрюваних є участь законних представників.У законі не наведено перелік осіб, які не вправі бути законними представниками. Погоджуючись із запропонованим М. О. Карпенком переліком обставин, які б дали змогу усунути або обмежити участь законного представника у кримінальному провадженні [3, с. 89], вважаємо за необхідне додати ще одну обставину, коли вказані особи перебувають у конфліктних стосунках із неповнолітнім, і останній не бажає, щоб та чи інша особа була представником його інтересів. Це стосується тих випадків, коли неповнолітній підозрюваний характеризується позитивно, а його батьки – негативно (зловживають спиртними напоями чи вживають наркотичні речовини, раніше судимі, які не стали на шлях виправлення, які не займаються вихованням дитини тощо), і між ними існують конфліктні стосунки. Це можна пояснити тим, що батьки та особи, які їх замінюють, за законом несуть відповідальність за виховання та поведінку неповнолітнього, можуть бути притягнені до відповідальності за неналежне виконання обов'язків із виховання дитини (у тому числі до кримінальної (ст. 166 КК України) та адміністративної відповідальності (ч. 3, 4 ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення), а також бути цивільними відповідачами за позовами про відшкодування шкоди, завданої їх дитиною. Таким чином, слід констатувати, що батьки (особи, які їх замінюють), виступаючи законними представниками неповнолітніх у кримінальному

провадженні, представляють у ньому не тільки інтереси неповнолітнього, а й свої власні інтереси, маючи власну зацікавленість у результатах розгляду кримінального провадження [5, с. 900]. Перебуваючи в конфліктних стосунках із неповнолітнім підозрюваним, законний представник відстоюватиме, насамперед, свої інтереси, а не інтереси дитини, таким чином, не виконуючи своєї головної функції. А дитина, по суті, буде позбавлена права користуватися додатковими гарантіями, встановленими законодавством.

Пропонуємо доповнити ст. 488 КПК України «Участь законного представника неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого» ч. 4, яку слід викласти в такій редакції: «Перелік обставин, що дозволяють усунути або обмежити участь законного представника: 1) у разі здійснення психологічного тиску на неповнолітнього підозрюваного з метою зміни показань; 2) у разі вчинення законним представником проти неповнолітнього протиправних дій; 3) коли законний представник неповнолітнього перебуває з останнім у конфліктних стосунках, і неповнолітній не бажає, щоб та чи інша особа була представником його інтересів».

Неповнолітній, враховуючи існуючі обмеження в його правосуб'єктності, не може відмовитися від участі захисника. Що ж стосується участі законного представника, то можна, враховуючи думку та побажання неповнолітнього підозрюваного, призначити представником особу, якій довіряє допитуваний, чи змінити представника, за умови попереднього його обрання.

1. Шаренко С. Л. Кримінально-процесуальні проблеми застосування примусових заходів медичного характеру. Харків, 2002. 208 с.

2. Галкин Б. А. Советскийуголовно-процессуальный закон. Москва, 1962. 255 с.

3.Карпенко М. О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх : монографія. Харків, 2009. 240 с.

4.Голубов А. Є. Процесуальне становище в кримінальному судочинстві України неповнолітнього, який скоїв злочин або суспільно небезпечне діяння : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 215 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків, 2013. 1104 с.

Пушка М.А.
студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Несімко О. Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПАЦІНТІВ

Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я - це право є об'єктивним, і лише при зверненні особи до закладу охорони здоров'я воно стає суб'єктивним. Таку особу можна називати пацієнтом. Законодавство України досить часто використовує термін "пацієнт", хоча й не містить його визначення. Разом з цим, проаналізувавши чинне законодавство України, а також проекти нормативно-правових актів, які зареєстровані у Верховній Раді України можна дійти висновку, що пацієнт – це особа, яка, незалежно від стану здоров'я, звернулася до закладу охорони здоров'я або медичного працівника за наданням медико-санітарної допомоги. Таким чином, при взаємодії між пацієнтом та лікарем (закладом охорони здоров'я) крім загальних прав в сфері охорони здоров'я кожної особи, у пацієнтів виникають специфічні права та обов'язки [1].

Досліджуючи права пацієнтів варто звернути увагу на положення Лісабонської декларації щодо прав пацієнта, прийнятій 34 Всесвітньою медичною асамблеєю у 1981 році. Зокрема, дана Декларація закріплює наступні права пацієнтів,а саме: пацієнт має право вільно обирати свого лікаря; пацієнт має право отримувати допомогу від лікаря, який вільний від будь-яких зовнішніх впливів при винесенні своїх клінічних чи етичних рішень; пацієнт має право погодитись чи відмовитись від лікування після одержання адекватної інформації;

пацієнт має право очікувати, що його лікар буде поважати конфіденційний характер медичних і особистих відомостей про нього; пацієнт має право померти з гідністю; пацієнт має право прийняти чи відхилити духовну та моральну підтримку, включаючи допомогу священнослужителя відповідної конфесії [2].

Людина, яка потребує медичної допомоги, сподівається, що ця допомога буде надана належним чином, на високому професійному рівні. Лікарі, люди в білих халатах, у всі часи сприймались як носії добра, до них завжди зверталися з надією на допомогу. Саме тому дуже складно в науці й на практиці вирішувати питання відповідальності медиків за ту чи іншу шкоду, заподіяну здоров'ю пацієнта. Однак з правової точки зору таку роботу необхідно проводити, оскільки і лікарі повинні знати про таку відповідальність, яка настає у разі правопорушень, і пацієнти мають бути впевнені, що охорона їхніх прав і законних інтересів гарантується з боку держави та суспільства, в тому числі й таким чином.

Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року містить численний перелік складів злочину, що безпосередньо чи опосередковано пов'язані з охороною здоров'я, у тому числі наданням медичної допомоги. Одним з ключових розділів Кримінального кодексу у цьому контексті є розділ II "Злочини проти життя та здоров'я особи", у якому вміщено, зокрема, такі склади злочинів, що пов'язані із зараженням вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст.ст. 130-133 КК України)[3]; неналежним наданням чи ненаданням у встановленому порядку медичної допомоги (ст.ст. 139, 140 КК України), порушенням встановленого порядку проведення медичного втручання (ст.ст. 134, 138, 141-145 КК України). Окрім цього, розділ XIV, що спеціально присвячений примусовим заходам медичного характеру та примусовому лікуванню, закріплює поняття, мету, види, осіб, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру, продовження, зміну або припинення застосування таких заходів, а також підстави застосування примусового лікування[4].

Оскільки запропоновані законодавцем норми КК бланкетні, базові визначення, які стосуються прав пацієнтів кримінальне право повинно брати з основних медичних актів.

Зокрема, права пацієнта містяться самостійним блоком у міжнародних приписах, гарантовані на рівні Європейської хартії прав пацієнта, Європейської Соціальної хартії, Лісабонської декларація про права пацієнта (1981, зміни і доповнення 1995), Конвенції про права людини та біомедицину (1997) . Відповідно до них,основоположними принципами є повага до людської гідності, самовизначення, фізична та психічна недоторканість та захист, повага до конфіденційності, повага до моральних, культурних та релігійних цінностей, можливість захисту власного здоров'я на тому рівні, наскільки це дозволяють існуючі заходи лікування та профілактики хвороби, а також та можливість досягнення для себе найвищого рівня здоров'я.

Через можливість впливу, а також некерованого або негідного використання результатів розвитку сучасної медицини та науки біології, що може загрожувати життю, здоров'ю та/або гідності людини, світовою спільнотою було прийнято низку спеціальних міжнародних документів, якими гарантуються права пацієнта, як наслідок переконань у необхідності реальної

поваги до людини як особистості. Вказані міжнародні акти містять ті стандарти, яких Україна має неухильно дотримуватись у нормотворенні та реалізації[5].

Правовий інструментарій щодо збереження таємниці інформації про стан здоров'я пацієнта розширено на принципах європейських стандартів. В цих стандартах заборонено вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування людини, а також передбачена відповідальність за незаконне розголошення інформації про стан здоров'я. Основами наголошено, що кожне втручання в сферу здоров'я може відбуватися тільки після добровільної свідомої згоди пацієнта на нього. Отже, згідно основ

європейських стандартів юридично закріплений принцип «свідомої згоди пацієнта». Застосування методів стерилізації, корекції статі, трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів викладено згідно з нормами, наведеними у наступних європейських документах: Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування досягнень біології та медицини [6].

1. Жуковіна Л.//Пацієнти на та лікарі-права і обов'язки[Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.unian.ua/rights/434471-patsienti-ta-likari-prava-ta-obovyazki.html

2.Лісабонська декларація про права пацієнта від 01.10.1981 р., зі змінами і доповненнями від 1995 р.// Офіційний сайт Верховної Ради України[Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_016 .

3.Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року: офіц. вид. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 .

4.Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України: Підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. С.Г.Стеценка. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. - 507 с.

5.Дутчак С.Ф. Огляж ргулювання прав пацієнта за законодавством України у дискусії кримінально-правової доктрини /С.Ф.Дутчак//Право і громадське суспільство. – 2015. - №3.- С.242-259.

6.Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р., прийнята Радою Європи в Овє'до// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334

Пушка М.А.

студент
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
Сорока С.О.
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка» к. ю.н., доцент

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ДОКАЗІВ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Для успішного здійснення завдань кримінального судочинства необхідно, щоб у кожній кримінальній справі було прийнято законней обґрунтоване рішення.

Водночас, аналіз судової статистики свідчить про те, що досить часто трапляються випадки, коли суб'єкти розслідування і судді, приймаючи від імені держави судове рішення, припускаються помилок. Набравши законної сили, незаконні рішення можутьзначно порушувати права не лише засуджених, а й інших громадян, і не обов'язково учасників процесу.Законодавець передбачає у чітко окреслених випадках відновлення порушених прав у порядку перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами[1].

Відповідно доп.1ч.2 ст. 459 КПК України нововиявленими обставинами визнаються: штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок[2].У контексті цієї статті під штучним створенням або підробленням доказів варто розуміти фальсифікацію речових доказів і документів, у тому числі протоколів слідчих (розшукових) дій.

Термін «фальсифікація» (лат. falsificare – підробляти) означає підробку чогось, спотворення, підміну чогось справжнього неправдивим, уявним. У сучасному вітчизняному юридичному словнику під фальсифікацією розуміється дія, яка виражається в умисному спотворенні, викривленні, перекрученні, підтасуванні або завідомо неправильному тлумаченні, висвітленні тих чи інших явищ, подій, фактів, підробленні тощо [3].

Фальсифікація речових доказів може виражатися в умисному штучному створенні предметів з метою надання їм ознак речових доказів, в умисному поданні в якості останніх таких предметів, що такими насправді не є, в умисному штучному створенні факту виявлення предметів у певному місці. Фальсифікація документів може полягати в умисному внесенні до них даних, що повністю або частково не відповідають дійсності, в умисному складанні документів, відомості в яких повністю або частково не відповідають дійсності, у підробці документів шляхом зміни їх тексту (підчистка, виправлення, змивання, дописування тощо)

або ж шляхом зміни їх окремих фрагментів (переклеювання фотографій, поставлення відбитку підробленої печатки тощо)[4].

Досліджуючи зміст та ознаки такого явища, як фальсифікація доказів, ми можемо розглянути один із різновидів такої фальсифікації (залежно від виду доказів) як фальсифікація особистісних доказів. Фальсифікація особистісних доказів – це викривлення фактичних даних, що мають істотне доказове значення, шляхом надання завідомо неправдивих показань. При цьому, фальсифікація особистісних доказів,залежно від механізму її вчинення, передбачає такі форми: а) фальсифікація доказів,яка вчинюється безпосередньо – особою, яка надає завідомо неправдиві показання; б) фальсифікація доказів, яка вчинюється опосередковано – шляхом впливу на інших осіб з метою спонукати або примусити їх додавання завідомо неправдивих показань [5].

Фальсифікація доказів характеризується істотною суспільною небезпечністю, оскільки може перешкодити встановленню істини по справі, призвести до винесення необґрунтованого і незаконного вироку (рішення) у справі тощо. Фальсифікація доказів, як одна з форм протидії розслідуванню та судовому розгляду кримінальної справи, найчастіше виявляється у складанні протоколів слідчих дій, які не проводились, у підробці реквізитів процесуальних документів, у заміні речових доказів іншими предметами тощо, тобто у підробленні письмових та речових доказів. Фальсифікація доказів означає їхню завідому неправдивість, розраховану на введення суду в оману . [6].

Згідно із законодавством зарубіжних країн, нововиявлені обставини також є обставиною для перегляду судових рішень.

Зокрема, п.1 ч. 2 ст. 471 КПК Республіки Казахстан до підстав відновлення провадження у кримінальних справах у зв’язку з нововиявленими обставинами віднесено: “… встановлені за вироком суду, який набрав законної сили, завідомо неправдиві показання потерпілого або свідка, висновок експерта, а також фальсифікацію слідчих та судових дій або інших документів або завідомо

неправильний переклад, що призвели до винесення незаконного або необґрунтованого вироку чи постанови" [7].

Пункт 1 частини 2 статті 413 КПК Російської Федерації до нововиявлених обставин відносить фальсифікацію речових доказів, протоколів слідчих і судових дій або інших документів [8]. Згідно з кримінально-процесуальним законодавством Республіки Молдова, перегляд справи в ревізійному порядку може бути у випадках якщо "… рішенням, що набрало законної сили, встановлено, що свідком були дані завідомо неправдиві показання, експертом представлено завідомо неправдивий висновок, або якщо речові докази, протоколи дій щодо кримінального переслідування або судові протоколи чи інші документи було сфальсифіковано" (п. 1 ч. 3 ст. 458 КПК РеспублікиМолдова)[9].

§ 293 КК Австрійської Республіки передбачає відповідальність того, хто «виготовляє фальшивий доказ чи підробляє справжній,якщо він діє з наміром, що такий доказ буде використаний в судовому чи адміністративному процесі». Суб'єктом фальсифікації згідно положень КК Австрійської Республіки може бути будь-яка особа, хто спотворить або підробить докази, а також той, хто використає фальшивий або підроблений доказ в суді. Стаття 295 КК Австрійської Республіки передбачає кримінальну відповідальність за знищення, пошкодження чи приховування засобу доказування, яке призначене для використання в судовому чи адміністративному процесі [10].

КК ФРН в § 269 «Підробка даних, що мають доказове значення» передбачає відповідальність особи, яка в цілях вчинення обману в правозастосовній діяльності збирає чи змінює дані, що мають доказове значення, таким чином, що відбувається сприйняття підроблених чи сфальсифікованих документів або використовує подібним чином зібрані чи змінені дані [11].

В ст.434-11 КК Французької Республіки зазначено: «Діяння, вчинене будь-якою особою, що знає про існування доказів невинуватості особи, тимчасово взятої під варту чи засудженої за злочин чи яке знайшло свій вияв в умисному

утриманні від негайної дачі про це показань судовим чи адміністративним органам влади… Однак від покарання звільняється той, хто надасть свої свідчення, хоч із запізненням, але за власною ініціативою». В ст.434-4 КК Французької Республіки встановлена кримінальна відповідальність за «діяння, вчинене з метою перешкоджання встановленню істини, що виявляється у: зміні стану місць вчинення злочину чи проступку шляхом спотворення, фальсифікації чи стирання відбитків або слідів або шляхом підкидання,переміщення чи знищення будь-яких предметів; знищенні, вилученні, приховуванні чи спотворенні будь-якого державного чи приватного документу або предмету, здатного полегшити розкриття злочину чи проступку, пошук доказів чи засудження винних…».Якщо вказані діяння вчиняє особа, покликана в силу своїх обов'язків сприяти встановленню істини, покарання суттєво збільшується [12].

Інститут доказування відіграє важливу роль у кримінальних провадженнях, адже саме на підставі зібраних доказів суд може визнати особу винною, або ж за їх недостатності – виправдати її. Для винесення достовірного і повного рішення по справі, потрібно оцінювати всі можливі аспекти спотворення доказів , яке може істотно вплинути на хід справи, може виступати способом притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності або ж незаконного звільнення підозрюваного або обвинуваченого від кримінальної відповідальності .

Фальсифікація може виражатися у виконанні певних дій однимиучасниками кримінального процесу, спрямованими на введення в омануінших шляхом перекручення відомостей, що містяться у протоколах слідчих та судових дій, у знищенні або приховуванні документів і речових доказів зі справи, їх заміні, завідомо неправильному висновку експерта, завідомо неправильному перекладі тощо. Фальсифікацією є також штучнестворення речових доказів, що можуть бути використані під час прийняттясудового рішення.

Законодавець передбачає у чітко окреслених випадках відновлення порушених прав у порядку перегляду судових рішень за нововиявленими

обставинами. Проте, як свідчить практика, недостатнє теоретичне опрацювання та недосконала процесуальна регламентація цього інституту - призводять до послаблення його ролі.

1.ТатаровО.Ю.Фальсифікація доказів та зловживання посадових осіб на досудовому провадженні — підстава перегляду судових рішень/О.Ю.Татаров//Боротьба з організованою злочинністю та корупцією теорія і практика).— №22. 2010р. — 205 с.

2.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: // www.rada.gov.ua.

3. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. :Юрид. думка, 2007. – 992 с.

4.БобечкоН.Р.Нововиявленні обставини у кримінальному провадженні : поняття, ознаки, система./Н.Р.Бобечко//Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 6-2. Том 4. 2014р. . — 57 с.

5.Опанасенко В.І.Фальсифікація особистісних доказів : окремі питання кримінально-провової кваліфікації /В.І.Опанасенко//Науково-практичний журнал «Європейські перспективи». №1 .2018р. — 196 с.

6.Кубальський В. Н. Самостійна кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів в Україні: доцільність та підстави встановлення / В. Н. Кубальський // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 521–526 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12kvntpv.pdf

7.Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан : [учебнопрактическоепособие]. — Алматы : Изд-во "Норма-К", 2002. — 232 с.

8.Уголовно-процессуальный кодекс РоссийскойФедерации. — М. : ГроссМедиа, 2007. — 208 с.

9.Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. — Кишинев, 2007. — 234 с.

10. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. и вступ ст. докт. юрид. наук, проф. С. В. Милюкова ; предисл. Генерального прокурора Австрии, докт. ЭрнстаОйгенаФабрици ; пер. с немец. Л. С. Вихровой. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 352 с.

11. Уголовный кодекс ФедеративнойРеспубликиГермании / Науч. ред. и вступ. Статьядокт. юрид. наук, профессора Д.А. Шестакова; предисловие доктора права Г.-Г. Йешека; перевод с немецкого Н.С. Рачковой. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 524 с.

12. Уголовный кодекс Франции / науч.ред. канд. юрид. наук, доц. Л. В. Головко, кандюрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой ; пер. С фр. и предисл. канд. юрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 650 с.

Пясковський В.В.

професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
Яковіна О.Б.

аспірант кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Для розкриття злочинів, передбачених ст. 187 КК України, вчинених неповнолітніми, важливе значення має планування початкового етапу розслідування. Даний етап характеризується необхідністю вирішення типових для більшості видів злочинів в подібній ситуації завдань: перевірка загальних типових версій про подію злочину, висунутих на підставі даних, наявних на момент прийняття рішення про початок кримінального провадження; з'ясування фактів, що підлягають дослідженню; невідкладний збір та закріплення доказів, що можуть бути втраченими, прийняття необхідних заходів для розшуку і затримання особи, запідозреного у вчиненні злочину; вжиття заходів до відшкодування шкоди, заподіяної злочином; з'ясування обставин, що сприяли вчиненню злочину.

Основний зміст планування на початковому етапі розслідування зводиться до організації проведення початкових слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційно-технічних заходів та вирішення питань, пов'язаних із порушенням кримінальної справи [1, с. 37].

Планування початкового етапу розслідування розбійного нападу, вчиненого неповнолітніми, визначається специфікою розв'язуваних завдань: орієнтування в обставинах вчиненого злочину; пошук доказів і джерел їх надходження; встановлення і розшук злочинців «по гарячих слідах»; з'ясування причин і умов, що спонукали неповнолітнього до його вчинення. Планування розслідування

розбоїв, учинених неповнолітніми в групі є особливо важливим, оскільки вимагає координації зусиль слідчих і працівників інших служб органів Національної поліції. Однак, на наше переконання, не варто недооцінювати важливість планування, коли на початковому етапі розслідування відсутня інформація про кількість осіб, які вчинили розбійний напад.

На наше переконання, при розслідуванні розбійних нападів, учинених неповнолітніми групою осіб, повинні складатись плани двох видів: загальні та індивідуальні. Загальний план визначає головний напрямок розслідування і основні обставини, які підлягають доказуванню. У нього включають найбільш перспективні версії, слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи та заходи організаційного та інформаційно-довідкового характеру, які мають загальне значення для усього кримінального провадження.

Розслідування таких злочинів, учинених неповнолітніми, пред'являє до планування вимогу обов'язкового письмового оформлення планів, з чітким зазначенням на проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, термінів їх проведення. При цьому, чим детальніше розроблений план, тим ефективніше він здійснюється: забезпечується оптимальна ритмічність і послідовність слідчих (розшукових) дій. Кожна з них організаційно і оперативно підготовлена, в ході їх проведення немає потреби втрачати час на продумування порядку і формулювання питань, на пошуки матеріалів, науково технічних і допоміжних засобів [2, с. 80].

Планування необхідно розпочинати зі складання загального плану, в межах якого мають бути сформовані усі інші заходи.При плануванні окремих слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів слід визначити послідовність їх проведення. При цьому необхідно керуватися не тільки організаційними, а й тактичними міркуваннями. Перевага повинна віддаватись проведенню дій і заходів, несвоєчасне проведення яких може призвести до знищення доказів та їх джерел. Як правило, в першу чергу проводяться ті дії, які забезпечують перевірку

всіх або більшості висунутих версій, оскільки без їх проведення подальша робота у кримінальному провадженні стає безсистемною. Слід дотримуватися принципу одночасного і паралельного виконання необхідних слідчих (розшукових) дій або розшукових заходів.

Слід також значну увагу приділяти заходам, спрямованим на дослідження злочинного угруповання в цілому (особливостей його формування, організації взаємозв'язків учасників, тривалості злочинної діяльності, а також дій організаторів, спрямованих на створення кримінального формування). Це дозволить своєчасно виявляти докази згуртованості членів злочинної групи, встановити її цілі, перевірити оперативним шляхом на причетність до інших злочинів корисливо-насильницької спрямованості.

Подальша діяльність щодо планування розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, полягає у визначенні тактики намічених дій і заходів, з'ясуванні їх виконавців та оформленні такої програми у вигляді письмових планів слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, тактичних операцій і їх тактичних прийомів. На цій стадії планування слідчий приймає рішення про організаційно-управлінську структуру розслідування у формі взаємодії.

Отже, розслідування розбійних нападів, учинених неповнолітніми, вимагає високої організації слідчої діяльності, у здійсненні якої великого значення набувають висунення версій і на цій основі планування. Планування, як один із найважливіших принципів методики розслідування, забезпечує ефективне використання прийомів і засобів криміналістики, дозволяє проводити розслідування із найменшими економічними й часовими затратами та досягати найвагоміших результатів.

1.Клименко Н. И. Некоторые вопросы организации расследования грабежей и разбойных нападений / Н. И. Клименко // Криминалистика и судебная экспертиза. – К. – 1985. – Вып. 31. – С. 37 – 41

2.Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А. М. Ларин. – М. :Юрид. Лит., 1970. – 223 с

3.Галаган В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования :дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. И. Галаган. – К., 1992. – 239 с.

Римарчук Р.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Римарчук Г.С.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У науці причини та умови злочинності – це постійний об’єкт дослідження. Зокрема, в кримінології зазначені правові категорії складають один із елементів її предмету [1, с. 21]. При цьому такий підхід є пріоритетним як серед вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Відомий кримінолог Н. Ф. Кузнєцова, яка розробляла теорію детермінації злочинності в сучасний період (починаючи з 80-х років XX ст.) включає до її системи три основні елементи: причини, умови та корелянти [2, с. 11]. При цьому під причиною вона розуміє явища (системи), які породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки. Таке розуміння причини співпадає з її змістом, що дано у сучасних тлумачних словниках [3, 506]. Умови – це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідки. Третім видом детермінантів у системі кримінологічної детермінації, є корелянти.

У такому вигляді зазначена теорія детермінації злочинності дійшла і до сьогодення, де знайшла, зокрема, відображення в роботах А. П. Закалюка. В інших галузях правознавства особливої уваги заслуговують роботи Н. М. Ярмиш по

кримінальному праву, у яких детально проаналізовані проблеми детермінації і причинності злочинності.

А. І. Долгова виділяє чотири підходи до класифікації теорій детермінації злочинності, а саме: традиційний (причина злочинності – зовнішній вплив), кондиціоналістський(причина злочинності – необхідні та достатні умови даного наслідку, сукупність обставин за яких він мав місце тобто факторний аналіз), традиційно-діалектичний (причина злочинності – існування системи соціально-негативних відносин), інтеракціоністський (причина злочинності – результат взаємодії середовища та людей)

Не вдаючись у цілому в дискусію з даних питань, слід зазначити, що попри різні підходи, які є серед науковців щодо розуміння змісту понять “причини”, “умови”, “обставини”, “фактори”, ін., всі вони передають одну і ту саму природу суспільних явищ і процесів, що пов’язані з генераторами злочинності, її наслідками та сприяючим цьому середовищем (суспільним, матеріальним, фінансовим, побутовим, т. ін.). Як з цього приводу зауважили О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко, “поряд з термінами “детермінанти”, “обставини”, вживається термін “фактор”. Вживається він у різних значеннях. Це – і причини, що є рушійною силою процесу та яка визначає її характер, окремі риси. Це – і група причин, об’єднаних якою-небудь головною ознакою, у даному випадку виступаючою в якості домінанти розвитку, зміни явища, яке вивчається. Це – і проста підміна категорій “причина”, “умова”, “обставина” поняттям “фактор” [4, с. 32-33].

Зокрема, А. П. Закалюк небезпідставно вважає, що “…злочинність ув’язнених є підсистемою рецидивної злочинності, а остання – підсистемою ще ширшої системи злочинності загалом. Цим пояснюється те, що до причинно-детермінаційного комплексу злочинності ув’язнених входить прямо або опосередковано, у тому числі, можливо, у дещо перетвореному опредміченому вигляді, причини і умови рецидивної злочинності і злочинності загалом, соціальні

передумови останньої" [5 с. 602]. Аналогічну позицію займає О. М. Джужа, який переконаний, що злочинність серед засуджених є частиною загальної злочинності. Тому вона детермінується як загальними, так і специфічними кримінологічними факторами, які криються в умовах виконання кримінальних покарань. Злочини тут виступають результатом складної взаємодії антисоціальних властивостей особи засуджених та середовища, в якому вони знаходяться [6, с. 313].

"Злочинність – це сформульований і усвідомлений людьми в ході історичного розвитку шкідливий різновид людської поведінки, заборонений кримінальним законом, що відбивається в пролонгованій множинності злочинів і пов'язаних з нею інших негативних наслідків".

Кримінологія трактує злочин як єдине утворення. Кожний окремий злочин існує в одиничному екземплярі та має власну характеристику. Злочинність – це множина, що складається з усіх індивідуальних подій, які спільно утворюють явище. Індивідуальний об'єкт нижчого рівня (злочин) – категорія випадкова. Конкретні злочини, з яких складається злочинність, не залежать один від одного та мають випадковий характер. Індивідуальний об'єкт вищого рівня – злочинність – категорія не випадкова. Злочинність характеризується цілісністю й складністю, множинністю та різноманіттям зв'язків з іншими соціальними явищами. За цими ознаками й різняться злочин і злочинність [8, с. 165].

Таким чином, умова – це явище, що формує причину чи створює можливість її дії, причому цей зв'язок з наслідком обумовлений. Функціональний зв'язок явищ полягає в тому, що зміна одних явищ спричиняє зміну інших. Однією з найпоширеніших у кримінології категорій є "причина": це явище, що безпосередньо зумовлює інше явище – наслідок.

Причина як основа й сутність наслідку є вихідним і визначальним елементом взаємозв'язку явищ. Таким чином, якщо причини злочинності – це негативні явища, що спричиняють її, то умови злочинності – це явища, які безпосередньо не призводять до злочинності (наслідку), однак у певний спосіб

упливають на розвиток причинного зв'язку, сприяючи або не перешкоджаючи виникненню злочинності. Умови злочинності, зазвичай, поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. Цей розподіл надає можливість у кожному конкретному випадку встановити умови впливу на поведінку людини зовні, а також вплив внутрішніх особливостей індивіда на його вчинки. Розглядаючи злочин як соціальне явище, необхідно враховувати, що оцінка одних явищ як причин, а інших – як умов завжди матиме відносний характер, оскільки в одних випадках певне явище може бути причиною злочинності, а в інших – її умовою [7].

Отже, детермінантами злочинності є комплекси соціальних явищ, сукупна дія яких породжує злочинність. Більшість кримінологів указує на виключно негативний зміст причин й умов злочинності, однак подеколи зазначають, що у процесі детермінації можуть брати участь також позитивні суспільні явища (наприклад, лібералізація економіки разом із прорахунками в плануванні заходів протидії економічній злочинності) [8].

Сучасні умови життя в Україні, рівень соціального та економічного розвитку, ситуація на міжнародній арені та на Сході України формують систему цінностей ідеологію та поведінку людей. Під впливом цих цінностей система злочинів зазнає певної зміни. А саме спостерігається поширення злочинності у так званих некриміногенних регіонах.

1.Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

2. Словник іншомовних слів /За ред. О. С. Мельничука. – К., 1977. – 775 с.

3.Кузнецова Н. Ф. Проблемыкриминологическойдетерминации. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 204 с.

4.Бандурка О. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: Монография. – Х.: Гос. спец. изд-во "Основа", 2003. – 368 с.

5.Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – Кн.2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.

6. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навч. закладів /О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.

7. Детермінація і причини злочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita-laza.in.ua/publ/kriminologija/determinacija_i_prichinnist_.

8. Бусол О. Ю. Детермінація організованої злочинності: кримінологічний аспект [Електронний ресурс] / О. Ю. Бусол // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1 (3). – С. 125–132. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/aymvs_2012_1(3)__17.pdf

Рогуля А.А.,

студент
Навчально-науковогоінституту права та психологіїНаціональногоуніверситету «Львівськаполітехніка»
Марисюк К.Б.,

професор кафедрикримінального права та процесу
Навчально-науковогоінституту права та психології
Національногоуніверситету «Львівськаполітехніка», д.ю.н., доц.

ІДЕАЛЬНА СУКУПНІСТЬ ЯК ВИД СУКУПНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

При визначенні видів сукупності злочинів презюмується, що вони мають ті родові ознаки, які входять до загального поняття сукупності, тобто вчинено два або більше злочинів, кожний з яких передбачено самостійною статтею КК або різними частинами однієї статті КК, і всі злочини вчинені до засудження хоча б за один із них. Тому, говорячи про види сукупності, слід окреслити їх особливості, їх видові ознаки. У науці кримінального права традиційно сукупність злочинів поділяють на два види: сукупність ідеальну та сукупність реальну. Такого розподілу дотримується і судова практика.

На думку Зінченка І.О. ідеальна сукупність є там, де одним діянням особи вчинено два або більше злочинів[1, с. 287].

Прикладом ідеальної сукупності може бути випадок вчинення умисного вбивства особи шляхом підпалу будинку, де перебував потерпілий тощо. У цій ситуації своєю однією дією особа вчиняє два злочини. Кваліфікація злочину тут, наприклад, лише як вбивства була б недостатньою, оскільки вчинене не охоплюється однією статтею кримінального закону. Вчинене може дістати

правильну і повну правову оцінку тільки шляхом застосування двох або більше норм Особливої частини, разом узятих. От чому дії службової особи, яка одержала у вигляді неправомірної вигоди наркотичні засоби, створюють сукупність злочинів і кваліфікуються за ст. 368 і відповідною статтею КК, що передбачає відповідальність за придбання цих предметів (у нашому випадку за відповідною частиною ст. 307)[2, с. 210].

Термін «ідеальна» сукупність є не дуже вдалим, на що неодноразово звертали увагу багато юристів. Він, безперечно, не цілком відображує те явище, яке покликаний визначати. Буквальне його розуміння, певно, і призвело до того, що іноді стверджували, ніби ідеальна сукупність (тобто сукупність, що існує в уяві) є за своєю сутністю єдиним злочином, хоча і таким, що містить ознаки кількох злочинів.

Проте ідеальна сукупність не є штучною юридичною конструкцією. Вона відбиває юридичну ситуацію, коли однією дією вчиняються два або більше злочинів. І хоча ми користуємося зазначеним терміном, його розуміння повинно мати місце в повній відповідності з обумовленою ним об'єктивною дійсністю, тобто вчиненням двох або більше самостійних злочинів.

Баулін Ю.В. в свою чергу зазначає, що ідеальною визнається така сукупність злочинів, при якій всі злочини, що її складають, особа вчиняє одним діянням. Інакше кажучи, ідеальна сукупність злочинів має місце там, де одне й те саме діяння містить одночасно склади двох чи більше самостійних одиничних злочинів. Звідси й походить назва даного виду сукупності злочинів – ідеальна сукупність, оскільки фактично діяння вчиняється одне і тільки ідеально (тобто подумки, уявно), ми розчленовуємо його на декілька складів злочинів. Наприклад, якщо певна особа придбала пістолет з метою використати його для вчинення вбивства, то в цьому її діянні міститься ідеальна сукупність закінченого злочину (незаконне придбання вогнепальної зброї – ч. 1 ст. 263 КК) і незакінченого злочину (готування до умисного вбивства – ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 115 КК)[3, с.302].

Але достатньо змінити ситуацію та уявити собі, що потерпілий був спочатку вбитий, а потім будівлю з метою приховування вбивства було спалено, ми маємо реальну сукупність вбивства і підпалу, оскільки кожна зі вчинених дій утворює самостійний злочин.Ідеальною сукупністю злочинів буде, наприклад, нанесення потерпілому умисного тяжкого тілесного ушкодження з хуліганських мотивів чи напад з метою заволодіння як індивідуальним (приватним), так і державним майном, поєднаний із насильством, небезпечним для здоров'я особи, яка зазнала нападу.

Ідеальна сукупність злочинів характеризується усіма загальними ознаками сукупності, які сформульовані в ст.33 КК та які розглянуті вище. Цей же вид сукупності злочинів характеризується однією специфічною ознакою - два або більше злочинів вчиняються одним і тим же діянням. Причому,одне діяння вчиняється в один і той жде час, в одному і тому ж місці. Таке діяння одночасно є ознакою складів різних злочинів, внаслідок чого й утворюється сукупність злочинів. Звичайно, про ідеальну сукупність говорять тоді, коли заподіяні суспільно небезпечні наслідки, які повністю не описані в жодній із статей Особливої частини КК, має місце посягання на кілька різних об'єктів кримінально-правової охорони[4, с.115].

У разі ідеальної сукупності злочинів діяння винного може мати разовий (одномоментний) характер, а може тривати протягом певного проміжку часу.

В даному контексті показовою є поведінка О., який у дворі помешкання П. 3 особливою зухвалістю порушив громадський порядок і побив Я., заподіявши йому тілесне ушкодження середньої тяжкості. Зачепилівський районний суд Харківської області правильно кваліфікував дії 0. за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 296 і ч. 1 ст. 122 КК, і ця ситуація доречно наводиться в узагальненні судової практики саме як приклад ідеальної сукупності злочинів.

У разі ідеальної сукупності злочинів діяння винного може мати разовий характер, а може тривати протягом певного проміжку часу.

В даному контексті показовою є поведінка О., який у дворі помешкання П. з особливою зухвалістю порушив громадський порядок і побив Я., заподіявши йому тілесне ушкодження середньої тяжкості. Зачепилівський районний суд Харківської області правильно кваліфікував дії О. за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 296 і ч. 1 ст. 122 КК, і ця ситуація доречно наводиться в узагальненні судової практики саме як приклад ідеальної сукупності злочинів.

Прикладом різнооб'єктної ідеальної сукупності злочинів є також ситуація, коли особа при шахрайстві використовує завідомо підроблений документ. Такі дії відповідно до п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» потребують кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст.. 190 і ст. 358 КК[5, с. 462].

1.Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: Монографія / За заг. ред. проф. Тютюгіна В.І. – Харків: «Фінн», 2008. – 336 с.

2.Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. В 31 перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 320 с.

3. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / М. І. Бажанов , Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова , В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 544 с.

4.Бажанов М.И. Множественностьпреступлений по уголовному праву Украины. – Харьков: «Право», 2000. – 128 с.

5.Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред.. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер 2013 – 712 с.

Рогозянський В.

магістрант
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гузела М.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛІСТИЧНУ ХАРАКТЕРИСТИКУ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ «ПОБУТОВОГО» ШАХРАЙСТВА

Шахрайство є одним корисливих видів кримінальних правопорушень, які характеризуються найбільш цинічними способами заволодіння чужим майном. Шахраї володіють і відкрито застосовують цілу систему засобів і методів, які дозволяють обманути потерпілого (жертву) настільки переконливо, що у нього формується щира довіра до особи злочинця, і потерпілий зазвичай добровільно передає майно, кошти чи цінності. Криміналістичний аналіз характеру дій шахраїв дозволяє виокремити типові для більшості такого роду кримінальних правопорушень етапи їх вчинення. Зокрема, такі етапи включають: готування до вчинення шахрайства(включає розробку схеми операції, проведення можливих і необхідних організаційних і технічних заходів); безпосереднє вчинення шахрайських дій (включає, насамперед, заволодіння майном); ухилення від відповідальності за вчинення зазначеного правопорушення (охоплює різноманітні способи приховування) [3] .

Такими, що найбільш частіше зустрічаються і, своєю чергою, є найбільш складними для розслідування є кримінальні правопорушення у вигляді шахрайства, що вчиняються в побуті. Для цього виду кримінальних правопорушень характерним є існування між жертвою (потерпілим) і шахраєм (злочинцем) певних соціальних зв'язів (спільна робота або навчання, спільне проживання (санаторій, готель, гуртожиток, квартира, будинок), дружні стосунки, родинний зв'язок, перебування в шлюбі тощо). Через поступове встановлення довірчих і, навіть, близьких відносин з потерпілим шахрай переслідує кінцеву мету – заволодіти, насамперед, грошима потерпілого, а також, можливо, не так часто - цінним майном потерпілого (коштовності, прикраси, побутова техніка, автомобіль чи, навіть, квартира або будинок) Слід наголосити, що «побутові» шахраї мають зазвичай добрі знання в галузі психології, вони вміють викликати до себе довіру чи жалість. Такого типу шахраї мають гарний зовнішній вигляд, як

правило, постійну роботу та впливові знайомства. Такі особи є досить ерудованими і знають пристойні манери поведінки. Однак, незважаючи на всі позитивні риси такого типу шахрая його сумління глибоко трансформоване в спрямовані на досягнення злочинної мети егоїзм,хитрість та черствість. Своєю чергою, потерпілими від т.зв. «побутового» шахрайства потенційно можуть стати особи альтруїстичного складу характеру з високим почуттям дружби та довіри до близьких[4].

Як вже було зазначено, для «побутового» шахрайства характерним є існування між жертвою (потерпілим) і шахраєм (злочинцем) певних соціальних зв'язів (спільна робота або навчання, спільне проживання (санаторій, готель, гуртожиток, квартира, будинок), дружні стосунки, родинний зв'язок, перебування в шлюбі тощо). Саме ці зв`язки використовуються шахраєм у механізмі заволодіння майном потерпілого. Зазначений факт накладає істотний негативний вплив на хід та процедуру доказування у кримінальних провадженнях аналізованої категорії. Зокрема, дослідча перевірка інформації про «побутові» шахрайства значно ускладнюється тим, що зазначені кримінальні правопорушення вміло маскуються під виглядом звичайної побутової послуги (взяття грошей у борг на певний строк, тимчасове використання побутової техніки, користування автомобілем тощо). З іншого боку, дружні чи родинні або й близькі відносини, що мали місце до вчинення кримінального правопорушення між аналізованого типу шахраєм і самим потерпілим чинить істотний негативний вплив на поведінку потерпілого в ході досудового розслідування кримінального провадження. Адже, не поодинокими є випадки, коли потерпілі від «побутового» шахрайства після внесення відомостей до ЄРДР в процесі досудового розслідування замикаються в собі і відмовляються від своїх попередніх пояснень чи, згодом, показань або ж змінюють свої подальші показання. Це дуже негативно впливає на можливість закінчення кримінального провадження щодо шахрая обвинувальним судовим рішенням. Тому, в момент подачі потерпілим заяви про вчинення стосовно нього

«побутового» шахрайства йому обов'язково слід детально роз'яснити не тільки факт кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України) чи за подання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України). Потерпілому слід обов'язково роз'яснити й про наслідки (ознайомити потерпілого із санкцією ст. 190 КК України) для обвинуваченого у випадку притягнення останнього до кримінальної відповідальності[2]. Тут важливо, щоб сам заявник-потерпілий дійшов висновку про те, що він був ошуканий і стосовно нього було вчинено кримінальне правопорушення.

В процесі ж досудового розслідування такого виду кримінальних правопорушень слід наголосити на необхідності проведення слідчих та інших процесуальних дій: допит потерпілого та свідків; допит підозрюваного; одночасний допит вищезазначених осіб; обшук за місцем проживання чи роботи підозрюваного з метою віднайдення речових доказів; накладення арешту на майно підозрюваного з метою забезпечення відшкодування заподіяної шахрайством шкоди; призначити криміналістичні експертизи об'єктів, вилучених при обшуках тощо[1]. Враховуючи, що основним мотивом поведінки потерпілих під час досудового слідства в кримінальних провадженнях з «побутового» шахрайства є його намагання повернути втрачене майно на тлі здебільшого збереження побутових стосунків між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим), тактика ведення досудового слідства повинна будуватися на спонуканні підозрюваного до дієвого каяття та на примирення потерпілого з підозрюваним і обвинуваченим.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. - К.:2018.
2. Кримінальний кодекс України. - К.:2017.
3.Мусієнко О. Спосіб шахрайства як структурний елемент криміналістичної характеристики//Науковий вісник Херсонського державного університету.Юрид.науки.Випуск 4.Т.2.- 2013. -С.151-153.
4.Шепітько В.Ю. Особливості криміналістичної характеристики шахрайства//Вісник Академії правових наук України. – 1998. – №2.– С. 141-144.

Романцова С.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

ФОРМИ ПРОЯВУ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Зовнішній прояв будь-якого явища, пов'язаний з його сутністю та змістом, називається формою [1, с. 1396]. З огляду на це, форма сексуального насильства – це зовнішній прояв насильницького посягання однієї особи на статеву свободу, статеве здоров'я чи статеву недоторканність іншої особи, що здійснюється всупереч її волі. Форма сексуального насильства щодо дітей – зовнішній прояв протиправного використання дитини для задоволення сексуальних потреб винного або інших осіб.

Отже, варто розрізняти медичні (педофілія, мазохізм, ексгібіціонізм тощо) та юридичні форми прояву сексуального насильства щодо дітей. Скажімо, «педофілія» визначається як розлад сексуального характеру, що має вияв сексуального потягу до дітей препубертатного або раннього пубертатного віку [2,с. 19]. Саме на небезпечності цієї форми сексуальної пер версії акцентувало 47% опитаних педофілів, котрі зізналися, що стали жертвою сексуального насильства в дитинстві [3].

Міжнародні організації з охорони здоров'я до форм сексуального насильства відносять: 1) зґвалтування і спробу зґвалтування; 2) небажані сексуальні дотики або примушування торкатися до іншої людини; 3) підглядання або фотографування людини в інтимній ситуації без її згоди [**Error! Reference source not found.**]; 4) сексуальні домагання і сталкінг (сексуальне переслідування); 5) ексгібіціонізм, примусова демонстрація людині порнографії; 6) будь-які інші сексуальні дії з людиною, яка не дає на них згоди або не в змозі відмовити ґвалтівнику чи чинити йому опір [4].

Аналізуючи прояви сексуального насильства щодо дітей за КК ФРН, можна зробити висновок, що перелік форм сексуального насильства щодо дітей є доволі широким, а відтак їх можна звести до таких груп:

а) *контактні форми:*

1) сексуальні зловживання щодо підопічних (ст. 174);

2) сексуальні зловживання щодо дітей (ст. 176);

3) тяжкі сексуальні зловживання щодо дітей (ст. 176a);

4) сексуальні дії щодо дітей з летальними наслідками (с. 176b);

5)пособництво сексуальним діям малолітніх (ст. 180);

6)сприяння проституції(надання місця перебування особі, яка не досягла 18-річного віку, для зайняття проституцією) (ст. 181);

7) сексуальні зловживання щодо неповнолітніх (ст. 182);

б) *безконтактні форми:*

1) розповсюдження порнографічних друкованих матеріалів(ст. 184);

2) зайняття проституцією, що завдає шкоди неповнолітнім (наприклад, поблизу школи) (ст. 184b) [5].

У розділі третьому КК Франції (країні, яка завжди вважалася осередком кохання, моди, вина й сексуального різноманіття) окреслено такі форми сексуального насильства щодо дітей: 1) зґвалтування (також інцестне зґвалтування); 2) інші сексуальні агресії (які не є зґвалтуванням); водночас виділивши, в окремі склади злочину 3) ексгібіціонізм; 4) сексуальне переслідування [6].

За КК Австрії, до сексуального насильства щодо дітей належать: 1) тяжкі сексуальні дії щодо малолітніх (ст. 206); 2) розбещення малолітніх (ст. 207); 3) порнографічні зображення з неповнолітніми (ст. 207a); 4) загроза порушення моральності осіб, які не досягли 16-річного віку (ст. 208); 5) гомосексуальні дії щодо осіб, які не досягли 18-річного віку (ст. 209); 6) кровозмішення (ст. 211); 7) зловживання батьківськими та іншими правами (ст. 212) [7].

Найбільш ефективні програми захисту дітей від сексуального насильства має Швеція, Глава 6 КК якої встановлює відповідальність за вчинення таких форм сексуального насильства щодо дітей: 1) сексуальна експлуатація неповнолітніх або тяжка сексуальна експлуатація (ст. 4); 2) статевий зв'язок із нащадком або статевий зв'язок із рідним братом чи сестрою (ст. 6); 3) сексуальне чіпляння (домагання) (ст. 7); 4) спокушання неповнолітнього (ст. 10) [8].

У Розділі 3 «Злочини проти людської гідності у сексуальній сфері» КК Чехії (країни, яка досягла зменшення рівня сексуальних злочинів на 80%) передбачено такі форми сексуального насильства щодо дітей: 1) зґвалтування (ст. 185); 2) сексуальне примушування (ст. 186); 3) сексуальне насильство (ст. 187); 4) зносини між родичами (ст. 188); 5) проституція, яка загрожує моральному розвитку дітей (ст. 190); 6) розповсюдження порнографії; виробництво та інші дії з дитячою порнографією; зловживання для виробництва дитячої порнографії (ст.ст. 191, 192, 193); 7) спокушання дитини (ст. 202) [9].

Відповідно до ст. 200 КК Польщі, статеві зносини з особою, молодшою 15 років, караються позбавленням волі на строк від одного до десяти років. Варто виокремити ч. 2 цієї статті, яка передбачає відповідальність за фіксування (фотографування чи відеозапис) сексуальних актів з малолітніми [10].

Порівняльний аналіз відповідних положень КК України і КК іноземних держав щодо визначення кримінально караних форм сексуального насильства щодо дітей свідчить про наявність певних відмінностей. Із приводу криміналізації окремих форм сексуальних перверсій як проявів сексуального насильства щодо дітей у наукових колах триває дискусія, у контексті сексуального насильства щодо дитини, внесення радикальних змін до чинного КК України щодо визначення діянь, за вчинення яких доцільно передбачити кримінальну відповідальність, потребує додаткового вивчення, а це становить предмет окремого дослідження.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

2. Дерягин Г. Б. Криминальнаясексология: курс лекций для юридическихфакультетов. М., 2008. 552 с.
3. Абель Джин, Харлоу М. Д. и Нора. Остановитьдетскоерастление. URL: http://www.survivorsresource.com/research.html
4. Injury Center: Violence Prevention. U.S. CentersforDiseaseControlandPrevention. URL: http://www.cdc.gov/violenceprevention/sexualviolence/ definitions.html
5. Уголовный кодекс ФРГ / перевод и предисл. канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой. М.: Зерцало, 2000. 208 с.
6. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головко, Н. Е. Крылова; пер. Н. Е. Крыловой. СПб.: Юрид. центр пресс, 2002. 650 с.
7. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. Н. Е. Крылова; пер. А. В. Серебренникова. М.: Изд-во Зерцало-М, 2001. 144 с.
8. Уголовный кодекс Швеции / науч. ред. Н. Ф. Кузнецова и С. С. Беляев; пер. с англ. С. С. Беляева. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. 168 с.
9. Trestnizakonik. ZakonČeskerepublikyzedne 8 ledna 2009 № 40/2009. SbirkazakonůČeskerepubliky. 2009. Častka 11.
10. Уголовный кодекс Польши / науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашов, докт. юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова; вступ. статьяканд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашова, канд. юрид. наук, проф. Э. А. Саркисовой; пер. с польск. Д. А. Барилович. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 234 с.

Рудницький І. Л.

аспірант
Навчально-наукового інституту права *та* психології
НУ «Львівська політехніка»
Ортинський В.Л.

директор
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Контрабанда наркотичних засобів здійснюється організованими злочинними групами та злочинними організаціями з метою отримання надприбутків. Зазначений вид злочинної діяльності набув на теперішній час організованого, витонченого і професійного характеру, ставши фактично галуззю злочинної

індустрії. У цьому аспекті контрабанда наркотичних засобів є елементом у технологічному ланцюзі наркобізнесу, який міцно пов'язана з іншими злочинами у сфері обігу наркотичних засобів.

Україна використовується організованими злочинними групами, як держава, що забезпечує транзит великих партій важких синтетичних наркотиків, у першу чергу героїну, кокаїну та інших з країн-виробників Латинської Америки, Близького Сходу та Центральної Азії до країн Західної Європи, значна частина яких залишається на нашій території, як ринок збуту. У той же час на територію України здійснюється розширення контрабандних постачань синтетичних наркотичних засобів амфетамінного ряду з країн Західної Європи. До країн СНД (Росії, Білорусь та ін.) злочинними групами здійснюється контрабанда наркотичних засобів здобутих з рослин опійного класу (соломки маку, коноплі та ін.) вирощених в Україні.

В результаті дослідження встановлено, що наркобізнес тісно пов'язана з діяльністю великої кількості осіб (організованих груп транснаціонального, економічного і етнічного спрямування), що передбачає активну діяльність з наркотичними засобами яка здійснюються в процесі: вирощування (25%); перероблення (28%); перевезення (34%); реалізації споживачам (13%). Зазначені особи об'єктивно змушені об'єднуватися в злочинні групи з метою досягнення матеріальної вигоди від злочинної діяльності та захисту від викриття.

Так, в 2013-2015 рр. працівниками правоохоронних органів викрито 62 організованих злочинних груп які вчиняли незаконний обіг наркотиків (в тому числі і контрабанду), з яких 32 транснаціональних – з міжнародними зв'язками (Дніпровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Львівська, Одеській, Харківській, Чернівецькій та ін. обл.), 6 – економічної спрямованості (Донецькій, Львівській, Луганській, Одеській обл.), 24 – сформована на етнічній основі (Донецькій, Івано-Франківській, Закарпатській, Луганській, Сумській, Чернівецькій, Харківській, Херсонській та ін. обл.). До їх складу входило 277 осіб,

яких викрито у скоєнні 347 злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, з них 243 – тяжкі та особливо тяжкі [1, с.9].

Вчинення контрабанди наркотиків організованими злочинними групами, як і злочинність в цілому, поширені на території країни нерівномірно. Найбільш враженими є: Донецька та Луганська області, що характеризуються найбільшими значеннями всіх трьох видів організованих злочинних груп, які майже в три рази перевищують середньо українські. На ці дві східні області припадає в середньому від 17 до 19 % усіх проявів організованої злочинності в України, відповідно це пов'язано з окупацією тимчасових територій та відсутність належного контролю за дільницями кордоном.

Сучасні вчені відзначають, що організована злочинність, як і злочинність загалом, віддзеркалює соціально-політичні та економічні процеси в нашому суспільстві й упродовж останнього десятиріччя стала одним із визначальних чинників, що загрожує нормальному функціонуванню інститутів державної влади. Організована злочинність в Україні трансформувалася в значну силу зі складною системою операцій на внутрішньому і зовнішньому економічному просторі [2, с. 125].

На сьогоднішній день проблема протидії поширенню наркоманії та незаконного обігу наркотиків для України має державне значення. Наркотизація населення набула масштабів, які загрожують здоров'ю нації, соціальної стабільності і безпеки держави. Вказана проблема в країні характеризується значним збільшенням в обігу наркотичних засобів і психотропних речовин іноземного походження - героїну, кокаїну, амфетаміну, екстазі, МДМА, ЛСД та інших наркотичних засобів які потрапляють контрабандним шляхом і вливається в загальний наркобізнес [3, с. 1]. Таким чином в індустрії наркобізнесу особливе місце посідає контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів.

Контрабанда наркотичних засобів найбільш широко використовується організованими злочинними групами та злочинними організаціями з метою отримання надприбутків і стала фактично галуззю кримінального бізнесу [4, с.36].

В.С. Овчінський досліджуючи наркобізнес зазначає, що дана діяльність представляє собою індустрію яка створена організованими злочинними групами. Наявна індустрія наркобізнесу сприяє приносити багато мільярдні доларові прибутки, надає можливість розвитку транснаціональних злочинних організацій, здійснювати відмивання доходів отриманих від обігу наркотиків та фінансувати інші злочинні діяльності. Вчений наводить, що сьогодні посилюється взаємозв'язок наркобізнесу з торгівлею зброї та тероризмом. Крім того, отримані від наркобізнесу гроші, стали основними засобами підкупу чиновників в державному апараті з метою забезпечення безпечних умов для транснаціональних злочинних організацій в місцях їх дислокації [5, с. 40].

За висновками українських експертів підтверджено, що організовані злочинні групи, що діють у сфері незаконного обігу наркотиків, використовуючи широкі міжрегіональні й міжнародні зв'язки, недосконаліть законодавства, корумповані зв'язки в органах влади й управління, „прозорість" кордонів країн СНД, прагнуть до одержання надприбутку від реалізації наркотичних засобів. Одночасно набирають чинність процеси інтеграції наркоугруповань, що діють у державах СНД, у міжнародну систему наркобізнесу. Основні зусилля суспільства й державних органів за таких умов повинні бути спрямовані на створення максимально ефективної системи протидії організованим формам злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків.

Із наведених вище теоретичних положень організована злочинна діяльність у сфері контрабанди наркотичних засобів можна визначити як системну сукупність дій підготовлюваних і вчинених спеціально створеними стійкими, законспірованими й захищеними від викриття організованими злочинними групами, що займаються наркобізнесом на постійній основі з метою незаконного

збагачення й одержання надприбутку.

1.За даними статистики ГСУ СБУ за 20012–2016. – К. : МВС України, 2016.-56 с

2.Скулиш Є.Д. Організована злочинність як загроза національної безпеки / Є.Д. Скулиш // Науковий вісник. – 2003. – № 2, ч. 2. – С. 125–132.

3.Незаконний обіг наркотиків в Україні: стан та тенденції (аналітичний огляд: 2010-2014 рр.).К.:РНБО,2015.- 40 с.

4.Транснациональный наркобизнес: Новая глобальная угроза / [В.И.Булавин, А.Н.Глинкин, А.А.Лавут и др.] - М.: «Рос. полит. энциклопедия», 2002. – С. 36, 37.

5.Основи борьбы с организованною преступностью. Монография / Под ред. В.С. Овчинского, В.Е.Эминова, Н.П. Яблокова.- М.: «ИНФРА.М», 1996.- 400с.

Савчин Г.Я.

асистент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інституту права і психології
НУ «Львівська Політехніка» к. ю. н.

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

У виправленні і ресоціалізації засуджених, проведенні соціально-виховної роботи з ними органам і установам виконання покарань можуть надавати допомогу об’єднання громадян, благодійні та релігійні організації, окремі особи, а також засоби масової інформації в порядку встановленому Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК України) та законами України. Це означає, що процес реформування кримінально-виконавчої системи відводить особливе місце громадському контролю в діяльності органів та установ виконання покарання.

Громадський контроль за дотриманням основних прав засуджених, передбачених ст. 8 і ст. 107 КВК України, під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах здійснюють спостережні комісії, а у виховних колоніях – піклувальними радами. У випадках, встановлених КВК України та законами України, громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час

виконання кримінальних покарань можуть здійснювати громадські об'єднання (ст. 25) [1].

Відновлення діяльності спостережних комісій, які діють на підставі ККВ України та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах» від 1 квітня 2004 року № 429 є елементом демократії, інструментом забезпечення прав людини.

Кримінально-виконавча система, як державний інститут, до завдань якого входить обмеження прав і свобод людини в межах, встановлених законом, не може бути вільною від контролю з боку суспільства. Тож за задумом законодавця створюється форма поєднання зусиль влади та громадськості у діяльності місць позбавлення волі.

Основними завданнями спостережних комісій є: організація та здійснення громадського контролю за дотриманням прав, основних свобод і законних інтересів засуджених осіб та осіб, звільнених від відбування покарання; сприяння органам і установам виконання покарань у виправленні і ресоціалізації засуджених осіб та створенні належних умов для їх тримання, залучення до цієї діяльності громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян; організація виховної роботи з особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, та громадського контролю за їх поведінкою протягом невідбутої частини покарання; надання допомоги у соціальній адаптації особам, звільненим від відбування покарання. А основними завданнями піклувальних рад є: надання допомоги спеціальним виховним установам з питань соціального захисту засуджених неповнолітніх осіб; сприяння громадським організаціям, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форми власності у вирішенні питань, пов'язаних з поліпшенням становища засуджених,

дотриманням їх прав і законних інтересів; здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу у виховних колоніях, зміцнення їх матеріально-технічної бази, вирішення питань трудового і побутового влаштування неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання [2].

Станом на 2014 р. установами виконання покарань опікувалося 170 спостережних комісій, загальна кількість яких складала 1767 осіб [3, с. 5]. Належний підбір членів спостережних комісій має важливе значення. На практиці склад таких комісій формується на «добровільно-примусовій основі» в основному з представників органів місцевої влади, що робить їх діяльність здебільшого формальною. Тому варто залучати до роботи спостережних комісій представників недержавних і правозахисних організацій [4].

Саме громадськість повинна виявляти слабкі місця в організації виконання покарань, здійснювати моніторинг дотримання прав засуджених, сприяти усуненню виявлених недоліків. В 148 установах позбавлення волі кримінально-виконавчої системи України, які контролюються українською владою, тобто без установ Криму та 29 установ, які знаходяться на території окупованої частини Донецької та Луганської областей, згідно даним, повідомленим «Донецькому Меморіалу» Міністерством юстиції України станом на 01.07.2018 року трималося 56638 осіб [5].

Благодійна організація «Світло надії», узагальнивши результати моніторингу спостережних комісій, які перевіряли загальну атмосферу й умови утримання засуджених в установах виконання покарань, надання медичної допомоги засуджених, соціально-виховну роботу та психологічну допомогу, дозвілля і праця засуджених, дійшла висновку, що стан організації роботи із засудженим потребує покращення. В основних рекомендаціях зазначено, що необхідно змінити підходи до організації соціально-виховної та психологічної роботи, ввівши в практику максимально можливе різноманіття педагогічних форм, методів і засобів впливу на зміну заходам і методам карального характеру;

впровадити в практику новітні форми й методи психолого-педагогічного впливу на засуджених; викорінити практику застосування крайніх заходів дисциплінарного впливу без загрози безпеці персоналу та іншим засудженим; забезпечити дотримання усіх законодавчих положень, що стосуються питань організації праці засуджених, а також проведення відрахувань з їхньої зарплати та ін. [3, 52].

Отже, ефективність функціонування громадського контролю за дотриманням прав засуджених у місцях позбавлення волі залежить від комплексу заходів, розроблених програм, якими передбачено участь громадськості в ресоціалізації засуджених, процесі адаптації засуджених після звільнення та здійснення соціального супроводу спільно з громадськими організаціями і соціальними службами.

1.Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15.

2.Постанова Кабінету Міністрів Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF.

3.Яковець І.С., Дрозд Р.А., Демченко М.Г. Стан забезпечення прав і свобод засуджених в установах виконання покарань: результати моніторингу спостережних комісій. – Полтава: Світло надії, 2014. – 52 с.

4.Богатирьова О.І. Участь громадськості у процесі виправлення та ресоціалізації засуджених, підоблікових кримінально-виконавчій інспекції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...

5.Тюремний портал. Громадська правозахисна організація «Донецький Меморіал» Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrprison.org.ua/statistics/1533198157.

Савчук М. В.

аспірант
Навчально-наукового інституту права *та* психології
НУ «Львівська політехніка»
Ортинський В.Л.

директор
Навчально-наукового Інституту права та психології

Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

СУЧАСНІ ВИБУХОВІ ПРИСТРОЇ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ВЧИНЕННІ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ

У методиці розслідування терористичних злочинів, як і в методиках розслідування інших злочинів, одним із критеріїв є криміналістична характеристика знаряддя вчинення злочину, які мають пряме співвідношення до способів вчинення злочину, що дозволяє надати цим злочинам криміналістичну оцінку, визначити кримінологічні аспекти і виділити елементи, що становлять основу для розробки методики розслідування [1, с. 1857].

Поняття вибуху надано у ст. 113 КК України де зазначено, що це процес вивільнення великої кількості енергії в обмеженому об'ємі за короткий проміж уток часу. тощо. Для складу закінченого злочину достатньо вчинення будь-якої із зазначених дій. Вчинення вибуху - це ініціювання вибуху за допомогою вибухових речовин, вибухових матеріалів, бойових припасів фабричного виготовлення або саморобних[2, с. 607].

Вчинення терористичних актів в Україні до 2013р. здійснювалися в 98 % саморобними вибуховими пристроями. Починаючи з 2014 року з початку російської агресії та анексії Криму, а також безпосередньої участі збройних формувань РФ на Сході України у терористичній діяльності і прямому керівництві незаконними збройними формуваннями на Донбасі, масштабні терористичні акти в 100 % вчиняються з використанням вибухових пристроїв, які постачаються воєнно-промисловим комплексом РФ.

До вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню. На сьогодні вибухових речовин нараховується понад 2000, що, безумовно, ускладнює визначення індивідуального найменування тієї чи іншої речовини. В процесі експертних досліджень постійно

виникають питання, відповіді на які потребує глибоких спеціальних знань щодо типів, характеристик та властивостей вибухових речовин, сфери їх застосування.

Під вибуховими пристроями слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори - спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду - шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин[3, с. 2].

Основними видами вибухових пристроїв військового призначення є боєприпаси, зокрема ракети й авіаційні бомби, морські та річкові міни, торпеди, артилерійські боєприпаси, інженерні боєприпаси, засоби ближнього бою (ручні, гранатометні гранати), імітаційні засоби, а також деякі елементи боєприпасів, що споряджені вибуховою речовиною (снаряди, міни, порохові заряди, висаджувачі). Варто враховувати те, що до класу імітаційних засобів відносять імітаційні патрони, які є боєприпасами, а також імітаційні вибухові пакети, які не відносяться до категорії боєприпасів.

Вибухові пристрої промислового виготовлення, котрі використовують з кримінальною метою, мають зазвичай сукупність двох видів вражаючої дії - фугасну й осколочну. Такі вибухові пристрої мають слабо виразну запалювальну дію. Спеціальні вибухові пристрої промислового виготовлення мають специфічний вид вражаючої дії - кумулятивну. Відповідно до застосованих підривачів, вибухові пристрої поділяють на керовані, уповільненої дії і некеровані, котрі спрацьовують внаслідок впливу на чутливий елемент. До останніх відносять інженерні міни, міни-пастки, що працюють у режимі очікування, ручні гранати, боєприпаси артилерії з підривачами ударної дії тощо. Як керовані, так і некеровані

підривачі призначені для запобігання несанкціонованому вибуху в умовах службового користування, а також для надійного перетворення початкового впливу на вибуховий пристрій на один із видів початкового імпульсу на основний заряд вибухової речовини. До таких вибухових пристроїв, насамперед, відносять пристрої, споряджені високочутливими вибуховими речовинами, що здатні вибухати хоча б від одного з простих початкових імпульсів - удар, тертя, тепловий вплив[4, с. 57].

На основі характеристик вибухових пристроїв та їх елементів дає змогу визначити та встановлення типу, що можуть бути віднесені до вибухотехнічних і відповідно до цього будувати обґрунтовані криміналістичні версії, і визначити напрями планування розслідування вчиненого терористичного акту.

1.Настільна книга слідчого: / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 3- те вид., перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2011. – 736 с.

2.Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України,- 2-ге вид., перероб. допов. / за ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003. – 845 с.

3.Єдиний звіт ГПУ України щодо діяльності підрозділів СБУ за 20013–2016рр. – К. : ГПУ. – 250 с.

4. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами . ППВС України від 26 квітня 2002 р. №3. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua

Садов'як Т. М.

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Цилюрик І.І.

асистент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЯ СТАНУ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Проблема даного питання постає, насамперед, через призму відсутності

єдиної думки стосовно правильного тлумачення даного феномену як серед науковців так і серед практичних працівників.

Стан сильного душевного хвилювання, в першу чергу, є терміном чисто юридичним, який знайшов своє відображення у вітчизняній науці кримінального права завдяки іншим психологічним термінам, таким як: афект, фізіологійний афект, стрес, фрустрація, які на відмінно від попереднього мають власну дефініцію [1].

У КК України 2001 р. про стан сильного душевного хвилювання йдеться у п’яти статтях: двох статтях Особливої частини – умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116), умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання (ст. 123) та трьох статтях Загальної частини КК України – в п. 7 ст. 66, ч. 4 ст. 36 та в ч. 3 ст. 39 КК України [4].

Переважна більшість вчених на сьогодні вважає, що поняття “стан сильного душевного хвилювання” не тотожне ні поняттю “афект”, ні поняттю “фізіологічний афект”, зокрема О. В. Авраменко пропонує розглядати стан сильного душевного хвилювання як поняття, яке за своїм обсягом ширше, ніж поняття “афект” та “фізіологічний афект” [3, с. 8].

Інші науковці йдуть ще далі і вказують, "що стану сильного душевного хвилювання як кримінально-правовому терміну в психології відповідають терміни "емоція" й "афект", які зіставляють як загальне та спеціальне". Адже в літературі з психології вказується, що суттєво зменшувати здатність людини усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними можуть не тільки афекти, а й інші сильні емоційні стани які не наділені всіма феноменологічними ознаками афекту.

У зв'язку з цим слід погодитися з думкою Ф. С. Сафуанова, що з юридичного погляду не важливо, як назвати такий емоційний стан, важливим є інше – він позбавляє особу можливості в повній мірі усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними. Саме така властивість цього емоційного стану лежить в

основі поняття “сильне душевне хвилювання”.

Правильною через це треба визнати позицію тих науковців, які уникають застосовувати для позначення вказаного стану конкретні психологічні терміни.

Такого ж погляду дотримується і Пленум ВСУ. Зокрема, в п. 24 постанови Пленуму ВСУ "Про судову практику в злочинах проти життя і здоров'я людини" від 1 квітня 1994 р.№ 1 було вказано, що суб’єктивна сторона вбивства або заподіяння тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження, відповідальність за які передбачена статтями 95 або 103 КК України (КК 1960 р.), характеризується не лише умислом, але й таким емоційним станом винного, який значною мірою знижує його здатність усвідомлювати свої дії і керувати ними. В п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров’я особи” від 7 лютого 2003 р. № 2 продубльовано відповідне положення попередньої постанови, що стосується стану сильного душевного хвилювання, з тією відмінністю, яка вказує, що такий стан "знижує здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними".

Не дивлячись на різноманість термінологічних поглядів, які б ототожнювали поняття "сильного душевного хвилювання", парадоксальним є те, що практична більшість науковців вкладають в суть терміну одне і теж,- "це стан, в якому особа у повній мірі не могла оцінювати своїх дій (бездіяльності), керуватися ними, а відповідно тому не може нести повноцінної відповідальності за дію (бездіяльність) [2, с.128].

На підставі викладеного слід вказати, що наведене формулювання вирішення даної проблеми є хоч і не остаточним, але частково правильним, оскільки плюралізм думок тільки додає насиченості змісту, який за своєю суттю є вірним. Глибокий аналіз даної проблеми шляхом вивчення матеріалів справ з аналогічними кримінально-правовими термінами є одним із варіантів вирішення даної проблеми.

1.Кримінальне право України: загальна частина: Підручник / М.Ш.Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І.Борисов та ін.; За ред. проф. М.І.Бажанова, В.В.Сташиса,

В.Я.Сташиса, В.Я.Тація. - 2-е вид., перероб. і допов. - К.:Юрінком Інтер, 2005.- С. 370-375.

2.Словничок юридичних термінів: Навч. посіб. / Уклад. В.П.Марчук, - К., МАУП, 2003. - 128 с.

3.О.В.Авраменко / Врахування стану сильного душевного хвилювання при призначенні покарання / Юридичний вісник. - 2009. - с. 8.

4.Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доп. на 22 березня 2018 року: Офіц. текст. - К.: Алерта, 2018. - 14с., 23с., с.50., с.123.-

Сибірна Р.І.

Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»,
професор кафедри кримінального права і процесу
доктор біологічних наук, професор
Сибірний А.В.,

Львівський національний медичний
університет ім. Данила Галицького,
доцент кафедри загальної гігієни з екологією
кандидат біологічних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН ПРИ ВИКОРИСТАННІ СМАРТФОНІВ У СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні досягнення і можливості ряду медичних наук широко використовуються для потреб юриспруденції. Зокрема кримінальне та цивільне судочинство передбачають процесуальну діяльність слідчих і судових органів, для яких потрібні наукові, технічні та спеціальні знання[3,с.3].

Судово-медична експертиза являє собою практичне застосування медичних і біологічних знань для розв'язання питань, які виникають у практичній діяльності органів дізнання, попереднього слідства чи суду з метою встановлення істини по розслідуваній справі. Вся судово-медична експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. Вона стоїть на захисті статті 27 Конституції України, у якій зазначено: «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1].

Як відомо, формування творчого судово-медичного мислення базується на комплексному використанні як класичних прийомів, так і новітніх інформаційних технологій. Безпосереднє проведення експертного дослідження є безперечною компетенцією експерта. Однак, не применшуючи самостійності експерта, слід вказати на необхідність активної участі у цьому процесі слідчого, зацікавленого в якісному і ефективному проведенні дослідження, використанні новітніх технологій і досягнень науки та техніки, збереженні досліджуваного об'єкта для проведення подальших обстежень.

Судово-медична експертиза проводиться з метою дослідження на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, яка перебуває в провадженні органів дізнання, слідчого, прокурора чи суду.

Судово-медична експертиза виконується згідно з Законом України "Про судову експертизу", процесуальним законодавством, іншими законодавчими актами, міжнародними договорами та угодами про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності, інструкцією та нормативними документами, затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України N 6 від 17 січня 1995 року.

За останнє десятиліття для успішного розв'язання питань, які мають значення у захисті прав громадян, судово-медичною експертною службою застосовуються новітні інформаційні технології. Серед них – використання смартфонів.

Висока технологічність смартфонів з їх великими екранами (дисплеями) і наявністю своїх графічних редакторів дозволяє створювати різноманітні схеми і рисунки для ілюстрації пошкоджень чи слідів на тілі людини, його одязі, кістках чи внутрішніх органах. Створений набір малюнків задовольняє практично всі запити судово-медичного експерта при його роботі як на місці пригоди, так і в умовах моргу чи лабораторії [2].

Враховуючи те, що смартфон є інтегральним засобом отримання і передачі інформації, слід передбачити, що такі функції можуть бути використані і в судовій медицині. Тому комп'ютерні можливості смартфонів за останні десятиріччя набули широкого практичного втілення в судово-медичну практику. Будучи компактним приладом, наділеним різноманітними функціями як комп'ютера, так і цифрового засобу отримання і передачі інформації, смартфон став особливо корисним при огляді місця події, при проведенні експрес-дослідження поза межами бюро судово-медичних експертиз.

Смартфон як сучасний високотехнологічний засіб комунікації, отримання і обробки різноманітної інформації, наділений значною кількістю функцій, які могли б бути використані при проведенні судово-медичних експертиз. Однак у фаховій літературі нами не знайденобудь-яких відомостей про можливості використання смартфоніву судовій медицині. Тому актуальність та необхідність пошуків науково обґрунтованих підходів до вирішення проблеми застосування смартфонів в судово-медичній та криміналістичній практиці є обґрунтованим[4].

Так, сьогодні розроблені програми, набори рисунків та атласи, які можуть бути широко використані в будь-якому бюро судово-медичної експертизи, що має персональний комп'ютер чи сучасний смартфон.

Можливостісмартфона дозволяють передачу графічної (фотографії, рисунки, відео-файли) чи текстової інформації на будь-який пристрій, підключений до інтернету. Все це створює умови для використання широкої мережі передачі інформації між різними підрозділами бюро судово-медичної експертизи.

Одним із завдань судово-медичного експерта є передача експертних документів особі, яка з ними ознайомлюється та з ними працює. Найкращим варіантом єпересилка повідомлення мережею «Інтернет», що значно скоротило час від проведення експертизи до його отримання замовником.

Таким чином, науково-технічні засоби, зокрема сучасні смартфони, є багатофункціональними, інтегральними і компактними пристроями отримання,

обробки і оперативної передачі різноманітної інформації. Результати досліджень засвідчують доцільність використання смартфонів у практичній судово-медичній експертизі для виконання цілої низки завдань та відпрацювання за їх допомогою нових способів дослідження об’єктів судово-медичної експертизи.

Отримана за допомогою смартфона інформація у вигляді результату роботи комп’ютерної програми, графічного зображення, відео-файла може бути використана в експертному документі. Смартфон, як один із сучасних швидкісних засобів передачі інформації, дозволяє зручно надсилати її для використання на стаціонарному комп’ютері за допомогою вбудованих у ньому засобів. Найбільш ефективною є передача інформації замовнику за допомогою електронних месенджерів, що, у свою чергу, має вагоме значення у прийнятті рішень щодо забезпечення захисту прав громадян.

1.КонституціяУкраїни // [Електронний ресурс] http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

2.Інструкція про проведеннясудово-медичноїекспертизиЗатверджено наказом Міністерства охорониздоров'я України від 17.01.95 р. N 6.

3.Сибірна Р.І. Судова психіатрія: навч. посібник / Р.І.Сибірна, А.В. Сибірний.-Львів: ЛьвДУВС, 2017.-148с.

4.Шавловський Г.С. «Використаннясмартфонів і комунікаторіввсудово-медичнійекспертизі» // [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.kazedu.kz/referat/116104.

Сидорова І.-Н. Ю.

магістрант
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»,
Бараняк В.М.

доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»,
кандидат хімічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СИЛЬНОДІЮЧИХ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН

В даний час у зв'язку з погіршенням економічної ситуації на Україні, ростом злочинності і збільшенням числа насильницьких злочинів все більш актуальною стає самооборона від протиправних зазіхань. Мабуть найефективнішим засобом самооборони є зброя, але оскільки закон виключає велику частину громадян з числа потенційних власників короткоствольної напівавтоматичної вогнепальної зброї (пістолетів і револьверів), то у цій ситуації на перше місце виходять засоби самооборони споряджені речовинами сльозогінної і подразнюючої дії. Основним їх критерієм є «короткочасне виведення нападника з активного стану» без будь-яких серйозних наслідків для нього, а тим більше не повинні викликати летального наслідку, тяжких тілесних ушкоджень, або незворотних змін в організмі людини. Такі речовини під час контакту зі шкірою людини, слизовою оболонкою ока, носа, гортані, верхніх дихальних шляхів викликають гострі відчуття болю, рясну сльозотечу, що паралізує або значно знижує ефект боєздатності людини.

Сильнодіючі отруйні речовини подразнюючої дії, зазвичай, використовуються у аерозольних балончиках і боєприпасах до ручної зброї, які прийнято останнім часом називати «газовими», хоча коректність такої назви викликає сумнів, оскільки активна речовина, що використовується у них, не є газом [1, с. 5].

Найбільше поширеними через свою відносну дешевизну, простоту конструкції, ефективність і багаторазовість застосування, є аерозольні балони, що містять у своєму складі отруйні речовини подразнюючої дії (ОРПД).

Крім активної речовини або ОРПД балончик містить суміш будь-якого з розчинників (спирти, бензол, ацетон, хлорорганіка, кетони), пропеллента для створення підвищеного тиску в балоні (зазвичай використовуються «Фреон - 11» або «Фреон - 12»), різні маслянисті додатки рослинного або мінерального походження, що покращують взаємодію з поверхнею і сповільнюють процес випаровування крапель аерозолю [1, с. 6].

Для спорядження аерозольних балонів використовуються різні сильнодіючі отруйні речовини подразнюючої дії або природні сполуки, що володіють лакриматорним ефектом. З речовин першої групи найбільше поширені о - хлорбензиліденмалонодинітрил і хлорацетофенон (ХАФ). Найбільш поширена назва цих речовин відповідно до західної військової термінології – відповідно CS і CN [2].

Вищезгадані речовини належать до іритантів – групи отруйних речовин (сльозогінної або подразнюючої дії), що викликають подразнюючі реакції під час потрапляння на слизову оболонку або шкірний покрив, і впливу на дихальні шляхи (респіраторний ефект) і здатних тимчасово виводити людину зі стану боєздатності.

Смертельна дія для іритантів нехарактерна і можлива лише під час надходження в організм дуже високих доз цих речовин, що перевищують в сотні або тисячі разів мінімально і оптимально діючі дози. Подразнення шкіри і слизових, зазвичай, не вимагає серйозного лікування і швидко проходить [3].

В Україні широко застосовуваною у виготовленні засобів індивідуального захисту речовиною є капсаїцин, що виділяється у вигляді капсаїцинової олії з червоного або зеленого перцю. Капсаїцин, через свою низьку летючість, не має запаху, має колір або жовтогарячий, або яскраво-червоний. Дана речовина не відноситься до групи ОРПД, а є нервовим газом (нейротоксином). Під час потрапляння на слизову оболонку, шкіру людини капсаїцин впливає на нервові закінчення, викликаючи фізичний біль [1, с. 7].

Одним з прикладів експертизи капсаїцину є дослідження речовини, якою був переспоряджений газовий балончик з написом на ньому ” КО CAS 5001 REIZGAS CS ”.

На вирішення експертові були поставлені запитання:

1. Чи є речовина, що міститься у наданому на експертизу балончику, сильнодіючою отруйною, і якщо так, то якою саме ?

2. Яка її дія на організм людини? / питання поставлене з ініціативи експерта /.

Дослідження проводили хімічним та фізико-хімічним (тонкошарова хроматографія) методами.

Особливості методики дослідження полягає у ізолюванні активної речовини від суміші баластних компонентів (пропеллента, маслянистих додатків рослинного або мінерального походження), що містяться у балончику. Для цього використовували спиртові і хлороформні екстракти цієї речовини.

В хімічному методі дослідження беручи до уваги напис на балончику використовували кольорову крапельну реакцію характерну для CS, а саме, 1 мл спиртового екстракту досліджуваної речовини змішували з 0,1 мл 1% спиртового розчину м-динітробензолу, додавали 0,2 мл 30% водного розчину їдкого калію. Реакція супроводжувалась раптовою появою інтенсивного вишневого забарвлення суміші, що не характерно для о-хлорбензиліденмалонодинітрилу (CS). Виходячи з цього був зроблений висновок, що наданий на дослідження балончик переспоряджений іншою речовиною, імовірно капсаїцином. У зв’язку з цим проводили високоспецифічну і чутливу (0,1 – 0,2 мкг) кольорову крапельну реакцію, яка характерна для капсаїцину, а саме 1 мл хлороформного екстракту з досліджуваного зразка змішували з 2 мл реактиву, який складається з рівних частин водних 15%-ного розчину трьохвалентного хлорного заліза і 0,5%-ного розчину червоної кров'яної солі. В результаті реакції суміш набула інтенсивного голубого забарвлення, що є характерним для капсаїцину.

Для підтвердження даної реакції наступний етап дослідження проводили методом тонкошарової хроматографії. Екстракт досліджуваної речовини з аерозольного балончика наносили на хроматографічну пластинку ”Silufol UV - 254 ”. На цю ж пластинку наносили аптечний спиртовий розчин стручкового перцю, який є джерелом натурального касаїцину. Для хроматографування використовували як розчинник діетиловий ефір. Після закінчення хроматографування пластинку сушили і проявляли сумішшю водних розчинів трьохвалентного хлорного заліза і червоної кров’яної солі у співвідношенні 1:1.

На пластинці була виявлена зона інтенсивного голубого кольору для обох нанесених на її поверхню об'єктів.

Отже, речовина, яка міститься в наданому на експертизу балончику, є капсаїцином. Капсаїцин через свою здатність викликати больові відчуття під час контакту зі шкірою належить до подразнюючих речовин або алгогенів [3].

Під час потрапляння на слизову оболонку, шкіру людини капсаїцин впливає на нервові закінчення, викликаючи фізичний біль, а під час вдихання подразнює дихальні шляхи.

1. Поляков В. В., Артамонов А. В. Оружие... Оружие... Оружие...: Виды оружия, инструкции, фотографии, нормативные документы. – Запорожье: РИП "Видавець", КЦ "Энигма", 1994. – С. 5.

2.Шелоков А. А. Оружие самозащиты: газовые пистолеты; аэрозольные балончики. – К.: Либідь, 1996. – С. 12.

3. Александров В. Н., Емельянов В. И. Отравляющие вещества. Учебное пособие (2-е изд) – Москва, 1990. – 202 с.

Слотвінська Н.Д.,

асистент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н.

ПИТАННЯ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 149 КК УКРАЇНИ

Безпосередній об'єкт злочину являє собою ті суспільні відносини, яким завдає шкоду конкретне злочинне діяння, передбачене відповідною статтею особливої частини кримінального кодексу. Як правило, безпосередній об'єкт злочину встановлюється шляхом тлумачення кримінального закону, але він може бути сформульований і в його нормі.Безпосередній об'єкт злочину поділяється на основний та додатковий.

Основний безпосередній об'єкт злочину являє собою ті суспільні відносини, які є частиною родового об'єкта злочину та відображають суть кримінально – правової заборони, зафіксованої у відповідній статті особливої частини кримінального кодексу.

Додатковий безпосередній об’єкт злочину являє собою суспільні відносини, яким заподіюється шкода водночас із заподіянням шкоди основному безпосередньому об’єктові злочину і який допомагає сформулювати сутність складу даного злочину. В свою чергу, додатковий безпосередній об’єкт злочину поділяється на обов’язковий і факультативний.

Обов’язковий додатковий об’єкт злочину являє собою суспільні відносини, яким завжди заподіюється шкода при посяганні на основний безпосередній об’єкт злочину (тобто, у всіх випадках вчинення відповідного злочину).

Факультативний додатковий об’єкт злочину має місце, коли:

— при вчиненні відповідного злочину в одних випадках йому завжди спричиняється шкода, а в інших – ні;

— коли в кримінальному законі в альтернативній формі називається декілька додаткових безпосередніх об’єктів злочину.

Частина 1 статті 149 Кримінального кодексу України відносить до *злочину* торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Отже, враховуючи розміщення статті 149 У розділ III Особливої частини Кримінального кодексу України об'єктом торгівлі людьми законодавець вважає свободу, честь або гідність особи[1, с. 150]. А також, крім випадків, коли угода, об’єктом якої є людина, укладається за згодою цієї ж людини – й воля особи.

Воля особи являє собою[2]:

— право людини ніким не бути примушеною робити те, що не передбачено законодавством (положення частини 1 статті 19 Конституції України);

— право людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей (положення статті 23 Конституції України);

— гарантовану можливість реалізації людиною таких конституційних прав і свобод, як, зокрема, свобода та особиста недоторканність, право на невтручання в особисте життя, свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання тощо (положення частини 1 статті 29, частини 1 статті 32 та частини 1 статті 33 Конституції України).

Честь особи являє собою оцінку цієї цінності з боку суспільства, якими особа керується у своїй поведінці[3, с. 5]. В свою чергу, *гідність особи* передбачає усвідомлення людиною як носієм сукупності певних моральних, світоглядних, професійних тощо якостей своєї суспільної цінності, що створює в неї підстави для самоповаги. У відповідності зі статтею 28 Конституції України, кожен має право на повагу до його гідності.

Слід зауважити, що кожна людина поважає себе та свої моральні принципи, і кожна людина є цінністю для суспільства. У зв'язку з цим, якщо порушується воля особи, то, як правило, в цьому випадку не можуть не бути порушеними її честь та гідність.

Факультативним додатковим об'єктом торгівлі людьми можуть виступати життя та здоров'я особи (при вчиненні даного злочинуу поєднанні з насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких або з погрозою застосування такого насильства), а також встановлений порядок здійснення службовими особами своїх повноважень (при вчиненні цього злочину службовою особою з використанням службового становища).

Слід зауважити, що окремі науковці мають іншу точку зору щодо об'єкту торгівлі людьми. Так, К.М. Іскров пропонує його наступну «п'ятиступінчасту» класифікацію:

— міжродовим об'єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди

щодо людини є відносини у сфері природного існування людини (у зв'язку з цим він вважає, що злочини, передбачені розділами II, III, IV та V Особливої частини Кримінального кодексу України, необхідно об'єднати в одну главу «Злочини проти природних прав людини»);

— родовим об'єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є свобода, воля, честь та гідність людини;

— видовим об'єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є свобода та воля людини;

— основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є суспільні відносини, що забезпечують свободу, особисту недоторканність та волю людини;

— додатковим безпосереднім об'єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини може бути здоров'я, життя, моральність особи тощо[4, с. 7-14].

В свою чергу, А.М. Орлеан вважає, що було б доцільним визнати основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми громадську моральність, а факультативним додатковим об'єктом торгівлі людьми – волю, честь та гідність людини. Для легітимізації цього підходу він пропонує розмістити статтю «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» у розділі XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» Особливої частини Кримінального кодексу України[1, с. 86].

1.Орлеан А. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми / А.М. Орлеан. – Харків: СІМ, 2005. –456 с.

2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (станом на 21.02.2014): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

3. Блюмкин В. Честь, достоинство, гордость / В.А. Блюмкин. – Москва: Знание, 1963. – 63 с.

4.Іскров К. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини: міжнародні та національні аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2012. – 16 с.

Сорока С.О.

Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
доцент кафедри кримінального права і процесу
кандидат юридичних наук, доцент
Марко С.І.

Начальник кафедри криміналістики
Львівського державного університету
внутрішніх справ к.ю. н., доцент

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, для виконання якого часто виникає потреба у використанні відповідних знань у різних галузях, а саме: науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, тому процесуальним законодавством передбачено залучення людей, які на необхідному рівні володіють цими знаннями. Такі знання у криміналістиці називають спеціальними. Доцільно зазначити, щодо визначення поняття «спеціальні знання» у криміналістиці та правових науках кримінального циклу немає єдиного підходу..

Так, Р.С. Бєлкін визначає спеціальні знання як професійні знання й уміння в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які необхідні для вирішення питань, що виникають при розслідуванні і розгляді певних справ. [1, с. 64]

На думку Ю.К. Орлова, спеціальними є знання, які виходять за рамки загальноосвітньої підготовки та життєвого досвіду, ними володіє вузьке коло осіб. Такі знання є результатом особливої підготовки, професійних навичок. [2,с. 21].

На нашу думку, більш повно поняття «спеціальні знання» надав І.І. Когутич, який зазначає, щоце -наукові, технічні та інші професійні, зокрема техніко-криміналістичні знання, отримані внаслідок фахової підготовки у поєднанні з навичками, набутими в процесі роботи у певних галузях практичної діяльності, які разом з науково-технічними засобами використовуються під час пошуку,

виявлення, вилучення й дослідження слідів із метою одержання доказової та орієнтувальної інформації, необхідної для встановлення істини у справі [3, с. 494-495].

Під час кримінального провадження спеціальні знання застосовуються різними способами і напрямами і їх доволі багато:

- безпосереднє застосування спеціальних знань слідчим,прокурором, суддею (судом), тобто функціонерами процесуальної діяльності, на яких відповідно до закону лежить обов'язок доказування;

- використання спеціальних знань фахівцями без залучення їх до участі у слідчих діях (консультації, отримання від них усіляких довідок зі спеціальних питань тощо);

- використання результатів несудових (відомчих, адміністративних) розслідувань, а також результатів досліджень окремих об'єктів, що проводились у межах указаних розслідувань (наприклад, результати патолого-анатомічного дослідження трупа особи, після її начебто природної смерті тощо);

- використання спеціальних знань через призначення слідчим ревізії, бухгалтерської чи іншої документальної перевірки (інвентаризації);

- доручення відповідним фахівцям за завданням слідчого чи суду провести самостійно технічні чи інші дослідження (обстеження) окремих об'єктів тощо;

- проведення експертизи [3, с. 494-495; 4].

Отже, на нашу думку, особливою формою використання спеціальних знань є залучення експерта та здійснення експертного дослідження.

Роль експертизи в розслідуванні злочинів полягає в тому, що вона:

а) забезпечує здобуття нових доказів;

б) дозволяє вводити до процесу доказування фактичні дані, які для органолептичного сприйняття та дослідження недоступні;

в) надає можливість перевіряти достовірність фактів, встановлених органолептичними засобами;

г) дозволяє за матеріальними відображеннями вирішувати проблему ототожнення людей та речей [4].

Про проведення експертизи експерт складає висновок. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. (ч.1,2 ст. 101 КПК України). Отже, висновок експерта є джерелом доказів, який є найбільш кваліфікованою формою використання наукових, технічних та спеціальних знань у кримінальному судочинстві, який сприяє швидкому, повному й неупередженому дослідженню обставин справ, постановленню законних і обґрунтованих судових рішень. За КПК України 1960 року у разі необхідності проведення експертизи призначити її міг слідчий склавши мотивовану постанову (ст. 196 КПК України) і суд (ст. 310 КПК України). У КПК України 2012 року підходи до використання спеціальних знань обізнаних осіб як джерела доказу зазнали змін, що надало сторонам кримінального провадження значно ширших можливостей застосування у доказуванні інституту судової експертизи. Так, ст. 243 КПК України Порядок залучення експерта було передбачено, що сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у т. ч. за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Крім того сторона захисту мала право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у т.ч. обов’язкової. У разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, мала право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді. (ч.1 ст. 244 КПК України). Положення цих норм значно розширили права сторони захисту щодо залучення експерта у кримінальному провадженні. 03.10. 2017 був прийнятий

Закон *№ 2147-VIII,* яким були внесені зміни щодо порядку залучення експерта. Так, ч. 1 ст. 243 КПК України передбачено, що експерт залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження. Отже, положення цієї норми надає однакові можливості щодо проведення експертизи як стороною обвинувачення так і стороною захисту. Тим самим законодавцем посилено увагу щодозахисту прав, основних свобод та інтересів громадян і юридичних осіб під час здійснення кримінального провадження.

1. Белкін Р.С. Криминалистическаяэнциклопедия. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изданиедополненное. – 334 с.

2. Орлов Ю.К. Заключениеэксперта и его оценка (по уголовнымделам): Учебноепособие / Ю.К. Орлов. – М.: Юрист, 1995. – 64 с.

3. Когутич І.І. Криміналістика: Курс лекцій. – К.:Атіка, 2009. - 888с.

4.П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін. Криміналістика: Підручник. https://sci.house/kriminalistika-knigi_1075-scibook/ponyattya-sudovoji-ekspertologiji-sudovoji.html.

5. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року. Електроннийресурс: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1003-05.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року. Електронний ресурс: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1526456620781941.

Сорока С.О.

Навчально науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
доцент кафедри кримінального права і процесу
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСАДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Україна, як незалежна, правова держава висуває на перший план задачу забезпечення прав і законних інтересів громадян, верховенство закону у всіх сферах державного і громадського життя. В усіх галузях діючого законодавства повинні одержати нормативне закріплення принципи, за допомогою яких забезпечуються права людини. Засадами (принципами) кримінального провадження є визначені законом правові ідеї, які закріплюють найзагальніші і найістотніші властивості

процесу, виражають його правову природу і демократичну суть. Принципи є владними вимогами, адресованими до учасників процесу, що зобов'язують чинити так, а не інакше, а для осіб, які ведуть процес, реалізація таких вимог в конкретній справі − їх обов'язок, особливо це стосується щодо реалізації підозрюваним (обвинуваченим) своїх прав. Недотримання принципу забезпечення права на захист тягне за собою застосування процесуальних санкцій у вигляді скасування прийнятих у справі рішень. Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист закріплено у ст. 29 Конституції України, де вказується, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника. Також у ст. 59 Основного Закону зазначено, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Дуже важливо, що право на захист від обвинувачення закріплене саме в Конституції України тому, що конституційні норми відомі значно більш широкому колу осіб, ніж норми кримінально-процесуального кодексу, і завдяки цьому конституційні принципи дозволяють громадянам краще усвідомити завдання органів правосуддя, права й обов'язки учасників процесу [1, с. 18].

Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у пункті 3 статті 6 встановлює права особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нею мовою про характер і причину обвинувачення проти неї; б) мати достатньо часу і можливостей для підготовки захисту; в) захищати себе особисто чи

використовувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд, або − якщо вона не має достатніх коштів для оплати правової допомоги захисника − одержати таку допомогу безоплатно, якщо цього вимагають інтереси правосуддя; г) допитувати свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; д) якщо особа не розуміє мову, яка використовується у суді, або не розмовляє нею, − вона має право отримувати безоплатну допомогу перекладача [2]. Детально регламентовано забезпечення права на захист у КПК України. Реалізація цього принципу відбувається на всіх стадіях кримінального провадження. Відповідно до п.1 ст. 20 КПК України підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника, а у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави (ч.2,3 ст. 20 КПК України).

Підозрюваний, обвинувачений має право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту - мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених КПК України та/або

законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату (п. 3 ч.2 ст. 42 КПК України). Законом передбачено випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні (ст. 52 КПК України). Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом (ч.2 ст. 17 КПК України), обов'язок доказування обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК України випадках, - на потерпілого (ч.1 ст. 92 КПК України). Відповідно до ст. 318, 393, 425 КПК України реалізація права на захист від обвинувачення гарантується в стадії судового розгляду справи, подавати апеляційну і касаційну скаргу має право як підсудний так і його захисник, а також брати участь в суді апеляційної чи касаційної інстанції [3].

Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист є однією з основних засад судочинства, що гарантується Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Конституцією України, та детально регламентовано у КПК України і є важливою гарантією об'єктивного розгляду справи та запобігання притягненню до кримінальної відповідальності невинуватих осіб. Положення обвинуваченого як суб'єкта процесу не змінюється на всіх стадіях кримінального провадження, а також і предмет його права на захист − доведення обставин, що спростовують звинувачення, та виключають або пом'якшують кримінальну відповідальність.

1.Чельцов-Бебутов М. А. Курс уголовно-процессуального права. - Санкт-Петербург: Равена, Альфа, 1995. – 846 с.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3.Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print

Сорочкіна О. В.

магістрант
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Гузела М.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Сьогодні стрімкий розвиток суспільного буття та зміна менталітету змушують правознавців по-новому оцінити кожен примусовий захід виховного характеру та перевірити їх на відповідність положенням вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актів з питань відправлення правосуддя у відношенні неповнолітніх. Примусові заходи виховного характеру є альтернативою кримінальному покаранню неповнолітніх, які надають злочинцю можливість виправитися без ізоляції від суспільства. Кримінальне законодавство передбачає за можливе застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітнього як у випадку звільнення останнього від кримінальної відповідальності, так і від покарання [1, с. 196].

Примусовими заходами виховного характеру є кримінально-правовими заходами державного примусу, що не є покаранням і застосовуються судом до неповнолітніх, котрі вчинили злочин у віці до 18 років або передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Примусовий характер цих заходів визначається тим, що вони застосовуються незалежно від бажання чи згоди неповнолітніх та їх законних представників, мають обов’язковий характер і їх виконання у необхідних випадках забезпечується силою державної влади [2].

Чинний Кримінальний кодекс України встановлює, що неповнолітній, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання. У цьому разі суд застосовує до неповнолітнього такі примусові заходи виховного характеру: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом [3].

Суб’єктами застосування заходів виховного характеру відносяться діти двох вікових груп: 1) неповнолітні, які у віці від 11 років до 16 років вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, можливість притягнення до кримінальної відповідальності за яке передбачається з 16 років; 2) неповнолітні, які у віці від 11 років до 14 років учинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, можливість притягнення до кримінальної відповідальності за яке передбачається з 14 років [4, с. 63].

Кримінальним законом передбачено три випадки застосування примусових заходів виховного характеру. Перший. випадок. У статті 97 КК йдеться про застосування цих заходів до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу,

до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Другий випадок. Зазначені заходи застосовуються у разі звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. Йдеться про неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. Третій випадок. У ст.105 КК передбачена ситуація, коли примусові заходи виховного характеру є формою кримінальної відповідальності, оскільки закон говорить про звільнення лише від покарання.

О. В. Кузьменко, зазначає, що понад 74% опитаних працівників правоохоронних органів погодилися, що примусові заходи виховного характеру, які зараз застосовуються до неповнолітніх, є неефективним засобом корекційного впливу. 94% опитаних працівників правоохоронних органів підтримали пропозицію про доцільність реформування інституту примусових заходів виховного характеру. Застосування судом до неповнолітніх злочинців примусових заходів виховного характеру з самого початку закладалося законодавцем як особлива форма кримінальної відповідальності. Застосування цих заходів має на меті досягнення таких самих цілей, що й застосування кримінального покарання [5, с. 10-11].

Отже, законодавство України спрямоване на демократичні та гуманістичні орієнтири з притягнення до відповідальності неповнолітніх осіб, як альтернативного способу покарання за вчинений злочин. Це насамперед є важливим фактором розбудови міцного громадянського суспільства та правової держави.

1.Пономарьова Т. І. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх: проблемні питання та шляхи їх вирішення / Т. І. Пономарьова // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2014. – № 7. С. 195–203.

2.Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://leksika.com.ua/18550806/legal/primusovi_zahodi_vihovnogo harakteru.

3.Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

4.Котова Л. В. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності: проблемні питання / Л. В. Котова, Т. В. Бабенко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2014. – № 29. – С. 62–68.

5.Кузьменко О. В. Примусові заходи виховного характеру як інститут кримінального права України / О. В. Кузьменко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства: зб. наук. пр. – Харків : НТУ «ХПІ», 2018. – № 4 (1280). – С. 7–22.

Степанюк Р.Л.,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики та судової експертології,
доктор юридичних наук, професор;
Лапта С. П.,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРИРОДУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Генезис криміналістики як прикладної юридичної науки найбільше залежить від тих завдань, які постають перед нею у зв’язку з діяльністю органів правопорядку у сфері протидії злочинності. Проте у сучасний період майже для всіх пострадянських держав притаманною є криза криміналістики. Ця наука все більше відстає від потреб практики, виявляється неспроможною виконувати свої функції з розробленняефективних засобів, прийомів і методів, необхідних для застосування під час досудового розслідування і судового провадження.

Домінування у вітчизняній науці сформованих за радянських часів уявлень про виключно правову природу криміналістики призвело до занедбання її природничо-технічної складової(криміналістичної техніки).Також слід відзначити концентрацію уваги науковців на створенні криміналістичних рекомендацій лише для стадії досудового розслідування, відповідно, ігнорування напрямів «судової криміналістики», «криміналістики захисту» тощо. Тобто необхідно визнати, що

сьогодні в Україні криміналістика фактично являє собою юридичну науку про кримінальне розслідування. Це стримує подальший розвиток інших її напрямів, особливо сферу застосування досягнень природничих і технічних наук до вирішення завдань судочинства. Водночас за кордоном саме ці аспекти розвиваються найбільш активно.

На нашу думку, подальший розвиток уявлень про сутністьі систему криміналістики в Україні має здійснюватись з урахуванням підходів, що застосовуються у провідних країнах Європи, США та Великої Британії. Тим більше, що в останні часи спостерігається взаємний впливположень щодорозуміння природикриміналістики в країнах різних правових сімей, які йшли різними шляхами формування даної науки.

Так, у США, де найбільш розвинена наука природничо-технічної природи, що має назву ForensicScience, широко застосовується термін «Criminalistics». Він вживається у двох значеннях – широкому як синонім із ForensicSciencета у вузькому як позначення складової частини ForensicScience, зокрема,тих її галузей, які в Україні відносять до розділів криміналістичної техніки.Водночас правові та організаційні питання розслідування у кримінальному провадженні виступають предметом іншої галузі знань, що отримала назву CriminalInvestigations.

Щодо співвідношення ForensicScience і CriminalInvestigations відзначається, що перша галузь знань являє собою застосування природничих і фізичних наук до права, а друга – включає рекомендації щодо кримінального розслідування, у тому числі і застосування ForensicScience[1, с. 99-100]. Тобто CriminalInvestigations фактично включає в себе розділи, що можна співвіднести з юридичними складовими вітчизняної криміналістики (криміналістичну тактику та методику розслідування), але вміщує й окремі положення техніки. У свою чергуForensicScience, об’єднуючи природничо-технічні розділи,вивчає й окремі аспекти тактики, наприклад, специфіку проведення слідчого експерименту [2, с.

654-664]. Тобто між цими дисциплінами існує певний зв'язок і питання щодо їхнього співвідношення залишається відкритим.

Для України та інших пострадянських країн особливо корисним видається розуміння криміналістики у ФРН, оскільки саме на німецькомовному фундаменті розвивалась радянська, а потім і українська криміналістика. Сьогоднішнє розуміння німецької криміналістики засновано на їївіднесенні до числа кримінально-правовихнаук, проте неюридичних, разом із кримінологією та судовою наукою (судова медицина, судова психіатрія, судова психологія, судова біологія, судова хімія, судова фізика, судово-ядерна наука та інші судові дисципліни) [3].Важливо відзначити, що німецькі криміналісти останнім часом називають криміналістичну техніку природничо-технічною криміналістикою, оскільки саме ця назва, на їхню думку, точніше відображає сутність зазначеного розділу, адже його предмет зводиться не тільки до техніки [4, с. 228].

Отже, спостерігається тенденція взаємного проникнення підходів з англо-американського та німецького розуміння криміналістики, зокрема, визнання її гетерогенності. Це засвідчує необхідність подальшого пошуку спільних і відмінних ознак правових і природничо-технічних розділів криміналістичної науки з метою встановлення її дійсної природи та подальшого вдосконалення структури.

Уявляється доцільним повернутись до визнання подвійної (юридичної та природничо-технічної) природи криміналістичної науки і на цій підставі вжити дієвих заходів щодо розвитку ґрунтовних досліджень у галузі криміналістичної техніки. З цією метою вважаємо необхідним надати реальні можливості проводити наукові дослідження з криміналістики в галузі технічних, хімічних і біологічних наук. Слід активізувати наукові пошуки з вивчення передового досвідурозвинутих країн із метою усунення відставання у використанні технічних засобів і спеціальних знань як надосудовому розслідуванні, так і під час судового

розгляду, як стороною обвинувачення, так і стороною захисту, а також не тільки у кримінальному, а й у цивільному та інших галузях судочинства.

1.Michael L. Birzer and Cliff Roberson. Introduction toCriminal Investigation. CRC Press, Taylor & Francis Group, 2012. 372 p.

2.Scientific evidence in criminal cases / Andre A. Moenssens, Fred E. Enbau, James E. Starrs. 3rd ed. 1986. 1241 p.

3.System der Kriminalwissenschaften. URL: http://www.gletschertraum.de/Kriminalistik1/SystemderKriminalwissenschaften.html. (дата звернення: 03.09.2018).

4.Сокол В. Ю. Особенностикриминалистическойтехники в Германии // Общество и право. 2009. № 4 (26). С. 228-231.

Стиранка М. Б.

аспірант
кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ
адвокат,

СИСТЕМА СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТУЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕПАРАТИЗМ

Важливе значення для кримінально-правової оцінки проявів сепаратизму, має з’ясування питання щодо їх системи. Виокремлення окремих видів складів злочинів є значущим для встановлення їх істотних ознак та здійснення правильної кваліфікації злочинного діяння, що є запорукою законності правозастосування. Визначення системи норм про сепаратизм необхідно здійснювати виходячи зі спрямованості злочинних посягань, їхньої здатності заподіювати шкоду конкретному об’єкту посягання, а також з аналізу самих ознак поняття сепаратизму. Так, однією з істотних його ознак є те, що сепаратизм посягає або на територіальну цілісність та недоторканність (у випадку відділення від держави окремих територій) або ж на територіальний устрій (у випадку автономії окремих територіальних суб’єктів). Виходячи з такого розуміння об’єкта, варто «відшукати» в КК України норми, які «стоять на сторожі» територіальної цілісності та недоторканності, а також територіального устрою держави.

Відразу відзначимо, що відповідні кримінально-правові норми не охороняються єдиним комплексом, а «розпорошені» по різних розділах Особливої частини КК України. Його системний аналіз дає змогу виокремити, принаймні, чотири склади злочину, які охороняють територіальну цілісність та недоторканність, а також територіальний устрій держави, а саме: дії вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України (ст. 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України», ст. 110-2 КК України «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України»), на шкоду територіальній цілісності (ст.111 КК України «Державна зрада»), на повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності» (ст.447 КК України «Найманство»).

Водночас вищенаведеним не обмежується аналізована система складів злочинів. Як справедливо зауважує Г.З. Яремко є ще інші норми, які прямо не вказують на посягання на територіальну цілісність чи недоторканність України (чи інших держав) і лише системний міжгалузевий аналіз правових норм дозволяє зробити такі висновки. До таких злочинів дослідниця пропонує відносити пропаганду війни (ст. 436 КК України) та планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України) [1, с.62]. Така позиція є небезпідставною та випливає з аналізу міжнародного законодавства. Так, у Міжнародній Конвенції про використання радіомовлення в інтересах миру 1936 р., пропаганда війни включає в себе дії, які «по – своєму характеру спрямовані на підбурювання населення будь – якої території до дій, несумісних з внутрішнім порядком або безпекою будь – якої території» (ст.1) [2]. Генеральна Асамблея у 1967 році заснувала Спеціальний комітет з питання визначення агресії у складі тридцяти п’яти держав-учасниць, якому доручалося «розглянути всі аспекти цього питання, для того, щоб можна було розробити точне визначення агресії». Так, відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14 грудня

1974 року агресію слід розуміти як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави або будь-який інший спосіб порушення цього, що несумісний зі Статутом ООН (ст.1). Як акт агресії незалежно від оголошення війни розглядаються одні із таких діянь: вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави чи будь-яка воєнна окупація, незалежно від часового характеру, що є результатом такого вторгнення чи нападу, або будь-яка анексія території іншої держави чи частини її із застосуванням сили; засилання державою або від імені держави озброєних банд, груп і регулярних сил чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, або її значна участь в них (ст.3). Таким чином перелічені вище акти агресії можна розглядати як одну з форм посягання на територіальну цілісність і недоторканність держави.

До проявів сепаратизму необхідно також відносити і вчинення дій, передбачених ст.109 КК України «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади». У законодавстві України не передбачено дефініції поняття конституційного ладу. Водночас його зміст становить широке коло цінностей, серед яких власне слід виділяти територіальний устрій. Слід зазначити, що сепаратизм також може полягати й у відділенні з метою утворення автономного утворення (деволюція). Відповідно вчинення дій, спрямованих на автономізацію частини території держави не може підпадати під ознаки складу злочину, передбаченого ст.110 КК України, де йдеться про сепаратистські прояви, які пов’язані з повним відокремленням певної території від держави (утворення нової незалежної держави, приєднання до іншої держави). Надання ж автономії певній території не змінює ні меж, ні кордону держави. Однак, змінює таку структурну складову конституційного ладу як територіальний устрій. А саме на сьогодні Україна є унітарною державою, систему адміністративно-територіального устрою якої складають: Автономна Республіка Крим, міста Київ та Севастополь, а також 24

області (ст.133 Конституції України). А тому такі дії повинні за наявності підстав отримати кримінально-правову оцінку за ст. 109 КК України. І при цьому їх слід розглядати як прояв сепаратизму. Така позиція також випливає з аналізу ЗУ «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму» від 19 червня 2014 року № 1533-VII. Ним доповнено КК України ст. 110-2, у якій йдеться про фінансування дій, передбачених як ст. 109, так і ст. 110 КК України. Звідси випливає, що законодавець до проявів сепаратизму відносить не лише посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, але й дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу. У пояснювальній записці до проекту вищезазначеного Закону України також вказується, що для кваліфікації сепаратистських дій слід застосовувати ст. 109 КК України. Окрім того історичний аналіз показав, що в КК УРСР 1960 р. такі діяння були об'єднані в одній нормі (ст.62 «Заклики до насильницьких повалення чи зміни державного і суспільного ладу, а так само заклики чи інші дії, спрямовані на порушення територіальної цілісності України»), що є свідченням їх єдиної спрямованості.

Таким чином, проведений огляд дозволяє виділити таку систему норм у кримінальному законі України, які спрямовані на охорону територіальної цілісності і недоторканності держави, а також її територіального устрою – 109, 110, 110-2, 111, 436, 437, 447 КК України. Така класифікація вочевидь не є досконалою, однак вона випливає з аналізу чинного кримінального закону та системного міжгалузевого аналізу правових норм. Водночас як вдало зауважує Г.З. Яремко, значна кількість норм, на жаль, не є мірилом ефективності кримінально-правової охорони. А тому співвідношення між такими нормами, оцінка виваженості караності таких діянь потребує ретельного аналізу [1, с.63].

1. Яремко Г.З. Система норм про посягання на територіальну цілісність і недоторканність України у кримінальному законі України / Г.З. Яремко // Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів,

Львівський державний університет внутрішніх справ, 15 червня 2018 року). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. – С. 61-63.

2. Міжнародна Конвенція про використання радіомовлення в інтересах миру від 23 вересня 1936 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_229/print

Строцький Р.Є.

Львівський державний університет внутрішніх справ,
начальник навчально-методичного відділу
кандидат юридичних наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ

В сучасних умовах розвитку суспільства здатність держави забезпечити права і свободи дитини розглядається як показник сприйняття нею загальноцивілізаційних тенденцій та міжнародних стандартів у цій сфері.

Україна є учасницею Конвенції ООН з прав дитини 1989 року [1] та інших галузевих угод, що передбачає необхідність проведення відповідної державної політики, яка би базувалася на прогресивних і виважених наукових рекомендаціях.

В ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що Національна поліція України - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Розглядаючи Національну поліцію України у якості суб'єкта забезпечення прав і свобод дитини, не можна залишити поза увагою проблему закріплення у нормах права та інституціалізації у суспільних відносинах таких елементів її адміністративно-правового статусу, як мета діяльності у зазначеній сфері, завдання, функції, повноваження, компетенція, права, обов'язки та відповідальність посадових осіб.

В ході реформування структури Національної поліції України функціонують підрозділи ювенальної превенції [2].

У 2017 році жертвами посягань на їх права стали 5087 дітей, водночас на профілактичномуобліку в Національній поліції України перебувало 3926 дітей. Неналежний стан забезпечення прав і свобод дитини обумовлюється низкою чинників, середяких: розпорошеність функційорганів і установ з прав дитини; відсутність нормативного врегулювання багатьох аспектів їх діяльності; нечіткість механізмів реалізації прийнятих рішень; слабка виконавська дисципліна тощо. Зазначене дає змогу констатувати, що забезпечення прав і свобод дитини та здійснення у середовищі дитини заходів превенції є завданнями суспільно-політичної значущості [3, с. 2]. Тому, перш за все, необхідно у площині юридичної науки розробити ефективний (дієвий) механізм реалізації покладених на Національну поліцію України завдань у сфері забезпечення прав і свобод дитини.

1.Конвенція про права дитини / схвалена Генеральною Асамблеєю ООН: від 20.11.1989 р. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

2.Наказ МВС України № 1044 від 19.12.2017 р. «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України». URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0686-18

3.Дручек О.М. Адміністративно-правовий статус національної поліції України як суб'єкта забезпечення прав і свобод дитини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса.: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2018. 24 с.

Токарська А. С.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та філософії права
Навчально-наукового інституту права і психології
Національного університету«Львівська політехніка»

ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Гібридна війна, що охопила не лише нашу державу, але й країни Європи, стала новим викликом для всіх громадян, до якого ми всі виявилися неготовими. Тепер цей зухвалий напад зумовлює суспільство повертатися до тих засад життєбуття, які диктують нам наші конституційні права як соціальні блага. Проголошені права, які мають найвищі цінності, підтверджують гарантії прав у

державі та її демократичну справедливість, ступінь вияву поваги до загальнолюдських цінностей. Ст. 1 Конституції України, яка проголосила Україну правовою державою, визнає права людини найвищою цінністю, а отже не може дозволяти їх зневажати жодному агресорові. До того ж права за ст. 21 КУ є невідчужуваними і непорушними та відповідно до ст. 22 КУ вони гарантовані і не можуть бути скасовані.

Європейські норми щодо прав людини теж проголошені і задекларовані (ст. 14 «Верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод»).

«Право – це специфічний різновид інтерсуб'єктивної комунікативної діяльності членів співтовариства, результати якого об'єктивуються у правосвідомості, правовій культурі, правових нормах, правових відносинах, які утворюють єдину правову структуру. Суть права полягає у встановленні правової комунікації. Комунікативна функція права – це сукупність властивостей, які дозволяють праву бути засобом і формою цивілізованого спілкування між соціальними суб'єктами, що виявляється у двох видах – координації дій і трансляції інформації»[1, с. 11].

Правова комунікація – це «складний процес проблемної взаємодії особистостей, що ґрунтується на повазі прав людини та основних свобод усіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії у конкретному часовому й просторовому вимірі» [2, с. 32–33].

Можна посперечатися із авторами посібника «Забезпечення інформаційної безпеки держави» (В. Б. Дудикевич, І. Р. Опірський, П. І. Горанюк, В. С. Зачепило, А. І. Партика. Львів, 2017) щодо того, що «Інформаційний вплив на державу, суспільство, громадянина зараз ефективніший і економніший, ніж політичний, економічний і навіть військовий» [3, с. 7]. Однак для нашої держави на сучасному етапі гостро відчутний саме військовий вплив, який позбавляє мало не щодня бійців їхньої найціннішої вартості – права на життя. І тут нівелюється

наш підхід – верховенства права і дії міжнародних норм права. Не працюють і норми права на правдиву інформацію, на правову комунікацію.

Хоча з огляду на поширені форми застосовуваної гібридної війни у світі можна зробити висновки щодо надання великої ваги нашими ворогами пріоритету саме інформаційному впливові на свідомість населення. Системне й систематичне дезінформування суспільства, маніпулювання інформацією ворог розглядає як ефективний інструмент нищення правосвідомості громадян, а далі й держави. Отже, небезпеки, які йдуть від інформаційних намірів ворожого оточення, руйнують основи демократичного суспільства, яке треба рятувати від впливу неякісної інформації і протиправної мас-медійної комунікації, від неправомірного нападу ворожих служб. Наші інтереси в комунікативній сфері інформування громадян полягають у «забезпеченні інтересів особистості, зміцненні демократії, створенні правової соціальної держави, досягненні та підтриманні суспільного спокою, духовному відновленні держави» [3, с. 13].

Державному апаратові, який покликаний стояти в обороні інформаційної безпеки для охорони осіб, суспільства й держави, необхідне посилення законності, відповідальності за інформаційну безпеку, а також об’єднання всіх передбачених заходів із міжнародними організаціями та органами, що керуються нормами і принципами міжнародного права. Першим і невідкладним завданням у цих намірах є спрямування зусиль на подолання масованих атак у світовому масштабі на національну безпеку прийомами і формами гібридної війни. Потрібна системна підготовка кваліфікованих фахівців, які володіють психолінгвокомунікативними та політичними знаннями. Ці державної ваги завдання постають насамперед перед навчальними закладами, які готують майбутніх юристів, психологів, журналістів.

1. Правова міжкультурна комунікація: до Євро-2012: навч. посібник / О. Бойко, І. Казимир, Б. Кравець, С. Кость, Ґ. Ойцевіч, А. Токарська, О. Федишин, О. Цибух; за заг. ред. А. С. Токарської. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 234 с.

2. Спенгл М. Переговоры. Решение проблем в разномконтексте; пер. с англ. Х.: Гуманитарный центр, 2009. 592 с.

3. Дудикевич В. Б., Опірський І. В., Гаранюк П. І., Зачепило В. С., Партика А. І. Забезпечення інформаційної безпеки держави: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 204 с.

4. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / за заг. ред. Т. С. Шевченка, О. М. Павліченка. К.: ФОП Москаленко О. М., 2015. 200 с.

Тимків С.В.
студент
Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка»

Сорока С.О.
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
кандидат юридичних наук, доцент

УГОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України (розділ VI) містяться особливі порядки кримінального провадження. Одним з них є провадження на підставі угод (глава 35). Цей інститут – абсолютна новела кримінального процесуального законодавства, що потребує особливої уваги, адже, за даними статистики, лише Шевченківським районним судом міста Львова було затверджено 261 угоду протягом 2017 року. Щоправда проблеми реалізації інституту угод не дістали належного висвітлення в юридичній літературі, хоча можливість його закріплення у законодавстві свого часу жваво обговорювалась на різного роду конференціях і круглих столах. Отже, перш ніж укладати угоди, відповідним учасникам кримінального провадження необхідно зважити на специфіку застосування цього інституту.

КПК України (ст. 468) передбачено можливість укладення таких видів угод: 1) про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим; 2) між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Зупинимося детальніше на кожному зі згаданих різновидів.

Угода про примирення, відповідно до ч. 1 ст. 469 КПК, може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого. Нагадаємо, що зміна статусу особи з підозрюваного на обвинуваченого відбувається в разі, якщо прокурор направляє обвинувальний акт до суду. Тобто, угоду про примирення потерпілий може укласти як під час досудового розслідування (з підозрюваним), так і судового провадження (вже з обвинуваченим).

Цікавим нововведенням є положення про те, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть укладати потерпілі, підозрювані чи обвинувачені як самостійно, так і за допомогою захисників і представників або іншої особи, погодженої сторонами (єдиним обмеженням щодо ведення подібних переговорів є однозначна заборона брати в них участь слідчому, прокуророві чи судді). Водночас можуть залучатися фахівці з цієї справи (медіатори), які допомагають консультаціями обом сторонам при домовленості та складанні проекту угоди. [1, ст. 469]

Позитивним є й положення, що на слідчого, прокурора покладається зобов'язання поінформувати підозрюваного й потерпілого про їх право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні відповідної угоди (ч. 7 ст. 469 КПК). Обов'язковим є роз'яснення таким особам наслідків укладення та затвердження угоди про примирення, які закріплені в ч. 2 ст. 473 КПК (для підозрюваного чи обвинуваченого – це обмеження права оскарження вироку згідно з положеннями ст. 394 і 424 КПК та відмова від здійснення прав, передбачених п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК). Тобто, як і при укладення угоди про визнання винуватості, підозрюваний чи обвинувачуваний обмежуються в праві на оскарження рішення суду в апеляційному або касаційному порядку, а також позбавляються права на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожну обставину злочину, що підлягає доказуванню. Підписавши угоду, потерпілий, у свою чергу, має усвідомлювати, що надалі позбавляється права вимагати в подальшому притягнення свого

кривдника до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення чи змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди. Слід звернути увагу на обмеження щодо категорії кримінальних правопорушень, провадження в яких можна вести на підставі угоди про примирення (ч. 3 ст. 469 КПК). Йдеться лише про провадження щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості й провадження в формі приватного обвинувачення. Не менш важливе й положення, що стосується провадження щодо кількох осіб. У разі, якщо згода на укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, її можна буде підписати з одним (кількома) з них. Аналогічна ситуація і з потерпілими: якщо їх у процесі декілька і згоду щодо укладення угоди досягнуто не з усіма, угоду може бути укладено з одним (кількома) з потерпілих. У будь-якому разі відповідні матеріали щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (ст. 469 КПК). Якщо сторонами (однією зі сторін) угоди про примирення є неповнолітній, який досяг шістнадцятирічного віку, він має право укласти угоду самостійно, але за згодою свого законного представника. Якщо правопорушник молодше 16 років, угоду про примирення за його згодою укладає законний представник. [2, с. 24] Задля викриття будь-яких процесуальних маніпулювань органів досудового розслідування і можливого тиску на потерпілого з боку сторони захисту, законодавець зобов’язав суд переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Суд може відмовити у затвердженні угоди й у разі, якщо кримінальне правопорушення є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди або очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов’язань. Якщо суд вважатиме, що є всі підстави для відмови в затверджені угоди, то у такому разі досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку. До

того ж повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні не допускається. Переконавшись у тому, що угоду може бути затверджено, суд ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання [3, с. 32].

Інший різновид кримінального провадження на підставі угод – укладання угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, але лише в разі, якщо в процесі немає потерпілого. Процесуальний порядок її реалізації подібний укладанню угоди про примирення, однак він має свої особливості. Насамперед угоду про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим можна укласти в межах провадження щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, унаслідок яких шкоду завдано лише державним чи суспільним інтересам (незважаючи на те, що в Особливій частині КК України вживається термін “громадські інтереси”, а не “суспільні інтереси”, у контексті КПК України їх слід розуміти як тотожні).

У разі недосягнення згоди щодо укладення угоди, факт її ініціювання та заяви, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості. Це важлива гарантія для сторони захисту, яку повинен враховувати суд, що розглядає справу [4, с. 15]. Бажано, щоб укладання угод відбувалось за умови повноцінного забезпечення права на юридичну допомогу, тобто за участю захисника підозрюваного чи обвинуваченого. Особливо це стосується укладення угоди про визнання винуватості, адже підозрюваний чи обвинувачений, укладаючи таку угоду, беззастережно визнає свою вину і погоджується на призначення певного виду покарання. Він таким чином відмовляється від свого права на судовий розгляд його справи, під час якого прокурор має довести його винуватість. До того ж сторона захисту надалі втрачає право на апеляційне та касаційне оскарження ухваленого вироку (за певними виключеннями, про які йдеться нижче). Прокурор

же, уклавши угоду, звільняється від обов'язку проводити повноцінне розслідування та доказувати винуватість підозрюваного чи обвинуваченого у суді.

На нашу думку, закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві норми про ведення провадження на підставі угоди є доречним. Сторонам надається можливість самостійно вирішувати певні питання. Уявляється, свобода дій повинна бути присутня в розвинутій демократичній державі.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року.

2.Шкелебей В. А. Угоди про примирення й визнання винуватості у кримінальному процесі України та інших країн: порівняльний аналіз / В. А. Шкелебей // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2012. - № 6. - С. 179 - 188.

3.Губська О. А. Процесуальні питання звільнення від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Губська О. А. - К., 2002. - 209 с.

4.Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : лист Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 року № 223 - 167.

Устрицька Н.І.

Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

НАЯВНІСТЬ СУДИМОСТІ ЗА ПОПЕРЕДНІЙ ЗЛОЧИН ЯК ОЗНАКА РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНІВ

Із законодавчого визначення рецидиву злочинів (ст. 34 КК) випливають такі ознаки: 1) усі злочини (два або більше) у межах рецидиву є умисними; 2) злочини, які утворюють рецидив відокремлені один від одного певним проміжком часу; 3) на момент вчинення нового злочину (злочинів) особа має судимість за попередній злочин (злочини).Для наявності рецидиву необхідно, щобновийумиснийзлочин особа вчинила у станісудимості.

Аналіз кримінального закону дає можливість визначити, що: судимість обумовлюється вчиненням злочину; є однією із форм реалізації кримінальної відповідальності; пов'язана з призначенням покарання; має строковий характер і

зумовлює настання кримінально-правових і загально-правових наслідків. Так і ознаки простежуються і в науковій літературі. Зокрема Є. О. Письменський визначив, що за своїм змістом судимість характеризується тим, що: 1) становить особливий правовий статус особи; 2) зумовлюється вчиненим злочином; 3) є наслідком засудження за вчинення злочину; 4) виникає з моменту набрання, обвинувальним вироком суду, законної сили; 5) завжди є результатом призначеного покарання; 6) має чітко визначені часові межі, встановлені кримінальним законом; 7) має персональний характер і пов'язана лише з конкретною особою; 8) означає можливість настання для особи певних правових наслідків (соціально-адаптаційного та правообмежувального характеру); 9) погашається післязакінчення строку, визначеного КК України, чи знімається у встановленому законом порядку [1, с. 11].

У навчальній літературі також визначають ознаки судимості, а саме: 1) вона становить специфічний правовий наслідок засудження особи, що виникає після виконання (відбуття) покарання; 2) стосується лише окремого злочину, вчиненого конкретною особою; 3) передбачає наявність початкового і кінцевого моментів; 4) особа, яка мае судимість, зазнає певних кримінально-правових і загально-правових наслідків [2, с. 644].

У постанові Пленуму Верховного Суду Українивід 26 грудня 2003 року № 16 «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» остання визначається як правовий стан особи, який виникає через її засудження до кримінального покарання і, за перелічених у законі умов, тягне настання для неї певних негативних наслідків (п. 1).

Кримінально-правові наслідки судимості охоплюють випадки, коли особа, маючи судимість за раніше вчинений злочин, вчиняє новий злочин, з огляду на що: 1) наявність судимості у громадянина України, іноземця або особи без громадянства, за раніше вчинений за межами України злочин, може враховуватися у разі кваліфікації нового злочину, вчиненого на території України, призначенні

покарання за такий злочин і звільненні від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 9 КК України); 2) наявність незнятої і непогашеної судимості за раніше вчинений злочин визнається ознакою повторності злочинів (ч. 4 ст. 32 КК ст. 9 КК України) і в передбачених КК випадках може впливати на кваліфікацію злочину, вчиненого повторно (ст. 35 КК України), та призначення покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України); 3) судимість за раніше вчинений умисний злочин (у разі вчинення особою нового умисного злочину) є обов'язковою ознакою рецидиву злочинів (ст. 34 КК України) і у випадках, визначених КК, впливає на кваліфікацію вчиненого (ст. 35 КК України) та призначення покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України); 4) судимість за раніше вчинений злочин (злочини) впливає на утворення кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу злочину.

У випадках, якщо обвинувальний вирок за попередній злочин (злочини) було скасовано як неправосудний і особу було реабілітовано; обвинувальний вирок за попередній або наступний злочин було змінено і особа у зв'язку з цим вважається такою, що має судимість за необережний злочин тощо, то рецидив злочинів у поведінці такої особи відсутній. У зв'язку з цим втрачають своє правове значення всі несприятливі для особи наслідки, які виникли внаслідок визнання вчинених нею діянь рецидивом злочинів.

В тих же випадках, коли діяння, за яке особа була засуджена, декриміналізоване, то судимість за ньоговтрачаєсвоєюридичнезначення. Ач. 1 ст. 5 ККпередбачає, що зворотна сила кримінального закону поширюється і на осіб, як івідбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість. Тому рецидив відсутній, якщо особа мала судимість за діяння, які декриміналізовані в зв'язку зізмінами в кримінальному законі. Однак при встановленні наявності рецидиву враховується судимість за діяння, які на момент вчинення нового (рецидивного злочину) не є злочинними в зв'язкуз ізмінами в нормативно-правових актах інших галузей права.

Отже, судимість за раніше вчинений умисний злочин (у разі вчинення особою нового умисного злочину) є обов'язковою ознакою рецидиву злочинів (ст. 34 КК України) і у випадках, визначених КК, впливає на кваліфікацію вчиненого (ст. 35 КК України) та призначення покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України).

1.Письменський Є. О. Інститутсудимості в кримінальномуправіУкраїни: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Є. О. Письменський. – К., 2009. – 20 с.

2.Українськекримінальне право. Загальначастина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К.: ЮрінкомІнтер, 2013. – 712 с.

Фігель Н.Т.

студент
Навчально-науковий інститут права
і психології НУ «Львівська політехніка»,
Ортинський В.Л.

директор
Навчально-науковий інститут права
і психології НУ «Львівська політехніка»,
д.ю.н., професор

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

В силу різних обставин значна кількість молодих людей стають на шлях злочинності, що є вкрай тривожним сигналом для суспільства та влади.

Злочинність неповнолітніх є невід'ємною складовою загальної злочинності. До того ж, як зазначає відомий російський кримінолог А. І. Долгонов, злочинність неповнолітніх – це своєрідний "резерв" злочинності майбутніх десятиліть [1, с. 765].

Злочинність неповнолітніх — одна із нагальних кримінологічних проблем, яка відбиває основні тенденції злочинності в країні, є індикатором морального здоров'я суспільства і дає змогу спрогнозувати загальні перспективи та напрямки розвитку злочинних проявів на майбутнє. Цей вид злочинності досить

специфічний: з одного боку, він входить у неосяжне поле дитячої негативної поведінки, а з другого — переростає у злочинність молоді.

Неповнолітня особа не стає злочинцем раптово. Як злочинець вона формується поступово під впливом різних факторів та середовища, в якому вона зростає. Показники злочинності неповнолітніх, як і злочинності загалом, значною мірою залежать від соціально-економічного стану у країні. Значне загострення соціально-економічної ситуації тягне за собою поширення злочинності взагалі, у тому числі неповнолітніх [2, с. 179].

Становлення особистості потенціального злочинця відбувається, як відомо у родині, школі, під впливом найближчого побутового й дозвільного оточення. Саме в цих ланках соціалізації людини під виливом несприятливих чинників закладаються «ключові» морально-психологічні риси особистості майбутнього злочинця, що надалі обумовлюють його спрямованість, життєві орієнтири, позиції, потреби [3, с. 102].

Злочинність неповнолітніх, порівняно зі злочинністю дорослих, характеризується підвищеною латентністю. Адже в багатьох випадках діяння, які вчинили особи, котрі не досягли вісімнадцяти років, сприймаються як дитячі пустощі, про які, зазвичай, не прийнято повідомляти у правоохоронні органи. На латентність злочинності неповнолітніх опосередковано вказує й те, що з-поміж злочинів, вчинених неповнолітніми, майже 51–69 % щорічно становили тяжкі й особливо тяжкі злочини [4, с. 203].

Визначаючи особливості кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх, варто зауважити, що злочинність неповнолітніх, як правило, загально-кримінальної спрямованості. Зокрема, крадіжки залишаються найпоширенішими видами в структурі злочинності неповнолітніх. Їхня питома вага щорічно коливається у межах від 40 % до 67 % . У структурі злочинності неповнолітніх грабежі становлять 8–18 %; розбої відповідно 2–4 %; шахрайства 2–3 %. Від 3 % до 5 % – незаконні заволодіння транспортними засобами[4, с. 206].

Ще однією особливістю кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх є порівняно більша частка злочинів, вчинених у стані сп'яніння. Так, за даними О. Г. Кальмана у стані сп'яніння неповнолітні вчиняють до 90 % насильницьких і до 70 % корисливих злочинів [5, с. 35].

За результатами дослідження О. С. Стеблинської у структурі злочинів, вчинених неповнолітніми у стані сп'яніння, переважали злочини проти власності; злочини проти життя та здоров'я особи; злочини проти громадського порядку та моральності; статеві злочини [6, с. 482–484].

На відміну від злочинності дорослих, злочинність неповнолітніх вирізняється груповим характером. Майже половину злочинів неповнолітні вчиняють у складі групи. Так, наприклад, до 75–80 % крадіжок, грабежів, хуліганства та зґвалтувань можуть вчинятися у складі групи. Зазвичай групи неповнолітніх нечисленні (2–3 особи), без стійкої організації, нетривалі за часом існування, оскільки були викриті правоохоронними органами, незважаючи на те, що формувалися з перспективою здійснення тривалої злочинної діяльності. Склад та інші якісні характеристики злочинних груп неповнолітніх залежать від виду вчинюваних злочинів та ситуації.

Основними причинами об'єднання неповнолітніх в антисоціальні групи є не лише прагнення отримати прихильність та схвалення однолітків, але й почуття неповноцінності, самотності, непорозуміння з боку сім'ї, бажання убезпечити себе від насильства з боку старших сильніших однолітків, а також прагнення до незалежності від батьків в матеріальному плані, які контролюють видатки, бажання "по-дорослому" проводити дозвілля, мати "кишенькові" гроші на особисті потреби, тощо.

Нині стан і тенденції злочинності неповнолітніх, як показує аналіз судової статистики, свідчать про нагальну потребу організації цілеспрямованих дій суспільства та держави щодо попередження такої злочинності, запобігання її розвитку та зростанню.

Щоб краще зрозуміти масштаби проблеми злочинності неповнолітніх, необхідно навести статистичні дані. У 2017 році із загальної кількості засуджених неповнолітніх злочин у віці від 14 до 16 років скоїли 870 неповнолітніх, з яких 311 дівчат.

За умисне вбивство у 2017 році було засуджено 14 неповнолітніх, у тому числі одну дівчину. Переважна більшість, а саме 8 неповнолітніх вчинили цей злочин у стані алкогольного сп'яніння. Групою осіб вчинили умисне вбивство 5 неповнолітніх, всі з яких — за участю дорослих. Неповнолітні засуджені за умисне вбивство виховувалися у родині з одним із батьків у 6 випадках, у школі-інтернаті (дитячому будинку) — 1 неповнолітній, решта — у повних сім'ях. Всім 14 неповнолітнім засудженим було призначено покарання у виді позбавлення волі на певний строк, зокрема в межах від 3 до 5 років позбавлення волі було призначено 1 неповнолітньому, від 5 до 10 — 4 неповнолітнім, від 10 до 15 років — 9 неповнолітнім.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що загалом до особливостей кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх, передусім, слід зарахувати підвищену латентність, більшу питому вагу злочинів, учинених групою осіб, у стані сп'яніння. Наявність особливостей кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх, передусім, визначається віковими особливостями та соціальною не сформованістю особистості, яка учиняє відповідні злочини. Знання особливостей кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх сприяє розробленню диференційованих заходів запобігання правопорушенням цієї категорії осіб.

1.*Кримінологія : підручник для вузів/ ред. А.І. Долгонов. – 2-е видання.– М. : НОРМА-ІНФРА, 2002. – 208 с.*

2.Александров Ю. В. Кримінологія: Курс лекцій / Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. – К. : МАУП, 2002. – 295 с.

3.Голіна В. В. Деякі особливості сучасної злочинності неповнолітніх та шляхи її подолання // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2003. – Вип.62. – 207 с.

4.Якимова С. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / С. В. Якимова, Н.Є. Маковецька, О. М. Омельчук. – Хмельницький: Хмельницький унт управління та права, 2014. – 442 с

5.Кальман О. Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія / О. Г. Кальман. – Харків: Гімназія, 2003. – 352 с.

6 Стеблинська О. С. Деякі негативні соціальні аспекти пияцтва і наркотизму та їх криміногенні властивості в структурі злочинності неповнолітніх / О. С. Стеблинська // Визначальні тенденції ґенезу державності і права: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конференції "Треті Прибузькі юридичні читання". – 299 Миколаїв: Іліон, 2007 р. – С. 482–484

Фоміна А.П.,

студентка
юридичного факультету Запорізького
національного технічного університету (м. Запоріжжя)

Леоненко Т.Є.,
завідувач кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету Інституту управління та права
Запорізького національного технічного університету(м. Запоріжжя),
д.ю.н., доц.

ВІДМІННІСТЬ МАЛОЗНАЧНОГО ДІЯННЯ ВІД ЗЛОЧИНУ НЕВЕЛИКОЇ ТЯЖКОСТІ

Питання розмежування малозначного діяння та злочину невеликої тяжкості пов'язане, перш за все, з питанням категоризації або класифікації злочинів.

Визначення поняття класифікації злочинів є необхідною передумовою для дослідження цього питання.

Класифікація є певною систематизацією знань про об'єкти, що класифікуються, або систематизація самих об'єктів (предметів, явищ, якостей). Проте систематизація – це лише зовнішня сторона класифікації, тому класифікація не може бути зведена до простої систематизації [1, с. 137].

За своїм внутрішнім змістом класифікація є етапом у пізнанні суті об'єктів, що класифікуються, у виявленні їх об'єктивних якостей [2, с. 36].

Класифікація виявляє найбільш загальні, типові якості явищ, що досліджуються, співвідносить їх з подібними й відрізняє від інших, дає можливість більш глибоко пізнати саме явище, його вплив на інші явища, шляхи його подальшого розвитку.

Щодо класифікації злочинів треба зазначити, що така класифікація повинна виходити з: 1) внутрішніх зв'язків ознак злочинів, що надають їм (злочинам) певну цілісність, утворюють той чи інший вид злочину; 2) зовнішніх зв'язків окремих видів злочинів між собою; 3) зв'язків та взаємовідносин злочинів з іншими правопорушеннями [2, с. 15].

Поняття злочину, що його дає Кримінальний кодекс України, включає в себе опис такого діяння, яке є суспільно небезпечним, протиправним та винним. Це загальне визначення злочину, яке, по-перше, означає, що тільки наявність усіх вищезгаданих ознак характеризує діяння як злочин, а, по-друге, вказує на спільні риси усіх злочинів. Проте, хоча всі злочини мають вказані риси, вони відрізняються один від одного, що робить можливим та навіть необхідним їх класифікувати. Отже, об'єктом, що класифікується, є злочинне діяння.

Зовнішні зв'язки окремих видів злочинів між собою також ґрунтуються на єдності того, що всі вони поєднані тим, що є протиправними діяннями, які визначені КК як злочинні. З єдності за внутрішнім змістом походить єдність за зовнішнім вираженням. Зовнішні зв'язки походять з більш конкретних характеристик злочину, таких як форма вини, спосіб дії, тяжкість наслідків, що настали, обов'язковість (чи, навпаки, відсутність необхідності) настання шкідливих наслідків тощо.

Частина 2 ст.11 КК України вказує на малозначність як на критерій діяння, що лише формально містить ознаки злочину.

Основним критерієм розмежування злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, є суспільна небезпечність діяння, її характер та ступінь. Тому, в основі законодавчої класифікації лежить саме цей критерій. Таким чином,

класифікацію злочинів можна визначити як зовнішню систематизацію злочинів з одночасним виявом їх внутрішніх характеристик та розподілу їх на певні категорії за допомогою визначеного критерію.

Таким чином, малозначне діяння та злочин невеликої тяжкості мають як спільні риси, так і ознаки, які відрізняють ці два поняття.

Спільним є:Малозначне діяння та злочин невеликої тяжкості за певних обставин не тягнуть кримінальної відповідальності та покарання але з різних підстав. Малозначне діяння визначається, головним чином, об'єктивними ознаками, а злочин невеликої тяжкості як об'єктивними, так і суб'єктивними ознаками, тобто, при визначенні подальшої долі винної особи, враховуються такі ознаки, як особливості особи злочинця: його позитивну характеристику, сімейний стан, вчинення злочину вперше тощо.Як малозначне діяння, так і злочин невеликої тяжкості не мають відмежувальних ознак. Тобто, під ознаки ч. 2 ст. 11 та ч. 2 ст. 12 можуть підпадати будь-які діяння, які за певними ознаками складу злочину можуть бути віднесені або до малозначного діяння, або до злочину залежно від ступеня тяжкості. У законодавчому визначенні, злочини невеликої тяжкості відрізняються від інших за розміром санкції.Важливе значення для характеристики невеликої суспільної небезпеки як малозначного діяння, так і злочину невеликої тяжкості має зміст мотивів та мети посягань. Особливо злісні мотиви та мета навіть при відсутності істотної шкоди об'єкту виключають можливість визнання злочину невеликої тяжкості або діяння малозначним.При готуванні до малозначного діяння чи злочину невеликої тяжкості, якщо готування має місце відносно незначного об'єкта, способом, що не являє великої суспільної небезпечності, а також, якщо і за змістом вини таке діяння не тягне значних наслідків, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності та покарання.

Відрізняється малозначне діяння від злочину невеликої тяжкості за наступними ознаками:Малозначне діяння не входить у класифікацію злочинів на

відміну від злочину невеликої тяжкості, який законодавчо встановлений у ч. 2 ст. 12. Така обставина ще раз доводить, що малозначне діяння не є злочином та характеризується за ознаками злочину лише формально.За структурою норми малозначне діяння і злочин невеликої тяжкості мають диспозицію, але на відміну від малозначного діяння, злочин невеликої тяжкості має санкцію, що визначена відносно діянь, відповідальність за які встановлюється у вигляді позбавлення волі строком до двох років або більш м'яке покарання. Малозначне діяння ніяким кримінальним покаранням не карається.За правовими наслідками малозначне діяння не має судимості, а злочин невеликої тяжкості може мати судимість, яка відповідно до ч.6 ст. 89 КК може бути погашена, якщо особа, засуджена за злочин невеликої тяжкості до позбавлення волі, протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинить нового злочину.У основі розмежування ч. 2 ст. 11 КК та ч. 2 ст. 12 КК лежить різний характер та ступінь суспільної небезпечності. Малозначне діяння не має суспільної небезпечності, та має ознаки складу злочину лише формально, при встановленні чого таке діяння втрачає зміст навіть формального злочину. Злочин невеликої тяжкості значний настільки, що, навіть, при незастосуванні до особи покарання в вигляді позбавлення волі, або незастосування кримінальної відповідальності взагалі за певними ознаками, таке діяння залишається злочином [3, с. 57].За наслідками, малозначне діяння завжди не має ніяких наслідків, а злочин невеликої тяжкості, заподіює наслідки, які мають значний характер. При вчиненні замаху на злочин, може бути застосована ч. 2 ст. 11 КК, якщо таке діяння не погрожує наслідками в сукупності з іншими ознаками складу. Якщо має місце замах, який за наслідками може бути злочином невеликої тяжкості, діяння кваліфікується як замах на відповідний злочин, наприклад, за ст.15 і ст.232 КК, тобто як замах на розголошення комерційної таємниці.

Встановлення межі між малозначним діянням та злочином невеликої тяжкості – питання конкретного факту і вирішується воно в кожному конкретному випадку.

1.Фефелов П.О. Общественная опасность преступного деяния // Советское государство и право. – 1977. – № 5. – С. 137.

2.Кривоченко Л.Н. Классификацияпреступлений. – Харьков: Изд-во при ХГУ издательскогообъединения «Вища школа», 1983.– 146 с.

3.Хрестоматія з правознавства / Укл. Козинцев І.П., Козаченко Л.М. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 697 с.

Хомицький Д. В.

магістрант
кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
Гула Л.Ф.

професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, доцент

ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судова балістика - це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає ознаки вогнепальної зброї і боєприпасів, закономірності виникнення слідів їх застосування, розробляє засоби і методи збирання і дослідження таких слідів для встановлення певних обставин розслідуваних злочинів, а також рекомендації щодо запобігання злочинам, пов'язаним із вогнепальною зброєю[1, с.75].

Судова балістика ґрунтується на загальних і окремих (спеціальних) теоріях і положеннях. До окремих зброєзнавчих теорій і положень можна віднести такі: вчення про індивідуальність рельєфу деталей вогнепальної зброї, що контактують із кулями і гільзами; вчення про усталеність рельєфу деталей вогнепальної зброї (ідентифікаційний період); вчення про механізм утворення слідів на снарядах і гільзах; вчення про вплив різних чинників на відображення ознак деталей зброї у слідах па кулях і гільзах; наукові розробки з фіксації слідів на досліджуваних об'єктах: положення про оцінку різних властивостей і ознак у формулюванні

висновків експертом. У процесі проведення експертиз вогнепальної зброї та патронів, крім загальних окремих теорій, також керуються і багатьма іншими загально-криміналістичними теоріями.

Основними об'єктами судової балістики є вогнепальна зброя, а також її частини і деталі, патрони до неї ти їх елементи (снаряди кулі. шрот, картеч; гільзи; капсулі, клейтухи; контейнери; прокладки; порохові заряди), а також сліди застосування патронів (вогнепальні ушкодження, відкладення продуктів пострілу, сліди на снарядах і стріляних гільзах). Отже, до першої групи закономірностей, що с предметом вивчення судової балістики, відносяться ті, які пов'язані з відображенням у матеріальному світі обставин виготовлення та застосування названих об'єктів (процесу пострілів і формуванні слідів на зброї, елементах набоїв та на уражених перешкодах).

Застосування вогнепальної зброї утворює багато слідів на місці події. При пострілі з вогнепальної зброї відбувається взаємодія порохового заряду, снаряда (кулі, дробу) і перепони, в результаті чого виникають зміни, які називаються слідами пострілу або слідами застосування зброї.

Сліди зброї – це сліди взаємодії зброї, боєприпасів з предметами матеріального середовища (обстановки) – пробоїни, зруйновані предмети (скляні, керамічні), сліди на тілі людини – рани, розриви, в'їдання порошинок, піки і т.п. [2, с.355].

Серед досліджень, що проводяться у сфері криміналістичного судочинства, особливе місце належить дослідженням зброї, боєприпасів і слідів їхнього застосування, які традиційно називають судово-балістичними дослідженнями. а систему знань, предметом якої с зміст цих досліджень, - судовою балістикою

Криміналістична балістика є підсистемою наукових знань, що складається з двох частин: системи знань про вогнепальну зброю, яка стосується кримінальної діяльності, боєприпаси до цієї зброї, сліди їх виготовлення, зберігання, транспортування, переробки і застосування у злочинних цілях, та системи знань

про технічні засоби, методи і методики виявлення, фіксації, вилучення, зберігання й дослідження балістичних об'єктів, отримання та використання наявної в них інформації з метою розв'язання ідентифікаційних та інших завдань у кримінальному судочинстві.

Завдання судової балістики:

- визначення властивостей вогнепальної зброї та боєприпасів (наприклад, чи є вилучений у затриманого предмет вогнепальною зброєю; чи придатна зброя до стрільби; чи можливий мимовільний постріл із зазначеної зброї та ін.);
- визначення групової належності зброї та боєприпасів або їх частин (наприклад, до якого виду чи зразку належать патрон, куля, гільза; зі зброї якої моделі (системи) відстрілено дану кулю, гільзу тощоідентифікація зброї та боєприпасів (наприклад, чи з даної зброї відстрілена куля, гільза; з одного чи різних екземплярів зброї відстрілені дві кулі або гільзи, виявлені в різних місцях; чи були куля і гільза до пострілу частинами одного патрона та ін.);
- встановлення окремих обставин застосування вогнепальної зброї (наприклад, відстань, з якої стріляли; напрямок пострілу; взаємне розташування зброї та перешкоди; кількість пострілів та ін.).

Експертиза вогнепальної зброї та патронів вирішує як ідентифікаційні, так і неідентифікаційні завдання. Вирішення ідентифікаційних завдань належить до сфери «трасології», що вивчає механізм утворення слідів па снарядах і гільзах, а також і ряд інших закономірностей з метою ідентифікації зброї. Специфіка слідоутворення па снарядах і гільзах хоч і грунтується на єдиних теоретичних положеннях про індивідуальність зовнішньої будови об'єктів, що ототожнюються, їх відносну усталеність, однак це не дозволяє включити її в загальну трасологію Чимало теоретичних питань слідоутворення розроблені насамперед трасологією, та методи роботи зі слідами є загальними для обох видів криміналістичної експертизи. Неідентифікаційні питання вирішуються «криміналістичним дослідженням обставин пострілу» [4, с.187].

Судово-балістичну експертизу може бути призначено для дослідження боєприпасів до вогнепальної зброї і спрямовано на встановлення чи відсутність певного зв’язку між виявленими на місці події та вилученими в підозрюваного боєприпасами. Наприклад, шляхом дослідження самих набоїв або їх частин (куль, гільз, шроту, картечі, клейтухів-концентраторів та ін.) можна встановити, що їх виготовлено чи споряджено на одному заводі, за допомогою одного й того самого приладу або матеріалу. Доказове значення такого встановлення групової належності значно менше, ніж при конкретному ототожненні, однак з метою одержання інформації оперативного характеру або ж як опосередкованого підтвердження певних фактів вона може відігравати значну роль у розслідуванні злочинів.

У підсумку необхідно зазначити, що судова балістика спрямована на розв'язання завдань, що стоять перед слідчим, а її предметом дослідження є класифікаційні, ідентифікаційні, діагностичні та ситуативні. Зокрема метою класифікаційних досліджень є розв'язання питань про належність об'єктів дослідження до певних класифікаційних груп. Дослідження тісно пов'язані з ідентифікаційними, оскільки встановлення групової належності є обов'язковим етапом індивідуальної ідентифікації, хоча в окремих випадках класифікація об'єктів може бути й кінцевою метою дослідження.

1.Криміналістика. Підручник. Авт. кол. В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалоа, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – 4-те вид. перерб. і доп.Х.: Право, 2010. – 464 с.

2. Сапєлкін В.В. Судово-медичний аспект балістичних досліджень патронів дії «ТЕРЕН-12П» В.В. Сапєлкін. – Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2011р. – № 11. – С. 303-311.

3.Юридична енциклопедія. В 6 т.. За ред. Ю.С. Шемшученка,. К.: Українська енциклопедія, 1998. –Т.1. – 672 с.

4.Ермоленко Б. Н. Экспертная оценка результатов исследования пуль в целях идентификации оружия и формулировка выводов эксперта / Б. Н. Ермоленко // Криминалистика и судебная экспертиза : респ. межведом, сб. науч. и науч.-метод, работ. – К., 1965. – Вып. 2. – С. 189 - 192.

Хомів О.В.,

Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки
кандидат економічних наук, доцент
Решетило Л.І.

Львівський торговельно-економічний університет,
доцент кафедри товарознавства, технологій
і управління якістю харчових продуктів,
кандидат технічних наук, доцент

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННОЇ ТА ПРАВОЗАХИСНОЇ СФЕРИ

Для забезпечення успішного захисту прав громадян України велике значення має належна підготовка висококваліфікованих працівників правоохоронної та правозахисної сфери.

Враховуючи накопичений досвід підготовки студентів і курсантів до професійної правоохоронної та правозахисної діяльності, доцільно виділити найбільш перспективні, сучасні тенденції удосконалення процесу здобуття ними відповідної освіти. Такими тенденціями слід вважати, по-перше, використання у навчальному процесі інформаційних технологій; по-друге, застосування мультимедійних засобів навчання; по-третє, використання інтерактивних методів і форм проведення навчальних занять [3, с.242; 4, с.73].

Діяльність працівників правоохоронної та правозахисної сфери вказує на її нестандартний і творчий характер. Так, доводиться мати справу з різними життєвими ситуаціями, долями людей, які очікують допомоги, творчого підходу у вирішенні проблем, уважного вивчення виникаючих правовідносин. Цим визначається необхідність наявності у правозахисника високого рівня знань, загальної культури й освіченості, інтелектуальних і творчих здібностей. Все це необхідно враховувати при виборі методів і форм організації освітнього процесу.

У суспільстві вже сформовано соціальне замовлення на фахівців, які володіють методикою здобуття, обробки та систематизації знань. До того ж,

фахівці відзначають, що сучасна «освіта повинна стати безперервним процесом, найважливішою частиною життя кожної людини, що забезпечує їй можливість орієнтуватися в безмежному океані інформації, адаптуватися до безперервних технологічних інновацій» і, зрештою, одним із основних завдань інформатизації навчання виступає забезпечення комфортності існування особистості в умовах інформаційного суспільства. Слід вважати, що ефективним засобом вирішення цих освітніх завдань є використання у навчальному процесі інформаційних технологій. Термін «технологія» в словосполученні інформаційні технології освіти безумовно ширший за термін «засіб» («засоби навчання»). Обсяг цього поняття включає не лише програмне забезпечення (software), апаратні засоби (hardware), а й акти, процеси, способи, форми, методи роботи з інформаційними засобами в педагогічних цілях. Тому більш імпонує включення в цей категоріальний рядок терміна «середовище», здійснене, зокрема, В. Меламуд, яка визнає «інформаційні технології освіти» предметно і комунікативно спрямованим навчальним середовищем, що залучає студента (курсанта) до навчально-пізнавальної діяльності [3]. У свою чергу, навчальне середовище розуміється, зокрема, як сукупність педагогічних умов і засобів. Погоджуючись з цим, необхідно зробити висновок, що властивості інформаційних технологій освіти постають чинниками навчання, спеціально створеними для досягнення освітніх цілей — підготовки висококваліфікованих фахівців-правознавців. Розглянемо дидактичні властивості інформаційних технологій освіти.

Першою властивістю інформаційних технологій освіти є забезпечення організації та активізації навчально-пізнавальної діяльності курсантів та студентів, що поєднує: інтерактивність (у тому числі забезпечення тренінгового характеру навчально-пізнавальних завдань); забезпечення зворотного зв’язку, у тому числі здійснення автоматизованого контролю, монінформаційних технологій освітирингу, діагностування; підвищення інтелектуальності освітнього процесу (шляхом позбавлення суб’єктів викладання та учіння від репродуктивних дій та

операцій, можливістю впровадження в навчальний процес складних навчально-пізнавальних завдань, використанням глобальних інформаційних ресурсів, підвищенням інформаційної компетентності користувачів інформаційних технологій освіти (і викладачів, і курсантів), забезпеченням актуальності навчального контенту).

Другою дидактичною особливістю використання інформаційних технологій освіти є оптимізація зворотного зв'язку суб'єктів навчання та суб'єктів викладання їх засобами. Ю. Жук констатує, що використання інформаційних технологій освіти не впливає на загальні властивості навчання, але вони «набувають іншого якісного змісту за рахунок можливості одержання та обробки в режимі реального часу зворотної інформації від суб'єкта навчання» [2].

Педагогічною властивістю інформаційних технологій освіти є придатність до впровадження складних навчально-пізнавальних завдань, які не можуть бути реалізовані традиційними засобами навчання. Зокрема, Є. Машбиць звертає увагу на можливість інформаційних технологій освіти операцій з моделями, завдяки чому студенти можуть наочно представити й об'єкт пізнання, і результат власних дій. Крім сприяння вирішенню складних завдань моделювання, використання інформаційних технологій освіти здатне забезпечити вирішення складних комунікативних завдань, оскільки використання інформаційних технологій освіти не в останню чергу обумовлене забезпеченням ними «широкої зони контактів».

Ще однією властивістю інформаційних технологій освіти є сприяння розвитку інформаційної компетенції користувачів. Особливо важливою є інформаційна компетентність для працівників правоохоронної і правозахисної сфери. На думку дослідників, необхідною умовою застосування комп'ютерної техніки у їх діяльності є достатня кваліфікація випускників, яка забезпечується використанням інформаційних технологій на різних етапах підготовки фахівців [1, с. 34]. Окрім загальних підстав для інформатизації правоохоронної системи за оцінками фахівців, в найближчій перспективі, дослідники виділяють додаткові

чинники, що потребують високого рівня інформаційної компетентності працівників, зокрема поставлено завдання з розкриття злочинів у сфері інтелектуальної власності та інформаційних технологій [1]. Слід підкреслити, що оперативність і якість розкриття злочинів залежить від уміння відшукувати та відповідним чином фіксувати інформацію, важливу для судочинства.

Наступною дидактичною особливістю є комфортність використання інформаційних технологій освіти — здатність забезпечити під час роботи з ними психологічний комфорт здобувачів освіти. Цей ефект забезпечується низкою характеристик: потенційним інтересом молодого покоління до комп'ютерних технологій (не в останню чергу обумовлений властивостями мультимедійності та інтерактивності); непублічністю навчальних помилок та невдач; позитивним підкріпленням академічних успіхів; простотою та зрозумілістю інтерфейсу, забезпеченням багатофункціональної допомоги при роботі з інформаційних технологій освіти; наявністю в контенті інформаційних технологій освіти цікавого, ефектного, естетичного, навіть «модного» компоненту; можливістю адаптувати під свої потреби темп, час роботи з інформаційними технологіями.

Розглянуті вище дидактичні особливості інформаційних технологій освіти є найбільш суттєвими, оскільки вони відображають їх загальні можливості у підготовці фахівців правоохоронної та правозахисної галузі.

Розвиток наукового співробітництва у сфері підготовки фахівців для підрозділів правоохоронної та правозахисної системи потребує використання сучасних інформаційних технологій. Розповсюдження різних видів кіберзлочинів вимагає відповідної фахової підготовки правоохоронців та сучасних наукових розробок з протидії даним злочинам.

Таким чином, задоволення потреб суспільства висуває перед науково-педагогічними працівниками необхідність наявності високої культури, глибокої моральності, сформованої системи цінностей і переконань, громадянської позиції, зацікавленості в розвитку творчого потенціалу майбутніх правоохоронців та

правозахисників, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності.

1.Дутка В.В. Інформаційні технології та їх роль у підготовці фахівців ОВС / В.В. Дутка, О.Я. Гейко, О.К. Чапор // Проблеми інформаційного забезпечення діяльності практичних підрозділів ОВС та впровадження інформаційних технологій в навчальний процес: Матер. наук.-практ. семін. — Л.: Львів. юрид. ін-т МВС України, 2004. — 242 с.

2.Жук Ю.О. Системні особливості освітнього середовища як об'єкту інформатизації / Ю.О. Жук // Післядипломна освіта в Україні. — 2002. — № 2. — С. 35–37.

3.Меламуд В.Э. Особенности, некоторые направления и тенденции применения информационных технологий в современном образовании / В.Э. Меламуд // Мир психологии. — 2006. — № 2 (38) — С. 242–243.

4.Чернишенко О.Є. Впровадження технологій мультимедіа в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України / О.Є. Чернишенко // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. — Харків: ХНПУ ім. Г.С.Сковороди, 2012.— Вип. 42.— С. 70–74.

Цилюрик І. І.

асистент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК

Досягнення основних цілей кримінально-правової політики держави, багато в чому обумовлено тим, наскільки законно та юридично грамотно проведено досудове розслідування кожної кримінальної справи. Слідчий як службова особа, яка уповноважена здійснювати кримінальну процесуальну діяльність, залежно від своїх суб'єктивних поглядів і мотивів, якими керується при проведенні кримінальних процесуальних дій та прийнятті кримінальних процесуальних рішень, може допустити, як будь-яка людина, помилку та спрямувати досудове розслідування на не правильний шлях.

У сучасній правоохоронній практиці поширення слідчих помилок стало чинником, який суттєво заважає результативній діяльності органів досудового

розслідування і досягненню завдань кримінального судочинства. Саме слідчі помилки є причиною втрати доказів, додаткового розслідування, скасування постанов слідчих, закриття кримінальних справ за недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину, незаконних затримань осіб за підозрою у вчиненні злочину та інших негативних наслідків. Слідчі помилки призводять до помилок судових, які знаходять прояв у неправильній оцінці дій підсудних, необґрунтованому засудженні невинуватих, і зменшують авторитет органів кримінальної юстиції в українському суспільстві.

У буденному значенні помилка – неправильна думка або неправильна дія, неточність, огріх, омана, погрішність. Помилки належать до різних явищ будь-якої людської діяльності, тому вони розглядаються математикою, етикою, логікою, фізіологією, психологією та іншими науками.

О.Б. Соловйов, С.А. Шейфер, М.Є. Токарева та інші слідчу помилку розуміють як неправильні дії чи бездіяльність слідчого, що полягає в односторонності та неповноті розслідування обставин справи, істотному порушенні кримінально-процесуального закону, неправильному застосуванні кримінального закону, що призводять до неправильного прийняття слідчим кінцевого рішення, незаконність та необґрунтованість якого констатовано у відповідному процесуальному акті прокурора чи суду [1, с.182].

На думку С.А. Шейфера, В.А. Лазарєвої і Л.П. Ісмакаєва, «слідча помилка – це відступ слідчого від вимог кримінально-процесуального закону і наукових рекомендацій при проведенні процесуальних дій, а також непроведення необхідних за обставинами справи процесуальних дій, які потягнули за собою прийняття рішень, що суперечать закону і перешкодили досягненню мети розслідувань» [2, с.118].

Поряд з поняттям «слідча помилка» в подібних ситуаціях вживається термін «процесуальна помилка».

Так, О.А. Ширванов приходить до висновку, що під помилкою в кримінальному судочинстві слід розуміти діяння, що формально не суперечить нормам (нормі) кримінального процесуального права і вчинене внаслідок добросовісного хибного уявлення суб'єктом кримінальних процесуальних відносин у формі дії чи бездіяльності в будь-якій стадії кримінального судочинства. Шляхом позбавлення чи обмеження гарантованих законом прав учасників кримінального судочинства чи іншим чином воно вплинуло на законність, обґрунтованість і справедливість прийнятого у справі рішення [3, с.10].

Добросовісне хибне уявлення слідчого – не єдина ознака, притаманна слідчій помилці. Ґрунтуючись на аналізі спеціальної літератури та слідчої практики, А.Б. Марченко прийшов до висновку, що «слідчим помилкам притаманні наступні ознаки: 1) галузь їх здійснення та прояву – слідча діяльність; 2) суб'єкт помилкових суджень і дій – слідчий; 3) між різними видами помилок існує тісний взаємозв'язок; 4) слідча помилка – результат сумлінної омани; 5) слідча помилка, як правило, – результат активної діяльності слідчого; 6) з об'єктивної сторони – слідчі помилки проявляються у вигляді відступу слідчого від криміналістичних рекомендацій, помилок у застосуванні кримінального та кримінально-процесуального законодавства; 7) вони мають негативні наслідки (або можливість їхнього настання) для розслідування злочину» [4, с.6].

З урахування сукупності зазначених ознак, притаманним помилкам, А.Б. Марченко пропонує визначення слідчої помилки як недоліків, що допускаються слідчим у процесі досудового слідства при застосуванні кримінального чи кримінально-процесуального законодавства, відступ або неправильне застосування криміналістичних рекомендацій, які стали результатом сумлінної омани та призвели до негативних наслідків або можливості їхнього настання [4, с.7].

На наш погляд, наведене визначення слідчих помилок є не зовсім вдалим, оскільки незрозуміло, що це за недоліки, які допускаються слідчим у процесі досудового слідства.

Н.С. Карпов, розглянувши ознаки слідчої помилки, дає наступне визначення, згідно з яким слідчі помилки – це неправильні судження, рішення або дії слідчого, що об'єктивно відображають порушення законів логіки, кримінально-процесуальних норм, наукових рекомендацій тактичного і методичного характеру, їх неправильного застосування під час перевірки інформації про злочини або проведення досудового слідства, що не дозволяє досягти визначених цілей і завдань слідчої діяльності, або бездіяльність слідчого, якщо вона була ненавмисною [5, с.165].

Отже, слідча помилка – це неправильна процесуальна дія (чи бездіяльність) слідчого, яка є результатом добросовісного заблудження, що дістала свій прояв в однобічності або неповноті дослідження обставин справи, істотному порушенні вимог кримінально-процесуального закону, неправильному застосуванні кримінального закону та потягла за собою прийняття неправильного процесуального рішення, незаконність і необґрунтованість якого була констатована у відповідному процесуальному акті самим же слідчим, начальником слідчого відділу, прокурором, судом [6, с.213].

1.Соловьев А. Б. Следственные ошибки, их причины и пути устранения на предварительном следствии и в суде / А. Б. Соловьев, С. А. Шейфер, М. Е. Токарева // Вопросы борьбы с преступностью : [сб. науч. трудов] – М., 1988. – Вып. № 46. – С. 182–190.

2.Шейфер С. А. Следственные ошибки и их причины / С. А. Шейфер, В. А. Лазарева, Л. П. Исмакаев // Проблемы дальнейшего укрепления социалистической законности при расследовании преступлений органами внутренних дел : [сб. науч. трудов] – К., 1988. – С. 118 –126.

3.Ширванов А. А. Понятие ошибки в уголовном судопроизводстве / А. А. Ширванов // Российский следователь. – 2005. – № 7. – С. 8–12.

4.Марченко А. Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процесс та криміналістика ; судова експертиза» / Артем Борисович Марченко. – К., 2006. – 21 с.

5.Карпов Н. С. Поняття і зміст помилок у слідстві / Н. С. Карпов // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К., 2006. – № 5. – С. 159–165.
6.Баулін О. В. Слідчі помилки : поняття і зміст / О. В. Баулін, А. Д. Дзюрбель, Н. С. Карпов // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2004. – № 1 – 2(9–10). – С. 207–213.

Цуняк А. М.

студент
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»
Якимова С.В.,

доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»к.ю.н., доц.

ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Діяльність державних органів від імені держави та низки неурядових організацій із запобігання злочинності займає важливе місце серед наукових дискусій. Питанню проблеми профілактики злочинності присвятили свої праці багато як зарубіжних так і вітчизняних вчених, серед яких є В. В. Голіна, Я. Ю. Кондратьєв, Б. М. Головкін та багато інших.

Безліч дискусій виникає щодо визначення поняття «профілактика злочинності».

Так, А. П. Закалюк тлумачить це поняття як різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії [1, с. 45].

О. М. Джужа під цим визначенням розуміє особливий вид соціального управління, який покликаний забезпечити безпеку правоохоронюваних цінностей і полягає в розробленні та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення й

усунення детермінант злочинності, а також справлянні запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [2, с.112].

Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності виступає основним видом боротьби зі злочинністю, що здійснюється уповноваженими на це суб'єктами і головною метою якого є безпосередньо зниження рівня злочинності [3, с. 191-196].

Найбільш простим і широко поширеним поясненням профілактики злочинів служить уявлення про те, що люди не скоюють злочинів, по-перше, тому, що це їм невигідно, оскільки вони передбачають і зважують для себе несприятливі наслідки своїх дій. По-друге, злочини не вчиняються ними тому, що здійснюється діяльність правоохоронних органів з попередження злочинів. Це утримує багато кого від здійснення кримінально-караних діянь.

Слід зазначити, що профілактика, це не покарання, а гуманна система заходів, суть яких міститься у тому, щоб утримати людину від скоєння злочину і, отже, від заслуженого покарання. Подібна гуманність не має нічого спільного з поблажливістю до злочинців. Держава зобов'язана бути гуманною, перш за все, до тих, проти кого вчинюються злочини. Утримуючи одну людину від злочину, ми в той же час захищаємо іншу від посягання.

Вчені вважають, що важливим елементом попередження злочинів є планування попереджувальної діяльності. Воно застосовується на всіх рівнях організації роботи органів внутрішніх справ. «Головним завданням кримінологічного планування є координація зусиль відповідних державних органів, а також громадських організацій для досягнення цілей боротьби зі злочинністю щодо того або іншого конкретного періоду. Завдяки плануванню забезпечується раціональна послідовність у вирішенні практичних завдань боротьби зі злочинністю, гармонійний розвиток всіх органів і служб, які ведуть цю боротьбу» [4, с.445].

Головними політичними передумовами профілактики злочинності в Україні такі:

1) Демократизація суспільства;

2) Формування основ правової держави;

3) Розширення повноважень місцевого самоврядування по запобіганню правопорушень;

4) Створення системи соціально-правової профілактики правопорушень.

Яскравим прикладом зарубіжного досвіду попередження злочинності є Німеччина та Франція. До загальних рис сучасної системи запобігання злочинності в цій країні можна віднести: 1) наявність трьох рівнів запобігання злочинності (первинне запобігання - вдосконалення різних сфер суспільного життя, вторинне запобігання - зменшення можливостей вчинення злочинів, третинне запобігання - профілактика рецидиву); 2) на даний час межі репресивних і профілактичних заходів є все більше розмитими; 3) німецькі кримінологи виходять з того, що традиційні каральні заходи необхідні, однак їх застосування має бути максимально обмеженим; 4) запобігання злочинності має бути справою усього німецького суспільства (Федерального уряду, земель, муніципалітетів, громадських організацій та ін).

Щодо Франції, то і як у багатьох європейських країнах запобігання злочинності у цій державі здійснюється на національному та місцевому рівні. Велику роль у визначенні основних векторів запобіжної діяльності на національному рівні відіграє Міжвідомчий комітет заснований у 2006 р.

До його складу входять різні міністри французького уряду, провідна роль відводиться міністрам внутрішніх справ юстиції та освіти. При цьому органі функціонує Генеральний секретаріат, що готує комітетові необхідні документи до його засідань. Членами секретаріату є представники різних адміністрацій, префект, суддя, старший офіцер поліції й жандармерії, один представник Міністерства освіти й три Міністерства внутрішніх справ. Основним завданням

секретаріату є налагодження стосунків та підвищення взаємодії з питань запобігання злочинності з місцевими органами влади Франції.

До основних пріоритетів сучасної французької концепції протидії злочинності можна віднести: розширення мережі так званого ситуативного запобігання злочинності, наприклад встановлення камер відеоспостереження у громадських місцях, включення завдань запобігання злочинності до міських програм реконструкції, посилення профілактики злочинів, обмеження насильства в сім'ях, боротьба з прогулами учнів, скорочення числа підлітків, які кидають навчання у школі, усунення повторних злочинів, поліпшення відносин поліції з місцевим населенням, особливо у приміських районах [5, с. 168-173].

Отже, варто зазначити, що попередження злочинності є одним із головних завдань органів державної влади. Лише злагоджена діяльність усіх правоохоронних органів, інших державних органів та громадських організацій є запорукою захисту прав громадян від злочинних посягань.

1.Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3-х кн. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

2.Курс кримінології: Загальна частина : підручник : у 2-х кн. / [О.М. Джужа, П.П Михайленко, О.Г. Кулик та ін..]; за заг. ред. О.М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

3.Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально – профілактичної діяльності / А. Корягіна // Підприємство господарство і право. - № 11. – 2016. – С. 191 – 196.

4.Карлаш Р. Ю. Сучасні напрями профілактики професійної злочинності в Україні / Р. Ю. Карлаш // ФП. - № 1. – 2011. – С. 442 – 447.

5.Колодяжний М. Г. Сучасна концепція запобігання злочинності в країнах ЄС / М. Г. Колодяжний // Форум права. - № 4. – 2013. – С. 168 – 173.

Чорнописька В.

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
кандидат історичних наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу

ПРОБЛЕМА РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСОБИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

(на прикладі примусової самообмови)

Процес становлення демократичної держави багато в чому залежить від ступеня ефективності та правомірності правоохоронної діяльності. Право на свободу від катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, ставлення або незаконного покарання є імперативною нормою міжнародного права. Однак, Європейський суд з прав людини фіксує у своїх рішеннях порушення цієї вимоги та вказує державам на обов'язок проведення ефективного розслідування за фактами скарг на жорстоке поводження та незаконне засудження. Для України ця проблема є досить актуальною, про що свідчать рішення Європейського суду проти України та практика національних судів. Варто зазначити, що відповідно до вимог ч. 3 ст. 62 Конституції України обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. У разі скасування вироку суду, як неправосудного, держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Вивчення слідчої практики дозволяє нам зробити висновок про те, що підозрюваний під час дізнання або слідства в результаті незаконного застосування до нього катування, інших насильницьких методів, як правило допускає самообмову. Це зумовлює доцільність всебічного і повного дослідження проблеми реабілітації особи в ситуації примусової самообмови.

На законодавчому рівні досліджувана проблема частково унормована. Так, у ч. 4 ст. 1176 ЦК України зазначено, що особа, яка у процесі дізнання, досудового слідства або судового розгляду шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконному застосуванню примусового заходу медичного чи виховного характеру, не має права на

відшкодування шкоди. Вважаємо, не можна погодитися з такою категоричністю законодавця. Як свідчать матеріали тому слідчої та судової практики, самообмова безпосередньо пов'язана із застосуванням до особи під час слідства насильницьких методів, катування.

В юридичній літературі існують різні погляди на виникнення права на реабілітацію в умовах самообмови. Так, Н. В. Андросенко вважає, що самообмова ускладнює перебіг попереднього розслідування, направляє його «хибним шляхом», тим самим перешкоджає встановленню істини та вирішенню завдань, що стоять перед кримінальним судочинством. Тому причини такої поведінки вимагають глибокого вивчення та аналізу [1, с. 4]. Слушною є думка Б. Т. Безлєпкіна про те, що умисне самозвинувачення і провокація кримінального процесу є обставинами, що виключають право на відшкодування збитку. Проте самообмова може бути результатом насильства з боку працівників слідства, в такому разі дискусія про виникнення права на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок кримінального переслідування, заснованого на самообмові, цілком закономірна і повинна мати всі підстави для законодавчого формулювання [2, с. 92].

Погоджуємося з В. С. Раменською, яка стверджує, що факт самообмови, який стався без примусу з боку третіх осіб, має впливати на компенсацію моральної шкоди. У певних ситуаціях можлива навіть відмова в грошової компенсації фізичних і моральних страждань. Але матеріальні втрати повинні відшкодовуватися повністю. Не можна обмежувати можливості щодо відновлення трудових, пенсійних та інших прав реабілітованого [3, с. 76].

На думку Л. А. Прокудіної, самообмова виступає обставиною, що виключає відшкодування шкоди тільки за певних умов – якщо особа дає показання і робить заяви навмисне, повною мірою усвідомлюючи їх неправдивість. Автор переконана, що ніяка груба необережність, а тим більше просто необережність особи чи свідома омана не можуть позбавити її права на відшкодування збитку [4,

с. 62]. Вважаємо, таке трактування доволі неоднозначне і потребує більш ретельної структуризації.

Цілком очевидно, показання мають бути дані добровільно. Закон не надає вичерпного переліку незаконних методів для отримання показань, це і зрозуміло – їх перелік досить великий. До незаконних методів можна віднести обман, умовляння, різні навіювання, обіцянки звільнити з-під варти, пом'якшити покарання й інші способи, до яких вдаються на допиті, а саме: фізичний тиск, погрози, залякування, шантаж, тобто способи, де акцент робиться на явно негативних наслідках. Л. А. Прокудіна виділяє два критерії, що дозволяють віднести до розряду незаконних подібні методи ведення слідства. Це, по-перше, порушення посадовою особою конкретної норми кримінально-процесуального закону, що регламентує її діяльність; по-друге, свідоме порушення закону з певною метою – примусити обвинуваченого до дачі показань про вчинення ним злочину. У всіх цих випадках встановленню істини перешкоджає не громадянин, а посадова особа слідчих органів, що примушує громадянина своїми незаконними діями до помилкових показань. До подібних результатів також можуть призвести не протиправні, але неправильні, непрофесійні дії слідчих або інших посадових осіб судових та слідчих органів [4, с. 62].

Аналіз юридичної літератури та різних точок зору процесуалістів дозволяє зробити висновок про те, що особа, яка перешкоджала з'ясуванню істини і добровільно сама обмовила себе, не має права на реабілітацію. Тому справедливою є норма, що встановлює само обмову особи як підставу відмови у реабілітації. Самообмова – це свідомо неправдиві свідчення підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, надані з метою переконати органи досудового слідства і суд у тому, що саме вони скоїли злочини, хоча вони насправді їх не вчиняли [5, с. 17]. Водночас, відповідно до п. 6 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права самообмова не повинна виключати відшкодування

шкоди тільки тоді, коли вона є наслідком застосування насильства, погроз або інших незаконних заходів [6].

Таким чином примусова самообмова є підставою для скасування незаконних процесуальних рішень органу досудового розслідування і суду, закриття провадження за реабілітуючими підставами та відшкодування особі майнової, фізичної та моральної шкоди у повному обсязі. Пропонується унормувати право на реабілітацію в ситуації примусової самообмови в окремих положеннях КПК України та право на відшкодування шкоди, завданої реабілітованому з цих підстав у п. 4 ст. 1176 ЦК України.

1.Андросенко Н. В. Признание лицом своей вины в совершении преступления и его правовые последствия : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность. М., 2008. 25 с.

2.Безлепкин Б. Т. Имущественные правоотношения в стадии предварительного расследования : лекция. Горький : Изд-во ГВШ МВД СССР, 1976. – 40 с.

3.Раменская В. С. Институт реабилитации в уголовном процессе: дис... канд. юрид. наук. 12.00.09. Екатеринбург, 2004. 170 с.

4.Прокудина Л. А. Самооговор как обстоятельство, исключающее право на возмещение ущерба реабилитированному. Законность. 2000. № 4. С. 62–64.

5.Боброва Д. В. Проблемы деликтной ответственности в советском гражданском праве : автореф дисс. докт. юрид. наук : 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Харьков, 1988. 44 с.

6.Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua /laws/show/995_043

Чурікова І.В.

Національна академія внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Гаврилюк Л.В.

НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності
Міністерства ДНДІ МВС України,
кандидат юридичних наук

ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Законом № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року була змінена редакція ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Відповідно до

старої редакції частина (далі – ч.) 1 статті(далі – ст.) 242 КПК передбачала, що експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

На даний час, зі вступом змін у закону силу, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

На думку деяких авторів, які представляють в суді сторону захисту, однією з причин внесення змін до порядку проведення експертиз в кримінальному процесі (т.зв. «поправка Лозового») стала практика недобросовісного затягування досудового розслідування шляхом використання механізму призначення експертиз, які тривали декілька місяців, і при цьому винесені питання на експертизу дуже часто не мали жодного значення для кримінального провадження (по суті, такі експертизи були фіктивними, і основна спрямованість полягала або в продовженні строків досудового розслідування, або ж використання підозрюваним можливості затягнути передання провадження на судовий розгляд)[2]. Під час аналізу даної норми приходимо до висновку, що вона є своєрідним механізмом реалізації такої засади кримінального провадження як змагальність. Оскільки, слідчий суддя самостійно визначає експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи. Не виникає сумнівів, що зазначені зміни були направлені на гарантування прав сторони захисту, яка отримала можливість впливати на зміст питань, які ставляться перед експертом, а також на призначення експерта.Разом з

тим, такі зміни для окремих категорій справ призводять до зайвої бюрократизації кримінального провадження, внаслідок чого до слідчих суддів на розгляд потрапляють клопотання щодо ситуацій, в яких відсутнє втручання у права та свободи будь-яких осіб.[3], та з цієї ж самої причини відбувається перевантаження слідчих суддів.

Що стосується думки представників обвинувачення в особі слідчих, то такі зміни в КПК призводять до деяких недоліків в організаційному та процесуальному порядку під час кримінального провадження. По-перше, слідчий витрачає час на звернення до слідчого судді про залучення експерта для проведення експертизи в кримінальному провадженні, а надалі і розгляд клопотання в суді.По-друге, в КПК прописано, що клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п’яти днів із дня його надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов’язковою. В ст. 244 «Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи» КПК законодавець не прописав строк надання слідчому ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи. Але в ч.7. ст. 376 КПК зазначає, що копія судового рішення не пізніше наступного дня після ухвалення надсилається учаснику судового провадження, який не був присутнім в судовому засіданні.А якщо учасник судового процесу був присутній, то як? В реалії саме відсутність даного строку призводить до затягування строків досудового розслідування, оскільки в більшості випадків слідчі не можуть зразу, після засідання суду, отримати ухвалу слідчого судді про доручення проведення експертизиу зв’язку з навантаженням суду та направити її експерту, якого залучають, або експертній установі, якій доручають проведення експертизи.

На нашу думку, необхідно визначити строк надання особі, яка подала клопотання про залучення експерта, ухвали слідчого судді про доручення

проведення експертизи в КПК з метою вирішення вищевказаної проблеми для забезпечення прав і свобод усіх учасників кримінального провадження

1.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. //Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90–91)

2.Ромасєв О.Оновлена експертиза в кримінальному процесі : перші результати /О. Ромасєв, В. Монастирська, Правова корпорація «ТатаровФаринник Головко»// [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://barristers.org.ua/news/onovlena-ekspertyza-v-kryminalnomu-protsesi-pershi-rezultaty/

3.Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо надання слідчим та прокурорам права самостійного призначення окремих слідчих дій в ситуаціях, коли такі дії не зачіпають права та свободи інших осіб: Проект Закону №8273 від 17.04.2018. //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63868

Швед І.

студентка
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Кушпіт В.П.

доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», к.ю.н., доцент

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ВЧИНЕНІ В СТАНІ СП'ЯНІННЯ

Відповідно до ст. 21 КК особа, що вчинила злочин у стані сп’яніння, внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів й інших одурманюючих речовин, підлягає кримінальній відповідальності. [1]

Серед вітчизняних дослідників цій проблематиці приділяли увагу такі науковці, як Д. О. Балобанова, О. М. Бандурка, М.І. Бажанов, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, С. Ф. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, Н.А. Мирошниченко, В.О. Туляков, І. С. Яковець та багато інших. Проте отримані у наукових дослідженнях дані постійно вимагають уточнення та актуалізації.

Кашкаров О.О. зазначає, що серед різних видів девіантної поведінки найбільш розповсюдженим є алкоголізм та наркоманія, які являють собою серйозну загрозу як для суспільства в цілому, так і для окремих громадян. Небезпека алкоголізму та наркоманії полягає не стільки у небезпеці залежної (хворої) особи для оточуючих при вчиненні ним злочину, скільки у тому, що алкоголізм (наркоманія) перебудовує внутрішній світ людини, його установки і цінності [2, с.453].

Між злочинністю й пияцтвом існує безпосередній зв'язок. Кримінологічні дослідження показують, що під впливом сп'яніння відбувається практично половина всіх злочинів, а такі злочини, як вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, хуліганства, транспортні злочини в більшості випадків відбуваються в стані сп'яніння. [3, с. 76]

Бажанов М. І. також стверджує, що пияцтво, наркоманія, токсикоманія є тим соціальним злом, що прямо пов'язане і злочинністю. Кримінологічні дослідження показують, що під впливом пияцтва вчиняються 40-45 відсотків усіх злочинів, а такі тяжкі злочини, як вбивство, тяжкі тілесні ушкодження, хуліганство, грабежі і розбої, в 70-80 відсотках випадків вчиняються у стані сп'яніння (так званого фізіологічного сп'яніння). [4, с.67]

На сьогодні дослідники кримінального права трактують сп'яніння як звичайне, фізіологічне сп'яніння, яке виникає внаслідок вільного вживання алкогольних напоїв (алкогольне), наркотичних засобів (наркотичне), психотропних речовин чи інших одурманюючих засобів (токсичне), а також виділяють патологічне сп'яніння. [5, с.126]

Звичайно, ступінь сп'яніння при скоєнні злочинів буває різною. Нерідко особи, що вчинили злочини у стані сильного сп'яніння, посилаються на те, що зовсім не пам'ятають, як вчинили злочин і чим були зумовлені їхні дії. Зловживання спиртними напоями, як і наркотичними чи іншими одурманюючими речовинами, і справді знижує самоконтроль людини, розвиває моральну

нестійкість, корисливі й агресивні мотиви, у неї з'являється нерозбірливість у виборі засобів для досягнення різних антисоціальних цілей. Мозок людини, отруєний такими речовинами, завжди дає негативні збої у своїй діяльності.

У зв'язку з цим і виникає питання про осудність або неосудність особи, яка вчинила злочин у стані алкогольного, наркотичного чи психотропного сп'яніння, і про правомірність її притягнення до кримінальної відповідальності.[4, с.67]

Варто також підкреслити, що у ст. 21 йдеться саме про фізіологічне сп'яніння. Патологічне сп'яніння є формою тимчасового розладу психічної діяльності. Патологічне сп'яніння - це якісно відмінний від простого сп'яніння психічний стан людини. Воно зустрічається після вживання, як правило, невеликої кількості алкогольних напоїв, триває незначний час (хвилини, інколи години) і характеризується відсутністю об'єктивних ознак сп'яніння (хода і мова не змінені) і водночас глибоким порушенням свідомості, що настає миттєво і завершується раптово. Такому сп'янінню передує дія факторів, що ослаблюють організм: напружена робота, перенесені в минулому інфекції, інтоксикації, черепно-мозкові травми, інші ураження центральної нервової системи. У подібних випадках констатується поєднання медичного та юридичного критеріїв неосудності, такі особи не підлягають кримінальній відповідальності.

За вчинення суспільне небезпечного діяння у стані фізіологічного сп'яніння, на відміну від патологічного сп'яніння, особа підлягає кримінальній відповідальності, оскільки вона зберігає можливість усвідомлювати свої дії і керувати ними. [6]

Стан простого фізіологічного сп'яніння необхідно відрізняти від психічних розладів, пов'язаних зі сп'янінням, або таких, що виникають на їх тлі. Одним із таких порушень є патологічне сп'яніння, що являє собою не лише тяжку ступінь сп'яніння, а якісно відрізняється від фізіологічного сп'яніння хворобливим станом, що виникає через вживання алкоголю.

Патологічне сп'яніння на відміну від простого фізіологічного сп'яніння належить до групи гострих короткочасних психічних розладів і розглядається як сутінковий стан психіки, тимчасове запаморочення свідомості, яке триває від кількох хвилин до кількох годин.[7]

У судовій практиці, хоча і рідко, але трапляються випадки, коли на ґрунті хронічного алкоголізму виникають тяжкі психічні захворювання — біла гарячка, алкогольний галюциноз та ін. Під впливом таких захворювань особа може вчинити суспільно небезпечне діяння у стані, коли вона не усвідомлює свої дії (бездіяльність) або не може керувати ними. У таких випадках на підставі ч. 2 ст. 19 КК особа визнається неосудною і не підлягає кримінальній відповідальності. [8, с.150]

Отже, можемо зазначити, що у кримінальному кодексі України чітко визначено, що особа, яка вчинила злочин у стані сп’яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин, підлягає кримінальній відповідальності. Але потрібно розмежовувати фізіологічне сп’яніння від патологічного. Тому можемо сказати, що злочини, вчинені у стані сп’яніння вважаються обставиною, яка обтяжує покарання, хоча суд вправі не визнавати його таким. А особи, які вчиняють злочини на ґрунті хронічного алкоголізму, при цьому в них виникають різноманітні тяжкі психічні захворювання, з урахуванням висновків судово-психіатричної експертизи визнаються неосудними.

1.Кримінальний кодекс України.-С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2017- 204 с.

2. Алкоголізм та наркоманія як фактор детермінації вбивств з сексуальних мотивів /О. О. Кашкаров, О. Б. Шигонін // Форум права. - 2010. - № 4 С.453-457

3. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. В. О. Туляков, Н. А. Мирошниченко, Д. О. Балобанова. О.: «Юридична література», 2014. -С.129

4. М. І. Бажанов Кримінальне право України. Київ: «Юрінком Інтер», 2005- С.145

5. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. Баженова М. І., Сташиса В.В., Тація В.Я. — Х.: Право, 1997.—С. 126—129.

6. Коментар до статті 21 Кримінального кодексу. - Режим доступу: http://yurist online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/021.php

7. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. Р.В. Вереша. - Режим доступу: https://pidruchniki.com/10811007/pravo/kriminalne_pravo_ukrayini
8. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х.: «Право», 2010- С.456

Шиманська І. А.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Несімко О. Д.

доцент кафедри кримінального права і процессу
Навчально-наукового Інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ, КОНЦЕПЦІЇ ТА ОЗНАКИ СМЕРТІ

Розвиток медицини і науково-технічний прогрес призвели до перегляду ставлення людини до смерті.

Під танатологією розуміють вчення про смерть, її причини, процеси умирання організму від початкових проявів до повного розкладання трупа. Термін "танатос" – грецьке слово, яке означає "смерть", а термін "танатологія" в науку введений І. І. Мечниковим.

Смерть – це постійне припинення функціонування організму як цілого. Під таким функціонуванням розуміється спонтанна інтегративна діяльність усіх або більшості підсистем (наприклад, ендокринний контроль) і, принаймні, мінімальний рівень відповіді на зовнішні впливи (наприклад, на зміни температури). Діяльність визначених підсистем може бути штучно замінена (штучний водій ритму серця, апарат штучної вентиляції легень – ШВЛ) без зміни статусу організму як цілого. Без сумніву, свідомість є невід'ємною характеристикою людини. Якщо вона загублена, життя втрачає свій сенс. Дійсно, відмирання і відторгнення клітин та їх комплексів відбувається протягом усього життя організму. Процеси вмирання людського організму починаються до його народження [1].

Донині сформульовано три принципові концепції стосовно того, що вважати смертю – серцеву смерть, смерть усього мозку, смерть вищих відділів мозку.

Відповідно до першої концепції, людина вмирає лише тоді, коли настає необоротне припинення функцій кровообігу і дихання. У цьому випадку суб'єкт може бути визнаний живим навіть за наявності нефункціонуючого ("мертвого") серця і навіть за його видалення. Особливо слід підкреслити, що у визначенні смерті, орієнтованої на серце, міститься критерій необоротності припинення вітальних функцій. Частим і, очевидно, помилковим поглядом клініцистів є оцінювання людей, які перенесли зупинку серця і потім успішно реанімовано, як колишніх "клінічно померлих". Бути померлим означає необоротну втрату функції кровообігу і дихання. Якщо людина перенесла зупинку серця і потім була реанімована, виходить, вона ніколи не вмирала! Його органи і тканини продовжували жити. Потенційно ми можемо врятувати таку людину. Людина може вмерти, якщо в неї настає зупинка серцевої діяльності і не проводиться серцево-легенева реанімація, але некоректно вважати його померлим.

Відповідно до концепції смерті всього мозку індивідуум вважається померлим тоді, коли настає необоротне припинення всіх функцій мозку, включаючи стовбурові. Така концепція заснована на переконанні в тому, що сутністю людини є здатність до інтеграції тілесних (фізичних) функцій. І оскільки передбачається, що за таку інтеграцію відповідальний мозок, то людина може вважатися померлою тоді і тільки тоді, коли необоротно припиняється функціонування всього мозку. Концепція смерті всього мозку є загальноприйнятою юридичною базою для трактування смерті в більшості країн світу, за винятком деяких азіатських країн, де така концепція не збігається з традиційними поглядами буддизму.

Нарешті, концепція смерті вищих відділів мозку може бути застосована до ситуації, коли пацієнт знаходиться в несвідомому стані, більшість функцій мозку втрачено, але певні стовбурові рефлекси залишаються збереженими. Відповідно

до концепції смерті всього мозку, він не може вважатися померлим, поки не будуть утрачені всі функції мозку. Разом з тим, відповідно до концепції смерті вищих відділів мозку, такий пацієнт може бути визнаний померлим, якщо вищі функції мозку залишаються втраченими постійно. Точка зору на те, які саме функції слід вважати в даній ситуації критичними, суперечлива. Існує думка, що такими функціями є функції кори мозку. Теоретично, однак, можливе збереження деяких моторних функцій кори у разі повної утрати сенсорних функцій. Деякі з прихильників концепції смерті вищих відділів мозку прирівнюють смерть до необоротної втрати свідомості і розумової функції. Клінічна ситуація, за якої вищі відділи мозку необоротно уражені у разі інтактності стовбурового відділу і збереженості функцій легень і серця без штучного підтримання, позначена як перманентний або стійкий вегетативний стан [2].

Для констатації смерті використовуються так звані орієнтовні (ймовірні) і достовірні (абсолютні) ознаки смерті. До орієнтовних ознак належать: нерухоме, пасивне положення тіла, блідість шкірних покривів, відсутність свідомості, дихання, пульсу і серцебиття, відсутність чутливості на больові, термічні подразнення, відсутність рогівкового рефлексу, реакції зіниць на світло.

Розпізнати дійсну смерть за ймовірними ознаками, якщо після смерті пройшло небагато часу, не завжди легко. Тому в сумнівних випадках, за наявності лише орієнтовних ознак смерті і відсутності явно несумісних з життям ушкоджень, лікар повинен надавати можливу в наявних умовах допомогу (штучне дихання, непрямий масаж серця, введення серцевих препаратів і т. ін.) до тієї пори, поки не пересвідчиться в настанні смерті, тобто появі ранніх трупних змін. Тільки після появи трупних плям спроби оживлення можуть бути припинені і констатована смерть [3].

Визначення смерті і її критеріїв не можуть вважатися досконалими і мають потребу в подальшому розробленні, оскільки введення нового критерію – смерть мозку (або його вищих відділів) як інтегрального органа не усуває основної

проблеми: редукції людини до органа. Критики існуючих критеріїв смерті свідчать, що у разі деяких отруєнь або глибокого переохолодженні енцефалограма також фіксує припинення роботи мозку, що потім може відновлюватися. Було усвідомлено, що пошуки більш адекватного критерію смерті повинні продовжуватися в напрямку ще більш інтегральних і загальнозначущих критеріїв. До речі, такі інтегральні критерії пропонуються й обговорюються: здатність до комунікації, здатність до відповідних реакцій, і, зрештою, збереження чутливості до болю (страждання) або задоволення. Сьогодні ще важко визначити, яким буде кінцевий підсумок зусиль, що починаються: єдиний критерій смерті (і життя) ще не вироблений, дискусії тривають[4].

1.Марчук А.І. Судова медицина: Курс лекцій // Національна академія внутрішніх справ України. – 1997 / Видавництво " Генеза", художнє оформлення.

2.Довбуш О. Право на гідну смерть //Право України. - 2002. - № 10. - С.122-125.

3.Запорожан В. Біоетика: підручник / Валерій Запорожан, Микола Леонідович Аряєв,. - К. : Здоров'я, 2005. - 287 с.

4.Савченко А. Евтаназія: кримінально-правовий аспект //Міліція України. - 2006. - № 3. - С. 28-29.

Шмілик О.

студент
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Цилюрик І.І.

асистент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національногоуніверситету «Львівська політехніка»

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕАЛІЗАЦІЮ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Акцизний збір - це, відповідно до ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів «Про акцизний збір» від 26.12.1992 року № 18-92, непрямий податок на окремі товари (продукцію), визначені законом як підакцизні, який включається до ціни цих товарів (продукції). Перелік підакцизних товарів затверджується і періодично переглядається Верховною Радою. Платниками податку в бюджет є суб'єкти

підприємницької діяльності - виробники (за реалізації товару) або імпортери підакцизних товарів (за перетину митного кордону).[1]

Статтею 215 Податкового кодексу України визначено наступний перелік підакцизних товарів: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво; тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну; нафтопродукти, скраплений газ; легкові автомобілі, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли.[2]

Відповідно до ч. 1 ст. 204 Кримінального кодексу України незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, карається штрафом від п'ятисот до тисячі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання для її виготовлення.[3]

Ч. 2 ст. 204 ККУ передбачає, що незаконне виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів, або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею, карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання для її виготовлення.[3]

Під час збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв і тютюнових виробів можуть використовуватись незаконно виготовлені, незаконно отримані або підроблені марки акцизного збору, у зв'язку з чим дії винних потребують додаткової кваліфікації за ст. 216 [4].

Якщо в незаконному виготовленні підакцизних товарів відсутні ознаки, вказані у ч. 2 або ч. 3 ст. 204, дії винного за наявності підстав можуть

кваліфікуватися за ч. 1 ст. 202 або за ст. 203. У разі, коли у вчиненому немає ознак того чи іншого складу злочину, особа, яка займається незаконним виготовленням підакцизної продукції, повинна притягуватись до адміністративної відповідальності (наприклад, за ст. 164 або ст. 177-2 КАП).

Протиправні дії з підакцизними товарами, вчинені службовою особою з використанням службового становища, необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 204 і 364. [3]

Суспільне небезпечні наслідки у вигляді заподіяння шкоди життю або здоров'ю споживачів недоброякісних підакцизних товарів за умови психічного ставлення до цих наслідків у формі необережності охоплюються ч, 3 ст. 204 і не потребують додаткової кваліфікації за ст. ст. 119, 128. У разі встановлення умислу на заподіяння шкоди життю або здоров'ю людей, дії того, хто збуває відповідні підакцизні товари, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 204 і відповідною статтею розділу II Особливої частини КК (зокрема, ст. ст. 115 або 121). [3]

1. Декрет Кабінету Міністрів «Про акцизний збір» :Закон України від 21грудня 1992 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-92.

2. Податковий кодекс України:Закон України від 4жовтня 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

3. Кримінальний кодекс України:Закон України від 06жовтня 2018р [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України:Закон України від 5серпня 2018р [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

Щербай І. Р.

студент
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Канцір В. С.

доктор юридичних наук, професор,
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,

професор кафедри кримінального права і процесу.

ЗАКОНОДАВЧЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОВНЕ ФІКСУВАННЯ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ ЗАСІДАННЯ І ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

У правовій державі судочинство ґрунтується на засадах, які забезпечують права учасників судового процесу, гарантії їх реалізації в такий спосіб, щоб кожній зацікавленій особі створити реальну можливість для здійснення свого основоположного права на судовий захист. Так, до основних засад судочинства в Україні пунктом 7 частини третьої статті 129 Конституції України віднесено гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами.

Враховуючи положення ст. 27 КПК України, суперечливими залишаються поняття та зміст принципу гласності і відкритості кримінального провадження.

Під засадою гласності кримінального судочинства розуміють звернену до суду конституційно-правову вимогу про відкритий розгляд справ, яка визначає спрямованість та напрямки реалізації певної групи норм кримінального процесу, впливає на порядок провадження у справі на різних його стадіях, спрямована на реалізацію завдань кримінального судочинства, і є засобом формування громадської думки про судочинство (правосуддя), підвищення соціальної активності громадян, рівня їх правової, моральної та політичної культури, гарантією прав і законних інтересів громадян, реалізації інших засад кримінального судочинства [1].

В юридичному словнику зазначається, що гласність – це один з принципів судочинства, що полягає у відкритості діяльності судових органів при розгляді кримінальних і цивільних справ [2, с.63].

Інші автори стверджують що, гласність – це голос громадськості, який не може бути байдужим для учасників процесуальної діяльності [3, с. 44].

До предмету гласності кримінального процесу відносять інформацію про хід розслідування і судового розгляду кримінального провадження, проміжні і кінцеві

результати такої діяльності [4]. Отже, предмет гласності кримінального судочинства складає інформація, яка безпосередньо пов’язана із реалізацією правових норм у судовій діяльності.

Як зазначають Кузьменко О.Т. та Дроздович Н.Л., гласність учасників судового розгляду є необхідним елементом їх процесуальної рівності, гарантією забезпечення їх прав, а не гласністю кримінального судочинства [5, с. 32]. Дуда В.Я. зауважує, що гласність сторін є складовою частиною гласності кримінального судочинства, але не є елементом змісту принципу гласності [6, с. 32].

На даний час немає єдиної точки зору щодо визначення змісту засади гласності кримінального судочинства. Одні автори визначають зміст даної засади, як сукупність правових вимог, що встановлюють права та обов'язки для учасників процесу, спрямовані на конкретизацію конституційної вимоги проведення відкритого судового розгляду. Інші відносять до змісту засади гласності судового процесу сукупність елементів, які передбачені процесуальним законом і кожен із яких так чи інакше відображає її суть [7, с. 264].

У зміст даного принципу входять наступні елементи: 1) розгляд справ у всіх судах відбувається відкрито; 2) повідомлення про час і місце розгляду справи; 3) повне фіксування судового розгляду кримінальних справ технічними засобами; 4) підстави та загальний порядок здійснення розгляду кримінальної справи у закритому судовому засіданні; 5) прилюдне оголошення вироків, ухвал і постанов, якими закінчується розгляд справи [8, с.185].

Якщо звернутися до нормативних актів, які так чи інакше стосуються проблеми гласності, то слід констатувати наступне:

1) в статті 10 Загальній декларації прав людини, прийнятої і проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, зазначено, що кожна людина для визначення своїх прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості висунутого проти неї кримінального обвинувачення, має право на підставі повної

рівності на те, щоб її справа була розглянута незалежним і неупередженим судом прилюдно і з дотриманням всіх вимог справедливості;

2) частиною 1 статті 14 Міжнародного пакту про цивільні і політичні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року, визначається, що преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий процес чи на частину його по мотивах моралі, громадського порядку або державної безпеки в демократичному суспільстві, або якщо цього вимагають інтереси особистого життя сторін, або в тому випадку, в якому, на думку суду, це є суворо необхідним, – при особливих обставинах, якщо публічність порушила б інтереси правосуддя;

3) у частині 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, прийнятої Радою Європи 4 листопада 1950 року, зазначено, що кожний у випадку спору про його громадянські права та обов'язки або при висуненні проти нього будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд впродовж розумного строку незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до закону;

4) аналогічне право кожної людини закріплене в статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод;

5) пунктом 7 частини третьої статті 129 Конституції України закріплено, що однією із засад судочинства є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;

6) стаття 27 КПК України регулює поняття засади гласності і відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами [1].

Однією з основних засад судочинства, є проведення відкритого судового провадження та його повне фіксування технічними засобами. Кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення Однак, слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення провадження у закритому судовому засіданні

впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках, зазначених у ст. 27 КПК [9].

Представники засобів масової інформації, присутні особи, можуть проводити в залі засідання фото- відео- аудіо-запис, без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Трансляція судового засідання – з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, транслювання в мережі Інтернет є обов'язковим. Секретар судового засідання повідомляє про здійснення повного фіксування судового розгляду, а також про умови фіксування судового засідання (ст. 343 КПК) [9].

Закон передбачає декілька випадків можливості розгляду справи в закритому засіданні: 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній; 2) розгляду справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; 3) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; 4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; 5) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні [9].

Напротивагу аналізованому принципу, існує законодавчо закріплена засада недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. Їх можна розголошувати лише з письмового дозволу слідчого або прокурора, в обсязі, в якому вони визнають можливим. Слідчий, прокурор попереджає учасників справи про обов'язок не розголошувати інформацію без дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність (ст. 222 КПК, ст. 387 КК України) [9].

Гласність судового розгляду полягає у вирішенні спору публічно, в присутності вільних слухачів, преси, які можуть фіксувати увесь процес судового розгляду на аудіо- чи відео пристрої. Сутність принципу гласності судового

процесу полягає у забезпеченні довіри до суду, доступності до судової зали засідань та ухвалення справедливого, незалежного й законного рішення суду.

З огляду на вище викладене, слід зробити такі висновки. Засада гласності в кримінальному провадженні: а) забезпечує виконання судом його виховної і попереджувальної функцій; б) дозволяє громадськості здійснювати контроль за діяльністю державних органів, що піднімає рівень ефективності їхньої роботи; в) підсилює зв'язок суду з громадськістю, спрямовує його на усунення причин і умов вчинення злочинів і їхнє попередження; г) підвищує силу і переконливість судового вироку як акту правосуддя; д) зміцнює гарантії прав і законних інтересів особистості; е) є знаряддям пропаганди моральності і права.

Слід усвідомлювати, що окреслити у законодавстві повний та вичерпний перелік категорій справ, щодо яких можливим є обмеження гласності судового процесу, проблематично. Приватних, комерційних або державних інтересів може торкатися будь-яке провадження, будь-яка судова справа. Подібний перелік завжди буде примірним, не вичерпним. Основу критеріїв легітимності обмеження гласності судового процесу повинні складати визначені у законі мета та засновані на ній загальні підстави такого обмеження.

1. Гончар В.П. Мета та підстави обмеження гласності судового процесу. URL: http://e-pub.aau.edu.ua.

2. Гончаренко В. Г. Юридичні терміни: тлумачний словник. К. 2004. 319 с.

3. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. К., 2013. 215 с.

4. Бондарчук С.А. Гласність та відкритість судового процесу як гарантія доступу до правосуддя. URL: http://www.pravoznavec.com.ua.

5. Кузьменко О. Т. Принцип гласності кримінального судочинства і формування довіри громадян до суду. Вісник Верховного суду України. 2015. № 10. С.31-36.

6. Дуда В.Я. Засада гласності і відкритості судового провадження за новим КПК України. 2012. № 6 (84). С. 31-35.

7. Багнюк Г. Історико-правовий аспект становлення й розвитку засади гласності та відкритості кримінального провадження. Юридичний вісник. 2014. № 6. С.263-268.

8.Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін. Кримінальний процес: підручник. Х., 2013. 425 с.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua.

Юзьків С.Л.

Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка»
Савчин Г.Я.

Навчально-науковий інститут права і психології НУ «Львівська політехніка»асистент кафедри кримінальногоправа і процесу к.ю.н.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН НА ПРАЦЮ ТА ТРУДОВІ ЗЛОЧИНИ

Проблема забезпечення громадян України права на працю була, є і буде актуальною для нашої держави. Нині потребують вирішення проблеми бідності, значної трудової міграції населення за кордон, високий рівень виробничого травматизму та професійних захворювань. Їх насамперед пов'язують з порушенням законодавства про працю, з низькою і несвоєчасною виплатою заробітної плати, ненадійними умовами праці тощо.

Проблемам реалізації прав громадян на працю присвячено чимало досліджень, зокрема науковці Н. Гетьманцева, М. Якименко, Д. Величко, Т. Занфірова та багато інших шукали шляхи подолання безробітності й реалізації трудових відносин.

Головним джерелом забезпечення права на працю є Конституція України. У статті 43 зазначається: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб» [1].

Отже, держава є головним суб'єктом забезпечення громадян працею і саме вона повинна заохочувати та стимулювати громадян до праці. Українська влада

приділяє недостатньо уваги цій сфері та неефективно бореться з проблемами безробіття. Людина – найвища державна цінність. Вона має право вимагати від держави створення та використання правових засобів, які забезпечать її достойний рівень життя.

Потребують вирішення проблеми умови праці та виплати заробітної плати працівникам. Ми можемо спостерігати, що частина населення працює на небезпечних для життя роботах, а роботодавці не покращують їх. У майбутньому це призведе до того що держава спіткнеться з серйозними соціальними проблемами. Державна влада, приватні підприємства, фабрики та установи повинні значну увагу приділити цьому питанню, щоб забезпечити право людей на належні умови праці та гідне життя її громадян.

Що ж до питання виплати заробітної плати, то кожний роботодавець зобов'язаний сплатити виплату за виконану роботу працівника. Держава, як гарант справедливості у кримінальному кодексі зазначила: «Безпідставна невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої установленої законом виплати громадянам більше ніж за один місяць, вчинена умисно керівником підприємства, установи або організації незалежно від форми власності,- карається штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певного діяльністю на строк до трьох років» [2].

Держава забезпечує відповідні санкції щодо порушення цієї норми та призначає відповідну відповідальність за злочинні дії роботодавців. Ця норма є гарантією отримання прибутку громадян за свою працю. Вважаємо, ця норма є ефективною та сприяє реалізації виникненню чесних відносин між роботодавцем та працівником.

Одним з правових гарантій забезпечення права на працю є право на страйк. Саме воно є одне з надійних джерел, які працівники можуть застосовувати для створення відповідних умов та гідної виплати за свою роботу. Проте, КК України забороняє примушування мирних працівників до страйку. Ніхто не має права заставити громадян, насильницьким чи іншим способом, вийти на страйк без її особистої волі. У разі спроби впливу, кримінальне право передбачає відповідні санкції. Питання страйку є суб'єктивним рішенням кожної людини.

Як правило, участь у страйку можлива виключно на добровільних засадах. «Факт примушування до страйку та перешкоджання участі в ньому не допускається. Порушення даної засади, якщо воно вчиняється шляхом насильства чи погрози застосування насильства або шляхом інших незаконних дій, є злочином та тягне за собою кримінальну відповідальність за статтею 174 Кримінального кодексу України» [3].

Одним з суб'єктів забезпечення громадян працею та захисту професійних прав є функціонування профспілок. Їх діяльність полягає: у захисті права на працю, оплату праці, охорону праці тощо; здійснення представництва інтересів працівників у трудових спорах; укладення галузевих угод від імені працівників, контроль виконання; здійснення громадського контролю за додержанням законодавства про працю та про охорону праці, створення безпечних і здорових умов праці, участь у розслідуванні причин нещасних випадків на виробництві і профзахворювань та наданні висновків про них. Перешкоджання їхній діяльності є не тільки трудовим злочином, але і злочином проти прав людини на захист. Кримінальне право стоїть на захисті діяльності цих органів та забезпечує належне покарання за порушення цієї норми. «Діяльність профспілок, їх об'єднань, яка порушує Конституцію України та закони України, може бути заборонена лише за рішенням місцевого суду, а профспілок зі статусом всеукраїнських і республіканських та об'єднань профспілок з відповідним статусом – лише за рішенням Верховного Суду України. Не допускається примусовий розпуск,

припинення, а також заборона діяльності профспілок, їх об'єднань за рішенням будь-яких інших органів» [4].

Отже, тільки суд має право припинити діяльність профспілок. Саме цей орган може справедливо вирішити чи є законною їхня діяльність, чи ні. Аналізуючи даний аспект, розуміємо що інші органи не мають такого повноваження. Законотворець правильно наділив судові органи цими повноваженнями, оскільки саме вони мають компетенцією нагляду за дотриманням Конституції та законів України.

Питання реалізації трудового права громадян залишається досі відкритим. Ця сфера потребує належного регулювання, зокрема щодо таких аспектів як: виплата заробітної плати, покращення умов праці, забезпечення трудових місць для всі громадян, права на страйк тощо. Головними джерелами захисту права на працю є Конституція України, Цивільний кодекс, Кодекс законів про працю, а також Кримінальний кодекс в якому прописані санкції щодо трудових злочинів. Він захищає діяльність профспілок, збереження основних умов трудового договору та їх виконання, забезпечує право на страйк тільки з особистої волі громадян тощо.

1.Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами та доповненнями станом на 30.09.2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III (зі змінами та доповненнями станом на 28.08.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

3 Керницька В. В. Право на страйк та порядок його реалізації у трудових правовідносинах. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право".2013.№2(8).С.1-12

4.Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 року № 1045-XIV (зі змінами та доповненнями станом на 01.01.2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14

Юринець С.О.,

студент
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Науковий керівник – к.ю.н., ***Н.В. Лесько***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Сучасний стан суспільного розвитку єважливиметапом формування інформаційного суспільства. Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя.Великою популярністю користуються соціальні мережі, щостали платформою для спілкування, знайомства та й загалом – для інформаційного обміну у суспільстві. Варто зазначити, що процес утворення взаємозв'язків між індивідами чи групами, а це певна соціальна інтеграція, відбувається саме завдяки Інтернету.Прикладом такої інтеграції виступають соціальні мережі.З кожним роком кількість соціальних мереж збільшується, збільшується й число їх користувачів, таким чином, об'єднуючи під одним дахом людей з різних частин світу.

Зокрема, за орієнтовними данимирізних дослідницьких інститутівза 2014 рік чисельність глобальної аудиторії соціальних медіа продовжує інтенсивно збільшуватися і нараховує сьогодні приблизно 60% всіх користувачів Інтернету (орієнтовно 1,2 – 1,3 млрд. осіб) [1].

Соціальні мережі (social network) – це соціальні структури, що утворюються окремими особами або організаціями з метою обміну інформацією, спілкування, комунікацій. Таким чином, стрімкий розвиток сучасних інформаційно-комунікаційнихтехнологій створює таку ознаку диференціації суспільства як ознака комунікативна. За допомогою комунікації суспільство може визначити себе, інформувати себе про власні інтелектуальні комунікації, піддавати інформацію сумніву, відхиляти її, нормувати комунікації як допустимі чи неприпустимі тощо [2, с. 56].

Першою Інтернет мережею була Web 2.0, щось на зразок великої електронної енціклопедії. Далі з'являється соціальна мережа на основі нової платформи Facebook, завдяки якій люди отримали можливість обговорювати і ділитися інформацією про дії [3, с. 275].

Окрім зарубіжних соцмереж, на сьогодні, в Україні активно набирають популярності такі мережі, як: Folk – мережа для неформального спілкування, Connect.ua – молодіжна соціальна мережа, Profeo – ділова соціальна мережа для професіоналів, Simpotki.net – соціальна мережа для красивих людей, kozakam.com – соціальна мережа України, antiweb.com.ua – перша українська соціальна антимережа, Ukrainci.org – неполітична блого-соціальна мережа «Ми-Українці!»[4].

Відзначимо, що останнім часом широкого розповсюдження в мережі Інтернет та соціальних мережах набуло явище розміщення відео-, аудіо- та друкованого матеріалу власного виробництва самими користувачами в рамках реалізації своїх гарантованих прав і свобод в інформаційній сфері відповідно до Конституції України [5] та Закону України «Про інформацію» [6]. Суб'єкт створення такого інформаційного продукту керується виключно власними морально-етичними цінностями та загальними вимогами до обігу інформації, визначеними Законом України «Про інформацію». Зміст таких матеріалів не контролюється жодним державним органом, і немає будь-якої гарантії відсутності матеріалів, що можуть завдати шкоду психічному та морально-психологічному здоров'ю дитини.

Підтримуємо думку О.Г. Радзієвської про те, що відсутність нормативно-правового регулювання в сфері обігу власного інформаційного контенту створює правовий вакуум та унеможливлює контроль за обігом даного інформаційного продукту та якістю його наповнення. За відсутності контролю та механізмів правового регулювання суспільних відносин, що виникають між суб'єктами інформаційних відносин в соціальних мережах чи мережі Інтернет у питаннях

створення та поширення власноруч створеного інформаційного продукту, ефективність протидії негативним інформаційним впливам на дитину та забезпечення її інформаційного безпеки стає сумнівною. Тому найближчим часом необхідно законодавчо врегулювати суспільні відносини в інформаційній сфері, які відбуваються в соціальних мережах та мережі Інтернет [7, с. 115–116].

Зауважимо, що більшість із соціальних мереж в Інтернеті є публічними ідозволяютьбудь-кому приєднатись [4].Саме звідси і випливає основна проблема, що пов'язана з недостатністю правового регулювання даної сфери. Це проблема вільного доступу та залучення дітей до Інтернету.Проблема доступу до матеріаліалів з обмеженою віковою категорією частково вирішується методомвстановлення програми батьківського контролю.

Батьківський контроль комп'ютера– це набір програм і дій, який спрямований на організацію або заборону використання дітьми комп'ютерного часу, доступу до ігор або інших програм, і найголовніше – для уникнення перегляду сайтів з «недитячим» вмістом. Програми батьківського контролю дозволяють дорослим обмежувати контент, який дивляться і читають діти в Інтернеті [8].

Слід зазначити, що британські вчені з Університету Шефілд довели, що чим більше часу діти проводять в соціальних мережах, тим більш нещасними вони себе почувають майже у всіх аспектах життя.Згідно з дослідженням, перебування в соціальних мережах протягом усього однієї години знижує на 14% ймовірність того, що діти будуть повністю задоволені життям. Навіть проживання окремо з матір'ю чи батьком впливає на благополуччя дитини в три рази менше. Діти, які більше часу проводять в Facebook і Instagram, відчувають себе менш щасливими в тому, що стосується їх успішності, зовнішності і сім'ї. При цьому діти, що активно користуються соцмережами, в більшій мірі задоволені відносинами з друзями[9].

Однак, не варто забувати, що Інтернет, зокрема соціальні мережі,є не лише джерелом негативних вражень чи шкідливої інформації. На сьогодні це один з

основних засобів як негативного, так і позитивноговпливу на дітей і дорослих. Проте, важливо пам'ятати, що діти через свій вік не здатні адекватно оцінити реальність такою, якою бачать її дорослі. Тому, батьки, в свою чергу, повинні докласти усіх зусиль аби навчити дитину правильно користуватися всією інформацією, що дає технічний прогрес та навчити дитину видфільтровуватиінформацію з інформаційної «скриньки пандори».

Виходячи з цього виникає запитання, чи не є шкідливим доступ дітей до Інтернету вцілому? Відповідь однозначно – ні. Адже Інтернет – це доступ до безмежного джерела інформації, що допомагає вирішитивеличезну кількість побутових, навчальних,робочих та інших, не менш важливих проблем. Очевидно, що доступу до Інтернету користувачам в близькому майбутньому точно не закриють, однак проблема правового регулюваннявідносин у соціальній сфері залишається відкритою.

1.Гнатюк С. «Нові ідентичності» в Україні та світі: підстави формування, концепції, прогнози. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss. gov.ua/articles/534/.

2.Андреєв Д. Засоби масової інформації як механізм інтелектуальної комунікації в процесі розвитку інформаційного суспільства.Теорія і практика інтелектуальної власності. 2015. № 5. С. 56.

3.Шмідт Е., РозенбергДж. Як працює Google / пер. с англ. Ю. Гордієнка. К.: Видавнича група КМБУКС, 2016. 304 с.

4.Соціальні мережі в Інтернеті. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_мережа.

5.Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

6.Про інформацію: Закону України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

7. Радзієвська О.Г. Правові засади протидії негативним інформаційним впливам на дітей в Україні: дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 260 с.

8.Программы для родительского контроля на компьютере. URL: http://antonkozlov.ru/kompyuternye-programmy/roditelskij-kontrol.html.

9.Ученые: В несчастливом детстве виноватысоцсети. URL: http://www.aistenok.ru/news_detail.php?ID=71007.

Юринець С.

студент
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Кушпіт В.П.

доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
к.ю.н., доцент

ЗВОРОТНА ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ У ЧАСІ

Законодавство більшості демократичних країн світу передбачає можливість застосування зворотної дії кримінального закону у часі . Проте така практика застосування кримінальним законодавством передбачена тільки у випадках , коли діє пом'якшення або скасування кримінальної відповідальності як такої. Україна, в свою чергу, з моменту проголошення незалежності, не є винятком. Як демократична країна, Україна визнаючи таким чином принцип гуманізму, допускає використання зворотної дії закону, як позитивного фактору.

Конституція України встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави (ст.3). Це конституційне положення дає підстави для висновку, що права людини, у тому числі і тієї, яка є суб'єктом кримінального правовідношення, мають превелююче значення над державними функціями і повноваженнями, що останні мають бути спрямовані на сприяння реалізації та захисту перших. Саме тому у випадках, коли закон поширює повноваження держави щодо обмеження прав людини, то таке розширення повинне стосуватися виключно повноваження держави у майбутніх кримінальних правовідносинах, тобто правовідносинах юридичний, факт яких ще не виник. І ніякими міркуваннями доцільності не можна обґрунтувати зворотну

дію нового закону, якщо він розширює каральні повноваження держави. Окрім цього кримінальний закон повинен мати зворотну дію у часі, з огляду на те, що таким чином він розширює коло прав людини чи звужує коло її обов'язків, а також зменшує обсяг державного втручання в приватне життя людини [1].

Саме ж поняття «зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі» означає поширення дії нового закону на осіб, що вчинили відповідні діяння до набрання ним чинності. Більш м'яким вважається закон, в якому встановлюється більш м'який вид покарання, ніж у законі, що діяв під час вчинення злочину:

-мінімальна межа покарання нижча, ніж така ж межа покарання у законі, що діяв раніше;

-максимальна межа одного і того ж виду покарання є більш низькою у новому законі;

-одночасно знижена нижча межа і підвищена вища межа. В цьому випадку закон має зворотну дію у часі лише у тій частині, яка пом'якшує відповідальність (див. ч. 3 ст. 5 КК);

-виключено додаткове покарання, яке було передбачене у попередньому законі;

-збережене додаткове покарання, однак це покарання в новому законі, на відміну від того, що діяв раніше, передбачене факультативно поряд із менш суворим додатковим покаранням;

-виключений більш суворий вид покарання, передбачений в альтернативній санкції, або в таку санкцію включений менш суворий вид покарання;

-замість одного основного покарання, яке було у законі, що діяв раніше, передбачено альтернативно ще хоча б одне більш м'яке основне покарання [2].

Закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує

становище особи, має зворотну дію у часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Якщо після вчинення особою діяння, передбаченого КК України, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотну дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи [3].

При визначенні зворотної дії закону про кримінальну відповідальність стосовно триваючих і продовжуваних злочинів слід виходити із часу вчинення цих злочинів. Якщо ж триваючий чи продовжуваний злочин почався під час дії старого закону і вчинювався під час дії нового закону, який пом'якшує кримінальну відповідальність за відповідне діяння, може бути застосований новий закон [4].

В Україні застосування зворотної дії кримінального закону у часі набула значного поширення. За прикладом звертаємося до аналізу судової практики застосування зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі , проведеної Верховним Судом України. Так, до прикладу, 23.05.2013 Пустомитівський районний суд Львівської області, керуючись ст.5 КК, ст. 6, 282 КПК 1960 р., закрив кримінальну справу за обвинуваченням Б. у вчиненні злочину, передбаченого ч.1 ст.192 КК, у зв’язку з декриміналізацією діяння, зазначивши, що дії Б. було перекваліфіковано зі ст.87 КК 1960 р. (спричинення майнової шкоди шляхом обману або зловживання довір’ям) на ч.1 ст.192 КК, де обов’язковою ознакою об’єктивної сторони складу злочину є значний розмір шкоди, який станом на 1.01.2013 відповідно до примітки до ст.192 КК становив 28 тис. 675 грн. Справу було порушено у 1994 р. за результатами контрольної перевірки дотримання водієм правил перевезення пасажирів через виявлення 69 грн., отриманих від пасажирів без надання їм квитків. Оскільки така сума є значно меншою від 28 тис. 675 грн., суд дійшов висновку про відсутність складу злочину за ч.1 ст.192 КК. На вказаному вище прикладі ми можемо побачити розгляд судом

справи, порушеної за статтями, відповідно до змісту яких спостерігається пом'якшення кримінальної відповідальності без зміни санкції відповідної норми Особливої частини КК шляхом зменшення часової, грошової або іншої верхньої чи нижньої межі того чи іншого виду покарання, визначеного в розділ X «Покарання та його види» Загальної частини КК. Із зазначеного вище прикладу вбачається, що суд правомірно застосував ст. 5 КК України [5].

Однак бувають випадки, коли норми нового чинного закону можуть погіршити становище ув'язненого. У наступному судовому рішенні суд врахував заяву засудженого і залишив вирок районного суду без зміни. Так, Жовтневий районний суд м. Харкова постановою від 20.02.2012 відмовив у задоволенні подання начальника Жовтневого МРВ КВІ УДДУ в ПВП у Харківській області про приведення у відповідність з новим законом вироку Лозівського міськрайонного суду Харківської області, яким К. засуджено за ч.2 ст.212^1, ч.2 ст.364, із застосуванням ст.70 КК, до покарання у вигляді 4 років 6 місяців позбавлення волі з іспитовим строком на 2 роки, а на підставі ст.75 КК звільнено від відбування покарання з іспитовим строком на 2 роки. Суд мотивував таке рішення тим, що засуджений К. не погодився з поданням і просив не погіршувати його становище, замінюючи на покарання у вигляді штрафу відповідно до змін, внесених законом №4025-VI, якими ст.212^1 КК викладено у новій редакції в частині покарання, аргументуючи це тим, що К. виконує належним чином усі умови іспитового строку і зобов'язується це робити й надалі [5].

Звідси, можемо зробити висновок, що практика застосування в Україні зворотної дії закону набула значного поширення та застосування. Часто суди можуть допускатися помилок при перекваліфікації протиправних дій та помилково змінюють вироки, проте саме закріплення можливості використання правил зворотної дії закону у часі є надійним гарантом прав людини у кримінальному провадженні .

1. Пономаренко Ю.А. Чинність і дія кримінального закону у часі : монографія / Ю.А. Пономаренко .-К. : Атіка , 2005. -288 с.

2. Дія кримінального закону у часі . Зворотна дія кримінального закону [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://sites.google.com/site/igroupteamsite/krp/dia-kriminalnogo-zakonu-u-casi-zvorotna-dia-krim-zakonu.

3. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид./ Р. В. Вереша - К. 2012. - 320 с.

4. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://studies.in.ua/krimnalne-pravo-zagalna-chastina/4562-zvorotna-dya-zakonu-pro-krimnalnu-vdpovdalnst-u-chas.html.

5. Аналіз судової практики застосування зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі (ВСУ) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/pda/123567.html.

Якимова С.В.,

доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка» к.ю.н., доц.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Реалії сьогодення переконливо засвідчують про потребу у вирішенні завдання пошуку новітніх підходів до збору, опрацювання, інтерпретування та використання кримінологічної інформації у повсякденній роботі поліцейського. З цією метою у діяльності правоохоронних органів практикується використання кримінологічного аналізу. Кримінологічний аналіз – це дослідження інформації про злочинність, злочини та їх окремі види, злочинну діяльність, особу злочинця, причини та умови вчинення злочинів, а також діяльність щодо запобігання злочинним проявам. Окрім цього, предметом кримінологічного аналізу є чинна практика реагування на злочинні прояви, на повідомлення про злочини, стан їх реєстрації, обрання запобіжних заходів тощо [1, с. 56-57]. Кримінологічний аналіз впродовж тривалого часу успішно практикується у діяльності правоохоронних органів. Кримінологічний аналіз може бути науковим і прикладним. У діяльності Національної поліції превалює прикладний кримінологічний аналіз, що здебільшого, стосується стадії управління у сфері протидії злочинам. З цією метою, підрозділами Національної поліції, зокрема, здійснюється: - збір

інформації про криміногенну ситуацію на території обслуговування; підготовка інформаційних документів; - обмін інформацією з правоохоронними органами та іншими органами державної влади; - інформування керівництва про стан виконання підрозділами Національної поліції покладених на них завдань; - формування та ведення інформаційних ресурсів; - оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій [2, с. 153].

Операціально кримінологічний аналіз є дослідженням кримінологічної інформації. Вдалим кроком на шляху до її ефективного використання у діяльності поліції - є запровадження керованої аналітики - «Intelligence Led Policing», а також утворення у структурі Департаменту карного розшуку Управління кримінального аналізу. Його працівники здійснюють збір, оцінку та аналіз кримінологічної інформації, що може бути використана для розкриття злочинів, розслідування кримінальних проваджень, документування протиправної діяльності організованих груп та злочинних організацій, запобігання злочинам надаючи відповідну допомогу профільним підрозділам та забезпечуючи їх необхідними відомостями[3].

Разом з тим, у системі поліції продовжує існувати чимало проблем, пов'язаних з організацією кримінологічного аналізу у діяльності підрозділів Національної поліції. Так, зокрема, на даний паралельно існує чимало джерел розрізненої інформації, що накопичується в різних базах даних. Аналіз кримінологічної інформації та її зосередження може здійснюватися автономно, окремими співробітниками різних галузевих служб. Як наслідок, після їх звільнення чи переміщення по службі значна частина важливої кримінологічної інформації втрачається. Тим самим порушується основоположний європейський принцип, що інформація не належить конкретному поліцейському, а – державі, як один із продуктів діяльності поліції.

Як відзначається керівництвом Управління кримінального аналізу, у сучасній діяльності Національної поліції в Україні використовується три види

аналізу: 1 - оперативний аналіз даних про злочин, а також технічної інформації з метою подальшої координації діяльності слідчо-оперативної групи щодо розкриття резонансного злочину; 2 - тактичний аналіз, що передбачає нанесення відповідної кримінологічної інформації на карти районів з метою виявлення тих, де існує підвищений ризик вчинення «вуличних злочинів». Метою даного виду аналізу є надання рекомендацій в логістичних цілях для уточнення маршрутів несення служби нарядами патрульної поліції, а також рекомендації для проведення цільових відпрацювань районів силами оперативних працівників; 3 - стратегічний аналіз, спрямований на комплексний кримінологічний аналіз діяльності організованих злочинних груп і подальше планування заходів в даному напрямку протидії [2].

Таким чином, ефективність кримінологічного аналізу багато в чому залежиться як від професійної підготовленості аналітиків, їх навичок правильно обрати («відшукати») необхідну інформацію в загальному масиві відомостей, належним чином на її опрацьовувати; так і від сконцентрованості відповідної інформації. . Значна розрізненість баз даних не сприяє ефективному використанню кримінологічної інформації та відповідно - кримінологічному аналізу. До прикладу, у Польщі і Молдові для збору необхідної кримінологічної інформації щодо конкретної особи, яка займається злочинною діяльністю достатньо звернутися лише до однієї бази даних [2].

В додаток до вище наведеного доцільно зазначити, що на даний час у структурі Національної поліції, крім Управління кримінального аналізу (у складі Департаменту карного розшуку) функціонують Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування та Департамент інформаційно-аналітичної підтримки (структурний підрозділ центрального органу управління поліції) [4; 5]. Їх завдання багато в чому суміщаються, що ускладнює їх спільну діяльність та вимагає додаткової розробки заходів координації у напрямку ефективної організації кримінологічного аналізу, а також

використання його результатів у цілях запобігання злочинним проявам підрозділами Національної поліції в Україні.

Таким чином, у сучасних умовах, спостерігаються на загал позитивні зміни щодо розвитку можливостей використання кримінологічного аналізу в діяльності підрозділів Національної поліції в Україні. Разом з тим інституційна основа цього процесу потребує подальшого удосконалення, в рамках спеціально присвячених цьому питанню наукових розвідок.

1.Закалюк А.П. Практична кримінологія. Кн.3. К.: Видавничий Дім Ін Юре», 2008. 320 с.

2.Негодченко Вадим Зміст адміністративно-правових засобів забезпечення обігу інформації підрозділами інформаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування органів Національної поліції України Підприємництво, господарство і право. 2017. №3 . С. 149-154.

3.Звіт про діяльність Національної поліції України за 2017 рік. URL : http://mvs.gov.ua/ua/pages/241_zviti.htm (дата звернення: 02.10.2018).

4.Наказ Національної поліції України від 27.11.2015 №126 «Про затвердження Положення про Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України». URL: http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1795723 (дата звернення: 02.10.2018).

5.Наказ НП України від 14.11.2015 року № 90 "Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України". URL: http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1795723 (дата звернення: 02.10.2018).

Яронь Б.Б.
курсант
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Габуда А.С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та о.р. д.
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ВРАХУВАННЯ ПОМ'ЯКШУЮЧИХ ТА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ

Як для науки так і правозастосовної практики значний інтерес становить питання про те, як потрібно призначати покарання в разі одночасної наявності обтяжуючих і пом'якшуючих обставин, а також інших обставин, які позитивно або негативно характеризують учинений злочин чи осіб, які його вчинили. Чинним кримінальним законодавством це питання чітко не врегульовано, а отже, як і більшість інших питань, що виникають на етапі призначення покарання, суд має вирішувати його на власний розсуд.

Вбачається, що цьому явищу необхідно запровадити обов'язкову альтернативу. Наприклад, може бути закріплено правило, відповідно до якого вихідним пунктом визначення виду та розміру покарання є середнє покарання, передбачене в санкції статті. Так, за наявності обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, суд, відповідно, збільшує або зменшує покарання відносно його середнього значення. Варто зауважити, що ніхто не забороняє суду діяти за цим алгоритмом навіть за тих обставин, коли чіткі роз'яснення в законі про кримінальну відповідальність відсутні. Проте відсутність такого алгоритму робить процес призначення покарання (якщо його розглядати в загальнодержавному вимірі) дещо хаотичним, оскільки кожен суддя, приймаючи власне рішення, може починати відлік покарання як від нижньої межі, передбаченої в санкції, так і верхньої її межі або навіть із середини.

Така хаотичність і невизначеність може бути передумовою неналежного врахування обставин, які пом'якшують або обтяжують покарання під час його призначення. Звернемо увагу на приклад призначення покарання за злочин, учинений у співучасті, відповідальність за який передбачено п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України. Так, згідно з вироком Підволочиського районного суду Тернопільської області від 8 вересня 2017 р. двох осіб було засуджено за вчинення за попередньою змовою умисного вбивства в період відбування ними покарання у виді позбавлення волі. Призначаючи покарання за цей злочин, суд урахував щодо кожного із засуджених таку обтяжуючу обставину, як рецидив злочинів, водночас

узявши до уваги пом’якшуючу обставину – щире каяття в скоєному та активне сприяння розкриттю злочину. Обом співвиконавцям було призначено покарання у виді позбавлення волі строком на десять років, тобто найменш суворе покарання, передбачене в санкції частини відповідної статті КК України [1, с. 4]. Формально таке покарання повною мірою відповідає положенням закону про кримінальну відповідальність, однак постає питання: чи цілком воно відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину, особливо якщо його оцінювати абстрактно та порівнювати з іншими випадками призначення покарання за аналогічні злочини.

У межах даного аналізу постає питання: чи можуть наведені обставини (як ті, що обтяжують покарання, так і ті, що його пом’якшують) урівноважити одна одну, тобто чи є однаково істотними такі обставини, як щире каяття та рецидив злочину (учинення особою суспільно небезпечного діяння в період відбування покарання за раніше вчинений злочин). Наведені обставини не є рівнозначними, адже вказана пом’якшуюча обставина жодним чином не знижує ступінь тяжкості злочину, надто такого, як умисне вбивство, а лише відображає позитивну посткримінальну поведінку особи, яка вчинила злочин та певною мірою полегшує процес з’ясування всіх обставин. Натомість варто зважати на те, що встановлена судом обтяжуюча обставина має важливе значення для обрання конкретного виду й міри покарання, оскільки дає змогу стверджувати, що призначене особі в минулому покарання не було достатнім для того, щоб попередити вчинення нею нових злочинів.

Таким чином, згідно з наведеними теоретичними обставинами, можна стверджувати, що мінімальне покарання в цьому кримінальному провадженні є явно недостатнім для виправлення особи та попередження нових злочинів, оскільки стає незрозумілим, яким має бути покарання за цей злочин для осіб, які вперше вчинили діяння, відповідальність за яке передбачено КК України?

Слід погодитись із Т. В. Сахарук стосовно того, що можливості суду під час здійснення правосуддя в справах за наявності, наприклад, лише пом’якшуючих

обставин зводяться до такого: 1) призначити менш суворий вид основного покарання, якщо санкція є альтернативною; 2) призначити покарання, близьке до мінімуму; 3) не призначати додаткового покарання; 4) призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом; 5) звільнити особу від відбування покарання з випробуванням тощо [2, с. 183]. Однак, окрім пом'якшуючих обставин, істотними в справі можуть бути не лише обтяжуючі, а й негативні відомості, які характеризують особу обвинуваченого, ступінь тяжкості злочину, мотиви, спосіб учинення протиправного діяння. З урахуванням таких обставин, теоретично можна припустити існування випадку, за якого наявність навіть декількох пом'якшуючих обставин, зокрема таких, як щире каяття чи сприяння розслідуванню злочину, можуть бути нівельовані жорстокістю вчиненого злочину, або, наприклад, ницим мотивом його вчинення [3, с. 233]. Тому необхідно напрацювати систему суддівського зрівноваження даних обставин при винесенні вироків.

З метою пошуку оптимального способу вдосконалення стану призначення покарання, а отже забезпечення належного врахування обставин, які пом'якшують покарання, варто розвивати напрям використання потенціалу правозастовних, а не правотворчих органів. Це безпосередньо стосується діяльності суду. Приклади відповідного обґрунтованого врахування обставин, які пом'якшують покарання, могли б використовуватись як зразок для судів під час призначення покарання за аналогічні злочини. Іншими словами, напрямом поліпшення стану призначення покарання, зокрема врахування обставин, які його пом'якшують та обтяжують, є пристосування практики судового прецеденту в цій частині до потреб вітчизняної судової системи.

1. Вирок Підволочиського районного суду Тернопільської області від 8 вересня 2017 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/49916457 (дата звернення 05.09.2018).

2. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 196 с.

3. Іванюк Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2006. 203 с. URL: http://bookwu.net/book_obstaviniyaki-pomyakshuyut-pokarannyaza-kriminalnim-pravom-ukrani_ 899/3_vstup (дата звернення 12.09.2018).

Ященко О.В.,

студент
юридичного факультету Запорізького
національного технічного університету (м. Запоріжжя)

Шиян Д.С.,

доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету Інституту управління та права Запорізького
національного технічного університету (м. Запоріжжя), к.ю.н., доц.

МОТИВ ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

Фінансова неспроможність – це наслідок злочинного діяння, передбаченого ст. 219 КК, а не обов'язково його мета. Адже метою дій, що призводять до такого наслідку, можуть стати й безліч інших результатів, а до настання фінансової неспроможності злочинець може ставитися байдуже (непрямий умисел). Відтак буде неправильним закріплення такої ознаки, як мета, оскільки це свідчитиме лише про прямий умисел як форму вини аналізованого злочину й не дозволить притягнути до відповідальності осіб, котрі прагнули досягти інших цілей і розуміли, що це може призвести до фінансової неспроможності суб'єкта господарювання. Тим більше, що законодавець у диспозиції досить зрозуміло сформулював стійку фінансову неспроможність як обов'язковий наслідок цього злочину, а не мету.

Факт закріплення факультативної ознаки як обов'язкової у ст. 219 КК заперечити важко, але при встановленні, що саме це за ознака – мета чи мотив, виникає розбіжність думок. Одні вважають, що цей злочин характеризується корисливим мотивом і мета його – задоволення особистої зацікавленості або прагнення задовольнити інтереси третіх осіб [1, с. 358]. Інша думка з цього

приводу: обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони визнається лише мотив – корислива чи інша особиста зацікавленість винної особи або її бажання задовольнити ті чи інші потреби третіх осіб [2, с. 303; 3, с. 584].

Така дискусія викликана неправильним чи неточним розумінням понять мотиву й мети. Мотив та мета є самостійними психологічними ознаками суб'єктивної сторони, але вони взаємозалежні, взаємопов'язані між собою й лише в поєднанні можуть дати повне уявлення про спрямованість поведінки особи. Про ці дві ознаки можна говорити лише тоді, коли йдеться про умисні злочини (як у нашому випадку).

Але слід відрізняти мотив від мети. Мотив злочину – це спонукання до вчинення злочину, а мета – уявлення про його суспільно небезпечний наслідок, про ту шкоду, яка завідомо для винного настане і яка, проте, є для нього бажаною. Мотив дозволяє визначити, чому особа вчиняє злочин, а мета – заради якого результату [4, с. 163]. Мета – це уявлення про бажаний результат, котрий прагне досягнути особа [5, с. 151].

Таким чином, якщо стосовно того, що користь є спонуканням до вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК – тобто мотивом, не має сумніву, оскільки це безпосередньо вказано в диспозиції, то щодо «особистої зацікавленості або в інтересах третіх осіб» виникає питання.

Вважаємо, що ці ознаки злочину – дії з особистої зацікавленості або в інтересах третіх осіб – також є мотивами злочину, тими чинниками, які викликають намір, спонукають особу до злочинних дій – доведення до фінансової неспроможності. Визнавати їх метою не можна, оскільки вони самі по собі не є шкідливими наслідками. Вчинення особою дій за своєю зацікавленістю або заради інтересів інших осіб ще не є злочинними, суспільно небезпечними наслідками. Адже мета – це бажання особи досягти певних шкідливих наслідків [6, с. 124]. Ці ознаки характеризують, чому особа вчинює суспільно-небезпечні дії – задля себе, своєї особистої зацікавленості, або задля інших осіб. Доведення до фінансової

неспроможності з інших мотивів складу даного злочину не утворює. Відсутність хоча б одної обов'язкової ознаки конкретного складу злочину виключає цей злочин [4, с. 164].

Те що цей підхід вірний, підтверджує ще один факт: відомо, що мета може бути лише у злочинах, вчинюваних з прямим умислом [4, с. 163]. А доведення до фінансової неспроможності, як встановлено раніше, – умисний злочин, тобто може вчинюватися як з прямим, так і з непрямим умислом.

Користь полягає в бажанні одержати матеріальні блага для себе чи для іншої особи, зберегти або отримати майнові права, уникнути якихось матеріальних витрат, або виконання обов'язків, або отримання інших матеріальних винагород.

Корисливий мотив при доведенні до фінансової неспроможності може виявлятись у прагненні винної особи одержати матеріальну вигоду у процесі санації та укладення мирової угоди, що передбачають застосування за погодженням сторін відстрочки або розстрочки платежів, прощення кредиторами всіх боргів або їх частини, зобов'язання інвестора погасити борг або його частину тощо [1, с. 358].

О. О. Дудоров вважає, що мотиви, якими можуть керуватися особи, умисно створюючи чи збільшуючи неплатоспроможність боржника, аналогічні до мотивів фіктивного банкрутства віднесені прагнення особисто збагатитися, помститися, завдати неприємностей власникові майна підприємства, догодити іншим особам [2, с. 303–304].

Хочемо зазначити, що вказані в цьому складі злочину мотиви є узагальнюючими, їх зміст є дуже широким і може охоплювати всі можливі спонукання й бажані наслідки винної особи, оскільки будь-яка дія в такому випадку є свідомим актом людини і вчинює її вона лише тому, що це відповідає її особистій зацікавленості або бажанні задовольнити інтереси третіх осіб. Навіть корисний мотив може охоплюватися таким формулюванням мотиву, як особиста зацікавленість.

І. Бенедисюк з цього приводу також зазначає, що, хоч мотиви вчинення розгляданого злочину визначені у складі досить конкретно, однак їх зміст свідчить про те, що вони можуть бути практично будь-якими: це може бути вчинення злочину з корисливих мотивів, тобто з бажання збагатитись як безпосередньо, так і посередньо (наприклад, шляхом ухилення від сплати податків суб'єктом підприємництва). Разом із тим цей склад злочину, окрім корисного, передбачає наявність і інших мотивів злочинної діяльності, іншої особистої зацікавленості, а також вчинення дій в інтересах третіх осіб [7, с. 56].

Таким чином, корисливий мотив, інша особиста зацікавленість або вчинення діянь в інтересах третіх осіб – це можливі мотиви злочину – доведення до фінансової неспроможності, але вказівка на них у тексті диспозиції ст. 219 КК України нами визнається зайвою, оскільки вона не конкретизує й не обмежує коло можливих мотивів цього злочину.

1. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. Київ : «Форум», 2001. Ч. 2: Особлива частина. 2001. 942 с.*
2. *Дудоров О. О., Мельник М. І., Хавронюк М. І. Злочини у сфері підприємництва. Навчальний посібник / за ред. Хавронюка М. І. Київ : Атака, 2001. 608 с.*
3. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.*
4. *Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.*
5. *Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Вид. 5-те, переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2009. 408 с.*
6. *Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 272 с.*
7. *Бенедисюк И. Уголовная ответственность за доведение до банкротства. Вестник налоговой службы Украины. 2000. № 19. С. 55–59.*

Janusz Niczyporuk

dr hab., prof. nadzw.
Kierownik Katedry Postępowania Administracyjnego
Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu
Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Олег Батюк

кандидат юридичних наук, доцент професор кафедри
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська Юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ ОСІБ ЗГІДНО ПРАКТИКИ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність теми обумовлена тим, що про системний характер порушення прав ув'язнених свідчать доповіді та дослідження у сфері дотримання прав людини в Україні, заснованими на інформації, отриманій як від національних органів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, так і від різних міжнародних організацій. Незважаючи на те, що практично другій рік триває анонсована Міністерством юстиції України реформа пенітенціарної системи, на жаль, суттєвого поліпшення ситуації щодо прав осіб, які тримаються в установах виконання покарань та попереднього ув'язнення, не відбулося [1, с.202].

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини (на далі ЄСПЛ), коли особа заявляє обґрунтовану скаргу на те, що вона незаконно і всупереч вимогам статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (на далі Конвенції), зазнала жорстокого поводження з боку правоохоронців чи інших представників держави, це положення у поєднанні із загальним обов'язком держав за статтею 1 Конвенції «ґарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в [...] Конвенції», вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування, як і розслідування за статтею 2 Конвенції, має привести до встановлення і покарання винних.

Так 15 травня 2012 року Європейським судом з прав людини було постановлене «пілотне» рішення у справі «Каверзін проти України» (Kaverzin v. Ukraine), заява №23893/03, у якому було визнано низку порушень статті 3 Конвенції, а саме: у зв'язку з катуванням заявника працівниками міліції, у зв'язку з непроведенням органами влади ефективного розслідування за скаргою заявника на катування, з огляду на відсутність у період з січня до вересня 2001 року адекватної медичної допомоги у зв'язку з ушкодженням ока заявника, а також у зв'язку із застосуванням до заявника наручників в Дніпропетровській колонії. Водночас, ЄСПЛ застосував статтю 46 Конвенції, яка зобов'язує державу відповідача вжити заходи і стосовно інших осіб, ситуація яких аналогічна ситуації заявника, а саме усунути проблеми, які призвели до таких висновків ЄСПЛ. Далі ЄСПЛ, зокрема, зазначив: що частина цієї справи стосується повторюваних проблем, які лежать в основі частих порушень Україною статті 3 Конвенції. Зокрема, приблизно у 40 своїх рішеннях ЄСПЛ встановив, що державні органи України були відповідальними за жорстоке поводження з особами, які трималися під вартою, та що ефективного розслідування тверджень про таке жорстоке поводження проведене не було дивитись, наприклад, справу «Вінтман проти України» (Заява № 28403/05)

Наразі, на розгляді ЄСПЛ знаходиться більше 100 справ, які стосуються тих самих питань.

Варто зауважити, що ЄСПЛ також зазначає, що порушення, встановлені в рішенні рішення у справі «Каверзін проти України» (Kaverzin v. Ukraine), заява №23893/03 [2], не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій справі, але є наслідком нормативно-правових недоліків та недоліків адміністративної практики державних органів щодо їх зобов'язань за статтею 3 Конвенції. Так зокрема, враховуючи відповідну практику ЄСПЛ, підозрювані є найбільш вразливою групою жертв жорстокого поводження з боку правоохоронців. Жорстоке поводження часто мало місце у перші дні тримання

жертв під вартою, протягом яких вони не мали доступу до захисника, а їхні тілесні ушкодження не фіксувалися належним чином або взагалі не фіксувалися. Хоча не в кожному такому випадку можна встановити, що жорстоке поводження здійснювалося з метою отримання визнавальних показань, не можна виключати зв'язок між жорстоким поводженням з жертвами та метою державних органів отримати викривальні докази дивитись, наприклад, рішення ЄСПЛ у справах «Вергельський проти України» (Vergelskyy v. Ukraine), п. 108; «Самардак проти України» (Samardak v. Ukraine), п. 36; «Ковальчук проти України» (Kovalchuk v. Ukraine), п. 60; «Бочаров проти України» (Bocharov v. Ukraine), п. 47; та «Коробов проти України» (Korobov v. Ukraine), п. 73) [3].

Доцільно налогосити, що як зазначалось у деяких доповідях та дослідженнях щодо питання жорстокого поводження в Україні, оцінка роботи працівника органів внутрішніх справ, яка базувалася на кількості розкритих злочинів, була одним з факторів, що сприяли катуванню підозрюваних (див., наприклад, пункти 56 та 59 рішення).

Першим розповсюдженим фактором, що призвів до порушення статті 3 Конвенції у справі «Каверзін проти України» (Kaverzin v. Ukraine), заява №23893/03 [2], та у справах, які ЄСПЛ розглядав раніше, є небажання працівників правоохоронних органів оперативно та швидко вживати всіх належних заходів для встановлення фактів та обставин за скаргами про жорстоке поводження та забезпечення відповідних доказів. Під час перевірок працівники правоохоронних органів рідко не обмежувались лише поясненнями. Версії подій працівників органів внутрішніх справ мали перевагу, та жодних зусиль для перевірки їх за допомогою інших заходів не докладалось.

Як висновок зазначимо, що ЄСПЛ наголошує, що Україна має терміново реформувати правову систему, щоб забезпечити викорінення практики катування осіб, які тримаються під вартою, та забезпечити проведення ефективного розслідування відповідно до статті 3 Конвенції у кожній конкретній справі, в якій

заявляється небезпідставна скарга на жорстоке поводження, та ефективне виправлення на національному рівні будь-яких недоліків такого розслідування. При цьому державні органи України повинні належним чином врахувати це рішення, відповідні практику Суду та рекомендації, резолюції та рішення Комітету міністрів.

1.Звіт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ombudsman.gov.ua/

2.Справа «Каверзін проти України» (Заява № 23893/03) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_851

3.Євросуд зобов'язав Україну реформувати правову систему й викорінити практику катування осіб, які тримаються під вартою Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://minjust.gov.ua/news/ministry/evrosud-zobovyazav-ukrainu-reformuvati-pravovu-sistemu-y-vikoriniti-praktiku-katuvannya-osib-yaki-trimayutsya-pid-vartoyu-15938

Jasiński W.

pracownik naukowo-dydaktyczny, doktor.
Katedra postępowania karnego.
Wydział prawa, administracji i ekonomii. Uniwersytet Wroclawski.

Канцір В. С.

доктор юридичних наук, професор
кафедри кримінального права і процесу
Навчально–наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка», професор.

ZBLIŻENIE USTAWODAWSTWA KRAJOWEGO I PRAKTYKI SĄDOWEJ DO STANDARDÓW MIĘDZYNARODOWYCH W CELU ZROZUMIENIA DOMNIEMANIA NIEWINNOŚCI

АПРОКСИМАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ РОЗУМІННЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ

Презумпція (praesumcia) – термін латинського походження, що означає припущення, яке умовно визнають за істину, положення, що вважають як істинне, допоки воно не буде спростоване, не буде доведено протилежного.

Принцип презумпції невинуватості викликав інтерес вчених у всьому світі протягом століть – до нього зверталися, коли ліберальні ідеї опановували суспільство та необхідність проведення судових реформ ставала очевидною, але про нього «забували» при поверненні до репресивних засобів правління. Вагомий внесок у розробку ідей, що випливають з цього принципу, ще за дореволюційних часів зробили С.А. Андреєвський, О.М. Бобрищев-Пушкін, Л.Є. Владимиров, М.В. Духовський, О.С. Жиряєв, А.Ф. Коні, М.М. Розін, І.Я. Фойницький. В перші десятиріччя радянської влади панувала думка про непритаманність цього принципу радянському кримінальному процесу. До нього почали повертатися в п'ятдесяті роки, і особлива заслуга в цьому належить М.С. Строговичу. Крім нього, принцип презумпції невинуватості у радянський період досліджували, зокрема, В.Д. Арсеньев, В.І. Камінська, Ч.С. Касумов, О.М. Ларін, І.А. Лібус, Я.О. Мотовіловкер, І.Л. Петрухін, В.М. Савицький, Г.І. Чангулі та ін. Певним аспектам принципу презумпції невинуватості було приділено увагу провідними українськими вченими в умовах незалежної України: В.Г. Гончаренком, С.В. Гончаренком, Ю.М. Грошевим, М.Й. Коржанським, С. Коноваловим, А.В. Кочурою, В.Т. Маляренком, О.Р. Михайленком, М.М. Михеєнком, В.В. Молдованом, В.Т. Нором, В. Півненком, М.І. Сірим, В.М. Тертишником, М.Є. Шумилом, Г. Ю. Юдківською та іншими [1].

Якщо провести «експромтний», поверхневий історичний екскурс, то наявність першоджерел презумпції невинуватості зауважуємо ще у давньоримській формулі «praesumptio boni viri», що передбачила добросовісність дій учасників цивільно-правового правочину (угоди), поки не доведено інше.

Вже у XVIII сторіччі відомі філософи, теоретики права як Ч. Б. Беккарія, Вольтер виступили проти ототожнення обвинуваченого з винуватим, проти презумпції винуватості, що існувала у феодальному, інквізиційному процесі. Уперше її було сформульовано у відомій праці «Про злочини і покарання» [2], а першим нормативним актом, в якому закріплено цей правовий припис, можна

вважати Французьку Декларацію прав людини і громадянина 1789 року [3]. Таким чином, формула презумпції невинуватості з'явилася у XVIII сторіччі на хвилі протесту проти гніту, насильства, жорстокості законів і нелюдської їх реалізації в інквізиційному процесі. Окремі риси цього принципу було втілено також у Великій хартії вольностей (Magna Charta), в Habeas Corpus Act, у Статуті Великого Князівства Литовського; в Наказі Катерини II 1767 року, в Статуті кримінального судочинства Російської Імперії 1864 року.

Презумпція невинуватості визначена у багатьох міжнародно-правових документах, зокрема у п. 1 ст. 11 Загальної декларації права людини; п. 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні прав; п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод; п. 1 ст. 48 Хартії Європейського Союзу про основні права; ст. 66 Статуту Міжнародного кримінального суду; п. 1 ст. 8 Американської конвенції про захист прав людини; п. 1 ст. 7 Африканської хартії прав людини і народів; п. 4 ст. 75 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів; п. 2 ст. 6 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій від 12.20.1949 р., що торкається захисту жертв збройних конфліктів та ряду інших [4].

Напроти, такий принцип застосовується далеко не у всіх процесуальних законодавствах іноземних держав. У судочинстві Мексика́нських Сполу́чених Шта́тів, а саме Федеральному кримінально – процесуальному кодексі, існує чітка формула: «Підозрюваний вважається винуватим до того моменту, допоки не буде доведено зворотне – його невинуватість» [5].

У цьому контексті видається доволі неоднозначною відносно недавня законодавча ініціатива Кабінету міністрів України та окремих народних депутатів про повне скасування презумпції невинуватості в адміністративних справах. На особу покладається обов'язок доводити в суді свою невинуватість. Природно, що це дає необмежені можливості для корумпованих поліцейських складати сфальсифіковані протоколи. Не варто вважати принцип презумпції невинуватості

якоюсь невиправданою пільгою для сторони, що захищається. Необхідність захисту і забезпечення публічних інтересів у сфері судочинства, наявність цілої системи державних органів, що провадять процес, наділених владними повноваженнями, частина з яких належить до сторони обвинувачення - ставлять сторони у різні «вагові категорії». Тому, з метою урівноважити комплекс їхніх прав та можливостей для відстоювання власних тверджень і заперечення доказів протилежної сторони, у процесі є правове положення – «favor defensionis», що у перекладі з латинської означає сприяння захисту. Розглядуваний принцип входить до структури цього інституту, а тому від успішної реалізації цього принципу безпосередньо залежатиме і збереження «паритетності сил» між сторонами.

Первинною є також місія розглядуваного законодавчого припису і для сфери доказового процесу: усі сумніви у доказуванні сприймаються винятково на користь обвинуваченого, його не доведена винуватість є еквівалентною доведенню невинуватості. Загальновідомо, що доказування вини безальтернативно за стороною обвинувачення, обвинувачений не зобов'язаний доводити свою непричетність.

Проф. В. Т. Нор доречно підкреслює: «призначення презумпції невинуватості насамперед полягає в тому, щоб протистояти у кримінальному судочинстві обвинувальному ухилу, суб'єктивізму, тенденційності чи навіть свавіллю всьому, що перетворює кримінальне судочинство у знаряддя розправи над обвинуваченим, ототожнює обвинуваченого з винуватим, робить його фактично безправним» [6, с. 5].

Таким чином, зміст принципу презумпції невинуватості в кримінальному процесі складають наступні правила: жоден невинуватий не повинен бути притягнений до кримінальної відповідальності та засуджений; обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях; вину обвинуваченого має бути доведено відповідно до процедури та в порядку, передбаченому законом; обов'язок доведення вини покладається на сторону обвинувачення; недоведена

винуватість обвинуваченого за своїми правовими наслідками дорівнюється доведеній невинуватості; всі сумніви у винуватості особи тлумачаться на її користь; притягнення особи як обвинуваченого не породжує початок реалізації кримінальної відповідальності; судове слідство проводиться тільки відносно підсудних і тільки в межах пред'явленого їм обвинувачення; тільки суд і лише у вироку може визнати особу винуватою та застосувати до неї кримінальне покарання [1].

Незважаючи на окремі недоліки у слідчо-судовій практиці при дотриманні презумпції невинуватості та забезпеченні доведеності вини, цей інститут гарантує об'єктивну, а не лише декларативну, змагальність провадження, надає фігуранту справи можливості для захисту своїх прав та законних інтересів.

Погоджуючись із висловлюваннями відомих науковців щодо значення презумпції невинуватості, варто підсумувати, що зазначений принцип дійсно набуває особливої актуальності в умовах судової реформи, вектор якої спрямовано на європейську інтеграцію України через забезпечення верховенства права, для утвердження справедливого суду відповідно до світових законодавчих процесуальних платформ.

1.Юдківська Г.Ю. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі України та практиці Європейського суду з прав людини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. – Академія адвокатури України. – Київ, 2008.

2.Чезаре Беккаріа «Про злочини та покарання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua

3.Декларація прав людини й громадянина 1789 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zen.in.ua/novij-chas

4.Збірник міжнародно – правових актів із захисту прав людини. - Київ: Юрінком Інтер, 2012.

5.Федеральний кримінально – процесуальний кодекс Мексика́нських Сполу́чених Шта́тів, від 30 серпня 1934 року (в редакції 2012 року): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int

6.Нор В. Т. Презумпція невинуватості як конституційна засада кримінального судочинства та її застосування в практиці Європейського Суду з прав людини / В. Т. Нор // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2011. – №1(3): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua